

อัตลักษณ์ความเป็นมอญกับประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัด
กาญจนบุรี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2565
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

MON IDENTITY AND MON RITUALS AT WANG KA VILLAGE, SANGKHLA BURI DISTRICT,
KANCHANABURI PROVINCE

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in Thai
Department of Thai
FACULTY OF ARTS
Chulalongkorn University
Academic Year 2022
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	อัตลักษณ์ความเป็นมอญกับประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญ ที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
โดย	น.ส.เนตรนภา วรวงษ์
สาขาวิชา	ภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.ปรมินทร์ จารูวร

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

.....	คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์)	
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	
.....	ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ภัคดีผาสุข)	
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปรมินทร์ จารูวร)	
.....	กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล)	
.....	กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัญญา วัฒนกุล)	
.....	กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ศิวาพร ณ ถลาง)	

เนตรนภา วรวงษ์ : อัตลักษณ์ความเป็นมอญกับประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. (MON IDENTITY AND MON RITUALS AT WANG KA VILLAGE, SANGKHLA BURI DISTRICT, KANCHANABURI PROVINCE) อ.ที่ปรึกษาหลัก : รศ. ดร.ปรมินทร์ จารุวร

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะในฐานะเครื่องมือสืบทอดและนำเสนอความเป็นมอญ พร้อมทั้งวิเคราะห์อัตลักษณ์และบทบาทของประเพณีพิธีกรรมดังกล่าวในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย ผู้วิจัยเก็บข้อมูลระหว่างปี พ.ศ. 2561-2564 ในชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ผลการศึกษาพบว่า ชาวมอญบ้านวังกะอพยพมาจากหลากหลายพื้นที่ในรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะสะท้อนอัตลักษณ์การนับถือพุทธศาสนาควบคู่กับการนับถือผีบรรพบุรุษ ประเพณีสิบสองเดือนมีทั้งหมด 17 ประเพณี เป็นประเพณีระดับชุมชนที่มักเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยมีวัดวังกวีเวการามและเจดีย์พุทธคยาเป็นศูนย์กลางการประกอบพิธีกรรม ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตมีทั้งหมด 7 ประเพณี เป็นประเพณีในระดับครอบครัวและระดับชุมชนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในระยะเวลาเปลี่ยนผ่านของชีวิต ประเพณีสิบสองเดือนเป็นศูนย์รวมชาวมอญพลัดถิ่นในอำเภอสังขละบุรีที่อพยพมาจากที่ต่าง ๆ หลอมรวมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและก่อให้เกิดพลังทางสังคม ส่วนประเพณีเกี่ยวกับชีวิตช่วยยึดโยงความเป็นมอญดั้งเดิมจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

ในบริบทของการท่องเที่ยว ชุมชนมอญบ้านวังกะเปิดเป็นชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว ชาวมอญเลือกประเพณีสิบสองเดือนซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์การนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน และประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนประเพณีเกี่ยวกับชีวิตซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์การนับถือผีบรรพบุรุษยังคงแนบแน่นในวิถีชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะ ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่นำมาใช้เพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ และเป็นเครื่องมือในการธำรงและสืบทอดวัฒนธรรมความเป็นมอญ บริบทสังคมไทยส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนประเพณีพิธีกรรมแต่ยังคงอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะอย่างเด่นชัด ขณะเดียวกันชาวมอญบ้านวังกะมีความพยายามในการธำรงและสืบทอดสำนึกชาติพันธุ์และอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นมอญผ่านการประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ

ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะมีบทบาทในการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญและสืบทอดสำนึกชาติพันธุ์ รวมทั้งยังมีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีให้น่าสนใจ โดดเด่นและแตกต่างจากที่อื่น นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ รักษาระเบียบแบบแผนของสังคมมอญ ให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจ และเป็นศูนย์รวมและสร้างความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในอำเภอสังขละบุรี

งานวิจัยนี้จึงชี้ให้เห็นความสำคัญของข้อมูลคติชนวิทยาประเภทประเพณีพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับเรื่องอัตลักษณ์ รวมทั้งนำไปสู่ความเข้าใจเรื่องคติชนสร้างสรรค์ มอญศึกษา และการศึกษาคนพลัดถิ่น

สาขาวิชา ภาษาไทย
ปีการศึกษา 2565

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5980511722 : MAJOR THAI

KEYWORD: Wang Ka Village, Mon ritual, Identity, functionalism

Netnapa Worawong : MON IDENTITY AND MON RITUALS AT WANG KA VILLAGE, SANGKHLA BURI DISTRICT, KANCHANABURI PROVINCE. Advisor: Assoc. Prof. PORAMIN JARUWORN, Ph.D.

This study aims to study the rituals of the Mon people at Wang Ka Village as a tool to inherit and present the Mon identity, as well as analyze the identity and role of such ritual traditions in the contexts of contemporary Thai society. The researcher collected data from 2018-2021 at Wang Ka Village in Sangkhla Buri District, Kanchanaburi Province.

The results showed that Mon people at Wang Ka Village migrated from various areas in Mon State in the Republic of the Union of Myanmar. The ritual traditions of the Mon people at Wang Ka Village reflect their Buddhist identity along with ancestor worship. The calendrical rites consisted of 17 community traditions, normally associated with Buddhism. Wat Wang Wiwekaram and Phutthakhaya Chedi are the centers of ceremony performing. There are 7 traditions which are family and community rituals performed during the transitional period of life. The calendrical rites centralize Mon diasporas in Sangkhla Buri District, who migrated from different places to unite and create social power. The life-related traditions help the diaspora to connect the traditional Mon from the Republic of the Union of Myanmar.

In the context of tourism, the Mon community at Ban Wang Ka has opened as a tourism community. They chose the calendrical rites that reflect their identity of strict adherence to Buddhism, i.e., Songkran Tradition, Bodhi Tree Watering ritual and Nirvana Market, and boat floating tradition, to be part of tourism promotion activities. As for life-related traditions that reflect the identity of ancestor worship, they remain firmly attached to the way of life of Mon people at Wang Ka Village. The ritual tradition of Mons at Wang Ka Village is a cultural capital to create economic opportunities. Additionally, it is a tool to maintain and inherit Mon cultures. Thai social contexts have an influence on changes in ritual traditions; however, the distinctive Mon identity of Wang Ka Village is still retained. At the same time, Mon people of Wang Ka Village exert to maintain and inherit their ethnic awareness and cultural identity as Mons through various rituals and traditions.

The rituals of Mons at Wang Ka Village play a role in expressing Mon identity and inheriting ethnic consciousness. It also plays a role in promoting distinctive tourism in Kanchanaburi Province. In addition, the Mon rituals play a role in building mental stability, upholding rules and regulations of Mon society, providing enjoyment and solution to frustration, and being the center of unity among Mon diasporas in Sangkhla Buri District.

This research, therefore, points out the importance of ceremonial folklore data in relation to identity. It also leads to an understanding of creative folklore, Mon studies, and diaspora research.

Field of Study: Thai

Student's Signature

Academic Year: 2022

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสามารถอย่างสูงของ รองศาสตราจารย์ ดร.ปรมินทร์ จารุวรรณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ครูได้ให้ทั้งความรู้และประสบการณ์ทางคติชนวิทยา ให้คำแนะนำต่าง ๆ ที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า ดูแลเอาใจใส่ติดตามและตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์อย่างละเอียดตลอดทั้งให้ข้อคิดและกำลังใจในการทำงานจนกระทั่งวิทยานิพนธ์เล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ภักดีผาสุข ประธานคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัญญา วัฒนกุล กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ศิริพร ณ ถลาง กรรมการภายนอก ที่ได้กรุณาตรวจแก้ไขและให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ยิ่ง ทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้ถูกต้องสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณ ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้โอกาสผู้วิจัยได้เข้าศึกษา ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมที่สนับสนุนและอนุญาตให้ผู้วิจัยลาศึกษาต่อ และขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.วรรณ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเตอร์สแน ที่ได้มอบ “ทุนวิจัยวิบูลย์สวัสดิ์ แอนเตอร์สแน” เพื่อสนับสนุนการเก็บข้อมูลภาคสนามทางคติชนวิทยา

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาสุชาติ สิริปัญญา เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม ขอขอบคุณผู้บอกข้อมูลบ้านวังกะทุกท่าน ที่สละเวลาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ และให้ความเมตตาช่วยเหลืออย่างยิ่งในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ชลธิชา นิสัยสัตย์ อาจารย์พจมาน มูลทรัพย์ นายกรกฏา บุญวิชัย นายวันณรงค์ สวัสดิ์ รวมทั้งอาจารย์วิณา วุฒิจำนงค์ อาจารย์นริศรา หาสนาม และผู้ช่วยศาสตราจารย์ศุภชัย ต๊ะวิชัย เพื่อนร่วมรุ่นที่ได้ร่วมเรียนรู้ คอยช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา และให้กำลังใจเสมอมา

ท้ายนี้ ขอขอบคุณพ่อแม่ที่เป็นกำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนและการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ

เนตรนภา วรวงษ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	ป
1.1 ความเป็นมาของปัญหา.....	ป
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	ท
1.3 สมมติฐานของการวิจัย.....	ท
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	พ
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	พ
1.6 ปัญหา อุปสรรค และการแก้ไข.....	จจ
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	ฉฉ
1.8 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา.....	ฉฉ
1.8.1 แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์.....	ฉฉ
1.8.2 แนวการวิเคราะห์ด้านการแสดงและการสื่อความหมายทางคติชนวิทยา.....	ฉฉ
1.8.3 ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคม.....	ญญ
1.8.4 ทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์”.....	ฉฉ
1.9 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	ดด
1.9.1 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญในอำเภอสังขละบุรี.....	ดด
1.9.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญในประเทศไทย.....	ดด

1.9.3 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต	ภภ
บทที่ 2 ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี	72
2.1 ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี	72
2.1.1 ประวัติความเป็นมาของอำเภอสังขละบุรี	72
2.1.2 สภาพสังคมและประชากร	73
2.1.3 การอพยพของชาวมอญเข้ามาในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี	79
2.2 ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี	81
2.2.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนมอญบ้านวังกะ	81
2.2.1.1 หลวงพ่ออุตตมะก่อตั้งชุมชนมอญบ้านวังกะ	83
2.2.1.2 หลวงพ่ออุตตมะสร้างวัดวังแก้วเวการาม	84
2.2.1.3 หลวงพ่ออุตตมะสร้างวัดศรีสุวรรณาราม	87
2.2.1.4 หลวงพ่ออุตตมะสร้างวัดสมเด็จ	88
2.2.1.5 หลวงพ่ออุตตมะสร้างสะพานข้ามแม่น้ำ	89
2.2.1.6 หลวงพ่ออุตตมะสร้างเจดีย์พุทธคยา	92
2.2.1.7 หลวงพ่ออุตตมะรื้อฟื้นวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ	93
2.2.2 สภาพสังคมและประชากรของชุมชนมอญบ้านวังกะ	95
2.2.2.1 โครงสร้างทางสังคมและการปกครอง	99
2.2.2.2 การศึกษา	104
2.2.2.3 การประกอบอาชีพ	108
2.2.3 ความสัมพันธ์ของชาวมอญบ้านวังกะกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ	115
2.2.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวมอญบ้านวังกะกับชาวเมียนมา	115
2.2.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวมอญบ้านวังกะกับชาวไทย	120
2.2.3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวมอญบ้านวังกะและชาวกะเหรี่ยง	122

บทที่ 3 ประเพณีและพิธีกรรมของชาวมอญที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี	124
3.1 ประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญบ้านวังกะ	126
3.1.1 ประเพณีเดือนสาม	129
3.1.2 ประเพณีเดือนสี่	139
3.1.3 ประเพณีเดือนห้า	162
3.1.4 ประเพณีเดือนหก	190
3.1.5 ประเพณีเดือนเจ็ด	218
3.1.6 ประเพณีเดือนแปด	231
3.1.7 ประเพณีเดือนเก้า	255
3.1.8 ประเพณีเดือนสิบ	266
3.1.9 ประเพณีเดือนสิบเอ็ด	290
3.1.10 ประเพณีเดือนสิบสอง	308
3.2 ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะ	327
3.2.1 ประเพณีทำขวัญเด็ก	330
3.2.2 ประเพณีบรรพชาและอุปสมบท	339
3.2.3 ประเพณีแต่งงาน	350
3.2.3 ประเพณีทำบุญบ้าน	362
3.3.5 ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ	370
3.2.4 ประเพณีงานศพ	379
3.3.7 ประเพณีงานศพพระสงฆ์	389
บทที่ 4 อัตลักษณ์และบทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมที่สืบทอดและนำเสนอ ความเป็นมอญ บ้านวังกะในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย	410
4.1 องค์ประกอบในประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะที่สัมพันธ์กับอัตลักษณ์มอญ	411
4.1.1 วัฒนธรรมความเป็นมอญในประเพณีสิบสองเดือน	415

4.1.1.1	ความเชื่อ.....	415
4.1.1.2	ภาษา.....	421
4.1.1.3	ตำนานและเรื่องเล่า.....	422
4.1.1.4	ดนตรีและการแสดง.....	427
4.1.1.5	การแต่งกาย.....	428
4.1.1.6	อาหาร.....	430
4.1.1.7	เครื่องประกอบพิธีกรรม.....	431
4.1.1.8	ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม.....	436
4.1.1.9	บุคคลสำคัญในประเพณี.....	437
4.1.2	วัฒนธรรมความเป็นมอญในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต.....	438
4.1.2.1	ความเชื่อ.....	438
4.1.2.2	ตำนานและเรื่องเล่า.....	441
4.1.2.3	อาหาร.....	443
4.1.2.4	ภาษา.....	444
4.1.2.5	การแต่งกาย.....	444
4.1.2.6	ดนตรีและการแสดง.....	445
4.1.2.7	เครื่องประกอบพิธีกรรม.....	446
4.1.2.8	ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม.....	448
4.1.2.9	บุคคลสำคัญในประเพณีพิธีกรรม.....	448
4.2	อัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะที่ประกอบสร้างและนำเสนอในประเพณีพิธีกรรม.....	450
4.2.1	ชาวมอญบ้านวังกะในฐานะผู้ที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น.....	450
4.2.2	ชาวมอญบ้านวังกะในฐานะผู้ที่มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน..	453
4.2.3	ชาวมอญบ้านวังกะในฐานะผู้ที่หลอมรวมเข้ากับสังคมไทยได้เป็นอย่างดีและมี ความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มชนรอบข้าง.....	454

4.2.4	ชาวมอบบ้านวังกะในฐานะผู้ที่เคร่งครัดเรื่องความกตัญญู และช่วยเหลือเกื้อกูล เห็นอกเห็นใจกัน	456
4.3	อัตลักษณ์กับความทรงจำร่วมของชาวมอบบ้านวังกะ	458
4.4	บทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมของชาวมอบบ้านวังกะ.....	461
4.4.1	บทบาทเรื่องอัตลักษณ์.....	461
4.4.1.1	การสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมให้แก่ชุมชนมอบบ้านวังกะ	461
4.4.1.2	การนำเสนออัตลักษณ์ของชาวมอบบ้านวังกะ	466
4.4.1.3	การธำรงอัตลักษณ์ของชาวมอบบ้านวังกะ	468
4.4.2	บทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยว	470
4.4.3	บทบาทในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ.....	474
4.4.4	บทบาทในการสร้างความสามัคคีในกลุ่มชาวมอบพลัดถิ่น.....	477
4.4.5	บทบาทในการอบรมระเบียบและรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม	479
4.4.6	บทบาทในการให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้แก่ความคับข้องใจของบุคคล	480
บทที่ 5	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	483
5.1	สรุปผลการวิจัย	484
5.1.1	ประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอบบ้านวังกะ.....	485
5.1.2	องค์ประกอบในประเพณีพิธีกรรมของชาวมอบบ้านวังกะที่สัมพันธ์กับอัตลักษณ์มอญ	487
5.1.3	อัตลักษณ์ความเป็นมอบบ้านวังกะที่ประกอบสร้างและนำเสนอในประเพณีพิธีกรรม”	489
5.1.4	อัตลักษณ์กับความทรงจำร่วมของชาวมอบบ้านวังกะ	490
5.1.5	บทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมที่ของชาวมอบบ้านวังกะ.....	490
5.2	อภิปรายผลการวิจัย	493
5.2.1	ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประเพณีพิธีกรรมของชาวมอบบ้านวังกะ	493

5.2.2 ข้อค้นพบของงานวิจัยต่อการศึกษาด้านคติชนวิทยา มอญศึกษา และการศึกษา คนพลัดถิ่น..... 495

5.2.3 ประโยชน์ของการศึกษาประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตในเชิง คติชนวิทยา..... 501

5.3 ข้อเสนอแนะ 502

บรรณานุกรม..... 503

ประวัติผู้เขียน..... 510

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แผนที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี	74
ภาพที่ 2 ภาพพระราชอุ้มมมงคล พหลนราทร มหาคณิสสรบวรสังฆาราม คามวาสี.....	81
ภาพที่ 3 ภาพวัดวังگیเวการาม (เก่า)	85
ภาพที่ 4 ภาพวัดวังگیเวการาม (เก่า) ปรากฏให้เห็นชัดเจนเมื่อระดับน้ำในอ่างเก็บน้ำลดลง.....	86
ภาพที่ 5 ภาพวิหารเก้ายอด วัดวังگیเวการาม ภายในบรรจุสุรีระหลวงพ่อดุดมมะ	86
ภาพที่ 6 ภาพพระอุโบสถ วัดวังگیเวการาม	86
ภาพที่ 7 ภาพศาลาฉัน วัดวังگیเวการาม.....	87
ภาพที่ 8 ภาพวัดศรีสุวรรณารามภูน้ำท่วม	87
ภาพที่ 9 ภาพวัดศรีสุวรรณในปัจจุบัน	88
ภาพที่ 10 ภาพวัดสมเด็จพระเจ้า	88
ภาพที่ 11 ภาพหลวงพ่อล้านทันใจ และพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ วัดสมเด็จพระเจ้า	89
ภาพที่ 12 ภาพสะพานอุตตมานุสรณ์ในปัจจุบัน	90
ภาพที่ 13 ภาพสะพานอุตตมานุสรณ์ภูน้ำป่าพัดจนสะพานพังในวันที่ 28 กรกฎาคม 2556.....	91
ภาพที่ 14 ภาพชาวมอญช่วยกันสร้างแพลูกบวบด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน	91
ภาพที่ 15 ภาพสะพานอุตตมานุสรณ์ สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในอำเภอสังขละบุรี	92
ภาพที่ 16 ภาพเจดีย์พุทธคยา.....	93
ภาพที่ 17 ภาพพระมหาสุชาติ สิริปัญญา เจ้าอาวาสวัดวังกีเวการาม ในปัจจุบัน	94
ภาพที่ 18 ภาพแม่น้ำซองกาเลียคั่นกลางระหว่างฝั่งไทยและฝั่งมอญ	95
ภาพที่ 19 ภาพแสดงพื้นที่ฝั่งไทยและฝั่งมอญ.....	96
ภาพที่ 20 ภาพแผนที่ชุมชนบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี.....	98
ภาพที่ 21 ภาพวัดบ้านเก่า ชุมชนมอญคุ่มบ้านที่ 28.....	99
ภาพที่ 22 ภาพแสดงตำแหน่งคุ่มบ้านของชุมชนมอญบ้านวังกะโดยสังเขป	102

ภาพที่ 23 ภาพครูและนักเรียนโรงเรียนวัดวังแก้วเวการามเข้าร่วมประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์	106
ภาพที่ 24 ภาพครูและนักเรียนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดวังแก้วเวการามร่วมใส่บาตรดอกไม้รูปเทียน ประเพณีบุญหม้อนินิ	106
ภาพที่ 25 ภาพนักเรียนโรงเรียนวัดวังแก้วเวการามทำธงประดับเรือสะเดาะเคราะห์ ประเพณีลอยเรือ สะเดาะเคราะห์	106
ภาพที่ 26 ภาพเด็กนักเรียนชาวมอญเรียนภาษามอญที่วัดวังแก้วเวการาม.....	108
ภาพที่ 27 ภาพตลาดวัดวังแก้ว ตลาดสดของชุมชนมอญบ้านวังกะ	108
ภาพที่ 28 ภาพร้านขายสินค้าและของที่ระลึกหน้าเจดีย์พุทธคยา	109
ภาพที่ 29 ภาพร้านขายอาหารภายในชุมชนมอญบ้านวังกะ	109
ภาพที่ 30 ภาพนักท่องเที่ยวใส่ชุดมอญใส่บาตรพระยามเช้าในชุมชนมอญบ้านวังกะ	110
ภาพที่ 31 ภาพร้านให้บริการอาหารใส่บาตรพร้อมชุดมอญใส่ถ้ายรูปเป็นที่ระลึก	110
ภาพที่ 32 ภาพเรือนำเที่ยวของชมรมเรือนำเที่ยวบ้านวังกะพานักท่องเที่ยวชมสถานที่ต่าง ๆ	110
ภาพที่ 33 ภาพเจดีย์สามองค์บริเวณสามประสบ	111
ภาพที่ 34 ภาพชาวมอญนำปลาที่หาได้มาขายที่ตลาดวัดวังแก้ว	113
ภาพที่ 35 ภาพเห็ดเผาะที่ชาวมอญหาจากป่านำมาขาย	113
ภาพที่ 36 ภาพดอกเข้าพรรษา	113
ภาพที่ 37 ภาพจักรยานยนต์รับจ้าง วินหน้าสะพานอุตตมานุสรณ์.....	114
ภาพที่ 38 ภาพร้านตัดผมเก่าแก่ในชุมชนมอญบ้านวังกะ.....	114
ภาพที่ 39 ภาพหญิงชาวมอญเตรียมวัตถุดิบกวนข้าวยาสุและจัดแบ่งข้าวยาสุที่กวนเสร็จแล้ว.....	135
ภาพที่ 40 ภาพเด็กชาวมอญมาร่วมในประเพณีกวนข้าวยาสุ	135
ภาพที่ 41 ภาพชาวมอญที่เข้าร่วมในพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้านดงสัก	135
ภาพที่ 42 ภาพพระสงฆ์กำลังเจริญพระพุทธมนต์ในพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้านดงสัก	136
ภาพที่ 43 ภาพชาวมอญไปรยฝนรตนะให้กับผู้มาร่วมในพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้านดงสัก.....	138
ภาพที่ 44 ภาพพระสงฆ์ที่มาร่วมพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในประเพณีบูชาเจดีย์ ณ เจดีย์พุทธคยา ...	151

ภาพที่ 45 ภาพพระสงฆ์ที่มาในงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ	152
ภาพที่ 46 ภาพพระสงฆ์ประกอบพิธีบวชนาค.....	152
ภาพที่ 47 ภาพพระมหาสุชาติ สิริปัญญา ประกอบพิธีบรรพชา.....	152
ภาพที่ 48 ภาพชาวมอญบ้านวังกะนำหม่อมมงคลมาร่วมพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในประเพณีบูชาเจดีย์	154
ภาพที่ 49 ภาพหญิงชาวมอญจัดเตรียมอาหารถวายพระสงฆ์	154
ภาพที่ 50 ภาพชายชาวมอญกำลังถวายอาหารแด่พระสงฆ์	155
ภาพที่ 51 ภาพนาคชาวมอญเตรียมเข้าพิธีบรรพชาและอุปสมบท งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ	156
ภาพที่ 52 ภาพเจดีย์พุทธคยา สถานที่จัดประเพณีบูชาเจดีย์	157
ภาพที่ 53 ภาพพระมหาสุชาติ สิริปัญญา โปรยผันรัตนะให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธี งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ.....	158
ภาพที่ 54 ภาพเวทีมวยคาดเชือก กิจกรรมสมโภชในงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ	159
ภาพที่ 55 ภาพผู้นำอาหารและเครื่องตีมาแจกผู้มาร่วมพิธีทำบุญวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ	160
ภาพที่ 56 ภาพหม่อมมงคลที่ชาวมอญนำมาร่วมพิธีสวดพระพุทธมนต์ในประเพณีบูชาเจดีย์.....	160
ภาพที่ 57 ภาพหม่อมมงคลของผู้บวชในพิธีบรรพชาและอุปสมบท งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ	161
ภาพที่ 58 ภาพผันรัตนะที่ชาวมอญเตรียมไว้แจกผู้มาร่วมพิธี งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ	162
ภาพที่ 59 ภาพพิธีสงฆ์พระ ประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านวังกะ	179
ภาพที่ 60 ภาพชาวมอญแต่ละคุ้มบ้านแห่ผ้าป่าไปที่วัดวังแก้วเวการาม.....	181
ภาพที่ 61 ภาพขบวนแห่ฉัตรกำลังวนรอบเจดีย์ทราย 3 รอบ	182
ภาพที่ 62 ภาพพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์พิธียกฉัตรเจดีย์ทราย	182
ภาพที่ 63 ภาพลูกหลานนำอาหารมาส่งพ่อแม่ที่มณีสถิตปฏิบัติธรรมที่วัดในช่วงวันสงกรานต์.....	183

ภาพที่ 64 ภาพชวามอญนำรูปเทียน ธง มากราบไหว้ที่เจดีย์ทราย.....	183
ภาพที่ 65 ภาพชวามอญนำรูปเทียน ธง มาไหว้บรรพบุรุษที่สุสานหลังเจดีย์พุทธคยา	185
ภาพที่ 66 ภาพหม่อมมงคลที่ชวามอญนำมาร่วมในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ก่อนถึงวันสงกรานต์ลง ...	186
ภาพที่ 67 ภาพชวามอญนำหม่อมมงคลมาร่วมในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในปี พ.ศ. 2564	186
ภาพที่ 68 ภาพลูกหลานนำน้ำมาอาบให้พ่อแม่ที่มาถือศีลที่วัดในช่วงสงกรานต์	187
ภาพที่ 69 ภาพข้าวแช่ที่ชวามอญเตรียมทำถวายพระและส่งพ่อแม่ที่ไปถือศีลที่วัด ในประเพณี สงกรานต์	188
ภาพที่ 70 ภาพธงที่ชาวบ้านนำมาไหว้ที่เจดีย์ทรายและไหว้บรรพบุรุษในประเพณีสงกรานต์	189
ภาพที่ 71 ภาพเจดีย์ทรายในชุมชนมอญบ้านวังกะ	189
ภาพที่ 72 ภาพศาลพ่อปู่และบรืวาร อยู่ด้านหลังเจดีย์พุทธคยา.....	193
ภาพที่ 73 ภาพพระสงฆ์ในประเพณีรดน้ำต้นไม้	204
ภาพที่ 74 ภาพพระสงฆ์ในพิธีเวียนเทียนรอบเจดีย์พุทธคยา.....	204
ภาพที่ 75 ภาพพระสงฆ์เข้าร่วมประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่.....	205
ภาพที่ 76 ภาพพระสงฆ์ในพิธีสวดพระพุทธมนต์เย็น ประเพณีทำบุญกลางบ้าน	205
ภาพที่ 77 ภาพพระสงฆ์ในพิธีทำบุญเลี้ยงพระ ประเพณีทำบุญกลางบ้าน	206
ภาพที่ 78 ภาพชวามอญบ้านวังกะเข้าร่วมประเพณีรดน้ำต้นไม้และตลาดนิพพาน	207
ภาพที่ 79 ภาพชวามอญบ้านวังกะเข้าร่วมประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่.....	207
ภาพที่ 80 ภาพชวามอญบ้านวังกะเข้าร่วมพิธีทำบุญเลี้ยงพระ ประเพณีทำบุญกลางบ้าน	207
ภาพที่ 81 ภาพลานต้นไม้ สถานที่จัดประเพณีรดน้ำต้นไม้	209
ภาพที่ 82 ภาพลานหน้าเจดีย์พุทธคยา สถานที่จัดตลาดนิพพาน.....	209
ภาพที่ 83 ภาพศาลพ่อปู่ สถานที่จัดประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่	210
ภาพที่ 84 ภาพศาลาอุตุตมะประชาคม สถานที่จัดประเพณีทำบุญกลางบ้าน	210
ภาพที่ 85 ภาพชาวบ้านมาตั้งโต๊ะวางอาหารสำหรับแจกในตลาดนิพพาน.....	211
ภาพที่ 86 ภาพชาวบ้านนำดอกไม้บูชาที่หิ้งเทวดา.....	212

ภาพที่ 87 ภาพร่างทรงกำลังอัญเชิญพ่อบุมาประทับร่าง.....	213
ภาพที่ 88 ภาพร่างทรงช้าง บริวารพ่อบุกำลังประทับร่างคนทรง	213
ภาพที่ 89 ภาพผู้ประกอบพิธียกธงไปตั้งไว้หลังศาลพ่อบุ	214
ภาพที่ 90 ภาพพระสงฆ์และสามเณรโยนก้อนหินใส่หลังคาบ้านและรอบหมู่บ้าน	214
ภาพที่ 91 ภาพหม่อมมงคลที่ชาวบ้านนำมาร่วมพิธีสวดพระพุทธมนต์ในประเพณีทำบุญกลางบ้าน..	216
ภาพที่ 92 ภาพกระสอบใส่ก้อนหินที่นำมาร่วมในพิธีสวดพระพุทธมนต์ในประเพณีทำบุญกลางบ้าน	216
ภาพที่ 93 ภาพอาหารเช่นไหว้พ่อบุ ในประเพณีไหว้ศาลพ่อบุ	217
ภาพที่ 94 ภาพเจ้าอาวาสวัดวังแก้วอารามกำลังสมาทานศีล ในประเพณีขอขมาพระอุปัชฌาย์.....	224
ภาพที่ 95 ภาพพระสงฆ์ในประเพณีขอขมาพระอุปัชฌาย์.....	224
ภาพที่ 96 ภาพพระสงฆ์จากวัดเสาร้อยต้นถวายผ้าไตรแด่หลวงพ่อดุตมะที่บริเวณโต๊ะถวายอาหาร	225
ภาพที่ 97 ภาพขวามอบบ้านวังกะมารับศีลในวันช่วงเช้า	226
ภาพที่ 98 ภาพชาวบ้านกำลังจัดของสำหรับถวายวัดต่าง ๆ.....	226
ภาพที่ 99 ภาพขวามอบจากชุมชนเจดีย์สามองค์มาร่วมในประเพณีขอขมาพระอุปัชฌาย์.....	226
ภาพที่ 100 ภาพศาลาปราสาทเก้ายอด	229
ภาพที่ 101 ภาพปราสาทเก้ายอดบรรจุสรีระหลวงพ่อดุตมะ	229
ภาพที่ 102 ภาพพระสงฆ์ในพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็น ในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 8.....	240
ภาพที่ 103 ภาพพระสงฆ์ในพิธีตักบาตรดอกไม้ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8	241
ภาพที่ 104 ภาพพระสงฆ์กำลังประกอบพิธีเวียนเทียน ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8.....	241
ภาพที่ 105 ภาพพระสงฆ์ที่ประกอบพิธีถวายแจก้นดอกไม้ ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8.....	241
ภาพที่ 106 ภาพพระสงฆ์ปวารณาเข้าพรรษาฉันอาหารมื้อเดียวเดินบิณฑบาตวันแรก หลังวันเข้าพรรษา.....	242
ภาพที่ 107 ภาพอาหารทุกอย่างรวมในบาตร	242
ภาพที่ 108 ภาพพระสงฆ์กำลังฉันอาหารภัตตาหารพร้อมกันในเวลา 10.00 น.....	243

ภาพที่ 109 ภาพชาวมอญมาถือศีลปฏิบัติธรรมในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8	243
ภาพที่ 110 ภาพชาวมอญมาทำบุญที่วัดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8.....	244
ภาพที่ 111 ภาพชาวบ้านรอลงลอยดอกไม้ธูปเทียนแด่พระสงฆ์ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8	244
ภาพที่ 112 ภาพชาวมอญนำแจกันดอกไม้มาถวายพระสงฆ์ ในวันเข้าพรรษา.....	244
ภาพที่ 113 ภาพหม่อมมณฑลที่ชาวบ้านนำมาร่วมในพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็น ในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 8	252
ภาพที่ 114 ภาพแจกันดอกไม้ถวายพระสงฆ์ในวันเข้าพรรษา.....	253
ภาพที่ 115 ภาพเทียนพรรษาและสังฆทานที่ชาวบ้านนำมาถวายพระสงฆ์ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8	253
ภาพที่ 116 ภาพดอกไม้ ธูป เทียน ที่ชาวบ้านนำมาถวายพระสงฆ์ในพิธีตักบาตรดอกไม้	254
ภาพที่ 117 ภาพชนมมสาวที่ชาวมอญทำเพื่อมอบให้ญาติผู้ใหญ่ในวันเข้าพรรษา.....	255
ภาพที่ 118 ภาพเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามแสดงพระธรรมเทศนาในพิธีทำบุญถวายหม้อนิจิ	260
ภาพที่ 119 ภาพพระสงฆ์ในพิธีตักบาตรดอกไม้ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9	260
ภาพที่ 120 ภาพชาวมอญในพิธีทำบุญถวายหม้อนิจิ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9	261
ภาพที่ 121 ภาพนักเรียนโรงเรียนวัดวังแก้วเวการามเข้าร่วมพิธีตักบาตรดอกไม้ ในประเพณีบุญหม้อนิจิ	261
ภาพที่ 122 ภาพชาวมอญนอนให้พระสงฆ์เดินเหยียบหลังในพิธีตักบาตรดอกไม้ ประเพณีบุญหม้อนิจิ	262
ภาพที่ 123 ภาพหม้อนิจิของชาวมอญคุ้มดงสัก	264
ภาพที่ 124 ภาพหม้อนิจิที่ชาวบ้านนำมาถวายพระสงฆ์ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9.....	264
ภาพที่ 125 ภาพดอกไม้ ธูป เทียน ในพิธีตักบาตรดอกไม้	265
ภาพที่ 126 ภาพพระสงฆ์ขณะสวดมนต์สะเดาะเคราะห์และชาวบ้านเผาธูปเทียนสะเดาะเคราะห์. 281	
ภาพที่ 127 ภาพพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ในพิธีถวายข้าวลงเรือ.....	282
ภาพที่ 128 ภาพชาวบ้านกำลังถวายข้าวลงเรือ เข้ามืดวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10.....	283
ภาพที่ 129 ภาพชาวบ้านช่วยกันลากเรือสะเดาะเคราะห์ไปลอยแม่น้ำ ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10. 283	

ภาพที่ 130 ภาพพิธีตักบาตรน้ำผึ้งและตักบาตรดอกไม้ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10.....	284
ภาพที่ 131 ภาพเรือสะเดาะเคราะห์หน้าเจดีย์พุทธคยา	285
ภาพที่ 132 ภาพเรือสะเดาะเคราะห์ลอยไปตามแม่น้ำ.....	285
ภาพที่ 133 ภาพอาหาร 9 อย่างในพิธีถวายข้าวลงเรือ	286
ภาพที่ 134 ภาพรูปเทียนตามกำลังวันเกิดสำหรับนำไปเข้าร่วมพิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์.....	286
ภาพที่ 135 ภาพนักท่องเที่ยวนำรูปเทียนตามกำลังวันเกิดเข้าร่วมพิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์	286
ภาพที่ 136 ภาพขามอบูบ้านวังกะร่วมกันปล่อยโคมถวายเป็นพุทธบูชา.....	287
ภาพที่ 137 ภาพตุ๊กตากลากหลายรูปแบบที่ชาวบ้านนำมาประดับเรือสะเดาะเคราะห์.....	287
ภาพที่ 138 ภาพชาวบ้านเตรียมน้ำมันพืช น้ำตาลทราย ดอกไม้ รูป เทียน สำหรับพิธีตักบาตรน้ำผึ้ง	289
ภาพที่ 139 ภาพป้ายประชาสัมพันธ์การแข่งขันฟุตบอลประเพณีออกพรรษา.....	292
ภาพที่ 140 ภาพถ้วยรางวัลชนะเลิศการแข่งขันฟุตบอล	292
ภาพที่ 141 ภาพการแข่งขันฟุตบอลประเพณีออกพรรษาของขามอบูบ้านวังกะ คู่ชิงชนะเลิศ	292
ภาพที่ 142 ภาพพระสงฆ์ในพิธีตักบาตรเทโววัดวังگیเวการามและวัดสมเด็จ	299
ภาพที่ 143 ภาพแม่ชีเมี้ยนมาเข้าร่วมในพิธีตักบาตรเทโววัดวังگیเวการาม.....	299
ภาพที่ 144 ภาพชาวบ้านช่วยกันมุงหลังคาถนนแดงทางเดินของพระสงฆ์	300
ภาพที่ 145 ภาพประชาชน นักท่องเที่ยว เข้าร่วมในพิธีตักบาตรเทโว วัดวังگیเวการาม	301
ภาพที่ 146 ภาพชาวบ้านเปิดโรงทานเลี้ยงอาหารผู้ร่วมพิธี งานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพ หลวงพ่ออุตตมะ	302
ภาพที่ 147 ขบวนนำหน้าพระสงฆ์ในประเพณีตักบาตรเทโว วัดวังگیเวการาม.....	304
ภาพที่ 148 ภาพเจ้าอาวาสวัดวังگیเวการามมอบอุปกรณ์การศึกษาให้แก่โรงเรียนอุดมสิทธิศึกษา.	305
ภาพที่ 149 ภาพของใส่บาตรในประเพณีตักบาตรเทโว.....	305
ภาพที่ 150 ภาพของใส่บาตรในประเพณีตักบาตรเทโว.....	305
ภาพที่ 151 ภาพประตูทางเข้าและทางออกของพระสงฆ์ในประเพณีตักบาตรเทโววัดวังگیเวการาม	306

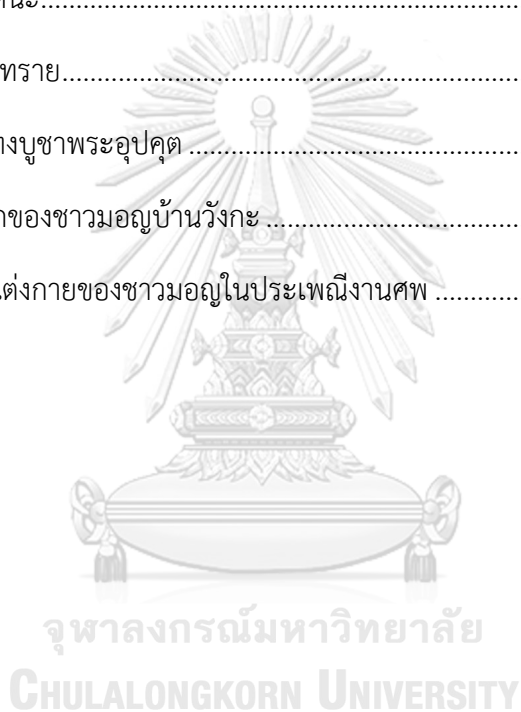
ภาพที่ 152	ภาพประตูทางเข้าและทางออกของพระสงฆ์ในประเพณีตักบาตรเทโววัดสมเด็จ	306
ภาพที่ 153	ภาพชาวบ้านช่วยกันตัดเย็บอังสะและผ้าห่มเจดีย์ที่ศาลาประชาคม	318
ภาพที่ 154	ภาพชาวบ้านช่วยกันตัดเย็บอังสะและผ้าห่มเจดีย์ที่ศาลาประชาคม	319
ภาพที่ 155	ภาพชาวบ้านมาร่วมตัดเย็บอังสะและผ้าห่มเจดีย์.....	319
ภาพที่ 156	ภาพผู้เฒ่าผู้แก่มานั่งดูการตัดเย็บผ้าและให้คำแนะนำ.....	319
ภาพที่ 157	ภาพการแสดงรำมอญของชาวบ้านในคืนตัดเย็บผ้า.....	320
ภาพที่ 158	ภาพชาวบ้านนั่งชมหนังกลางแปลง.....	320
ภาพที่ 159	ภาพชาวบ้านนำของมากราบไหว้บูชาพระอุปัศตูและดูการแสดง ในคืนวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 12	321
ภาพที่ 160	ภาพชาวบ้านกำลังช่วยกันนำของบูชาพระอุปัศตูใส่กระทงบูชาในเช้าวันลอยกระทง... ..	321
ภาพที่ 161	ภาพขบวนแห่ผ้ากฐินและบริวารกฐินไปวัด	323
ภาพที่ 162	ภาพชาวบ้านแห่ผ้าห่มเจดีย์ไปยังเจดีย์พุทธคยา.....	323
ภาพที่ 163	ภาพชาวบ้านโปรยข้าวตอกลงแม่น้ำ	324
ภาพที่ 164	ภาพชาวบ้านไหว้พระอุปัศตูเมื่อถึงจุดหมาย.....	324
ภาพที่ 165	ภาพผ้ากฐินและบริวารกฐิน	324
ภาพที่ 166	ภาพธงระเซ้และธงนางมัจฉาในงานทอดกฐินวัดวังگیเวการาม	325
ภาพที่ 167	ภาพผ้าห่มเจดีย์พุทธคยา	326
ภาพที่ 168	ภาพกระทงบูชาพระอุปัศตู	326
ภาพที่ 169	ภาพรูปเคารพพระอุปัศตูและของบูชาพระอุปัศตูในกระทง.....	327
ภาพที่ 170	ภาพค่าครูหมอบำบัดน้ำเสีย (เงิน 139 บาท, หมาก 3 ลูก, พลุ 9 ใบ).....	335
ภาพที่ 171	ภาพอาหารไหว้ในพิธีทำขวัญเด็ก	337
ภาพที่ 172	ภาพถาดใส่เสื้อผ้าเด็ก ปากกา ดินสอ.....	338
ภาพที่ 173	ภาพขันน้ำฟัก ขันน้ำส้มป่อย ขันน้ำแป้ง ประกอบพิธีทำขวัญเด็ก	338
ภาพที่ 174	ภาพขันเงินและไม้ผูกเชือกห้อยสร้อยและแหวนสำหรับประกอบพิธีทำขวัญเด็ก	339

ภาพที่ 175 ภาพพระสงฆ์ในพิธีบวชนาค	346
ภาพที่ 176 ภาพชาวบ้านในประเพณีบรรพชาและอุปสมบท	347
ภาพที่ 177 ภาพพ่อแม่ญาติพี่น้องกำลังปลงศพ	348
ภาพที่ 178 ภาพพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในพิธีทำบุญฉลองพระใหม่	349
ภาพที่ 179 ภาพชาวบ้านกำลังเตรียมหม้อมงคล	349
ภาพที่ 180 ภาพอัฐบริวารและเหรียญโปรยทาน	350
ภาพที่ 181 ภาพผู้นำประกอบพิธีแต่งงาน	355
ภาพที่ 182 ภาพผู้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาว 2 คนในพิธีส่งตัวเข้าหอ	356
ภาพที่ 183 ภาพชาวบ้านที่ช่วยทำอาหารในประเพณีแต่งงาน	356
ภาพที่ 184 ภาพชาวบ้านที่มาร่วมในประเพณีแต่งงาน	356
ภาพที่ 185 ชุ้มถ่ายภาพในประเพณีแต่งงานของชาวมอญ	357
ภาพที่ 186 ภาพถ่ายเจ้าบ่าวเจ้าสาวและของชำร่วยในประเพณีแต่งงาน	358
ภาพที่ 187 ภาพขบวนขันหมากและเจ้าบ่าว	358
ภาพที่ 188 ภาพฝ่ายเจ้าสาวกันประตูเงิน ประตูทอง	358
ภาพที่ 189 ภาพเจ้าบ่าวมอบสินสอดให้แก่ฝ่ายเจ้าสาว	359
ภาพที่ 190 ภาพแม่เจ้าสาวนำสินสอดเข้าห้อง	359
ภาพที่ 191 ภาพแจกันดอกไม้สำหรับไหว้พระ ไหว้พ่อแม่ครูบาอาจารย์ และไหว้ญาติผู้ใหญ่	360
ภาพที่ 192 ภาพขันหมากและเครื่องขันหมากในพิธีแต่งงาน	360
ภาพที่ 193 ภาพขันหมากและเครื่องขันหมากในพิธีแต่งงาน	360
ภาพที่ 194 ภาพพระสงฆ์ที่มาประกอบพิธีทำบุญบ้าน	366
ภาพที่ 195 ภาพภายในบ้านซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีทำบุญบ้าน	367
ภาพที่ 196 ภาพชาวบ้านกำลังเซ็ดเท้าพระสงฆ์ก่อนเข้าบ้าน	368
ภาพที่ 197 ภาพเจ้าของบ้านกำลังใส่บาตรข้าวสุก	368
ภาพที่ 198 ภาพชาวบ้านถวายจตุปัจจัย	369

ภาพที่ 199 ภาพชาวบ้านกำลังกรวดน้ำ.....	369
ภาพที่ 200 ภาพผู้ประกอบการพิธี (โต้ง) กราบไหว้ผีบรรพบุรุษหลังจากประกอบพิธีเสร็จ.....	375
ภาพที่ 201 ภาพโต้งกำลังจัดเตรียมอาหาร	376
ภาพที่ 202 ภาพโต้งกำลังจุดเทียนเพื่อเริ่มพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษ.....	376
ภาพที่ 203 ภาพโต้งค่อย ๆ เทน้ำใส่ในงานอาหาร	377
ภาพที่ 204 ภาพโต้งประพรมน้ำแป้งฝุ่นไปที่บริเวณพิธี	377
ภาพที่ 205 ภาพผีบรรพบุรุษกำลังสื่อสารกับลูกหลานผ่านผู้ประกอบการพิธี (โต้ง).....	377
ภาพที่ 206 ภาพอาหารสำหรับไหว้ผีบรรพบุรุษ.....	378
ภาพที่ 207 ภาพห่อผ้าของผีบรรพบุรุษ	378
ภาพที่ 208 ภาพเครื่องสังฆทานในพิธีเผาศพ.....	387
ภาพที่ 209 ภาพเครื่องบังสุกุลในพิธีเผาศพ	387
ภาพที่ 210 ภาพมะพร้าวและผ้าขาวในพิธีเผาศพ.....	387
ภาพที่ 211 ภาพห่อผ้าตัวแทนผู้เสียชีวิต.....	388
ภาพที่ 212 ภาพแคร่สำหรับแบกโลงศพไปเมรุ	388
ภาพที่ 213 ภาพน้ำขมิ้นส้มป่อยสำหรับล้างหน้า ล้างมือ หลังเข้าร่วมพิธีเผาศพ	389
ภาพที่ 214 ภาพชาวบ้านมาร่วมในงานฌาปนกิจพระครูกาญจนสารกิจ	396
ภาพที่ 215 ภาพขบวนแห่ปราสาทสรีระและปราสาทเก็บอัฐิ	398
ภาพที่ 216 ภาพการเล่นแห่ปราสาท ประเพณีงานศพพระสงฆ์	399
ภาพที่ 217 คณะลูกศิษย์จากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา มาแสดงในประเพณีงานศพพระสงฆ์	399
ภาพที่ 218 การแห่ปราสาทจากชาวบ้านคณะต่าง ๆ.....	400
ภาพที่ 219 ภาพพิธีฌาปนกิจศพ พระครูกาญจนสารกิจ	400
ภาพที่ 220 ภาพพระมหาสุชาติและพระสงฆ์นำไม้จันทน์วางในตะแกรงเผาศพ พระครูกาญจนสารกิจ	401

ภาพที่ 221 ภาพระหว่างการเผาศพมีจุดพล ปล่อยโคม เพื่อส่งวิญญาณพระครูกาญจนสารกิจไปสู่ สวรรค์.....	402
ภาพที่ 222 ภาพพิธีเก็บอัฐิ พระครูกาญจนสารกิจ.....	402
ภาพที่ 223 ภาพพิธีเก็บอัฐิ พระครูกาญจนสารกิจ.....	403
ภาพที่ 224 ภาพโยนใบโพธิ์ทิ้งข้ามศีรษะไปทางด้านหลัง.....	403
ภาพที่ 225 ภาพสับห่อผ้ามะพร้าวเพื่อล้างขึ้นกระดูก.....	404
ภาพที่ 226 ภาพพระสงฆ์ล้างขึ้นกระดูกด้วยน้ำมะพร้าว.....	404
ภาพที่ 227 ภาพเจ้าอาวาสนำอัฐิใส่ปราสาทอัฐิ.....	404
ภาพที่ 228 ภาพพระสงฆ์เก็บกระดูกที่เหลือ.....	404
ภาพที่ 229 ภาพปราสาทมอญ หรือเมรุลอย	405
ภาพที่ 230 ภาพวัสดุสร้างปราสาทมอญ หรือเมรุลอย.....	406
ภาพที่ 231 ภาพปราสาทแห่ศพ	406
ภาพที่ 232 ภาพตะแกรงเผาศพ.....	408
ภาพที่ 233 ภาพไม้จันทน์สำหรับพิธีฌาปนกิจศพของพระสงฆ์.....	409
ภาพที่ 234 ภาพชาวมอญนอนให้พระสงฆ์เหยียบบนหลัง.....	417
ภาพที่ 235 ภาพลูกหลานกำลังปรนนิบัติดูแลพ่อแม่ที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดขณะรับประทานอาหาร. 418	
ภาพที่ 236 ภาพชาวมอญนำอาหารมาเลี้ยงผู้มาตัดเย็บผ้าห่มเจดีย์พุทธคยาและ นำอาหารมาบริจาค ในตลาดนิพพาน	419
ภาพที่ 237 ภาพชาวมอญบ้านวังกะนำดอกไม้มาไว้พระที่เจดีย์พุทธคยา	419
ภาพที่ 238 ภาพต้นพระศรีมหาโพธิ์ ด้านหน้าเจดีย์พุทธคยา	420
ภาพที่ 239 ภาพเจดีย์เก่าหลังเจดีย์พุทธคยา	426
ภาพที่ 240 ภาพวงดนตรีพื้นบ้านของชาวมอญบ้านวังกะ	428
ภาพที่ 241 ภาพการรำของชาวมอญบ้านวังกะ	428
ภาพที่ 242 ภาพการแต่งกายของชาวมอญเมื่อไปถือศีลปฏิบัติธรรมที่วัด.....	429

ภาพที่ 243 ภาพการแต่งกายของชาวมอญเมื่อเข้าร่วมประเพณีต่าง ๆ	430
ภาพที่ 244 ภาพแกงฮังเล แกงใบส้มป่อย ของชาวมอญบ้านวังกะ	431
ภาพที่ 245 ภาพหม่อมงคล	431
ภาพที่ 246 ภาพของไหว้ครูของกลุ่มนักดนตรีและนักแสดงพื้นบ้านชาวมอญบ้านวังกะ.....	433
ภาพที่ 247 ภาพหม้อนिति	433
ภาพที่ 248 ภาพเรือสะเดาะเคราะห์	434
ภาพที่ 249 ภาพฝนรันทนะ.....	435
ภาพที่ 250 ภาพเจดีย์ทราย.....	435
ภาพที่ 251 ภาพกระทงบูชาพระอุปคุต	436
ภาพที่ 252 ภาพหมากของชาวมอญบ้านวังกะ	444
ภาพที่ 253 ภาพการแต่งกายของชาวมอญในประเพณีงานศพ	445

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

จังหวัดกาญจนบุรีมีประชากรหลายกลุ่มเชื้อชาติ ทั้งไทย กะเหรี่ยง เมียนมา มอญ ลาว จีน ขมุ ละว้า แต่ละกลุ่มต่างมีวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะ กลุ่มชาติพันธุ์มอญในจังหวัดกาญจนบุรีอพยพมาจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาจากสถานการณ์ความไม่สงบและการถูกรุกรานจากกองกำลังทหารของรัฐบาลเมียนมา อาศัยอยู่เป็นจำนวนมากในอำเภอทองผาภูมิ อำเภอสังขละบุรี อำเภอไทรโยค และอำเภอด่านมะกอก

มอญเป็นชนชาติที่มีความรุ่งเรืองในอดีต นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2547: 12) สันนิษฐานว่ามอญเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เก่าแก่ น่าจะอยู่ในอุษาคเนย์ประมาณ 2,000 ปีมาแล้ว โดยการอพยพมาจากทางเหนือของอุษาคเนย์ทางหนึ่ง และมาจากอินเดียใต้ทางหนึ่ง สุภรณ์ โอเจริญ (2541: 13-16) กล่าวว่าชาวมอญเป็นชนเผ่ามองโกลอยด์ที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ทางตะวันตกของประเทศจีน มีภาษาพูดอยู่ในตระกูลมอญ-เขมร ในอดีตชาวมอญเคยมีอาณาจักรอยู่ทางฝั่งแม่น้ำอิรวดีบริเวณสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาตอนล่างในปัจจุบัน และเรียกชื่อประเทศของตนว่า รามัญประเทศ ชาวมอญเรียกตัวเองว่ามอญ (Mon) ชาวเมียนมาเรียกชนชาติมอญว่าตะเลง (Talain) ไทยเรียกชนชาติมอญว่ามอญหรือตะเลง ในสมัยโบราณชาวตะวันตกเรียกชนชาติมอญว่าเพกวน (Peguan) และชื่อเรียกชาวมอญอีกชื่อหนึ่งคือรามัญ (Raman)

สุภรณ์ โอเจริญ (2541: 43-74) กล่าวถึงสาเหตุและการอพยพเข้ามาประเทศไทยของชาวมอญสรุปได้ว่า อาณาจักรมอญมีความไม่สงบเกิดขึ้นตลอดระยะเวลากว่า 700 ปี ทั้งจากการรุกรานปราบปรามของชาวเมียนมาและการแก่งแย่งอำนาจภายใน เป็นเหตุให้บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะสงครามอยู่เสมอ หลังจากอาณาจักรมอญล่มสลาย ชาวมอญพากันอพยพหนีการปราบปรามไปตั้งหลักแหล่งอาศัยในประเทศต่าง ๆ ประเทศไทยเป็นเป้าหมายหลักประเทศหนึ่งของการอพยพ โดยเฉพาะแถบชายแดนในจังหวัดราชบุรีและกาญจนบุรี ชาวมอญในปัจจุบันจึงมีสถานภาพเป็นเพียงกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชาวมอญส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาตอนล่าง และส่วนหนึ่งอพยพเข้ามาประเทศไทยจากปัญหาความไม่สงบภายในประเทศ การอพยพเข้ามาในประเทศไทยปรากฏเป็นหลักฐานครั้งแรกใน พ.ศ. 2127 หลังจากที่สมเด็จพระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง และมีการอพยพต่อมาอีกหลายครั้งโดยใช้

เส้นทางที่สำคัญ ได้แก่ ทางเหนือเข้ามาทางด้านแม่ละเมา เมืองตาก ทางใต้เข้ามาทางด้านเจดีย์สามองค์ เมืองกาญจนบุรี และเข้ามาทางเมืองอุทัยธานี การอพยพครั้งสำคัญมีดังนี้

1. ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการอพยพในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา (พ.ศ. 2112-2133) หลังจากที่สมเด็จพระนเรศวรได้ประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง ในปี พ.ศ. 2127 ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนเรศวร (พ.ศ. 2123-2148) มีการอพยพ 2 ครั้ง คือ ในปี พ.ศ. 2136 เมื่อชาวมอญไม่สามารถทนความเดือดร้อนที่ได้รับจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาจึงได้หนีกันเข้ามาในประเทศไทย และอีกครั้งในปี พ.ศ. 2138 เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทรงยกทัพไปตีเมืองหงสาวดี เมื่อยกทัพกลับได้กวาดต้อนครอบครัวชาวมอญตามหัวเมืองหงสาวดีมาด้วย

ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. 2199-2231) ชาวมอญอพยพเข้ามาในประเทศไทยทางด้านเจดีย์สามองค์ เนื่องจากไม่พอใจที่ต้องถูกเกณฑ์ให้ไปช่วยรักษาเมืองอังวะของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาในการสงครามกับกองทัพจีน

ในปี พ.ศ. 2203 ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. 2275-2310) มีการอพยพของชาวมอญหลายครั้ง ครั้งสำคัญในปี พ.ศ. 2301-2299 และ พ.ศ. 2301 เนื่องจากความอ่อนแอของกษัตริย์ในปลายราชวงศ์ต้องอยู่ เกิดสงครามระหว่างพม่าและมอญ ทำให้ชาวมอญพากันอพยพหนีเข้ามาประเทศไทย

ในสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (พ.ศ. 2301-2310) ในปี พ.ศ. 2300 เมื่อเมืองหงสาวดีเสียแก่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ชาวมอญที่เมืองเมาะตะมะไม่ยอมอยู่ใต้ปกครองของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา จึงรวบรวมคนพากันอพยพเข้ามาทางด้านเจดีย์สามองค์ ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตเมืองกาญจนบุรี

2. ในสมัยกรุงธนบุรี การอพยพในครั้งนี้เนื่องจากพระเจ้าน้องนางเธอจะตีกรุงธนบุรี จึงได้เกณฑ์ชาวมอญตามหัวเมืองมาเตรียมการตั้งขุ้ฉางและทำทาง ชาวมอญไม่พอใจจึงพากันหนีเข้ามาในประเทศไทย ตั้งบ้านเรือนที่ปากเกร็ด นนทบุรี และที่สามโคก ปทุมธานี

3. ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวมอญอพยพเข้ามาครั้งใหญ่ในสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในปี พ.ศ. 2358 เนื่องจากทนการข่มเหงของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาในสมัยพระเจ้าปดุงไม่ได้ จึงได้อพยพเข้ามาประเทศไทยและตั้งบ้านเรือนที่แขวงเมืองปทุมธานี เมืองนนทบุรี และเมืองนครเขื่อนขันธ์ ในช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการอพยพครั้งย่อยในปี พ.ศ. 2367 โปรดเกล้าฯ ให้ไปรับครอบครัวมอญมาจากเมืองมอญที่เดือดร้อนจากสงครามกับอังกฤษให้มาอยู่ที่เมืองนครเขื่อนขันธ์ ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา และหน้าวัดชนะสงคราม

ชาวมอญที่อพยพเข้ามาประเทศไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้กระจายตั้งถิ่นฐานอยู่หลายแหล่ง มักยึดแหล่งที่ตั้งติดริมแม่น้ำ กลุ่มคนมอญที่อพยพเข้ามาสมัยกรุงธนบุรี หรือที่เรียกว่ามอญเก่าตั้งถิ่นฐานบริเวณเกาะเกร็ดนนทบุรี ส่วนกลุ่มที่เข้ามาทีหลังเรียกว่ามอญใหม่

กระจายตัวอยู่แถบพุมธานีและพระประแดง นอกจากนั้นยังมีกลุ่มคนมอญอพยพเข้ามาในเขตพื้นที่ใกล้เคียงกับที่ตั้งของชนชาติมอญเดิม คือบริเวณลุ่มแม่น้ำแม่กลอง และชายแดนไทยกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา แถบจังหวัดราชบุรีและกาญจนบุรี ปัจจุบันคนมอญเหล่านี้ได้กลายเป็นคนไทยแล้วตามสัญชาติ แต่ยังมีความสำนึกและหยั่งลึกถึงวัฒนธรรมมอญอยู่ในจิตใจ อีกทั้งความศรัทธาในพุทธศาสนาและความเชื่อทางประเพณียังคงอยู่อย่างแนบแน่น (อรวรรณ ทับสกุล, 2547: 1) ชาวมอญที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยทั้งหมด ทั้งกลุ่มที่เข้ามาในสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือผู้ที่อพยพเข้ามาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต่างมีความภาคภูมิใจในความเป็นคนมอญ ส่วนหนึ่งยังคงพยายามรักษาวัฒนธรรมและความเป็นอยู่แบบมอญเอาไว้ บางส่วนกลมกลืนไปกับคนไทยแล้ว

ชาวมอญในจังหวัดกาญจนบุรีแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ดังที่ สุจริตลักษณ์ ตีผดุง และประภาศรี คำสะอาด (2545) กล่าวว่า กลุ่มแรกคือกลุ่มที่เข้ามาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่เข้ามาพร้อมกับชาวมอญที่มาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพฯ และจังหวัดต่าง ๆ ตามปริณทลของกรุงเทพฯ ซึ่งชาวมอญทั้งหมดนี้ได้รับสัญชาติไทยเป็นคนไทยเชื้อสายมอญทั้งหมด บางชุมชนยังคงรักษาวัฒนธรรมความเป็นอยู่แบบชาวมอญไว้ได้อย่างดี บางชุมชนปรับเปลี่ยนไปมากแต่ยังรับรู้และภาคภูมิใจในเชื้อสายมอญอย่างแน่นแฟ้น ชาวมอญส่วนหนึ่งได้โยกย้ายจากอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ในอำเภอทองผาภูมิ อำเภอท่ามะกา และอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ชาวมอญเหล่านี้เป็นพลเมืองไทยโดยสมบูรณ์ มีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีเหมือนคนไทยทั่วไป ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มชาวมอญที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยแต่ไม่ได้มีสถานภาพเป็นคนไทย ชาวมอญกลุ่มนี้อพยพเข้ามาประเทศไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จากภัยสงครามความไม่สงบทางการเมืองและการบีบคั้นของรัฐบาลสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ในปี พ.ศ. 2491 ชาวมอญกลุ่มหลังนี้อพยพเข้ามาประเทศไทยทางด่านเจดีย์สามองค์ มาตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณฝั่งตรงข้ามกับเขตมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ซึ่งคือเขตพื้นที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ชาวมอญกลุ่มนี้ต่างจากมอญอพยพกลุ่มอื่นที่เข้ามาก่อนหน้านี้เนื่องจากรัฐบาลไทยพยายามผลักดันให้ออกนอกประเทศเพราะไม่ต้องการบาดหมางกับรัฐบาลสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ด้วยเหตุผลทางด้านมนุษยธรรม ประเทศไทยจำเป็นต้องรับกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นดังกล่าวให้อยู่ในประเทศไทยต่อไปโดยมีมาตรฐานการควบคุมดูแลไม่ให้เกิดการเคลื่อนไหวที่กระทบต่อความสัมพันธ์ของประเทศไทยกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา โดยให้กลุ่มชาวมอญอาศัยอยู่ในประเทศไทยได้แต่ถูกจำกัดเขตที่อยู่อาศัย กลุ่มมอญอพยพนี้จึงได้ตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายปะปนอยู่กับชาวกะเหรี่ยงที่เป็นชาวพื้นเมืองดั้งเดิมของอำเภอสังขละบุรี (สุจริตลักษณ์ ตีผดุง และ ประภาศรี คำสะอาด, 2545: 27)

ประเสริฐ ทองประสม (2540: 90-95 อ้างถึงใน สุจริตลักษณ์ ตีผดุง และ ประภาศรี คำสะอาด, 2545: 27) กล่าวว่า ชาวมอญในอำเภอสังขละบุรีอพยพเข้ามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2494 สาเหตุ

จากปัญหาการเมืองในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา สงครามกลางเมืองระหว่างรัฐบาลสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมากับราษฎรในการปราบปรามและเข้าควบคุมชาวมอญไว้ในอำนาจของรัฐบาลในปี พ.ศ. 2492 การอพยพของนักศึกษาและขบวนการประชาธิปไตยเพื่อหลบหนีการปราบปรามและจับกุมในปี พ.ศ. 2531 การอพยพจากการเกณฑ์แรงงานสร้างทางรถไฟจากเมืองเย-ทวาย

เหตุจูงใจที่ชาวชาวมอญเข้ามาพักพิงในประเทศไทยเนื่องจากมีเขตดินแดนที่เดินทางไปมาหาสู่กันได้กับเมืองเดิม รวมทั้งความโอบอ้อมอารีของคนไทยและรัฐบาลไทย สภาพเศรษฐกิจที่ดีกว่าและการผ่อนปรนของรัฐบาลไทย ชาวมอญที่อพยพเข้ามาในอำเภอสังขละบุรีอาศัยกระจัดกระจายในบริเวณต่าง ๆ และตั้งบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่นบริเวณแม่น้ำสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำรันตี แม่น้ำบิคลี และแม่น้ำชองกาเลีย เกิดเป็นชุมชนมอญที่ต่าง ๆ ได้แก่ ชุมชนมอญบ้านวังกะ ชุมชนมอญบ้านพระเจดีย์ ชุมชนมอญบ้านน้ำเก็ก และค่ายผู้อพยพมอญเกาะไลและอะลือคะเน

การอพยพของชาวมอญเข้ามาในอำเภอสังขละบุรีมีหลายระลอก โดยมี พระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๖ หรือ หลวงพ่ออุตตมะ พระภิกษุสงฆ์ชาวมอญเป็นผู้นำในการอพยพ หลวงพ่ออุตตมะเดินทางเข้ามาในประเทศไทยเนื่องจากความเบื่อหน่ายเรื่องการต่อสู้กันระหว่างรัฐบาลสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมากับกองกำลังติดอาวุธกู้ชาติของมอญ อีกทั้งกองกำลังกู้ชาติมอญบางกลุ่มปล้นสะดมชาวมอญด้วยตัวเอง ประกอบกับภัยธรรมชาติสร้างความเสียหายแก่ชาวบ้านอย่างใหญ่หลวง หลวงพ่ออุตตมะได้เดินทางจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาเข้ามาประเทศไทยในปี พ.ศ. 2492-2493 ทางหมู่บ้านอีต่อง ตำบลบิล็อก อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี และได้ไปจำพรรษาที่วัดต่าง ๆ ในจังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี นครปฐม สมุทรสาคร และได้เดินทางกลับมาที่อำเภอสังขละบุรีเพื่อพบกับคนมอญที่อพยพมาจากเมืองโมกกะเนียง เจ้าคะเล และมะละแหม่ง ซึ่งเป็นกลุ่มชาวมอญอพยพกลุ่มแรก ๆ และได้พาคนมอญเหล่านั้นมาอาศัยที่บ้านวังกะกลาง นับเป็นจุดเริ่มต้นของชุมชนชาวมอญพลัดถิ่นในอำเภอสังขละบุรี ภายหลังมีชาวมอญอพยพเข้ามาอำเภอสังขละบุรีอีกหลายชุด เมื่อจำนวนชาวมอญมีมากขึ้น หลวงพ่ออุตตมะจึงขอจัดตั้งหมู่บ้านชาวมอญบริเวณจุดรวมของแม่น้ำ 3 สาย (แม่น้ำบิคลี แม่น้ำรันตี แม่น้ำชองกาเลีย) ฝั่งตรงกันข้ามกับที่ว่าการอำเภอสังขละบุรี และชาวมอญและกะเหรี่ยงได้ร่วมแรงร่วมใจสร้างวัดหลวงพ่ออุตตมะซึ่งภายหลังชื่อว่า วัดวังกวิเวการาม (วัชรกิติวัชรโรทัย และคณะ, 2537: 124)

ชาวมอญอพยพในอำเภอสังขละบุรีแบ่งเป็นกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นสัญชาติเมียนมา (ถือบัตรสีชมพู) คือคนสัญชาติเมียนมาที่ได้หนีภัยการสู้รบเข้ามาอยู่ในประเทศไทยก่อน พ.ศ. 2519 ส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อชาติมอญ ตั้งถิ่นฐานที่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู และกลุ่มผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติเมียนมา (ถือบัตรสีส้ม) คือคนสัญชาติเมียนมาที่หนีภัยการสู้รบเข้ามาหลัง พ.ศ. 2519 มีทั้งคนเชื้อชาติมอญคนเชื้อชาติเมียนมาและกะเหรี่ยง ตั้งถิ่นฐานกระจายไปเกือบทุกหมู่บ้านในอำเภอสังขละบุรี

กลุ่มชาวมอญในอำเภอสังขละบุรีจึงอยู่ในสถานะคนพลัดถิ่น สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง (2553: 6) อธิบายไว้ว่า กลุ่มคนมอญที่ย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศไทยจัดเป็นคนพลัดถิ่น (diaspora) ไม่ใช่ผู้ลี้ภัย (refugee) หรือผู้อพยพ (displaced person) เนื่องจากคำว่าผู้ลี้ภัยและผู้อพยพถือว่าเป็นบุคคลที่ต้องพลัดพรากจากถิ่นฐานบ้านเมือง หรือต้องหลบหนีจากประเทศของตนมาโดยมีสาเหตุหลัก ๆ ที่คล้ายกันสองประการคือ ประการแรก เนื่องจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว และประการที่สอง เนื่องจากภัยพิบัติอันเกิดจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งหมายถึงการสู้รบ สงคราม รวมทั้งการกดขี่ข่มเหงในทางต่าง ๆ เช่น ทางด้านศาสนา ลัทธิทางการเมือง ถือเป็นการเดินทางข้ามแดนไปด้วยความไม่สมัครใจและไม่ได้รับการดูแลจากรัฐบาลสัญชาติเดิม เมื่อผู้ลี้ภัยเข้ามาอยู่ในประเทศพักพิงแล้ว บุคคลเหล่านี้ยังคงอยู่ในฐานะเป็นบุคคลไร้สัญชาติ โดยรัฐบาลของประเทศนั้น ๆ อาจกำหนดพื้นที่หรือค่ายที่พักอาศัยโดยเฉพาะไว้ให้ ความรู้สึกของผู้อพยพส่วนใหญ่มักไม่ต้องการที่จะกลับไปยังมาตุภูมิเดิมของตนเนื่องจากยังมีความกลัวในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งแตกต่างจากคนพลัดถิ่นที่มีความต้องการในส่วนลึกที่จะหวนกลับมาตุภูมิเดิมของตนตลอดเวลา ดังนั้น ความหมายของผู้ลี้ภัยหรือผู้อพยพจึงต่างจากแนวคิดคนพลัดถิ่น คนมอญพลัดถิ่นในประเทศไทยจัดอยู่ในกลุ่มคนพลัดถิ่นที่มาจาก การบีบบังคับหรือตกเป็นเหยื่อ เนื่องจากในอดีตสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาได้ใช้นโยบายทางการเมืองและการทหารรุกรานชาวมอญอย่างมากจนต้องหนีเข้ามาในประเทศไทยด้วยความอึดอัดคับข้องใจ ชาวมอญในอำเภอสังขละบุรีจัดเป็นกลุ่มคนพลัดถิ่นที่มาจาก การบีบบังคับหรือตกเป็นเหยื่อ เช่นเดียวกับชาวมอญพลัดถิ่นในจังหวัดอื่น ๆ ของประเทศไทย โดยมีลักษณะแตกต่างไปจากผู้ลี้ภัยหรือผู้อพยพ

ชาวมอญพลัดถิ่นเมื่อเข้ามาอาศัยในประเทศไทยจำเป็นต้องสร้างการยอมรับและมีส่วนร่วมในระบบของสังคมไทย แต่สังคมไทยยังปฏิเสธการให้สิทธิ อำนาจ และสัญชาติไทย ทำให้ชาวมอญรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิต หลวงพ่ออุตตมะเป็นที่ยึดเหนี่ยวเพียงหนึ่งเดียว ท่านเป็นผู้นำทั้งทางโลกและทางธรรม และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวมอญพลัดถิ่นแทบทุกด้าน หลวงพ่ออุตตมะได้ริเริ่มฟื้นฟูวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ หลังจากย้ายมาอยู่บนพื้นที่ใหม่ภายหลังการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ์ โดยได้นำเอาแนวทางวิถีพุทธและกฎของการอยู่ 3 ข้อได้แก่ **“1) ห้ามดื่มสุรา 2) ห้ามเล่นการพนัน และ 3) ห้ามลักทรัพย์และผิดลูกเมียใคร”** มาเป็นกติกาควบคุมให้ชาวมอญพลัดถิ่นที่กระจัดกระจายได้มาอยู่รวมกันอย่างสันติสุข ให้ทุกคนร่วมมือช่วยเหลือกันทำมาหากิน ดำเนินชีวิตตามวิถีแบบชาวมอญ และรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชนท่ามกลางความหลากหลายทางชาติพันธุ์ กล่าวได้ว่า แนวทางวิถีพุทธและกฎการอยู่ร่วมกันของหลวงพ่ออุตตมะ รวมทั้งความพยายามในการฟื้นฟูประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ โดยยึดตามแนวปฏิบัติที่สืบทอดมาแต่ครั้งอยู่เมืองมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เป็นกระบวนการในการธำรงชาติพันธุ์ความเป็นมอญ

อีกทั้งเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างสำนึกชาติพันธุ์และรักษาโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญในอำเภอสังขละบุรี

จากการที่ผู้วิจัยลงพื้นที่สำรวจข้อมูลเบื้องต้นในช่วงปี พ.ศ. 2559-2561 พบว่า ชุมชนชาวมอญในอำเภอสังขละบุรีมีจำนวนครัวเรือนและประชากรหนาแน่น เด็กและวัยรุ่นชาวมอญมีจำนวนมาก ชาวมอญรุ่นปู่ย่าตายายมีจำนวนน้อย ประชากรบางส่วนได้รับบัตรประชาชนไทยและสัญชาติไทยแล้ว สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยได้ พื้นที่อาศัยของชาวมอญมีจำกัดและไม่มีพื้นที่เพาะปลูกเนื่องจากการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ มีการปกครองตนเองด้วยระบบคุ้มจำนวน 28 คุ้ม โดยมีหัวหน้าคุ้มเป็นผู้ดูแลลูกบ้านในด้านชีวิตความเป็นอยู่ทั่วไป การติดต่อกับหน่วยงานราชการ และการประสานความร่วมมือของลูกบ้านเพื่อจัดกิจกรรมของชุมชน

ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นประเพณีที่สืบทอดตามวิถีปฏิบัติของบรรพบุรุษและได้ปลูกฝังลูกหลานให้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา วิถีพุทธศาสนาแบบมอญดังกล่าวนี้ มลธิชา เกร็นกระโทก (2555: 97-98) อธิบายว่า ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาความศรัทธาในพุทธศาสนาของชาวมอญมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เนื่องจากชาวมอญเชื่อว่ามีบรรพบุรุษที่รับพระพุทธศาสนาจากประเทศอินเดียโดยตรง ความเชื่อดังกล่าวสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น ทำให้ชาวมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมามีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ปฏิบัติตนตามหลักคำสอนอย่างเคร่งครัดมาโดยตลอด หลวงพ่ออุตตมะได้นำวิถีพุทธแบบมอญซึ่งผูกพันกับชีวิตชาวมอญมาปฏิบัติสืบทอด โดยเห็นได้จากประเพณีสิบสองเดือนที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับวัดทุกประเพณี

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญที่บ้านวังกะ ระหว่างปี พ.ศ. 2561-2564 พบว่าประเพณีสิบสองเดือนจัดขึ้นที่วัดวังแก้วเวการามและเจดีย์พุทธคยา ประกอบด้วย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

เดือน	ประเพณี	สถานที่ประกอบพิธีกรรม
กุมภาพันธ์	ประเพณีกวนข้าวยาฮู พิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้าน	ชุมชนมอญบ้านวังกะ ชุมชนมอญบ้านวังกะ
มีนาคม	ประเพณีบูชาเจดีย์ งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะ	เจดีย์พุทธคยา วัดวังแก้วเวการาม
เมษายน	ประเพณีสงกรานต์	เจดีย์พุทธคยา/วัดวังแก้วเวการาม
พฤษภาคม	ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่ ประเพณีทำบุญกลางบ้าน	เจดีย์พุทธคยา/วัดวังแก้วเวการาม ศาลพ่อปู่ ศาลากลางหมู่บ้าน

เดือน	ประเพณี	สถานที่ประกอบพิธีกรรม
มิถุนายน	ประเพณีขอขมาพระอุปัชฌาย์อาจารย์	วัดวังแก้วเวการาม
กรกฎาคม	ประเพณีเข้าพรรษา	วัดวังแก้วเวการาม
สิงหาคม	ประเพณีบุญหม้อหนี	วัดวังแก้วเวการาม
กันยายน	ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง	เจดีย์พุทธคยา/วัดวังแก้วเวการาม วัดวังแก้วเวการาม
ตุลาคม	ประเพณีออกพรรษา งานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพ หลวงพ่อดุตตะมะ	เจดีย์พุทธคยา/วัดวังแก้วเวการาม วัดวังแก้วเวการาม
พฤศจิกายน	ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีลอยกระทงบูชาพระอุปคุต	วัดวังแก้วเวการาม/เจดีย์พุทธคยา ชุมชนมอญบ้านวังกะ

ส่วนประเพณีเกี่ยวกับชีวิต จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่าประเพณีที่จัดในระดับครอบครัวและระดับชุมชน รายละเอียดดังนี้

ประเพณี	ระดับ	สถานที่ประกอบพิธีกรรม
ประเพณีทำขวัญเด็ก	ครอบครัว	บ้านของเด็ก
ประเพณีบรรพชาและอุปสมบท	ครอบครัว	บ้านของผู้บรรพชาและอุปสมบท/วัดวังแก้วเวการาม
ประเพณีแต่งงาน	ครอบครัว	บ้านของเจ้าสาว
ประเพณีทำบุญบ้าน	ครอบครัว	บ้านของชาวมอญที่จัดประเพณีทำบุญบ้าน
ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ	ครอบครัว	บ้านของชาวมอญที่จัดประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ
ประเพณีงานศพฆราวาส	ครอบครัว	ศาลาแดง/เมรุหลังเจดีย์พุทธคยา
ประเพณีงานศพพระสงฆ์	ชุมชน	ศาลาแดง/สนามฟุตบอลหน้าเจดีย์พุทธคยา

การเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัยเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญที่บ้านวังกะสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงการจัดประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะประเพณีสิบสองเดือน เมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลภูมิหลังของชุมชนในงานวิจัยที่ผ่านมาเรื่อง **ชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี: ความเป็นมาและการปรับเปลี่ยน** ของ สุจริตลักษณ์ ตีผดุง และ ประภาศรี คำสะอาด (2545: 80-91) พบว่า ประเพณีในรอบปีของชาวมอญบ้านวังกะเป็นประเพณีเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและศาสนาที่มีรูปแบบเป็นของชุมชน บางประเพณีมีการปรับเปลี่ยนให้

เข้ากับสภาวะทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบพิธีกรรม บางประเพณีเป็นเพียงการบอกเล่า บางประเพณียังมีอยู่แต่ลดความสำคัญลง ประเพณีในรอบปีของชาวมอญบ้านวังกะที่ปฏิบัติสืบทอดมาจนปัจจุบันได้แก่

เดือนเมษายน (ฮะดาว จอ) มีประเพณีสงกรานต์ มีการทำข้าวแช่ ทำบุญกลางบ้าน ทำบุญใส่บาตร ถือศีลภาวนา สรงน้ำพระ การส่งสารับและอาบน้ำพ่อแม่และปู่ย่าตายาย การเล่นสะบ้า ทะแยมอญ

เดือนพฤษภาคม (ฮะดาว อะสาจ) มีประเพณีในวันวิสาขบูชา ทำบุญใส่บาตร ถือศีลภาวนา รดน้ำต้นโพธิ์ ตลาดอาหารสวรรค์ เวียนเทียน

เดือนมิถุนายน (ฮะดาว จิ) มีประเพณีบวชพระสืบต่ออายุพระศาสนา ทำขนมหวานคก ฮะเดอ สำหรับถวายพระช่วงเข้าพรรษา

เดือนกรกฎาคม (ฮะดาว ฮะเกิน) มีประเพณีเข้าพรรษา ทำบุญใส่บาตร ถือศีลภาวนา หล่อเทียน แท้เทียนเข้าพรรษา ถวายผ้าอาบน้ำฝน ถวายดอกไม้พระ

เดือนสิงหาคม (ฮะดาว ฮะดออะฮอย) มีประเพณีบุญหม้อเงินหม้อทอง มีการทำบุญใส่บาตร ถวายหม้อเงินหม้อทอง

เดือนกันยายน (ฮะดาว พอท) มีประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์และตักบาตรน้ำผึ้ง มีการทำเรือสะเดาะเคราะห์ สวดมนต์สะเดาะเคราะห์ ทำบุญลงเรือ ลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ทำบุญใส่บาตร ตักบาตรน้ำผึ้ง จุดประทัดไฟ ปล่อยโคม

เดือนตุลาคม (ฮะดาว โวะ) มีประเพณีตักบาตรเทโว ตักบาตรดอกไม้ มีการทำบุญใส่บาตร ตักบาตรเทโว ตักบาตรดอกไม้ จุดประทัดไฟ เทียน หน้าบ้าน ปล่อยโคม

เดือนพฤศจิกายน (ฮะดาว กัดทอน) มีประเพณีทอดกฐิน ลอยกระทง มีการทำบุญทอดกฐิน ลอยกระทง

เดือนธันวาคม (ฮะดาว มะแระกะฮอ) มีประเพณีทำบุญถวายพิน ทำบุญข้าวใหม่ มีการถวายพินพระสงฆ์ ถวายข้าวใหม่พระสงฆ์

เดือนมกราคม (ฮะดาว โปะ) มีประเพณีสอภธรรมะ ทำบุญข้าวใหม่ มีการเตรียมภัตตาหารเช้าและเพล ถวายพระ ให้ทานด้วยผลผลิตทางการเกษตรใหม่

เดือนกุมภาพันธ์ (ฮะดาว มาด) มีประเพณีทำบุญข้าวยาคุ มีการทำข้าวยาคุถวายพระ แจกชาวบ้าน และประเพณีวันชาติมอญ มีการทำบุญใส่บาตรและการสวนสนาม การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

เดือนมีนาคม (ฮะดาว ฮะละเกิน) มีงานวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ มีการถวายภัตตาหารพระสงฆ์ สรงน้ำหลวงพ่อดุตตะมะ ก่อเจดีย์ทราย การละเล่นต่าง ๆ การแสดงพื้นบ้าน การแข่งขันมวยคาดเชือก การแสดงละครมอญ

นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลภูมิหลังของชุมชนเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อของชาวมอญ อำเภอสังขละบุรี ในงานวิจัยเรื่อง **หลวงพ่อดุตตะมะ: ผู้นำทางวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้านมอญพลัดถิ่นที่สังขละบุรี** ของ อรรวรรณ ทับสกุล (2547: 75-92) พบว่า คนมอญปฏิบัติกิจกรรมและพิธีกรรมตามความเชื่อของบรรพบุรุษสืบทอดต่อกันมาโดยตลอด ประเพณีทางศาสนาที่คนมอญปฏิบัติสืบทอดกันมาทั้ง 12 เดือนที่อรรวรรณรวบรวมไว้ ได้แก่

เดือนอ้าย (เดือน 1) มีการสอบนักรรรมของพระสงฆ์ที่มาจากที่ต่าง ๆ โดยชาวบ้านจัดเตรียมอาหารเลี้ยงพระทุกวันจนเสร็จสิ้นการสอบ

เดือนยี่ (เดือน 2) มีการสอบท่องจำภาษาบาลีของพระสงฆ์ที่มีความประสงค์จะสอบชาวบ้านจัดเตรียมอาหารเลี้ยงพระจนเสร็จสิ้นการสอบ

เดือนสาม (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3) มีประเพณีในวันมาฆบูชา ทำขนมมนสาว (ขนมเทียน) แจกจ่ายให้ญาติพี่น้องและบุคคลที่นับถือ และการทำบุญตักบาตรถวายอาหารพระที่วัด

เดือนสี่ (ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 4) มีงานวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ สวดพระพุทธรมณฑ์ 9 วันก่อนถึงวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ ในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 4 ทำบุญถวายหลวงพ่อดุตตะมะ การมอบทุนการศึกษา การแสดงดนตรีและมหรสพ 5 วัน 5 คืน การชมมวยคาดเชือก การแสดงละครมอญ รำมอญ การละเล่นต่าง ๆ คนมอญที่มาจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาทางด่านไทย-เมียนมาจะอนุโลมเป็นพิเศษในช่วงงานวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะของทุกปี

เดือนห้า มีประเพณีสงกรานต์ ทำข้าวแช่ถวายพระภิกษุสงฆ์และสงฆ์ข้าวแช่ให้กับญาติผู้ใหญ่หรือบุคคลที่เคารพนับถือ และเชิญเพื่อนบ้านมารับประทานข้าวแช่ร่วมกัน จัดเตรียมของไหว้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ การสวดมนต์หม่อมมงคลก่อนถึงวันสงกรานต์ 1 วันและนำหม่อมมงคลไปไว้ที่บ้านตลอดช่วงสงกรานต์ ในช่วงวันสงกรานต์มีการทำบุญตักบาตร ถือศีลภาวนาที่วัด ลูกหลานจัดเตรียมอาหารส่งพ่อแม่ที่ถือน้ำศีล การอาบน้ำให้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ในระหว่างที่ถือน้ำศีลภาวนา การค้าต้นไม้เพื่อต่ออายุ ก่อเจดีย์ทราย สรงน้ำพระสงฆ์ ไหว้โกศบรรพบุรุษที่ล่วงลับ ยกฉัตรเจดีย์ทราย ถวายผ้าป่า กรวดน้ำ การละเล่นในช่วงสงกรานต์คนมอญจะเล่นสะบ้า

เดือนหก (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6) มีประเพณีวันวิสาขบูชา ชาวบ้านจะทำบุญใส่บาตรในตอนเช้า ในตอนเย็นมีสวดมนต์และรดน้ำต้นไม้ เวียนเทียน และแจกทานที่เรียกว่า ตลาดนิพพาน ซึ่งจำลองตลาดเป็นสวรรค์ที่มีความสุข โดยชาวบ้านนำอาหารมาแจกให้ชาวบ้านโดยไม่เสียเงิน

เดือนแปด (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8) มีประเพณีวันอาสาฬหบูชา ในคืนก่อนวันอาสาฬหบูชา มีพิธีเจริญพระพุทธรมณฑ์ที่วัด ชาวบ้านนำแจกันดอกไม้มงคลเข้าร่วมพิธีแล้วนำกลับไปไว้ที่บ้าน ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ชาวบ้านไปทำบุญใส่บาตรที่วัด ผู้เฒ่าผู้แก่ถือน้ำศีลภาวนา ในช่วงบ่ายตักบาตรดอกไม้ ในช่วงเย็นพ่อแม่พาลูกหลานไปขอขมาญาติผู้ใหญ่ ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 เป็น

วันเข้าพรรษา ชาวบ้านจะทำบุญใส่บาตร ถวายเทียน ผ้าอาบน้ำฝนแด่พระสงฆ์ที่วัด ช่วงเย็นจะถวาย แจกกันดอกไม้ทำพิธีเข้าพรรษา

เดือนเก้า (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9) มีประเพณีบุญหม้อเงินหม้อทอง ทำบุญใส่บาตร ถวาย หม้อเงินหม้อทองให้พระสงฆ์โดยมีความเชื่อว่าชาติหน้าจะได้มีกินมีใช้ไม่ลำบาก

เดือนสิบ (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10) มีประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านช่วยตกแต่งเรือสะเดาะเคราะห์ ในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 10 ชาวบ้านนำของไหว้ม้าใส่ เรือสะเดาะเคราะห์ ชาวบ้านไปทำบุญตักบาตรที่วัด ตักบาตรน้ำผึ้ง น้ำตาลทราย ผู้เฒ่าผู้แก่ถือศีล ภาวนา ในช่วงบ่ายตักบาตรดอกไม้ ช่วงเย็นมีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์ เผาธูปเทียนสะเดาะเคราะห์ ในวันแรม 1 ค่ำเดือน 10 ชาวบ้านช่วยกันลากเรือสะเดาะเคราะห์ไปลอยในแม่น้ำ

เดือนสิบเอ็ด (แรม 1 ค่ำ เดือน 11) มีประเพณีออกพรรษา ชาวบ้านไปทำบุญตักบาตร ถวายศีลภาวนาที่วัด ในวันออกพรรษามีประเพณีตักบาตรเทโวโดยหลวงพ่อดูตมะกำหนดให้ตักบาตร เทโวหมุนเวียนไปใน 3 วัด ได้แก่ วัดวังแก้วเวการาม วัดศรีสุวรรณ และวัดสมเด็จ ในช่วงบ่ายของ วันออกพรรษาที่วัดวังแก้วเวการามมีตักบาตรดอกไม้ และการแข่งขันฟุตบอล (เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นมา ภายหลัง สนองนโยบายกีฬาต้านยาเสพติดของรัฐบาล)

เดือนสิบสอง มีประเพณีทอดกฐิน ก่อนถึงวันทอดกฐินมีการสมโภชของค์กฐินทั้งรำมอญ หนึ่งกลางแปลง วงดนตรี ในเช้าวันทอดกฐินแห่งองค์กฐินไปที่วัดเพื่อถวายหลวงพ่อดูตมะ ในวัน ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 มีประเพณีลอยกระทง ในช่วงเช้าชาวบ้านไปทำบุญตักบาตรที่วัด ช่วงค่ำชาวบ้าน ไปร่วมงานลอยกระทงที่อำเภอจัดขึ้น มีประกวดกระทง นางนพมาศ และการแสดงของชาวบ้านต่าง ๆ

นอกจากนั้นยังมีข้อมูลการศึกษาชุมชนในงานวิจัยเรื่อง **พุทธในแบบมอญบ้านวังกะ: วิถีชีวิต บนชายขอบแดนสยาม** ของ มลธิชา เกร็นกระโทก (2555: 68) ที่กล่าวถึงประเพณีของชาวมอญ บ้านวังกะไว้ดังนี้

เดือนอ้าย ประเพณีดำข้าวเม่า (สุญหาย)

เดือนสอง ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวและกวัดข้าว (ฝัดข้าว) (สุญหาย)

เดือนสาม ประเพณีทำข้าวยาคุ (คงอยู่)

เดือนสี่ ประเพณีบูชาสักการะพระเจดีย์ (คงอยู่)

เดือนห้า ประเพณีมหาสงกรานต์ (คงอยู่)

เดือนหก ประเพณีสรงน้ำต้นโพธิ์ (คงอยู่)

เดือนเจ็ด ประเพณีขอขมาพระอุปถัมภ์และบรรพชาอุปสมบท (คงอยู่)

เดือนแปด ประเพณีเข้าพรรษาและตักบาตรดอกไม้ (คงอยู่)

เดือนเก้า ประเพณีบุญหม้อนิธิ (หม้อเงินหม้อทอง) (คงอยู่)

เดือนสิบ ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์และตักบาตรน้ำผึ้ง (คงอยู่)

เดือนสิบเอ็ด ประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ (คงอยู่)

เดือนสิบสอง ประเพณีทอดกฐิน (คงอยู่)

จากงานวิจัยที่ศึกษารวบรวมประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญบ้านวังกะไว้เป็นภูมิหลังของพื้นที่เพื่อประกอบการวิจัยเล่มต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานี้ เมื่อผู้วิจัยนำมาเปรียบเทียบกับประเพณีสำคัญของชาวไทยเชื้อสายมอญแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลองที่ จวน เครือวิชมยาจารย์ (2548: 1-3) ได้รวบรวมไว้ในหนังสือ **ประเพณีมอญที่สำคัญ** พบว่า ประเพณีที่สำคัญของชาวไทยเชื้อสายมอญแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ในเขตอำเภอบ้านโป่ง อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี ซึ่งอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานแล้วนั้น ได้ผสมผสานกับกลุ่มคนไทย จีน และลาวที่อาศัยอยู่ร่วมกันมาเป็นเวลายาวนาน จนเกิดเป็นความสามัคคีและความสัมพันธ์กันในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมประเพณี มีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอ การนับถือพระพุทธศาสนาเป็นวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายมอญทุกคน สะท้อนให้เห็นได้จากประเพณีในรอบปี โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางประกอบกิจกรรมและประเพณีต่าง ๆ ประเพณีสิบสองเดือนนี้แม้จะเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์แต่คนไทยเชื้อสายมอญยังยึดมั่นปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป ประเพณีสิบสองเดือนของคนไทยเชื้อสายมอญแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลองประกอบด้วย

เดือน 1 (อ้าย) ตำข้าวเฒ่าข้าวใหม่เช่นไหว้ผีบ้านและถวายพระสงฆ์ที่วัด

เดือน 2 (ยี่) ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวและลงแขกนวดข้าว

เดือน 3 สารทข้าวหลาม ทำบุญพินก่อไฟถวาย

เดือน 4 สิ้นฤดูทำนา ชายเข้าป่าตัดไม้ล่องแพ จักสาน หญิงเข้าหูกทอผ้าพุ่งผ้าห่ม

เดือน 5 สงกรานต์ข้าวแช่ แห่ปลา ค่ำโพธิ์ รอยทราย ชักบังสุกุล และสงน้ำพระสงฆ์

เดือน 6 พิธีแรกนาขวัญ ไถ ปักดำนาตามประเพณี

เดือน 7 ทำบุญ ถวายทานผ้าอาบน้ำฝนแด่พระสงฆ์

เดือน 8 หล่อเทียนจำนำพรรษา ถวายเทียนจำนำพรรษา พานพุ่มแด่พระสงฆ์

เดือน 9 ฤดูการทำนาหว่านข้าวกล้า ปักดำนา

เดือน 10 ตำข้าวเหนียวทำขนมตักบาตร ตักบาตรน้ำผึ้ง

เดือน 11 กวนขนมกระยาสารท ตักบาตรออกพรรษา

เดือน 12 ตั้งศาลพระแม่โพสพที่ทุ่งนาเพื่อเช่นไหว้ประจำปี

จะเห็นได้ว่า ข้อมูลประเพณีในรอบปีของชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี ที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามกับข้อมูลจากงานวิจัยของ สุจริตลักษณ์ ดีผดุง และประภาศรี คำสะอาด (2545) อรวรรณ ทับสกุล (2547) และ มลธิชา เกริ่นกระโทก (2555) มีรายละเอียดของการจัดประเพณีในแต่ละเดือนทั้งเหมือนและต่างกัน มีความเป็นมอญอยู่มาก แต่ก็แตกต่างจาก

ประเพณีในรอบปีที่ จวน เครือวิชมยาจารย์ (2548) รวบรวมไว้ ซึ่งเป็นประเพณีของชาวไทยเชื้อสายมอญที่อพยพมาอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานและได้รับสัญชาติไทยแล้ว อย่างไรก็ตาม ประเพณีของชาวมอญและคนไทยเชื้อสายมอญจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาทำให้พบลักษณะของวัฒนธรรมที่สืบทอดจากรากเหง้าเดียวกัน และมีความพยายามในการธำรงและสืบทอดความเป็นมอญผ่านประเพณีที่สำคัญ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีออกพรรษา

การที่คนมอญพลัดถิ่นในอำเภอสังขละบุรีอยู่ในสถานภาพเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย ประกอบกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมความเป็นมอญบ้านวังกะเกิดการปรับเปลี่ยน มลธิชา เกริ่นกระโทก (2555: 135-143) ชี้ให้เห็นปัจจัยที่มีบทบาทต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและวิถีพุทธของชาวมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี ได้แก่ ปัจจัยภายนอกที่มาจากความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่และการรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อทัศนคติ วิธีคิด และพฤติกรรมของคนในชุมชนที่แสดงออกมาในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่เป็นผลมาจากวิถีชีวิตที่แปรเปลี่ยนไปจากเดิม การประกอบอาชีพเปลี่ยนไปหลังจากการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อประโยชน์ส่วนรวมน้อยลง รวมทั้งปัจจัยด้านการศึกษาที่มุ่งเน้นพัฒนาเพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจทำให้การปลูกฝังศีลธรรมอันดีงามและเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมลดน้อยลง การศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีพุทธของเด็กชาวมอญ นอกจากนั้นปัจจัยด้านการปกครองจากภาครัฐที่เข้ามามีส่วนในการจัดระเบียบของชุมชนมอญมากขึ้น และภายหลังจากการมรณภาพของหลวงพ่อดุตตมะ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการปกครองมากขึ้น สถาบันศาสนาถูกแบ่งหน้าที่การบริหารจัดการออกไป ใช้หลักกฎหมายในการจัดระเบียบสังคมแทนการใช้หลักศีลธรรม ทำให้เกิดช่องว่างในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน

นอกจากนี้ บริบทการท่องเที่ยวเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ทำให้วิถีชีวิตของชาวมอญพลัดถิ่นในอำเภอสังขละบุรีเปลี่ยนแปลงไป ชุมชนมอญบ้านวังกะได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวมากขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งแนวโน้มการท่องเที่ยวในอำเภอสังขละบุรีสอดคล้องกับทิศทางการท่องเที่ยวตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560–2564) (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2560: 4-7) ชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวในปัจจุบัน นักท่องเที่ยวมุ่งเน้นประสบการณ์และให้ความสำคัญกับความรู้เชิงลึกของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ มากกว่าการท่องเที่ยวรูปแบบเดิม โดยต้องการสัมผัสวิถีชีวิตผู้คนและประเพณีท้องถิ่นอย่างแท้จริงมากกว่าการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงในปัจจุบันและแนวโน้มสูงขึ้น สาเหตุประการหนึ่งมาจากความแพร่หลายของข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวที่

แปลกใหม่ผ่านกระแสโลกสังคมออนไลน์ อีกทั้งความต้องการสัมผัสแหล่งวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงและการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวส่งผลต่อนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยว ชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้เข้ามาส่งเสริมให้หมู่บ้านมอญแห่งนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในโครงการ Unseen in Thailand ในปี พ.ศ. 2551 โดยมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ วัดใต้บาดาลซึ่งเป็นที่ตั้งหมู่บ้านและวัดแห่งแรกของชาวมอญบ้านวังกะ รวมทั้งสะพานอุตตมานุสรณ์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีพิธีกรรมที่ชาวมอญปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หมู่บ้านมอญบ้านวังกะและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในสื่อต่าง ๆ หลังจากเหตุการณ์สะพานหักจากกระแสน้ำป่าไหลหลากในปี พ.ศ. 2556 สะพานไม้วัดจมน้ำ และวิถีชีวิตของชาวมอญกลายเป็นจุดขายสำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมายังอำเภอสังขละบุรี

การท่องเที่ยวในอำเภอสังขละบุรีได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมาจากการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่า นอกเหนือจากสะพานไม้และวัดใต้บาดาลแล้ววิถีชีวิตประจำวันและวัฒนธรรมประเพณีของชาวมอญเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการมาสัมผัส นักท่องเที่ยวที่มาจากต่างจังหวัดต่างทยอยทอดก้นต่อ ๆ มาว่า “อยากดูความเป็นมอญแท้ ๆ ต้องมาที่บ้านวังกะ สังขละบุรี” นักท่องเที่ยวเดินทางมายังหมู่บ้านมอญบ้านวังกะแห่งนี้มากขึ้นเพื่อสัมผัสกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีแบบมอญ การท่องเที่ยวที่เติบโตอย่างรวดเร็วนี้ทำให้ได้เห็นชาวมอญบ้านวังกะใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ เพื่อแสดงตัวตนและนำเสนออัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ขณะเดียวกันก็ให้เห็นความพยายามในการธำรงและสืบทอดวัฒนธรรมความเป็นมอญในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน

ประเพณีพิธีกรรมและวิถีชีวิตของชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะเป็นความแปลกใหม่ที่นักท่องเที่ยวสนใจและอยากได้มาสัมผัส โดยเฉพาะประเพณีในรอบปีที่สะท้อนความเลื่อมใสศรัทธาและนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น การจัดประเพณีในรอบปีเป็นช่วงเวลาที่ชาวมอญได้นำเสนอวัฒนธรรมของชาวมอญในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนความเชื่อและแบบแผนการดำเนินชีวิตและเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมในประเพณีได้ ประเพณีที่ชาวมอญบ้านวังกะได้ประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน และประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ได้รับการสนับสนุนการจัดงานจากสภาวัฒนธรรมอำเภอสังขละบุรีและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานจังหวัดกาญจนบุรี วัฒนธรรมความเป็นมอญที่นำเสนอผ่านประเพณี รวมทั้งตำนานและเรื่องเล่าอันเป็นที่มาของประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ สะท้อนคติความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติอันเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชาวมอญ

นอกจากนั้น ในบริบทของการท่องเที่ยวในปัจจุบันทำให้ชาวมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี ประกอบสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เพื่อสนองต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ การศึกษาเรื่อง **การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์: อัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญและการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ** ของ ภาควิชาท่องเที่ยวชุมชน และ พัชรินทร์ ลาภานันท์ (2561) พบว่า ชาวมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี มีการประกอบสร้างอัตลักษณ์เพื่อตอบสนองต่อความสนใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งปรากฏทั้งด้านความเชื่อ เครื่องแต่งกาย และอาหาร มีการสร้างคำอธิบายใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์การท่องเที่ยว สร้างความเข้าใจใหม่ให้มีเหตุผลกับสิ่งที่ปฏิบัติในบริบทของการท่องเที่ยว แม้เป็นการละเมิดธรรมเนียมที่คนมอญยึดถือ แต่ก็ยังเป็นที่ยอมรับของหมู่ชาวมอญ รวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบของพิธีกรรมบางอย่างเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์การท่องเที่ยว ผลการศึกษายังพบว่า ความเป็นมอญดั้งเดิมเป็นจุดดึงดูดสำคัญของนักท่องเที่ยวที่ชาวมอญบ้านวังกะยังคงรักษาอัตลักษณ์มอญของตนไว้ได้ตามธรรมเนียมเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพชน ซึ่งหลายประเพณีมีแนวปฏิบัติที่แตกต่างจากประเพณีไทย และแม้จะมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาให้การสนับสนุนการจัดประเพณีเพื่อรองรับกระแสนิยมการท่องเที่ยวชุมชนมอญที่เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่หากเป็นการละเมิดบรรทัดฐานของชาวมอญที่ยึดถือกันมา ชาวมอญวังกะจะปฏิเสธการจัดประเพณีจำลองเพื่อแสดงแก่นักท่องเที่ยว เนื่องจากชาวบ้านเชื่อว่าการจัดพิธีกรรมนอกเวลาที่ยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นการลดความสำคัญทางวัฒนธรรม ลดความหมายของพิธีกรรม และทำให้บรรพชนไม่พอใจ ทำให้เห็นว่าชาววังกะยังให้ความสำคัญกับการรักษาวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ซึ่งเชื่อมโยงกับมาตุภูมิในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาอย่างมั่นคง เป็นการธำรงอัตลักษณ์มอญได้อย่างเหนียวแน่นและภาคภูมิใจ การให้ความสำคัญกับมิติทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวควบคู่กับการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นเรื่องไขสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ในชุมชนมอญบ้านวังกะประสบความสำเร็จและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง

จากปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาจะเห็นว่า ในบริบทสังคมปัจจุบันชาวมอญในอำเภอสังขละบุรีมีวิถีชีวิตในท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม ทำให้ชาวมอญพลัดถิ่นมีความพยายามในการธำรงและสืบทอดอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นมอญในภาวะการเปลี่ยนแปลง ขณะเดียวกันก็นำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้เพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมความเป็นมอญที่น่าเสนอผ่านประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตมีบทบาทต่อชาวมอญในอำเภอสังขละบุรีอย่างมาก ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตเป็นสิ่งยึดโยงความเป็นมอญดั้งเดิมจากมาตุภูมิ ประเพณีสิบสองเดือนช่วยหลอมรวมชาวมอญพลัดถิ่นที่อพยพมาจากที่ต่าง ๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยวิถีปฏิบัติที่สืบทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ขณะเดียวกันประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวมอญบ้านวังกะมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยเฉพาะบริบทของการท่องเที่ยวที่เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิต ต่อวิถีพุทธแบบมอญ และต่อวิถีคิดของชาวมอญในอำเภอสังขละบุรี ชุมชนมี

ความพยายามในการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นมอญผ่านประเพณีสิบสองเดือนมากขึ้นเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว แต่ยังคงสืบทอดและธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไว้ได้ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษา ประกอบกับการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์มอญที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นการศึกษากลุ่มคนมอญที่เข้ามาตั้งรกรากในประเทศไทยนานกว่าร้อยปีแล้ว ซึ่งมีวิถีชีวิตแตกต่างจากชาวมอญพลัดถิ่นในอำเภอสังขละบุรีที่ยังมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติกับชาวมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา การศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มมอญพลัดถิ่นกลุ่มใหม่นี้จึงมีประเด็นที่น่าสนใจ อีกทั้งข้อมูลประเพณีพิธีกรรมในส่วนภูมิภาคหลังชุมชนของงานวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่กล่าวถึงประเพณีสิบสองเดือน ไม่พบข้อมูลประเพณีเกี่ยวกับชีวิตเท่าใดนัก รวมทั้งข้อมูลประเพณีสิบสองเดือนมีรายละเอียดที่ไม่ตรงกัน ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาทั้งสองประเพณีดังกล่าวอย่างละเอียด โดยจะศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นมอญของชาวมอญพลัดถิ่นในอำเภอสังขละบุรีผ่านประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เพื่อทำความเข้าใจบทบาทของประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่มีต่อชาวมอญพลัดถิ่นอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ตลอดจนได้เห็นกระบวนการธำรงสืบทอดและการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นมอญในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
2. วิเคราะห์อัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะจากประเพณีพิธีกรรมดังกล่าว
3. วิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมที่สืบทอดและนำเสนอความเป็นมอญบ้านวังกะในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

ชาวมอญพลัดถิ่นที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี มีความพยายามในการธำรงและสืบทอดอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นมอญที่นับถือผีบรรพบุรุษและนับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด แม้จะเริ่มเข้ามาอยู่ในประเทศไทยและปัจจุบันยังคงอพยพเข้ามาเพิ่มเติม นับเป็นเวลา 7 ทศวรรษแล้ว แต่ในบริบทที่ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย รวมทั้งการเปิดชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว ทำให้ชาวมอญกลุ่มนี้อยู่ในภาวะที่ต้องเลือกระหว่างอัตลักษณ์ความเป็นมอญที่เคร่งครัดในพุทธศาสนาผ่านประเพณีสิบสองเดือนที่จัดขึ้นที่วัดวังแก้วเวการามซึ่งเป็นศูนย์รวมของชาวมอญ ในขณะที่อัตลักษณ์ความเป็นมอญที่ยังนับถือผีบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัดยังคงสืบทอดในระดับครอบครัวและชุมชนผ่านประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้ทั้งข้อมูลเอกสาร ข้อมูลในสื่อออนไลน์ และข้อมูลภาคสนาม

ข้อมูลภาคสนามในงานวิจัยนี้ประกอบด้วย

1. ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญบ้านวังกะ จำนวน 17 ประเพณี ได้แก่ 1) ประเพณีกวนข้าวยาสุ 2) พิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้าน 3) ประเพณีบูชาเจดีย์ 4) งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุดตมะ 5) ประเพณีสงกรานต์ 6) ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน 7) ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่ 8) ประเพณีทำบุญกลางบ้าน 9) ประเพณีขอมาพระอุปถัมภ์อาจารย์ 10) ประเพณีเข้าพรรษา 11) ประเพณีบุญหม้อนิธิ 12) ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ 13) ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง 14) ประเพณีออกพรรษา 15) งานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุดตมะ 16) ประเพณีทอดกฐิน และ 17) ประเพณีลอยกระทงบูชาพระอุปคุต

2. ข้อมูลประเพณีเกี่ยวกับชีวิต จำนวน 7 ประเพณี ได้แก่ 1) ประเพณีทำขวัญเด็ก 2) ประเพณีบรรพชาและอุปสมบท 3) ประเพณีแต่งงาน 4) ประเพณีทำบุญบ้าน 5) ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ 6) ประเพณีงานศพฆราวาส และ 7) ประเพณีงานศพพระสงฆ์

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1.5.1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1.5.1.1 ศึกษาและรวบรวมเอกสาร ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญในประเทศไทย ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญบ้านวังกะ

1.5.1.2 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ที่ศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูลตำนานเรื่องเล่า และองค์ประกอบพิธีกรรมในประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ด้วยวิธีการดังนี้

1.5.1.2.1 การสัมภาษณ์ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการจากผู้บอกข้อมูลสำคัญ (Key Informant) 2 กลุ่ม ประกอบด้วย

1. กลุ่มผู้บอกข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีสิบสองเดือน จำนวนประมาณ 20 คน ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าคุ้ม) มัคทายกชาวบ้าน ปราชญ์ท้องถิ่น ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสังขละบุรี เลขานุการสภาวัฒนธรรมอำเภอสังขละบุรี

2. กลุ่มผู้บอกข้อมูลประเพณีเกี่ยวกับชีวิต จำนวนประมาณ 20 คน ได้แก่ ผู้ประกอบพิธี (เจ้าพิธี) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องข้องในการประกอบพิธี ผู้เข้าร่วมพิธี

ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยแจ้งให้ผู้ให้สัมภาษณ์ทราบวัตถุประสงค์ในการวิจัย ขั้นตอนการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย ประเด็นที่สัมภาษณ์ และการนำข้อมูลสัมภาษณ์ไปใช้ก่อน เพื่อให้ผู้ให้สัมภาษณ์พิจารณาว่ายินดีที่จะให้สัมภาษณ์หรือไม่

คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ประกอบด้วยคำถามหลัก ๆ เพื่อให้ทราบความเป็นมาของประเพณีพิธีกรรม ตำนานและความเชื่อที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม และการจัดประเพณีพิธีกรรมในปัจจุบัน โดยใช้เวลาในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประเพณีสิบสองเดือนครั้งละประมาณ 2-3 ชั่วโมง และใช้เวลาในการสัมภาษณ์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตครั้งละประมาณ 1 ชั่วโมง ทั้งนี้ ผู้วิจัยแจ้งให้ผู้ให้ข้อมูลทราบถึงสิทธิ์ที่จะตอบหรือไม่ตอบคำถามได้ตามความสมัครใจ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลได้รายงานผลการวิจัยในภาพรวม โดยไม่รายงานในลักษณะที่นำไปสู่การระบุตัวตนของผู้ให้สัมภาษณ์ ยกเว้นกรณีที่ผู้ให้สัมภาษณ์เต็มใจ ในบางกรณีผู้วิจัยขอสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมากกว่า 1 ครั้ง โดยแจ้งให้ผู้ให้สัมภาษณ์ทราบล่วงหน้าถึงเหตุผลในการขอสัมภาษณ์เพิ่มเติม คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในการจัดประเพณีสิบสองเดือนมีดังนี้

1. ประเพณีนี้ภาษามอญเรียกว่าอะไร
2. ประเพณีนี้จัดมานานแล้วหรือยัง เริ่มจัดเมื่อใด
3. สมัยก่อนที่รัฐมอญมอญมีการจัดประเพณีนี้หรือไม่
4. ประเพณีนี้ที่รัฐมอญจัดอย่างไร จัดช่วงไหน มีพิธีกรรมอะไรบ้าง
5. ประเพณีนี้ที่รัฐมอญเพื่ออะไร
6. สมัยอยู่บ้านเก่า (ก่อนสร้างเขื่อน) จัดประเพณีนี้หรือไม่
7. สมัยอยู่บ้านเก่า (ก่อนสร้างเขื่อน) จัดประเพณีนี้จัดเพื่ออะไร จัดอย่างไร จัดช่วงไหน จัดที่ไหน มีพิธีกรรมอะไรบ้าง
8. สมัยอยู่บ้านเก่า (ก่อนสร้างเขื่อน) ใครเป็นคนจัดประเพณี มีใครมาร่วมงานบ้าง บรรยากาศเป็นอย่างไร
9. ประเพณีนี้มีที่มาอย่างไร มีเรื่องเล่าอะไรที่เกี่ยวกับประเพณีนี้บ้าง
10. ประเพณีนี้มีพิธีอะไรบ้าง แต่ละพิธีทำเพื่ออะไร
11. พิธีกรรมต่าง ๆ ในประเพณีมีขั้นตอนอย่างไร
12. สิ่งของ/อุปกรณ์ ประกอบพิธีมีอะไรบ้าง หมายถึงอะไร ใช้สำหรับทำอะไร
13. ชาวบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีนี้อย่างไร
14. มีข้อควรปฏิบัติและข้อห้ามอะไรบ้างในประเพณีนี้
15. ประเพณีที่จัดในปัจจุบันเปลี่ยนแปลง/แตกต่างจากสมัยก่อนอย่างไรบ้าง เหตุใดจึงเปลี่ยนไป

16. มีประเพณีใดในรอบปีที่ไม่ได้จัดแล้ว เพราะเหตุใดจึงเลิกจัด
17. มีหน่วยงานใดบ้างที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดประเพณี
18. ในการจัดประเพณีแต่ละปีมีแนวคิดอย่างไร ใครเป็นผู้กำหนดนโยบาย
19. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดประเพณีอย่างไรบ้าง
20. การท่องเที่ยวมีผลต่อการจัดประเพณีในปัจจุบันหรือไม่ อย่างไร

ดังนี้

ส่วนคำถามที่ใช้สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในการจัดประเพณีเกี่ยวกับชีวิตมี

1. การจัดประเพณีเกี่ยวกับชีวิตจัดในช่วงเวลาใดบ้าง เพราะเหตุใด
2. การจัดประเพณีเกี่ยวกับชีวิตต่าง ๆ ต้องพิจารณาเรื่องฤกษ์ยามหรือไม่
3. ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตมีอะไรบ้าง แต่ละพิธีกรรมมีวัตถุประสงค์อย่างไร
4. พิธีกรรมต่าง ๆ ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตมีขั้นตอนอย่างไรบ้าง
5. สิ่งของและอุปกรณ์ประกอบพิธีกรรมมีอะไรบ้าง มีความหมายอย่างไร
6. ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับประเพณีเกี่ยวกับชีวิตมีอะไรบ้าง ปัจจุบันความเชื่อนั้นเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร
7. ข้อควรปฏิบัติ ข้อยกเว้น ในการจัดประเพณีเกี่ยวกับชีวิตมีอะไรบ้าง
8. ประเพณีนี้มีข้อห้ามอะไรบ้าง
9. ตำนานและเรื่องเล่าในการจัดประเพณีเกี่ยวกับชีวิตมีอะไรบ้าง
10. ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยก่อนอย่างไรบ้าง

1.5.1.2.2 การสังเกตการณ์ ผู้วิจัยใช้การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม โดยการเข้าร่วมประเพณี พิธีกรรม และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เพื่อสังเกตพฤติกรรมและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หากขั้นตอนในพิธีกรรมใดผู้วิจัยไม่สามารถเข้าร่วมได้จะใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แทน

1.5.1.3 การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิดและทฤษฎีด้านคติชนวิทยาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดการศึกษาพิธีกรรมและองค์ประกอบของพิธีกรรม แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ และทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์

1.5.1.4 เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัย

1.5.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

1.5.2.1 การเตรียมตัวก่อนลงภาคสนาม

1. การสำรวจพื้นที่ในระยะแรก

ก่อนการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย หนังสือ สื่อออนไลน์ต่าง ๆ เกี่ยวกับภูมิหลัง ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของอำเภอสังขละบุรี ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญในประเทศไทย การอพยพเข้าสู่ประเทศไทยในอำเภอสังขละบุรี จากนั้นผู้วิจัยได้ไปสำรวจพื้นที่อำเภอสังขละบุรี โดยอาศัยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมทั้งในช่วงที่จัดประเพณี และช่วงที่ไม่ได้จัดประเพณี เพื่อรวบรวมข้อมูลทั่วไป ทำความรู้จักกับสถานที่ ผู้คน เรียนรู้วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่วิจัย รวมทั้งเริ่มหาผู้ที่จะให้ข้อมูลในการเก็บข้อมูลครั้งต่อ ๆ ไป

2. การวางแผนและเตรียมการก่อนลงพื้นที่ภาคสนาม

ก่อนลงพื้นที่ภาคสนาม ผู้วิจัยได้ติดตามข้อมูลและรายละเอียดการจัดประเพณี พิธีกรรมและงานเทศกาลต่าง ๆ ของอำเภอสังขละบุรีจากการประชาสัมพันธ์ข้อมูลของหน่วยงานต่าง ๆ ทางสื่อออนไลน์ ประกอบการสอบถามข้อมูลจากชาวบ้านและบุคคลที่รู้จัก เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับวางแผนการเก็บข้อมูลและวางแผนเรื่องการเดินทาง ที่พัก ค่าใช้จ่าย ตารางเรียน และการปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เตรียมศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบของพิธีกรรม ตั้งประเด็นคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ เตรียมอุปกรณ์สำหรับการเก็บข้อมูลภาคสนาม เช่น สมุดจดบันทึก ปากกา เครื่องอัดเสียง กล้องถ่ายรูป คอมพิวเตอร์แบบพกพา เครื่องมือสื่อสาร อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ และเตรียมเครื่องแต่งกายให้เหมาะสมกับบริบทของงานและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

1.5.2.2 การลงภาคสนาม

1. ก่อนวันจัดประเพณีและพิธีกรรม

ผู้วิจัยเดินทางไปพื้นที่วิจัยก่อนล่วงหน้าอย่างน้อย 1 วัน เพื่อสังเกตการณ์การจัดเตรียมงานต่าง ๆ ของชุมชน และเตรียมความพร้อมต่าง ๆ ของผู้วิจัย

2. ในระหว่างการจัดประเพณีและพิธีกรรม

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยพยายามการเก็บข้อมูลให้ครบถ้วนทุกพิธีกรรม ในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยไม่พยายามให้ได้มาซึ่งข้อมูลจนเป็นการล่วงละเมิดพื้นที่และความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล ไม่กระทำการใด ๆ ที่ขัดต่อวัฒนธรรม ความเชื่อ และจารีตของชุมชน เมื่อเก็บข้อมูลเสร็จสิ้นในแต่ละวัน ผู้วิจัยจดบันทึกภาคสนามพร้อม

ข้อสังเกตและปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ รวมทั้งถ่ายโอนข้อมูลรูปภาพและเสียงลงคอมพิวเตอร์แบบพกพา เพื่อป้องกันการสูญหาย

1.5.2.3 การบันทึกข้อมูล

ผู้วิจัยบันทึกข้อมูลด้วยเครื่องบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล บันทึกข้อมูลและรายละเอียดที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ บันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว องค์ประกอบพิธีกรรม ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น บรรยากาศของพิธีกรรม ด้วยกล้องถ่ายภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว วาดแผนผังองค์ประกอบพิธีกรรมและแผนที่ทางกายภาพด้วยสมุดจดบันทึก โดยผู้วิจัยขออนุญาตจากผู้จัดงาน ผู้ประกอบพิธีกรรม และผู้ใหญ่บ้านอย่างเป็นทางการก่อน ทั้งนี้ การบันทึกข้อมูลต้องได้รับความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลและไม่กระทบต่อการดำเนินชีวิตและความเชื่อของผู้ให้ข้อมูล ชาวบ้าน และชุมชน โดยก่อนการเก็บข้อมูลผู้วิจัยแจ้งรายละเอียดวิธีการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ผู้ให้ข้อมูลรับทราบอย่างชัดเจน แจ้งสิทธิของผู้ให้ข้อมูล และขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร การสัมภาษณ์ไม่เป็นไปในลักษณะคาดคั้นหรือบังคับเพื่อให้ได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลไม่ต้องการกล่าวถึง และข้อมูลภาพถ่ายและเสียงการให้สัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยใช้ประกอบการเผยแพร่ในงานวิจัยนั้น ผู้วิจัยขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษรก่อน

1.5.2.4 การติดต่อและการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูล

การเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยใช้การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในช่วงที่มีการจัดงานประเพณีพิธีกรรม และใช้การสัมภาษณ์ผู้บอกข้อมูลในช่วงก่อนและหลังการจัดงานประเพณี นอกจากนั้น การสัมภาษณ์ผู้บอกข้อมูลในส่วนที่เป็นตำนาน ประวัติชุมชน และข้อมูลทั่วไป ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ในช่วงที่ผู้บอกข้อมูลสะดวก การสัมภาษณ์ในแต่ละครั้งผู้วิจัยแจ้งให้ผู้บอกข้อมูลทราบล่วงหน้าอย่างน้อย 1 สัปดาห์ โดยวัน เวลา และสถานที่ที่สัมภาษณ์เน้นความสะดวกของผู้บอกข้อมูลเป็นหลัก กรณีที่ผู้บอกข้อมูลต้องการหนังสือแจ้งหรือบันทึกข้อความแจ้ง ผู้วิจัยส่งหนังสือแจ้งหรือบันทึกข้อความไปยังผู้บอกข้อมูลล่วงหน้า กรณีที่ผู้บอกข้อมูลไม่ต้องการหนังสือ ผู้วิจัยใช้การติดต่อทางโทรศัพท์เพื่อสอบถามวัน เวลา และสถานที่ที่ผู้บอกข้อมูลสะดวก และก่อนวันสัมภาษณ์ผู้วิจัยโทรศัพท์แจ้งผู้บอกข้อมูลซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

1.5.2.5 ระยะเวลาการเก็บข้อมูลภาคสนาม

งานวิจัยนี้เริ่มเก็บข้อมูลในพื้นที่ศึกษาระหว่าง พ.ศ. 2561-2564 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ครั้งที่	วัน เดือน ปีที่เก็บข้อมูล	รายละเอียดของการเก็บข้อมูล	สถานที่เก็บข้อมูล
1	13-16 เมษายน 2560	สำรวจข้อมูลเบื้องต้น ประเพณีสงกรานต์	วัดวังแก้วเวการาม
2	4-6 พฤษภาคม 2561	สำรวจข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์	ชุมชนมอญบ้านวังกะ ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านสะเนพ่อง
3	11-13 พฤษภาคม 2561	สำรวจข้อมูลชุมชน	ชุมชนชาวเมียนมาบ้านอีต่อง ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านกอม่มองทะ
4	28-30 พฤษภาคม 2561	สังเกตการณ์ประเพณีบวชป่าของชาวกะเหรี่ยง สังเกตการณ์ประเพณีผูกข้อมือของชาวกะเหรี่ยง	ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านสะเนพ่อง วัดศรีสุวรรณ
5	26-28 กรกฎาคม 2561	สำรวจข้อมูลและสังเกตการณ์ประเพณีเข้าพรรษา	วัดสมเด็จ วัดศรีสุวรรณ วัดวังแก้วเวการาม
6	25-26 สิงหาคม 2561	เก็บข้อมูลประเพณีบุญหม้อหนี	วัดวังแก้วเวการาม
7	22-26 กันยายน 2561	เก็บข้อมูลประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์	วัดวังแก้วเวการาม
8	17-18 ตุลาคม 2561	เก็บข้อมูลงานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุตตะมะ	วัดวังแก้วเวการาม
9	22-25 ตุลาคม 2561	เก็บข้อมูลประเพณีออกพรรษา	วัดสมเด็จ (เป็นเจ้าภาพ)
10	17-18 พฤศจิกายน 2561	เก็บข้อมูลประเพณีทอดกฐิน	วัดวังแก้วเวการาม
11	21-24 พฤศจิกายน 2561	เก็บข้อมูลประเพณีลอยกระทงบูชาพระอุปคุต	คุ้มบ้านดงสัก ชุมชนมอญบ้านวังกะ
12	16-20 ธันวาคม 2561	เก็บข้อมูลประเพณีงานศพพระสงฆ์	วัดวังแก้วเวการาม วัดมอญสะเทอ
13	8-10 กุมภาพันธ์ 2562	สังเกตการณ์ประเพณีกวนข้าวยาฮูของชาวกะเหรี่ยง	ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านสะเนพ่อง
14	19 กุมภาพันธ์ 2562	เก็บข้อมูลประเพณีกวนข้าวยาฮู	คุ้มบ้านดงสัก ชุมชนมอญบ้านวังกะ
15	8-10 มีนาคม 2562	เก็บข้อมูลประเพณีบูชาเจดีย์ และงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ	เจดีย์พุทธคยา วัดวังแก้วเวการาม

ครั้งที่	วัน เดือน ปีที่เก็บข้อมูล	รายละเอียดของการเก็บข้อมูล	สถานที่เก็บข้อมูล
16	14-18 เมษายน 2562	เก็บข้อมูลประเพณีสงกรานต์	เจดีย์พุทธคยา วัดวังگیเวการาม
17	18-19 พฤษภาคม 2562	เก็บข้อมูลประเพณีรดน้ำดำหัวโป้และ ตลาดนิพพาน เก็บข้อมูลประเพณีงานศพพราวาส	เจดีย์พุทธคยา วัดวังگیเวการาม ศาลาแดง
18	16-17 มิถุนายน 2562	เก็บข้อมูลประเพณีขอขมาพระ อุปชฌาย์	วัดวังگیเวการาม
19	10-11 กรกฎาคม 2562	เก็บข้อมูลประเพณีแต่งงาน	ชุมชนมอญบ้านวังกะ
20	15-17 กรกฎาคม 2562	เก็บข้อมูลประเพณีเข้าพรรษา	วัดวังگیเวการาม
21	14-15 สิงหาคม 2562	เก็บข้อมูลประเพณีบุญหม้อหนี	วัดวังگیเวการาม
22	12-14 กันยายน 2562	เก็บข้อมูลประเพณีลอยเรือสะเดาะ เคราะห์	เจดีย์พุทธคยา วัดวังگیเวการาม
23	11-13 ตุลาคม 2562	เก็บข้อมูลประเพณีออกพรรษา	เจดีย์พุทธคยา วัดวังگیเวการาม
24	26-27 ตุลาคม 2562	เก็บข้อมูลประเพณีทอดกฐิน	เจดีย์พุทธคยา วัดวังگیเวการาม
25	9-11 พฤศจิกายน 2562	เก็บข้อมูลประเพณีลอยกระทงบูชา พระอุปคุต	คุ้มตงสัก ชุมชนมอญบ้านวังกะ
26	21-24 พฤศจิกายน 2562	เก็บข้อมูลประเพณีทำขวัญเด็ก เก็บข้อมูลประเพณีงานศพพราวาส เก็บข้อมูลประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ	ชุมชนมอญบ้านวังกะ ศาลาแดง ชุมชนมอญบ้านวังกะ
27	7-8 กุมภาพันธ์ 2563	เก็บข้อมูลประเพณีกวนข้าวยาสุ	คุ้มบ้านตงสัก ชุมชนมอญบ้านวังกะ
28	5-7 มิถุนายน 2563	เก็บข้อมูลประเพณีขอขมาพระอุปชฌา เก็บข้อมูลประเพณีทำบุญบ้าน เก็บข้อมูลประเพณีบรรพชาและ อุปสมบท	วัดวังگیเวการาม ชุมชนมอญบ้านวังกะ วัดวังگیเวการาม
29	15-18 มิถุนายน 2563	เก็บข้อมูลประเพณีบรรพชาและ อุปสมบท	ชุมชนมอญบ้านวังกะ วัดวัง กีเวการาม
30	4-7 กรกฎาคม 2563	เก็บข้อมูลประเพณีเข้าพรรษา	เจดีย์พุทธคยา วัดวังگیเวการาม
31	1 ตุลาคม 2563	เก็บข้อมูลประเพณีออกพรรษา	วัดศรีสุวรรณ (เป็นเจ้าภาพ)
32	6-7 มีนาคม 2564	เก็บข้อมูลประเพณีแต่งงาน และข้อมูล ความเชื่อ เรื่องเล่าต่าง ๆ	ชุมชนมอญบ้านวังกะ
33	13-17 มีนาคม 2564	เก็บข้อมูลประเพณีงานศพพระสงฆ์	เจดีย์พุทธคยา วัดวังگیเวการาม
34	25-26 เมษายน 2564	เก็บข้อมูลประเพณีรดน้ำดำหัวโป้และ ตลาดนิพพาน	เจดีย์พุทธคยา วัดวังگیเวการาม

ครั้งที่	วัน เดือน ปีที่เก็บข้อมูล	รายละเอียดของการเก็บข้อมูล	สถานที่เก็บข้อมูล
35	29-30 เมษายน 2564	เก็บข้อมูลประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่ เก็บข้อมูลประเพณีทำบุญกลางบ้าน	ศาลพ่อปู่ หลังเจดีย์พุทธคยา ศาลากลางหมู่บ้าน ชุมชนบ้านวังกะ
36	29-30 มกราคม 2565	เก็บข้อมูลรายละเอียดเพิ่มเติม	เจดีย์พุทธคยา วัดวังแก้วเวภาราม
37	12-16 เมษายน 2565	เก็บข้อมูลประเพณีสงกรานต์	เจดีย์พุทธคยา วัดวังแก้วเวภาราม

1.6 ปัญหา อุปสรรค และการแก้ไข

การลงภาคสนามบางครั้งพบปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ผู้วิจัยมีวิธีแก้ปัญหาในการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. ปัญหาด้านภาษาในการสื่อสาร

เนื่องจากกลุ่มคนในสนามวิจัยนี้เป็นชาวมอญเป็นหลัก ปัญหาสำคัญของผู้วิจัยคือภาษาในการสื่อสารกับชาวมอญ ชาวมอญบ้านวังกะส่วนใหญ่พูดภาษาไทยได้ แต่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นชาวมอญรุ่นปู่ย่าตายายที่พูดภาษาไทยได้ค่อนข้างน้อย การสื่อสารที่ไม่เข้าใจกันอย่างถ่องแท้ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลทำให้ข้อมูลที่ได้อาจบกพร่อง ผิดพลาด และไม่ครบถ้วน วิธีการแก้ปัญหาในการเก็บข้อมูลคือผู้วิจัยขอความช่วยเหลือจากชาวมอญที่พูดภาษาไทยได้เป็นล่ามช่วยในการสื่อสารในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลไม่เข้าใจประเด็นคำถาม รวมทั้งผู้วิจัยพยายามใช้คำถามที่ไม่ซับซ้อน ใช้คำพูดที่เข้าใจง่าย และถามซ้ำหลายครั้งจากผู้บอกข้อมูลหลายท่าน นอกจากนี้ ผู้วิจัยเรียนรู้ภาษามอญที่จำเป็น เช่น การสนทนาในชีวิตประจำวัน คำศัพท์ต่าง ๆ เพิ่มเติมด้วย

2. ปัญหาด้านการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลบางพิธีกรรมผู้วิจัยต้องเป็นผู้เข้าร่วมพิธีเพื่อให้ได้เห็นขั้นตอนและองค์ประกอบของพิธีกรรม การเป็นผู้เข้าร่วมพิธีอาจทำให้ไม่ได้สังเกตบรรยากาศ ปฏิบัติการ และพฤติกรรมโดยรอบอื่น ๆ หากในบางพิธีกรรมถ้าผู้วิจัยเป็นผู้สังเกตการณ์ก็จะไม่สามารถเข้าไปร่วมในขณะประกอบพิธีกรรมอย่างใกล้ชิดได้ วิธีการแก้ปัญหาคือผู้วิจัยได้ไปเก็บข้อมูลซ้ำอีกครั้งในปีต่อไป

3. ปัญหาจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้ทุกพื้นที่และประชาชนทุกคนต้องปฏิบัติตามมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ชุมชนชาวมอญบ้านวังกะร่วมปรึกษารื้อกับเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวภารามเพื่อสืบทอดธรรมเนียมปฏิบัติและปฏิบัติตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรค การจัดประเพณีของชาวมอญบ้านวังกะในช่วงปี 2563-2564 มีการปรับลดขั้นตอน ปรับเปลี่ยนรูปแบบ และยกเลิก

บางพิธีกรรม การเก็บข้อมูลในช่วงเวลาดังกล่าวผู้วิจัยใช้การสอบถามข้อมูลทางโทรศัพท์จากผู้ให้ข้อมูล ประกอบกับข้อมูลในสื่อออนไลน์ต่าง ๆ และเมื่อมีประกาศผ่อนคลายมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรค ผู้วิจัยได้ไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในชุมชนเกี่ยวกับการประกอบประเพณีพิธีกรรมที่จัดไปแล้ว

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ศึกษารวบรวมประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ไว้เป็นข้อมูลทางชาติพันธุ์
2. เข้าใจบทบาทและความสำคัญของการดำรงและการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นมอญ ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย
3. เป็นแนวทางในการศึกษาคติชนในกลุ่มคนพลัดถิ่นและมอญศึกษา

1.8 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญ บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ความเป็นมอญและวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมที่สืบทอดและนำเสนอความเป็นมอญบ้านวังในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย ผู้วิจัยใช้แนวคิดและทฤษฎีในการศึกษาดังนี้

1.8.1 แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์

Alan Dundes (1996: 2) กล่าวถึงแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ (Identity) ว่ามีความสัมพันธ์กับคติชน (folklore) อย่างใกล้ชิด ซึ่งผู้คนในสังคมประเพณีจะนิยามตนเองหรือนำเสนออัตลักษณ์ตนเอง กลุ่มชน ท้องถิ่น หรือชาติพันธุ์ผ่านคติชน ศิราพร ณ ถลาง (2559: 53) อธิบายเพิ่มเติมจากแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ของดันดีส์ว่า คติชนประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นตำนาน นิทานประจำถิ่น เพลง ร้องเล่น การละเล่น การเต้นระบำรำฟ้อน พิธีกรรม ดนตรี อาหาร เครื่องแต่งกาย เครื่องจักสาน ข้าวของเครื่องใช้ จึงเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ใช้แสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชนที่ทำให้เห็นว่าตนเองต่างจากคนอื่นอย่างไร และคติชนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาตามบริบททางสังคมและปัจจัยต่าง ๆ ดังนั้นคติชนซึ่งเป็นสิ่งแสดงอัตลักษณ์จึงไม่ได้หยุดนิ่งตายตัวแต่มีพลวัตความเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับเจ้าของวัฒนธรรมและบริบททางสังคม ทั้งนี้ การนิยามอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในบริบทสังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนมาก เป็นอัตลักษณ์ที่มีการสร้างใหม่ หรือประดิษฐ์ใหม่ ในบริบทใหม่ ๆ ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในปัจจุบัน ในการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชนจึงควรมุ่งความสนใจไปที่วิธีการที่เจ้าของวัฒนธรรมนำเสนอตัวตนหรืออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในบริบทต่าง ๆ โดยเฉพาะในบริบทสังคมปัจจุบัน

Roger D. Abrahams (2003: 198-199) อธิบายว่า อัตลักษณ์เป็นการตั้งคำถามว่าเราคือใคร เราต่างจากคนอื่นอย่างไร อัตลักษณ์มีความเชื่อมโยงกับเรื่องพื้นที่และสถานที่อยู่อาศัยของบุคคล การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์มีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมโดยอาศัยเรื่องเล่าและวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละสังคมในการประกอบสร้างความหมายของความเป็นเราและคนอื่น อัตลักษณ์จึงเป็นการศึกษาเรื่องสังคมและวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน รวมทั้งอัตลักษณ์ยังหมายรวมถึงการสืบทอดและรักษาวัฒนธรรมที่มีหลากหลายไว้ด้วยกัน นอกจากนี้ อัตลักษณ์เกี่ยวข้องกับการศึกษาภาพเหมารวมที่ผู้อื่นมีต่อผู้คนในสังคมนั้น ๆ อัตลักษณ์เป็นการระบุลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมทำให้เห็นความหลากหลายของมนุษย์ในมิติต่าง ๆ มากขึ้น การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วของโลกทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายไปมาของผู้คน เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เกิดการรับรู้ถึงการดำรงอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็วมีผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของปัจเจกในสังคม

Elizabeth Higginbotham และ Margaret L. Andersen (2006: 123 อ้างถึงใน เจือจันทร์ วงศ์พลกานันท์, 2549: 123) อธิบายว่า อัตลักษณ์ (identity) คือการนิยามตนเองของบุคคลหรือกลุ่มคน แต่การนิยามนี้ไม่ได้ปราศจากนัยยะแอบแฝงเลยทีเดียว เนื่องจากอัตลักษณ์จะเกาะเกี่ยวอยู่กับบริบททางสังคม ยิ่งกว่านั้นอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่หลากหลายมิติและยึดพื้นที่ทางสังคมอันหลากหลาย ในบางสภาวะการณ์อัตลักษณ์บางประเภทมีความสำคัญกว่าอัตลักษณ์อื่น ๆ เช่น อายุมีความสำคัญเมื่อคนมีวัยสูงขึ้น เพศวิถีมีความสำคัญเมื่อเจ้าตัวเกิดความสงสัยในเพศวิถีของตน เชื้อชาติมีความสำคัญเมื่อเราต้องเผชิญหน้ากับความจริงอันหลากหลายในสังคมแห่งการแบ่งชนชั้น

Jerkin (2008) อธิบายว่า อัตลักษณ์คือการรับรู้และเข้าใจของตัวเราว่าเราเป็นใครและผู้อื่นเป็นใคร ขณะเดียวกันก็เป็นการรับรู้และเข้าใจของผู้อื่นที่มีต่อตัวเราและตัวเขาเอง อัตลักษณ์จึงเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคลในเรื่องของความหมายทั้งความเหมือนและความแตกต่าง อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการต่อรองความหมายเกี่ยวกับตัวตน

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล (2543: 1-2) กล่าวว่า อัตลักษณ์คือความรู้สึกนึกคิดต่อตนเองว่าฉันเป็นใคร ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสังสรรค์ระหว่างตัวเรากับคนอื่นโดยผ่านการมองตัวเองและคนอื่นมองเราในขณะนั้น และในทางเดียวกันมโนทัศน์อัตลักษณ์จะถูกกล่าวควบคู่ไปกับเรื่องของอำนาจนิยามความหมายหรือการสร้างภาพแทนความจริง (representation) โดยอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่มีสารัตถะ (non-essentialism) และไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว (fixed) แต่กลับเป็นสิ่งที่มีความสั่นไหวและเปลี่ยนแปลงได้อยู่ตลอดเวลาในลักษณะที่เป็นกระบวนการ (ongoing process) กล่าวได้ว่าอัตลักษณ์เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเมืองเรื่องของอำนาจที่มีนัยยะถึงการช่วงชิง ต่อสู้ ต่อรอง เพื่อการแสดงออกถึงตัวตน และบอกว่าฉันคือใครกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ นอกจากนี้ อภิญญา เฟื่องฟูสกุล (2546: 2) กล่าวว่า อัตลักษณ์แปรเปลี่ยนตามบริบทของวัฒนธรรมยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่ง

เทคโนโลยีการสื่อสารทำให้มิติเวลาเร่งเร็วขึ้นและมีพื้นที่หดแคบเข้ามา เกิดการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว หลากหลายและซับซ้อน การเปลี่ยนแปลงนี้แสดงออกได้หลายลักษณะและหลายมิติ ในระดับจุลภาคจะพบการปรับเปลี่ยนแบบแผนชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคลซึ่งเชื่อมโยงกับการปรับปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ในระดับมหภาคจะพบการเคลื่อนไหวทางศาสนา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมใหม่ ๆ มากมาย และมีกระบวนการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์จากการผสมผสานองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อน

ประสิทธิ์ สิปรีชา (2547: 33-34) กล่าวถึงเรื่องอัตลักษณ์ไว้ว่า อัตลักษณ์มีทั้งที่เป็นระดับปัจเจก (individual) และอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (collective) ในระดับปัจเจกบุคคลหนึ่งอาจมีหลายอัตลักษณ์ในตัวเอง เช่น เพศสภาพ กลุ่มชาติพันธุ์ ชาติ ชนชั้นทางสังคม อาชีพ ศาสนา ในขณะที่อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มนั้นความเป็นอัตลักษณ์ร่วมถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความเหมือนกันของสมาชิกในกลุ่ม ความเหมือนกันของกลุ่มนั้นย่อมมีความแตกต่างกับกลุ่มอื่นอันเป็นตัวกำหนดความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มตนเอง อัตลักษณ์ชาติพันธุ์จึงเป็นลักษณะร่วมของสมาชิกในกลุ่มในสังคมเดียวกันซึ่งแตกต่างออกไปจากกลุ่มอื่น ๆ

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2556) อธิบายว่า อัตลักษณ์ หรือ identity ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือลอย ๆ แต่ก่อรูปขึ้นมาภายในวัฒนธรรม ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยที่วัฒนธรรมก็เป็นสิ่งสร้างทางสังคม (social construct) และไม่ใช่อะไรที่หยุดนิ่งตายตัว อัตลักษณ์เป็นกระบวนการผลิตที่มีลักษณะเป็นวงจรซึ่งมีผู้เรียกว่า วงจรแห่งวัฒนธรรม (circuit of culture) ดังนั้นอัตลักษณ์ทั้งหลายทั้งปวงจึงถูกผลิต (produced) ขึ้นมา ถูกบริโภค (consumed) และถูกควบคุมจัดการ (regulated) อยู่ในวัฒนธรรม พร้อมกันนั้นก็มีการสร้างความหมาย (creating meanings) ผ่านระบบต่าง ๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (symbolic systems of representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ต่าง ๆ ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เราอาจนำมาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา

ศิริพร ภักดีผาสุข (2561: 5-6) นิยามความหมายของอัตลักษณ์ว่า อัตลักษณ์ คือ การนิยามความหมายของตัวตนและการจัดวางตำแหน่งแห่งหนให้แก่ตัวตน ซึ่งเกี่ยวกับความเข้าใจของเราว่าเราเป็นใคร และผู้อื่นเป็นใคร และในทางกลับกันก็เกี่ยวข้องกับความเข้าใจของผู้อื่นในสังคมต่อตัวตนของเราและตัวตนของเราด้วย อัตลักษณ์จึงเกี่ยวข้องกับการต่อรองความหมายเกี่ยวกับตัวตนในสังคม และเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสหสัมพันธ์ (intersubjective) กล่าวได้ว่า อัตลักษณ์เกี่ยวข้องกับผู้อื่นต่าง ๆ ได้แก่ อัตลักษณ์เกี่ยวข้องกับความสำนึกและความเข้าใจตัวตนว่าเราเป็นใคร อัตลักษณ์เกี่ยวข้องกับการนิยามหรือการให้นิยามแก่ตัวตนว่าเราเป็นใครโดยพิจารณาความเหมือนและความแตกต่างระหว่างเราและผู้อื่น นอกจากนี้อัตลักษณ์ยังเกี่ยวข้องกับการประกอบสร้างความหมายให้แก่ตัวตนซึ่งมีการปรับเปลี่ยนได้และความหลากหลายอัตลักษณ์เกี่ยวข้องกับการจัดจำแนกหมวดหมู่หรือกลุ่มทางสังคมและการเลือกตัวเลือกทางสังคมว่า

เราจะจัดตนเองอยู่ในกลุ่มทางสังคมใด รวมทั้งเกี่ยวข้องกับชีวิตทางสังคมของมนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งที่เรา
นำเสนอในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และอัตลักษณ์เกี่ยวข้องกับตัวตนของปัจเจกและการกำหนดของ
สังคมซึ่งเป็นการตอรองนียมความหมายของตน

แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ช่วยอธิบายพลวัตของคติชนในสังคมไทยร่วมสมัยได้ เนื่องจาก
ในบริบทสังคมไทยปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นบริบทการท่องเที่ยว บริบททุนนิยมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์
บริบทข้ามชาติข้ามพรมแดน นักคติชนต้องพิจารณาวิธีการ/วิถีคิดที่เจ้าของวัฒนธรรมนำเสนอ
อัตลักษณ์ในบริบทต่าง ๆ อย่างไร และการใช้คติชนประเภทต่าง ๆ ในการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์
อย่างไร ตลอดทั้งพิจารณาพลวัตของการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่มีการเลื่อนไหล ปรับเปลี่ยนไปตาม
บริบททางสังคมอย่างไร

1.8.2 แนวการวิเคราะห์ด้านการแสดงและการสื่อความหมายทางคติชนวิทยา

แนวคิดการวิเคราะห์คติชนด้านการแสดงและการสื่อความหมายเป็นแนวคิดที่ Dan
Ben-Amos และ Kenneth S. Goldstein ได้พัฒนาเพื่อการวิจัยทางคติชนวิทยาและวัฒนธรรม
พื้นบ้านโดยเน้นความสำคัญด้านภาวะแวดล้อม การวิเคราะห์แนวนี้มองว่าคติชนเป็นเหตุการณ์และ
การสร้างสรรค์สัมพันธ์ในรูปแบบของการแสดงที่มีการสื่อความหมาย มีการใช้ถ้อยคำเป็นสัญลักษณ์
สาระความหมายและความเป็นตัวตนของคติชนอยู่ที่เหตุการณ์การสื่อความหมายและชายของการสื่อ
ความหมายในสังคม การวิเคราะห์ด้านการแสดงและการสื่อความหมายจะวิเคราะห์และตีความ
ความหมายของเนื้อหาคติชนที่ผูกพันอยู่กับเหตุการณ์ และผูกพันอยู่กับผู้พูดว่าต้องการที่จะให้
การแสดงของตนสื่อความหมายในรูปแบบใด อย่างไร นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับทัศนคติและการตีความ
ของผู้ฟังด้วย การศึกษาคติชนในแง่การแสดงและการสื่อความหมายเป็นการศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ
ที่มีอิทธิพลต่อการแสดงอย่างละเอียด โดยศึกษาว่าใครคือผู้แสดง (who) ศึกษาถึงสิ่งที่แสดง (what)
เวลาและโอกาสที่แสดง (when) สถานที่แสดง (where) สาเหตุที่ก่อให้เกิดการแสดงนั้น ๆ (why)
แสดงอย่างไร (how) การแสดงนั้นเป็นการแสดงให้ใครชม (to whom) องค์ประกอบแต่ละ
องค์ประกอบเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อความหมายที่ผู้แสดง ผู้เล่า ต้องการสื่อ และความหมาย
ที่ได้รับการตีความจากผู้ชม ผู้ฟัง (วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน (บ.ก.), 2531: 43-46)

งานวิจัยของ อารณ อุกฤษณ์ (2531) ศึกษาอิทธิพลของภาวะแวดล้อมทางสังคมและ
วัฒนธรรมที่มีต่อความคงอยู่ของศาสนา ความเชื่อ และพิธีทรงพระเนืองในงานวันเกิดพระปุนเท่างัง
โดยใช้แนวคิดหน้าที่นิยม ผสมผสานกับแนวคิดโครงสร้างนิยม แนววิเคราะห์ด้านสัญลักษณ์ และแนว
การวิเคราะห์ด้านการแสดงและการสื่อความหมาย (Communication and Performance) ของ
แดน เบ็น-เอโมส และเคนเน็ธ โกลสไตน์ ซึ่งเป็นการพิจารณาองค์ประกอบที่แยกแยะว่า ใคร (who)
ทำอะไร (what) ที่ไหน (where) เมื่อไร (when) อย่างไร (how) ทำไม (why) รวมทั้งการพิจารณา

ภาษาท่าทางของผู้แสดงประกอบการวิเคราะห์ เพื่อให้เข้าใจความหมายของการส่งสารหรือการแสดงอย่างแท้จริง การวิเคราะห์ข้อมูลของ อาภรณ์ อุกฤษณ์ ที่มาจากการเก็บข้อมูลจากพิธีกรรมและข้อมูลที่มาจากการสอบถามส่วนตัวที่เห็นพิธีกรรมตั้งแต่เด็กทำให้เข้าใจแง่มุมและองค์ประกอบของพิธีกรรมอย่างละเอียดลึกซึ้ง

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวความคิดวิเคราะห์คติชนด้านการแสดงและการสื่อความหมายทางคติชนวิทยามาเป็นแนวทางในการศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมในประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญที่บ้านวังกะ เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะของการจัดประเพณีพิธีกรรมของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในบริบทนอกมาตุภูมิและบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

1.8.3 ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคม

William Bascom นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน เขียนบทความเรื่อง “Four Functions of Folklore” อธิบายว่า คติชนแต่ละประเภทอาจมีบทบาทแตกต่างกัน และคติชนบางประเภทอาจมีบทบาทหลายประการ Bascom จำแนกบทบาทหน้าที่ของคติชนในภาพรวมไว้ 4 ประการ คือ 1) ใช้อธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม 2) ทำหน้าที่ให้การศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า 3) รักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม และ 4) ให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคล (Bascom, 1965: 281-298)

สุกัญญา สุธงษา (บ.ก.) (2549: 6) อธิบายบทบาทหน้าที่ของคติชน (function of folklore) ที่ William Bascom เขียนไว้ในบทความเรื่อง “Four Functions of Folklore” ว่า คติชนมีหน้าที่ 4 ประการ ได้แก่ 1) ให้ความเพลิดเพลิน อาจเป็นความเพลิดเพลินจากความสนุกสนาน หรือจากจินตนาการโลดโผน หรือเป็นการใช้กลไกทางจิตหลีกหนีจากความจริง หรือทำหน้าที่เป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของมนุษย์ 2) ยืนยันความสำคัญของพิธีกรรม เติมเต็มวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์ 3) ให้การศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกลมกลืนและขัดเกลาของสังคม และ 4) รักษาปัทมสถานของสังคม บทบาททั้ง 4 สามารถแยกบทบาทย่อยลงได้อีก หรืออาจรวมเป็นเพียงบทบาทเดียวคือ บทบาทในการรักษาเสถียรภาพของวัฒนธรรม (maintain the stability of culture)

ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคมมองว่า วัฒนธรรมส่วนต่าง ๆ ในสังคมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งทางด้านปัจจัยพื้นฐาน ด้านความมั่นคงของสังคม และความมั่นคงทางด้านจิตใจ วัฒนธรรมในส่วนที่เป็นคติชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าประเภทต่าง ๆ เพลง การละเล่น การแสดง ความเชื่อ พิธีกรรม ล้วนมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านจิตใจ และช่วยสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงทางวัฒนธรรมให้แก่สังคม ดังนั้น การศึกษา

วัฒนธรรมที่เป็นคติชนจึงควรศึกษาในบริบททางสังคมนั้น ๆ เพื่อให้เห็นความสำคัญของข้อมูลประเภทคติชนที่ช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง (ศิริพร ณ ถลาง, 2548: 318)

ศิริพร ณ ถลาง (2552: 361-412) กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของคติชนในบทความ “Four Functions of Folklore” ของ William Bascom ว่า คติชนแต่ละประเภทอาจมีบทบาทหน้าที่ต่างกัน และคติชนบางประเภทอาจมีบทบาทหลายประการ ซึ่ง William Bascom ได้จำแนกบทบาทหน้าที่ของคติชนในภาพรวมไว้ 4 ประการ คือ ทำหน้าที่อธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม ทำหน้าที่ให้การศึกษาศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า ทำหน้าที่รักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม และทำหน้าที่ให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคล โดย ศิริพร ณ ถลาง ได้นำกรอบแนวคิดบทบาทหน้าที่คติชน 4 ประการของ William Bascom มาเป็นกรอบในการอธิบายบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคมและนำเสนอบทบาทหน้าที่ของคติชนไว้ 3 ประการ ได้แก่ 1) บทบาทคติชนในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม 2) บทบาทของคติชนในการให้การศึกษาระเบียบสังคม และรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม 3) บทบาทคติชนในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม ดังนี้

1. บทบาทคติชนในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม

ในสังคมประเพณีจะให้ความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรม ซึ่งประกอบด้วยพิธีกรรมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต พิธีกรรมอันเนื่องด้วยการผลิต พิธีกรรมบูชาอำนาจเหนือธรรมชาติ และพิธีกรรมตามปฏิทินในแต่ละเดือน พิธีกรรมต่าง ๆ มีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งทางด้านสังคมและจิตใจ พิธีกรรมเป็นเรื่องของกลุ่มชน เป็นการรวมพลังของกลุ่มคน ช่วยสร้างความรู้สึกของความเป็นพวกเดียวกัน ช่วยทำให้มนุษย์มีความมั่นคงทางจิตใจ นอกจากนี้พิธีกรรมยังเป็นกลไกในการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชน พิธีกรรมมักประกอบด้วยเรื่องเล่าประเภทตำนานที่สมาชิกในสังคมใช้อธิบายเหตุผลและที่มาในการประกอบพิธีกรรม เนื่องจากตำนานที่เล่ามีความสัมพันธ์กับความเชื่อของผู้คนในสังคม และสังคมใช้ตำนานสร้างมาตรฐานทางศีลธรรม ดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของมนุษย์ที่จะทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างดี ความเชื่อและตำนานซึ่งเป็นส่วนประกอบของพิธีกรรมช่วยอธิบายที่มาของการประกอบพิธีกรรมจึงเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทหน้าที่ความสำคัญด้วย

2. บทบาทของคติชนในการให้การศึกษาระเบียบสังคม และรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม

ในสังคมที่ไม่มีตัวหนังสือใช้ (nonliterate societies) ยังใช้ประเพณีบอกเล่าในการถ่ายทอดวัฒนธรรม คติชนเป็นกลไกสำคัญในการเป็นสถาบันการศึกษาที่ให้ความรู้ ถ่ายทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ปลูกฝังทัศนคติ อบรมสั่งสอนระเบียบสังคมและรักษามาตรฐานทางจริยธรรม

และพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนที่สังคมยอมรับ โดยผ่านคติชนประเภทต่าง ๆ เช่น เพลงกล่อมเด็ก นิทาน ภาษิต ปริศนาคำทาย การละเล่น การแสดงบทบาทของคติชนในการให้การศึกษา อบรม ระเบียบสังคม และรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม ได้แก่ บทบาทในการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองโดยผ่านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ บทบาทในการให้ความรู้ และเสริมสร้างปัญญาโดยทำหน้าที่แทนสถาบันการศึกษา และบทบาทในการอบรมระเบียบสังคม ปกป้องค่านิยมและรักษามรดกวัฒนธรรมของพฤติกรรมให้กับสังคมโดยอาศัยกลไกของคติชนรูปแบบต่าง ๆ

3. บทบาทคติชนในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม

คติชนมีบทบาทโดยตรงทางด้านจิตใจเพราะคติชนสามารถเป็นทางเลือกที่ชดเชยให้กับสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาแต่ทำไม่ได้ในชีวิตจริง และเสนอทางออกให้กับปัญหาที่เกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคมที่เคร่งครัดทำให้สมาชิกมีความอึดอัดคับข้องใจไม่สามารถแสดงออกได้เมื่อเกิดความขัดแย้งในใจ คติชนที่มีบทบาทหน้าที่เป็นทางออกทางใจของมนุษย์ ได้แก่ นิทานมหัศจรรย์ นิทานมุกตลก เพลงร้องเล่น การละเล่นพื้นบ้าน จึงอาจกล่าวได้ว่า คติชนในฐานะองค์ประกอบหนึ่งของวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการช่วยสร้างภาวะสมดุลในจิตใจให้แก่สมาชิกในสังคม

ศิริพร ณ ถลาง (2552: 413-414) สรุปว่า ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของคติชนถือว่า องค์ประกอบต่าง ๆ ในวัฒนธรรม ทั้งระบบความเชื่อและศาสนา ระบบครอบครัว ระบบการปกครอง ระบบการศึกษา ระบบนันทนาการ ล้วนทำหน้าที่ช่วยสร้างความมั่นคงทางใจให้มนุษย์และความมั่นคงทางสังคม ระบบต่าง ๆ ที่เป็นกลไกทางสังคมหรือวัฒนธรรมต่างก็มีหน้าที่ของตน คติชนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรมจึงมีหน้าที่เช่นเดียวกับวัฒนธรรมส่วนอื่น ๆ คือ การรักษาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและความมั่นคงให้แก่สังคม

ผู้วิจัยจะนำทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของคติชนมาเป็นแนวทางในการศึกษาบทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะ เพื่อให้เห็นบทบาทของประเพณีที่สืบทอดและนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นมอญในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน

1.8.4 ทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์”

ศิริพร ณ ถลาง (2559: 19) ให้ความหมายของคำว่า “คติชนสร้างสรรค์” ว่า คติชนที่มีการสร้างใหม่หรือผลิตซ้ำในบริบททางสังคมปัจจุบันในลักษณะของการสืบทอดคติชนในบริบทใหม่ การประยุกต์คติชน การต่อยอดคติชน การตีความใหม่ การสร้างความหมายใหม่ หรือการนำคติชนไปใช้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม หรือเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นหรืออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ แนวคิด “คติชนสร้างสรรค์” ครอบคลุมและเกี่ยวข้องกับหลากหลายแนวความคิด เช่น พลวัตของคติชน (dynamics

of folklore) การสืบทอดคติชน (transmission of folklore) ที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยสมัย การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (cultural reproduction) ประเพณีประดิษฐ์ (invented tradition) คติชนประยุกต์ (applied folklore) การผสมผสานวัฒนธรรม (cultural hybridization) วัฒนธรรมประชานิยม (popular cultural) การสร้างสรรค์คติชนสมัยใหม่ (modern folklore) ในสื่อสมัยใหม่ (modern media) การใช้คติชนในการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (ethnic identity) ทั้งนี้ การศึกษา คติชนโดยอาศัยแนวคิด “คติชนสร้างสรรค์” จะต้องคำนึงถึงบริบททางสังคมที่ส่งผลต่อการเกิด ปรากฏการณ์ทางสังคมในรูปแบบใหม่ ๆ

ศิริพร ณ ถลาง (2559: 22-40) กล่าวถึงบริบททางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการเกิด ปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” ประกอบด้วย 3 บริบทสำคัญ ได้แก่

1. บริบทสังคมทุนนิยมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นบริบทที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ตามแนวคิดของ จอห์น ฮอว์กินส์ (2001) ซึ่งเป็นเศรษฐกิจแบบใหม่และเป็น เศรษฐกิจหลักในโลกปัจจุบัน เศรษฐกิจสร้างสรรค์สร้างความเจริญเติบโตและพัฒนาเศรษฐกิจโดยใช้ ทรัพย์สินที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ ทำให้เกิดการสร้างรายได้ สร้างงาน ส่งเสริมกิจกรรมทางสังคม สนับสนุนความหลากหลายทางวัฒนธรรม บริบทสังคมทุนนิยมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ทำให้เกิด ปรากฏการณ์คติชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย ทำให้คติชนหรือวัฒนธรรมไทยมีความหมาย มีมูลค่า และมีคุณค่า

2. บริบทสังคมโลกาภิวัตน์และการท่องเที่ยว กระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้คนทั่วโลก เชื่อมต่อกัน มีวิถีชีวิตที่คล้ายกัน มีการปะทะสังสรรค์ ปรับตัว ผสมผสาน และสร้างสรรค์ทาง วัฒนธรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในวัฒนธรรมจนยากที่จะรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้ โลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดธุรกิจและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ทำให้วัฒนธรรมในสังคมประเพณีเกิด การเปลี่ยนแปลง เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อรองรับการท่องเที่ยว เกิดปรากฏการณ์การขาย วัฒนธรรม บริบทสังคมโลกาภิวัตน์และการท่องเที่ยวจึงทำให้เกิดการนำคติชนไปปรับใช้ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดความพยายามในการแสดงตัวตนให้แตกต่างจาก การหลอมรวมของวัฒนธรรมแบบเดียวกันทั่วโลก วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ได้กลายเป็น รูปแบบของการท่องเที่ยวชาติพันธุ์

3. บริบทสังคมข้ามชาติข้ามพรมแดน เป็นผลพวงจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้ การติดต่อสื่อสารเชื่อมถึงกันของผู้คน ข่าวดารา เงินตรา เงินทุน สื่อ เทคโนโลยี และอุดมการณ์ ทำให้ ผู้คนทั่วโลกเกิดการข้ามชาติข้ามพรมแดน ทั้งการเดินทาง การท่องเที่ยว และสงคราม เกิดการอพยพ ออกจากมาตุภูมิ เกิดผู้ลี้ภัย ผู้พลัดถิ่น แรงงานข้ามชาติ เมื่อมีการเดินทางอพยพข้ามชาติข้ามพรมแดน ไปในที่ต่าง ๆ คนนอกมาตุภูมิต่างเคยชินกับวิถีปฏิบัติในวัฒนธรรมของตนเอง ขณะเดียวกันก็เกิด การรวมกลุ่มพวกเดียวกันและแสดงความเป็นกลุ่มเดียวกันนอกมาตุภูมิให้คนอื่นได้รู้ว่าเป็นใคร บริบท

ข้ามชาติ-ข้ามพรมแดนทำให้เกิดพลวัตของคติชน คติชนถูกนำมาผลิตซ้ำ ผลิตใหม่ หรือปรับเปลี่ยน เพื่อทำหน้าที่ต่าง ๆ

บริบททางสังคมต่าง ๆ ส่งผลต่อวิถีคิดในการนำคติชนมาใช้ในโลกทุนนิยมและวัฒนธรรมอย่างมีพลวัต บริบททางสังคมแสดงให้เห็นบทบาทของคติชนในการตอบสนองความต้องการ และรับใช้คนในสังคม และบริบททางสังคมเป็นกลไกที่ทำให้คติชนยังดำรงอยู่ในฐานะทุนทางวัฒนธรรมได้อย่างมีความหมาย

ศิริพร ณ ถลาง (2559: 40-55) เสนอแนวคิดในการศึกษาปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” ที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและอธิบายปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในลักษณะต่าง ๆ อธิบายพลวัตของคติชนในสังคมไทยร่วมสมัยได้อย่างชัดเจน และทำให้เห็นวิถีคิดที่ซ่อนอยู่ในการนำคติชนมาปรับใช้ในบริบททางสังคมต่าง ๆ หรือการนำคติชนในฐานะทุนทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่หลากหลาย ดังนี้

1. แนวคิดเรื่อง Folklore vs Fakelore หรือ คติชนแท้กับคติชนเทียม เป็นแนวคิดของ Richard Dorson (1950) ที่มองว่าสิ่งที่เรียกว่าคติชนแท้ที่สืบทอดมาแต่เดิมแต่ถูกนำมาเสนอในรูปแบบใหม่ สร้างใหม่ เป็นคติชนใหม่ ๆ นั้นไม่ใช่คติชนแท้ แต่มีลักษณะเป็นคติชนเทียม และ Alan Dundes (1996) ซึ่งเป็นนักคติชนวิทยาอีกคนที่มองว่า นักคติชนไม่สามารถห้ามคนทั่วไปไม่ให้เชื่อว่าเป็นคติชนเทียมคือคติชนแท้ และเป็นไปได้ว่าถ้าคติชนเทียมขายได้และกลายเป็นสิ่งที่ครองตลาดท่องเที่ยวและตลาดส่งออก เมื่อเวลาผ่านไปคติชนเทียมจะกลายเป็นคติชนแท้ในที่สุด แนวคิดเรื่องคติชนแท้กับคติชนเทียมเป็นข้อถกเถียงที่เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมประเพณีในสังคมโลกสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลของบริบทโลกาภิวัตน์ ทุนนิยม และการท่องเที่ยว ซึ่ง ศิริพร ณ ถลาง (2559: 41) มองว่าเป็นตัวเร่งที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” ในรูปแบบต่าง ๆ และทำให้เกิดคำถามกับคติชนที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ ในระยะหลังว่าเป็นคติชนแท้หรือคติชนเทียม ดังนั้น แนวคิดเรื่องคติชนแท้กับคติชนเทียมนอกจากจะสามารถนำมาใช้วิเคราะห์ปรากฏการณ์คติชนสร้างสรรค์ได้อย่างชัดเจนแล้วยังสามารถนำมาใช้เพื่ออธิบายพลวัตของคติชนในสังคมไทยร่วมสมัยได้

2. แนวคิดเรื่อง Authenticity เป็นแนวคิดที่มีนัยยะถึงมรดกทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตหรือคติชนที่เป็นของแท้ ของดั้งเดิม หรือของโบราณ และเป็นไปได้ว่าคำว่า “โบราณ” มีนัยยะว่าเป็น “ของดี” ที่มีคุณค่าและน่าชื่นชม แนวคิดนี้นำมาใช้อธิบายพลวัตของคติชนในสังคมไทยร่วมสมัยได้เนื่องจากในสังคมไทยสมัยใหม่ได้สูญเสียวิถีชีวิตแบบโบราณไป หรือเกิดไม่ทันวิถีชีวิตแบบโบราณ การได้มีประสบการณ์ย้อนยุคกลับไปสู่อุดมคติจึงเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวที่แปลกแตกต่างไปจากชีวิตจริงในปัจจุบัน สอดคล้องกับแนวคิดของ Bendix (1997: 7) ที่เห็นว่ายิ่งสังคมก้าวเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ ผู้คนกลับยิ่งหวนหาอดีตและรากเหง้า คติชนซึ่งเป็นร่องรอยของวิถีชีวิตแบบเก่าจึงเป็นวัตถุที่ผู้คนแสวงหาโดยเฉพาะในยามที่ต้องการหลีกเลี่ยงจากความสมัยใหม่ ซึ่ง Bendix มองว่าประเด็น

เรื่อง authenticity จะเป็นปัญหาเพราะในโลกทุนนิยม วัตถุนิยม และในบริบทการท่องเที่ยวมีแต่ การทำให้วัฒนธรรมเป็นการค้า รวมทั้งการเกิด fakelore ในขณะที่ความเป็นจริงวัฒนธรรมมีพลวัต ตลอดเวลา แต่นักท่องเที่ยวแสวงหา authenticity และต้องการเห็นศิลปวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่เป็น ของแท้ แต่การแสวงหาของแท้ก็ขัดกับปรากฏการณ์จริงในสังคมที่หาได้แต่ของเทียม ศิราพรสรุปว่า ในบริบทของการท่องเที่ยว วิธีชีวิตดั้งเดิมเป็นสิ่งที่เรียกว่า “ของแท้แบบจัดฉาก” แนวคิดเรื่อง authenticity นี้สามารถอธิบายพลวัตของคติชนในประเด็นที่สัมพันธ์กับความเป็นของแท้ ของเทียม หรือของแท้แบบจัดฉาก ในสังคมไทยปัจจุบันที่สัมพันธ์กับบริบทการท่องเที่ยว สิ่งที่นักท่องเที่ยว ได้พบเห็นอาจไม่ใช่ของแท้ อาจเป็นสิ่งที่ได้ผ่านกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อสร้างความรู้สึ กว่าเป็นของแท้ให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งภาพความเป็นของแท้นั้นอาจเป็นเพียงสิ่งที่สร้างหรือประดิษฐ์ขึ้น จากรากเดิม หรือการสร้างหรือประดิษฐ์ขึ้นใหม่ ดังนั้น แนวคิดเรื่อง authenticity จะช่วยทำใ้ นักคติชนต้องพิจารณาอย่างรอบคอบว่าคติชนในสังคมไทยปัจจุบันนี้มีความเป็นของแท้หรือไม่ เพียงใด หรือเป็นคติชนที่สร้างหรือประดิษฐ์ขึ้นใหม่

3. แนวคิดเรื่อง Representation แนวคิดเรื่องภาพแทนสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่อง ของแท้ ของเทียม วัฒนธรรมในแต่ละสังคมสร้างชีวิต ความรู้สึก และการให้ความหมายเกี่ยวกับ สิ่งต่าง ๆ การที่สิ่งต่าง ๆ จะมีความหมายต่อเราหรือไม่ อย่างไร ขึ้นอยู่กับว่าเราคิดและรู้สึกอย่างไรกับ สิ่งนั้น การแสดงออกว่าสิ่งใดมีความหมายต่อเราดูได้จากคำที่ใช้เกี่ยวกับสิ่งนั้น เรื่องราวที่เราเล่าถึง สิ่งนั้น ความรู้สึกหรือความคิดที่เรามีเกี่ยวกับสิ่งนั้น กระบวนการสร้างความหมายในความคิดหรือ ความรู้สึกของเราขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่งกับระบบความคิด ซึ่งทำงานผ่านการสร้าง ภาพแทนในความคิดหรือความรู้สึกของเราเกี่ยวกับสิ่งนั้น กลไกการสร้างภาพแทนนั้นจะผ่านระบบ สัญลักษณ์คือ ภาษา ซึ่งรวมทั้งภาษาที่เป็นถ้อยคำ ภาษาภาพ ภาษาดนตรี ภาษาหน้าตา ภาษาท่าทาง ภาษาเสื้อผ้า ดังนั้น ความหมายของสรรพสิ่งจึงขึ้นอยู่กับว่าสิ่งนั้น ๆ เป็นภาพแทนของสิ่งใด หรือของ อะไร ผ่านกลไกทางภาษาแบบใด แนวคิดเรื่อง representation นำมาใช้อธิบายพลวัตของคติชนใน สังคมไทยร่วมสมัยได้เนื่องจากในโลกทุนนิยม วัตถุนิยม และในบริบทการท่องเที่ยว วัฒนธรรม ถูกทำให้กลายเป็นสินค้า ดังนั้น สินค้าจึงกลายเป็นภาพแทนของประสบการณ์การท่องเที่ยว และทำหน้าที่ในการสร้างความหมายและสร้างคุณค่าในใจให้แก่นักท่องเที่ยว สิ่งที่นักท่องเที่ยวได้เห็น ได้ชม ได้สัมผัส เป็นภาพแทนที่เกิดจากการประกอบสร้างและผ่านกระบวนการตัดสินใจ ประเมินค่า ติความ ให้ความหมาย คัดสรร และเลือกสรร แก่ภาพที่น่าเสนอ ภาพแทนที่แตกต่างให้ความหมาย และคุณค่าที่แตกต่าง ดังนั้น แนวคิดเรื่อง representation จะช่วยทำให้นักคติชนต้องตระหนักว่า ภาพแทนเป็นการประกอบสร้างความหมายผ่านภาษา ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ไม่ได้มีความหมายใด ๆ แต่เป็นเรา ที่สร้างความหมายขึ้นมาโดยการไ้ระบบภาพแทน ซึ่งได้แก่ ความเข้าใจ (concept) และสัญลักษณ์ (sign) ต่าง ๆ ความเป็นของแท้ที่แสดงต่อนักท่องเที่ยวอาจไม่สำคัญเท่ากับความคิดความรู้สึกที่

นักท่องเที่ยวมีต่อประสบการณ์การท่องเที่ยวนั้น ดังนั้น ภาพแทนของสินค้า ประเพณี พิธีกรรม หรือ การแสดงที่นักท่องเที่ยวได้รับจึงเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อความคิดและความรู้สึกสำหรับนักท่องเที่ยว มากกว่าที่จะหาความเป็นของแท้

4. แนวคิดเรื่อง Identity แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์สัมพันธ์กับการศึกษาทางคติชนวิทยา และศาสตร์อื่น ในสังคมประเพณี ผู้คนนิยามตนเองหรือนำเสนออัตลักษณ์ตนเองผ่านคติชน คติชน ไม่ว่าจะเป็นตำนาน นิทานประจำถิ่น เพลงร้องเล่น การละเล่น การเต้นระบำรำฟ้อน พิธีกรรม ดนตรี อาหาร เครื่องแต่งกาย เครื่องจักสาน ข้าวของเครื่องใช้ ล้วนเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ใช้แสดง อัตลักษณ์ของกลุ่มชนที่ทำให้เห็นว่าตนเองต่างจากคนอื่นอย่างไร คติชนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาตามบริบททางสังคมและปัจจัยต่าง ๆ ดังนั้นคติชนซึ่งเป็นสิ่งแสดง อัตลักษณ์จึงไม่ได้หยุดนิ่งตายตัว แต่มีพลวัตความเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับเจ้าของวัฒนธรรมและ บริบททางสังคม ทั้งนี้ ศิราพรอธิบายว่าการนิยามอัตลักษณ์ชาติพันธุ์อาจทำได้ง่ายและมีความชัดเจน ในสมัยก่อน แต่ในบริบททางสังคมปัจจุบัน การนำเสนออัตลักษณ์ชาติพันธุ์มีความซับซ้อนมากและ เป็นอัตลักษณ์ที่มีการสร้างใหม่หรือประดิษฐ์ใหม่ ในบริบทใหม่ ๆ ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของอัตลักษณ์กับแนวคิดเรื่องภาพแทนซึ่งเป็น กระบวนการประกอบสร้างความหมาย ความหมายที่ภาพตัวแทนประกอบสร้างขึ้นมาส่วนหนึ่งคือ ความหมายเกี่ยวกับตัวตน ความหมายที่ประกอบขึ้นผ่านระบบภาพตัวแทนนั้นมีส่วนที่ช่วยบอกให้รู้ว่า เราเป็นใคร เราเกี่ยวข้องกับใครในมิติใด อาจจะได้กล่าวได้ว่าภาพตัวแทนคือกระบวนการที่มี ส่วนทำให้เกิดอัตลักษณ์ขึ้นได้ ดังนั้น แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์จึงนำมาใช้อธิบายพลวัตของคติชนใน สังคมไทยร่วมสมัยได้ เนื่องจากในบริบทสังคมไทยปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นบริบทการท่องเที่ยว บริบท ทูนิยมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ บริบทข้ามชาติข้ามพรมแดน นักคติชนต้องพิจารณาวิธีการ/วิธีคิดที่ เจ้าของวัฒนธรรมนำเสนออัตลักษณ์ในบริบทต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม การใช้คติชนประเภทต่าง ๆ ใน การสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์อย่างไร ตลอดทั้งพิจารณาพลวัตของการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่มี การเลื่อนไหลปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมอย่างไร

5. แนวคิดเรื่อง Invented Tradition แนวคิดเรื่องประเพณีประดิษฐ์คือวิถีปฏิบัติที่ สร้างขึ้นมาจากกฎเกณฑ์ คุณค่า และบรรทัดฐานบางประการที่ยอมรับกันในหมู่คณะ มักมีพิธีการหรือ สัญลักษณ์เชื่อมโยงกับอดีตและประวัติศาสตร์ ปัจจุบันรัฐชาติประดิษฐ์ประเพณีใหม่ ๆ เพื่อสถาปนา เอกภาพของสังคม รองรับความชอบธรรมของสถาบันทางการเมือง สร้างระบบคุณค่าและเป็น แนวทางปฏิบัติให้คนในสังคม ตัวอย่างประเพณีประดิษฐ์ในประเทศไทย เช่น พิธีวางพวงมาลา วันรัฐธรรมนูญ ประเพณีสวดมนต์ข้ามปี การนำแนวคิดประเพณีประดิษฐ์มาใช้ในการศึกษาคติชน สร้างสรรค์เพื่อวิเคราะห์วิธีการประดิษฐ์ประเพณีต่าง ๆ ในปัจจุบัน รวมทั้งวิเคราะห์วิธีคิดใน

การประดิษฐ์ประเพณีว่าวางบนพื้นฐานของความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรมในอดีตมาน้อยเพียงใด และอย่างไร

บทสรุปของงานวิจัยนำไปสู่สมมติฐานของทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์” ว่า “คติชนสร้างสรรค์ในสังคมร่วมสมัยเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นการนำคติชนในสังคมประเพณีมาปรับใช้ด้วยวัตถุประสงค์ใหม่ ๆ ในบริบทสังคมโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ การท่องเที่ยว และบริบทข้ามพรมแดน ปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” ในลักษณะใหม่ ๆ นี้เป็นผลมาจากการปรับใช้คติชนอันเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมท้องถิ่นไทยที่มีอยู่เดิม ผนวกกับวิถีคิดในการผลิตซ้ำ ประยุกต์ ผสมผสานสร้างใหม่ หรือสร้างความหมายในบริบทใหม่ ทำให้คติชนที่สืบทอดมาในสังคมประเพณีมีพลวัตที่ต้องอธิบายด้วยบริบทใหม่สังคมปัจจุบัน (ศิริพร ณ ถลาง, 2559: 121)

ผู้วิจัยจะนำแนวคิดทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์” มาใช้ศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นมอญที่ปรากฏในประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญที่บ้านวังกะ เพื่อให้เห็นการนำเสนอและการสืบทอดอัตลักษณ์ความเป็นมอญผ่านประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นมอญสัมพันธ์กับบริบทที่เปลี่ยนไป การใช้แนวคิดทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์สามารถอธิบายความสัมพันธ์ของประเพณีพิธีกรรมกับการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ และวิถีคิดของชาวมอญในการนำเสนออัตลักษณ์ในบริบทต่าง ๆ

1.9 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นมอญกับประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญในอำเภอสังขละบุรี เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญในประเทศไทย และเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

1.9.1 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญในอำเภอสังขละบุรี

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญในอำเภอสังขละบุรีมีหลากหลายแง่มุม ได้แก่ งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาของชาวมอญในอำเภอสังขละบุรี สุจริตลักษณ์ ตีผดุง และประภาศรี คำสะอาด (2545) ศึกษาเรื่อง **ชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี: ความเป็นมาและการปรับเปลี่ยน** ที่ศึกษาประวัติความเป็นมา ชีวิตความเป็นอยู่ การปรับเปลี่ยนและการดำรงอยู่ของชาวมอญพลัดถิ่นที่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญในประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า ชาวมอญอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่ช่วงกลางสมัยอยุธยาและช่วงต้นของสมัยรัตนโกสินทร์ ชาวมอญบ้านวังกะอพยพเข้ามาในประเทศไทยประมาณปี พ.ศ. 2490 ด้วยสาเหตุของสถานการณ์การเมืองไม่สงบในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ประเทศไทยจัดให้ชาวมอญอพยพกลุ่มนี้มีสถานะ

เป็นผู้พลัดถิ่นสัญชาติเมียนมา และมีบางส่วนที่จัดเป็นผู้หลบหนีเข้าเมือง ชาวมอญอพยพกลุ่มนี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา โดยมีศูนย์รวมจิตใจคือหลวงพ่อดุตตะ ชาวมอญที่บ้านวังกะมีสถานภาพเป็นผู้พลัดถิ่นและผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติเมียนมา ไม่ได้รับสัญชาติไทย ไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนไทยแม้ว่าจะเกิดบนแผ่นดินไทย ทำให้เกิดปัญหาตามมา ผลกระทบจากการพัฒนาและความเจริญต่าง ๆ อิทธิพลของวัฒนธรรมจากภายนอก การพัฒนาของสื่อและระบบการศึกษาที่นำวัฒนธรรมไทยภาคกลางมาสู่เยาวชนรุ่นใหม่ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้อำเภอสังขละบุรีเปลี่ยนไปจากเดิมมาก และอำเภอสังขละบุรีเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดกาญจนบุรีทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนหลายประการในชุมชน ทั้งทางด้านกายภาพ วิถีชีวิต และความสัมพันธ์กับชุมชนใกล้เคียง แนวทางที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวและอนุรักษ์ความเป็นคนมอญอาจจะทำในรูปของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น รูปแบบการพักอาศัยแบบโฮมสเตย์ การนำชมชีวิตความเป็นอยู่ของคนมอญ การจัดแสดงศิลปะและวัฒนธรรมของมอญ การจัดทำของที่ระลึกที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นตัวตนและภูมิปัญญาของตนเองแก่คนมอญบ้านวังกะ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ชาวมอญบ้านวังกะยังคงยึดถือปฏิบัติเป็นพุทธศาสนิกชนที่ได้อย่างเคร่งครัด และยังคงมีความตั้งใจที่จะประพฤติปฏิบัติดีเพื่อตอบสนองบุญคุณของประเทศไทยและคนไทยที่ได้ให้ที่พักพิงอันสงบสุขเรื่อยมา

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับหลวงพ่อดุตตะและวิถีพุทธศาสนาของชาวมอญบ้านวังกะ ได้แก่ อรรวรรณ ทับสกุล (2547) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **หลวงพ่อดุตตะ: ผู้นำทางวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้านมอญพลัดถิ่นที่สังขละบุรี** โดยศึกษาบทบาทความเป็นผู้นำของหลวงพ่อดุตตะที่มีต่อการกำเนิดและการดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านมอญพลัดถิ่นที่ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ผ่านบริบทพัฒนาการเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อสะท้อนให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้านและการปรับเปลี่ยนบทบาทความเป็นผู้นำของหลวงพ่อดุตตะจากอดีตจนปัจจุบัน รวมถึงวิธีการที่หลวงพ่อดุตตะใช้ในการธำรงชาติพันธุ์ของชาวมอญพลัดถิ่น ผลการศึกษาพบว่า ความเป็นปึกแผ่นและความเป็นหนึ่งเดียวของชุมชนหมู่บ้านมอญพลัดถิ่นสังขละบุรีเกิดขึ้นได้ด้วยบทบาทความเป็นผู้นำของหลวงพ่อดุตตะ ขณะเดียวกันในยุคการก่อตั้งชุมชน หลวงพ่อดุตตะเป็นผู้สลายอคติทางชาติพันธุ์ของคนเผ่าต่าง ๆ ที่อยู่อาศัยร่วมกันในเขตอำเภอสังขละบุรีทั้งชาวไทย กะเหรี่ยง และมอญ บทบาทของหลวงพ่อดุตตะไม่จำกัดอยู่เฉพาะบทบาทผู้นำทางธรรมเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทของผู้นำทางโลกอีกด้วย ด้วยบทบาทของผู้นำทางภูมิปัญญาในการพัฒนา ผู้นำทางเศรษฐกิจ ผู้นำทางการปกครอง และผู้นำทางจิตวิญญาณ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม บทบาทของหลวงพ่อดุตตะมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะอิทธิพลต่อการธำรงชาติพันธุ์ อัตลักษณ์

ของความเป็นมอญอาจไม่ถึงขั้นสูญหายแต่จะค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปมากขึ้น ส่วนบทบาทของ หลวงพ่ออุตตมะจะเปลี่ยนแปลงไปจากผู้นำที่มีตัวตนจริงถูกระทำให้กลายเป็นวีรบุรุษในตำนาน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมส่งผลกระทบต่อชาวมอญรุ่นใหม่รวดเร็วและรุนแรงกว่า กลุ่มอื่น ส่วนกลุ่มชาวมอญรุ่นกลาง (รุ่นพ่อแม่) มีแนวโน้มในการธำรงชาติพันธุ์ลดลงเช่นกัน กลุ่มผู้ที่ยังสามารถธำรงชาติพันธุ์ไว้ได้คือชาวมอญรุ่นเก่า (รุ่นปู่ย่าตายาย) และกลุ่มชาวมอญผู้อพยพ เข้ามาใหม่ไม่เกิน 15 ปี ซึ่งยังคงยึดถือวัฒนธรรมประเพณีมอญอย่างเหนียวแน่น

งานวิจัยของ มลธิชา เกรินกระโทก (2555) เรื่อง **พุทธในแบบมอญบ้านวังกะ:**

วิถีชีวิตบนชายขอบแดนสยาม ศึกษาวิถีชีวิตและความสำคัญด้านการนับถือพุทธศาสนาของชาวมอญ บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่า วิถีชีวิตชาวมอญ บ้านวังกะเกิดขึ้นจากแรงศรัทธาในพระพุทธรูปที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเมื่อครั้งสมัยพุทธกาล ชาวมอญในเมืองมอญนับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดเพราะมีความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ของตนที่ได้รับพุทธศาสนาโดยตรงจากพระพุทธเจ้า ชาวมอญจึงให้ความสำคัญกับพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง และด้วยความศรัทธาในผู้นำทางศาสนาและสถาบันครอบครัวที่ปลูกฝังผ่านการถ่ายทอดออกมาเป็นระบบระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิตประจำวัน การเน้นย้ำหลักปฏิบัติสะท้อนให้เห็นหลักคุณธรรม จริยธรรมพื้นฐานอย่างความกตัญญู การมีเมตตา การทำหน้าที่พุทธศาสนิกชนที่ดีอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ กลายเป็นวิถีชีวิตที่แตกต่างจากลักษณะสังคมพุทธโดยทั่วไป การธำรงอัตลักษณ์และยกชู ความเป็นพุทธอันโดดเด่นช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคมให้แก่ชาวมอญ ขณะเดียวกันก็เป็น โอกาสในการเผยแพร่อัตลักษณ์สู่สาธารณชนให้สังคมภายนอกรู้และยอมรับความเป็นมอญ นอกจากนี้ จะศรัทธาในพระพุทธรูปองค์กับหลักธรรมแล้วชาวมอญบ้านวังกะยังศรัทธาต่อหลวงปู่อุตตมะในฐานะ ผู้สืบทอดพระศาสนาและในฐานะเป็น “พ่อ” วิถีพุทธของชาวมอญบ้านวังกะเดิมเลียนแบบวิถีปฏิบัติ ของพระสงฆ์หรือบุคคลในสมัยพุทธกาล เมื่อมีการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณต้องอพยพมาตั้งหมู่บ้านใหม่ ซึ่งมีส่วนต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของชาวมอญบ้านวังกะด้วย ส่วนระบบสืบทอดพุทธ แบบมอญบ้านวังกะอาศัยสถาบันหลัก ได้แก่ สถาบันทางศาสนา สถาบันทางสังคม และสถาบัน ครอบครั้ว การปรับเปลี่ยนวิถีทางพุทธศาสนาเป็นผลมาจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ การรับวัฒนธรรม และเทคโนโลยีสมัยใหม่ การดำรงชีพในระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน ระบบการศึกษา การปกครองจาก รัฐไทย และปัจจัยภายใน ได้แก่ การปรับเปลี่ยนระบบสืบทอดศาสนา จากเดิมชายชาวมอญจะ บวชเรียนอย่างน้อย 1 พรรษา ปัจจุบันมีการบวชด้วยเหตุผลอื่น เช่น แก่บ่น สะเดาะเคราะห์ ผลที่เกิด จากการปรับเปลี่ยนทำให้บทบาทของผู้นำทางจิตวิญญาณแบบเดิมลดลง วิธีคิดของคนรุ่นใหม่ เปลี่ยนแปลงไป วิถีปฏิบัติมีความเร่งรีบและเพื่อความอยู่รอดเป็นสำคัญ

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับภาษาและดนตรีของชาวมอญบ้านวังกะ ได้แก่ นริศรา โฉมสิริ (2547) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **บริบททางภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมของชื่อชาวมอญ: กรณีศึกษา**

ชาวมอญบ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี โดยศึกษาบริบททางภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมของชื่อชาวมอญ ได้แก่ ภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อ โครงสร้างทางภาษาของชื่อ ที่มาและความหมายในการตั้งชื่อที่แสดงให้เห็นความเชื่อ วัฒนธรรมของชาวมอญที่ได้จากการตั้งชื่อ ตลอดจนการเปลี่ยนชื่อและผู้ที่ตั้งชื่อให้ชาวมอญบ้านวังกะ แบ่งตามตัวแปรเพศและอายุ ผลการศึกษาพบว่า การตั้งชื่อนอกจากใช้ภาษามอญแล้วยังใช้ภาษาเมียนมา ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ มีการประสมภาษาในการตั้งชื่อ นอกจากนี้ยังพบว่าชาวมอญเพศหญิงกลุ่มอายุ 26-45 ปี มีชื่อเป็นภาษามอญมากที่สุด ส่วนเพศชายกลุ่มอายุ 45 ปีขึ้นไปจะมีชื่อเป็นภาษาเมียนมามากที่สุด ชาวมอญเพศหญิงและเพศชายอายุ 1-10 ปี มีชื่อเป็นภาษาไทยมากที่สุด ในเรื่องโครงสร้างทางภาษาของชื่อพบว่า ชื่อของชาวมอญในกลุ่มอายุ 45 ปีขึ้นไป มีจำนวนพยางค์และมีการสร้างคำที่ซับซ้อนน้อยกว่าชื่อของคนกลุ่มอายุน้อยเพศเดียวกัน ส่วนทางด้านที่มาและความหมายของชื่อแสดงให้เห็นถึงค่านิยม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชาวมอญ ส่วนใหญ่ชื่อเพศชายมีความหมายถึงการรักชาติ ชัยชนะ ส่วนชื่อเพศหญิงมีความหมายเกี่ยวกับความสวยงาม และทางด้านการเปลี่ยนชื่อของชาวมอญพบว่ามาจากสาเหตุทางสังคมมากที่สุด

อภิชาติ ท้าวพิเศษ (2552) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **วงก่วนกวีาตมอญ: ดนตรีชุมชนมอญบ้านวังกะ หมู่ 2 ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี** โดยศึกษาวัฒนธรรมของชุมชนศึกษาดนตรีและบทเพลงในวงก่วนกวีาตมอญ ผลการศึกษาพบว่า วงก่วนกวีาตมอญเป็นวงดนตรีประกอบการรำ การประสมวงประกอบด้วยเครื่องดนตรี 4 ประเภทได้แก่ เครื่องตีต เครื่องสี เครื่องตีเครื่องเป่า และเครื่องประกอบจังหวะ วงก่วนกวีาตมอญมีบทบาทต่อวัฒนธรรม ประเพณี และเทศกาลสำคัญของชาวมอญในการเฉลิมฉลอง การบรรเลงเพลงเพื่อแสดงออกถึงความเป็นชนชาติมอญ โดยยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญไว้อย่างเหนียวแน่น ลักษณะเพลงมอญที่บรรเลงนั้นเป็นเพลงที่นักดนตรีได้รับการสืบทอดมาจากครูดนตรีชาวมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ทั้งการขับร้องและการบรรเลงโดยใช้บรรเลงประกอบการรำที่บ่งบอกเอกลักษณ์เฉพาะของชาวมอญ

มาณิสา บุญชูศรี (2556) ศึกษาเรื่อง **การธำรงเอกลักษณ์ของวงปีพาทย์มอญหงสาวดี ชุมชนมอญบ้านวังกะ** วงปีพาทย์มอญหงสาวดีเกิดจากการรวมตัวกันของชาวบ้านมอญบ้านวังกะที่มีความสามารถด้านดนตรีเพื่อสืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวมอญทั้งในด้านดนตรี วงดนตรี รูปแบบและเนื้อหาการแสดง บทเพลง ผลการศึกษาพบว่า วงปีพาทย์มอญหงสาวดีเป็นวงดนตรีที่มีเอกลักษณ์ทางดนตรีโดดเด่นทั้งในด้านนักดนตรีที่เป็นชาวมอญที่อยู่อาศัยในพื้นที่บ้านวังกะโดยมีการเรียนรู้และสืบทอดเฉพาะในชุมชน ด้านเครื่องดนตรีและวงดนตรีที่มีรูปหงส์เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเป็นมอญที่เครื่องดนตรี ใช้เครื่องดนตรีที่มีรูปแบบทางกายภาพและระบบเสียงแบบมอญ และการรวมวงในรูปแบบวงปีพาทย์มอญแบบดั้งเดิม ด้านรูปแบบและเนื้อหา

การแสดงที่มีขั้นตอนและวิธีการแสดงที่มีรูปแบบและเนื้อหาสะท้อนความเป็นดนตรีมอญซึ่งสืบทอดต่อกันมาจากอดีตถึงปัจจุบัน และด้านบทเพลงที่มีเนื้อร้องที่เป็นของเก่าและประพันธ์ขึ้นใหม่เป็นภาษามอญ มีความหมายเกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรมของชาวมอญ ทำนองเพลงเน้นทำนองของเก่าเป็นหลัก ส่วนวิธีการบรรเลงยังคงรักษาเอกลักษณ์ของปี่พาทย์มอญแบบดั้งเดิม ด้านการดำรงเอกลักษณ์ของวงปี่พาทย์มอญหงสาวดีพบว่ามิกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การฝึกอบรมนักดนตรีให้มีการพัฒนาทักษะทางดนตรีอย่างต่อเนื่อง การเผยแพร่วัฒนธรรมดนตรีมอญให้เป็นที่รู้จักทั้งในและนอกชุมชนในโอกาสต่าง ๆ การอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีมอญให้กับเยาวชนที่สนใจและสังคม ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าแม้วิถีชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมสมัยใหม่ แต่วงปี่พาทย์มอญหงสาวดีก็ยังคงดำรงเอกลักษณ์วัฒนธรรมดนตรีดั้งเดิมของตนเองไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ซึ่งนอกจากสะท้อนให้เห็นความสามารถในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดแล้วยังแสดงถึงการใช้และบทบาทหน้าที่ของคนตรีมอญที่ยังคงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะ

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวมอญบ้านวังกะ ได้แก่ งานวิจัยเรื่อง **คติชนคนห้วยกบ: การดำรงอยู่ของความเชื่อและบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่หมู่บ้านห้วยกบ** ของ รัตนพล ชื่นคำ (2558) ศึกษาการดำรงอยู่ของความเชื่อและพิธีกรรม และวิเคราะห์บทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่หมู่บ้านห้วยกบ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่า หมู่บ้านห้วยกบประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย ได้แก่ มอญ กะเหรี่ยง กะเหรี่ยง พม่า ไทย คนในหมู่บ้านห้วยกบมีคติความเชื่อสำคัญ 2 ประการ คือ ความเชื่อเรื่องผีมีการนับถือผีบรรพบุรุษ ผีประจำหมู่บ้าน ผีประจำหน่วยจัดการต้นน้ำ ผีเจ้าที่ โดยแสดงออกผ่านพิธีกรรมการไหว้ผีบรรพบุรุษ พิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ผีประจำหมู่บ้าน) พิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อประจำหน่วยจัดการต้นน้ำยางโตนและหน่วยจัดการต้นทำของกาเลีย (ผีประจำหน่วยจัดการต้นน้ำ) พิธีกรรมไหว้ศาลเจ้าที่เจดีย์ และความเชื่อทางพระพุทธศาสนา แสดงออกผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่วัดห้วยกบ คติชนประเภทความเชื่อและพิธีกรรมที่ดำรงอยู่ในหมู่บ้านมีบทบาทสำคัญในการดำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชน โดยเฉพาะชาติพันธุ์มอญที่ยังคงสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมทั้งฝ่ายผีและพุทธควบคู่กันไป ผลการวิจัยยังพบว่าวัดห้วยกบเป็นพื้นที่ประสานและแสดงออกถึงความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

งานวิจัยของ ยุวดี จิตต์โกศล (2555) ศึกษาเรื่อง **การเปลี่ยนแปลงทรัพยากรทางวัฒนธรรมมอญ: กรณีศึกษาอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี** เป็นการศึกษาคุณค่าที่หลากหลายของทรัพยากรทางวัฒนธรรมมอญ และศึกษาสาเหตุที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมมอญ ผลการศึกษาพบว่า คุณค่าทางวัฒนธรรมมอญถูกนำเสนอผ่านสถาปัตยกรรม ศิลปะ สะพานไม้ คนมอญมีวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง ได้แก่ ภาษามอญ การแต่งกาย อาหาร ดนตรี การเดินรำ และ

ประเพณี สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมมอญได้แก่ การท่องเที่ยว ทำให้เกิดธุรกิจและการจ้างงาน ขณะเดียวกันก็เกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็วในชุมชน นักท่องเที่ยวเป็นตัวแปรในการเพิ่มต้นทุนและบริการทุกอย่างในชุมชน นักท่องเที่ยวเป็นผู้ทำให้สินค้าและบริการมีราคาสูงขึ้น สภาพสังคมดั้งเดิมของชุมชนเกิดความเสี่ยงจากการท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงผู้นำศาสนา การอพยพหางานของคนมอญเข้ามาสู่จังหวัดกาญจนบุรี การบุกรุกจากคนนอกพื้นที่ การให้สัญชาติไทยแก่คนมอญ ส่งผลให้วัฒนธรรมมอญในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง

งานวิจัยเรื่อง **การเปลี่ยนแปลงประเพณีแต่งงานของชาวมอญบ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี** ของ ฐิตารีย์ โกมะ และ ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง (2559) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแต่งงานของชาวมอญบ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีการแต่งงานของชาวมอญบ้านวังกะมีความเปลี่ยนแปลงไปทั้งในเรื่องคติความเชื่อและการปฏิบัติ โดยการให้ความสำคัญและความเคร่งครัดเกี่ยวกับการแต่งงานลดน้อยลง การลดหรือตัดทอนในรายละเอียดหรือขั้นตอนต่าง ๆ เช่น การหมั้น ขบวนขันหมาก การถามตอบกันเป็นบทกลอน และรับเอาแผนปฏิบัติใหม่ ๆ เข้ามาผสมผสาน เช่น การนิมนต์พระสงฆ์ การจัดองค์ประกอบภายในงานพิธี การจัดงานเลี้ยงตอนกลางคืน โดยมีปัจจัยแวดล้อมที่สำคัญเข้ามากระทบ คือ การเลียนแบบ สื่อมวลชน การศึกษา การแต่งงานข้ามวัฒนธรรม ความเจริญเติบโตของระบบสาธารณูปโภค และการตลาด เพื่อความสะดวกในเรื่องเวลาให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน และทำให้ประเพณีการแต่งงานมีความสวยงามและความทันสมัยมากยิ่งขึ้น แต่ค่านิยมที่ดั้งเดิมอาจเลือนหายไปได้เช่นกันถ้าไม่มีการรักษาไว้อย่างเพียงพอ

บทความเรื่อง **จากสะพานไม้อุตตมานุสรณ์ถึงสะพานไม้ไผ่ลูกบวบ: ภาพสะท้อนวิถีชีวิตชุมชนไทย-มอญฝั่งแม่น้ำของกาเลียที่เปลี่ยนแปลง** ของ ณิชพงค์ แยมเจริญ (2557) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตของชุมชนไทย-มอญอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี โดยศึกษาการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมเพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดนใช้สะพานอุตตมานุสรณ์และสะพานไม้ไผ่ลูกบวบซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนเป็นตัวแทนในการศึกษา ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าสะพานไม้ไผ่ลูกบวบสร้างขึ้นชั่วคราวทดแทนสะพานไม้อุตตมานุสรณ์ที่พังทลายจากภัยธรรมชาติ การสร้างสะพานไม้ไผ่ลูกบวบสะท้อนวิถีชีวิตของคนไทย-มอญสังขละบุรีที่แตกต่างจากสังคมไทย-มอญสมัยเมื่อสร้างสะพานไม้อุตตมานุสรณ์ ความเปลี่ยนแปลงของสะพานไม้เปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกับวิถีชีวิตของชุมชนไทย-มอญ สังขละบุรีที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลา บริบทแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้วิถีชีวิตของชุมชนไทย-มอญริมฝั่งแม่น้ำของกาเลียจากอดีตและปัจจุบันมีความแตกต่างทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยพบว่ากระแสนิยมและความเจริญของสังคมมีบทบาทกับสังคมไทย-มอญมากขึ้น ขณะเดียวกันการอยู่ร่วมกันด้วยระยะเวลาที่ยาวนานเกิดการกลมกลืนวัฒนธรรมขึ้นอย่างต่อเนื่องและทำให้คนในชุมชนรุ่นใหม่มีลักษณะเป็นไทยร่วมสมัยมากขึ้น

มีการลดทอนความเป็นมอญ คงเหลือเพียงผู้สูงอายุจำนวนน้อยในชุมชนเท่านั้นที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์แบบมอญเอาไว้

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชาวมอญบ้านวังกะ ได้แก่ งานวิจัยของ เจือจันทร์ วงศ์พลกานันท์ (2549) ศึกษาเรื่อง **กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของสตรีชายแดนกลุ่มชาติพันธุ์มอญและปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเมียนมาและไทย: กรณีศึกษาชุมชนมอญในจังหวัดกาญจนบุรี** โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของผู้หญิงมอญชายแดนและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการดำรงชาติพันธุ์ของผู้หญิงมอญในการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเมียนมาและไทย และเพื่อสืบสานองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของผู้หญิงมอญชายแดน พื้นที่ในการศึกษาคือชุมชนชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะ หมู่ที่ 2 ตำบลหนองลู อำเภอสี่งขลบุรี จังหวัดกาญจนบุรี โดยเปรียบเทียบกับชุมชนมอญในเขตปกครองของพมอญใหม่ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ก่อรูปขึ้นได้เมื่อมีการปฏิสัมพันธ์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา และการสื่อสารในชีวิตประจำวันในบริบทต่าง ๆ ของชุมชนคนพลัดถิ่นชายขอบทั้งรัฐไทยและเมียนมา การถูกผลักไสให้ไปอยู่ ณ ชายขอบเป็นแรงผลักดันให้สตรีมอญใช้วิธีการต่อสู้มากมายและหลากหลายรูปแบบเพื่อแสวงหาที่ยืนในสังคมให้แก่ตนเองและคนในครอบครัวอย่างมีศักดิ์ศรี ในสังคมพหุชาติพันธุ์ที่เต็มไปด้วยการแก่งแย่งแข่งขันเพื่อเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิทธิบางประการที่มีอยู่อย่างจำกัด ผู้ที่สามารถดำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญไว้ได้อย่างค่อนข้างสมบูรณ์ในพื้นที่วิจัยสนามได้แก่ สตรีมอญที่อพยพจากพม่ามาสู่ประเทศไทยเมื่อ 50 ปีก่อน ส่วนผู้หญิงลูกของสตรีกลุ่มแรก ถึงแม้ว่าถือกำเนิดมาจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาแล้วอพยพติดตามครอบครัวเข้ามา และถูกกลืนกลายด้วยกลไกทางการเมืองและระบบการศึกษาไทยจากอิทธิพลของสื่อในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์กับคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ อัตลักษณ์จึงมีความเลื่อนไหลระหว่างความเป็นมอญและความเป็นไทย แต่ยังคงพยายามรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีมอญไว้ให้ได้มากที่สุด ส่วนผู้หญิงในรุ่นลูกหลานถูกคาดหวังจากครอบครัวและชุมชนให้รักษาความเป็นมอญเอาไว้ให้ได้มากที่สุด แต่การศึกษา อาชีพ และการเลือกคู่ครองเป็นสิ่งผลักดันให้ต้องแยกออกไปจากชุมชนและปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ในชีวิตประจำวัน ความเป็นมอญจึงถูกกดทับด้วยความเป็นไทยซึ่งแสดงถึงทวิลักษณ์ของคนมอญที่ว่า “ตัวเป็นมอญ แต่ใจเป็นไทย”

มงคล โชควัฒนานนท์ (2559) ศึกษาเรื่อง **“การสืบทอดอัตลักษณ์ของคนมอญพลัดถิ่นผ่านการส่งเสริมการใช้ภาษา: กรณีศึกษาหมู่บ้านมอญบ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสี่งขลบุรี จังหวัดกาญจนบุรี”** เป็นงานที่ศึกษาเรื่องราวของชาวมอญบ้านวังกะในบริบทโลกาภิวัตน์และการสะท้อนภาพอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า ชาวมอญบ้านวังกะยังคงใช้ภาษามอญในชีวิตประจำวันในแต่ละสถานที่และแต่ละวัยแตกต่างกันไปตามความเหมาะสม การสืบทอด

อัตลักษณ์ทางด้านภาษาของคนมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะเป็นไปในทางอนุรักษ์ความเป็นมอญเอาไว้ไม่ให้สูญหาย มีการส่งเสริมการใช้ภาษาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสอนภาษา การนำเข้าครูแท้ และการนำเข้าหลักสูตร รวมทั้งการต่อต้านสิ่งใหม่ที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงความเป็นมอญดั้งเดิม

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมของชาวมอญบ้านวังกะ ได้แก่ งานวิจัยของ ณิชชา สุกุลงาม (2555) ศึกษาเรื่อง **พลวัตทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชนชาติมอญ: กรณีศึกษาชุมชนชาวมอญ บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง หมู่ที่ 2 ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี** โดยศึกษาพัฒนาการของชุมชนมอญบ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองและลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะ มีความสอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม และสภาพเศรษฐกิจ และมีความเปลี่ยนแปลงไปจากบริบทในอดีต การศึกษาพบว่าเรือนพื้นบ้านมอญมีความเปลี่ยนแปลงไปจากบริบทในอดีตซึ่งเกิดจากปัจจัยหลัก 3 ประการได้แก่ รัฐบาลไทยโดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยมีนโยบายสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ์ การประกาศพื้นที่รอบชุมชนเป็นพื้นที่ป่าสงวน และการกำหนดสัญชาติ นอกจากนี้ยังพบว่า บ้านเรือนของชาวมอญแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองส่วนใหญ่ยังคงรักษารูปแบบประเพณีที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ ผิบรรพบุรุษสอดแทรกอยู่ในเรือนพื้นถิ่นได้อย่างเด่นชัด เช่น การเล่นระดับพื้น การทำหิ้งพระให้มีลักษณะเฉพาะ การกำหนดทิศทางหิ้งพระ ทิศหัวนอน ทิศห้องนอน และทิศวางเสาผิบรรพบุรุษ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุก่อสร้างจนทำให้รูปแบบเรือนดูเปลี่ยนไป มีเพียงบ้านของชาวมอญสัญชาติไทยบางกลุ่มที่ออกไปอยู่นอกพื้นที่เป็นเวลานานที่มีรูปแบบบ้านแตกต่างจากเรือนแบบเดิมไปโดยสิ้นเชิง

งานวิจัยของ ภควดี ทองชมภูณูช และ พัชรินทร์ ลาภานันท์ (2563) ศึกษาเรื่อง **“บ้าน” ของชาวมอญวังกะ : ความหมายและเงื่อนไขเบื้องหลังการให้นิยาม** โดยศึกษาการอธิบายความหมายคำว่า “บ้าน” ของคนมอญบ้านวังกะและเงื่อนไขที่อยู่เบื้องหลังการให้นิยาม โดยใช้แนวคิดบ้านของคนพลัดถิ่นเป็นกรอบในการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ชาวมอญวังกะมีสถานภาพเป็นผู้พลัดถิ่นและทายาทของผู้พลัดถิ่นจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา สถานะของผู้พลัดถิ่น ประสบการณ์การโยกย้ายจากบ้านเกิด รวมทั้ง การรับรู้และซึมซับประสบการณ์พลัดพรากจากบ้านเกิดของบรรพบุรุษทำให้ชาวมอญวังกะมีความผูกพันกับบ้านและนิยามความหมายคำว่า “บ้าน” แตกต่างกันใน 4 ลักษณะ คือ 1) วังกะ (บน) บ้านที่อาศัยอยู่ในปัจจุบัน 2) วังกะ (ล่าง) บ้านในความทรงจำที่กลับไปหาไม่ได้เพราะหมู่บ้านถูกน้ำท่วมเนื่องจากการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ์ 3) โมกกะเนียงและเจ้าคะเล บ้านเกิดในรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา 4) บ้านที่หมายถึงมาตุภูมิในประวัติศาสตร์และความทรงจำต่อรัฐมอญโบราณ ความหมายที่หลากหลายเกี่ยวกับบ้านไม่ได้เกิดจากความแตกต่างระหว่างรุ่นวัยและสาเหตุการอพยพเพียงเท่านั้น แต่มีเงื่อนไขที่ซับซ้อนอยู่เบื้องหลังการให้นิยาม เช่น สถานภาพในประเทศไทย การผสมกลมกลืนเข้าสู่สังคมไทย สถานะทาง

กฎหมาย โอกาสทางเศรษฐกิจ และประสบการณ์ในระดับปัจเจก บทความชี้ให้เห็นว่าการนิยามความหมายคำว่า “บ้าน” ของชาวมอญบ้านวังกะประกอบสร้างขึ้นอย่างหลากหลายภายใต้บริบททางสังคมและเศรษฐกิจมากกว่าการถูกกำหนดอย่างคงที่เฉพาะเจาะจง

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชนมอญบ้านวังกะ ได้แก่ งานวิจัยเรื่อง **มอญสังขละ: การกลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดกาญจนบุรี** ของธัญญพัทธ์ มีสมกลิ่น และคณะ (2558) พบว่า การกลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดกาญจนบุรี จำแนกได้เป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ก่อนปี พ.ศ. 2550) เป็นช่วงที่ผู้คนเน้นมากราบไหว้หลวงพ่อดุตตะมะเป็นหลัก ช่วงที่ 2 หลังจากการเข้ามาของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจนถึงสะพานมอญถล่ม (พ.ศ. 2550-2556) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยส่งเสริมการท่องเที่ยวชมวัฒนธรรมชาวมอญซึ่งยังคงรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิม จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์สะพานมอญถล่มจากน้ำป่าเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2556 และช่วงที่ 3 ช่วงซ่อมแซมสะพานมอญ (พ.ศ. 2556-2558) ซึ่งสะพานที่ซ่อมแซมเป็นสะพานแห่งความร่วมมือร่วมใจของผู้คน สะพานแห่งภูมิปัญญาของคนมอญจึงดึงดูดให้คนเข้ามาท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น ด้วยปัจจัยภายในคือ ความมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชนชาวมอญและความมีเอกลักษณ์เฉพาะที่ของสถานที่ รวมทั้งปัจจัยภายนอกได้แก่ การส่งเสริมจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และการนำเสนอเรื่องราวผ่านสื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ที่สร้างให้ชุมชนมอญสังขละบุรีกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน

ภควดี ทองชมภูซ และ พัชรินทร์ ลาภานันท์ (2561) ทำวิจัยเรื่อง **การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์: อัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญและการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ** โดยศึกษาการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ในชุมชนมอญที่หมู่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี วิเคราะห์ภายใต้แนวคิดและข้อถกเถียงเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ที่มองการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับมิติเศรษฐกิจและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ผลการวิจัยพบว่า ชาวมอญบ้านวังกะอพยพเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2491 จากสถานการณ์สู้รบของกองทัพพม่ากับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ ชาวมอญพลัดถิ่นให้ความสำคัญกับการรักษาประเพณี สถาปัตยกรรม และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นมาภาครัฐส่งเสริมให้หมู่บ้านวังกะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ที่มีจุดเด่นคือวัฒนธรรมมอญแบบดั้งเดิม ซึ่งได้สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจแก่ชาวมอญ ชาวมอญบ้านวังกะนำเสนออัตลักษณ์มอญผ่านการประกอบสร้างในด้านการสร้างอาชีพในบริบทการท่องเที่ยว และการส่งเสริมอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านการปฏิบัติตามประเพณีตามธรรมเนียมเดิมที่สืบทอดจากบรรพชน เพื่อตอบสนองความคาดหวังของนักท่องเที่ยว และการคงไว้ซึ่งประเพณีดั้งเดิมเพื่อรักษาความหมายและคุณค่าทางวัฒนธรรมได้กลายเป็นจุดขายที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว จากประสบการณ์ของชาวมอญบ้านวังกะ การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ได้สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจควบคู่กับการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

งานวิจัยของ อัญชัญ ตัณฑเทศ และ วลีณี ไชวพันธ์ (2560) เรื่อง **การศึกษาสภาพ วัฒนธรรมมอญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มมอญในอำเภอสังขละบุรี จังหวัด กาญจนบุรี เพื่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน** ศึกษาสภาพวัฒนธรรมของกลุ่มมอญกับ การท่องเที่ยว และศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมของกลุ่มมอญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติใน อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่า เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มมอญกลายเป็น จุดดึงดูดใจและกลายเป็นสินค้าท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอสังขละบุรี กลุ่มมอญมีส่วนร่วมในการ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะของการรับจ้างต่าง ๆ และการผลิตและขายของที่ระลึก แต่ธุรกิจประเภทที่พักและบริการต่าง ๆ จะดำเนินการโดยชาวไทยที่มีสิทธิ์ในการประกอบอาชีพที่ ถูกต้องตามสิทธิ์ทางกฎหมายของประเทศไทย จากสิทธิ์ที่ไม่เท่าเทียมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้ระดับ การมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นการจัดการการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มมอญ พลัดถิ่นทำได้เพียงลักษณะการเป็นแรงงาน หรือการรับจ้างดำเนินการต่าง ๆ แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ใน ฐานะผู้ออกความคิดเห็นหรือผู้ดำเนินการหลักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

สำหรับงานวิจัยเรื่อง **อัตลักษณ์ความเป็นมอญกับประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญที่ บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี** ผู้วิจัยศึกษาประเด็นที่ต่างออกไปจากงานวิจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมา โดยศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะจากข้อมูลประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ

1.9.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญในประเทศไทย

งานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญในประเทศไทยมีการศึกษาในหลายแง่มุม ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง **ชาวมอญในประเทศไทย: วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่อยุธยา ตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น** ของ สุภรณ์ โอเจริญ (2519) ศึกษาเรื่องราวของชาวมอญใน ประเทศไทยในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางเมื่อเริ่มมีหลักฐานว่ามีมอญอพยพเข้ามาอยู่ใน ประเทศไทยเป็นครั้งแรกจนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ งานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นฐานะ สภาพความเป็นอยู่ ตลอดจนบทบาทและความสำคัญของชาวมอญในประเทศไทย

งานวิจัยเรื่อง **วิถีชีวิตความเป็นมาและสภาพการดำรงชีวิตของชนกลุ่มน้อยใน จังหวัดกาญจนบุรี** ของ บุญรอด ชลาวัณย์ (2552) ศึกษาประวัติความเป็นมาของชนกลุ่มน้อย ในจังหวัดกาญจนบุรี และศึกษาวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของชนกลุ่มน้อยในจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งจำกัดขอบเขตเน้นกลุ่มชาวมอญ ชาวเมียนมา และชาวกะเหรี่ยง ซึ่งชนกลุ่มน้อยทั้งสามกลุ่ม มีประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเองเด่นชัด เมื่อเข้ามาอาศัยในประเทศไทยแล้วยังคงธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมของตนไว้ได้บางส่วน และบางส่วนเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการเปลี่ยนสภาพทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่แตกต่าง รวมทั้ง

การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ผลการวิจัยพบว่า ชนกลุ่มน้อยทั้งมอญ เมียนมา กะเหรี่ยง เป็นผู้อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยโดยมีบางส่วนอาศัยอยู่ในเขตจังหวัดกาญจนบุรี ชวามอญและกะเหรี่ยงเริ่มอพยพเข้ามาตั้งแต่สมัยต้นกรุงศรีอยุธยาเนื่องจากได้รับผลกระทบจากสงครามไทยกับพม่า จนกระทั่งถึงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลพม่าใช้นโยบายปราบปรามชนกลุ่มน้อยด้วยความรุนแรงและดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ทำให้สภาพเศรษฐกิจและการเมืองในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาทรุดโทรมลง ชาวเมียนมาถูกกดดันให้บางส่วนอพยพหนีภัยทางการเมืองและภัยเศรษฐกิจเข้ามาในประเทศไทยโดยเฉพาะจังหวัดกาญจนบุรีเช่นเดียวกับมอญและกะเหรี่ยง เมื่อชนกลุ่มน้อยทั้งสามกลุ่มเข้ามาอาศัยในประเทศไทยได้กระจัดกระจายไปตามที่ต่าง ๆ ต่อมาเมื่อทางราชการจัดให้มีการตั้งหลักแหล่งอยู่เป็นกลุ่มที่แน่นอนและให้การดูแลด้วยดีทำให้สภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจดีขึ้น ได้รับผลกระทบทางด้านการเมืองและการสู้รบน้อยลง แต่วิถีการดำรงชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมที่สำคัญ ๆ เท่านั้นที่ยังคงดำรงอยู่เป็นส่วนใหญ่ ส่วนประเพณี วัฒนธรรมที่ไม่ค่อยมีความสำคัญนัก หรือขาดปัจจัยในการประกอบพิธีกรรมเนื่องจากการย้ายถิ่นที่อยู่เปลี่ยนแปลงไปหรือเลิกไป การประกอบอาชีพและภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเปลี่ยนเป็นการใช้ภาษาไทยมากขึ้น แต่ยังคงมีการใช้ภาษาของชาติตนเองเป็นภาษาพูดในกลุ่ม การศึกษา การสาธารณสุข และการประกอบอาชีพทางการเกษตรยุคใหม่ มีอิทธิพลมากขึ้นเรื่อย ๆ รวมทั้งการรับเอาเทคโนโลยีเครื่องจักรกลและอุปกรณ์สมัยใหม่มาใช้ในการสื่อสาร การเดินทาง ความบันเทิงมีมากขึ้น ประเพณีที่ยังคงรักษาไว้ได้ค่อนข้างดี ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การบวช การแต่งงาน การทำศพ การเซ่นไหว้ การนับถือผีบรรพบุรุษ ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ การผูกข้อมือเรียกขวัญ ประเพณีเกี่ยวข้าวของชาวกะเหรี่ยง ความเชื่อเรื่องนัตของชาวมอญ ประเพณีการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ ประเพณีสงกรานต์

นิโลบล เอ็มศรี (2554) ศึกษาเรื่อง **วิถีชีวิตชาวมอญ ตำบลห้วยเหนียว อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี** เพื่อศึกษาวิถีชีวิตชาวมอญตำบลห้วยเหนียว อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี จากการดำรงชีวิตประจำวัน ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ผลการศึกษาพบว่า ในด้านการดำรงชีวิต ชาวมอญมีการดูแลสุขภาพที่ดีด้วยการออกกำลังกาย รู้จักเลือกกินอาหารและรักษาความสะอาดของร่างกาย พ่อแม่ส่งเสริมการศึกษาให้แก่ลูกหลานได้เรียนสูง ๆ การเกษตรเป็นอาชีพหลักของชุมชน คนมอญมีความขยันหมั่นเพียร พึ่งพาอาศัยและสามัคคีปรองดอง ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีพบว่า การเลี้ยงผี การรำผี เด็กมอญไว้จุกโก๊ะ เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ การบวช แต่งงาน สงกรานต์ งานศพ เป็นประเพณีที่ทำตามกันมาตั้งแต่โบราณ มีการตักบาตร ทำบุญและมีความเชื่อในการฟังเทศน์จนจบจะเป็นบุญอันยิ่งใหญ่ ด้านความเชื่อและศาสนาพบว่าศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวและเป็นที่พักทางจิตใจ โดยปฏิบัติธรรมตามคำสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัด การนับถือผีเป็นความเชื่อที่ทำตามกันมา ถ้าไม่นับถือ ทำผิด ทำไม่ดี จะเกิดเหตุไม่ดีกับคนในตระกูล ด้านวัฒนธรรมพบว่าเด็กสมัยใหม่ไม่พูด

ภาษามอญ ในอนาคตหากไม่มีการอนุรักษ์ไว้ภาษามอญคงหายไป การแต่งกายแบบมอญมีเพียงคนแก่เท่านั้น ส่วนใหญ่แต่งตามสมัยนิยม คนมอญกินง่าย อยู่ง่าย มีดนตรีเป็นเครื่องเป่าพาทย์มอญ การสลักฉลุลายงานไม้ งานทอผ้า แต่ก่อนเป็นที่นิยมแต่ปัจจุบันลดน้อยลงมาก มีกฎที่ยังต้องนับถือผู้นับถือผู้อาวุโสในชุมชน ด้านเศรษฐกิจพบว่าชาวมอญทำการเกษตรโดยผลิตไว้กินเองใช้เอง นำไปจำหน่ายในหมู่บ้าน เมื่อมีรายได้นำมาใช้จ่ายในการบริโภค

นฤมล ศิริพันธุ์ (2554) ศึกษาเรื่อง **คำเรียกสีและทัศนคติที่มีต่อสีของผู้พูดภาษาไทยกะเหรี่ยงโปว์ มอญ และขมุ ในอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี** เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบกลวิธีการสร้างคำเรียกสี ศึกษาทัศนคติที่มีต่อสี และศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการใช้สีในพิธีกรรม ผลการศึกษาพบว่า ภาษาไทยถิ่นกาญจนบุรีพบคำเรียกสีพื้นฐาน 12 คำ คำเรียกสีไม่พื้นฐาน 97 คำ ภาษากะเหรี่ยงโปว์พบคำเรียกสีพื้นฐาน 7 คำ คำเรียกสีไม่พื้นฐาน 30 คำ ภาษามอญพบเรียกสีพื้นฐาน 4 คำ คำเรียกสีไม่พื้นฐาน 49 คำ ภาษาขมุพบคำเรียกสีพื้นฐาน 5 คำ คำเรียกสีไม่พื้นฐาน 27 คำ กลวิธีการสร้างคำเรียกสีไม่พื้นฐานพบลักษณะคำเรียกสีพื้นฐาน+คำเรียกสีพื้นฐาน คำเรียกสีพื้นฐาน+คำขยาย คำขยาย+คำเรียกสีพื้นฐาน คำเรียกสีพื้นฐาน+คำเชื่อม+คำเรียกสีพื้นฐาน คำเรียกสีพื้นฐาน+คำเรียกสิ่งของเฉพาะ คำเรียกสิ่งของเฉพาะ ด้านทัศนคติที่มีต่อสีพบว่าชาวกะเหรี่ยงโปว์ มอญ และขมุ มีทัศนคติบวกต่อสีเข้มและมีทัศนคติลบต่อสีอ่อน คำเรียกสีสะท้อนความเชื่อเรื่องพลังอำนาจ ความบริสุทธิ์ โชคลาภ การเปลี่ยนวัย การเปลี่ยนสถานภาพ ศาสนา และเพศ ซึ่งปรากฏในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การผูกขวัญเสาะ การไหว้ผี การรำผี พิธีซู พิธีเคอเซอร์รอง พิธีบวชต้นไม้

สุกัญญา เบาเนต (2549) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **การสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญ** ย้ายถิ่น: กรณีศึกษาแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและการสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญย้ายถิ่นในจังหวัดสมุทรสาคร ผลการศึกษาพบว่า การสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญย้ายถิ่นที่เป็นแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาครมีการสร้างสำนึกร่วมโดยใช้ประวัติศาสตร์และการธำรงรักษาภาษา หนังสือ และวัฒนธรรมประเพณีมอญไว้ เพื่อรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นโดยเฉพาะชนชาติเมียนมา มอญได้สร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่เป็นอัตลักษณ์เชิงการเมืองซึ่งสื่อถึงการแยกตัวและแตกหักกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา โดยสร้างสำนึกเรื่องชาติผ่านการมีประวัติศาสตร์และสัญลักษณ์ร่วมกัน เช่น วันชาติมอญ ธงชาติมอญ เพลงชาติมอญ ชุดประจำชาติสัตว์สัญลักษณ์ (หงส์) และเมื่อกลุ่มชาติพันธุ์มอญกลายเป็นผู้อพยพและอยู่ในฐานะแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร คนมอญย้ายถิ่นได้ซ่อนอัตลักษณ์ความเป็นเมียนมาและเลือกแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญให้เด่นชัดขึ้น เพื่อสร้างการยอมรับและประนีประนอมกับสังคมไทย โดยเลือกแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญผ่านภาษา วัฒนธรรมประเพณี และการจัดงานวันชาติมอญหรือวันรำลึกบรรพบุรุษมอญ เป็นอัตลักษณ์ที่สร้างขึ้นบนฐานความสัมพันธ์กับกลุ่มคนไทยเชื้อสายมอญ ในฐานะผู้อพยพคนมอญย้ายถิ่นได้สร้างสังคมข้ามพรมแดนผ่านพรมแดนรัฐชาติโดยการสร้างสายสัมพันธ์กับ

คนมอญในเมืองมอญ คนมอญในเมืองไทย และคนมอญในต่างประเทศ กิจกรรมสายสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นครอบคลุมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรม โดยที่คนมอญย้ายถิ่นมีสำนึกอยู่เสมอว่ามาตุภูมิของตนเองนั้นอยู่ที่เมืองมอญ จึงนิยามตัวเองว่าเป็นมอญเมืองมอญมากกว่าเป็นคนเมียนมา

สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง (2553) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **การสื่อสารเพื่อสร้าง อารงรักษา และ ต่อรองอัตลักษณ์ความเป็นมอญของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในประเทศไทยท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์** โดยศึกษาการสื่อสารเพื่อสร้าง อารงรักษา และต่อรองอัตลักษณ์ความเป็นมอญของกลุ่มชาวมอญพระประแดง กลุ่มชาวมอญเกาะเกร็ด และกลุ่มชาวมอญบางกระดี่ ซึ่งเป็นชาวมอญที่อยู่ในบริบทความเป็นเมืองในประเทศไทย วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่ออัตลักษณ์ความเป็นมอญในแง่มุมต่าง ๆ และศึกษาการรับรู้ความหมายและคุณค่าเกี่ยวกับอัตลักษณ์ระหว่างผู้ที่อยู่ในฐานะของคนในคือคนมอญเอง และในทัศนะของคนนอกหรือผู้ที่อยู่ในฐานะของผู้อื่น ผลการศึกษาพบว่ามิติทางประวัติศาสตร์เป็นบริบทชุมชนที่สำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมอญแบบต่าง ๆ ได้แก่ อัตลักษณ์แบบมอญไฮโซของกลุ่มมอญพระประแดง อัตลักษณ์มอญค้าขายและมอญช่างปั้นของกลุ่มมอญเกาะเกร็ด และมอญน้ำเค็มของกลุ่มมอญบางกระดี่ โดยปัจจัยสำคัญที่สุดที่มีผลต่อการสืบทอดและอารงอัตลักษณ์ความเป็นมอญคือ จำนวนและการควบคุมจากคนรุ่นเก่า ซึ่งทั้งการสร้าง การอารงรักษา และการต่อรองอัตลักษณ์ความเป็นมอญนั้นกระทำการผ่านการผสมผสานสิ่งพิมพ์ สื่อบุคคล สื่อประเพณี สื่อวัตถุ องค์กรเครือข่ายของชาวมอญ และภาษาในชีวิตประจำวัน การรับรู้อัตลักษณ์ความเป็นมอญที่สอดคล้องกันระหว่างกลุ่มคนมอญในฐานะคนในและกลุ่มคนนอกในฐานะผู้อื่นได้แก่ อัตลักษณ์มอญ ชนชาติที่มีอารยธรรม และอัตลักษณ์มอญชนชาติที่เคร่งครัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้กลุ่มชาวมอญที่อยู่ในฐานะคนพลัดถิ่นของสังคมสามารถอยู่ร่วมกับสังคมไทยที่เป็นสังคมใหญ่ได้อย่างราบรื่น

1.9.3 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีสิบสองเดือน ได้แก่ งานวิจัยเรื่อง **ประเพณี 12 เดือน: พิธีกรรมที่เปลี่ยนไป** ของ ศรีสักร วัลลิโภดม และ สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต (2546) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมทั้ง 12 เดือนของวัฒนธรรมหลวงและวัฒนธรรมราษฎร์ การปรับตัวของบางพิธีกรรมเพื่อให้สอดคล้องและรับใช้สังคมสมัยใหม่ได้ การดำรงอยู่ของพิธีกรรมในปัจจุบันที่ยังมีเนื้อหาสาระอยู่บนพื้นฐานอุดมคติแบบสังคมเดิมหรือไม่ มีพิธีกรรมใดสูญหาย พิธีกรรมใดสร้างขึ้นใหม่ และพิธีกรรมมีหน้าที่ทางสังคมอย่างไร พิธีกรรมใดเป็นตัวแทนของอุดมคติในสังคมไทยได้บ้าง ข้อมูลที่ศึกษาเป็นหลักฐานและรายละเอียดเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีสิบสองเดือนในแต่ละภูมิภาค เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างและบทบาทของประเพณี

ส่วนเอกสารที่ศึกษาเรื่องประเพณีของชาวมอญคือ หนังสือเรื่อง **ประเพณีมอญที่สำคัญ** ของ จวน เครือวิชฌยาจารย์ (2548) รวบรวมประเพณีที่สำคัญของชาวไทยเชื้อสายมอญ แถบลุ่มแม่น้ำแม่กลองในเขตอำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ซึ่งได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยเป็นเวลานานและกลายเป็นคนไทยเชื้อสายมอญ มีประเพณีที่ผสมผสานกับกลุ่มคนไทย คนจีน และคนลาวที่อาศัยอยู่ร่วมกันมายาวนาน จนเกิดเป็นความสามัคคีและมีความสัมพันธ์กัน ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมประเพณี มีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอ การนับถือพระพุทธศาสนา นับได้ว่าเป็นวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายมอญทุกคนสะท้อนให้เห็นได้จากประเพณีในรอบปี โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางประกอบกิจกรรมและประเพณีต่าง ๆ วัดเป็นสถานที่แห่งเดียวที่เก็บสิ่งของส่วนรวมเครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมประเพณี และพิธีกรรม ประเพณีทั้งสิบสองเดือนนี้แม้จะเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ แต่คนไทยเชื้อสายมอญยังยึดมั่นปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป ความรู้เกี่ยวกับประเพณีต่าง ๆ ที่ จวน เครือวิชฌยาจารย์ เขียนไว้ได้ศึกษามาจากผู้ใหญ่ คัมภีร์ ตำรา และประสบการณ์ในชีวิตของท่าน ประเพณีในรอบปีของคนไทยเชื้อสายมอญแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลองประกอบด้วย เดือนอ้ายตำข้าวเม่าข้าวใหม่เช่นไหว้ผีบ้านและถวายพระสงฆ์ที่วัด เดือนยี่ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวและลงแขกนวดข้าว เดือนสามสารทข้าวหลามและทำบุญฟีนก่อไฟถวาย เดือนสี่สิ้นฤดูทำนา ชายเข้าป่าตัดไม้ล่องแพ จักสาน หมึงทอผ้าถุงผ้าห่มของครอบครัว เดือนห้าสงกรานต์ข้าวแช่ แห่งปลา ค้าโพธิ์ ไรยทราย ชักบังสุกุล และสร่งน้ำพระสงฆ์ เดือนหกพิธีแรกนาขวัญและไถปักดำนาตามประเพณี เดือนเจ็ดทำบุญถวายทานผ้าอาบน้ำฝนแด่พระสงฆ์ เดือนแปดหล่อเทียนจำนำพรรษา ถวายเทียนจำนำพรรษาและพานพุ่มแด่พระสงฆ์ เดือนเก้าฤดูการทำนาหว่านข้าวกล้าปักดำนา เดือนสิบตำข้าวเหนียวทำขนมตักบาตรและตักบาตรน้ำผึ้ง เดือนสิบเอ็ดกวนขนมกระยาสารทและตักบาตรออกพรรษา เดือนสิบสองตั้งศาลพระแม่โพสพที่ทุ่งนาเพื่อเช่นไหว้ประจำปี

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญในประเทศไทย งานวิจัยเกี่ยวกับชาวมอญในอำเภอสังขละบุรี และงานวิจัยเกี่ยวกับประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ทำให้ทราบวิถีวิทยาและผลการศึกษาของงานวิจัยแต่ละกลุ่มซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแหล่งความรู้และข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าและเป็นแนวทางในการวิเคราะห์อัตลักษณ์ความเป็นมอญกับประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะ ดังจะกล่าวถึงในบทต่อ ๆ ไป

บทที่ 2

ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี

กลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี มีภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมความเป็นมอญต่างจากชาวมอญกลุ่มอื่น ๆ ในประเทศไทย ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงข้อมูลและสภาพสังคมในปัจจุบัน และภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี เพื่อทำความเข้าใจประวัติความเป็นมา เรื่องราวของหลวงพ่อดุตตะมนต์ผู้นำคนสำคัญของชาวมอญพลัดถิ่นที่มีอิทธิพลต่อชีวิตและวัฒนธรรมของชาวมอญบ้านวังกะ สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

2.1 ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

“สะพานไม้ ด้านเจดีย์ นทีสามประสบ มรดกทุ่งใหญ่ ไทย กะเหรี่ยง รามัญ สารพันธรรมชาติ อภิวัตน์หลวงพ่อดุตตะมนต์ เมืองสังขละชายแดน สุดแคว้นตะวันตก” คำขวัญของอำเภอสังขละบุรี สะท้อนประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ของอำเภอสังขละบุรีที่โดดเด่นและหลากหลาย ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงข้อมูลต่าง ๆ ของอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ในภาพรวม ก่อนที่จะได้กล่าวถึงข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชนมอญบ้านวังกะในหัวข้อต่อไป

2.1.1 ประวัติความเป็นมาของอำเภอสังขละบุรี

สำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการระบุว่า อำเภอสังขละบุรี เดิมเรียกว่า “สังเคลียะ” ซึ่งเป็นภาษาพม่า และ “สังขละ” เป็นภาษาเรียกของชนพื้นเมืองเดิม มีความหมายว่าการผสมผสานคนละเคล้าของคนต่างชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอ ตามประวัติศาสตร์ อำเภอสังขละบุรีเป็นเมืองหน้าด่านมีอาณาเขตติดต่อกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ทหารเมียนมามักยกทัพเข้ามาโจมตีเพื่อรุกรานประเทศไทยโดยใช้เส้นทางเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์ จึงเกิดประวัติศาสตร์มากมาย ในปี พ.ศ. 2438 ได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอ ชื่อ “อำเภอวังกะ” ต่อมาได้ยุบอำเภอวังกะเป็นกิ่งอำเภอ ในปี พ.ศ. 2482 มีฐานะเป็นกิ่งอำเภอสังขละบุรี และยกฐานะเป็นอำเภอสังขละบุรีเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2508 (สำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ, ม.ป.ป.: ออนไลน์)

หอบจดหมายเหตุและฐานข้อมูลท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี อธิบายว่าอำเภอสังขละบุรีก่อนปี พ.ศ. 2126 มีชาวกะเหรี่ยงชื่อ ภูเชิงละ อพยพชาวบ้านจำนวนหนึ่งมาตั้ง

ถิ่นฐานเป็นชุมชนเล็ก ๆ อยู่บริเวณพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ “หุ่่งทิวชัยโว” แถบลำน้ำกาเลีย มีประมาณ 55 หลังคาเรือน (สันนิษฐานว่าสังขละน่าจะตั้งขึ้นตามชื่อของสายน้ำดังกล่าวที่คนกะเหรี่ยงเรียกว่า “ซุงเออะเลีย”) ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี ราว พ.ศ. 2317 ชุมชนสังขละมีขนาดใหญ่ขึ้นเนื่องจากมีพลเมืองจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาอพยพเข้ามามากขึ้นและหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กะเหรี่ยงโพลั่ว มอญ ละว้า แยกแก้ว และตองอู ต่อมาเมื่อสิ้นสมัยของกู่ชิงละ บุตรชายคนโตคือ กู่วะโฝ ได้รวมชาวบ้านและขึ้นปกครองชุมชน สังขละบุรีเป็นเมืองประเทศราชขึ้นกับสยามประเทศ จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชุมชนสังขละบุรีย้ายมาตั้งที่บ้านสะเนพ่องและมีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านขึ้นอยู่กับเมืองกาญจนบุรีเนื่องจากมีที่ตั้งอยู่ติดต่อกับเขตแดนของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา บทบาทของเมืองสังขละบุรีในยุคนั้นคือการเป็นกองกำลังป้องกันการรุกรานจากทหารเมียนมาด้านชายแดนตะวันตกของประเทศไทย เมื่อถึงแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กู่วะโฝได้รับบรรดาศักดิ์เป็น ขุนศรีสุวรรณคีรี และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์สูงสุดเป็น พระยาศรีสุวรรณคีรี ปกครองเมืองสังขละบุรีสืบต่อมา มีทายาทสืบทอดตำแหน่งอีก 4 คน ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการปฏิรูปการปกครองตามระเบียบใหม่ ร.ศ. 114 สังขละบุรีได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอและย้ายมาอยู่ที่ตำบลวังกะซึ่งมีชัยภูมิเหมาะสมหลายประการ พระศรีสุวรรณคีรี (ทะเจียงโปรย) ได้สร้างอาคารชั่วคราวเป็นที่ทำการระยะหนึ่ง จนถึงปี พ.ศ. 2450 อำเภอสังขละบุรีได้ย้ายที่ตั้งไปอยู่บริเวณสามประสบและลดฐานะเป็นกิ่งอำเภอ ในปี พ.ศ. 2508 ได้ปรับฐานะขึ้นเป็นอำเภอสังขละบุรีอีกครั้ง และเมื่อมีโครงการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ ปี พ.ศ. 2527 อำเภอสังขละบุรีย้ายมาอยู่บนพื้นที่เหนือทะเลสาบของเขื่อนในปัจจุบัน (มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ม.ป.ป.: ออนไลน์)

จากที่กล่าวมา เมื่อผู้วิจัยสอบถามคนชาวมอญในชุมชนมอญบ้านวังกะแล้วพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่รู้ประวัติความเป็นมาของอำเภอสังขละบุรี เนื่องจากเพิ่งอพยพเข้ามาอำเภอสังขละบุรีได้ไม่นาน แต่จากการที่ผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในชุมชนชาวกะเหรี่ยงบ้านสะเนพ่องพบว่าชาวบ้านที่นี่โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่รู้ประวัติความเป็นมาของอำเภอสังขละบุรี สามารถเล่าได้บ้าง

2.1.2 สภาพสังคมและประชากร

อำเภอสังขละบุรีมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับรัฐมอญ รัฐกะเหรี่ยง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก และอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ทิศตะวันตกติดต่อกับเขตเทือกเขาตะนาวศรี สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา (ดูภาพที่ 1 ประกอบ)

ปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาลตำบลวังกะ ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลหนองลู องค์การบริหารส่วนตำบลหนองลู ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหนองลู (นอกเขตเทศบาลตำบลวังกะ) องค์การบริหารส่วนตำบลปรางค์ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลปรางค์พลทั้งตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลไล่โว่ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลไล่โว่ทั้งตำบล

แม่น้ำสำคัญ 3 สายที่ไหลมาบรรจบกันที่อำเภอสังขละบุรี ได้แก่ แม่น้ำรันตี (ต้นน้ำมาจากเขตนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร) แม่น้ำของกาเลีย (ต้นน้ำมาจากเทือกเขาตะนาวศรีในเขตสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา) และแม่น้ำบีคลี่ (ต้นน้ำมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอสังขละบุรี) ไหลมารวมกันที่บ้านวังกะ ชาวบ้านเรียกบริเวณที่แม่น้ำ 3 สายมาบรรจบกันว่า “สามประสบ” หรือ “สามสบ”

ประชากรส่วนใหญ่ในอำเภอสังขละบุรี 80% เป็นคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงซึ่งโยกย้ายมาจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาทั้งหมด และเข้ามาตั้งหลักแหล่งในประเทศไทยนานกว่า 200 ปี อีกประมาณ 20% เป็นคนไทยเชื้อสายมอญที่มาจากที่อื่น ๆ เช่น จากอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี หรือที่เรียกว่า “มอญเก่า” ซึ่งเป็นกลุ่มชาวมอญที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยปลายกรุงศรีอยุธยาและสมัยต้นรัตนโกสินทร์ รวมทั้งชาวมอญที่อพยพมาจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาในราวปี พ.ศ. 2490 และคนไทยต่างถิ่นที่โยกย้ายมาจากที่อื่น ๆ เพื่อเข้ามาค้าขาย ประกอบกิจการธุรกิจ รับราชการ หรือแต่งงานกับครอบครัวของชาวสังขละบุรีที่มีเชื้อสายกะเหรี่ยงหรือมอญ นอกจากนั้นในอำเภอสังขละบุรียังมีชนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งชนกลุ่มน้อยและผู้พลัดถิ่นสัญชาติเมียนมา เข้ามาตั้งหลักแหล่ง พักพิง และหลบหนีภัยสงครามจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาอีกจำนวนมาก (สุจริตลักษณ์ ดีผดุง และ ประภาศรี คำสะอาด, 2545: 33-34)

ผู้พลัดถิ่นและชนกลุ่มน้อยในอำเภอสังขละบุรีส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้พลัดถิ่นมาจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่อพยพเข้ามาในจังหวัดกาญจนบุรี โดยกลุ่มผู้พลัดถิ่นในจังหวัดกาญจนบุรีจำแนกได้ 5 กลุ่ม ตามเกณฑ์การแบ่งของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (กรมการปกครอง 2542: 2 อ้างถึงใน สุจริตลักษณ์ ดีผดุง และ ประภาศรี คำสะอาด 2545: 15) ดังนี้

1. กลุ่มผู้พลัดถิ่นสัญชาติเมียนมา หมายถึง บุคคลหลายเชื้อชาติ เช่น มอญ กะเหรี่ยง ไทใหญ่ ละว้า เมียนมา เนปาล ลาว ไทย ซึ่งอพยพมาจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาเข้ามาในประเทศไทยก่อนวันที่ 9 มีนาคม 2519

2. กลุ่มผู้หลบหนีเข้าเมืองจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา หมายถึง ผู้ที่หลบหนีจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาเข้าเมืองไทยหลังวันที่ 9 มีนาคม 2519 ชนกลุ่มน้อยที่เข้ามาในประเทศไทย ได้แก่ กะเหรี่ยง มอญ คยาห์

3. กลุ่มลี้ภัยหรือผู้หลบหนีภัยสงคราม หรือผู้หลบหนีภัยจากการสู้รบ

4. กลุ่มผู้ลักลอบเข้ามาขายแรงงาน หมายถึง ผู้ที่หลบหนีเข้าเมืองจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาหลังวันที่ 9 มีนาคม 2519 เพื่อเข้ามาประกอบอาชีพใช้แรงงาน

5. บุคคลบนพื้นที่สูง หมายถึง ชาวเขาและกลุ่มคนอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงร่วมกับชาวเขา

จะเห็นว่า อำเภอสังขละบุรีมีผู้พลัดถิ่นสัญชาติเมียนมาจำนวนมาก ซึ่งข้อมูลจากการสำรวจของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ในปี 2529 ระบุว่าผู้พลัดถิ่นสัญชาติเมียนมาอยู่ในจังหวัดกาญจนบุรีเป็นคนมอญมากที่สุด นอกจากนั้นเป็นคนเมียนมา คนเชื้อสายลาว เนปาล คนพลัดถิ่นส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ในอำเภอทองผาภูมิ ไทรโยค ศรีสวัสดิ์ และสังขละบุรี โดยนโยบายของทางการไทยต่อผู้พลัดถิ่นที่เข้ามาก่อนวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2519 คือการผ่อนปรนให้อยู่อาศัยชั่วคราวเพื่อรอการผลักดันออกนอกราชอาณาจักร ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วคนพลัดถิ่นเหล่านี้ได้ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่เป็นหลักแหล่ง มีการผ่อนปรนให้สามารถประกอบอาชีพได้บางประเภท ตลอดจนให้ลูกหลานของคนเหล่านี้ได้เข้าศึกษาในโรงเรียน จึงเหมือนเป็นการยอมรับโดยกลาย ๆ ว่า ราชการไทยจะไม่ส่งคนพลัดถิ่นเหล่านี้กลับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และการที่ลูกหลานเกิดในประเทศไทย ได้รับการศึกษาในโรงเรียนไทย ไม่เข้าเด็กเหล่านี้ก็จะผสมผสานกับคนไทย รับเอาวัฒนธรรมไทย และกลายเป็นคนไทยไปโดยทางพฤตินัย แม้จะยังไม่ได้สัญชาติไทยก็ตาม (สุจริตลักษณ์ ตีผดุง และประภาศรี คำสะอาด 2545: 16)

พรสุข เกิดสว่าง และกฤตยา อาชวนิจกุล (2540: 2, อ้างถึงใน สุจริตลักษณ์ ตีผดุง และ ประภาศรี คำสะอาด, 2545: 27) ระบุว่า ชาวมอญกลุ่มที่อพยพเข้ามาในจังหวัดกาญจนบุรีตั้งแต่ พ.ศ. 2495-ปัจจุบัน รัฐบาลไทยจัดให้เป็นชนกลุ่มน้อย คำว่า “ชนกลุ่มน้อย” ตามคำจำกัดความของเอกสารสำนักทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง หมายถึง กลุ่มคนที่มีเชื้อคนไทย มีจำนวนน้อยกว่าเจ้าของประเทศและมีวัฒนธรรมแตกต่างไป อาศัยอยู่ในประเทศไทย อาจเป็นชนกลุ่มน้อยดั้งเดิม เช่น ชาวเขา หรือผู้ที่อพยพเข้ามา หลบหนีเข้าเมือง หรือเข้ามาพักชั่วคราว ชนกลุ่มน้อยชาวเมียนมาที่อพยพเข้ามาในจังหวัดกาญจนบุรีแบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

1. ผู้พลัดถิ่นสัญชาติเมียนมา พบในจังหวัดกาญจนบุรี คือชาวมอญสัญชาติเมียนมาที่ตั้งหลักแหล่งที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี ชาวมอญกลุ่มนี้รัฐบาลไทยจัดให้เป็น “ผู้พลัดถิ่นสัญชาติเมียนมา”

2. ผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติเมียนมา พบในจังหวัดกาญจนบุรี ส่วนหนึ่งตั้งหลักแหล่งที่บ้านวังกะ อีกส่วนหนึ่งกระจัดกระจายตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรีและบริเวณชายแดนไทย-สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ชาวมอญกลุ่มนี้รัฐบาลไทยจัดให้เป็น “ผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติเมียนมา”

3. ผู้ใช้แรงงานจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา พบในจังหวัดกาญจนบุรี

4. ผู้ลี้ภัยหรือหลบหนีภัยจากการสู้รบในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา คือชาวมอญ สัญชาติเมียนมาที่อาศัยอยู่ที่ศูนย์พักพิงชั่วคราวค่ายสะล้อคคะนีซึ่งอยู่ในเขตแดน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาติดกับชายแดนประเทศไทย

5. นักศึกษาเมียนมาที่หลบหนีการปราบปรามของรัฐบาลสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา พบนอกเขตจังหวัดกาญจนบุรี

ผู้พลัดถิ่นในอำเภอสังขละบุรีที่หลบหนีภัยสงครามเดินทางเข้ามาตั้งหลักแหล่งและพักพิงเป็นจำนวนมาก ข้อมูลจากบรรยายสรุปอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี (อำเภอสังขละบุรี, ม.ป.ป.: 3 อ้างถึงใน สุจริตลักษณ์ ตีผดุง และ ประภาศรี คำสะอาด, 2545: 34) สรุปได้ 4 กลุ่ม ดังนี้

1. ผู้พลัดถิ่นสัญชาติเมียนมา คือ บุคคลสัญชาติเมียนมาหลายเชื้อชาติที่หนีการสู้รบและอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยก่อนวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2519 (ตามมติคณะรัฐมนตรี พ.ศ. 2535) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายมอญ ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี ราชอาณาจักรไทยได้จัดทำทะเบียนประวัติและทำบัตรประจำตัวผู้พลัดถิ่นสัญชาติเมียนมาเมื่อปี พ.ศ. 2539 โดยให้ถือบัตรประจำตัวสีชมพู

2. ผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติเมียนมา คือ บุคคลสัญชาติเมียนมาที่หลบหนีการสู้รบเข้ามาหลังวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2519 (ตามมติคณะรัฐมนตรี พ.ศ. 2535) ร้อยละ 70 เป็นคนเชื้อสายมอญ นอกจากนั้นยังมีคนเชื้อชาติเมียนมา กะเหรี่ยง ลาวเมียนมา แยก ส่วนหนึ่งตั้งหลักแหล่งที่บ้านวังกะ อีกส่วนหนึ่งกระจัดกระจายตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรี โดยให้ถือบัตรประจำตัวสีส้ม

3. บุคคลบนพื้นที่สูง คือ บุคคลบนพื้นที่สูงในอำเภอสังขละบุรี ได้แก่ชาวกะเหรี่ยงที่ยังไม่ได้สัญชาติไทย อาศัยกระจัดกระจายอยู่ในอำเภอสังขละบุรี ราชอาณาจักรไทยได้จัดทำทะเบียนประวัติและทำบัตรประจำตัวบุคคลพื้นที่สูงเมื่อปี พ.ศ. 2539 โดยให้ถือบัตรประจำตัวสีฟ้า

4. ชุมชนบนพื้นที่สูง คือชาวกะเหรี่ยงและชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้สำรวจในครั้งแรกและเพิ่งมีการสำรวจในภายหลังในปี พ.ศ. 2542 โดยให้ถือบัตรประจำตัวสีเขียว

บุคคลทั้ง 4 กลุ่มนี้กรมการปกครองควบคุมให้อยู่เฉพาะที่โดยถือเอาเขตหมู่บ้านที่ระบุไว้ในบัตรประจำตัวหรือทะเบียนประวัติเป็นเขตควบคุม จะออกนอกเขตควบคุมไม่ได้ ยกเว้นได้รับอนุญาตจากผู้มีอำนาจ กล่าวคือ

1. ผู้ถือบัตรประจำตัวสีชมพู สามารถเรียนหนังสือได้ถึงระดับมหาวิทยาลัย หากประสงค์จะไปทำงานนอกหมู่บ้านแต่ยังคงอยู่ในจังหวัดกาญจนบุรี ประกาศกระทรวงมหาดไทยระบุว่าให้นายจ้างทำเรื่องขออนุญาตจากผู้ว่าราชการจังหวัดและต้องรายงานตัวทุก 6 เดือน แต่ถ้าทำงาน

นอกเขตจังหวัดกาญจนบุรีต้องได้รับการพิจารณาจากกระทรวงมหาดไทยและต้องรายงานตัวทุก 3 เดือน

2. ผู้ถือบัตรประจำตัวสีฟ้า สามารถเรียนหนังสือได้ถึงระดับมหาวิทยาลัย หากประสงค์จะไปทำงานนอกหมู่บ้านแต่ยังคงอยู่ในจังหวัดกาญจนบุรี ให้นายจ้างทำเรื่องขออนุญาตจากนายอำเภอและต้องรายงานตัวทุก 1 ปี แต่ถ้าทำงานนอกเขตจังหวัดกาญจนบุรีให้นายจ้างทำเรื่องขออนุมัติจากผู้ว่าราชการจังหวัดและต้องรายงานตัวทุก 6 เดือน

3. ผู้ถือบัตรสีเขียวและสีส้ม สามารถเรียนหนังสือได้ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ถ้าเรียนในอำเภอสังขละบุรีไม่ต้องทำเรื่องขออนุญาต แต่ถ้าเรียนนอกอำเภอต้องทำเรื่องขออนุญาตจากนายอำเภอก่อน

ชาวมอญบ้านวังกะส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็นผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า ถือบัตรประจำตัวสีชมพู และบางส่วนเป็นผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่า ถือบัตรประจำตัวสีส้ม ชาวมอญกลุ่มนี้ยอมรับในสถานภาพการเป็นผู้พลัดถิ่นของตนเอง แต่ก็มีคามคาดหวังในการได้รับสิทธิของความเป็นพลเมืองไทยอย่างสมบูรณ์ การเป็นผู้พลัดถิ่นหมายถึงบุคคลนั้นไม่ใช่คนไทย ไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน ไม่ได้สัญชาติไทย การประกอบอาชีพโอกาสและสิทธิต่าง ๆ จึงน้อยกว่าคนอื่น

ชาวมอญผู้ถือบัตรสีชมพูจะถูกจำกัดเขตที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอสังขละบุรีเท่านั้น ห้ามออกนอกพื้นที่เด็ดขาด แต่ถ้ามีความจำเป็นที่จะต้องออกนอกพื้นที่ เช่น เดินทางไปต่างอำเภอหรือต่างจังหวัด จะต้องทำเรื่องขออนุญาตจากอำเภอสังขละบุรีก่อน หรือถ้าประสงค์จะเดินทางกลับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาต้องรายงานตัวต่อหัวหน้าคุ้มในหมู่บ้านก่อน แล้วจึงไปทำเรื่องขออนุญาตจากอำเภอ ส่วนชาวมอญผู้ใช้แรงงานจะใช้บัตรสีชมพูทำเรื่องขออนุญาตทำบัตรแรงงานต่างด้าวเพื่อออกนอกพื้นที่ไปทำงาน ผู้มีบัตรแรงงานต่างด้าวแล้วสามารถออกไปทำงานนอกอำเภอสังขละบุรีได้ ส่วนเด็กนักเรียนเมื่อจบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจะได้รับวุฒิการศึกษาโดยมีตราประทับว่า ไม่มีหลักฐาน ทร.13 และ ทร.14 แม้นักเรียนเหล่านี้จะศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายหรือระดับที่สูงขึ้น เมื่อจบการศึกษาก็จะไม่มีสิทธิเข้ารับราชการ จากการไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนสัญชาติไทย ชาวมอญต้องเข้าสู่ตลาดแรงงานขั้นต่ำที่สามารถกระทำได้เท่าระดับความรู้ความสามารถและวัย ชาวมอญผู้ถือบัตรประจำตัวสีชมพูมีโอกาสน้อยและผู้ถือบัตรประจำตัวสีส้มมีโอกาสน้อยกว่า ส่วนชาวมอญที่ได้รับบัตรประจำตัวประชาชนไทยแล้วส่วนใหญ่แต่งงานกับคนไทย บุตรที่เกิดในประเทศไทยจะได้รับสิทธิโดยอัตโนมัติตามนโยบายของรัฐบาลไทย แม่พ่อหรือแม่ชาวมอญยังไม่ได้รับสัญชาติไทยก็ตาม (อรรชรณ ทับสกุล, 2547: 63-65)

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ชาวมอญบ้านวังกะที่มีสถานภาพเป็นผู้พลัดถิ่นและถือบัตรสีต่าง ๆ ได้ดำเนินการเรื่องการขอทำบัตรประชาชนไทยและได้รับบัตรประชาชนแล้ว ประมาณร้อยละ 30 (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2563) ซึ่งการดำเนินการ

เรื่องการขอทำบัตรประชาชนไทยมีหลายปัจจัยที่ส่งผลให้ล่าช้าหรือไม่สามารถทำได้ ส่วนชาวมอญบ้านวังกะที่เกิดในประเทศไทยและมีเอกสารรับรองการเกิดชัดเจนจะได้รับบัตรประชาชนไทยโดยอัตโนมัติ

2.1.3 การอพยพของชาวมอญเข้ามาในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ชาวมอญบ้านวังกะเกือบทั้งหมดอพยพมาจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และเข้ามาอาศัยอยู่ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา สาเหตุที่ชาวมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาจำนวนมากตัดสินใจออกจากพื้นที่ เนื่องจากเกิดความไม่มั่นคงในชีวิตจากสถานการณ์ความไม่สงบในประเทศ การถูกรุกรานและบังคับกีดกันจากรัฐบาลเมียนมา และจากภัยธรรมชาติ ชาวมอญส่วนใหญ่อพยพมาจากหมู่บ้านในอำเภอเยเมืองเมาะละแหม่ง โดยเดินทางเข้ามาทางด้านพระเจดีย์สามองค์ เขาชะโล ฮะลือคะนี จะแกปะไรโหนก และเวียคาคี

การอพยพของชาวมอญเข้ามาอาศัยในอำเภอสังขละบุรีมีหลายครั้งหลายคราวและมีรูปแบบแตกต่างกันไป จากข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์และการทบทวนวรรณกรรมที่กล่าวถึงการอพยพของชาวมอญในอำเภอสังขละบุรี ได้แก่ งานวิจัยของ ดำรงพล อินทร์จันทร์ (2549) สุจริตลักษณ์ ดีผดุง และ ประภาศรี คำสะอาด (2545) และ อรวรรณ ทับสกุล (2547) พบว่าการอพยพของชาวมอญเข้ามาในอำเภอสังขละบุรีแบ่งเป็น 3 ช่วง ได้แก่

1. ช่วงแรก (ก่อนปี พ.ศ. 2490) ตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ เมืองสังขละบุรีมีฐานะเป็นเมืองหน้าด่าน มีการเดินทางอพยพของชาวกะเหรี่ยง มอญ เมียนมา เข้าออกบริเวณแถบชายแดนเป็นปกติ ด้วยสถานการณ์การเมืองและพรมแดนระหว่างรัฐไทยและสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมายังมีความยืดหยุ่นพอสมควร การเข้ามาตั้งถิ่นอาศัยของชาวมอญในระยะแรกนั้นมีจำนวนน้อย โดยอาศัยปะปนอยู่กับชาวกะเหรี่ยงดั้งเดิมที่ตั้งรกรากอยู่แถบแม่น้ำของกาเลีย แม่น้ำบิคลี แม่น้ำรันตี และแม่น้ำแควน้อยเป็นหลัก

2. ช่วงที่สอง (ราวปี พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา) ชาวมอญจากหมู่บ้านในเมืองเยเดินทางเข้ามาตามแนวชายแดนทั้งทางอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ชาวมอญกลุ่มนี้นำข่าวสารเกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้คนตามแนวตะเข็บชายแดนไปแจ้งแก่ชาวมอญในเมืองเย เมื่อสถานการณ์ความไม่สงบและการสู้รบภายในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมารุนแรงมากขึ้น ชาวมอญกลุ่มแรกประมาณ 30 กว่าครัวเรือนจึงเริ่มอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งที่บริเวณหมู่บ้านนิเถะซึ่งเป็นชุมชนอาศัยของชาวกะเหรี่ยง อยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 5 กิโลเมตร กลุ่มต่อมาได้เดินทางมาพร้อมกับหลวงพ่ออุตตมะมาอาศัยอยู่ที่บริเวณบ้านวังกะล่าง ตั้งบ้านเรือนตามริมน้ำ เมื่อหลวงพ่ออุตตมะเห็นว่าชาวมอญมีจำนวนมากขึ้น จึงขอแบ่งที่ดินจากกิ่งอำเภอสังขละบุรี

ในสมัยนั้นเพื่อให้ชาวมอญสร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่บริเวณที่แม่น้ำสามสายไหลมาบรรจบกัน เมื่อได้รับการจัดสรรที่ดินหลวงพ่ออุตตมะจึงก่อตั้งชุมชนมอญขึ้นโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง ต่อมาเมื่อการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ (เขื่อนเขาแหลม) ในปี พ.ศ. 2521-2527 บริเวณที่ชาวมอญอาศัยอยู่ต้องกลายเป็นที่กักเก็บน้ำของเขื่อน บ้านเรือนและที่ทำการเกษตรถูกน้ำท่วมเกือบทั้งหมด หลวงพ่ออุตตมะจึงรับข้อเสนอของการไฟฟ้าฯ ที่ชดเชยเงินและมอบที่ดินแก่วัดประมาณ 614 ไร่ เพื่อเป็นที่สร้างวัดและที่อยู่อาศัยของชุมชนมอญแห่งใหม่ โดยหลวงพ่ออุตตมะจัดสรรที่ดินเพื่อสร้างวัดและแบ่งที่ดินให้ชาวมอญกว่า 40 ครอบครัว สร้างที่อยู่อาศัยครอบครัวละ 1 งาน

3. ช่วงที่สาม (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา) เป็นช่วงที่สถานการณ์การเมืองในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาเข้มข้นมากขึ้น ตั้งแต่รัฐบาลทหารเมียนมา หรือ สลอร์ค (SLORC ย่อมาจาก State Law and Order Restoration Council ต่อมาในปี พ.ศ. 2526 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น SPDC ย่อมาจาก State Peace and Development Council) เข้ายึดอำนาจปกครองประเทศและปราบปรามชนกลุ่มน้อย สถานการณ์บริเวณชายแดนค่อนข้างตึงเครียด ชาวมอญที่ไม่สามารถทนภาวะเสี่ยงอันตรายได้จึงอพยพหนีเข้ามาประเทศไทย ทั้งที่เข้ามาเป็นแรงงานต่างด้าวและเข้ามาอาศัยอยู่ที่บ้านวังกะ ขณะเดียวกัน นายกรัฐมนตรีของประเทศไทยสมัยนั้นคือ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ มีนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ส่งผลให้เปิดการค้าบริเวณด่านพระเจดีย์สามองค์ เมื่อพรรคมอญใหม่ได้เจรจายุติการสู้รบกับฝ่ายทหารเมียนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 ตลาดการค้าชายแดนไทย-สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมามีความคึกคัก ชาวมอญได้อพยพและหลบหนีเข้ามารับจ้างเป็นแรงงานในประเทศไทยมากขึ้น

สาเหตุของการอพยพเข้ามาในประเทศไทยนอกจากปัญหาทางการเมืองและสงครามระหว่างรัฐบาลเมียนมากับราษฎรและชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ และการควบคุมปราบปรามชาวมอญและชนกลุ่มน้อยไว้ในอำนาจของรัฐบาลเมียนมาแล้ว เหตุจูงใจที่ชนกลุ่มน้อยในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาโดยเฉพาะชาวมอญตัดสินใจอพยพเข้ามาพักพิงอาศัยในประเทศไทยเนื่องจากพื้นที่มีเขตดินแดนติดต่อกัน สามารถเดินทางไปมาหาสู่กันได้ ประเทศไทยมีสภาพเศรษฐกิจที่ดีกว่า อีกทั้งคนไทยมีความเมตตาโอปอ้ออารีและมีนโยบายผ่อนปรนเรื่องชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ

จากการสำรวจข้อมูลปี 2561 และเก็บข้อมูลภาคสนามระหว่างปี 2562-2564 ผู้วิจัยพบว่ายังมีการอพยพของชาวมอญและชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ เข้ามาอาศัยในชุมชนบ้านวังกะและตามพื้นที่ต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรี การอพยพเข้ามามีทั้งในลักษณะการเดินทางผ่านด่านเข้าออกอย่างถูกกฎหมายและการเข้ามาแบบไม่ถูกกฎหมาย ทำให้จำนวนประชากรในชุมชนมอญบ้านวังกะมีจำนวนมากขึ้น มีความหนาแน่นของประชากรสูง และในอำเภอสังขละบุรีมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย

2.2 ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ชุมชนมอญบ้านวังกะเป็นชุมชนเกิดใหม่ในอำเภอสังขละบุรี ก่อตั้งขึ้นโดยหลวงพ่อดุตตะมะ ในราวปี พ.ศ. 2496 และเมื่อมีโครงการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ์ เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและวิถีชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะ ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนมอญบ้านวังกะ ดังนี้

2.2.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนมอญบ้านวังกะ

ชุมชนมอญบ้านวังกะเป็นชุมชนชาวมอญที่อพยพมาจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ก่อตั้งหมู่บ้านโดยพระราชอุตมมงคล หรือ หลวงพ่อดุตตะมะ พระภิกษุสงฆ์ชาวมอญ

หลวงพ่อดุตตะมะ (ดูภาพที่ 2 ประกอบ) นามเดิมชื่อ นายเอหม่อง เกิดเมื่อวันอาทิตย์ เดือน 4 ขึ้น 6 ค่ำ ปีกจอ จุลศักราช 1272 (พ.ศ. 2453) ที่บ้านโมกกะเนียง ตำบลเกสาละ อำเภอยะ จังหวัดมะละแหม่ง ประเทศเมียนมา บิดาชื่อ นายโงย มารดาชื่อนางทองสุก บิดามารดาอาชีพทำนา มีพี่น้องทั้งหมด 12 คน (อุตตะมะ, ม.ป.ป.: 9)

หลวงพ่อดุตตะมะบรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุได้ 18 ปี โดยก่อนหน้านั้นท่านได้มาอยู่ที่วัดโมกกะเนียงตั้งแต่อายุ 9 ขวบ เนื่องจากเกิดอุบัติเหตุโรคในหมู่บ้านโมกกะเนียง ในปี พ.ศ. 2462 พ่อแม่จึงพาไปฝากไว้กับพระอาจารย์นันทสาโร วัดโมกกะเนียง เพื่อศึกษาพระธรรม ต่อมาในปี พ.ศ. 2497 เกิดอุบัติเหตุโรคในหมู่บ้านโมกกะเนียง ทำให้น้องชายของหลวงพ่อดุตตะมะเสียชีวิต 5 คน จึงได้กลับไปช่วยพ่อแม่ทำงานที่บ้าน จนกระทั่งอายุได้ 18 ปี ในปี พ.ศ. 2472 ได้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดเกสาละ ตำบลเกสาละ อำเภอยะ จังหวัดมะละแหม่ง โดยมีพระเกตุมาลาเป็นพระอุปัชฌาย์ หลังจากสอบได้นักธรรมตรีและนักธรรมโทแล้วก็ขอลาสิกขากลับไปช่วยพ่อแม่ทำนาที่บ้าน ต่อมาเมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2476 อุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์ที่วัดเกสาละ ได้รับฉายาว่า “อุตตะมะธัมโม” แปลว่า ผู้มีความ پاکเพียรอันสูงสุด (อุตตะมะ, ม.ป.ป.: 10-18)

ภาพที่ 2 ภาพพระราชอุตมมงคล พหลนราทร มหาคณิสสรบวรสังฆาราม คามวาสี

หลังจากอพยพเข้ามาประเทศไทยแล้ว หลวงพ่ออุตตมะได้ก่อตั้งหมู่บ้านและสร้างวัดต่าง ๆ และดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ดังนี้ ปี พ.ศ. 2504 เป็นเจ้าอาวาสวัดวังกะวิเวการาม (เดิม) ปี พ.ศ. 2505 เป็นเจ้าอาวาสวัดศรีสุวรรณาราม ปี พ.ศ. 2509 เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ปี พ.ศ. 2511 เป็นพระอุปัชฌาย์ ปี พ.ศ. 2512 เป็นเจ้าคณะตำบลหนองลู ต่อมาในปี พ.ศ. 2513 เป็นเจ้าอาวาสวัดวังกะวิเวการาม (ปัจจุบัน) ปี พ.ศ. 2525 เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอสังขละบุรี และในปี พ.ศ. 2526 เป็นเจ้าคณะอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี จนถึงมรณภาพ (อุตตมะ, ม.ป.ป.: 10)

สมณศักดิ์ของหลวงพ่อกุศล (อุตตมะ, ม.ป.ป.: 10) ลำดับดังนี้

พ.ศ. 2510 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระครูสังฆรักษ์อุตตมะ ฐานานุกรมของ พระราชวิสุทธิเมธี (บุญมา คุณสมปโน) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. 2512 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะตำบลชั้นโท ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่พระครูอุดมสิทธิธาดาจารย์ และได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะตำบลชั้นเอกฝ่ายวิปัสสนาธุระที่พระครูอุดมสิทธิธาดาจารย์

พ.ศ. 2524 ได้รับพระราชทานเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่พระครูอุดมสังวรเถร

พ.ศ. 2530 มหาสังฆสภาสยามวงศ์ มหานิกายประเทศศรีลังกา โดยสมเด็จพระสังฆราชสิริมัตตตะ อนันตมหานายกเถระ ได้อนุมัติสังฆสภา ได้มีประกาศตอนุมัติถวายสมณศักดิ์อันมีเกียรติที่ “พหุชนมหานันตนิยปูชิตะ” เพื่อประกาศเกียรติคุณว่า พระอุดมสังวรเถระได้เป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์ในด้านการศึกษาวิปัสสนาจารย์ การสงเคราะห์สังคม การศาสนาและวัฒนธรรมอย่างดียิ่งแก่ประเทศไทยตลอดแก่ชาวโลกทั่วไปด้วย และมอบพระบรมสารีริกธาตุกับหน่อพระศรีมหาโพธิ์ เพื่ออัญเชิญมายังประเทศไทยประดิษฐานไว้ ณ วัดวังกะวิเวการาม อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

พ.ศ. 2534 ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ที่ พระราชอุดมมงคลพหลนราทร มหาคณิสสรบวรสังฆาราม คามวาสี

พ.ศ. 2540 ได้รับพัดยศจากรัฐบาลพม่า เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2540 นามพัดยศ อพิชชอคค มหาสัทธมมโชติก

ในปี พ.ศ. 2545 หลวงพ่อกุศลเริ่มอาพาธและจำพรรษาที่สำนักสงฆ์ซึ่งลูกศิษย์จัดสร้างให้ตั้งอยู่บริเวณพุทธมณฑล และเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลศิริราช จนถึงวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2549 หลวงพ่อกุศลมรณภาพ สิริอายุ 97 พรรษา 73

2.2.1.1 หลวงพ่ออุตตมะก่อตั้งชุมชนมอญบ้านวังกะ

ข้อมูลจากหนังสือ **อุตตมะ** (ม.ป.ป.) ระบุว่า หลังจากหลวงพ่อกุศลศึกษาพระธรรมจนสามารถสอบได้เปรียญธรรม 8 ประโยคของคณะสงฆ์ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาแล้ว หลวงพ่อได้เดินทางไปศึกษาพระกรรมฐานที่วัดต่าง ๆ จนมีความสามารถในวิชาวิปัสสนากรรมฐาน วิชาไสยศาสตร์และพุทธคุณ ต่อมาได้ธุดงค์เข้ามาประเทศไทยครั้งแรกทางจังหวัดเชียงใหม่ ได้พบพระธุดงค์หลายรูป เช่น หลวงปู่แหวน วัดดอยแม่ปิง หลวงปู่ดูลย์ วัดบูรพาราม ครอบาพรหมจักร แห่งวัดพระบาทตากผ้า หลวงพ่ออุตตมะธุดงค์ไปสถานที่ต่าง ๆ ราว 1 ปีก็เดินทางกลับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาแล้ว เนื่องจากทราบข่าวพระอุปชฌาย์อาพาธหนัก ในปี พ.ศ. 2492 เกิดพายุครั้งใหญ่ที่หมู่บ้านโมกกะเนียงและเกสาละ มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก ชาวบ้านเดือนร้อนอย่างหนัก ขณะเดียวกันชาวบ้านก็มีความขัดแย้งกับทหารรัฐบาลเมียนมาและกองกำลังกู่ชาติมอญ หลวงพ่ออุตตมะจึงออกธุดงค์เข้ามาประเทศไทยอีกครั้งทางตำบลปี่ลือก อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี หลวงพ่ออุตตมะจำพรรษาอยู่ที่บ้านอีต่องโดยได้รับความช่วยเหลือจากคนไทยเชื้อสายมอญจากอำเภอพระประแดงที่มาทำเหมืองแร่ที่บ้านอีต่อง และชาวบ้านได้พาหลวงพ่อกุศลไปพบกับหลวงพ่อโตแนม วัดท่าขนุน ซึ่งมีพระอุปชฌาย์รูปเดียวกับหลวงพ่อกุศล หลวงพ่อโตแนมจึงขอให้หลวงพ่อกุศลอยู่จำพรรษาอยู่ที่วัดท่าขนุนเพื่อสอนภาษามอญให้กับพระลูกวัด ขณะจำพรรษาที่วัดท่าขนุน หลวงพ่อกุศลได้เดินทางไปนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ทำให้ได้พบชาวไทยเชื้อสายมอญที่มาจากจังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงคราม และชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้นิมนต์หลวงพ่อกุศลไปจำพรรษาที่วัดบางปลา จังหวัดสมุทรสงคราม หลังจากกลับมาจำพรรษาที่วัดท่าขนุน หลวงพ่อกุศลจะไปจำพรรษาที่วัดปรังกาสี อำเภอทองผาภูมิ ซึ่งเป็นวัดร้าง มีชาวบ้านเป็นชาวกะเหรี่ยงอาศัยเป็นจำนวนมาก หลวงพ่อกุศลสร้างกุฏิและเจดีย์ และนิมนต์พระกะเหรี่ยง 3 รูปมาจำพรรษาที่วัด โดยหลวงพ่อกุศลสอนภาษามอญให้แก่พระกะเหรี่ยงทั้ง 3 รูปเพื่อเป็นพื้นฐานในการสอนธรรมะและสอนภาษามอญกับเด็กชาวกะเหรี่ยง หลวงพ่อกุศลจำพรรษาที่วัดปรังกาสีได้ 1 พรรษา มีชาวบ้านนิมนต์หลวงพ่อกุศลไปจำพรรษาที่วัดเกาะ จังหวัดราชบุรี

ต่อมา หลวงพ่อกุศลได้ทราบว่าที่กิ่งอำเภอสังขละบุรีมีชาวมอญจำนวนมาก จากหมู่บ้านโมกกะเนียง เจ้าคะเล และมะละแหม่ง อพยพเข้ามาประเทศไทยและต้องการให้หลวงพ่อกุศลไปเยี่ยม หลวงพ่อกุศลไปพบกับชาวมอญจำนวน 60 ครอบครัวซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากหัวหน้ากิ่งอำเภอสังขละบุรีในขณะนั้น หลวงพ่อกุศลจึงได้พาชาวมอญไปอาศัยอยู่ที่บ้านวังกะล่าง ซึ่งอยู่ระหว่างตัวอำเภอสังขละบุรีกับบ้านละว้า และได้สร้างสำนักสงฆ์และแพเพื่อใช้เป็นโบสถ์น้ำ ชาวมอญยังอพยพเข้ามาอำเภอสังขละบุรีเป็นระยะ ๆ หลวงพ่อกุศลจึงขอสร้างหมู่บ้านมอญใกล้กับอำเภอทางด้านตะวันตก คนละฝั่งแม่น้ำกับชาวบ้านอื่น ๆ โดยหลวงพ่อกุศลรับรองกับปลัดอำเภอว่าชาวมอญจะช่วยทำให้อำเภอเจริญคึกคักขึ้น หลวงพ่อกุศลแบ่งที่ให้ชาวมอญปลูกบ้านคนละแปลง แปลงละ 20 ตารางวา

พื้นที่ริมน้ำตอนเหนือสร้างวัด หลวงพ่ออุตตมะกำหนดกฎ 3 ข้อการอยู่ในหมู่บ้าน คือ ห้ามดื่มสุรา ห้ามเล่นการพนัน ห้ามลักทรัพย์และผิดลูกผิดเมียผู้อื่น หากใครทำผิดกฎจะถูกไล่ออกจากหมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2505 มีชาวมอญอพยพเข้ามาอำเภอส่งขละบุรีเพิ่มขึ้นจากการปราบปรามของรัฐบาล เมียนมาอย่างหนัก และชาวมอญที่อพยพมากลุ่มแรก ๆ เมื่อมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นก็ติดต่อไปมาหาสู่ญาติพี่น้องที่รัฐมอญและชักชวนให้มาอยู่ด้วยกันในอำเภอส่งขละบุรี หลวงพ่ออุตตมะจึงให้อาศัยอยู่ร่วมกับชาวมอญที่บ้านวังกะ แบ่งที่ดินให้ทำนาทำไร่ ตั้งผู้ดูแลหมู่บ้าน 10 คน และให้เด็กชาวมอญทุกคนข้ามไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านวังกะซึ่งอยู่ฝั่งอำเภอส่งขละบุรี (อุตตมะ, ม.ป.ป.: 96)

นายบุญจาย หงสาวดี ชาวบ้านมอญเล่าว่า ตนเป็น 1 ใน 60 ครั้วเรือนกลุ่มแรก ที่อพยพตามหลวงพ่ออุตตมะมาประเทศไทย การดำเนินชีวิตในสมัยอยู่บ้านเก่าอยู่กันแบบพี่น้องช่วยเหลือกัน อาศัยรวมกับคนกะเหรี่ยงซึ่งอยู่มาก่อน (บุญจาย หงสาวดี, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2563) สอดคล้องกับคำบอกเล่าของหลวงพ่ออุตตมะในหนังสือเรื่อง **อุตตมะ** ที่กล่าวถึงวิถีชีวิตของชาวมอญเมื่อตอนอยู่บ้านเก่าว่า ชุมชนอยู่ที่ราบลุ่มและหุบเขา ชาวบ้านมีไม่มาก จึงไม่มีปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน ส่วนใหญ่ทำไร่ทำนา ปลูกผัก ชาวมอญปลูกข้าวไร่แบบหยอดหลุม หยอดเมล็ดพันธุ์เพียง 2 เมล็ดได้ข้าวกอใหญ่เท่ากอตะไคร้ วิถีชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่มีไฟฟ้า ชีวิตประจำวันของผู้หญิงจะจัดเตรียมอาหารเช้าและเตรียมเสปียงสำหรับกลางวัน ผู้ชายเตรียมอุปกรณ์ไปไร่ไปนา ที่ไร่นามีกระท่อมไว้พักผ่อนและกินข้าวกลางวัน ผู้หญิงที่ไม่ต้องออกไปทำอะไรทำนาก็อยู่ทำงานบ้านเลี้ยงลูก ลูกหลานครอบครัวโตเติบโตแล้วก็ให้ช่วยงานในไร่นาหรือในบ้าน ในช่วงค่ำระหว่างที่แม่บ้านเตรียมอาหารให้ครอบครัว ผู้เฒ่าผู้แก่ผู้หญิงและเด็ก ๆ เก็บดอกไม้มาเสียบก้านมะพร้าวแล้วนำไปปักแจกันถวายพระที่หิ้งพระ เมื่อถึงวันพระหรือวันสำคัญทางพุทธศาสนา ชาวมอญจะหยุดทำไร่ไปนา หยุดทำการงานต่าง ๆ เพื่อจัดเตรียมอาหารและแต่งตัวสวยงามไปทำบุญตักบาตรและรักษาศีลที่วัด หากเป็นงานบุญใหญ่ เช่น สงกรานต์ ชาวบ้านจะช่วยกันจัดสถานที่บริเวณวัดและเตรียมข้าวของเครื่องใช้

นายยุทธ หงสาวดี อาชีพค้าขายและทำหน้าที่เป็นมัคนายกด้วย ให้ข้อมูลว่าชีวิตของชาวมอญเมื่ออพยพเข้ามาอาศัยในอำเภอส่งขละบุรีอาศัยตามริมน้ำ ได้รับความช่วยเหลือจากชาวกะเหรี่ยงเป็นอย่างดี ทำให้ชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ เมื่อก่อตั้งหมู่บ้านวังกะแล้วชาวกะเหรี่ยงก็มาอยู่รวมกันกับชาวมอญที่บ้านวังกะ ชาวมอญทำนาทำไร่เป็นหลัก มีรับจ้างทั่วไป และตัดเย็บเสื้อผ้าบ้าง (ยุทธ หงสาวดี, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2563)

2.2.1.2 หลวงพ่ออุตตมะสร้างวัดวังกวีเวการาม

หลังจากสร้างหมู่บ้านชาวมอญแล้ว ในปี พ.ศ. 2499 หลวงพ่ออุตตมะและผู้ใหญ่บ้านประชุมหารือเรื่องการสร้างวัดมอญที่หมู่บ้านวังกะเนื่องจากหลวงพ่เห็นว่าเวลาชาวมอญ

มาทำบุญต้องข้ามแม่น้ำ มีความลำบาก หลังจากทุกคนตกลงได้แล้ว หลวงพ่ออุตตมะและชาวบ้านทั้ง ชาวกระเหรี่ยงและชาวมอญร่วมกันสร้างวัด ชาวบ้านเรียกว่า “วัดหลวงพ่ออุตตมะ” และสร้างโบสถ์น้ำ สำหรับประกอบพิธีอุปสมบท หลังจากสร้างวัดแล้วในปี พ.ศ. 2505 ได้ขออนุญาตจากกรมการศาสนา และตั้งชื่อวัดว่า “วัดวังกะวิเวการาม” ตามชื่ออำเภอเก่า ต่อมาในปี พ.ศ. 2511 หลวงพ่ออุตตมะ เปลี่ยนชื่อ วัดวังกะวิเวการาม เป็น วัดวังกวีเวการาม เนื่องจากทราบว่าในอำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ มีวัดชื่อ วัดวังกะ ซึ่งคล้ายกันกับ วัดวังกะวิเวการาม ในอำเภอสังขละบุรี

ในปี พ.ศ. 2521 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยเริ่มโครงการสร้างเขื่อน วชิราลงกรณ์ และก่อสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2527 หมู่บ้านวังกะถูกน้ำท่วมทั้งหมดเพราะเป็นพื้นที่ เก็บน้ำของเขื่อน หลวงพ่ออุตตมะจึงพาชาวบ้านมอญมาอยู่ที่หมู่บ้านมอญแห่งใหม่ในปัจจุบัน วัดวังกวีเวการามเก่าจมอยู่ใต้น้ำ (ดูภาพที่ 3 ประกอบ) กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของอำเภอ สังขละบุรี เมื่อถึงช่วงฤดูแล้งระหว่างเดือนมีนาคม-พฤษภาคม ระดับน้ำลดลงทำให้สามารถมองเห็น โบสถ์ที่พื้นน้ำได้อย่างชัดเจน (ดูภาพที่ 4 ประกอบ) ตัวโบสถ์เหลือเพียงผนังซึ่งยังมีลวดลายศิลปะ แบบมอญหลงเหลือให้เห็น ช่องประตูหน้าต่างยังเห็นกรอบซุ้ม ด้านหน้าโบสถ์ยังเหลือส่วนที่เป็นบันได ทางขึ้น ส่วนซุ้มประตูทางเข้าโบสถ์เหลือบางด้าน บริเวณด้านนอกโบสถ์มีเศียรพระหักวางอยู่ ช่วงน้ำขึ้นน้ำท่วมสูงเกือบทั้งหมด การเที่ยวชมวัดในช่วงน้ำขึ้นทำได้เพียงล่องเรือไปบริเวณใกล้กับ โบสถ์ ซึ่งอาจจะเห็นผนังโบสถ์บางส่วนโผล่พ้นน้ำ หรือในฤดูน้ำมาก วัดวังกวีเวการามเก่าจมอยู่ใต้น้ำ ทั้งหมด

ภาพที่ 3 ภาพวัดวังกวีเวการาม (เก่า)

ภาพที่ 4 ภาพวัดวังกวีเวการาม (เก่า) ปรากฏให้เห็นชัดเจนเมื่อระดับน้ำในอ่างเก็บน้ำลดลง

วัดวังกวีเวการามในปัจจุบัน เป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นสถานที่ประกอบ ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ อีกทั้งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของอำเภอสังขละบุรี ภายในวัดวังกวีเวการาม ประกอบด้วย วิหารเก้ายอดเป็นศาลาประดิษฐานสังขารหลวงพ่อดุตตมะ (ดูภาพที่ 5 ประกอบ) วิหาร หลวงพ่อขาว หรือ หลวงพ่อยกขาว พระพุทธรูปหินอ่อนปางมารวิชัย พระอุโบสถ (ดูภาพที่ 6 ประกอบ) ศาลาฉัน เป็นศาลาสำหรับประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เป็นที่พักผู้ปฏิบัติธรรมและเป็นที่พักสอน ภาษามอญให้นักเรียน (ดูภาพที่ 7 ประกอบ)

ภาพที่ 5 ภาพวิหารเก้ายอด วัดวังกวีเวการาม ภายในบรรจุสังขารหลวงพ่อดุตตมะ

ภาพที่ 6 ภาพพระอุโบสถ วัดวังกวีเวการาม

ภาพที่ 7 ภาพศาลาฉัน วัดวังแก้วเวการาม

2.2.1.3 หลวงพ่ออุตตมะสร้างวัดศรีสุวรรณาราม

ประวัติการสร้างวัดศรีสุวรรณาราม หลวงพ่ออุตตมะเล่าไว้ในหนังสือ **อุตตมะ** (อุตตมะ, ม.ป.ป.: 106-108) ระบุว่า วัดศรีสุวรรณารามเดิมชื่อ วัดนิเภา ซึ่งเป็นวัดของชาวกะเหรี่ยงที่อพยพมาอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำรันตี ในสมัยที่หลวงพ่อกุศลมาสร้างหมู่บ้านชาวมอญ วัดนิเภาเป็นวัดร้าง หลวงพ่อจึงขอขมวดดินของชาวบ้านที่อยู่ติดกับรั้ววัดนิเภาเพื่อสร้างวัดใหม่ เริ่มก่อสร้างในเดือน 4 แรม 8 ค่ำ ปี พ.ศ. 2509 โดยมีชาวกะเหรี่ยงและชาวมอญช่วยกันสร้าง หลวงพ่ออุตตมะจำพรรษาที่วัดวังแก้วเวการามแต่ข้ามไปดูแลการสร้างโบสถ์วัดนิเภาทุกวันจนวัดนิเภาสร้างเสร็จใน 3 ปี มีพิธีฝังลูกนิมิตในปี พ.ศ. 2513 วัดนิเภาเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดศรีสุวรรณาราม” เมื่อปี พ.ศ. 2505 โดยนำชื่อมาจากพระศรีสุวรรณ เจ้าเมืองสังขละบุรีเก่า เมื่อมีการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ์ วัดศรีสุวรรณารามถูกน้ำท่วม เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งของอำเภอสังขละบุรี เมื่อระดับน้ำลดสามารถเดินลงไปบริเวณวัดได้ (ดูภาพที่ 8 ประกอบ)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 8 ภาพวัดศรีสุวรรณารามถูกน้ำท่วม

วัดศรีสุวรรณารามในปัจจุบัน (ดูภาพที่ 9 ประกอบ) ตั้งอยู่ฝั่งที่ว่าการอำเภอสังขละบุรี เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาของชาวกะเหรี่ยง จากการเก็บข้อมูลผู้วิจัยพบว่า

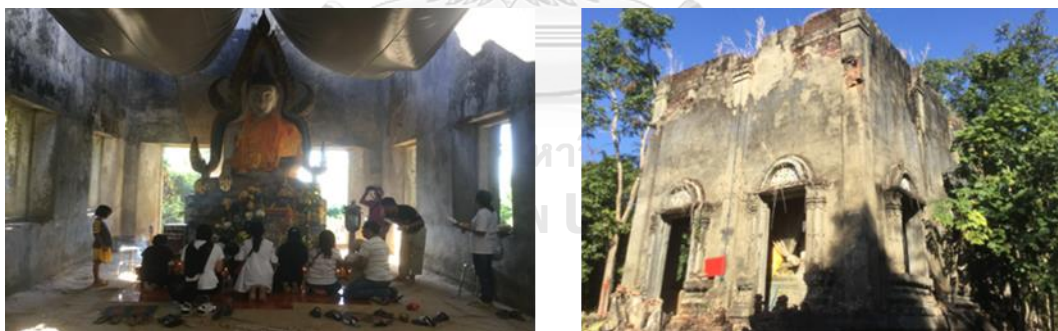
เมื่อวัดศรีสุวรรณจัดประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ มีทั้งชาวกะเหรี่ยง เมียนมา มอญ ลาว และไทย มาเข้าร่วมประเพณีที่วัด

ภาพที่ 9 ภาพวัดศรีสุวรรณในปัจจุบัน

2.2.1.4 หลวงพ่ออุตตมะสร้างวัดสมเด็จ

วัดสมเด็จเก่าตั้งอยู่บนเนินเขาตรงข้ามกับวัดวังگیเวการามเก่า เป็นอุโบสถเก่าที่ถูกทิ้งร้าง ภายในอุโบสถมีพระประธานสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ รอบตัวโบสถ์มีต้นไม้ใหญ่ปกคลุม วัดสมเด็จแกนี้อยู่บนเนินเขา ไม่ได้จมอยู่ใต้น้ำ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งที่น่าสนใจของอำเภอสังขละบุรี (ดูภาพที่ 10 ประกอบ)

ภาพที่ 10 ภาพวัดสมเด็จเก่า

วัดสมเด็จในปัจจุบันสร้างในปี พ.ศ. 2509 โดยมีเหตุการณ์อันที่เป็นที่มาของการสร้างวัดคือ สมเด็จพะวันรัต (ปุ่น ปุณณะสิริ) เป็นหัวหน้าคณะธรรมทูตมาเผยแผ่ศาสนาที่อำเภอสังขละบุรี หลวงพ่ออุตตมะได้นิมนต์สมเด็จพะวันรัตวางศิลาฤกษ์วัดวังگیเวการามและวัดศรีสุวรรณ หลังจากวางศิลาฤกษ์แล้ว สมเด็จพะวันรัตเห็นว่าบริเวณเนินเขาหลังที่ว่าการอำเภอสังขละบุรีน่าจะสร้างวัดได้ จึงขอให้หลวงพ่อกุตตมะเป็นผู้สร้างวัด หลวงพ่อกุตตมะได้รับบริจาคที่ดินจำนวน 40 ไร่จากนายวีระ ประภาวงศ์ และเริ่มก่อสร้างวัด เมื่อสร้างวัดเสร็จได้ตั้งชื่อวัดว่า “วัดสมเด็จ” ตาม

สมณศักดิ์ของสมเด็จพระวันรัต วัดสมเด็จตั้งอยู่ฝั่งไทยใกล้ที่ว่าการอำเภอสังขละบุรี ภายในวัดมีศิลปะ ทั้งแบบมอญและเมียนมาผสมผสานกัน (ดูภาพที่ 11 ประกอบ)

ภาพที่ 11 ภาพหลวงพ่อล้านพันใจ และพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ วัดสมเด็จในปัจจุบัน

2.2.1.5 หลวงพ่ออุตตมะสร้างสะพานข้ามแม่น้ำ

หลวงพ่อกุศลอุตตมะเล่าเรื่องการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำไว้ในหนังสือ “อุตตมะ” (อุตตมะ, ม.ป.ป.: 96-98) ความว่า ชาวบ้านในสมัยก่อนใช้แพหรือเรือข้ามแม่น้ำซองกาเลีย ต่อมามีคนเปิดกิจการข้ามฟากเก็บเงินค่าโดยสาร ชาวมอญใช้บริการมากเพราะว่าสะดวก นักเรียนต้องข้ามไปเรียนหนังสือทุกวัน จนเกิดเหตุเรือล่มนักเรียนชาวมอญเสียชีวิต คนมอญเป็นคนต่างด้าวที่ร้องเอาผิดกับใครไม่ได้ ความผิดจึงเป็นของน้ำ ไม่ใช่ของเรือ เรื่องนี้เป็นสาเหตุให้หลวงพ่อกุศลอุตตมะไปขออนุญาตจากอำเภอเพื่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำ เมื่อนายอำเภออนุญาต หลวงพ่อกุศลอุตตมะและชาวบ้านช่วยกันสร้างสะพานข้ามแม่น้ำชั่วคราวโดยใช้ไม้ไผ่ต่อเป็นแพแล้วมีคนคอยลากให้มาเชื่อมต่อกันไป เก็บเงินค่าข้ามฟากคนละ 1 บาท เรียกว่า “สะพานบาทเดียว” หลวงพ่อกุศลอุตตมะเริ่มสร้างสะพานไม้ด้วยภูมิปัญญาของชาวมอญ หลวงพ่อพิจารณากระแสน้ำที่ไหล ดูกอสะพานและขยะที่ลอยตามน้ำมาเพื่อสร้างเสาไว้ปะทะและผ่อนความแรงของน้ำ ป่าไม้ นำไม้แดงมาให้หลวงพ่อทำสะพาน ตัวสะพานใช้เสา 60 ต้น หลวงพ่อกุศลอุตตมะมีความชำนาญด้านการก่อสร้างและใช้ภูมิปัญญาของชาวมอญก่อสร้างสะพานทุกชั้นตอน ระหว่างสร้างสะพาน หลวงพ่อคอยดูการลงเสาทุกระยะ ด้วยเกรงว่าเสาจะลงได้ไม่ดี (ดูภาพที่ 12 ประกอบ)

ภาพที่ 12 ภาพสะพานอุตตมานุสรณ์ในปัจจุบัน

การสร้างสะพานได้รับความสนใจจากชาวบ้านและหน่วยงานต่าง ๆ วิธีการและขั้นตอนการสร้างใช้เพียงอุปกรณ์พื้นบ้านและแรงงานชาวบ้านที่ศรัทธาต่อหลวงพ่อดุตตะมะ ถือเป็นความอุตสาหะอย่างมาก สะพานไม้สร้างเสร็จก่อนวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ แรกเริ่มหลวงพ่อสร้างสะพานให้แค่คนข้าม แต่ก่อนทำพิธีเปิดสะพาน มีนักเลงขับรถกระบะข้ามสะพาน เมื่อมีรถขับข้ามไปแล้ว หลวงพ่อจึงให้ข้ามได้ทั้งประชาชน วัว ควาย และรถรา เมื่อสะพานไม้สร้างเสร็จ กิจการเรือข้ามฟากก็ปิดตัวลง

สะพานไม้ใช้เวลาสร้าง 10 ปี เริ่มสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2531 มีชื่อเป็นทางการว่า “สะพานอุตตมานุสรณ์” นักท่องเที่ยวและคนส่วนใหญ่มักเรียกว่า “สะพานมอญ” มีความยาวทั้งสิ้น 850 เมตร ข้ามแม่น้ำซองกาเลีย ระยะทางประมาณ 455 เมตร เป็นสะพานไม้ที่ยาวที่สุดในประเทศไทย และยาวเป็นอันดับ 2 ของโลก รองจากสะพานไม้อุเบ็ง ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา (มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ม.ป.ป.: ออนไลน์)

วันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2556 มีมรสุมทำให้ฝนตกหนักติดต่อกันหลายวันในพื้นที่อำเภอสังขละบุรี จนทำให้เกิดน้ำป่าไหลหลากมาจากทุ่งใหญ่นเรศวร พัดขยะและเศษไม้ไหลมาตามแม่น้ำซองกาเลียและปะทะกับสะพานไม้ ทำให้สะพานไม้หักพังประมาณ 30-70 เมตร (ดูภาพที่ 13 ประกอบ) พระมหาสุชาติ สิริปัญโญ เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม ให้ชาวบ้านช่วยกันหาไม้ไผ่คนละลำเพื่อมาช่วยกันทำแพลูกบวบเป็นสะพานข้ามแม่น้ำชั่วคราวแทนสะพานไม้ที่กำลังซ่อมแพลูกบวบเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านของชาวมอญ บริเวณตอนกลางของแพลูกบวบทำเป็นสะพานไม้ยกสูงเพื่อให้เรือลอดผ่านได้ (มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ม.ป.ป.: ออนไลน์) (ดูภาพที่ 14 ประกอบ)

ภาพที่ 13 ภาพสะพานอุตตมานุสรณ์ถูกน้ำป่าพัดจนสะพานพังในวันที่ 28 กรกฎาคม 2556
ที่มา: <http://rlocal.kru.ac.th/index.php/th> สืบค้นเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2565

ภาพที่ 14 ภาพชาวมอญช่วยกันสร้างแพลูกบวบด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน
ที่มา: <http://rlocal.kru.ac.th/index.php/th> สืบค้นเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2565

สะพานอุตตมานุสรณ์ซ่อมเสร็จเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2557 ซึ่งตรงกับวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุตตะ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของอำเภอสังขละบุรี (ดูภาพที่ 15 ประกอบ) ชาวมอญบ้านวังกะกล่าวว่ สะพานอุตตมานุสรณ์มีความหมายต่อชาวมอญบ้านวังกะมาก เพราะไม่ใช่เป็นสะพานเชื่อมหมู่บ้านสองฝั่งแม่น้ำ แต่เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงพลังศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่อดุตตะ เป็นสะพานมิตรภาพและความสามัคคีของผู้คนที่อยู่ร่วมกันในอำเภอสังขละบุรี (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2562)

ภาพที่ 15 ภาพสะพานอุตตมานุสรณ์ สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในอำเภอสังขละบุรี

2.2.1.6 หลวงพ่ออุตตมะสร้างเจดีย์พุทธคยา

หลวงพ่อกุศลธรรมะมีดำริจะสร้างเจดีย์ขนาดใหญ่บริเวณสามประสบ โดยตั้งใจจะบูรณะเจดีย์เก่า 3 องค์ที่อยู่บริเวณน้ำท่วม และอีก 1 องค์ที่อยู่หลังเจดีย์พุทธคยาจำลอง แต่เนื่องจากเจดีย์เก่าเหล่านี้ กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแล้ว ต่อมาในปี พ.ศ. 2519 หลวงพ่อกุศลธรรมะตัดสินใจสร้างเจดีย์บริเวณเนินเขา ห่างจากวัดวังแก้วเวการามเก่าเล็กน้อย โดยหลวงพ่อกุศลธรรมะประสงค์จะสร้างเป็นเจดีย์แบบใหม่ ต่างจากเจดีย์แบบเก่าทั้ง 4 องค์ เป็นเจดีย์ตามแบบมหาวิหารโพธิ์พุทธคยาที่ประเทศอินเดียซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และเป็นเจดีย์ที่มีความสวยงาม ในการก่อสร้าง หลวงพ่อกุศลธรรมะได้นำรูปถ่ายเจดีย์พุทธคยาที่เคยถ่ายไว้เมื่อครั้งเดินทางไปทอดกฐินที่มหาวิหารโพธิ์พุทธคยา ประเทศอินเดีย มาอัดขยายเป็นแบบร่าง (พระมหาสุชาติ สิริปัญโญ, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2564)

ข้อมูลประวัติการสร้างเจดีย์พุทธคยาจากป้ายหน้าเจดีย์กล่าวว่า หลวงพ่อกุศลธรรมะมีความตั้งใจที่ต้องการจะจำลองเจดีย์พุทธคยาซึ่งเป็นสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าในประเทศอินเดียมาไว้เป็นศูนย์กลางสำหรับชาวพุทธที่อยู่รวมกันได้โดยไม่แยกเชื้อชาติ หลวงพ่อกุศลธรรมะจึงได้ริเริ่มก่อสร้างเจดีย์พุทธคยาในปี พ.ศ. 2521 โดยจำลองมาจากเจดีย์พุทธคยาในประเทศอินเดีย ได้รับงบประมาณจากผู้มีจิตศรัทธาในการก่อสร้างทั้งทองคำ เงินสด และวัสดุ มีแรงงานชาวมอญในหมู่บ้านช่วยกันปรับพื้นดินและเผาอิฐมอญสำหรับการก่อสร้าง เจดีย์พุทธคยาสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2529 และในปี พ.ศ. 2530 หลวงพ่อกุศลธรรมะได้เดินทางไปประเทศศรีลังกาเพื่อรับพระบรมสารีริกธาตุส่วนกระดูกนิ้วหัวแม่มือขวา ขนาดเท่าเม็ดข้าวสารจำนวน 2 องค์ จากพระมหานายกะ พระสังฆราชศรีลังกา และในปี พ.ศ. 2532 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินประกอบพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุบรรจุในพอบ 3 ชั้น ขึ้นบรรจุและประดิษฐานฉัตรทองคำหนัก 400 บาทบนยอดเจดีย์

เจดีย์พุทธคยาเป็นเจดีย์จำลอง มีขนาดเล็กกว่าเจดีย์พุทธคยาที่ประเทศอินเดีย ด้านหน้าเจดีย์มีรูปปั้นสิงห์ศิลปะแบบมอญ 2 ตัว ยืนเฝ้าอยู่สองข้างบันไดทางขึ้น ชาวมอญเชื่อว่าสิงห์ทั้งคู่จะคอยปกป้องเจดีย์ (ดูภาพที่ 16 ประกอบ)

ภาพที่ 16 ภาพเจดีย์พุทธคยา

2.2.1.7 หลวงพ่ออุตตมะหรือพื้นวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ

หลวงพ่อกุศลธรรมเป็นผู้นำทั้งทางโลกและทางธรรมให้แก่ชาวมอญบ้านวังกะ โดยใช้วิถีปฏิบัติตามแนวทางของพุทธศาสนา ทั้งการปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในชีวิตประจำวัน การไปทำบุญตักบาตรที่วัดทุกวันพระ เข้าร่วมทุกวันงานประเพณีทางศาสนา ช่วยเหลือกิจการงานของวัด การให้ความเคารพและศรัทธาแก่พระสงฆ์อย่างสูงสุด ซึ่งชาวมอญยึดถือปฏิบัติมาช้านาน และการปฏิบัติตามกฎการอยู่ร่วมอย่างเคร่งครัดเพื่อความสงบเรียบร้อยของชุมชนให้ทุกคนร่วมกันทำมาหากิน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แนวทางต่าง ๆ ของหลวงพ่อกุศลธรรมเอื้อต่อการธำรงชาติพันธุ์มอญให้ดำรงอยู่ (อรรวรรณ ทับสกุล, 2547: 100)

หลวงพ่อกุศลธรรมมีบทบาทต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวมอญบ้านวังกะ โดยได้ริเริ่มฟื้นฟูวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ โดยยึดตามแนวปฏิบัติที่สืบทอดมาตั้งแต่อยู่รัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เช่น พิธีบูชาพระรัตนตรัยในวันออกพรรษา โดยให้เริ่มที่วัดวังแก้วอารามก่อน แล้วหมุนเวียนไปวัดศรีสุวรรณและวัดสมเด็จ ตามลำดับ นอกจากนั้นหลวงพ่อกุศลธรรมให้ริเริ่มจัดงานวันมาฆบูชา โดยมีพิธีเผาไม้ไผ่ก่อไฟถวายพระพุทธรูป (อุตตมะ, ม.ป.ป.:136) สอดคล้องกับข้อมูลภูมิหลังชุมชนในงานวิจัยเรื่อง **ชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี: ความเป็นมาและการปรับเปลี่ยน** ของ สุจริตลักษณ์ ดีมดุง และ ประภาศรี คำสะอาด (2545) ที่ระบุว่า ในเดือนธันวาคมมีประเพณีทำบุญถวายฟืนและทำบุญข้าวใหม่ถวายพระสงฆ์ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในระหว่างปี พ.ศ. 2562-2564 ผู้วิจัยพบว่า เมื่อถึงเดือนสาม ชาวมอญบ้านวังกะมีประเพณีกวนข้าวยาสุ ทำบุญถวายข้าวยาสุแด่พระสงฆ์ และบางคุ่มบ้านมีพิธีทำบุญประจำปีของคุ่มบ้าน ไม่พบการจัดพิธีเผาไม้ไผ่ก่อไฟถวายพระพุทธรูป จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน

พบว่า ชุมชนมอญบ้านวังกะเคยมีประเพณีจุดไฟถวายฟืนแด่พระสงฆ์ แต่เลิกจัดไปหลังจากย้ายมาอยู่บ้านวังกะใหม่

ปัจจุบันหลวงพ่อดุตตะมรรณภาพไปแล้ว 15 ปี บทบาทของหลวงพ่อดุตตะมรรณภาพในฐานะผู้นำทางโลกยุคตึกลง แต่บทบาทผู้นำทางธรรมยังคงดำรงอยู่ด้วยคำสอนและแนวทางปฏิบัติที่ชาวมอญยังคงยึดถือสืบต่อมา หลวงพ่อดุตตะมรรณภาพยังเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมที่ช่วยสร้างสำนึกชาติพันธุ์และธำรงความเป็นมอญให้คงอยู่ โดยมีพระมหาสุชาติ สิริปณฺโญ เจ้าอาวาสวัดวังกวีเวการามในปัจจุบัน (ดูภาพที่ 17 ประกอบ) เป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ต่าง ๆ ของหลวงพ่อดุตตะมรรณภาพ พระมหาสุชาติมีกลวิธีการสอนชาวบ้านที่แตกต่างจากหลวงพ่อดุตตะมรรณภาพ โดยมักเล่าเรื่องราวในพุทธประวัติ ชาดกต่าง ๆ ประวัติศาสตร์ชนชาติมอญ เรื่องเล่าและที่มาของการจัดประเพณี สอดแทรกในการเทศนาธรรม หลังจากรับตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดวังกวีเวการามมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหลายอย่าง แต่ก็ได้รับความร่วมมือร่วมใจจากชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาและการดำเนินงานต่าง ๆ

ภาพที่ 17 ภาพพระมหาสุชาติ สิริปณฺโญ เจ้าอาวาสวัดวังกวีเวการาม ในปัจจุบัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระมหาสุชาติ สิริปณฺโญ เป็นบุคคลสำคัญในการสืบสานประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวมอญบ้านวังกะ การจัดประเพณีแต่ละครั้ง พระมหาสุชาติจะให้ประชุมคณะกรรมการวัดและหัวหน้าคุ้ม เพื่อหารือการดำเนินงานให้เป็นไปเพื่อสืบทอดประเพณีตามที่หลวงพ่อดุตตะมรรณภาพได้รื้อฟื้นขึ้น นายยุทธ หงสาวดี มัคทายกชาวมอญเล่าว่า ช่วงแรกที่พระมหาสุชาติเป็นเจ้าอาวาสวัดวังกวีเวการาม แม้ว่าท่านจะเป็นลูกหลานมอญบ้านวังกะ แต่ชาวมอญยังไม่เชื่อมั่น ด้วยบุคลิกที่สุขุมเยือกเย็น พูดน้อย และอายุน้อย ชาวบ้านคิดว่าพระมหาสุชาติ “วายน้ำไม่เป็น” คือทำงานไม่ได้ ไม่สามารถควบคุมดูแลหรือจัดการเรื่องของชาวบ้านได้ ทำให้ทุกครั้งที่พระมหาสุชาติเทศนาธรรมเมื่อมีงานบุญหรือกิจกรรมของวัด ชาวบ้านจะไม่ตั้งใจฟังและพูดคุยกันเสียงดัง แต่ด้วยพระมหาสุชาติมีศีลาจารวัตรตรงดงาม เคร่งครัดในพระวินัย ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่และดูแลช่วยเหลือชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมของวัดต่าง ๆ จากความไม่เชื่อมั่นพระมหาสุชาติได้สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตน ปฏิบัติงาน และ

ปฏิบัติธรรม จนชาวมอญส่วนหนึ่งพูดว่า พระมหาสุชาติคือตัวแทนของหลวงพ่อดุตตะมะ (ยุทธหงสาวดี, สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2563)

2.2.2 สภาพสังคมและประชากรของชุมชนมอญบ้านวังกะ

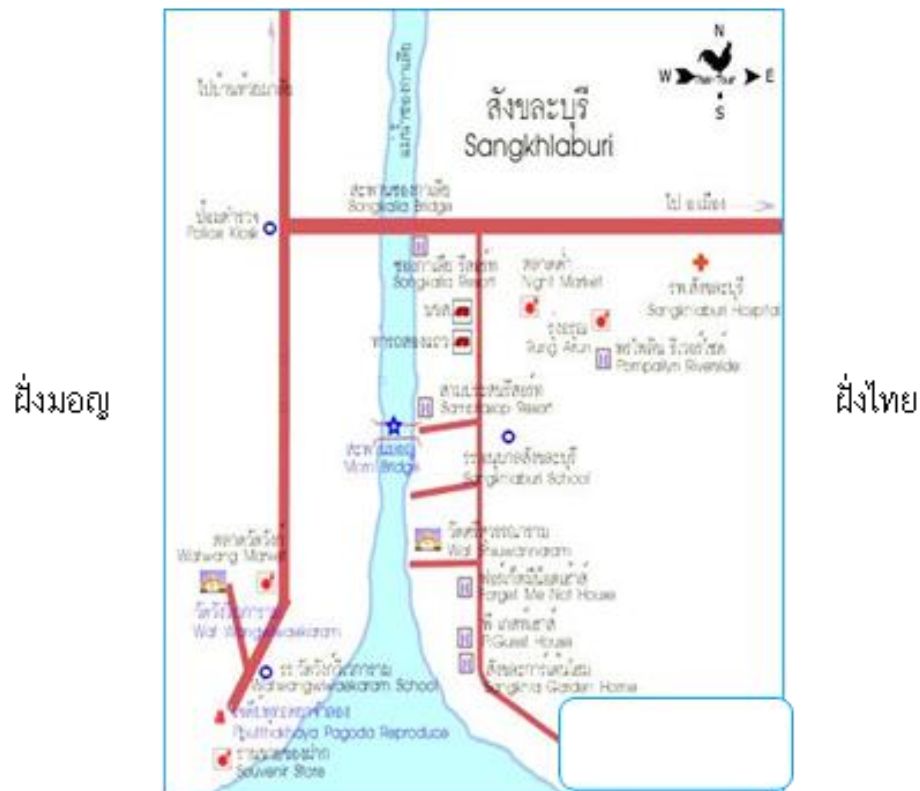
ชุมชนมอญบ้านวังกะ ตั้งอยู่ที่หมู่ 2 บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี พื้นที่ของชุมชนทั้งหมดตั้งอยู่บนเทือกเขาตะนาวศรีทางด้านทิศตะวันตกของอำเภอสังขละบุรี และอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำซองกาเลีย ซึ่งเป็นแม่น้ำที่คั่นกลางพื้นที่อำเภอสังขละบุรี (ดูภาพที่ 18 ประกอบ) ทำให้แบ่งพื้นที่อำเภอสังขละบุรีเป็นสองฝั่ง โดยฝั่งตะวันออกของแม่น้ำซองกาเลียเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอสังขละบุรี ชาวบ้านเรียกว่า “ฝั่งไทย” ส่วนชุมชนมอญบ้านวังกะที่อยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำซองกาเลีย ชาวบ้านเรียกกันว่า “ฝั่งมอญ” (ดูภาพที่ 19 ประกอบ)

ฝั่งมอญ

ฝั่งไทย

ภาพที่ 18 ภาพแม่น้ำซองกาเลียคั่นกลางระหว่างฝั่งไทยและฝั่งมอญ

ภาพที่ 19 ภาพแสดงพื้นที่ฝั่งไทยและฝั่งมอญ

ที่มา: <http://www.phudoilay.com/central/kanchanaburi/images/>

Map_Sangkhlaburi.jpg สืบค้นเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2565

ชุมชนมอญบ้านวังกะมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง คือ ทิศเหนือติดกับเทศบาลตำบลวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ทิศใต้ติดกับอ่างเก็บน้ำเขื่อนวชิราลงกรณ เขตตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ทิศตะวันออกติดกับบ้านนิเถะ หมู่ที่ 1 ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ทิศตะวันตกติดกับบ้านมองสะเทอ หมู่ที่ 2 ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี หมู่บ้านวังกะตั้งอยู่ใกล้กับบริเวณที่เรียกว่า “สามประสบ” ซึ่งเป็นบริเวณที่แม่น้ำ 3 สาย ได้แก่ แม่น้ำบิคลี่ แม่น้ำรันตี แม่น้ำซอกกาเลีย มาบรรจบกัน และรวมกันเป็นต้นน้ำของแม่น้ำแคว แม่น้ำซอกกาเลียมีต้นน้ำมาจากเทือกเขาตะนาวศรี บริเวณตำบลโล้ว อำเภอสังขละบุรี ไหลผ่านหมู่บ้านซอกกาเลียมาที่บ้านวังกะ แม่น้ำบิคลี่มีต้นน้ำมาจากลำห้วยจากเทือกเขาตะนาวศรี ไหลมาจากประเทศพม่าผ่านมาที่ประตูเมือง บริเวณบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี และแม่น้ำรันตีซึ่งมีต้นน้ำมาจากเทือกเขาธงชัยด้านตะวันออก ไหลผ่านมาที่เขาใหญ่ ตำบลปริงเพล อำเภอสังขละบุรี

ชาวมอญในชุมชนอาศัยอยู่ร่วมกันโดยตั้งบ้านเรือนกระจายรอบเทือกเขา พื้นที่ของชุมชนในปัจจุบันนี้แต่เดิมเป็นของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เมื่อมีการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ ได้เวนคืนที่ดินที่ชาวมอญอาศัยอยู่มาแต่เดิมเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับกักเก็บน้ำ ทำให้ชาวมอญบ้านวังกะเดิมต้องอพยพออกจากหมู่บ้าน การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยจึงมอบพื้นที่บริเวณเทือกเขาตะนาวศรีที่อยู่ตรงกันข้ามกับอำเภอสังขละบุรีให้เป็นพื้นที่ของวัดวังกวีเวการาม ชาวมอญจากบ้านวังกะจึงได้ย้ายมาอาศัยอยู่ในพื้นที่ของวัดวังกวีเวการามในปัจจุบัน (ดูภาพที่ 20 ประกอบ)

“ฝั่งมอญ” ในปัจจุบันอยู่ห่างจากบ้านวังกะเก่า 3 กิโลเมตร ชาวมอญเรียกว่า “บ้านวังกะ” เหมือนเดิม มีพื้นที่ประมาณ 614 ไร่ เป็นภูเขาสูง มีที่ราบบางส่วนระหว่างแนวเขา เป็นที่ดินของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยที่มอบให้กรมการศาสนา และกรมการศาสนามอบให้หลวงพ่อดุตตมะสำหรับสร้างวัดใหม่ พื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นกรรมสิทธิ์ของวัดวังกวีเวการามซึ่งหลวงพ่อดุตตมะได้จัดสรรพื้นที่สร้างวัดวังกวีเวการามใหม่ส่วนหนึ่ง และแบ่งพื้นที่ที่เหลือให้เป็นที่ปลูกบ้านเรือนสำหรับอยู่อาศัยของชาวมอญที่ย้ายมาจากบ้านเก่า พื้นที่ที่ชาวมอญได้รับจัดสรรนั้นเพื่อการอยู่อาศัยเท่านั้น ไม่มีที่ดินสำหรับเพาะปลูกและทำนาทำไร่ และไม่สามารถซื้อขายให้กับผู้อื่นได้ตามประกาศของสถานีตำรวจภูธรอำเภอสังขละบุรี ประกาศ ณ วันที่ 18 เมษายน 2545 ที่ติดไว้ที่ป้ายประชาสัมพันธ์ทางเข้าหมู่บ้าน

“หากผู้ใดฝ่าฝืนซื้อขายกัน หรือว่านำที่ดินของทางราชการไปกระทำการโดยมิชอบ มีโทษร้ายแรงตามกฎหมายบัญญัติไว้สูงสุด”

ภาพที่ 20 ภาพแผนที่ชุมชนบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
ที่มา: ดัดแปลงจากแผนที่ชุมชนในแผ่นพับประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวหมู่บ้านมอญบ้านวังกะ

จากการสัมภาษณ์ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายวิเชียร ศิริหงส์ (สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2563) ให้ข้อมูลว่า ชาวมอญในชุมชนบ้านวังกะไม่มีกรรมสิทธิ์ใด ๆ ในที่ดินที่อยู่อาศัย ชาวมอญสามารถขายสิทธิ์ในที่ดินที่ได้รับจัดสรรให้อยู่อาศัยครอบครัวละ 100 ตารางวา ให้กับชาวมอญด้วยกันหรือญาติพี่น้องชาวมอญที่มาจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาได้ แต่ไม่สามารถขายให้กับผู้อื่นที่ไม่ใช่ชาวมอญได้ เงื่อนไขดังกล่าวทำให้คนไทยและกลุ่มคนอื่น ๆ ไม่สามารถเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่หรือดำเนินกิจการใดในชุมชนมอญบ้านวังกะได้ และการดำเนินการใด ๆ กับที่ดินของวัดวังแก้วเวการามซึ่งหมายรวมพื้นที่อาศัยของชาวมอญเหล่านี้ด้วยจะต้องแจ้งให้เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามและคณะกรรมการวัดวังแก้วเวการามทราบก่อน

ส่วนชาวมอญที่ไม่ประสงค์จะย้ายมาประมาณ 30 ครอบครัวให้ขึ้นไปอยู่บนภูเขาหลังวัดวังแก้วเวการามเก่า ซึ่งเป็นพื้นที่สูงน้ำท่วมไม่ถึง ชาวมอญเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า “วัดบ้านเก่า” (ดูภาพที่ 21 ประกอบ)

ภาพที่ 21 ภาพวัดบ้านเก่า ชุมชนมอญคุ้มบ้านที่ 28

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นายวินัย สมบูรณ์ดี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ให้ข้อมูลว่า วัดบ้านเก่าสร้างขึ้นหลังจากที่วัดวังแก้วเวการามเก่าจมน้ำแล้ว ปัจจุบันมีพระจำพรรษา 3 รูป มีชาวบ้านอาศัยอยู่ในชุมชน 19 ครอบครัว ชาวมอญบ้านวังกะยังไปมาหาสู่กับชาวมอญที่วัดบ้านเก่าอยู่เสมอ รวมทั้งยังทำกิจกรรมร่วมกันในประเพณีทางศาสนาต่าง ๆ เช่น หลังจากประเพณีทอดกฐินประจำปีของวัดวังแก้วเวการามแล้ว เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามพร้อมคณะสงฆ์และชาวบ้านร่วมกันไปทอดกฐินที่วัดบ้านเก่าเป็นประจำทุกปี (วินัย สมบูรณ์ดี, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2563)

2.2.2.1 โครงสร้างทางสังคมและการปกครอง

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่า โครงสร้างทางสังคมของชุมชนมอญบ้านวังกะในปัจจุบันนั้นใช้รูปแบบการปกครองท้องถิ่นเหมือนหมู่บ้านไทยทั่วไปคือ จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ตามลำดับ แต่เนื่องจากชาวมอญที่บ้านวังกะมีสถานภาพเป็นผู้พลัดถิ่นสัญชาติเมียนมา

และผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติเมียนมา ทำให้ไม่สามารถเลือกตั้งกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านเพื่อปกครองหมู่บ้านได้ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ใหญ่บ้านที่มาดูแลหมู่บ้านวังกะจึงยังเป็นคนไทยหรือคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงที่ได้รับคัดเลือกมาเท่านั้น ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันคือ นางสาวรัชณี จำปีขาว เป็นบุตรของผู้ใหญ่บ้านคนก่อนคือ นายทวิผล จำปีขาว ซึ่งปัจจุบันนายทวิผล จำปีขาว เป็นกำนันตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี การปกครองหมู่บ้านวังกะมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 4 คน ได้แก่ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่เป็นคนไทย 1 คน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่เป็นชาวมอญ 3 คน ทำหน้าที่ช่วยดูแลชาวบ้านมอญและติดต่อประสานงานกับผู้ใหญ่บ้าน

ชุมชนมอญบ้านวังกะแบ่งการปกครองภายในออกเป็นกลุ่มเรียกว่า “คุ้มบ้าน” ซึ่งเป็นแนวทางในการปกครองชุมชนที่หลวงพ่อดุตตะมะได้กำหนดมาตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้านวังกะ หลวงพ่อดุตตะมะคัดเลือกหัวหน้าหรือผู้นำคุ้มบ้านจากผู้ที่เคารพนับถือมาทำหน้าที่ปกครองตนเอง เมื่อย้ายมาอยู่ที่บ้านวังกะในปัจจุบันยังคงใช้การปกครองด้วยระบบคุ้มบ้านเหมือนเดิม หัวหน้าคุ้มแต่เดิมส่งทอดจากรุ่นพ่อสู่รุ่นลูก ปัจจุบันแต่ละคุ้มเลือกตามความสมัครใจ หัวหน้าคุ้มมีหน้าที่ดูแลสมาชิกในคุ้มบ้านและติดต่อประสานงานกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในการดำเนินงานต่าง ๆ

ผู้ใหญ่บ้านจะติดต่อชาวบ้านผ่านทางผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะติดต่อชาวบ้านผ่านหัวหน้าคุ้ม เช่นเดียวกับกรณีที่ชาวบ้านจะติดต่อกับทางราชการไทยก็จะต้องติดต่อผ่านหัวหน้าคุ้ม ผ่านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านขึ้นไปยังผู้ใหญ่บ้านตามลำดับ ผู้ที่จะเป็นหัวหน้าคุ้มและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนอกจากจะต้องเป็นผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์สุจริต มีศีลธรรมจรรยาแล้ว ยังจะต้องสามารถฟังพูด อ่าน และเขียนภาษาไทยได้เป็นอย่างดีด้วย เนื่องจากต้องประสานงานกับราชการไทย

ปัจจุบันชุมชนมอญบ้านวังกะแบ่งเป็น 28 คุ้มบ้าน คุ้มที่ 1-26 อยู่ในพื้นที่วัดวังแก้วเวการาม คุ้มที่ 27 คือหมู่บ้านมองสะเทอ อยู่ห่างจากชุมชนบ้านวังกะ 20 กิโลเมตร และคุ้มที่ 28 คือวัดบ้านเก่า รายละเอียดแสดงตำแหน่งคุ้มบ้านของชุมชนมอญบ้านวังกะปรากฏดังภาพที่ 22

นายสาพัฒนา สุธิวงศ์ษา เป็นผู้ดูแลดอกไม้ธูปเทียนสำหรับผู้มากราบไหว้เจดีย์พุทธคยา และได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามให้คอยติดต่อประสานกับหัวหน้าคุ้มทั้งหมดเมื่อมีการประชุมเพื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด นายสาพัฒนา รู้จักคุ้นเคยกับหัวหน้าคุ้มทุกคนเป็นอย่างดี อาจเพราะทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านอีกหน้าที่หนึ่งด้วย นายสาพัฒนาให้ข้อมูลว่า ในชุมชนมอญบ้านวังกะทั้งหมด 28 คุ้ม แต่ละคุ้มบ้านมีสมาชิกมากกว่า 20 ครัวเรือน จำนวนครัวเรือนในแต่ละคุ้มอาจมากขึ้นน้อยไม่เท่ากัน มีหัวหน้าคุ้มและผู้ช่วยหัวหน้าคุ้มดูแล สมาชิกในแต่ละคุ้มจะเลือกหัวหน้าคุ้มกันเอง ส่วนใหญ่จะเลือกผู้สูงอายุที่สมาชิกในคุ้มบ้านเคารพนับถือ หมายเลขคุ้มกำหนดโดยจับสลากมาตั้งแต่สมัยหลวงพ่อดุตตะมะ (สาพัฒนา สุธิวงศ์ษา, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2562)

รายชื่อหัวหน้าคຸ້ມของชุมชนมอญบ้านวังกะ มีดังนี้

คຸ້ມที่ 1 นายวัน	คຸ້ມที่ 2 นายติน ใจเจริญ
คຸ້ມที่ 3 นายปรีชา วงศ์ษา	คຸ້ມที่ 4 นายองโตน สุขสวัสดิ์
คຸ້ມที่ 5 นายเวย	คຸ້ມที่ 6 นายเต็น
คຸ້ມที่ 7 นายตะ	คຸ້ມที่ 8 นายองโตน สุขสวัสดิ์
คຸ້ມที่ 9 นายธงชัย ปุณการี	คຸ້ມที่ 10 นายอองเนิน
คຸ້ມที่ 11 นายมิตร	คຸ້ມที่ 12 นายอองโซ
คຸ້ມที่ 13 นายเต็นละ แสงสว่าง	คຸ້ມที่ 14 นายป็อก
คຸ້ມที่ 15 นายปลา	คຸ້ມที่ 16 ไม่มีหัวหน้าคຸ້ມ
คຸ້ມที่ 17 นายหม่อง	คຸ້ມที่ 18 นายอภิชัย พิทักษ์หงสา
คຸ້ມที่ 19 นายบัน	คຸ້ມที่ 20 นายमितตุ
คຸ້ມที่ 21 นายอ็อกปาย วงศ์รามัญ	คຸ້ມที่ 22 นายทุนอ่อง
คຸ້ມที่ 23 นายบัน	คຸ້ມที่ 24 นายแซองจี
คຸ້ມที่ 25 นายทุนไชย	คຸ້ມที่ 26 นายหม่อง
คຸ້ມที่ 27 นายเล็ก	คຸ້ມที่ 28 นายอาชา

ภาพที่ 22 ภาพแสดงตำแหน่งค้มน้ำบ้านของชุมชนมอญบ้านวังกะโดยสังเขป (ผู้วิจัยดัดแปลงจากแผนที่ในแผ่นพับประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวหมู่บ้านวังกะ)

ความสัมพันธ์ของชาวมอญในแต่ละคุ้มบ้านส่วนใหญ่เป็นแบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และให้ความร่วมมือเมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดและชุมชน เช่น การเตรียมสถานที่และอาหารเมื่อมีงานบุญต่าง ๆ ของวัด การส่งข้าววัด เมื่อมีการขยายตัวของชุมชนมอญบ้านวังกะที่เกิดจากการแต่งงานแล้วแยกครอบครัวไปปลูกบ้านใหม่ มีการเจริญเติบโตของชุมชน ประกอบกับยังมีการอพยพของชาวมอญจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาเข้ามาอยู่ที่บ้านวังกะอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชุมชนมอญบ้านวังกะเป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นและอยู่กันอย่างหนาแน่น

นายวินัย สมบูรณ์ดี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่ประสานงานและอำนวยความสะดวกให้แก่ชาวบ้านเมื่อมีการจัดประเพณีและกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดวังแก้วเวการาม ให้ข้อมูลว่า ปัจจุบันชุมชนมอญบ้านวังกะมีประชากรหนาแน่นมาก เมื่อลูกหลานแต่งงานก็มักจะแยกครอบครัวออกไปสร้างบ้านใหม่ หรือญาติพี่น้องชาวมอญมาจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาเข้ามาอาศัยในหมู่บ้านมากขึ้น ทำให้แต่ละคุ้มบ้านมีครัวเรือนเพิ่มขึ้น หากคุ้มบ้านใดมีจำนวนครัวเรือนมากเกินไปก็จะจัดแบ่งใหม่เพื่อให้ดูแลได้ทั่วถึง การจัดแบ่งครัวเรือนในแต่ละคุ้มบ้านมีการปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม โดยจะต้องหารือกับเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามก่อน (วินัย สมบูรณ์ดี, สัมภาษณ์, 9 พฤศจิกายน 2562)

การอยู่ร่วมกันของชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะผูกพันใกล้ชิดกับวัดวังแก้วเวการามอย่างมาก โดยมีหลวงพ่อดุตตะเป็นศูนย์รวมจิตใจแม้ท่านมรณภาพแล้ว ปัจจุบันพระมหาสุชาติ สิริปัญญา เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม เป็นทั้งผู้นำทางศาสนาและเป็นผู้ปกครองดูแลชาวมอญในชุมชน พระมหาสุชาติได้นำแนวทางในพระพุทธศาสนาและแนวทางการปกครองชุมชนที่หลวงพ่อดุตตะได้วางไว้มาปฏิบัติ ขณะเดียวกันก็ปรับการดำเนินงานบางอย่างให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสนองนโยบายของรัฐไทย และสัมพันธ์กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

ชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะยังคงยึดกฎ 3 ข้อของการอยู่ร่วมกันในชุมชนของหลวงพ่อดุตตะ นายวิเชียร ศิริหงส์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่ช่วยดูแลความเรียบร้อยในชุมชน ให้ข้อมูลว่า ในสมัยอยู่บ้านเก่าไม่มีใครกล้าฝ่าฝืนกฎ เพราะกลัวหลวงพ่อบอก ก้าวจะโดนขับออกจากหมู่บ้านแล้วไม่รู้จะไปอยู่ที่ไหน ทุกวันนี้ชุมชนมอญบ้านวังกะคนเข้ามามากขึ้น มีความเจริญมาก หัวหน้าคุ้มและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านพยายามสอดส่องดูแลให้ชาวบ้านปฏิบัติตามกฎ (วิเชียร ศิริหงส์, สัมภาษณ์, 9 พฤศจิกายน 2562)

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ชาวมอญที่บ้านวังกะให้ความสำคัญกับกฎในการอยู่ร่วมกันลดน้อยลง โดยเฉพาะข้อห้ามดื่มสุรา เห็นได้จากพ่อค้าแม่ค้าในชุมชนซื้อสุรามานำจำหน่ายให้กับชาวมอญด้วยตัวเอง ขณะเดียวกันผู้นำชุมชนที่พยายามรักษา

กฎระเบียบให้คงอยู่อย่างเคร่งครัดก็ไม่สามารถรองรับการฝ่าฝืนกฎของชาวบ้านได้มากนัก มีการระดมอ่วยกันมากขึ้น

นายอิงโทน ดวงพิณชัยกุล ให้ข้อมูลว่า กฎ 3 ข้อทำไม่ค่อยได้แล้ว โดยเฉพาะเรื่องตีหม้อ เพราะมีคนเข้ามาเที่ยวในหมู่บ้านมากขึ้น เด็กในหมู่บ้านไปเรียนกลับมาพาเพื่อนเที่ยวบ้านมานอนบ้านก็ตีหม้อแลกกัน ชาวบ้านในหมู่บ้านก็ขายหม้อและนำหม้อมาตีหม้อในหมู่บ้านห้ามยากในปัจจุบัน (อิงโทน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 14 เมษายน 2564)

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยมองว่า สภาพสังคมที่เปลี่ยนไปประกอบกับบริบทต่าง ๆ ที่เข้ามามีผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะ ชุมชนมีขนาดใหญ่ขึ้น มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนมากขึ้น ส่งผลให้กฎ 3 ข้อหรือกฎระเบียบต่าง ๆ อาจไม่เคร่งครัดเหมือนเดิม ซึ่งแตกต่างจากเมื่อครั้งอยู่บ้านเก่าที่ยังเป็นชุมชนขนาดเล็ก และชาวมอญเพิ่งอพยพเข้ามาอาศัยในแผ่นดินไทย ในสถานะคนพลัดถิ่น การปฏิบัติตามกฎระเบียบต่าง ๆ อย่างเคร่งครัดย่อมส่งผลดีต่อชาวมอญ โดยเฉพาะการไม่ถูกผลักดันให้ออกนอกประเทศตามนโยบายของประเทศไทยที่ไม่ต้องการบาดหมางกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา การที่หลวงพ่อดุตตมะวางกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกันนอกจากจะเป็นกลไกในการควบคุมสังคมให้สงบเรียบร้อยและทำให้การอยู่ร่วมกันของชาวมอญเป็นไปอย่างปกติสุขแล้ว ยังทำให้ชาวมอญรู้สึกมั่นคงปลอดภัย ลดความขัดแย้งกับรัฐบาลไทย และไม่ทำให้คนไทยรู้สึกว่าการมอญสร้างปัญหา แต่กลับสร้างความเจริญให้กับอำเภอสังขละบุรีตามคำที่หลวงพ่อดุตตมะได้ให้ไว้กับปลัดเจริญเมื่อครั้งขอตั้งชุมชนมอญบ้านวังกะอีกด้วย

2.2.2.2 การศึกษา

ชุมชนมอญบ้านวังกะมีสถานศึกษาในระบบ 2 แห่ง และมีการสอนภาษามอญที่วัดวังแก้วเวการาม ดังนี้

1. โรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม ตั้งอยู่เลขที่ 67 หมู่ 2 ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี สังกัดสำนักงานการศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 3 จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2512 ใช้ชื่อว่า โรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม โดยหลวงพ่อดุตตมะร่วมกับชาวบ้านบริจาคที่ดินของวัดจำนวน 12 ไร่ พร้อมทั้งได้จัดสร้างอาคารเรียนชั่วคราวขึ้นหนึ่งหลัง เปิดสอนเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2512 ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

โรงเรียนวัดวังแก้วเวการามจัดการศึกษาภาคบังคับให้กับประชากรในวัยเรียนในพื้นที่หมู่ 2 ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งมีประชากรในวัยเรียนจำนวนมาก นอกจากได้รับงบประมาณจากกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ยังได้รับเงินสนับสนุนจากหลวงพ่อดุตตมะเพื่อสร้างอาคารเรียน บ้านพักครู โรงอาหาร ห้องน้ำ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มาโดยตลอด และในปี พ.ศ. 2527 โรงเรียนต้องย้ายจากบ้านวังกะเก่ามายังสถานที่ปัจจุบันเนื่องจากการสร้าง

เขื่อนวชิราลงกรณ โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยจัดสรรที่ดินจำนวน 20 ไร่ 1 งาน 17.50 ตารางวา บริเวณสามประสบ เพื่อสร้างโรงเรียนแห่งใหม่ โรงเรียนวัดวังگیเวการามเปิดสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2541 โดยหลวงพ่อดุตตะมະสนับสนุนงบประมาณก่อสร้างอาคารเรียนเพิ่มเติมให้อีก 1 หลัง เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนสนองนโยบายการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทย

ปัจจุบันโรงเรียนวัดวังگیเวการามเปิดสอนระดับปฐมวัย ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ การจัดการศึกษาของโรงเรียนมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนใน 3 รูปแบบ ได้แก่ การจัดการศึกษาในระบบ การจัดการศึกษานอกระบบ และการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ ภายในโรงเรียนมีศูนย์การเรียนรู้เพื่ออาชีพ และศูนย์การเรียนรู้อาชีพอื่น ๆ จำนวนนักเรียนในภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2564 ระดับอนุบาล 202 คน ระดับประถมศึกษา 562 คน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 251 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 1,015 คน (โรงเรียนวัดวังگیเวการาม, ม.ป.ป. ออนไลน์)

2. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดวังگیเวการาม เป็นหน่วยงานในสังกัดเทศบาลตำบลวังกะ อาคารเรียนตั้งอยู่บริเวณลานหน้าเจดีย์พุทธคยา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดวังگیเวการามจัดการศึกษาตามนโยบายของการจัดการศึกษาท้องถิ่น ได้รับงบประมาณจากเทศบาลตำบลวังกะ และวัดวังگیเวการามสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่อง เป็นการจัดการศึกษาโดยให้เด็กก่อนวัยเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ลงมือปฏิบัติ และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ครูผู้สอนจัดประสบการณ์โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ภายใต้บริบทของสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการครบถ้วนตามวัย มีคุณธรรมจริยธรรม และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

นางสาวอรุณญา เจริญหงสา หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ครูอรุณญา อดีตครูของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดวังگیเวการาม เล่าว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดวังگیเวการามสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2545 มีครูอรุณญาเป็นครูคนแรก ปัจจุบันไม่ได้เป็นครูที่ศูนย์แล้ว แต่ชาวบ้านก็ยังเรียกว่าครูอรุณญา เด็กนักเรียนของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดวังگیเวการามเป็นเด็กในชุมชนทั้งหมด การเรียนการสอนส่วนใหญ่ฝึกให้เด็กพูดภาษาไทยและภาษามอญ (อรุณญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2564)

ในการเก็บข้อมูลภาคสนามการวิจัยพิธีกรรมต่าง ๆ ของวัดวังگیเวการาม ผู้วิจัยพบว่า คุณครูจากโรงเรียนวัดวังگیเวการามและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดวังگیเวการามพานักเรียนเข้าร่วมในประเพณีด้วยเสมอ ผู้วิจัยเห็นว่าแห่งหนึ่งเพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาและเรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชนจากประสบการณ์ตรง แห่งหนึ่งเป็นการฝึกให้นักเรียนปฏิบัติตามกฎระเบียบของ

สังคมผ่านการเข้าร่วมประเพณีต่าง ๆ การให้นักเรียนได้เข้าร่วมในประเพณีพิธีกรรมสะท้อนบทบาทหน้าที่ของประเพณีที่สำคัญประการหนึ่งคือใช้ประเพณีพิธีกรรมเป็นเครื่องมือขัดเกลาทางสังคม (ดูภาพที่ 23-25 ประกอบ)

ภาพที่ 23 ภาพครูและนักเรียนโรงเรียนวัดวังแก้วเวการามเข้าร่วมประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์

ภาพที่ 24 ภาพครูและนักเรียนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดวังแก้วเวการามร่วมใส่บาตรดอกไม้รูปเทียน ประเพณีบุญหม้อหนี

ภาพที่ 25 ภาพนักเรียนโรงเรียนวัดวังแก้วเวการามทำธงประดับเรือสะเดาะเคราะห์ ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์

3. วัดวังแก้วเวการาม การจัดการเรียนการสอนโดยวัดวังแก้วเวการามคือ การสอนภาษามอญให้กับเด็กมอญในหมู่บ้าน เป็นตำริของหลวงพ่อดุตตะมะที่ต้องการสืบทอด ภาษามอญให้แก่ลูกหลาน เพราะเด็กชาวมอญบ้านวังกะที่เกิดและเติบโตในประเทศไทยสามารถฟัง และพูดภาษามอญได้ เนื่องจากในครอบครัวชาวมอญ พ่อแม่จะสื่อสารด้วยภาษามอญกับลูก แต่ส่วนใหญ่ไม่สามารถเขียนภาษามอญได้ หลวงพ่อดุตตะมะจึงให้สอนภาษามอญให้กับเด็กในหมู่บ้าน เรียนตามความสมัครใจ ผู้สอนคือพระสงฆ์วัดวังแก้วเวการามซึ่งเขียนภาษามอญได้เป็นอย่างดี การสอน ภาษามอญจะจัดในช่วงปิดภาคการศึกษาประมาณเดือนมีนาคม-เมษายน เรียนทุกวันอาทิตย์ แบ่งเนื้อหาที่สอนตามช่วงชั้น เช่น ชั้นประถมศึกษาตอนต้นเรียนการเขียนพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ ชั้นประถมศึกษาตอนปลายเรียนการประสมคำ การออกเสียงคำ การสะกดคำ ส่วนชั้นมัธยมศึกษา เรียนการอ่านบทสวดต่าง ๆ

ผู้วิจัยได้พูดคุยกับเด็ก ๆ ที่มาเรียนภาษามอญในวันอาทิตย์ นักเรียนส่วนใหญ่ พูดในทำนองเดียวกันว่า พ่อแม่อยากให้เราเรียนภาษามอญเพื่อจะได้อ่านและเขียนภาษามอญได้ และ วันอาทิตย์เป็นวันหยุด เด็ก ๆ ส่วนใหญ่ไม่ได้มีอะไรทำ พ่อแม่จึงให้เราเรียน นักเรียนบางคนก็ขอพ่อแม่ มาเรียนเองเพราะอยากเขียนภาษามอญได้ ผู้วิจัยสังเกตว่า เด็กที่มาเรียนภาษามอญส่วนใหญ่เป็น นักเรียนชั้นประถมศึกษา ส่วนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาไม่มากนัก นักเรียนแต่งกายด้วยชุดมอญเรียบร้อย มีกระเป๋าย่ามและหนังสือเรียนภาษามอญแจกให้ทุกคน พระอาจารย์แบ่งพื้นที่ของศาลาใช้เรียน กันคนละมุมเพื่อให้นักเรียนมีสมาธิในการเรียน บรรยากาศการเรียนไม่เคร่งเครียด นักเรียน ชั้นประถมศึกษาบ้างก็นั่งเรียน บ้างก็นอนเรียน ส่วนใหญ่พระอาจารย์ให้นักเรียนฝึกอ่าน ฝึกเขียน เป็นรายบุคคล มีกิจกรรมให้นักเรียนได้ร่วมกันทำเป็นกลุ่ม นักเรียนมัธยมศึกษาพระอาจารย์พาอ่าน บทสวดและอ่านวรรณกรรมต่าง ๆ มีขนมและเครื่องดื่มให้นักเรียนรับประทาน หลังเรียนเสร็จ พระอาจารย์สอนให้นักเรียนสวดมนต์ ไหว้พระ ขอบุญและขอขมาพระอาจารย์และสถานที่ หลังเลิกเรียนนักเรียนทุกคนช่วยกันทำความสะอาดศาลาก่อนกลับบ้าน

การสอนภาษามอญให้กับเด็กในชุมชนนอกจากจะช่วยพัฒนาทักษะการฟัง พูด อ่าน เขียนภาษามอญให้กับนักเรียน และเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์แล้ว ผู้วิจัยมองว่า การสอนภาษามอญยังเป็นกระบวนการสำคัญในการสืบทอดอัตลักษณ์และวัฒนธรรมความเป็นมอญ รวมทั้งช่วยธำรงสำนึกชาติพันธุ์ในกลุ่มคนมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะให้คงอยู่ผ่านการเรียนรู้ภาษานั้นเอง (ดูภาพที่ 26 ประกอบ)

ภาพที่ 26 ภาพเด็กนักเรียนชาวมอญเรียนภาษามอญที่วัดวังแก้วเววาราม

2.2.2.3 การประกอบอาชีพ

การไม่มีพื้นที่สำหรับทำมาหากินเมื่อย้ายมาอยู่พื้นที่ใหม่ทำให้การประกอบอาชีพของชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะเปลี่ยนแปลงไป และชุมชนมอญบ้านวังกะเปิดเป็นชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว มีนักท่องเที่ยวเข้ามามากขึ้น ทำให้เกิดอาชีพใหม่ ๆ ที่รองรับการท่องเที่ยว จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า การประกอบอาชีพของชาวมอญบ้านวังกะในปัจจุบัน มีดังนี้

1. อาชีพค้าขาย การค้าขายในตลาดวัดวังแก้วซึ่งเป็นตลาดที่หลวงพ่อดุตตะมะให้สร้างขึ้นเพื่อให้ชาวบ้านมาค้าขายสินค้าในชุมชน ตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน เป็นตลาดยามเช้าและยามเย็น สินค้าส่วนใหญ่ที่ขายในตลาดวัดวังแก้วยามเช้ามักเป็นของป่า สินค้าพื้นบ้าน และอาหารสด ส่วนของขายที่ตลาดวัดวังแก้วยามเย็นเป็นอาหาร เช่น ขนมจีนน้ำยาหยวกกล้วย ยาหัวหมู ลูกชิ้นทอด จากการสังเกตพบว่า พ่อค้าแม่ค้าที่ตลาดวัดวังแก้วมีจำนวนไม่มากทั้งยามเช้าและยามเย็น ผู้มาจับจ่ายซื้อขายส่วนใหญ่เป็นชาวมอญในหมู่บ้าน ส่วนนักท่องเที่ยวมีบ้างในช่วงวันหยุด สินค้าในตลาดวัดวังแก้วราคาไม่แพง (ดูภาพที่ 27 ประกอบ)

ภาพที่ 27 ภาพตลาดวัดวังแก้ว ตลาดสดของชุมชนมอญบ้านวังกะ

ยังมีการค้าขายอีกประเภทหนึ่งคือการเปิดร้านค้าขายสินค้าที่บ้านหรือร้านของตัวเอง เช่น ขายอาหาร เครื่องดื่ม ของใช้ เสื้อผ้า ของที่ระลึก ขนมและของฝาก โทรศัพท์มือถือ ฯลฯ จากการสังเกตพบว่า ร้านขายของในหมู่บ้านมอญมีจำนวนมาก มีร้านค้าแทบทุกซอยในหมู่บ้าน ขายสินค้าทั่วไป ส่วนซอยสะพานไม้ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวนิยมมาถ่ายรูปและใส่บาตรพระยามเช้า และที่เจดีย์พุทธคยา สินค้าที่ขายส่วนใหญ่เป็นของที่ระลึก สินค้าพื้นเมือง (ดูภาพที่ 28 ประกอบ) อาหาร เครื่องดื่ม (ดูภาพที่ 29 ประกอบ)

ภาพที่ 28 ภาพร้านขายสินค้าและของที่ระลึกหน้าเจดีย์พุทธคยา

ภาพที่ 29 ภาพร้านขายอาหารภายในชุมชนมอญบ้านวังกะ

2. อาชีพที่รองรับการท่องเที่ยว ชุมชนมอญบ้านวังกะเริ่มได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเมื่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเข้ามาส่งเสริมให้หมู่บ้านมอญเป็นแหล่งท่องเที่ยวในโครงการ Unseen in Thailand ในปี พ.ศ. 2551 และชุมชนมอญบ้านวังกะเป็นที่รู้จักมากขึ้นจากเหตุการณ์สะพานไม้หักในปี พ.ศ. 2556 เมื่อสะพานไม้ซ่อมเสร็จนักท่องเที่ยวต่างเดินทางมาเที่ยวหมู่บ้านมอญเพื่อชมสะพานไม้ เมืองบาดาล วัดวังแก้วเวภาราม เจดีย์พุทธคยา รวมทั้งสัมผัสวิถีชีวิตชาวมอญ บริบทสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลให้เกิดอาชีพที่รองรับการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การให้บริการอาหารใส่บาตร พร้อมชุดชาวมอญทั้งชายและหญิงให้นักท่องเที่ยวได้สวมใส่ขณะใส่บาตรเพื่อถ่ายภาพเป็นที่ระลึก (ดูภาพที่ 30-31 ประกอบ) การขับเรือนำเที่ยวชมเมืองบาดาล

ชาวมอญที่ประกอบอาชีพจับเรือนำเที่ยวมีรายได้ลดลงอย่างมาก และระดับน้ำลดลงทำให้มองเห็นเจดีย์สามองค์ (ดูภาพที่ 33 ประกอบ)

นายอิงโทน ดวงพิณชัยกุล เล่าเรื่องเจดีย์สามองค์ที่เห็นนี้ว่า เจดีย์สามองค์ที่บริเวณสามประสบนี้เป็นเจดีย์สามองค์ตั้งแต่สมัยโบราณ สร้างไว้ตรงประตูเมืองที่เป็นเส้นทางเดินทัพของทหารเมียนมาเข้ามาประเทศไทย ถ้าน้ำลดน้อยก็จะมองไม่เห็นเพราะเหลือแต่เนินดินและฐานเจดีย์ เจดีย์สามองค์ที่รู้จักกันที่อยู่ด้านชายแดนไทย-เมียนมานั้นสร้างขึ้นใหม่ (อิงโทน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2564)

ภาพที่ 33 ภาพเจดีย์สามองค์บริเวณสามประสบ

3. อาชีพรับจ้างทั่วไป เช่น รับจ้างขายของ เพาะปลูก ทำความสะอาดห้องพักชั่วคราว ก่อสร้าง ชาวมอญที่มีฝีมือในการก่อสร้างจะได้รายได้ดี

นายอิงโทน ดวงพิณชัยกุล อาชีพพ่อค้าขายอาหารตามสั่งหน้าเจดีย์พุทธคยา เล่าว่า นายจาป็น หรือ ลุงญี่ปุ่น เป็นช่างมีฝีมือและมีความเชี่ยวชาญงานช่างต่าง ๆ ช่วยหลวงพ่อดูตมมะออกแบบและสร้างสะพานไม้ ในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ทุกปี ลุงญี่ปุ่นจะเป็นผู้ออกแบบและต่อเรือ เจ้าของธุรกิจฝั่งไทยจ้างลุงญี่ปุ่นให้ออกแบบอาคารโรงแรมและรีสอร์ทหลายแห่ง ลุงญี่ปุ่นได้รับค่าจ้างสูงเพราะมีฝีมือดี ชำนาญงานช่างทุกอย่าง และมีประสบการณ์ทำงานกับทั้งคนญี่ปุ่นและคนไทยมาหลายปี (อิงโทน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 29 เมษายน 2564)

4. อาชีพเพาะปลูก ชาวมอญบ้านวังกะไม่มีพื้นที่สำหรับเพาะปลูก มีที่ดินสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยเท่านั้น เมื่อถึงฤดูแล้งระดับน้ำในเขื่อนลดลง ชาวมอญที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำใช้พื้นที่ว่างช่วงน้ำลดเพาะปลูกพืชผักกระยะสั้น เช่น ข้าวโพด กระเจี๊ยบ บางคนไปเช่าที่ดินคนไทยหรือคนกะเหรี่ยงนอกหมู่บ้านปลูกพืชปลูกผักมาขาย เมื่อไม่มีพื้นที่สำหรับเพาะปลูก ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเพาะปลูกก็ยกเลิกไปด้วย เช่น ประเพณีฟาดข้าวกวัดข้าว ประเพณีตำข้าวเม่า

นางกาญจนา ดวงพิณชัยกุล อาชีพแม่ค้าขายอาหารตามสั่งหน้าเจดีย์พุทธคยา เล่าว่า ตอนอยู่บ้านเก่าชาวมอญปลูกข้าวกับแทบทุกบ้าน เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จก็จะมาช่วยกันฟาดข้าวให้

เมล็ดข้าวเปลือกหลุดจากรวง แล้วเอาเมล็ดข้าวเปลือกใส่กระดิ่งไปกวัด โดยเหวี่ยงให้สูงให้ข้าวเปลือกไปรวมกันเป็นกองเหมือนกองฟาง เวลาเหวี่ยงเมล็ดข้าวไป เศษขยะ เศษรวงข้าวก็จะหลุดออก ทำให้ข้าวเปลือกสะอาด ชาวบ้านช่วยกันสนุกสนานและร้องรำทำเพลงไปด้วย (กาญจนา ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 29 เมษายน 2564) ข้าวเป็นอาหารหลักของชาวมอญบ้านวังกะ ประเพณีที่สัมพันธ์กับการปลูกข้าวของชาวมอญแม้จะไม่มีแล้วในปัจจุบัน แต่ก็เป็นเรื่องเล่าที่สะท้อนวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ความเป็นมอญได้ชัดเจน

5. อาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า ในชุมชนมอญบ้านวังกะปัจจุบันมีช่างตัดเย็บเสื้อผ้าหลายคน หญิงสาวชาวมอญนิยมตัดเสื้อผ้าชุดใหม่สำหรับใส่ไปวัดในงานบุญต่าง ๆ ไม่นิยมซื้อตามร้านค้า เนื่องจากชุดอาจจะไม่เข้ารูปและรูปแบบไม่ถูกใจ นางสาวสมใจ ศรีทอง อาชีพช่างเย็บผ้า ซึ่งเป็นคุณแม่เพิ่งคลอดบุตร อาศัยช่วงลูกชายหลับมาเย็บผ้าให้ลูกค้าเพื่อให้ทันใส่ในงานประจำปีของวัด นางสาวสมใจให้ข้อมูลว่า เป็นช่างตัดเสื้อผ้ามานานแล้ว มีชาวบ้านมาสั่งตัดอยู่เรื่อย ๆ ลูกค้าจะนำผ้ามาให้ ผ้าถุงและเสื้อตัดเข้าชุดกัน บางคนก็ให้ช่วยออกแบบให้ด้วย แต่ส่วนใหญ่จะมีแบบมาให้พร้อม แต่ละชุดใช้เวลาในการเย็บไม่เท่ากัน บางชุดมีรายละเอียดมากก็ใช้เวลานาน ช่างตัดเสื้อในชุมชนมอญบ้านวังกะมีหลายคน ส่วนใหญ่เป็นช่างผู้หญิง (สมใจ ศรีทอง, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2562)

ผู้วิจัยสังเกตว่าผู้หญิงชาวมอญพิถีพิถันเรื่องการแต่งกายไปงานบุญมาก เมื่อมีงานบุญที่วัดโดยเฉพาะวันสงกรานต์ซึ่งมีประเพณีหลายวัน แต่ทุกวันสาวชาวมอญจะแต่งตัวมาวัดด้วยชุดไม่ซ้ำกัน ชุดชาวมอญทั้งชายและหญิงเป็นจุดสนใจอย่างหนึ่งของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนสังขละบุรี โดยเฉพาะการใส่ชุดชาวมอญใส่บาตรยามเช้าและถ่ายรูปเป็นที่ระลึก เสื้อผ้าของผู้หญิงมอญในปัจจุบันมีรูปแบบตามสมัยนิยมมากขึ้น สีสดใสใสสวยงาม แต่ยังคงลักษณะเสื้อผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญ

6. อาชีพหาปลา ชาวมอญที่อยู่ริมแม่น้ำประกอบอาชีพด้วยการจับปลามาขาย ปลาที่ทำได้ส่วนใหญ่เป็นปลาช่อน ปลากดคัง ปลานิล ปลาเสือ ส่วนใหญ่ปลาที่ชาวบ้านหาได้จะนำมาขายที่ตลาดวัดวังก่ (ดูภาพที่ 34 ประกอบ) ส่วนปลาตากแห้งที่ร้านค้าชาวมอญหน้าเจดีย์พุทธคยาและร้านหน้าสะพานอุตตมานุสรณ์เป็นปลาใบอ้อยและปลาหัวยุงที่พ่อค้าแม่ค้าซื้อมาจากสาธารณสุขแห่งสหภาพเมียนมา

ภาพที่ 34 ภาพชาวมอญนำปลาที่หาได้มาขายที่ตลาดวัดวังค์

7. อาชีพหาของป่า พื้นที่ของชุมชนมอญบ้านวังกะส่วนใหญ่เป็นภูเขา ชาวมอญบางคนหารายได้จากการไปหาของป่าบนภูเขานำมาขายที่ตลาดวัดวังค์ เช่น หน่อไม้ ผักพื้นบ้านต่าง ๆ เห็ดโคน เห็ดเผาะ ดอกเข้าพรรษา (ดูภาพที่ 35-36 ประกอบ)

ภาพที่ 35 ภาพเห็ดเผาะที่ชาวมอญหาจากป่านำมาขาย

ภาพที่ 36 ภาพดอกเข้าพรรษา

8. อาชีพซื้อจักรยานยนต์รับจ้าง จักรยานยนต์เป็นพาหนะที่ได้รับความนิยมในชุมชนมอญบ้านวังกะ บางคนซื้อจักรยานยนต์มาประกอบอาชีพจักรยานยนต์รับจ้าง จักรยานยนต์

รับจ้างในชุมชนมอญมีหลายวิน เช่น วินหน้าสะพานไม้อุตตมานุสรณ์ วินหน้าศาลาประชาคม ผู้ใช้บริการจักรยานยนต์รับจ้างส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในชุมชน (ดูภาพที่ 37 ประกอบ)

ภาพที่ 37 ภาพจักรยานยนต์รับจ้าง วินหน้าสะพานอุตตมานุสรณ์

9. อาชีพช่างตัดผม ร้านตัดผมในชุมชนมอญบ้านวังกะเป็นร้านตัดผมแบบเก่า ซึ่งจะตัดเฉพาะผมผู้ชายเท่านั้น ลูกค้าเป็นชาวมอญในชุมชน อุปกรณ์ตัดผมมีไม่มาก ปัจจุบันมีร้านตัดผมสมัยใหม่ให้บริการทั้งผู้ชายและผู้หญิง (ดูภาพที่ 38 ประกอบ)

ภาพที่ 38 ภาพร้านตัดผมเก่าแก่ในชุมชนมอญบ้านวังกะ

10. อาชีพอื่น ๆ ในชุมชนมอญบ้านวังกะยังมีร้านคอมพิวเตอร์ ร้านซ่อมจักรยานยนต์ นอกจากประกอบอาชีพในชุมชนแล้ว ชาวมอญบางส่วนไปทำงานฝั่งไทย เช่น เป็นพนักงานร้านอาหาร พนักงานโรงแรมและรีสอร์ท พนักงานขับรถขนส่งสินค้า พนักงานทำความสะอาด พนักงานร้านสะดวกซื้อ พนักงานในหน่วยงานต่าง ๆ มีบางส่วนไปทำงานโรงงานในจังหวัดอื่น ๆ ส่วนชาวมอญที่มีวุฒิการศึกษาในระดับต่าง ๆ มักไปหางานทำนอกหมู่บ้าน ในอำเภอเมืองกาญจนบุรี และจังหวัดอื่น ๆ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า สภาพความเป็นอยู่ของชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะในปัจจุบันมีฐานะความเป็นอยู่ค่อนข้างดีเมื่อเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในพื้นที่ ชาวมอญมีความขยันขันแข็งทำมาหากิน มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นแบบแผน ยึดมั่นในคำสอน

ของพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น รักสงบ รักพวกพ้อง ชอบทำบุญ ชวามอญที่อพยพเข้ามา กลุ่มแรก ๆ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในชุมชน ส่วนลูกหลานชวามอญแรก ๆ เมื่อได้บัตรประชาชนไทย ก็มักไปทำงานในจังหวัดอื่น แล้วส่งเงินกลับมาให้พ่อแม่

2.2.3 ความสัมพันธ์ของชวามอญบ้านวังกะกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

ชวามอญบ้านวังกะมีความสัมพันธ์กับชวามอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อาศัยในอำเภอสังขละบุรี ดังนี้

2.2.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างชวามอญบ้านวังกะกับชาวเมียนมา

พงศาวดารพม่าระบุว่ามอญเป็นชนชาติแรกที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณตอนล่างของแม่น้ำอิรวดี ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมามากหลายศตวรรษก่อนพุทธกาล เป็นอาณาจักรแรกที่รับอารยธรรมอินเดียเข้ามา ก่อนจะถ่ายทอดให้แก่ชนชาติอื่นในดินแดนแถบนี้ อาณาจักรมอญเมื่อแรกเริ่มนั้นมีเมืองสำคัญหลายเมือง เช่น สะเทิม ทวันเท ทะละ และหงสาวดี ซึ่งต่างก็เป็นอิสระต่อกัน เชื่อกันว่าเมืองสะเทิมเป็นศูนย์กลางอาณาจักรมอญที่เจริญรุ่งเรืองที่สุดกว่าอาณาจักรใด ๆ ในบริเวณใกล้เคียง ทั้งด้านวัฒนธรรม ศาสนา และการค้า (สุภรณ์ โอเจริญ, 2519: 14)

เมื่อชาวเมียนมาได้อพยพเข้ามาอยู่ทางตอนเหนือและตั้งอาณาจักรขึ้นที่พุกาม ก็ได้พยายามแผ่อำนาจรุกรานและครอบครองมอญรวมไว้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรตน เนื่องจากอาณาจักรมอญมีความสำคัญต่อชาวเมียนมาอย่างมาก ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมือง อาณาจักรมอญตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มที่อุดมสมบูรณ์และมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศทางทะเล ในขณะที่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นภูเขาสูงซึ่งไม่อุดมสมบูรณ์ ทั้งยังถูกมอญกีดกันการติดต่อกับนานาประเทศทางทะเลอีกด้วย มอญจึงเปรียบเสมือนอู่ข้าวอู่น้ำที่สำคัญของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา อีกทั้งการมีอาณาจักรมอญตั้งอยู่ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ซึ่งเป็นศัตรูกัน มอญจึงเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญที่ชาวเมียนมาได้อาศัยเป็นฐานทัพและเป็นเส้นทางเดินทัพเข้ามารบกับประเทศไทย ขณะเดียวกันก็ยังได้อาศัยมอญเป็นแหล่งเสบียงอาหารและระดมพลเข้าร่วมในกองทัพไปทำสงครามด้วย ชวามอญมีความสามารถในวิทยาการ แต่ไม่เก่งในเรื่องการรบและไม่ได้เตรียมการเพื่อการสงคราม ชวามอญจึงไม่สามารถรักษาอาณาจักรของตนไว้ได้และเสียอิสรภาพแก่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาในปี พ.ศ. 1600 ประวัติศาสตร์มอญในกลุ่มแม่น้ำอิรวดีนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาเป็นเรื่องการทำสงครามกับชาวเมียนมาเพื่อความเป็นอิสระและรักษาอาณาจักรของตนเองเรื่อยมากกว่า 700 ปี จนกระทั่ง พ.ศ. 2300 อาณาจักรมอญที่มีอารยธรรมรุ่งเรืองมาเป็นเวลากว่าพันปีถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา (สุภรณ์ โอเจริญ, 2551: 85)

ชนชาติมอญกับเมียนมามีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีต ในแผ่นดินสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมามีประชาชนที่เป็นชนชาติต่าง ๆ มากมายหลายกลุ่ม โดยการปกครองของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาแบ่งออกเป็น 7 ภาคหรือเขตการปกครอง และ 7 รัฐ ภาคหรือเขตการปกครองทั้ง 7 หมายถึงพื้นแผ่นดินโดยตรงของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาได้แก่ สกะกาย (ชาเกียง) ตะนาวศรี พะโค มะเกว (มากวี) มัณฑะเลย์ อิระวดี และย่างกุ้ง ส่วน 7 รัฐหมายถึงพื้นที่ของชนกลุ่มน้อยในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาได้แก่ คะฉิ่น คะยา กะเหรี่ยง ชิน (ฉิ่น) อาระกัน (ยะไข่) ฉาน (ไทใหญ่) และมอญ โดยรัฐทั้ง 7 ขึ้นตรงต่อรัฐบาลสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และอำนาจสิทธิ์ขาดในเรื่องต่าง ๆ เป็นของรัฐบาลสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา (พิสันท์ ปลัดสิงห์, 2543: 156)

ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ชาวเมียนมาส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบภาคกลางและบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำอิระวดี ในขณะที่ชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าเขาบริเวณชายแดน มอญ กะเหรี่ยง คะยา และไทใหญ่อาศัยอยู่ทางชายแดนด้านตะวันออก ติดกับประเทศไทย คะฉิ่นอาศัยอยู่ทางด้านเหนือ ติดต่อกับประเทศจีนและอินเดีย ชิน (ฉิ่น) และอาระกัน (ยะไข่) อาศัยอยู่ทางด้านที่ติดต่อกับประเทศอินเดียและบังคลาเทศ ดินแดนที่ติดต่อกับประเทศไทย ได้แก่ รัฐมอญ รัฐกะเหรี่ยง รัฐคะยา รัฐฉาน และภาคหรือเขตการปกครองตะนาวศรี (สุจริตลักษณ์ ดีผดุง และ ประภาศรี ดำสะอาด, 2545: 35)

ชนกลุ่มน้อยกลุ่มต่าง ๆ ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมามีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่ละกลุ่มมีความรู้สึกว่าเป็นถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของพวกเขาเป็นดินแดนอิสระ อพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาก่อนชนชาติเมียนมา ชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ จึงมีความพยายามที่จะมีอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของตนเอง ความขัดแย้งของชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาในอดีตจึงเป็นเรื่องประวัติศาสตร์และการเมืองซึ่งเป็นปัญหาที่ยืดเยื้อมาโดยตลอด ปัจจุบันมีประเด็นปัญหาเรื่องเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย พื้นที่ทางเศรษฐกิจของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ชนกลุ่มน้อยครอบครองอยู่ เมื่อรัฐบาลเมียนมาจำเป็นต้องอาศัยพื้นที่เศรษฐกิจเหล่านี้ในการขับเคลื่อนประเทศ จึงมีการปราบปรามชนกลุ่มน้อยในพื้นที่เศรษฐกิจ และใช้อำนาจของรัฐบาลเข้าไปจัดการซึ่งไม่สามารถดำเนินการได้ทั้งหมด ส่งผลให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลเมียนมาและชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ สืบเนื่องมาจนปัจจุบัน

ชาวมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาในปัจจุบันส่วนใหญ่อาศัยอยู่ตามเมืองใหญ่ทางตอนใต้ของประเทศ เช่น เมืองมะละแหม่ง เมืองมะละลำเลิง เมืองเย ข้อมูลจากสื่อออนไลน์ รัมมูคตี-MON Studies ระบุว่า รัฐมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาเป็นรัฐขนาดเล็กที่สุด รองจากรัฐคะยา รัฐมอญประกอบไปด้วยเมืองสะเทิม (Thaton) เมืองปอง

(Paung) เมืองเมาะตะมะ (Moattama) เมืองมะละแหม่ง (Moulmein) เมืองมูเต็ง (Modon) เมืองกย้าจ๊กเหมะโร๊ะฮ์ (Kyaikmayaw) เมืองสะปุ หรือ ต้นบุชายัต (Thanbyuzayat) และเมืองเย (Ye มอญเรียก เร) เมืองเมาะละแหม่งเป็นเมืองหลวงของรัฐมอญ มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 3 ของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา สภาพทั่วไปเป็นพื้นที่ราบลุ่มติดชายฝั่งทะเล ป่าไม้ ทรัพยากรธรรมชาติ และสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ ผลผลิตทางการเกษตรให้ผลดีด้วยแร่ธาตุจากตะกอนดินปากแม่น้ำ ปัจจุบันรัฐบาลเปลี่ยนชื่อ มะละแหม่ง (Moulmein) แบบสำเนียงอังกฤษเป็น เมาะลำไย (Mawlamyine) ส่วนคนมอญเรียก “โหมตเหมะเหล็ม” คนไทยสมัยก่อนที่คุ้นเคยกันจึงออกเสียงเรียกตามมอญว่า เมาะลำเลิง

เมืองมอญ หรือ สาธารณรัฐมอญ (The Republic of Ramanya) แบ่งแผ่นดินเป็นภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ประกอบด้วย 5 จังหวัด คือ มะละแหม่ง สะเทิม พะโค มะริด และทวาย ทั้ง 5 จังหวัดประกอบด้วย 48 อำเภอ เมืองหงสาวดีที่เคยเป็นเมืองหลวงเก่าเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองพะโค ทั้งหมดอยู่ภายใต้การปกครองของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาซึ่งกำหนดให้เมืองมอญเป็นเมืองปิด ชาวมอญแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มหนึ่งที่อยู่ในแผ่นดินมอญราว 6 ล้านคน อีกกลุ่มหนึ่งอยู่ในประเทศไทย เฉพาะที่อำเภอสังขละบุรีมีชาวมอญพลัดถิ่นสัญชาติเมียนมาประมาณ 5 พันคน (เป็นจำนวนที่อำเภอสังขละบุรีสำรวจไว้ในปี พ.ศ. 2545) ทั้งนี้ ยังไม่นับรวมชาวมอญที่ได้สัญชาติไทยไปแล้วอีกจำนวนหนึ่ง (ธนะมุล แจ่มกระจ่าง, 2527: 37 อ้างถึงใน อรวรรณ ทับสกุล, 2547: 20)

สถานการณ์ทางการเมืองและความไม่สงบในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมายังคงมีอย่างต่อเนื่อง หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นายพลอองซานและพรรคพวกได้จัดตั้งกองทัพกู้ชาติเมียนมาเพื่อขับไล่อังกฤษที่ปกครองสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาได้สำเร็จ อังกฤษยอมให้เอกราชแก่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาในปี พ.ศ. 2490 นายพลอองซานได้รับเลือกตั้งชั่วคราวเพื่อร่างรัฐธรรมนูญและได้ลงนามสนธิสัญญาปางโหลงกับชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ซึ่งมีสาระสำคัญในการให้รัฐต่าง ๆ รวมกันเป็นรัฐบาลแห่งสหภาพเมียนมา รัฐบาลเดียว รัฐต่าง ๆ สามารถแยกตัวออกจากสหภาพได้หลังจากได้รับเอกราชแล้ว 10 ปี และจะต้องเคารพอธิปไตย ประเพณี วัฒนธรรม และเชื้อชาติซึ่งกันและกัน การให้สิทธิ์แก่ชนกลุ่มน้อยที่จะแยกเป็นอิสระได้ทำให้เกิดความไม่พอใจแก่ชาวเมียนมาบางส่วน จนกระทั่งเกิดการลอบสังหารนายพลอองซาน นายพลเนวินปฏิวัติยึดอำนาจและเปลี่ยนการปกครองเป็นแบบสังคมนิยมแบบเมียนมา นโยบายการปิดประเทศ และดำเนินการกวาดล้างชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ทำให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงมาจนทุกวันนี้ (สุจริตลักษณ์ ดีผดุง และประภาศรี คำสะอาด, 2545: 39)

ความขัดแย้ง ความรุนแรง การกดขี่ข่มเหง การกวาดล้างอย่างโหดเหี้ยม เกิดเป็นความเดือนร้อนและความยากลำบาก ทำให้ชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ตั้งกองกำลังของตนเองขึ้น

มากมายเพื่อต่อสู้กับรัฐบาลพม่า ชนกลุ่มน้อยประสบกับความรุนแรง การกดขี่ และการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากรัฐบาลพม่าอย่างหนัก ประชาชนต่างหลบหนีออกนอกประเทศ ชาวมอญจากเมียนมาอพยพไปตั้งบ้านเรือนบริเวณชายแดนไทย-เมียนมาที่มีเทือกเขาตะนาวศรีกั้นเขตแดน บริเวณนี้มีภูเขา สลับซับซ้อน มีที่ราบแคบ ๆ สามารถปลูกบ้านเรือนและเพาะปลูกได้

ชาวมอญกลุ่มแรกอพยพเข้ามาในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2492 กลุ่มที่สองเข้ามาในช่วงเดือนมีนาคม ปี พ.ศ. 2493 และกลุ่มที่สามเข้ามาในราวเดือนมีนาคม ปี พ.ศ. 2494 ชาวมอญอพยพกลุ่มที่สามมีจำนวนถึง 40 ครอบครัว มารวมกับชาวมอญอพยพ 2 กลุ่มแรกแล้วมีจำนวนประมาณ 60 ครอบครัว ชาวมอญอพยพเหล่านี้เดินทางมาจากเมืองโมกกะเนียง เจ้าคะเลเมาะละหม่ง โดยเดินทางเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์และบิคลี่

ชาวมอญกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ในพื้นที่บริเวณบ้านวังกะล่าง หรือวังกะเก่า ชาวมอญกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งเดินทางกลับไปกับพร้อมทหารมอญที่เดินทางมาส่งอีกส่วนหนึ่งอพยพไปที่อื่น ๆ และเมื่อตั้งหลักแหล่งได้ประมาณหนึ่งปี ชาวมอญอพยพกลุ่มแรกนี้ส่วนใหญ่เดินทางกลับไปหาครอบครัวที่รัฐมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เหลือเพียง 3 ครอบครัวที่ยังอาศัยอยู่ที่บ้านวังกะเก่า

ชาวมอญอพยพกลุ่มที่สองเดินทางเข้ามาประเทศไทยโดยมีชาวมอญกลุ่มแรกไปรับเข้ามา โดยครั้งที่สองนี้ชาวมอญอพยพเดินทางมาพร้อมกับหลวงพ่อดุตตะมะ ส่วนชาวมอญอพยพกลุ่มที่สามซึ่งส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกันเดินทางมาจากหมู่บ้านเด็งโมมใกล้กับเมืองเย

สุจริตลักษณ์ ดีผดุง และ ประภาศรี ด้าสะอาด (2545: 60-63) กล่าวว่าสาเหตุหลักของการอพยพโยกย้ายของชาวมอญเข้ามาประเทศไทยเนื่องจากสถานการณ์การเมืองที่เลวร้ายลงเรื่อย ๆ สถานการณ์ความไม่สงบและความขัดแย้งภายในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ประกอบกับมีแรงดึงดูดให้เกิดการเคลื่อนย้ายของชนกลุ่มต่าง ๆ จากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาเข้ามาในประเทศไทย ได้แก่

1. การมีชายแดนติดต่อกัน และการที่เคยเดินทางเข้าออกไปมาหาสู่หรือทำมาหากินบริเวณพื้นที่ติดต่อกันมาแต่เก่าก่อนโดยไม่ต้องคำนึงถึงเส้นแบ่งเขตแดนในแผนที่
2. การมีความโอบอ้อมและความเมตตาของคนไทย ชาวมอญในเมียนมาต่างรู้ว่าในอดีตตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ได้มีชาวมอญอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทย และสามารถตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในประเทศไทยได้อย่างร่มเย็นเป็นสุข และชาวมอญเหล่านั้นได้เป็นคนไทย มีสัญชาติไทยกันหมดแล้ว
3. สภาพสังคมที่ดีกว่า ชาวมอญที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยสามารถทำมาหากินได้ในสภาพที่ดีพอใช้ ไม่ต้องหวาดกลัวกับการถูกบังคับเป็นแรงงานทาส การถูกกดขี่ข่มเหง การทำร้าย

ปล้นฆ่าจากกองกำลังและกองโจรต่าง ๆ แม้จะไม่สามารถเป็นเจ้าของหรือครอบครองที่ดินทรัพย์สินใด ๆ แต่มีความเป็นอยู่ที่ดี (ไม่รวมถึงการเป็นผู้พลัดถิ่นสัญชาติเมียนมา)

4. สภาพเศรษฐกิจที่ดีกว่า เมื่อเทียบกับประเทศเมียนมา สภาพเศรษฐกิจและการทำมาหากินในประเทศไทยมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่า และเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านของประเทศไทยแล้ว การทำมาหากินในประเทศไทยนับว่าดีกว่าเกือบทุกประเทศในภูมิภาค การเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินในประเทศไทยย่อมจะดีกว่าการอยู่ในประเทศเมียนมาที่แม้จะมีที่ดินทำมาหากินเป็นของตัวเอง แต่จะต้องแบ่งผลผลิตและรายได้ให้กับทหารพม่าในท้องถิ่น ให้กับรัฐบาลเมียนมา และให้กับกองกำลังและกองโจรต่าง ๆ

5. การนับถือศาสนาพุทธ ทั้งชาวมอญและชาวไทยต่างนับถือพุทธศาสนาเหมือนกัน พุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางรวมของการปฏิบัติตัวของชาวมอญมาแต่โบราณและชาวมอญเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดมาก รวมทั้งที่หมู่บ้านวังกะมีหลวงพ่อดุตตะมะเป็นที่เคารพบูชาและเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวมอญที่อพยพมาด้วย

6. นโยบายผ่อนปรนของรัฐบาลไทย ตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา รัฐบาลไทยไม่เคยมีนโยบายใช้กองกำลังเข้าสกัดกั้นหรือผลักดันอย่างรุนแรงต่อชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ที่เข้ามาในประเทศไทย แม้ในระยะหลังอาจมีการสกัดกั้นบ้าง แต่ไม่ถึงขั้นใช้กำลังรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิต ส่วนใหญ่เมื่อชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ เข้ามาในประเทศไทยจะได้รับการผ่อนปรนให้อยู่พักพิงได้ชั่วคราวซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยประสบปัญหาแรงงานต่างด้าวและแรงงานผิดกฎหมาย การยอมผ่อนปรนให้แรงงานต่างด้าวส่วนหนึ่งเพราะงานหลายประเภทที่หาแรงงานไทยไม่ได้ ต้องพึ่งพิงแรงงานต่างด้าว (สุจริตลักษณ์ ตีผดุง และ ประภาศรี คำสะอาด, 2545: 60-63)

ชาวมอญบ้านวังกะกับคนมอญที่อยู่ในรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา มีการติดต่อสัมพันธ์กันมาโดยตลอด หลังจากที่อพยพมาตั้งหลักแหล่งที่บ้านวังกะแล้ว หลวงพ่อดุตตะมะได้ให้ลูกศิษย์ที่อยู่ประเทศไทยเดินทางไปรับคนมอญที่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาให้มาอยู่ด้วยกัน โดยก่อนที่หลวงพ่อดุตตะมะจะมาประเทศไทยได้บอกชาวบ้านในเมืองเมะกะเนียงเจ้าคะเล เมะกะละหม่ง ไว้ว่าจะมาลองอยู่เมืองไทยสักหนึ่งปี หากเห็นว่าอยู่ได้จะกลับมารับชาวมอญที่ประเทศเมียนมาอยู่ด้วยกัน เมื่อเหตุการณ์ที่เมืองไทยเป็นไปด้วยความสงบสุข หลวงพ่อจึงได้ให้ลูกศิษย์ไปรับชาวมอญมาอยู่รวมกันที่บ้านวังกะล่าง รวมทั้งชาวมอญพลัดถิ่นที่อพยพเข้ามากลุ่มแรก ๆ ในช่วงปี พ.ศ. 2491-2494 เมื่อมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นก็เริ่มติดต่อไปมาหาสู่กับญาติพี่น้องที่ประเทศเมียนมาและชักชวนกันมาอยู่ในประเทศไทย ด้วยพื้นฐานชาวมอญเป็นคนมีความมานะอดทนขยันหมั่นเพียรในการทำมาหากินทุกอย่าง จึงทำให้มีชีวิตที่ดีขึ้น การติดต่อไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนญาติพี่น้องที่ประเทศเมียนมาจึงมีอย่างสม่ำเสมอ บ้างก็กลับไปชักชวนญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูงให้มาอยู่ด้วยกันในประเทศไทย บ้างก็กลับไปทำบุญตามพุทธสถานสำคัญต่าง ๆ บ้างก็กลับไปหาซื้อข้าวของ

เครื่องใช้นำมาจำหน่าย ความสัมพันธ์ของชาวมอญบ้านวังกะกับชาวมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมายังคงเหนียวแน่น ชาวมอญบ้านวังกะยังให้ความสำคัญกับการรักษาวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

2.2.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวมอญบ้านวังกะกับชาวไทย

ชาวมอญและชาวไทยมีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีต สุภรณ์ โอเจริญ (2551: 86) กล่าวถึงชาวมอญในประเทศไทยไว้ใน หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์สุเอ็ด คชเสนี ว่า หลังจากมอญถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของพม่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2300 เป็นต้นมา ชาวมอญประสบความยากลำบากในการดำเนินชีวิต สภาพความเป็นอยู่ของชาวมอญที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่ออิสรภาพและความอยู่รอดของตน ตลอดจนความเดือนร้อนที่ได้รับจากการปกครองของเมียนมา ถูกบีบคั้นในเรื่องการเก็บภาษีและการเกณฑ์แรงงาน ทั้งความรู้สึกไม่ปลอดภัยที่อยู่ในหัวเมืองมอญซึ่งได้กลายเป็นยุทธศาสตร์ระหว่างไทยกับเมียนมาซึ่งมีความขัดแย้งกัน ทำให้ชาวมอญอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในประเทศไทยด้วยเหตุว่าเป็นดินแดนแห่งเสรีภาพ และพระมหากษัตริย์ไทยเต็มพระทัยในการต้อนรับทุกโอกาส มอญเองก็มีความคุ้นเคยในเส้นทางเข้าสู่ประเทศไทย เพราะเคยถูกเมียนมาเกณฑ์เข้ามารบกับไทยอยู่บ่อยครั้ง ประกอบกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมไทยที่คล้ายคลึงกับมอญ ลักษณะภูมิประเทศและอากาศแบบเดียวกัน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีความเป็นอยู่และอาหารการกินคล้ายคลึงกัน และนับถือศาสนาเดียวกันคือศาสนาพุทธ ทำให้ชาวมอญเลือกที่จะอพยพเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อต้องการหาที่ตั้งหลักแหล่งใหม่ เพราะเมื่อเข้ามาแล้วสามารถปรับตัวกับสังคมไทยได้ง่าย

ชาวมอญเก่าที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นไม่ว่าจะโดยการอพยพเข้ามาเองหรือถูกกวาดต้อนได้รับการต้อนรับและเลี้ยงดูเทียบเท่ากับพลเมืองไทย พระมหากษัตริย์ไทยได้พระราชทานที่ดินให้ตั้งบ้านเรือนและประกอบอาชีพตามอัยาศัย นโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยที่มีต่อชาวมอญอพยพคือรัฐบาลไทยจะจัดให้อยู่รวมกันในหมู่พวกพ้องของตนและตั้งผู้นำชาวมอญที่ได้รับความนับถือในหมู่พวกชาวมอญให้เป็นหัวหน้าปกครองกันเอง รัฐบาลไม่ได้เข้าไปปกครองโดยตรง จะติดต่อกับชาวมอญผ่านหัวหน้าเหล่านั้น ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าชุมชนจะได้รับการแต่งตั้งให้มีตำแหน่งและยศศักดิ์ วิธีการตั้งผู้นำชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยให้เป็นหัวหน้าปกครองพวกเดียวกันเป็นนโยบายของรัฐบาลไทยที่ใช้มานานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ทั้งนี้ เพื่อเป็นการผูกน้ำใจชาวต่างชาติที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารให้ได้ดูแลทุกข์สุขกันเองเพราะสามารถเข้าใจกันได้ง่าย และดีกว่าที่ไทยจะเข้าไปรวบอำนาจการปกครองไว้เอง นอกจากนั้นรัฐบาลไทยยังอนุญาตให้ชาวมอญได้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามวินัยของตน ตลอดจนสามารถปฏิบัติกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อของชาวมอญ

เช่น การนับถือผี การจัดประเพณีพิธีกรรมในเทศกาลต่าง ๆ ประเพณีต่าง ๆ ได้มีการปฏิบัติสืบทอดมาถึงปัจจุบัน รัฐบาลไทยไม่ได้บังคับให้สื่อสารด้วยภาษาไทยภาษาเดียว แต่ให้ใช้ภาษาเดิมได้ตามสมควรใจ ภาษามอญจึงยังคงเป็นภาษาที่มีใช้กันอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนั้นชาวมอญในประเทศไทยยังได้รับอนุญาตให้ติดต่อกับชาวมอญ พรรคพวกมอญ ญาติพี่น้องมอญที่อาศัยอยู่ในรัฐมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา พระสงฆ์ชาวมอญก็ได้รับอนุญาตให้ไปนมัสการพระเจดีย์ที่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาตามความศรัทธา พร้อมทั้งเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องในรัฐมอญด้วยเช่นกัน การอนุญาตให้มีการติดต่อดังกล่าวนอกจากจะมีผลทางด้านจิตวิทยาในการปกครองชาวมอญอพยพแล้ว ยังนับเป็นประโยชน์แก่รัฐบาลไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม (สุภรณ์ โอเจริญ, 2519: 69-70)

การอพยพของชาวมอญเข้ามาในประเทศไทยแตกต่างจากชาวจีน ชาวจีนอพยพจากการประสบภัยความอดอยาก ความแห้งแล้ง และภัยธรรมชาติ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะไปเสาะโชคในดินแดนที่คิดว่าดีกว่าและหวังจะกลับไปยังบ้านเกิดเมืองนอนของตนอีก ชาวจีนจึงอพยพไปโดยลำพัง และเมื่อเข้ามาในประเทศไทยแล้วมีความสัมพันธ์กับคนนอกกลุ่มได้รวดเร็ว ส่วนคนมอญนั้นอพยพไปเพื่อหาที่ตั้งหลักแหล่งใหม่โดยไม่คิดที่จะหวนกลับไปยังถิ่นเดิมอีก จึงพาครอบครัวพร้อมทั้งข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นไปด้วย เมื่อมาอาศัยอยู่ในประเทศไทยก็รวมอยู่กันเป็นกลุ่มและมีความสัมพันธ์กันเฉพาะกลุ่มของตนเอง ในระยะแรก ๆ ของการอพยพมามีการติดต่อกับคนภายนอกน้อยมากจนเกือบเรียกได้ว่าอยู่อย่างโดดเดี่ยว โดยสังคมมอญในระยะแรกเป็นสังคมเฉพาะในระดับหมู่บ้าน ประกอบด้วยคนเชื้อชาติเดียวกันและมีการปกครองกันเอง ลักษณะหมู่บ้านอยู่รวมกันเป็นชุมชนแน่นหนากว่าหมู่บ้านคนไทย คนมอญนำพุทธศาสนาในรูปแบบของตนเองเข้ามาด้วย มีวัดประจำในหมู่บ้าน ชาวมอญมีความรักใคร่เห็นใจกันเพราะต่างพลัดบ้านพลัดเมืองมาด้วยกัน จึงมีการติดต่อและพึ่งพาอาศัยเฉพาะภายในหมู่บ้านพวกเดียวกัน ความจำเป็นที่จะติดต่อกับคนนอกกลุ่มเกือบจะเรียกได้ว่าไม่มี อีกทั้งภาษาเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการติดต่อกับคนไทยด้วย นอกจากนั้นชาวมอญเลี้ยงตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งปัจจัยภายนอกด้วยเพาะปลูกข้าว พืช ผักและผลไม้ ในที่ดินที่ได้รับพระราชทาน สร้างบ้านเรือนเองจากวัสดุตามพื้นบ้าน ทำการฝีมือต่าง ๆ ไว้ใช้สอยตามความจำเป็น ประกอบกับสภาพภูมิศาสตร์ในสมัยก่อนที่มีป่าเขาและแม่น้ำลำคลองกั้นการติดต่อซึ่งกันและกัน การคมนาคมไม่สะดวก เต็มไปด้วยความยากลำบากและสิ้นเปลืองเวลามาก จึงเป็นอุปสรรคในการติดต่อกับโลกภายนอก ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้มอญมีความสัมพันธ์กันคนไทยน้อยมาก และสามารถดำรงความเป็นมอญอยู่ได้โดยแท้จริงในระยะแรก (สุภรณ์ โอเจริญ, 2519: 84-86)

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่า ชาวมอญบ้านวังกะมีความสัมพันธ์อันดีกับชาวไทย ส่วนหนึ่งเนื่องจากการอพยพของชาวมอญบ้านวังกะเข้ามาในประเทศไทยมาด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่การถูกกวาดต้อนเหมือนในอดีต การอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านวังกะ รัฐบาลไทย

อนุญาตให้ชาวมอญประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ และสามารถปฏิบัติกิจกรรมตามธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อของชาวมอญที่ปฏิบัติสืบทอดมาถึงปัจจุบันได้ อีกทั้งรัฐบาลไทยให้เด็กชาวมอญได้เข้าเรียนในโรงเรียน ชาวมอญบ้านวังกะได้รับอนุญาตให้ติดต่อไปมาหาสู่กับญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ในรัฐมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาได้ นอกจากนี้ผู้วิจัยเห็นว่าการเปิดชุมชนมอญบ้านวังกะให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีของชาวมอญและชาวไทยให้อยู่ร่วมกันแบบพึ่งพา โดยวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชาวมอญเป็นจุดขายสำคัญและดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้มาอำเภอสังขละบุรี วัฒนธรรมความเป็นมอญที่น่าเสนอในการท่องเที่ยวจึงสร้างรายได้ให้แก่ชาวมอญและชาวไทยในอำเภอสังขละบุรี

2.2.3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวมอญบ้านวังกะและชาวกะเหรี่ยง

การศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญในอำเภอสังขละบุรีที่ผ่านมาแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของชาวมอญกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในอำเภอสังขละบุรี ชาวมอญที่อพยพเข้ามาในสังขละบุรีช่วงแรก ๆ ได้เข้ามาอยู่อาศัยกับชาวกะเหรี่ยงที่ตั้งหลักแหล่งในอำเภอสังขละบุรีมาดั้งเดิม ความสัมพันธ์กับชาวกะเหรี่ยงจึงเป็นไปในลักษณะญาติมิตรช่วยเหลือกัน มีการทำไร่ทำนา หากินร่วมกับชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ ด้วยที่ดินมีจำนวนมากและประชากรน้อย อาหารการกินจึงอุดมสมบูรณ์ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่น หลวงพ่ออุตตมะได้จัดให้ชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงได้เรียนหนังสือร่วมกัน วิชาที่เรียนเป็นวิชาภาษากะเหรี่ยงและภาษามอญ โดยชาวมอญจะทำหน้าที่เป็นผู้สอนภาษามอญให้กับชาวกะเหรี่ยงและชาวมอญด้วยตนเอง ขณะเดียวกันชาวกะเหรี่ยงก็เป็นผู้สอนภาษากะเหรี่ยงให้กับชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงด้วย ชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงที่ได้รับการศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นสามารถสื่อสารได้ทั้งสองภาษา แม้ว่าชาวกะเหรี่ยงและชาวมอญจะอยู่ร่วมกันได้ หากแต่ลักษณะผลประโยชน์และสิทธิการดำรงชีวิตยังมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน

ความสัมพันธ์ของชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงเริ่มห่างเมื่อมีการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ ทั้งชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงดั้งเดิมต้องอพยพโยกย้ายที่อยู่ใหม่ หมู่บ้านใหม่ของชาวมอญคือบริเวณที่เรียกว่า “ฝั่งมอญ” ในปัจจุบัน หมู่บ้านใหม่ของชาวกะเหรี่ยงคือบริเวณที่เรียกว่า “ฝั่งไทย” ในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ของชุมชนฝั่งมอญและชุมชนฝั่งไทยซึ่งเคยพึ่งพาอาศัยกัน เห็นอกเห็นใจกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีระยะห่างมากขึ้นจากบริบทและปัจจัยต่าง ๆ รวมทั้งเรื่องการให้สถานภาพการเป็นคนไทย

ด้วยความศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่ออุตตมะผู้ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจทั้งชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงในอำเภอสังขละบุรี ทำให้ชุมชนชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะและชุมชนชาวกะเหรี่ยงฝั่งไทยพยายามที่จะรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกันโดยมีสะพานไม้อุตตมานุสรณ์ที่เป็นเครื่องหมาย

ของความร่วมมือร่วมใจกันของชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดทั้งการทำบุญตามเทศกาลต่าง ๆ การจัดประเพณีร่วมกัน การผลัดเปลี่ยนกันเป็นเจ้าภาพจัดประเพณีตักบาตรเทโวในวันออกพรรษาในแต่ละปีของวัดวังแก้วเวการามที่อยู่ฝั่งมอญ วัดศรีสุวรรณและวัดสมเด็จที่อยู่ฝั่งไทย ได้รับความสัมพันธ์ของชุมชนทั้งสองฝั่งและกับชุมชนใกล้เคียง

การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพต่าง ๆ ระบบการคมนาคมที่สะดวกมากขึ้น การขยายตัวทางเศรษฐกิจ ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีต่าง ๆ ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะและชนกลุ่มอื่น ๆ และมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของชาวมอญพลัดถิ่นด้วยตนเองด้วยเช่นกัน

จากข้อมูลภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี ช่างต้นจะพบว่า ชุมชนมอญบ้านวังกะเป็นชุมชนเกิดใหม่ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและเหตุการณ์ต่าง ๆ กลายเป็นชุมชนมอญแห่งใหม่ในประเทศไทยราว 70 ปี เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่น ชาวมอญพลัดถิ่นมีวัฒนธรรมประเพณีที่ยังคล้ายคลึงกับคนมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในพื้นที่ประเทศไทย

บทที่ 3

ประเพณีและพิธีกรรมของชาวมอญที่บ้านวังกะ อำเภอสงขลาบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ประเพณีและพิธีกรรมมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่น ชาวมอญพลัดถิ่นที่บ้านวังกะ อำเภอสงขลาบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เมื่ออพยพเข้ามาอาศัยในแผ่นดินไทยแล้วยังคงสืบทอดแบบแผนการประเพณีปฏิบัติและวิถีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับคติความเชื่อและค่านิยมแบบมอญ ขณะเดียวกันเมื่อต้องอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม ประกอบกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปจากเดิม ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์มอญปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ปรับเปลี่ยนและประยุกต์ประเพณีพิธีกรรมให้สัมพันธ์กับบริบทต่าง ๆ ควบคู่กับการธำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่

ประเพณีที่ชาวมอญบ้านวังกะยึดถือเป็นแบบแผนและปฏิบัติสืบต่อกันมาสะท้อนวิถีชีวิตของชาวมอญอย่างเป็นระบบ เสฐียรโกเศศ (2514: 1-2) อธิบายว่า ประเพณีคือความเป็นไปอันเนื่องด้วยการกระทำหรือดำเนินการอย่างใด ๆ เมื่อประเพณีอย่างนั้นอยู่บ่อย ๆ จนเป็นความเคยชินเกิดเป็นนิสัย ซึ่งนิสัยที่ติดตัวมาแต่กำเนิดเรียกว่าอุปนิสัย ถ้าเป็นสิ่งมาภายหลังด้วยการเอาอย่างคนอื่นซึ่งอยู่แวดล้อมตนและประเพณีเหมือน ๆ กันเป็นส่วนใหญ่ในหมู่คณะเรียกว่า นิสัยสังคมหรือประเพณี ถ้ากล่าวถึงประเพณีไทยก็หมายถึงนิสัยสังคมของชาวไทยซึ่งได้รับเป็นมรดกตกทอดกันมานานแต่เก่าแต่ก่อน เรียกว่าประเพณีเดิมหรือประเพณีปรัมปรา (tradition) คือเป็นประเพณีที่สืบต่อกันมา ประเพณีจึงเป็นความประเพณีที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกันและสืบต่อกันมา ถ้าใครประพฤติก่อนนอกแบบก็ผิดประเพณีหรือจารีตประเพณี

ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญมีพื้นฐานมาจากความคิดความเชื่อของคนในสังคมซึ่งผสมผสานความเชื่อของศาสนาตั้งเดิมและความเชื่อในพุทธศาสนา เป็นแบบแผนของการกระทำที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของความเชื่อและค่านิยมของชาวมอญ มีองค์ประกอบของประเพณีและพิธีกรรมที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ประเพณีและพิธีกรรมที่ชาวมอญจัดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้ดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคงและสงบสุข รวมทั้งเป็นเครื่องมือสืบทอดวิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเชื่อต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ในบทที่ 3 นี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงรายละเอียดของประเพณีและองค์ประกอบของพิธีกรรมในประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับของชาวมอญที่บ้านวังกะ โดยผู้วิจัยจะใช้แนววิเคราะห์คติชนด้านการแสดงและการสื่อความหมายเพื่อช่วยทำให้เห็นความสัมพันธ์ของตัวบท สังคม วัฒนธรรม และประเพณีพิธีกรรมที่ได้ศึกษาอย่างชัดเจน

แนวทางการวิเคราะห์คติชนด้านการแสดงและการสื่อความหมาย (performance-centered approach) เป็นแนวทางที่ให้ความสำคัญกับลักษณะทางวัฒนธรรมและสังคมของเจ้าของข้อมูลคติชน วรณี วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน (บ.ก.) (2531: 40-41) กล่าวว่า แนวทางการวิเคราะห์คติชนด้านการแสดงและการสื่อความหมายเป็นแนววิเคราะห์ที่ทำให้เข้าใจคติชนที่ศึกษา แนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของมาลินอฟสกี (Malinowski) ที่พยายามชี้ให้เห็นความสำคัญของการศึกษาภาวะแวดล้อมหรือบริบท (context) ของคติชนที่ศึกษามากกว่าการศึกษาจากเนื้อเรื่อง (text) อย่างเดียว แนวคิดของมาลินอฟสกีมีกลุ่มนักคติชนวิชานำไปประยุกต์ใช้วิเคราะห์ข้อมูลในสนามและในการวิเคราะห์ ทำให้เกิดเป็นแนวคิดใหม่ของการศึกษาคติชนที่ไม่ใช้การศึกษาแค่เนื้อเรื่องเท่านั้น แต่เป็นการศึกษาบริบทที่มีการแสดงและการสื่อความหมายด้วยคติชน

แดน เบ็น-เอมอส (Dan Ben-Amos) ได้เสนอแนวทางการศึกษาคติชนไว้ในบทความเรื่อง “Toward a New Definition of Folklore in Context” ว่า การศึกษาควรมองคติชนในฐานะที่เป็นกระบวนการ เหตุการณ์ การสื่อความหมาย และการแสดง มากกว่าที่จะมองคติชนในฐานะที่เป็นผลิตภัณฑ์หรือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแต่เพียงเท่านั้น และเป้าหมายของการศึกษาอาจเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ไม่จำเป็นต้องศึกษากลุ่มใหญ่ทั้งกลุ่มเสมอไป (วรณี วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน (บ.ก.), 2531: 49) ทั้งนี้ การศึกษาจากกลุ่มเล็ก ๆ เป็นการศึกษางค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการแสดง โดยศึกษาว่าใครเป็นผู้แสดง (who) ศึกษาสิ่งที่แสดง (what) เวลาและโอกาสที่แสดง (when) สถานที่แสดง (where) สาเหตุที่เกิดการแสดง (why) แสดงอย่างไร (how) และการแสดงนั้นเป็นการแสดงให้ใครชม (to whom) องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้มีอิทธิพลต่อความหมายที่ผู้แสดง ผู้เล่า ต้องการสื่อและความหมายที่ได้รับจากผู้ชมและผู้ฟัง

แนวการวิเคราะห์ด้านการแสดงและการสื่อความหมายเน้นความสำคัญด้านภาวะแวดล้อมคติชนคือเหตุการณ์ (event) และการสังสรรค์สัมพันธ์ (interaction) ในรูปแบบการแสดง (performance) ที่มีการสื่อความหมาย มีการใช้ถ้อยคำเป็นสัญลักษณ์ สาระความหมายและความเป็นตัวเป็นตนของคติชนอยู่ที่เหตุการณ์การสื่อความหมายและเครือข่ายของการสื่อความหมายสังคม (วรณี วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน (บ.ก.), 2531: 44) ดังนั้น การศึกษาคติชนในแนวการศึกษาคติชนด้านการแสดงและการสื่อความหมายไม่ได้วิเคราะห์เฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับบริบทเท่านั้น แต่มุ่งพิจารณาว่าบริบททางสังคมวัฒนธรรมมีผลต่อการถ่ายทอดตัวบทในบริบทของการสื่อความหมายการแสดงอย่างไร (ปรมินท์ จารูวร, 2556: 17)

ในการวิเคราะห์รายละเอียดของประเพณีต่าง ๆ ในบทที่ 3 นี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์องค์ประกอบของการจัดประเพณีว่าใคร (who) เป็นผู้ทำอะไร (what) ที่ไหน (where) เมื่อไร (when) อย่างไร (how) ทำไม (why) รวมทั้งการสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมพิธี ภาวะแวดล้อมของสถานการณ์

และบริบทของการสื่อสารการแต่ง เพื่อวิเคราะห์การนำเสนอประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญใน
บริบทสังคมไทย

3.1 ประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญบ้านวังกะ

ประเพณีในรอบปีหรือประเพณีสิบสองเดือนเป็นประเพณีพิธีกรรมที่ถือปฏิบัติกันในช่วงเวลาหนึ่งอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน และถูกกำหนดเป็นแบบแผนความประพฤติของคนในสังคมในรอบ 1 ปี เป็นพิธีทางสังคมที่เกิดขึ้นตามฤดูกาลหรือแต่ละเดือนโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางหรือเป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม ศรีศักร วัลลิโภดม และ สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต (2546: 64-66) กล่าวว่า ประเพณีสิบสองเดือนของสังคมไทยมีรูปแบบคล้ายคลึงกันทั่วทุกภูมิภาค แตกต่างกันในส่วนย่อยตามสภาพแวดล้อมและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ประเพณีสิบสองเดือนในแต่ละท้องถิ่นมีลักษณะเฉพาะและแตกต่างกันไปแม้จะมีความเชื่อเหมือนกัน เนื่องจากสภาพแวดล้อม ลักษณะภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นต่างกัน ระยะเวลาและความสำคัญของประเพณีในแต่ละเดือนของแต่ละท้องถิ่นจึงอาจใกล้เคียงและแตกต่างกัน ประเพณีสิบสองเดือนในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่เด่นชัดคือ ประเพณีเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีบรรพบุรุษ ซึ่งมีทั้งลักษณะที่คล้ายคลึงกันและมีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น

ประเพณีสิบสองเดือนในสังคมไทยปรากฏทั้งในประเพณีหลวงและประเพณีในท้องถิ่นต่าง ๆ มาตั้งแต่อดีต มีพิธีกรรมทั้งเหมือนและแตกต่างกันไป ปราณี วงษ์เทศ (2548) รวบรวมข้อมูลประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ของสังคมไทยใน 12 เดือน ประกอบด้วย

เดือนอ้าย (ปลายเดือนพฤศจิกายนถึงต้นเดือนธันวาคม) เป็นช่วงน้ำลด มีพิธีกรรมเพื่อให้น้ำลดจะได้เก็บเกี่ยวพืชผลได้ เดือนอ้ายมีพิธีชักง้าวเพื่อขอลม ไล่เรือเพื่อไล่น้ำ ขึ้นปีใหม่ เปลี่ยนปีนักษัตร

เดือนยี่ (เริ่มวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนยี่) เป็นช่วงเวลาเก็บเกี่ยวพืชผลเนื่องจากน้ำลด เดือนยี่มีประเพณีทำขวัญลานนวดข้าวและยังเก็บข้าวหลังเกี่ยวข้าวเสร็จ ประเพณีตรียมพาย-ตรีพาย ประเพณีไล่ชิงช้า

เดือนสาม (เริ่มวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนสาม) เป็นช่วงเกี่ยวข้าวและนวดข้าวใส่ยุ้งเรียบร้อยแล้ว มีข้าวใหม่ทำบุญเลี้ยงผี เลี้ยงพระ เดือนสามมีพิธีเผาข้าว ส่งแม่โพสพ ชาวลาวมีประเพณีเผาข้าวหลาม ทำข้าวจี เลี้ยงพระเลี้ยงผี ชาวมอญมีประเพณีบุญส่งพิน

เดือนสี่ (เริ่มวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนสี่) เป็นช่วงหลังเก็บเกี่ยวและพักรอการผลิตใหม่ เดือนสี่มีประเพณีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ประเพณีบุญพระเวส ประเพณีตรุษสิ้นปีเก่า (ปัจจุบันไม่มีแล้ว)

เดือนห้า (เริ่มวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนห้า) เป็นช่วงหลังเก็บเกี่ยวและพักรอการผลิตใหม่ เดือนห้ามีพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษและผีเครื่องมือทำมาหากิน ประเพณีสงกรานต์

เดือนหก (เริ่มวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนหก) เป็นช่วงหลังเก็บเกี่ยวและเริ่มเข้าสู่ฤดูการผลิตใหม่ เดือนหกมีประเพณีแรกนาขวัญเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจชาวไร่ชาวนา ประเพณีโกนจุก แต่งงาน

เดือนเจ็ด (เริ่มวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนเจ็ด) เป็นฤดูการผลิตใหม่เพราะฝนตกแล้ว เกษตรกรต้องเร่งเพาะปลูกจึงไม่มีเวลาจัดประเพณีพิธีกรรมมากนัก ประเพณีที่มีจัดในเดือนเจ็ดคือประเพณีถวายสลากภัต

เดือนแปด (เริ่มวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนแปด) เป็นช่วงฝนตกชุกต่อเนื่อง พระภิกษุสงฆ์เข้าพรรษา เดือนแปดมีประเพณีบวชนาค แห่เทียนพรรษา ประเพณีบุญข้าวประดับดิน

เดือนเก้า (เริ่มวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนเก้า) เป็นช่วงเข้าพรรษาของพระสงฆ์ ยังมีฝนตกต่อเนื่อง เดือนเก้าในอดีตมีพระราชพิธีพืชมงคลหรือพิธีขอให้ฝนตกทั่วฟ้าเพื่อทำมาหากิน

เดือนสิบ (เริ่มวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนสิบ) เป็นช่วงเข้าพรรษา ฝนตกมาก เดือนสิบมีประเพณีรับขวัญข้าวตั้งรวง ประเพณีกวนข้าวทิพย์ ประเพณีสารทเดือนสิบ

เดือนสิบเอ็ด (เริ่มวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด) เป็นช่วงปลายพรรษา มีฝนตกมาก ข้าวเจริญเติบโตเต็มที่ เดือนสิบเอ็ดมีประเพณีแข่งเรือไล่่น้ำพิน้ำเพื่อให้น้ำลดไม่ท่วมข้าวเสียหาย

เดือนสิบสอง (เริ่มวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนสิบสอง) เป็นช่วงมีน้ำมากต่อเนื่องทำให้มีพิธีกรรมเกี่ยวกับน้ำที่สำคัญคือประเพณีลอยกระทงเพื่อขอขมาธรรมชาติ อันมีดินและน้ำ สัตว์และพืชที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

ประเพณีสิบสองเดือนในสังคมของกลุ่มชนชาติไทมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและความเชื่อต่าง ๆ ของคนในสังคม งานวิจัยเรื่อง **วัฒนธรรมข้าวของชนชาติไท : ภาพสะท้อนจากตำนานนิทาน เพลง ของ ประคอง นิมมานเหมินท์ และคณะ (2560: 96-97)** สะท้อนให้เห็นว่าประเพณีและพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชนชาติไทแต่ละกลุ่มล้วนมีความหมายและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิต แต่ละเดือนในรอบปีมีการประพฤติปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับความคิดความเชื่อและการทำมาหากิน สืบทอดตามประเพณี เป็นสิ่งที่รับรู้ร่วมกันและอยู่ในความทรงจำของสมาชิกทุกคนในสังคม คำเรียกประเพณีในรอบปีหรือประเพณี 12 เดือนของชนชาติไทแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่ม เช่น ลาวเรียก “ฮิตสิบสอง” ไทลื้อและไทเขินเรียก “ป่าเวณีสิบสองเดือน” คำเรียกประเพณีสิบสองเดือนในภาษาต่าง ๆ มีความหมายสัมพันธ์กับประเพณีที่เกี่ยวกับความคิดความเชื่อ ขนบธรรมเนียม และการทำมาหากิน

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ประเพณีสิบสองเดือนในสังคมเกษตรกรรมที่เป็นสังคมประเพณีพิธีกรรมกับวิถีทางการเกษตรมีความสอดคล้องควบคู่กันด้วยดี มีความสัมพันธ์กับคิดความเชื่อ ค่านิยม และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในแต่ละสังคม

ประเพณีของชาวมอญบ้านวังกะเป็นประเพณีท้องถิ่นในบริบทสังคมไทย มีลักษณะเฉพาะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ลักษณะของประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญพลัดถิ่นกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมมาก่อนซึ่งเป็นลักษณะร่วมที่สำคัญของประเพณีพิธีกรรมของกลุ่มคนต่าง ๆ ในอุษาคเนย์ ดังที่ ปราณี วงษ์เทศ (2548: 6-7) กล่าวไว้ว่า ประเพณีในอุษาคเนย์เป็นพัฒนาการมาจากพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากินในสังคมเกษตรกรรม ซึ่งพิธีกรรมเป็นพฤติกรรมหรือการกระทำที่สำคัญและมีบทบาทและความหมายต่อชีวิตมนุษย์อย่างยิ่ง พิธีกรรมเป็นการแสดงออกในทางปฏิบัติต่อความเชื่อในศาสนา ใช้แก้ปัญหาเพื่อความอยู่รอดที่แม้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ในทางวิทยาศาสตร์ แต่มีผลต่อความมั่นคงทางจิตใจ ช่วยขจัดความกลัวลดความกังวล และผ่อนคลายความเครียดในวิกฤติต่าง ๆ ของชีวิต พิธีกรรมที่กระทำสืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณีมักเกี่ยวกับการแก้ปัญหาในการผลิตและความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ ประเพณีสิบสองเดือนในอุษาคเนย์สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ที่หลากหลายในการใช้ภูมิปัญญาและประสบการณ์เพื่อปรับตัวให้อยู่รอดสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติอย่างสงบสุข

ประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญที่บ้านวังกะสะท้อนโลกทัศน์และการดำเนินชีวิตในสังคมเกษตรกรรมมาก่อน ซึ่งในสมัยที่อยู่บ้านวังกะเดิม ประเพณีในรอบปีที่ชาวมอญปฏิบัติมาในช่วงเวลาหนึ่ง สัมพันธ์กับการประกอบอาชีพทางการเกษตร ปัจจุบันประเพณีในรอบปีสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและการเปลี่ยนแปลงในบริบทต่าง ๆ โดยยังคงสะท้อนอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นมอญอย่างชัดเจน ประเพณีในรอบปีของชาวมอญที่บ้านวังกะในปัจจุบันสัมพันธ์กับช่วงเวลาและคติความเชื่อ ประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญที่บ้านวังกะ ได้แก่

เดือนสาม มีประเพณีกวนข้าวยาชู และพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้าน

เดือนสี่ มีประเพณีบูชาเจดีย์ และงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุดตมะ

เดือนห้า มีประเพณีสงกรานต์

เดือนหก มีประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่ และ

ประเพณีทำบุญกลางบ้าน

เดือนเจ็ด มีประเพณีขอขมาพระอุปชฌาย์

เดือนแปด มีประเพณีเข้าพรรษา

เดือนเก้า มีประเพณีบุญหม้อนิจิ

เดือนสิบ มีประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ และประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง

เดือนสิบเอ็ด มีประเพณีออกพรรษา และงานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุดตมะ

เดือนสิบสอง มีประเพณีทอดกฐิน และประเพณีลอยกระทงบูชาพระอุปคุต

ประเพณีที่ปฏิบัติในชุมชนมอญบ้านวังกะมีการผสมผสานระหว่างความเชื่อ ความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และระบบเครือญาติ เข้าด้วยกัน เมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในอำเภอสังขละบุรีใหม่ ๆ ประเพณีสิบสองเดือนสัมพันธ์กับกิจกรรมตามห้วงเวลาการเพาะปลูก ประเพณีในรอบปีที่ปฏิบัติในชุมชนชาวมอญทำให้สังคมเกษตรกรรมดำรงอยู่ได้ วิถีชีวิตของชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะภายหลังการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณส่งผลให้การประกอบอาชีพเปลี่ยนเป็นการประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง ธุรกิจที่พักและบริการนักท่องเที่ยว แทนการทำเกษตร ดังที่ผู้วิจัยได้ให้ข้อมูลไว้ในบทที่ 2 และส่งผลต่อประเพณีที่ปฏิบัติในรอบปีและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลาและบริบทต่าง ๆ ด้วย

อิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ ทำให้ประเพณีของแต่ละสังคมอาจมีการปรับเปลี่ยนแนวการปฏิบัติ เช่นเดียวกับประเพณีและพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะที่ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงตามบริบทต่าง ๆ รัฐบาลปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีมีการปรับเปลี่ยนทั้งประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องของสังคมโดยรวม

ประเพณีและพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะทั้งในระดับครอบครัวและระดับชุมชน สืบทอดตามบรรพบุรุษ มีลักษณะผสมผสานความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษและความเชื่อในพุทธศาสนา บางประเพณีสูญหายไปตามกาลเวลาเหลือเพียงการบอกเล่า บางประเพณีปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพเศรษฐกิจของผู้ประกอบพิธี บางประเพณีนำเสนอในบริบทของการท่องเที่ยว ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะสร้างอัตลักษณ์และความทรงจำร่วม ช่วยธำรงสำนึกชาติพันธุ์ และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชาวมอญบ้านวังกะ

ต่อไปนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการจัดประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญบ้านวังกะ ในแต่ละประเพณี ผู้วิจัยจะชี้ให้เห็นองค์ประกอบของการจัดประเพณีว่าใคร (who) เป็นผู้ทำอะไร (what) ที่ไหน (where) เมื่อไร (when) อย่างไร (how) ทำไม (why) รวมทั้งการสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมพิธี ภาวะแวดล้อมของสถานการณ์ และบริบทของการสื่อสารการแสดง เพื่อวิเคราะห์การนำเสนอประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญในบริบทสังคมไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1.1 ประเพณีเดือนสาม

ประเพณีในรอบปีที่สำคัญในเดือนสามของชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะ ได้แก่ ประเพณีกวนข้าวยาสุ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ตรงกับวันสำคัญในพุทธศาสนาคือวันมาฆบูชา และพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้าน

ชาวมอญบ้านวังกะจัดประเพณีกวนข้าวยาฮูในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3 (วันโกน) เพื่อเตรียมสำหรับทำบุญในวันมาฆบูชา สุจริตลักษณ์ ตีผดุง และ ประภาศรี คำสะอาด (2545: 88) กล่าวถึงประวัติการทำข้าวยาฮูว่ามีมาตั้งแต่ครั้งสมัยหงสาวดี เนื่องจากชาวมอญต้องสู้รบตลอด จึงทำข้าวยาฮูเก็บไว้กินในยามสงคราม ข้าวยาฮูมีสารอาหารที่เป็นประโยชน์ กินแล้วอึดท้องได้นาน พกพาสะดวก และเก็บไว้ได้นาน ชาวมอญจึงทำข้าวยาฮูในช่วงเดือน 3 เป็นประจำ เพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษที่ต่อสู้เพื่อรักษาประเทศชาติ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ชาวมอญส่วนใหญ่ไม่ทราบที่มาของประเพณีกวนข้าวยาฮู ทราบแต่เพียงว่าทำตามที่ทำแม่ทำต่อ ๆ กันมา

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีกวนข้าวยาฮูของชาวมอญบ้านวังกะเมื่อวันที่ 7-8 กุมภาพันธ์ 2563 ที่คุ้มตงสัก จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่า ประเพณีกวนข้าวยาฮูมีมาตั้งแต่อยู่ที่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เมื่ออพยพมาอยู่ที่บ้านวังกะเก่ามีกวนข้าวยาฮูทำบุญถวายพระในวันมาฆบูชา เมื่อย้ายมาอยู่ที่บ้านวังกะในปัจจุบันชาวมอญส่วนใหญ่กวนข้าวยาฮูภายในครอบครัว บางคุ้มชาวบ้านร่วมกันกวนข้าวและทำบุญคุ้มบ้านไปด้วย (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2563)

ประเพณีกวนข้าวยาฮูที่คุ้มบ้านตงสักในปีที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามนั้น หัวหน้าคุ้มประกาศนัดหมายชาวบ้านให้มาร่วมกันกวนข้าวยาฮูในช่วงบ่ายของวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2563 ที่ศาลากลางคุ้มบ้าน สำหรับถวายพระในพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้านในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2563 ซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 (วันมาฆบูชา) องค์ประกอบของการจัดประเพณีกวนข้าวยาฮูและพิธีทำบุญประจำปีคุ้มบ้าน^{1 2} มีดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹ ผู้วิจัยปรับปรุงรูปแบบการนำเสนอตารางองค์ประกอบพิธีในประเพณีต่าง ๆ จากตาราง อารมณ์ อุทิศณ์ (2531: 76-78) และปรมินท์ จารูร (2556: 228-229)

² ผู้วิจัยใช้ตัวเลขแสดงผู้เข้าร่วมพิธีตามคอลัมน์ “WHO” เพื่อให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมพิธีแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มทำอะไรบ้างในพิธีกรรม

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีกวนข้าวยายสุ และพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้าน

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW		
พิธีกรรม การกวนข้าว ยายสุ	จุดประสงค์ 1. ถวายพระสงฆ์ มอบให้ญาติ ผู้ใหญ่ เพื่อนบ้าน ผู้ใหญ่ เพื่อนบ้าน 2. สร้างบุญกุศล 3. สร้างความ สามัคคี 4. อนุรักษ์ ประเพณีของ ชุมชน	ผู้เข้าร่วมพิธี 1. หัวหน้าคุ้ม 2. ชวามอบบ้าน วังกะ	โอกาส การกวนข้าวยายสุ ทำในวันขึ้น 14 ค่ำเดือน 3 และ นำข้าวยายสุทำบุญ ถวายพระในวัน ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3	สถานที่ ศาลากลาง คุ้มบ้าน	อุปกรณ์ 1. วัตถุดิบใน การกวนข้าว ยายสุ ได้แก่ ข้าว เหนียว น้ำมัน พืช ถั่วลิสงคั่ว งา คั่ว คั่ว มะพร้าวหั่นคั่ว ชิง ชอย คั่ว กระเทียมคั่ว พริกไทย เกลือ 2. อุปกรณ์ใน การกวนข้าว ได้แก่ เตาไฟ ไม้ พิน กระทะ ไม้ พาย น้ำมันพืช ใบตอง	ขั้นตอน 1. นำกระทะตั้งบนเตาไฟ ใส่ น้ำมันพืชประมาณครึ่งกระทะ 2. เมื่อน้ำมันพืชร้อนใส่ข้าว เหนียวลงไปเพื่อให้ข้าวเหนียวสุก 3. ใส่ถั่วลิสงคั่ว งา คั่ว คั่ว มะพร้าวหั่นคั่ว กระเทียมคั่ว ชิง ชอยคั่ว พริกไทย เกลือ การนให้ เข้ากับข้าวเหนียว 4. นำใบตองปิดคลุมข้าวเหนียว และปิดทับด้วยฝาครอบกระทะ ทิ้งไว้ประมาณ 30 นาทีเพื่อให้ ข้าวเหนียวสุก 5. ชาวบ้านผู้หญิงนำข้าวยายสุที่ กวนเสร็จแล้วไปจัดแบ่งสำหรับ ถวายพระ ส่วนหนึ่งแจกจ่าย ชาวบ้าน และอีกส่วนหนึ่งนำมา รับประทานร่วมกัน	การสังเกตุผู้เข้าร่วมพิธี 1. ประชาสัมพันธ์ และ ประสานงานต่าง ๆ 2. ส่วนมากเป็นวัยผู้ใหญ่และวัย เด็ก ไม่ค่อยมีเยาวชนหรือวัยรุ่น 2. ผู้สูงอายุมางดูการกวนข้าว และให้คำแนะนำ 2. ผู้ชายจัดเตรียมสถานที่และ อุปกรณ์ และช่วยกันกวนข้าว 2. ผู้หญิงจัดเตรียมวัตถุดิบ สำหรับกวนข้าวยายสุ และ จัดแบ่งข้าวยายสุที่กวนเสร็จ สำหรับถวายพระ แจกชาวบ้าน และเด็ก ๆ 2. เด็กในชุมชนซึ่งมีจำนวนมาก มาวิ่งเล่นในบริเวณพิธี และรอ รับข้าวยายสุกลับไปรับประทาน

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้าน	1. เพื่อทำบุญประจำปีของคุ้มบ้าน 2. เพื่อสร้างความศรัทธา สำนึกดี และอนุรักษประเพณีของชุมชน	1. พระสงฆ์ 2. มีคนอายุ 3. หัวหน้าคุ้ม 4. ชาวมอญ	ชาวมอญนำข้าว ยา กล้วย พระสงฆ์ในพิธี ทำบุญประจำปีของคุ้มบ้าน ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3	ศาลากลาง ของคุ้มบ้าน	1. หม้อมุงคล 2. สายสิญจน์ 3. ชันนมมนต์ 4. ตาลปัตร 5. สังฆทาน 6. แก้วใส่น้ำสำหรับกรวดน้ำ 7. ข้ายายู 8. อาหารถวายพระ 9. ฝนรตนะ	1. ชาวมอญนำอาหารมาจัดเตรียมสำหรับถวายพระสงฆ์ 2. พระสงฆ์จากวัดวังแก้วกรวดน้ำ 3. ชาวมอญผู้ชายนำผ้าเช็ดเท้า พระสงฆ์ก่อนเข้าในศาลา 4. พระสงฆ์นั่งประจำอาสนะ ชาวบ้านถวายน้ำดื่ม 5. มีคนนำขาน้ำชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล 5 อาราธนาพระปริตร 6. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ 7. ชาวมอญถวายภัตตาหารและข้ายายูแด่พระสงฆ์ 8. เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเรียบร้อยแล้ว ชาวมอญถวายจุดปัจจัย ดอกไม้ รูปเทียน และสังฆทาน	1. มีจำนวน 8 รูป 1. สวดพระพุทธมนต์ด้วยภาษาบาลีทำนองแบบมอญ 2. เป็นผู้นำประกอบพิธีและลำดับพิธีด้วยภาษามอญ 3. จุดเทียนที่หม้อมุงคลในขณะทีพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ ผู้วิจัยสอบถามชาวบ้านพบว่า นอกจากหัวหน้าคุ้มแล้ว ผู้เฒ่าผู้แก่ในพิธีเป็นคนจุดเทียนแทนก็ได้ 4. เป็นชาวมอญในคุ้มตงสักเป็นส่วนใหญ่ มาจากคุ้มบ้านอื่นบ้างเล็กน้อย (จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ชาวมอญในพิธี) 4. วัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุเป็นส่วนมาก เด็กและเยาวชนมีจำนวนน้อย

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						9. พระสงฆ์สวดอโณมโหทนา 10. มีคนยกน้ำกรวดน้ำอุทิศกุศล 11. พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่ผู้เข้าร่วมพิธีและบริเวณศาลา 12. มีคนยกน้ำขอมาพระพุทธรูปธรรม พระสงฆ์ และกราบลาพระสงฆ์ 13. พระสงฆ์กลั้ววัด 14. ชาวบ้านไปรยฝนรดน้ำแก่ผู้มาร่วมในพิธี 15. ชาวบ้านรับประทานอาหารร่วมกัน จากนั้นช่วยกันเก็บสิ่งของและทำความสะอาดสถานที่ประกอบพิธีแล้วจึงแยกย้ายกลับบ้าน	4. ผู้ชายทำหน้าที่ต่าง ๆ ในพิธีกรรม ส่วนผู้หญิงจะจัดเตรียมอาหารสำหรับถวายพระ 2,3,4 แต่งกายด้วยชุดขาวมอญ

จากตารางข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประเพณี

ผู้เข้าร่วมในประเพณีกวนข้าวยาสุเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะแสดงให้เห็นว่าใครเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้แสดงหรือผู้ถ่ายทอด และใครเป็นผู้ชมหรือผู้ร่วมในประเพณี จากการศึกษาพบว่าประเพณีกวนข้าวยาสุและพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้านของชาวมอญที่บ้านวังกะมีผู้เข้าร่วมพิธี ดังนี้

ก. หัวหน้าคุ้ม

หัวหน้าคุ้มได้รับคัดเลือกจากสมาชิกในคุ้มบ้านทำหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยและประสานกับกรรมการวัดวังแก้วเวการามเพื่อร่วมดำเนินงานต่าง ๆ ของวัดและชุมชน เมื่อมีการจัดประเพณีหรือกิจกรรมใด ๆ หัวหน้าคุ้มจะแจ้งให้สมาชิกในคุ้มบ้านทราบและร่วมกันเตรียมงาน ชุมชนดงสักเป็นคุ้มบ้านที่ร่วมกันจัดประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง หัวหน้าคุ้มคนปัจจุบันคือ นายติน ใจเจริญ ได้ประกาศแจ้งสมาชิกในคุ้มบ้านซึ่งมีมากกว่า 50 ครอบครัวให้มาร่วมกันกวนข้าวในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2563 และร่วมทำบุญประจำปีของคุ้มบ้านในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2563 ที่ศาลากลางประจำคุ้มบ้าน

ข. ชาวมอญ

ชาวมอญที่เข้าร่วมประเพณีกวนข้าวยาสุส่วนมากเป็นวัยผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ และเด็ก ผู้สูงอายุมานั่งในศาลาเพื่อคอยแนะนำการกวนข้าวยาสุ ผู้ชายจะเป็นผู้จัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์สำหรับการกวนข้าว และช่วยกันกวนข้าว กระทะละ 2-3 คน ส่วนผู้หญิงจะทำหน้าที่จัดเตรียมวัตถุดิบต่าง ๆ เช่น น้ำมันพืช ข้าวเหนียว ถั่วลิสง มะพร้าว เมื่อผู้ชายกวนข้าวเสร็จแต่ละกระทะ ผู้หญิงก็จะจัดแบ่งข้าวยาสุที่กวนเสร็จแล้วเป็นส่วน ๆ ส่วนหนึ่งไว้สำหรับถวายพระในพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้านในวันรุ่งขึ้น ส่วนหนึ่งจัดแยกใส่ถุงไว้สำหรับแจกให้เด็ก ชาวบ้าน และผู้ที่มาช่วยกันกวนข้าว อีกส่วนหนึ่งจัดใส่จานให้ผู้เฒ่าผู้แก่และผู้ที่มาช่วยกันกวนข้าวได้รับประทานร่วมกัน (ดูภาพที่ 39 ประกอบ) จะเห็นว่าชาวมอญที่เข้าร่วมในประเพณีกวนข้าวยาสุจะแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน ส่วนเด็กชาวมอญในคุ้มดงสักมีจำนวนมาก โดยเฉพาะช่วงอายุ 3-10 ปี เด็ก ๆ พวกนี้มาเล่นในบริเวณศาลาเพื่อมาดูการกวนข้าวยาสุและรอรับข้าวยาสุไปรับประทาน (ดูภาพที่ 40 ประกอบ)

ภาพที่ 39 ภาพหญิงชาวมอญเตรียมวัตถุดิบกวนข้าวยาฮูและจัดแบ่งข้าวยาฮูที่กวนเสร็จแล้ว

ภาพที่ 40 ภาพเด็กชาวมอญมาร่วมในประเพณีกวนข้าวยาฮู

ในพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้าน ผู้เข้าร่วมพิธีส่วนมากเป็นชาวบ้านวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ แต่งกายตามแบบชาวมอญ มีเด็กมากับพ่อแม่บ้างแต่จำนวนไม่มากเท่ากับวันกวนข้าว (ดูภาพที่ 41 ประกอบ) ผู้วิจัยสังเกตว่าการแต่งกายของผู้หญิงชาวมอญในพิธีนี้ไม่ได้พิถีพิถันมากเท่ากับการแต่งกายในประเพณีที่จัดที่วัดวังแก้วเวการามหรือเจดีย์พุทธคยา

ภาพที่ 41 ภาพชาวมอญที่เข้าร่วมในพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้านดงสัก

นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังสังเกตว่าในประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวมอญบ้านวังกะ พ่อแม่มักพาลูกหลานมาร่วมพิธีด้วย นอกจากเด็กจะได้รับความสนุกสนานแล้ว ยังได้เรียนรู้

วัฒนธรรมของบรรพบุรุษผ่านประสบการณ์ตรง ในประเพณีกวนข้าวยาสุและพิธีทำบุญประจำปีของ
 คุ่มดงสักไม่ค่อยมีเยาวชนหรือเด็กวัยรุ่นเข้าร่วมพิธี อาจเพราะต้องไปศึกษาหรือทำงานนอกพื้นที่
 อีกทั้งไม่พบนักท่องเที่ยวเข้าร่วมในประเพณีนี้ เนื่องจากเป็นประเพณีที่ไม่ได้นำเสนอในการท่องเที่ยว

ค. พระสงฆ์

ในพิธีทำบุญประจำปีของคุ่มดงสักในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ชาวบ้านนิมนต์
 พระสงฆ์จากวัดวังแก้วเวการามจำนวน 8 รูปมาเจริญพระพุทธมนต์ (ดูภาพที่ 42 ประกอบ) ผู้วิจัย
 สังเกตว่าพระสงฆ์ที่มาประกอบพิธีมาจากวัดวังแก้วเวการามทั้งหมด การเจริญพระพุทธมนต์ของ
 พระสงฆ์ในพิธีทำบุญประจำปีของคุ่มดงสักเป็นภาษาบาลีทำนองแบบมอญ

ภาพที่ 42 ภาพพระสงฆ์กำลังเจริญพระพุทธมนต์ในพิธีทำบุญประจำปีของคุ่มบ้านดงสัก

ง. มัคทายก

มัคทายกผู้ทำหน้าที่นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีต่าง ๆ ในพิธีทำบุญ
 ประจำปีของคุ่มดงสักเป็นผู้อาวุโสในชุมชนมอญบ้านวังกะที่ทำหน้าที่มานาน คือ นายยุทธ หงสาวดี
 หรือ ลุงสี่ เป็นชาวบ้านมอญอีกคุ่มบ้านหนึ่ง แต่ได้รับเชิญให้มาทำหน้าที่มัคทายกในพิธีนี้ ลุงสี่
 นำประกอบพิธีด้วยภาษามอญและลำดับขั้นตอนตามธรรมเนียมชาวมอญ จากการเก็บข้อมูล
 ภาคสนามการจัดประเพณีต่าง ๆ ของชาวมอญที่บ้านวังกะ ผู้วิจัยสังเกตว่ามัคทายกผู้ประกอบพิธี
 ต่าง ๆ มีหลายคน อายุประมาณ 60-70 ปี เป็นผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือจากชาวบ้าน บางคนพูด
 ภาษาไทยได้ บางคนพูดภาษาไทยไม่ได้เลย

2. วัตถุประสงค์ในการจัดประเพณี

จุดประสงค์ของการจัดประเพณีกวนข้าวยาสุเพื่อทำบุญถวายพระสงฆ์ในวันสำคัญใน
 พระพุทธศาสนาคือวันมาฆบูชา ซึ่งเป็นวันที่พระสงฆ์จำนวน 1,250 รูปมาเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 พร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย พระสงฆ์เหล่านั้นล้วนเป็นเอหิภิกขุและเป็นพระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา

การกวนข้าวยาสุซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญในประเพณีเดือนสาม ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องข้าวยาคุในสมัยพุทธกาล ซึ่งสำนักงานราชบัณฑิตยสภาอธิบายไว้ในรายการวิทยุ ฐิติภักดิ์ภาษาไทย เรื่อง “ข้าวยาคุ” ว่า ยาคุมาจากภาษาบาลีว่า ยาคุ มีลักษณะแบบเดียวกับข้าวต้ม ในสมัยพุทธกาลใช้ข้าวหรือธัญพืชชนิดอื่นแช่น้ำในอัตราส่วน 1 ต่อ 16 จนเปลือกธัญพืชอ่อนตัว แล้วเคี่ยวให้เหลือเพียงครึ่งเดียว เป็นอาหารที่ทำให้ผู้ป่วยหรือผู้ที่หิวกระหายดื่ม ในวินัยปิฎกและพระสูตรอังคุตตรนิกาย กล่าวว่า ข้าวยาคุมีประโยชน์ 5 ประการ คือ ช่วยบรรเทาความหิว บรรเทาความกระหาย ทำให้ลมเดินสะดวก ช่วยชำระลำไส้ และช่วยย่อยอาหาร และตามพุทธประวัติกล่าวว่าพราหมณ์ผู้หนึ่งหุงข้าวยาคุและทำขนมหวานถวายพระพุทธเจ้าและพระสาวกฉัน ขนมที่พราหมณ์ทำเป็นขนมหวาน ส่วนข้าวยาคุไม่มีรสหวาน (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2553: ออนไลน์)

ประเพณีกวนข้าวยาสุสะท้อนความเชื่อเรื่องการทำบุญเพื่อส่งผลในภพหน้า กล่าวคือชาวมอญมีความมุ่งหวังสูงสุดในเชิงศาสนาคือได้พบนิพพาน การทำบุญด้วยการทำนุบำรุงพระศาสนาเชื่อกันว่าทำบุญมากเท่าใดจะส่งผลในภพหน้านั้น ชาวมอญบ้านวังกะจึงนิยมทำบุญและบริจาคทานเมื่อมีประเพณีพิธีกรรมและในโอกาสต่าง ๆ นอกจากนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าจุดประสงค์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการจัดประเพณีกวนข้าวยาสุยังเป็นการสร้างความสามัคคีของชุมชน ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมต่าง ๆ และทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้วัฒนธรรมของบรรพบุรุษ อันเป็นเครื่องมือสำคัญในการสืบทอดความเป็นมอญ

3. โอกาสในการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามการจัดประเพณีกวนข้าวยาสุของชาวมอญที่บ้านวังกะพบว่า ชาวมอญจัดประเพณีกวนข้าวยาสุในเดือนสามมาตั้งแต่อยู่ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาเมื่ออพยพมาอยู่ในประเทศไทยยังปฏิบัติสืบทอดตามบรรพบุรุษมาจนถึงปัจจุบัน โดยปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์ในการกวนข้าวยาสุตามความเหมาะสมของสภาพเศรษฐกิจและสังคม และในแต่ละปีรูปแบบการจัดประเพณีแตกต่างกันไป

4. สถานที่จัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีกวนข้าวยาสุของชาวมอญบ้านวังกะในปี พ.ศ. 2563 ผู้วิจัยพบว่า สถานที่จัดประเพณีกวนข้าวยาสุคือศาลากลางบ้านของคุ้มตงสักซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้านด้วย

5. ขั้นตอนการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีกวนข้าวยาสุและพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้านดงสักพบว่า การกวนข้าวยาสุไม่ได้มีลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมทางศาสนา ชาวมอญจะร่วมกันกวนข้าวตามขั้นตอนของการปรุงข้าวยาสุที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยใช้กระทะขนาดใหญ่ ใช้คนกวน 2-3 คนต่อกระทะ เริ่มกวนข้าวยาสุโดยนำข้าวเหนียวดิบกวนกับน้ำมันพืชประมาณ 30 นาทีจนเมล็ดข้าวเหนียวเริ่มมีสีเหลือง จากนั้นใส่ถั่วคั่ว งาคั่วคั่ว มะพร้าวหั่นคั่ว พริกไทย ขิงซอยคั่ว กระเทียมคั่วเกลือ กวนให้เข้ากันดีแล้วใช้ใบตองปิดคลุมข้าวเหนียวและปิดทับด้วยฝาครอบกระทะอีกชั้นหนึ่ง ทิ้งไว้ประมาณ 30 นาทีจนข้าวเหนียวสุกจึงตักขึ้น ชาวบ้านผู้หนึ่งนำข้าวยาสุจัดแบ่งสำหรับถวายพระแจกเด็กและชาวบ้าน ส่วนผู้ชายเตรียมกวนข้าวยาสุกระทะต่อไป

ส่วนในพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มดงสักในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 มีลำดับขั้นตอนการประกอบพิธีตามแบบพิธีสงฆ์ โดยเมื่อพระสงฆ์มาถึงพิธีแล้ว มีคนายนำบูชาพระรัตนตรัยตามด้วยอาราธนาศีล 5 และอาราธนาพระปริตร จากนั้นพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ในระหว่างที่พระสงฆ์สวดมนต์ มีคนยกจุดเทียนรูปที่หม่อมมงคล หลังจากทีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว มีคนยกดับรูปเทียนที่หม่อมมงคล จากนั้นชาวมอญผู้หนึ่งจะจัดเตรียมอาหารใส่ถาดแล้วส่งต่อให้ชาวมอญผู้ชายเพื่อถวายพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จ มีคนยกเชิญชาวบ้านถวายจตุปัจจัย ดอกไม้ รูปเทียน และสังฆทาน พระสงฆ์อนุโมทนา หลังจากนั้นมีคนยกนำกรวดน้ำอุทิศกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่ผู้เข้าร่วมพิธีและบริเวณศาลา และมีคนยกนำขอขมาพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ แล้วกราบลาพระสงฆ์ พระสงฆ์เดินทางกลับวัด

หลังจากพระสงฆ์กลับวัดแล้ว ชาวมอญบางคนนำเหรียญโปรยทานแจกให้ผู้ที่มาร่วมในพิธี (ดูภาพที่ 43 ประกอบ) เหรียญโปรยทานที่บ้านวังกะเป็นเงินเหรียญห่อด้วยกระดาษหรือริบบิ้นหลากสี รวมทั้งลูกอมต่าง ๆ ชาวมอญบางคนเรียกเหรียญโปรยทานเป็นภาษาไทยว่า “ฝนรัตนะ” ภาษามอญเรียกว่า “กรูปอโร” ชาวมอญเชื่อว่าการบริจาคทานเป็นการทำบุญที่ได้านิสงส์มากอย่างหนึ่ง เป็นการสะสมบุญเพื่อภพหน้า

ภาพที่ 43 ภาพชาวมอญโปรยฝนรัตนะให้กับผู้มาร่วมในพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้านดงสัก

รูปแบบการจัดประเพณีกวนข้าวยาสูของชาวมอญบ้านวังกะปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสม จากการสอบถามนายบุญฉาย หงสาวดี ผู้อาวุโสชาวมอญ ได้ข้อมูลว่า การกวนข้าวยาสูในสมัยที่ย้ายมาอยู่บ้านวังกะใหม่นั้นจะร่วมกันที่ศาลาประชาคมกลางหมู่บ้าน ชาวบ้านเอาข้าวเหนียว ถั่ว งา มาช่วยกันทำ บางปีก็มีการประกวดข้าวยาสู ต่อมาก็เลิกไปเนื่องจากการตัดสินใจไม่ถูกใจชาวบ้าน เกิดเป็นความไม่พอใจกันขึ้น (บุญฉาย หงสาวดี, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2563)

ประเพณีกวนข้าวยาสูของชาวมอญบ้านวังกะสืบทอดจากบรรพบุรุษมาตั้งแต่อยู่ในเมืองมอญ และหลวงพ่อดุตตะมะร้อยพันประเพณีขึ้นใหม่เมื่อมาอยู่ที่บ้านวังกะ ในปัจจุบันประเพณีกวนข้าวยาสูจัดร่วมกับพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้าน เป็นประเพณีในเดือนสามของชาวมอญบ้านวังกะ

3.1.2 ประเพณีเดือนสี่

เดือนสี่ตรงกับเดือนมีนาคมของไทย ประเพณีที่สำคัญในเดือนสี่ของชาวมอญบ้านวังกะที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ได้แก่ ประเพณีบูชาเจดีย์ และงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ

ประเพณีบูชาเจดีย์สะท้อนความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวมอญ การบูชาสักการะเจดีย์เพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้า ชาวมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาจะเดินทางไปสักการะพระเจดีย์ต่าง ๆ ในช่วงเดือนนี้ ประเพณีบูชาเจดีย์สัมพันธ์กับความเชื่อและความเคารพบูชาของชาวมอญที่มีต่อเจดีย์สถานต่าง ๆ เช่น พระเจดีย์ชเวดากอง จวนเครือวิฆนยาจารย์ กล่าวถึงความเชื่อของชาวมอญต่อพระเจดีย์ชเวดากองว่า ชาวมอญทั้งหลายต่างเคารพบูชาองค์พระเจดีย์เมืองย่างกุ้งด้วยความเลื่อมใส ด้วยเป็นที่ประดิษฐานพระเกศาธาตุของพระพุทธเจ้าโคตมะ และเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์ในอดีต (จวนเครือวิฆนยาจารย์, 2539) สอดคล้องกับ ศวิตา โนนายะ (2541) กล่าวว่า เจดีย์ชเวดากองเป็นพระบรมธาตุอันเกิดจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวมอญจึงได้สร้างเจดีย์ไว้ โดยเชื่อว่าเจดีย์ชเวดากองเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า 4 พระองค์ และเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าที่เก่าแก่ที่สุดในโลก

ส่วนเจดีย์พุทธคยาที่วัดวังกวีเวการามนั้นหลวงพ่อดุตตะมะสร้างจำลองตามแบบเจดีย์พุทธคยาที่ประเทศอินเดียแต่มีขนาดเล็กกว่า มหาวิหารโพธิ์พุทธคยาเป็นสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (พระมหาสุชาติ สิริปัญโญ, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2564) นายวินัย สมบูรณ์ดี เล่าว่าหลวงพ่อดุตตะมะตั้งใจสร้างเจดีย์พุทธคยาให้ชาวมอญและชาวพุทธได้กราบไหว้บูชา เมื่อสร้างเจดีย์พุทธคยาเสร็จ หลวงพ่อเริ่มจัดประเพณีบูชาเจดีย์ในเดือนสี่ ซึ่งแต่เดิมเมื่ออยู่บ้านเก่าไม่มีเจดีย์จึงไม่มีประเพณีนี้ ในรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เมื่อถึงเดือนสี่มีประเพณีบูชาเจดีย์ทุกวัด

บางวัดมีสวดมนต์ 3 วัน บางวัดมีสวดมนต์ทั้งเดือน บางวัดสวดมนต์ทั้งวันทั้งคืน (วินัย สมบูรณ์ดี, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2563)

ในเดือนสี่มีวันสำคัญสำหรับชาวมอญบ้านวังกะคือวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะ ซึ่งตรงกับวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 4 ชาวมอญบ้านวังกะจัดงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะ ผนวกรวมกับประเพณีบูชาเจดีย์ กิจกรรมมีต่อเนื่องหลายวันและมีกิจกรรมหลากหลาย นายวินัย สมบูรณ์ดี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เล่าว่า แต่เดิมงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะเริ่มวันแรกในวันขึ้น 4 ค่ำ เดือน 4 ถึงวันขึ้น 8 ค่ำ เดือน 4 รวม 5 วัน ต่อมาหลังจากหลวงพ่อดุตตะมรณภาพ พระมหาสุชาติให้เริ่มวันแรกคือวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 4 ซึ่งไปจนถึงวันขึ้น 10 ค่ำ เดือน 4 รวมเวลาจัดงาน 5 วัน (วินัย สมบูรณ์ดี, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2563)

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีบูชาเจดีย์และงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะในวันที่ 8-11 มีนาคม 2563 โดยประเพณีบูชาเจดีย์จัดในวันที่ 2-10 มีนาคม 2563 และพิธีทำบุญวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะจัดวันที่ 11 มีนาคม 2563 องค์ประกอบของการจัดประเพณีบูชาเจดีย์ และงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะ มีดังนี้

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีบูชาเจดีย์ และงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงปู่อดุลมະ

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW	
พิธีเจริญพระ พุทธมนต์เย็น	จุดประสงค์ เพื่อระลึกถึง พระคุณของ พระพุทธเจ้า	ผู้เข้าร่วมพิธี 1. เจ้าอาวาสวัด วังแก้วเวภาราม 2. เจ้าอาวาสวัด เจดีย์สามองค์ 3. พระสงฆ์ 4. มัคทายก 5. ชาวบ้าน	โอกาส พิธีเจริญพระพุท ธมนต์เย็นมีขึ้น วัน ก่อนถึงวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 4 เป็น เวลา 9 วัน	สถานที่ เจดีย์ พุทธคยา	ขั้นตอน 1. พระสงฆ์และสามเณรจากวัด วังแก้วเวภารามและวัดต่าง ๆ ใน อำเภอสังขละบุรีเดินทางมาที่ เจดีย์พุทธคยา 2. มัคทายกนำบูชาพระรัตนตรัย ตามด้วยอาราธนาศีล อาราธนา พระปริตร 3. พระสงฆ์เริ่มเจริญพระพุท ธมนต์ ระหว่างเจริญพระพุท ธมนต์ มัคทายกและชาวบ้าน ช่วยกันจุดเทียนหม่อมงคลของ ชาวบ้านที่นำมาร่วมในพิธีสวด 4. เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุท ธมนต์จบ มัคทายกและชาวบ้าน ช่วยกันดับเทียนหม่อมงคล	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี 1.2.3 มีประมาณ 50 รูป 1.2.3 พยอเดินทางมาที่เจดีย์ พุทธคยาตั้งแต่เวลา 19:00 น. เริ่มเจริญพระพุทธรมนต์เวลา 20:00 น. เจริญพระพุทธรมนต์ ด้วยภาษาบาลีทำนองแบบมอญ 3. มาจากวัดวังแก้วเวภารามและ ต่าง ๆ 2. แสดงพระธรรมเทศนาเป็น ภาษามอญ 4. นำประกอบพิธีกรรมและ ลำดับพิธีด้วยภาษามอญ 3. นำหม่อมมงคลมาร่วมในพิธี และร่วมพิธีเจริญพระพุทธรมนต์

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						5. พระผู้ใหญ่แสดงพระธรรมเทศนา 6. ชาวบ้านกล่าวคำขอมาพระพุทธรูป พระสงฆ์ และกราบลาพระสงฆ์ พระสงฆ์เดินทางกลับ 7. ชาวบ้านเดินทางกลับ	3. นำเครื่องตั้งมาถวายพระสงฆ์ และแจกผู้เข้าร่วมพิธี 3. นำหม้อมงคล น้ำ ทราย กรวด ข้าวสาร กลับบ้านเมื่อพิธีเจริญพระพุทธรูปครบ 9 ค่ำ

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีบวชนาค	เพื่ออุทิศบุญกุศล ถวายแด่หลวงพ่อก ุตตะมะ	1. พระสงฆ์ 2. มัคทายก 3. ผู้บวช 4. พ่อแม่และ ญาติผู้บวช 5. ชาวบ้าน	พิธีบวชนาคจัดขึ้น ก่อนถึงวันคล้าย วันเกิดหลวงพ่อก ุตตะมะ 2 วัน	ศาลาฉัน	1. เครื่องอัฐบริขาร 2. หม้อมงคล 3. สายสิญจน์	1. ชาวบ้านร่วมกันแห่หน้าคหู่ จากหน้าสะพานอุตตะมานุสรณ์ ไปวัดรั้งกวีเวการาม 2. พระสงฆ์ 9 รูปนั่งหน้าพระ ประธาน ผู้บวชนั่งเรียงแถวหน้า พระสงฆ์ทั้ง 9 รูป 3. พ่อแม่ผู้บวชนำหม้อมงคลวาง บนโต๊ะหน้าคณะสงฆ์เพื่อ ประกอบพิธี มัคทายกโยง สายสิญจน์ล้อมรอบผู้บวชและ หม้อมงคล 4. มัคทายกนำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล อาราธนา พระปริตร 5. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ 6. ระหว่งเจริญพระพุทธมนต์ มัคทายกและชาวบ้านช่วยกัน จุดเทียนที่หม้อมงคล	1. เจริญพระพุทธมนต์ด้วย ภาษาบาลีทำนองแบบมอญ 2. นำประกอบพิธีและลำดับพิธี ด้วยภาษามอญ 3. สวมใส่ชุดขาวมอญ นุ่งโจรง พันสีแดงลายตาราง สวมเสื้อ แขนยาวสีขาว พมสไปสีขาว 4,5. แต่งกายด้วยชุดขาวมอญ ผู้ชายนุ่งโจรง ผู้หญิงนุ่งผ้าถุง สวมเสื้อเข้ารูปสีล้วนสวยงาม 5. ส่วนใหญ่เป็นชาวอมญบ้าน วังกะ มีทั้งวัยผู้ใหญ่ วัยรุ่น และ เด็ก

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>7. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ จบ มีคนยกและชาวบ้านช่วยกันดับเทียนที่หม่อมมงคล และเก็บสายสิญจน์โยน</p> <p>8. พระสงฆ์ผูกข้อมือนิ้วผู้บวช</p> <p>9. ผู้บวช พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และชาวบ้านในพิธีกล่าวคำขอขมา พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ และกราบลาพระ</p> <p>10. ผู้บวชนำหม่อมมงคลและสิ่งของสำหรับบวชกลับบ้าน</p> <p>11. พ่อแม่และญาติปลงมผู้บวชและนำน้ำในหม่อมมงคลผสมขมิ้นทาศีรษะและอาบชำระร่างกาย เตรียมสำหรับเข้าสู่พิธีอุปสมบทในวันรุ่งขึ้น</p>	

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีบรรพชา และอุปสมบท	เพื่อระลึกถึง พระคุณและอุทิศ บุญกุศลถวายแด่ หลวงพ่อดุตตมะ	1. เจ้าคณะจังหวัด กาญจนบุรี 2. เจ้าอาวาสวัดวังก วิเวการาม 3. พระสงฆ์ 4. มัคทายก 5. นาค 6. พ่อแม่ ญาติญาติ 7. ชาวบ้าน	พิธีอุปสมบท และบรรพชา จัดขึ้นก่อนถึง วันคล้ายวันเกิด หลวงพ่อดุตตมะ 1 วัน	ศาลาใหญ่ พระอุโบสถ	1. เครื่องอัฐบริขาร 2. หม้อมงคล 3. เครื่องสังฆทาน 4. ฝักรัตนมะ 5. ดอกไม้	1. นาคทั้งหมดมาพร้อมกันที่ ศาลาประชาคมกลางหมู่บ้าน 2. ขบวนนาคเดินจากศาลา ประชาคมไปวัดวังกวิเวการาม เพื่อทำพิธีบรรพชาและ อุปสมบท 3. พ่อแม่และญาติพี่น้องของ นาคจัดเตรียมเครื่องอัฐบริขาร เช่น ตาลปัตร บาตร ผ้าไตร จีวร ย่าม หมอน เสื้อ ร่ม รองเท้า ร่วมในขบวนแห่ 4. ระหว่างเดินแห่นาคไปวัด ครอบครัวและญาติพี่น้องนาค ไปรยฝักรัตนมะ 5. เมื่อแห่นาคมาถึงโบสถ์ ขบวนแห่นาคเดินเวียนรอบ โบสถ์ 3 รอบ	1. เป็นพระอุปัชฌาย์ในพิธี อุปสมบท และเจริญพระพุทธ มนต์ด้วยภาษาบาลีแบบไทย 2. เป็นพระอุปัชฌาย์ในพิธี บรรพชา และเจริญพระพุทธ มนต์ด้วยภาษาบาลีแบบมอญ 3. เข้าร่วมในพิธีอุปสมบทใน โบสถ์ 3. ช่วยลำดับพิธีบรรพชาและ การครองผ้าให้แก่นาค 4. เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม และลำดับพิธีด้วยภาษามอญ 5. ที่อุปสมบทและบรรพชาในปี นี้มีจำนวน 80 รูปซึ่งน้อยกว่าที่ พระมหาสุชาติตั้งเป้าหมายไว้ที่ 109 รูป

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>6. นำดอกไม้กราบพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่</p> <p>7. พ่อแม่รับดอกไม้จากนาคและมอบผ้าไตรจีวรให้แก่ภาคเพื่อนำไปเปลี่ยนเครื่องนุ่มห่มและเตรียมเข้าสู่พิธีอุปสมบทและบรรพชา</p> <p><u>พิธีบรรพชา</u></p> <p>8. นาคที่จะบรรพชาถือผ้าไตรจีวรไปทำพิธีบรรพชาสามเณรที่ศาลาการเปรียญ</p> <p>9. พระมหาสุชาติเป็นผู้ประกอบพิธีบรรพชา</p> <p>10. นาคส่งผ้าไตรจีวรเพื่อให้พระมหาสุชาติพิจารณา</p> <p>11. พระมหาสุชาติพิจารณาผ้าไตรจีวรทุกผืน</p>	<p>6,7,8 แต่งกายด้วยชุดขาวมอญเป็นส่วนใหญ่ ผู้ชายนั่งโสร่ง ผู้หญิงนั่งผ้าถุง ผู้หญิงแต่งกายสีสันทสวยงาม</p> <p>6,7,8 ที่เป็นผู้หญิงไม่สามารถเข้าร่วมในพิธีอุปสมบทในโบสถ์ได้</p>

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>12. พระมหาสุชาติมอบผ้าไตร จีวรคืนแก่ญาติผู้ใหญ่ไปครองจีวร</p> <p>13. สามเณรรับศีล รับประทานจากพ่อแม่</p> <p>14. ชาวบ้านถวายเครื่องสังฆทานแด่พระมหาสุชาติ พระมหาสุชาติสวดอนุโมทนา</p> <p>16. ชาวบ้านขอขมาพระพุทธรูปพระธรรม พระสงฆ์ และกราบลาพระ ชาวบ้านไปรับฝักรัตนชาติอุปสมบท</p> <p>18. นาคที่จะอุปสมบทนำผ้าไตร จีวรเข้าไปพร้อมกันในโบสถ์เพื่อประกอบพิธีอุปสมบท</p> <p>20. พระราชาวิสุทธินิเธี เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี เป็นพระอุปัชฌาย์ ประกอบพิธีอุปสมบท</p>	

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีบำเพ็ญกุศลวันเกิดหลวงพ่อดตมะ	เพื่อทำบุญถวายหลวงพ่อดตมะ	1. เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี 2. เจ้าอาวาสวัดวังกวิเวการาม 3. พระสงฆ์ 4. ท่านผู้หญิงเพ็ญศรี วิชโรทัย 5. มัคทายก 6. หัวหน้าหน่วยงานราชการในอำเภอสังขละบุรี 7. ชาวบ้าน 8. ประชาชนทั่วไป	พิธีทำบุญวันคล้ายวันเกิด หลวงพ่อดตมะจัดในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 4	ศาลาปฏิบัติศาสนกิจ	1. เครื่องไทยธรรม 2. เครื่องสังฆทาน 3. ชันน้ำมันต์ 4. ผ้าบังสุกุล 5. ฝนริตนะ 6. อพहारถวายพระ	1. ประธานฝ่ายสงฆ์กราบนมัสการหน้าพระสงฆ์กลางพ่อดตมะ 2. ประธานฝ่ายฆราวาสจุดเทียนบูชาพระรัตนตรัย 3. มัคทายกนำบูชารัตนตรัย อาราธนาศีล 5 อาราธนาพระปริตร 4. ปลัดอำเภอสังขละบุรีจุดเทียนนำมนต์และประเคนขันน้ำมันต์ 5. พระสงฆ์คณะที่ 1 สวดพระพุทธมนต์ เมื่อสวดจบคณะเจ้าภาพถวายปัจจัย เครื่องไทยธรรม	1. เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ 2. สื่อสารกับพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ด้วยภาษาไทย แต่เมื่อเป็นพิธีกรรมของชาวเมืองจะใช้ภาษามอญสื่อสารและสวดพระพุทธรูปด้วยภาษาบาลีทำนองแบบมอญ 3. มาจากวัดต่าง ๆ ในจังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดอื่น และจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา 3. มีทั้งระดับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสวัด และพระเถระ

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>6. พระสงฆ์คณะที่ 2 สวดพระพุทธรมณต์ เมื่อสวดจบ คณะเจ้าภาพถวายปัจจัย เครื่องไทยธรรม</p> <p>7. พระสงฆ์คณะที่ 3 สวดพระพุทธรมณต์ เมื่อสวดจบ คณะเจ้าภาพถวายปัจจัย เครื่องไทยธรรม</p> <p>8. มีคนยกฉัตรหน้า</p> <p>9. ชาวบ้านถวายภัตตาหารเพล แต่พระสงฆ์ พระสงฆ์ฉันภัตตาหาร และพระสงฆ์บางส่วนทยอยเดินทางกลับ</p>	<p>3. สวดพระพุทธรมณต์ด้วยภาษาบาลีแบบไทย</p> <p>3. ที่ทำหน้าที่พิธีกรใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร</p> <p>4. เป็นลูกศิษย์หลวงพ่ออุตมะและประธานฝ่ายฆราวาส</p>

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>10. เจ้าคณะอำเภอและเจ้าอาวาสวัดจำนวน 15 รูปสวดมนต์ภาวนาถึงสักหลาด</p> <p>11. มีคนนำกรวดน้ำพระสงฆ์สวดอนุโมทนา</p> <p>12. พระสงฆ์เดินทวงกลับ</p> <p>13. พระมหาสุชาติเทศนาธรรมกับชวามอญ</p> <p>14. ชาวบ้านของมาพระพุทธรูปพระธรรม พระสงฆ์ และกราบลาพระ</p> <p>15. พระมหาสุชาติไปรถยนต์นะ</p>	<p>6. เป็นตัวแทนจากหน่วยงานราชการของไทยเข้าร่วมพิธี</p> <p>7. มีทั้งคนมอญ ไทยกะเหรี่ยง เมียนมา</p> <p>8. มีทั้งลูกศิษย์หลวงพ่ออุตตมะและผู้สื่อข่าวสตรีทราทั่วไป</p>

จากตารางข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประเพณี

ผู้เข้าร่วมในประเพณีบูชาเจดีย์และงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ มีดังนี้

ก. พระสงฆ์

ในประเพณีบูชาเจดีย์ พระสงฆ์ที่มาร่วมในพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็นตลอด 9 คืนที่เจดีย์พุทธคยาเป็นพระภิกษุสงฆ์และสามเณรจากวัดวังแก้วเวการามและจากวัดต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรี เช่น วัดศรีสุวรรณ วัดสมเด็จ วัดมองสะเทอ วัดเจดีย์สามองค์ วัดห้วยมาลัย วัดห้วยกบ การเจริญพระพุทธมนต์ของพระสงฆ์เป็นภาษาบาลีทำนองแบบมอญ ผู้วิจัยสังเกตว่าในประเพณีบูชาเจดีย์มีพระสงฆ์มาร่วมในพิธีจำนวนมาก เนื่องจากเดือนที่ชาวมอญนิยมไปสักการะเจดีย์ต่าง ๆ (ดูภาพที่ 44 ประกอบ)

ภาพที่ 44 ภาพพระสงฆ์ที่มาร่วมพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในประเพณีบูชาเจดีย์ ณ เจดีย์พุทธคยา

CHULALONGKORN UNIVERSITY

พระสงฆ์ที่มาร่วมในงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ ประกอบด้วย เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลในจังหวัดกาญจนบุรี เจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ในจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดอื่น ๆ รวมทั้งพระสงฆ์จากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา จำนวนมากกว่า 50 รูป การสวดพระพุทธมนต์ของพระสงฆ์เป็นภาษาบาลีทำนองแบบไทย รวมทั้งการสื่อสารกับผู้มาร่วมในพิธีเป็นภาษาไทย (ดูภาพที่ 45 ประกอบ)

ภาพที่ 45 ภาพพระสงฆ์ที่มาในงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงปู่อดุลมณี

ในพิธีบรรพชาและอุปสมบทในงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงปู่อดุลมณี พระสงฆ์ที่มาประกอบพิธีบวชนาคเป็นพระสงฆ์จากวัดวังแก้วเวภาราม จำนวน 9 รูป (ดูภาพที่ 46 ประกอบ) และพระสงฆ์ที่ประกอบพิธีบรรพชาคือ พระมหาสุชาติ สิริปัญญา เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวภาราม (ดูภาพที่ 47 ประกอบ) ส่วนพระสงฆ์ที่ประกอบพิธีอุปสมบทคือ พระราชวิสุทธิเมธี เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี

ภาพที่ 46 ภาพพระสงฆ์ประกอบพิธีบวชนาค

ภาพที่ 47 ภาพพระมหาสุชาติ สิริปัญญา ประกอบพิธีบรรพชา

ผู้วิจัยสอบถาม นายอิงโทน ดวงพิณิชย์กุล ได้ข้อมูลว่า เมื่อสมัยหลวงพ่อดุดตมะยังสุขภาพแข็งแรงท่านจะเป็นพระอุปชฌาย์เอง ต่อมาเมื่อท่านสุขภาพไม่ค่อยดี ได้นิมนต์พระราชวิสุทธิเมธี เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี มาเป็นพระอุปชฌาย์ หลังจากหลวงพ่อดุดตมะมรณภาพ พระมหาสุชาติได้ดำเนินตามแนวทางหลวงพ่อดุดตมะ โดยนิมนต์พระราชวิสุทธิเมธีมาเป็นพระอุปชฌาย์ในพิธีอุปสมบทในงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุดตมะเป็นประจำทุกปี (อิงโทน ดวงพิณิชย์กุล, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2563)

ข. มัคทายก

มัคทายกผู้ทำหน้าที่นำประกอบพิธีและลำดับพิธีต่าง ๆ ในประเพณีบูชาเจดีย์เป็นผู้อาวุโสในชุมชนมอญบ้านวังกะ นำประกอบพิธีด้วยภาษามอญและลำดับขั้นตอนตามแบบพิธีมอญ ส่วนในงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุดตมะ มัคทายกเป็นผู้อาวุโสในชุมชนมอญบ้านวังกะที่สามารถพูดภาษาไทยได้ มัคทายกนำประกอบพิธีด้วยภาษาไทยและลำดับขั้นตอนตามแบบไทย

ค. หัวหน้าหน่วยงานต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรี

ในงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุดตมะมีหัวหน้าส่วนราชการและหัวหน้าหน่วยงานในอำเภอสังขละบุรีเข้าร่วมในพิธีด้วย คือ นายอำเภอสังขละบุรี ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสังขละบุรี ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรอำเภอสังขละบุรี ผู้บังคับกองร้อยตำรวจตระเวนชายแดนที่ 134 อำเภอสังขละบุรี สาธารณสุขอำเภอสังขละบุรี นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลวังกะ ผู้อำนวยการโรงเรียนอุดมสิทธิศึกษา ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม

ง. ชาวบ้านและประชาชนทั่วไป

ผู้เข้าร่วมประเพณีบูชาเจดีย์ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านวังกะ ส่วนในงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุดตมะ ผู้เข้าร่วมพิธีมีชาวบ้านจากชุมชนอื่นเข้าร่วมด้วย เช่น ชาวมอญจากชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดกาญจนบุรี ชาวมอญจากจังหวัดอื่น ๆ และชาวมอญจากสาธารณสุขรัฐแห่งสหภาพเมียนมา รวมทั้งชาวไทย กะเหรี่ยง ชาวเมียนมาในอำเภอสังขละบุรีและจากจังหวัดต่าง ๆ ที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาหลวงพ่อดุดตมะมาร่วมในพิธีจำนวนมาก ผู้วิจัยสังเกตว่าผู้ที่มาร่วมพิธีหลายคนนำอาหารและเครื่องดื่มมาแจกผู้มาร่วมในงานนี้ด้วย ส่วนอาหารสำหรับถวายพระชาวมอญบ้านวังกะเป็นผู้จัดเตรียม

จ. ชาวมอญบ้านวังกะ

ชาวมอญบ้านวังกะที่เข้าร่วมในประเพณีบูชาเจดีย์ส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ นำหม้อมงคลครอบครวละ 1 หม้อ รวมทั้งน้ำสะอาด กรวด ทราย ข้าวสาร ร่วมในพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็นที่เจดีย์พุทธคยา (ดูภาพที่ 48 ประกอบ)

ภาพที่ 48 ภาพชาวมอญบ้านวังกะนำหม้อมงคลมาร่วมพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในประเพณีบูชาเจดีย์

ส่วนในงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะม ชามมอญบ้านวังกะที่เข้าร่วมในพิธีทั้งชายหญิงส่วนมากเป็นผู้สูงอายุและวัยผู้ใหญ่ ชาวมอญที่เข้าร่วมในพิธีแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน ผู้หญิงจัดเตรียมอาหารสำหรับถวายพระสงฆ์ (ดูภาพที่ 49 ประกอบ) ผู้ชายจัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ประกอบพิธี รวมทั้งร่วมประกอบพิธีทางสงฆ์ (ดูภาพที่ 50 ประกอบ) เด็กมอญมากับพ่อแม่ มาวิ่งเล่นและรับอาหารเครื่องดื่มจากผู้ที่นำมาบริจาคหน้าศาลาเก้ายอดในวันประกอบพิธี จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยสังเกตว่าในงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมไม่ค่อยมีชาวมอญวัยหนุ่มสาวและวัยทำงานเข้าร่วมพิธี

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาพที่ 49 ภาพหญิงชาวมอญจัดเตรียมอาหารถวายพระสงฆ์

ภาพที่ 50 ภาพชายชาวมอญกำลังถวายอาหารแด่พระสงฆ์

2. วัตถุประสงค์ในการจัดประเพณี

จุดประสงค์ของการจัดประเพณีบูชาเจดีย์เพื่อระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า และตามคติความเชื่อเกี่ยวกับเจดีย์ว่าเป็นสิ่งแทนพระพุทธเจ้า การกราบไหว้บูชาเจดีย์จึงเสมือนกับการได้กราบไหว้สักการะพระพุทธรูป ชาวมอญเคารพศรัทธาต่อเจดีย์อย่างสูงสุด การจัดประเพณีบูชาเจดีย์สอดคล้องกับความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของการกราบไหว้บูชา ชาวมอญบ้านวังกะจัดประเพณีบูชาเจดีย์ในเดือนสี่ เช่นเดียวกับชาวมอญในรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

การเก็บข้อมูลภาคสนามทำให้ผู้วิจัยพบว่า การกราบไหว้บูชาเจดีย์พุทธคยาของชาวมอญบ้านวังกะไม่ได้ทำเฉพาะในเดือนสี่เท่านั้น ชาวมอญกราบไหว้สักการะเจดีย์ในชีวิตประจำวัน และวันสำคัญทางพุทธศาสนาต่าง ๆ โดยนำดอกไม้ไปไหว้ที่เจดีย์พุทธคยาทุกเช้าหรือเย็น ชาวมอญเรียกเป็นภาษาไทยว่า “ไปส่งดอกไม้” รวมทั้งการไปสวดมนต์ทำสมาธิที่เจดีย์พุทธคยา

ส่วนการจัดงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตมะมีวัตถุประสงค์เพื่อระลึกถึงพระคุณและอุทิศบุญกุศลถวายหลวงพ่อดุตตมะมี ชาวมอญถือโอกาสนี้บรรพชาและอุปสมบทถวายเป็นกุศลแด่หลวงพ่อดุตตมะมี ซึ่งเป็นเสมือนพ่อของชาวมอญบ้านวังกะทุกคน (ดูภาพ 51 ประกอบ) การบรรพชาและอุปสมบทในเดือนสี่นี้จึงได้ตอบแทนพระคุณทั้งพ่อแม่และหลวงพ่อดุตตมะมีด้วย นอกจากนั้นชาวมอญมีความเชื่อว่าการได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์เป็นหนึ่งในการทำบุญที่มีอานิสงส์มาก

ภาพที่ 51 ภาพนาคชามอญเตรียมเข้าพิธีบรรพชาและอุปสมบท
งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ

3. โอกาสในการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ประเพณีบูชาเจดีย์ของชามอญที่บ้านวังกะจัดขึ้นในเดือนสี่เช่นเดียวกับชามอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เป็นประเพณีที่ชามอญปฏิบัติสืบทอดมาแต่โบราณ เมื่ออพยพมาอยู่ในอำเภอสังขละบุรีอาศัยที่บ้านวังกะเก่าซึ่งยังไม่มีเจดีย์ประเพณีในเดือนสี่จึงมีเพียงงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ ต่อมาเมื่อหลวงพ่อดุตตะมะและชาวบ้านร่วมกันสร้างเจดีย์พุทธคยาแล้ว หลวงพ่อให้รื้อฟื้นประเพณีบูชาเจดีย์ และปฏิบัติสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาเอกสารประกอบกับการสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่า ในวิถีชีวิตของชามอญที่ประกอบอาชีพทำนาทำไร่เป็นหลัก เดือนสี่เป็นเดือนที่ชามอญว่างเว้นจากการเพาะปลูกจึงนิยมเดินทางไปแสวงบุญยังสถานที่ต่าง ๆ สำหรับชามอญที่บ้านวังกะซึ่งมีสถานภาพเป็นผู้พลัดถิ่นไม่สามารถเดินทางออกนอกพื้นที่ได้โดยสะดวกจึงไปกราบสักการะเจดีย์ต่าง ๆ ได้ยาก หลวงพ่อดุตตะมะจึงได้รื้อฟื้นประเพณีบูชาเจดีย์ขึ้นหลังจากสร้างเจดีย์พุทธคยาเสร็จ เพื่อสืบทอดประเพณีที่สำคัญของชามอญให้คงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยสังเกตว่าสิ่งที่เปลี่ยนแปลงเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมตามสภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่ และรูปแบบการจัดประเพณีปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์และบริบทสังคม แต่วัตถุประสงค์ของการจัดประเพณียังคงเดิม

จากการสัมภาษณ์นายกุญแจ หงสาวดี ผู้อาวุโสชามอญที่มาร่วมในพิธีบูชาเจดีย์พบว่า ในเดือนสี่สมัยอยู่บ้านเก่าไม่มีประเพณีบูชาเจดีย์เพราะไม่มีเจดีย์ แต่มีทำบุญวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะสร้างเจดีย์พุทธคยาแล้วก็ให้จัดประเพณีบูชาเจดีย์ที่เจดีย์พุทธคยาให้เหมือนที่เคยจัดในเมืองมอญ (กุญแจ หงสาวดี, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2563)

งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะสะท้อนวิถีคิดของชามอญที่ผนวกรวมกิจกรรมในห้วงเวลาเดียวกันในเดือนสี่อย่างลงตัว จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า การจัดประเพณีบูชาเจดีย์จะกำหนดจัด 9 วันก่อนถึงวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 4 ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเกิด

หลวงพ่อดุตตะมา ดังนั้นการจัดประเพณีบูชาเจดีย์ในแต่ละปีจึงไม่กำหนดวันแน่นอน ขึ้นอยู่กับว่าวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 4 ตรงกับวันใด การผนวกรวมประเพณีบูชาเจดีย์กับงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิด หลวงพ่อดุตตะมาทำให้ประเพณีเดือนสี่เป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ของชุมชนมอญบ้านวังกะ

4. สถานที่จัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามการจัดประเพณีบูชาเจดีย์ของชาวมอญบ้านวังกะในปี พ.ศ. 2563 ผู้วิจัยพบว่า สถานที่จัดประเพณีคือเจดีย์พุทธคยา (ดูภาพที่ 52 ประกอบ) ซึ่งเป็นทั้งสถานที่ที่มีความสำคัญต่อชาวมอญบ้านวังกะ นอกจากเป็นสถานที่ประกอบประเพณีบูชาเจดีย์และประเพณีสำคัญต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวมอญพลัดถิ่นทั้งที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านวังกะ และชุมชนอื่น รวมทั้งชาวมอญกลุ่มต่าง ๆ ในประเทศไทย

ภาพที่ 52 ภาพเจดีย์พุทธคยา สถานที่จัดประเพณีบูชาเจดีย์

งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมาจัดที่ศาลาปราสาทเก้ายอด ซึ่งภายในอาคารมีศรีระของหลวงพ่อดุตตะมาบรรจุในปราสาทเก้ายอด ผู้วิจัยสอบถามชาวบ้านมอญรุ่นแรกๆ ที่อพยพมาพร้อมกับหลวงพ่อดุตตะมาได้ความว่า สมัยอยู่ที่เมืองมอญเมื่อถึงวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมา ชาวมอญจะไปทำบุญและฟังพระธรรมเทศนาจากหลวงพ่ที่วัด เมื่ออพยพเข้ามาประเทศไทย อาศัยอยู่ที่บ้านวังกะเก่า ชาวมอญไปทำบุญที่วัดเมื่อถึงวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่ หลังจากหลวงพ่มรณภาพแล้ว ชาวมอญยังคงจัดพิธีทำบุญอุทิศกุศลเมื่อถึงวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมาเป็นประจำทุกปี (กุญแจ หงสาวดี, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2563)

5. ขั้นตอนการจัดประเพณี

ลำดับขั้นตอนการประกอบประเพณีบูชาเจดีย์เริ่มจากมัคนายกนำสวดบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล 5 อาราธนาพระปริตร จากนั้นพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์บทต่าง ๆ ในระหว่างพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ มัคนายกและชาวบ้านช่วยกันจุดเทียนที่หม่อมมงคลของชาวบ้านที่นำมาร่วมในพิธี

เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์บทต่าง ๆ จบ มัคคายนกดับธูปเทียนที่หม่อมมงคล จากนั้นพระผู้ใหญ่แสดงพระธรรมเทศนา เมื่อพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาจบ มัคคายนกกล่าวคำขอขมาพระพุทธพระธรรม พระสงฆ์ แล้วกราบลาพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์เดินทางกลับแล้ว ชาวบ้านเดินทางกลับ

ขั้นตอนการประกอบพิธีบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะเริ่มจากประธานฝ่ายสงฆ์ ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี กราบนมัสการหน้าสิริระหลวงพ่อดุตตะ ประธานฝ่ายฆราวาสได้แก่ ท่านผู้หญิงเพ็ญศรี วัชโรทัย จุดเทียนธูปบูชาพระรัตนตรัย หลังจากนั้นมัคคายนำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล 5 อาราธนาพระปริตร หัวหน้าส่วนราชการที่มาร่วมในพิธี ได้แก่ ปลัดอำเภอสังขละบุรี จุดเทียนน้อมนัตและประเคนขันน้ามนต์ พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ถวายหลวงพ่อดุตตะทั้งหมด 3 คณะ คณะละ 10-15 รูป โดยเมื่อพระสงฆ์คณะที่ 1 สวดพระพุทธมนต์จบ คณะเจ้าภาพถวายปัจจัย เครื่องไทยธรรม หลังจากนั้นพระสงฆ์คณะที่ 2 สวดพระพุทธมนต์ เมื่อสวดพระพุทธมนต์จบ คณะเจ้าภาพถวายปัจจัย เครื่องไทยธรรม หลังจากนั้นพระสงฆ์คณะที่ 3 สวดพระพุทธมนต์ เมื่อสวดพระพุทธมนต์จบ คณะเจ้าภาพถวายปัจจัย เครื่องไทยธรรม ต่อจากนั้นมัคคายนำกรวดน้ำ ชาวบ้านถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเรียบร้อยแล้ว พระสงฆ์บางรูปเดินทางกลับ ส่วนเจ้าคณะอำเภอและเจ้าอาวาสวัดจำนวน 15 รูป สวดมาติกา ทอดผ้าบังสุกุล มัคคายนำกรวดน้ำอีกครั้ง พระสงฆ์สวดอนุโมทนา พระสงฆ์เดินทางกลับ

หลังเสร็จพิธีบำเพ็ญกุศลถวายหลวงพ่อดุตตะแล้ว มัคคายนมัสการเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามและเจ้าอาวาสวัดเจติยสามองค์ไปรยฝนรัตนะให้แก่ชาวบ้าน ก่อนไปรยฝนรัตนะชาวมอญกล่าวคำขอขมาพระพุทธพระธรรม และพระสงฆ์ แล้วกราบลาพระเป็นภาษามอญ (ดูภาพที่ 53 ประกอบ) เจ้าอาวาสวัดเจติยสามองค์เป็นพระสงฆ์ชาวมอญ ลูกศิษย์หลวงพ่อดุตตะ ที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลวัดเจติยสามองค์ซึ่งอยู่บริเวณชายแดนไทย-เมียนมา

ภาพที่ 53 ภาพพระมหาสุชาติ สิริปัญโญ ไปรยฝนรัตนะให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธี

งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะ

กิจกรรมสมโภชในงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะในปี 2563 ผู้วิจัยพบว่ากิจกรรมมี 5 วัน 5 คืน โดยแต่ละปีคณะกรรมการจัดงานจะพิจารณาจำนวนวันการจัดงานตามความเหมาะสม พิธีเปิดงานจัดในช่วงเย็นโดยมีหน่วยงานต่าง ๆ มาร่วมจัดงาน ประธานเปิดงานเป็นหัวหน้าหน่วยงานฝ่ายปกครองของไทย กิจกรรมสมโภชมีการแสดงทั้งของชาวมอญและชาวไทย การแสดงมหรสพ การออกร้านจำหน่ายสินค้า เครื่องเล่น การแสดงดนตรีของทหารและตำรวจตระเวนชายแดน กิจกรรมที่ชาวมอญสนใจมากคือการแสดงละครมอญจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ละครมอญจะเล่นในช่วงกลางคืนไปจนถึงเช้า และอีกกิจกรรมคือการชกมวยคาดเชือก (ดูภาพที่ 54 ประกอบ) เป็นการแข่งขันชกมวยที่แตกต่างจากมวยไทยทั้งลักษณะท่าทางและการไหว้ครู มีเป้าหมายมอญบรรเลงโหมโรงสร้างความฮึกเหิมในการต่อสู้ นักมวยไม่ใส่แว่นแต่พันผ้าที่มือ ใช้อวัยวะได้ทุกส่วนในการต่อสู้ เป็นกิจกรรมที่ได้รับความสนใจจากชาวมอญบ้านวังกะอย่างมาก

ภาพที่ 54 ภาพเวทีมวยคาดเชือก กิจกรรมสมโภชในงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ ผู้วิจัยพบว่า มีพระสงฆ์และบุคคลต่าง ๆ ทั้งลูกศิษย์ลูกหา ผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธา ชาวบ้านมอญ ประชาชนทั่วไปทั้งชาวไทย กะเหรี่ยง เมียนมา มาร่วมในงานเป็นจำนวนมาก การสื่อสารภายในงานจึงเป็นการสื่อสารด้วยภาษาไทย การสวดมนต์เป็นภาษาบาลีแบบไทย ก่อนเริ่มพิธีสงฆ์ เวลาประมาณ 07.00 น. ลูกศิษย์หลวงพ่อดุตตะมะจากจังหวัดต่าง ๆ ตลอดทั้งชาวบ้านทั้งชาวมอญ ชาวไทย และหน่วยงานต่าง ๆ มาเปิดโรงทานทำอาหารแจกจ่ายให้แก่ผู้มาร่วมในงาน (ดูภาพที่ 55 ประกอบ) โรงทานพบเห็นได้เป็นประจำเมื่อมีประเพณีต่าง ๆ ที่วัดวังแก้วเวการาม สะท้อนความเชื่อเรื่องการบริจาคทานเพื่อสะสมบุญ ชาวมอญเชื่อว่าการบริจาคทานเป็นการทำบุญที่ได้รับอานิสงส์มาก ผลบุญส่งผลในภพหน้าและเพื่อเป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน

ภาพที่ 55 ภาพผู้นำอาหารและเครื่องตีมาแจกผู้มาร่วมพิธีทำบุญวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ

6. สัญลักษณ์ในพิธีกรรม

ก. หม้อมงคล

หม้อมงคลเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นสิริมงคล ในประเพณีบูชาเจดีย์ ชาวมอญบ้านวังกะจะเตรียมหม้อมงคลเข้าร่วมในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ ลักษณะของหม้อมงคลเป็น แจกันหรือขวดใส่ใบมะพร้าว 3 ใบ ใบหว่า ดอกไม้ รูป เทียน เข็ม ด้าย ไม้ขีดไฟ (ดูภาพที่ 56 ประกอบ)

ภาพที่ 56 ภาพหม้อมงคลที่ชาวมอญนำมาร่วมพิธีสวดพระพุทธมนต์ในประเพณีบูชาเจดีย์

ในพิธีบรรพชาและอุปสมบทงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ พ่อแม่ผู้บวชเตรียมหม้อมงคลลักษณะเป็นหม้อดินใส่น้ำขมิ้นส้มป่อย ใบมะพร้าว 3 ใบ ใบหว่า ดอกไม้ รูป เทียน เข็ม ด้าย ไม้ขีดไฟ สำหรับประกอบพิธีบวชนาค (ดูภาพที่ 57 ประกอบ)

ภาพที่ 57 ภาพหม่อมมงคลของผู้บวชในพิธีบรรพชาและอุปสมบท
งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ

ข. น้ำ

ในประเพณีบูชาเจดีย์ ชาวอมฤตบ้านวังกะเตรัมย์นำสะอาดเข้าร่วมในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ด้วย น้ำเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ความเย็น ความสดชื่น ความสะอาด น้ำใช้แสดงความปรารถนาดีต่อกัน และแสดงถึงความสะอาดผ่องแผ้วของกายและใจ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2553: 9) จากการสัมภาษณ์ ชาวบ้านให้ข้อมูลว่า ในสมัยก่อนน้ำที่นำมาเข้าพิธีสวดมนต์ต้องนำมาจากต้นน้ำหรือแม่น้ำที่ใสสะอาดและต้องเป็นน้ำไหล ปัจจุบันใช้น้ำบรรจุขวดแทน มีบางคนยังไปหาน้ำจากต้นน้ำหรือแม่น้ำเหมือนสมัยก่อน หลังจากพิธีเจริญพระพุทธมนต์ครบ 9 วันแล้ว ชาวอมฤตเชื่อว่าน้ำที่ผ่านพิธีเป็นน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ นำไปดื่มเป็นสิริมงคล รักษาโรค ขับไล่สิ่งไม่ดี ออกจากร่างกาย (กัญญา หงสาวดี, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2563)

ค. กรวด ทราย ก้อนอิฐ ข้าวสาร ด้าย เทียน

ในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ที่เจดีย์พุทธคยา ชาวอมฤตนำกรวด ทราย ก้อนอิฐ ข้าวสาร เข้าร่วมพิธีด้วย หลังจากเจริญพระพุทธมนต์ครบ 9 วันแล้ว ชาวอมฤตเชื่อว่า กรวด ทราย ก้อนอิฐ ข้าวสารที่ผ่านพิธีดังกล่าวเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นของมงคล ชาวบ้านนำก้อนหินไปวางไว้รอบบ้าน กรวด ทราย และข้าวสารหว่านบนหลังคาบ้านหรือโปรรอบ ๆ บ้านเพื่อป้องกันสิ่งไม่ดี ด้ายนำมาผูกข้อมือหรือผูกไว้ที่หน้าบ้าน เทียนนำไปจุดบูชาเจดีย์พุทธคยา (กัญญา หงสาวดี, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2563)

ง. ฝนร้ตนะ

ฝนร้ตนะคือเหรียญโปรยทาน โดยนำเงินเหรียญห่อด้วยกระดาษสีหรือริบบิ้น (ดูภาพที่ 58 ประกอบ) ชาวบ้านจะเตรียมฝนร้ตนะไว้แจกผู้ที่มาร่วมงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ

ภาพที่ 58 ภาพฝนรัตนะที่ชาวมอญเตรียมไว้แจกผู้มาร่วมพิธี
งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุดตมะ

ประเพณีในเดือนสิบเป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ของวัดวังแก้วเวการาม มีระยะเวลาหลายวัน มีกิจกรรมรื่นเริงหลากหลายซึ่งไม่ได้มีบ่อยนักในชุมชนมอญบ้านวังกะ โดยเฉพาะการแสดงละครมอญ เนื่องจากเป็นการแสดงที่มีค่าใช้จ่ายสูง ประเพณีในเดือนสี่จึงเป็นประเพณีในรอบปีที่ชาวมอญบ้านวังกะจัดขึ้นอย่างมีผู้เข้าร่วมงานจำนวนมาก ประเพณีในเดือนสี่ของชาวมอญบ้านวังกะสะท้อนความเป็นมอญที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น และสะท้อนความกตัญญูที่มีต่อหลวงพ่อดุดตมะผู้เป็นศูนย์รวมจิตใจทั้งในอดีตและปัจจุบัน ประเพณีในเดือนสี่ของชาวมอญบ้านวังกะปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทต่าง ๆ โดยยังคงวัตถุประสงค์ของการจัดประเพณีเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมความเป็นมอญของบรรพบุรุษ

3.1.3 ประเพณีเดือนห้า

เดือนห้าตรงกับเดือนเมษายนของไทย ประเพณีที่สำคัญในเดือนห้าของชาวมอญบ้านวังกะที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์เป็นงานบุญใหญ่ของชุมชนมอญบ้านวังกะ มีระยะเวลาหลายวัน จัดขึ้นในระหว่างวันที่ 12-18 เมษายน แต่ละปีอาจจัดประเพณีสงกรานต์ไม่ตรงกัน โดยพิจารณาตามปฏิทินของมอญเป็นหลัก พิธีกรรมในประเพณีสงกรานต์มีหลากหลาย สะท้อนความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องผีผสมผสานกัน ประเพณีสงกรานต์บ้านวังกะเป็นกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี แต่ละปีมีนักท่องเที่ยวเข้าร่วมประเพณีจำนวนมาก

ข้อมูลเรื่องประเพณีสงกรานต์จากเพจ รามัญคดี-MON Studies เรื่อง “ทำไมมอญต้องกินข้าวแฉวันสงกรานต์” อธิบายว่า ตำนานสงกรานต์มอญคัดลอกตัดแปลงมาจากอินเดีย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้จารึกบนศิลา 7 แผ่น ติดไว้ในศาลาล้อมพระมณฑป วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มอญถือว่าตำนานข้าวแฉกับตำนานสงกรานต์เป็นเรื่องเดียวกัน เนื่องจากมีที่มาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เชื่อกันว่าสงกรานต์ของชาวสุวรรณภูมิได้แบบอย่างมาจาก

ชมพูทวีปผ่านมาจากมอญ ปัจจุบันเป็นเทศกาลสำคัญ มีการเตรียมงานเฉลิมฉลองนานนับเดือน ทำความสะอาดบ้านเรือน จัดเตรียมเสื้อผ้าใหม่ และทำอาหารสำหรับทำบุญให้ทาน รวมทั้งทำข้าวแช่ ซึ่งมอญถือว่าเป็นเจ้าตำรับ คนมอญเมืองไทยเรียกข้าวแช่ว่า “เป็งซังกราน” ส่วนมอญเมืองมอญนิยมเรียก “เป็งดัจก์” แปลตรงตัวว่า ข้าวน้ำ จัดเตรียมอย่างพิถีพิถันทุกขั้นตอน โดยจะนำไปบูชาเทวดาก่อนจะนำไปถวายพระ ฝากญาติผู้ใหญ่ที่เคารพรัก และที่เหลือนำมารับประทานร่วมกันในครอบครัว (อาโต้ด, 2562: ออนไลน์)

พระมหาสุชาติ สิริปัญโญ เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม เล่าว่า สงกรานต์เป็นงานบุญใหญ่ของชาวมอญบ้านวังกะ มังงานทั้งหมด 5 วันโดยยึดวันตามปฏิทินสงกรานต์ วันแรกคือวันสงกรานต์ลง ซึ่งนางสงกรานต์จะนำเศียรของท้าวกบิลพรหมลงมาโลกมนุษย์เป็นเวลา 3 วัน วันที่ 2 คือวันคาบปีหรือวันสิ้นปี วันที่ 3 คือวันสงกรานต์ขึ้น ซึ่งเป็นวันขึ้นปีใหม่ วันที่ 4 คือวันสรงน้ำพระ และวันที่ 5 คือวันยกฉัตรเจดีย์ทรายและกรวดน้ำ สงกรานต์ 3 วันแรกชาวบ้านมาทำบุญและผู้เฒ่าผู้แก่มาถือศีลปฏิบัติธรรมที่วัด ลูกหลานนำอาหารมาถวายพระและส่งให้พ่อแม่ปู่ย่าตายายที่ถือศีลด้วย ชาวมอญเรียกว่า “ส่งข้าวพ่อแม่” ช่วงสงกรานต์ชาวมอญจะทำข้าวแช่เรียกเป็นภาษามอญว่า “เป็งดัจก์” (พระมหาสุชาติ สิริปัญโญ, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2562)

นางสาวอรัญญา เจริญหงสา ให้ข้อมูลการจัดประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านวังกะว่า ก่อนถึงวันสงกรานต์ลง 1 วัน ชาวบ้านจะนำแจกันมงคลไปร่วมพิธีสวดมนต์ที่วัด แล้วนำกลับมาตั้งไว้บนหิ้งกลางแจ้งหน้าบ้าน พอถึงวันสงกรานต์ลง พระที่วัดติระฆังบอกเวลานางสงกรานต์ลงมาแล้ว ชาวบ้านก็จะเทน้ำในแจกันรดลงพื้นเหมือนเป็นการล้างเท้านางสงกรานต์ที่ลงมาโลกมนุษย์ ตอนเย็นก็จะจุดเทียนที่แจกันมงคลเพื่อต้อนรับนางสงกรานต์ แจกันมงคลนี้ตั้งไว้ 3 วัน หรือจนสิ้นช่วงสงกรานต์ (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2562) นอกจากนี้ นายยิงโตน ดวงพิณชัยกุล เล่าว่า เวลาที่นางสงกรานต์ลงแต่ละปีไม่ตรงกัน ทำให้วันสรงน้ำพระของประเพณีสงกรานต์ที่บ้านวังกะในแต่ละปีไม่ตรงกัน จะไม่ได้กำหนดวันแน่นอนเหมือนคนไทย บางปีอาจเป็นวันที่ 16 เมษายน บางปีเป็นวันที่ 17 เมษายน แล้วแต่ที่กำหนดเวลาลงของนางสงกรานต์เป็นวันไหน พอถึงเวลานางสงกรานต์ลง พระที่วัดจะติระฆังบอกให้ชาวบ้านรู้ (ยิงโตน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2562)

การนำน้ำเทราดลงพื้นเสมือนการล้างเท้านางสงกรานต์ และการจุดเทียนเพื่อต้อนรับนางสงกรานต์ในวันสงกรานต์ลงสะท้อนความเชื่อเรื่องนางสงกรานต์ลงมาโลกมนุษย์ 3 วัน เรื่องนางสงกรานต์นี้พระราชนิพนธ์เรื่อง พระราชพิธี 12 เดือน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวไว้ว่า

การซึ่งขึ้นชื่อว่าสงกรานต์นี้มีเรื่องราวเป็นนิทานประกอบเกิดขึ้น
ด้วยความอดไม่ได้ของคนที่มีจะคิดเล่าสู่กันมา นำมาลงไว้พอฟังเล่นสนุก ๆ

บรรดาเด็กทั้งปวงคงจะได้ยินเล่าให้ฟังแทบจะทั่วทุกคน เรื่องราวนั้นก็ลง
 คำเดียวกันว่าพระมหาสงกรานต์นั้นไปพนันกับใครมักจะบอกว่าจะไม่รู้ถาม
 ปัญหาว่าเวลาไรราคืออยู่ที่ใด ผู้ที่เรียกว่าใครก็ไม่รู้นั้นทายถูก พระมหาสงกรานต์
 จึงเต็ดศีรษะให้ศีรษะนั้นตกถึงแผ่นดินก็เกิดเป็นไฟลุกขึ้น นางลูกสาวเจ็ดคนจึง
 ผลัดกันมารับพานซึ่งรองศีรษะชูไว้ ปีหนึ่งออกเวรทีหนึ่ง คือเข้าเวรปีหนึ่ง
 ออกเวร 6 ปี และมีคำทำนายที่พูดกันอยู่โดยมากกว่าถ้าปีใดกินถั่วกินงาแล้วก็ร้อง
 กันว่า “เออปีนีข้าวปลาจะบริบูรณ์” ถ้าปีใดกินเลือดแล้วสิ้นหัวดิก ๆ ไปคราง
 ออด ๆ แอด ๆ ว่า “ปีนี้จะตีกันหัวล้างข้างแตกมาก” ถ้าปีใดถือปืนกว่าปีนั้น
 ฟ้าคะนอง นัยหนึ่งว่าถ้าหลับตาแล้วคนมักจะเป็นตาแดงมาก นัยหนึ่งว่าถ้าลืมตา
 แล้วคนมักจะเป็นตาแดงมาก ถ้าจะถามไล่เสียง เอาแน่นอนให้เล่าให้ตลอดเรื่อง
 ก็มักจะบอกจำไม่ได้ไปแทบทุกคน...

เรื่องนางสงกรานต์ทั้งเจ็ด เสฐียรโกเศศ (2557: 16-18) อธิบายไว้ว่า นางสงกรานต์
 เป็นธิดาของท้าวอภิพลพรหม หรือ ท้าวมหาสงกรานต์ เป็นนางฟ้าบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาซึ่งเป็น
 สวรรค์ชั้นต่ำที่สุดของเมืองฟ้า และมีด้วยกัน 7 คนเป็นพี่น้องกัน นางสงกรานต์เป็นนางฟ้าชั้นสามัญ
 ไม่ใช่เป็นเทวีหรือเทวดาผู้หญิงโดยตรง นางสงกรานต์ทั้ง 7 เป็นบาทบริจาริกาของพระอินทร์ มีชื่อ
 ต่างกัน และมีดอกไม้ เครื่องประดับ อาหาร อาวุธ และสัตว์เป็นพาหนะประจำ

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านวังกะ
 ครั้งที่ 1 วันที่ 12-18 เมษายน พ.ศ. 2562 ครั้งที่ 2 วันที่ 12-18 เมษายน พ.ศ. 2564 องค์ประกอบ
 ของการจัดประเพณีสงกรานต์ มีดังนี้

วิทยาลัย
 CHULALONGKORN UNIVERSITY

³ รักษาตัวเขียนตามต้นฉบับ

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีสงกรานต์

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้ร่วมพิธี
พิธีเจริญพุทธมนต์เย็น	เพื่อความเป็นสิริมงคล ความสุขความเจริญแก่จิตใจในโอกาสขึ้นปีใหม่	เจ้าอาวาสวัด วังแก้วเวฬุอาราม พระสงฆ์และสามเณร มัตตนายก ชาวบ้าน	พิธีเจริญพุทธมนต์เย็นมีขึ้นก่อนถึงวันสงกรานต์ดั่ง	ศาลาฉัน	1. แจกกันมงคล 2. สายสิญจน์ 3. ดาลปัตร	1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวฬุอาราม และพระสงฆ์และสามเณรมาที่ศาลาฉัน 2. มัตตนายกนำบูชาพระรัตนตรัยตามด้วยอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร 3. พระสงฆ์เริ่มเจริญพุทธมนต์ 4. ในระหว่างพระสงฆ์เจริญพุทธมนต์ มัตตนายกและชาวบ้านช่วยกันจุดเทียนที่หม่อมมงคลของชาวบ้านนำมาร่วมในพิธี	2. มาจากวัดวังแก้วเวฬุอารามทั้งหมด 1,2 เจริญพุทธมนต์ด้วยภาษาบาลีสำเนียงมอญ 1. เป็นผู้แสดงพระธรรมเทศนาเป็นภาษามอญ 3. เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีด้วยภาษามอญ 4. นำแจกันมงคลมาร่วมในพิธีและฟังพระเจริญพุทธมนต์	

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						5. พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์จบ 6. เจ้าอาวาสวัตรังกีเวการาม แสดงพระธรรมเทศนา 7. ชาวบ้านกล่าวคำขอขมาพระ พุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ และกราบลาพระสงฆ์ 8. พระสงฆ์เดินทวงกลับ 9. ชาวบ้านนำแจกันมณฑกกลับ บ้าน	4. บางคนนำแจกันมณฑกมาวาง ไว้ในพิธีแต่ไม่ได้เข้าร่วมฟังพระ เจริญพุทธมนต์ 4. นำแจกันมณฑกที่นำมารวมใน พิธีกลับบ้านหลังจากพระสงฆ์ เจริญพุทธมนต์จบ 4. เป็นชาวอมญู่บ้านวังกะเกือบ ทั้งหมด

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						5. พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์จบ 6. เจ้าอาวาสวัดวิจิตรเวฬุการาม แสดงพระธรรมเทศนา 7. ชาวบ้านกล่าวคำขอขมาพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ และกราบลาพระสงฆ์ 8. พระสงฆ์เดินทางกลับ 9. ชาวบ้านนำแจกันมงคลกลับบ้าน	4. บางคนนำแจกันมงคลมาวางไว้ในพื้นที่แต่ไม่ได้อยู่ร่วมฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ 4. นำแจกันมงคลที่นำมาไว้ในพิธีกลับบ้านหลังจากพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ 4. เป็นชาวเมืองบ้านวังกะเกือบทั้งหมด

วิทยาลัย
NIVERSITY

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
ส่งข้าวพ่อแม่	แสดงความกตัญญูต่อบุพการี	1. ผู้ถือศีล 2. ผู้ส่งอาหาร	ลูกหลานจะส่งข้าวพ่อแม่ในช่วงเวลาที่พ่อแม่มาถือศีลปฏิบัติธรรมที่วัด วันละ 2 ครั้งคือเวลา 05.00 น. และ 11.00 น.	ศาลาฉัน	1. อาหารคาวหวาน 2. ข้าวแช่ 3. ดอกไม้ 4. รูปเทียน	1. ลูกหลานนำอาหารคาวหวานใส่ถาดมาที่วัด 2. เมื่อมาถึงลูกหลานกราบพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ที่ถือศีลมา 3 ครั้ง 3. ลูกหลานจัดเตรียมอาหารวางไว้หน้าพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ที่ถือศีล 4. พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ที่ถือศีลรับประทานอาหาร 5. ลูกหลานนั่งปรนนิบัติดูแลตลอดการรับประทานอาหาร 6. เมื่อพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ที่ถือศีลรับประทานอาหารเสร็จลูกหลานกราบลา 3 ครั้ง 7. พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ที่ถือศีลให้พร 8. ลูกหลานนำสำรับอาหารกลับบ้าน	1. ส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ 1. ผู้ชายมุ่งสร้างหลักศีลและสามเสื่อสีขาว 1. ผู้หญิงมุ่งทำบุญสีน้ำตาลเข้มสามเสื่อแขนสามส่วนสีขาว ห่มสไบสีน้ำตาลเข้ม 2. นำอาหารมาส่งให้ 1 เวลา 05.00 และ 11.00 น. 2. ก้มกราบ 1 จำนวน 3 ครั้งเมื่อพบเจอกันและก่อนกลับ 2. นั่งตรงข้ามกับ 1 คอยปรนนิบัติ ดูแล 1 ตลอดการรับประทานอาหาร 1. ส่วนใหญ่รับประทานอาหารด้วยวิธีเบิมือ ใช้ช้อนตักกับข้าว 2. นำข้าวแช่มาส่งให้พ่อแม่เวลา 05.00 น. ส่วนเวลา 11.00 น. เป็นอาหารทั่วไป

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
อาบน้ำพ่อแม่	ขอขมาพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่และเพื่อความร่มเย็นเป็นสิริมงคล	1. ผู้ถือศีล 2. ลูกหลาน	ลูกหลานจะมาอาบน้ำให้พ่อแม่ที่มาถือศีลปฏิบัติธรรมที่วัดในช่วงสงกรานต์ 3 วัน วันละ 1 ครั้งคือเวลาประมาณ 16.00 - 17.00 น.	ศาลาฉัน	1. น้ำ 2. อุปกรณ์อาบน้ำ 3. เสื้อผ้าชุดใหม่	1. ลูกหลานและญาติพี่น้องเตรียมน้ำจากบ้านใส่รถไปวัด 2. เมื่อไปถึงลูกหลานขึ้นไปหาพ่อแม่ญาติผู้ใหญ่พาลงมาด้านล่างของศาลาเพื่ออาบน้ำ 3. ลูกหลานอาบน้ำ สละผม ฟอกสบู่ ญาติ ให้พ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ และมอบเสื้อผ้าชุดใหม่เปลี่ยน 5. พ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ให้ศีลให้พรเมื่ออาบน้ำแต่งตัวเสร็จ 6. ลูกหลานพาพ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ขึ้นไปส่งบนศาลา ตักน้ำล้างเท้าให้พ่อแม่ก่อนขึ้นบันได 7. ลูกหลานเดินทางกลับ	1. ผู้หญิงจะนั่งกระโถมอกเวลาอาบน้ำ 1. ผู้ชายผู้ชายนั่งโสร่งหรือผ้าขาวม้าเวลาอาบน้ำ 2. เตรียมเสื้อผ้าชุดใหม่ให้ 1 เปลี่ยน 2. ไปอาบน้ำให้ผู้ที่มาปฏิบัติธรรมคนอื่น ๆ ที่รู้จักด้วย

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
ก่อนเจดีย์ทราย	1. เพื่อสะเดาะเคราะห์ 2. เพื่อความเป็นสิริมงคล	1. เจ้าอาวาสวัดวังก์เวียงการาม 2. ชาวบ้าน 3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 4. นักท่องเที่ยว	ช่วงเย็นของทุกวันตลอดช่วงสงกรานต์	เจดีย์ทราย	1. ไม้ไผ่ 2. ทราย 3. รูปเทียน 4. ธง	1. ชาวบ้านผู้ชายช่วยกันปรับปรุงเจดีย์ทรายเดิมโดยให้มีขนาดใหญ่กว่าปีที่ผ่านมาอย่างน้อย 1 ฟุต เปลี่ยนไม้ไผ่ที่เป็นขอบกันเจดีย์ทรายใหม่ ทำความสะอาดบริเวณโดยรอบเจดีย์ทราย 2. ชาวบ้านผู้ชายกลุ่มหนึ่งแบ่งไปทำวัตรครุฑรอบยอดเจดีย์ทรายเตรียมในพิธียกฉัตรวันสุดท้ายประเพณีสงกรานต์ 3. ชาวบ้านทยอยนำทรายมาใส่ที่เจดีย์ทราย 4. ชาวบ้านมาจุดธูปเทียนกราบไหว้ และนำธงปักที่เจดีย์ทราย	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี 1. มาช่วยแนะนำการซ่อมแซมเจดีย์ทราย 3. มาช่วยอำนวยความสะดวกประจำวัน และช่วยซ่อมแซมเจดีย์ทราย 2. ผู้ชายที่มากับปฏิบัติธรรมช่วยซ่อมแซมเจดีย์ทราย 2. กลุ่มหนึ่งแยกไปทำฉัตรที่ศาลาแดง (ศาลาประกอบพิธีศพ) 2. ในชุมชนนำน้ำดื่มและอาหารมาให้ 2 ที่ซ่อมแซมเจดีย์ทราย และแจกคนทั่วไป 2. ทั้งผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่ วัยรุ่นและเด็ก นำทรายมารวมก่อเจดีย์และมากกราบไหว้ กราบ 3 ครั้งเหมือนกราบพระ 2. ผู้ชายสามารถเป็นขึ้นไปรยบนยอดเจดีย์ทรายได้ ผู้หญิงขึ้นไปไม่ได้ 4. มาก่ายรูปเจดีย์ทราย

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
<p>สร้างนำพระ</p> <p>เพื่อรำลึกถึงพระพุทธเจ้าตามความเชื่อทุกวันขึ้นปีใหม่จะต้องชำระพระวรกายของพระพุทธเจ้าให้เกิดความสะอาดบริสุทธิ์เพื่อความบริสุทธิ์มงคล</p> <p>-เพื่อแสดงมุทิตาจิตแด่พระสงฆ์ผู้เป็นศิโรตถ์</p> <p>เคารพทางจิตใจ</p>	<p>วันที่ 4 ของประเพณีสงกรานต์ เวลาประมาณ 15.00 น.</p>	<p>1. เจ้าอาวาสวัดวังกราม</p> <p>2. พระสงฆ์</p> <p>3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน</p> <p>4. ประธานในพิธี</p> <p>5. ชาวบ้าน</p> <p>6. นักท่องเที่ยว</p> <p>7. สื่อมวลชน</p> <p>8. เจ้าหน้าที่ของรัฐ</p>	เจดีย์พุทธคยา	<p>1. พระพุทธรูป</p> <p>2. รางไม้ไผ่</p> <p>3. น้ำ</p> <p>4. น้อบ</p>	<p>1. ชาวบ้านนำนมพร้อมกันที่หน้าเจดีย์พุทธคยาซึ่งมีรางไม้ไผ่ที่ชาวบ้านจัดเตรียมไว้สำหรับสร้างพระ</p> <p>2. พระสงฆ์มาพร้อมกันที่เจดีย์พุทธคยา</p> <p>3. ประธานในพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปลงจากเจดีย์พุทธคยามาประดิษฐานที่ลายรางไม้ไผ่ที่สำหรับสร้างพระ</p> <p>4. ชาวบ้านเริ่มสร้างพระพุทธรูป โดยผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านให้สัญญาณหน้าพร้อมกัน</p> <p>5. ประธานในพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปกลับไปบนเจดีย์พุทธคยา</p>	<p>2. เป็นพระสงฆ์จากวัดวังกราม ไม่มีสามเณร</p> <p>3. ให้สัญญาณ 5 เท้าด้วยภาษามอญสลับกับภาษาไทย</p> <p>5. ผู้ชายนอนเป็นสะพานมนุษย์ ส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่นและผู้ใหญ่</p> <p>4. เป็นนายอำเภอสังฆเขตบุรี บางปีเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรี</p> <p>5. ทั้งชายหญิงแต่งชุดขาวอยู่ดูชายหญิงที่แต่งลายดอกรางผู้หญิงนั่งผ้าถุงลายดอกพิกุล ส่วนใหญ่เป็นสาวแดง</p> <p>5. ผู้หญิงแต่งกายสีส้มสวยงามเป็นพิเศษ</p>	

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>6. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวียงการาม เดินลงจากเจดีย์พุทธคยาเหยียบ บนสะพานมนุษย์และไปนั่งที่ เก้าอี้ซึ่งปลายรางไม้ไฟ</p> <p>7. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านให้สัญญาณ ชาวบ้านทางด้านซ้ายมือเพื่อ สร้างน้ำพระ</p> <p>8. ชาวบ้านทางด้านขวาซึ่งไม่ น้ำไหลไปที่ปลายไม้ไฟรดลงที่ พระสงฆ์</p> <p>9. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านให้สัญญาณ ชาวบ้านหยุดหน้า</p> <p>10. ชาวบ้านผู้ชายสองคน ช่วยกันอุ้มเจ้าอาวาสวัด วังแก้วการาม กลับขึ้นเป็น เจดีย์พุทธคยา</p>	<p>6. ร่วมสร้างน้ำพระและบางคน แต่งกายด้วยชุดขาวมอญ</p> <p>6,7. มีจำนวนมากกว่าประเพณี อื่น</p> <p>8. คอยอำนวยความสะดวก</p> <p>5 ช่วยกันเก็บรางไม้ไฟเมื่อสร้าง น้ำพระเสร็จ</p>

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>11. พระสงฆ์รูปต่อไปเดินลงจากเจดีย์พุทธรักษาเหยียบบนสะพานมนุษย์เป่งนึ่งที่เก้าอี้ปลายรางไม้ไผ่</p> <p>12. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านให้สัญญาณชาวบ้านแหล่งที่รางไม้ไผ่</p> <p>13. ชาวบ้านแหล่งที่รางไม้ไผ่</p> <p>14. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านให้สัญญาณชาวบ้านหยุดหน้า</p> <p>15. ชาวบ้านผู้ชายสองคนช่วยกันอุ้มพระสงฆ์กลับขึ้นไปบนเจดีย์พุทธรักษา</p> <p>16. เมื่อสร้งนำพระสงฆ์ทุกรูปในลักษณะเดียวกันเสร็จแล้ว ชาวบ้านสานน้ำขึ้นบนฟ้าและสาดน้ำเล่นกันบ้างเล็กน้อย</p>	

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธียกฉัตรเจดีย์ เจดีย์ทราย	พิธียกฉัตรเจดีย์ ทรายเพื่อเป็นสิริมงคล	1. เจ้าอาวาสวัดวังกวิเวการาม 2. พระสงฆ์ 3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 4. ประธานในพิธี 5. ชาวบ้าน 6. นักท่องเที่ยว 7. สื่อมวลชน 8. เจ้าหน้าที่ของรัฐ 9. มัคทายก	วันที่ 5 ของ ประเพณี สงกรานต์ เวลา ประมาณ 9.00 น.	เจดีย์ทราย	1. ฉัตร 2. ผ้าป่า 3. สังฆทาน 4. ฝนรัตนะ 5. อาหารถวาย พระ	1. ชาวบ้านคุ่มต่าง ๆ ตั้งขบวน ผ้าป่าที่ศาลาประชาคม และแห่ ไปศาลาฉัน 2. ชาวบ้านนำผ้าป่าขึ้นไปเวียน ศาลา แล้วตั้งแถวเพื่อร่วมกัน อัญเชิญฉัตรไปที่เจดีย์ทราย 3. ประธานในพิธีมาถึงเริ่มแห่ ยอดฉัตรไปที่เจดีย์ทราย นำ ขบวนด้วยชาวบ้านลุงเชือกโยง ฉัตร ตามด้วยคณะสงฆ์ และ ตามด้วยประธานและชาวบ้าน รวม 4 คนแบกฉัตร 4. ขบวนแห่ยอดฉัตรเดินไปถึง เจดีย์ทรายแล้วเวียนรอบเจดีย์ ทราย 3 รอบ 5. เจ้าอาวาสวัดวังกวิเวการาม พร้อมด้วยประธานในพิธี ขึ้นบน ยอดเจดีย์ทรายเพื่อยกฉัตร ครอบยอดเจดีย์ทราย	5. เป็นผู้ชาย 2 คนถือช้อง เดินนำขบวนแห่ฉัตรและถาด ช้องให้เสียงเป็นจังหวะตลอด การแห่ 5. รวมขบวนแห่ฉัตรจำนวน มากโดยเดินจับเชือกที่โยง ฉัตรเดินนำหน้าขบวน 1. และ 2. เดินนำหน้าผู้แบก เสียงยอดฉัตร 4. เป็นนายอำเภอสังฆบุรี บางปีเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด กาญจนบุรี 4. เป็นผู้แบกเสียงยอดฉัตร พร้อม 5 อีก 3 คน 3. คอยดูแลและจัดขบวน และดำเนินกิจกรรมให้เป็นไป ด้วยความเรียบร้อย

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>6. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์</p> <p>7. เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ เสร็จพิธียกฉัตร พระสงฆ์และชาวบ้านกลับมาที่ศาลาการเปรียญ</p> <p>8. มีคนนำพาน้ำชาพระรัตนตรัย อารธนาศีล อารธนาพระปริตร</p> <p>9. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์</p> <p>10. มีคนนำพาน้ำถวายถวายผ้าป่าเครื่องสังฆทาน ถวายภัตตาหาร</p> <p>11. ชาวบ้านกรวดน้ำ พระสงฆ์อนุโมทนา</p> <p>12. พระสงฆ์ฉันภัตตาหาร</p> <p>13. ชาวบ้านขอมาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และกราบลาพระ</p> <p>14. พระสงฆ์กลับกุฏิ</p> <p>15. ชาวบ้านไปรยฝนรัตนะ แล้วย้ายกลับบ้าน</p>	<p>8. ดูดูแลและอำนวยความสะดวกในการจัดพิธี</p> <p>9. นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีเป็นภาษามอญ</p> <p>1. และ 2. เจริญพระพุทธมนต์เป็นภาษาบาลีสำเนียงมอญ</p> <p>5. พังชายหญิงแต่งกายด้วยชุดมอญ ผู้ชายส่วนใหญุ่่งโสร่งพื้นแดงลายตาราง สวมเสื้อเชิ้ตสีขาว ผู้หญิงแต่งชุดสีส้มสวยงาม</p> <p>6. เข้าร่วมพิธี</p> <p>7. เข้าร่วมพิธี</p>

จากตารางข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประเพณี

ผู้เข้าร่วมในประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญที่บ้านวังกะ มีดังนี้

ก. พระสงฆ์

พระสงฆ์และสามเณรที่เข้าร่วมในพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็น พิธีทำบุญ พิธีสงฆ์น้ำพระ พิธียกฉัตรและกรวดน้ำ เป็นพระสงฆ์และสามเณรจากวัดวังแก้วเวการาม การเจริญพระพุทธมนต์ของพระสงฆ์ในประเพณีสงกรานต์เป็นภาษาบาลีทำนองแบบมอญ ผู้วิจัยสังเกตว่าในพิธีสงฆ์น้ำพระจะมีเฉพาะพระสงฆ์ ไม่มีสามเณร

ข. มัคทายก

มัคทายกผู้ทำหน้าที่นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีต่าง ๆ ในประเพณีสงกรานต์เป็นผู้อาวุโสในชุมชนมอญบ้านวังกะ นำประกอบพิธีด้วยภาษามอญและลำดับขั้นตอนตามแบบพิธีมอญ

ค. ประธานในพิธี

ประเพณีสงกรานต์ที่บ้านวังกะได้รับการส่งเสริมให้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี ในประเพณีนี้จึงมีหัวหน้าส่วนราชการในอำเภอสังขละบุรีเข้าร่วมในพิธีด้วย ในปีที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนาม ประธานในพิธีสงฆ์น้ำพระและพิธียกฉัตรเจดีย์ทรายเป็นนายอำเภอสังขละบุรี จากการสอบถามชาวบ้านพบว่า บางปีผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรีมาเป็นประธานในพิธี

ง. ชาวมอญบ้านวังกะ

ผู้เข้าร่วมพิธีในประเพณีสงกรานต์ส่วนใหญ่เป็นชาวมอญบ้านวังกะ ทั้งในพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็น ทำบุญใส่บาตร สงฆ์น้ำพระ ก่อเจดีย์ทราย ยกฉัตรเจดีย์ทราย ผู้วิจัยสังเกตว่าในประเพณีสงกรานต์ ชาวมอญบ้านวังกะเข้าร่วมประเพณีจำนวนมาก เนื่องจากเป็นงานบุญใหญ่ของชุมชน

จากการสอบถามชาวบ้านทราบว่า เมื่อถึงวันสงกรานต์ลูกหลานที่ไปทำงานหรือไปเรียนนอกหมู่บ้านจะกลับบ้านมาหาพ่อแม่และทำบุญร่วมกัน จากการสอบถามชาวบ้านพบว่าประเพณีอื่น ๆ ชาวมอญอาจไม่ได้กลับมาร่วมงาน แต่เมื่อถึงวันสงกรานต์ลูกหลานจะต้องกลับบ้านและมาร่วมทำบุญกับพ่อแม่ (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 13 เมษายน 2564) นอกจากนี้ นายวิเชียร ศิริหงษ์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กล่าวว่า เมื่อถึงวันสงกรานต์ลูกหลานไปทำงานที่ไหนต้อง

กลับบ้านมาทำบุญกับพ่อแม่ มาขอขมาพ่อแม่ ถือเป็นบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ (วิเชียร ศิริหงษ์, สัมภาษณ์, 13 เมษายน 2562)

จ. ชาวบ้านทั่วไป นักท่องเที่ยว

นอกจากชาวมอญบ้านวังกะเป็นผู้เข้าร่วมประเพณีสงกรานต์แล้ว ยังมีชาวบ้านอื่น ๆ รวมทั้งนักท่องเที่ยวและสื่อมวลชนเข้าร่วมประเพณีด้วย เช่น ในพิธีสงฆ์น้ำพระ พิธียกฉัตรเจดีย์ทราย ผู้วิจัยสังเกตว่าพิธีสงฆ์น้ำพระในวันที่ 4 ของประเพณีสงกรานต์ มีชาวบ้านจากชุมชนอื่น นักท่องเที่ยว และสื่อมวลชนเข้าร่วมสงฆ์น้ำพระด้วย การสงฆ์น้ำพระของวัดวังแก้ววิหารามมีรูปแบบเฉพาะ โดยสงฆ์น้ำพระผ่านรางไม้ไผ่ แตกต่างจากการสงฆ์น้ำพระของวัดอื่น การสงฆ์น้ำพระประเพณีสงกรานต์บ้านวังกะมีภาพสวยงาม แปลกตา จึงมีนักท่องเที่ยวและสื่อมวลชนเข้าร่วมพิธีจำนวนมาก และนำภาพความสวยงามไปเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ในช่องทางต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย

2. วัตถุประสงค์ในการจัดประเพณี

ประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านวังกะมีพิธีกรรมหลากหลาย แต่ละพิธีกรรมมีจุดประสงค์ต่างกันไป เช่น พิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็นก่อนถึงวันสงกรานต์ลง มีจุดประสงค์เพื่อความ เป็นสิริมงคล เพื่อความสุขความเจริญในชีวิตในโอกาสเริ่มต้นปีใหม่ การก่อเจดีย์ทรายเพื่อ สะเดาะเคราะห์ พิธีสงฆ์น้ำพระเพื่อความ เป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและแสดงมุทิตาจิตแด่พระสงฆ์ พิธีทำบุญใส่บาตรและกรวดน้ำเพื่ออุทิศบุญกุศลให้ผู้ล่วงลับ การสงฆ์น้ำพระพ่อแม่และอาบน้ำพ่อแม่เพื่อแสดง ความกตัญญูและขอขมาต่อผู้มีพระคุณ วัตถุประสงค์โดยรวมของประเพณีสงกรานต์ นอกจากเพื่อความ เป็นสิริมงคลในการเริ่มต้นปีใหม่แล้ว ประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านวังกะยังแฝง วัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสามัคคีของชุมชน สังเกตได้ว่าพิธีกรรมต่าง ๆ ในประเพณีสงกรานต์ของ ชาวมอญบ้านวังกะจะทำร่วมกัน เช่น การก่อเจดีย์ทรายซึ่งมีเจดีย์เดียวในชุมชน ซึ่งชาวบ้านมาร่วมกัน ซ่อมแซมเจดีย์ทรายก่อนถึงวันสงกรานต์ ช่วยกันทำฉัตรครอบเจดีย์ทราย และชาวบ้านช่วยกันหาไม้ไผ่ มาครอบคร้วละ 1 ลำ เพื่อนำมาทำรางไม้สำหรับสงฆ์น้ำพระ

3. โอกาสในการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญที่บ้านวังกะ จัดขึ้นในเดือนห้าเช่นเดียวกับชาวมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เป็นประเพณีที่ชาวมอญ ให้ความสำคัญและปฏิบัติสืบทอดมาแต่โบราณ เมื่ออพยพมาอยู่ในอำเภอสังขละบุรี หลวงพ่ออุตตมะ ให้อื้อพื้นประเพณีสงกรานต์และปฏิบัติสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

4. สถานที่จัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามการจัดประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านวังกะ ผู้วิจัยพบว่า สถานที่จัดประเพณีคือที่วัดวังแก้วเวการามและเจดีย์พุทธคยา สถานที่ดังกล่าวมีความสำคัญต่อชาวมอญบ้านวังกะ เพราะนอกจากเป็นสถานที่ประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของวัดแล้ว ยังเป็นศูนย์รวมชาวมอญพลัดถิ่นทั้งที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านวังกะและชุมชนอื่น ๆ อีกทั้งยังเป็นจุดท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอสังขละบุรีอีกด้วย

5. ขั้นตอนการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านวังกะพบว่า ลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

ก. พิธีเจริญพระพุทธมนต์

ก่อนถึงวันสงกรานต์ซึ่งในวันแรกของประเพณีสงกรานต์ที่บ้านวังกะจะมีพิธีเจริญพระพุทธมนต์ที่ศาลาการเปรียญวัดวังแก้วเวการาม ชาวบ้านนำแจกันมงคลซึ่งมีลักษณะคล้ายหม้อมงคลในประเพณีบูชาเจดีย์เตือนสี่ดั่งที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วนั้นมาร่วมในพิธีด้วย เมื่อถึงเวลา 20.00 น. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามพร้อมด้วยพระสงฆ์และสามเณรมาพร้อมที่ศาลา มัคคานายกนำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร จากนั้นพระสงฆ์เริ่มเจริญพระพุทธมนต์ในระหว่างพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ มัคคานายกและชาวบ้านช่วยกันจุดเทียนที่แจกันมงคลของชาวบ้าน เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ มัคคานายกและชาวบ้านช่วยกันดับเทียนที่แจกันมงคล จากนั้นเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามแสดงพระธรรมเทศนา เมื่อแสดงพระธรรมเทศนาจบ ชาวบ้านกล่าวคำขอขมาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และกราบลาพระสงฆ์ พระสงฆ์กลับกุฏิ ชาวบ้านนำแจกันมงคลกลับบ้าน

ข. พิธีสงฆ์น้ำพระ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในปี พ.ศ. 2562 พบว่า ประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านวังกะมีพิธีสงฆ์น้ำพระในวันที่ 4 ก่อนถึงวันสงฆ์น้ำพระชาวบ้านช่วยกันสร้างรางไม้ไผ่สำหรับสงฆ์น้ำพระหน้าเจดีย์พุทธคยา ขั้นตอนในพิธีสงฆ์น้ำพระเริ่มเวลาประมาณ 16.00 น. ชาวบ้านนำขันใส่น้ำมาพร้อมกันที่หน้าเจดีย์พุทธคยา พระสงฆ์จากวัดวังแก้วเวการามมาพร้อมกันที่เจดีย์พุทธคยา หลังจากนั้นนายอำเภอสังขละบุรี อัญเชิญพระพุทธรูปลงจากเจดีย์พุทธคยามาประดิษฐานที่ปลายรางไม้ไผ่บริเวณที่สงฆ์น้ำพระ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านให้สัญญาณชาวบ้านเทน้ำลงรางไม้ไผ่เพื่อสงฆ์น้ำพระพุทธรูปพร้อมกัน จากนั้นประธานในพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปกลับขึ้นไปบนเจดีย์พุทธคยา ต่อมา

เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามเดินลงจากเจดีย์พุทธคยา เขียบบนสะพานมนุษย์ไปนั่งเก้าอี้ที่อยู่ปลายรางไม้ไผ่บริเวณที่สงฆ์พระ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านให้สัญญาชาวบ้านให้นำรางไม้ไผ่เพื่อสงฆ์เจ้าอาวาส จากนั้นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านให้สัญญาชาวบ้านหยุดเทน้ำ ชาวบ้านผู้ชายสองคนช่วยกันอุ้มเจ้าอาวาสกลับขึ้นไปบนเจดีย์พุทธคยา พระสงฆ์รูปต่อไปเดินลงจากเจดีย์พุทธคยาเขียบบนสะพานมนุษย์ไปนั่งเก้าอี้ปลายรางไม้ไผ่และดำเนินตามขั้นตอนในลักษณะเดียวกันกับเจ้าอาวาสเมื่อสงฆ์พระสงฆ์ทุกรูปแล้ว ชาวบ้านสาดน้ำที่เหลือขึ้นบนฟ้าและสาดน้ำเล่นกันบ้างเล็กน้อย (ดูภาพที่ 59 ประกอบ)

ภาพที่ 59 ภาพพิธีสงฆ์พระ ประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านวังกะ

ผู้วิจัยสังเกตว่า การสงฆ์พระของชาวมอญบ้านวังกะเป็นการสงฆ์น้ำทั่วทั้งร่างกาย ไม่ได้รดน้ำที่มือเท่านั้น โดยเทน้ำลงในรางไม้ไผ่ น้ำจากรางไม้ทั้งหมดไหลไปรวมที่จุดเดียวกันโดยมีฉากไม้ไผ่กั้นเพื่อให้พระสงฆ์นั่งสงฆ์น้ำที่บริเวณหลังฉากกั้นนั้น ชาวบ้านจะรอสัญญาให้เทน้ำ ซึ่งผู้ให้สัญญาจะบอกให้ชาวบ้านเทน้ำสงฆ์พระรูปละ 3 ครั้ง เมื่อพระสงฆ์สงฆ์น้ำเสร็จแล้ว ชาวบ้านผู้ชายช่วยกันอุ้มกลับไปบนเจดีย์พุทธคยา

รางไม้ไผ่ที่ใช้สงฆ์พระนั้นทำจากไม้ไผ่ผ่าครึ่งตามยาว แล้วนำมามัดรวมผูกต่อ ๆ กันเพื่อให้เป็นทางน้ำ แต่รางจะมีรางไม้ไผ่แยกออกไปเพื่อให้ชาวบ้านได้สงฆ์น้ำกันอย่างทั่วถึง รางไม้ไผ่สำหรับสงฆ์พระนี้จะทำขึ้นใหม่ทุกปี มีลักษณะเดียวกับรางไม้ไผ่ในประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ในเดือนหก พระมหาสุชาติ สิริบุญโญ เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม เล่าว่า ที่ใช้รางไม้ไผ่เพราะคนมอญมีเยอะ การสงฆ์พระทีละรูปจะแออัดและใช้เวลานานมาก หลวงพ่ออุตตมะจึงให้สงฆ์พระด้วยรางไม้ไผ่ และหลวงพ่อบอกว่าสงกรานต์ปีหนึ่งมีครั้งเดียว การทำรางไม้ไผ่ต้องใช้ความกลมเกลียวสามัคคี ช่วยกันตัดไม้ไผ่ในป่า เวลาช่วยกันทำได้พูดคุยกัน เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน ได้เสียสละร่วมกัน หลวงพ่อจึงให้ทำใหม่ทุกปี ถ้าใช้ท่อพีวีซีซึ่งทำครั้งเดียวเก็บไว้ใช้ได้นานหลายปีทำให้ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขาดไป (พระมหาสุชาติ สิริบุญโญ, สัมภาษณ์, 14 เมษายน 2562)

ผู้วิจัยได้สืบค้นเรื่องการสงฆ์น้ำโดยใช้รางไม้พบว่า การสงฆ์น้ำด้วยรางไม้ปรากฏในภาคอีสานและภาคเหนือของไทยเช่นกัน การสงฆ์น้ำพระแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ในภาคอีสานถือว่าการสงฆ์น้ำพระเป็นเรื่องสำคัญมาก มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “บุญสงฆ์น้ำ” คือสงฆ์น้ำพระพุทธรูป สงฆ์น้ำพระสงฆ์ สงฆ์น้ำหรือรดน้ำผู้ใหญ่ บางแห่งสงฆ์น้ำพระพุทธรูป 15 วัน บางแห่งสงฆ์น้ำพระตลอด 1 เดือน มีพิธีสวดมนต์เชิญพระพุทธรูปกลับเข้าประดิษฐานที่เดิมและขอขมาพระพุทธรูป ภาคเหนือและอีสานสงฆ์น้ำพระพุทธรูปโดยใช้รางไม้ทอดยาวไว้สูงเสมอศีรษะ ประชาชนนำน้ำเทใส่ในรางไม้ น้ำไหลไปตามรางลงสงฆ์องค์พระพุทธรูป วิธีการนี้สามารถสงฆ์น้ำที่หลายคนได้ในเวลาเดียวกัน ไม่แออัดเบียดเสียด ไม่ต้องคอยระวังว่าจะเป็นการล่วงเกินสูงตำต่อพระพุทธรูป (ศิลปวัฒนธรรม, 2565: ออนไลน์)

ในพิธีสงฆ์น้ำพระประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านวังกะมิสะพานมนุษย์นอนให้พระสงฆ์เหยียบบนหลัง สะท้อนความเชื่อและความเลื่อมใสศรัทธาของชาวมอญที่มีต่อพระพุทธศาสนา นายองเดิน อุตตะมะประทาน (สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2562) ให้ข้อมูลว่า ชาวมอญเคารพศรัทธาพระสงฆ์มาก ชาวมอญถือว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีศีล เป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่สมควรจะเหยียบย่ำหรือสัมผัสกับพื้นดิน ในวันสงฆ์น้ำพระ ผู้ชายชาวมอญทั้งผู้ใหญ่หรือเด็กวัยรุ่นจะนอนเรียงต่อกันเป็นสะพานให้พระสงฆ์เดินเหยียบบนหลัง เชื่อว่าเป็นสิริมงคล ช่วยให้สิ่งไม่ดีออกไปจากชีวิต หายจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ชาวมอญไม่เล่นสาดน้ำเหมือนคนไทย เนื่องจากเชื่อว่าการเล่นสาดน้ำกันในวัดเป็นบาป สอดคล้องกับ สุจริตลักษณ์ ตีผดุง และ ประภาศรี คำสะอาด (2545: 83) ที่กล่าวเกี่ยวกับการสงฆ์น้ำพระของชาวมอญสังขละบุรีไว้ว่า คนมอญมีข้อห้ามไม่ให้สาดน้ำกันในวัดเพราะมีความเชื่อว่าบริเวณวัดเป็นบริเวณศักดิ์สิทธิ์ การสาดน้ำกันวันสงฆ์น้ำพระในบริเวณวัดถือเป็นบาป การมีข้อห้ามแสดงถึงความเคารพในพระรัตนตรัย ขณะเดียวกันก็เป็นพิธีกรรมที่กำหนดกรอบและรูปแบบที่อยู่ภายใต้จริยธรรมและคุณธรรมที่เสริมสร้างความงดงามของจิตใจ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในปี พ.ศ. 2562 ผู้วิจัยพบว่า ชาวมอญเล่นสาดน้ำกันบ้างแต่ไม่มาก รวมทั้งนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมในประเพณีสงกรานต์ก็เล่นสาดน้ำกันบ้าง การเล่นน้ำโดยเทน้ำรดที่มือหรือรดบนไหล่ และเทศบาลตำบลวังกะมิสะพานนำน้ำมาฉีดน้ำขึ้นบนท้องฟ้าเพิ่มความสนุกสนาน ส่วนการสงฆ์น้ำพระในประเพณีสงกรานต์ในปี พ.ศ. 2564 พบว่า เนื่องจากมีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และวัดต้องปฏิบัติตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรค พิธีสงฆ์น้ำพระมีการปรับเปลี่ยนสถานที่และรูปแบบ โดยเปลี่ยนมาจัดที่ระเบียงคดหน้าวิหารหลวงพ่อขาว เปลี่ยนรูปแบบการสงฆ์น้ำพระโดยจัดที่นั่งให้พระสงฆ์และเว้นระยะห่าง 1 เมตร เมื่อถึงเวลาสงฆ์น้ำพระ กรรมการวัดจัดให้ชาวบ้านเดินต่อแถวสงฆ์น้ำพระสงฆ์ทีละรูป

ค. พิธียกฉัตรเจดีย์ทราย

วันสุดท้ายของประเพณีสงกรานต์บ้านวังกะมีประเพณียกฉัตรเจดีย์ทราย ลำดับขั้นตอนของพิธีเริ่มจากชาวบ้านคุ้มต่าง ๆ จัดเตรียมผ้าป่าและเครื่องสังฆทาน ตั้งชบวนที่ศาลาประชาคมกลางหมู่บ้านและเดินแห่ไปยังศาลาการเปรียญของวัดวังแก้วเวการาม (ดูภาพที่ 60 ประกอบ) เมื่อนำผ้าป่าขึ้นไปตั้งไว้บนศาลาแล้ว ชาวบ้านมาตั้งแถวเพื่อร่วมกันอัญเชิญยอดฉัตรไปที่เจดีย์ทราย เมื่อประธานในพิธีมาถึงวัดวังแก้วเวการาม เริ่มชบวนแห่ยอดฉัตร นำชบวนด้วยชาวบ้าน ตามด้วยคณะสงฆ์ และปิดท้ายด้วยชบวนแบกยอดฉัตรซึ่งประกอบด้วยประธานในพิธีและชาวบ้านรวม 4 คน เมื่อชบวนแห่ฉัตรเดินไปถึงเจดีย์ทรายแล้ว เวียนรอบเจดีย์ทราย 3 รอบ (ดูภาพที่ 61 ประกอบ) จากนั้นเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามพร้อมด้วยประธานในพิธีขึ้นบนยอดเจดีย์ทรายเพื่อยกฉัตรครอบยอดเจดีย์ทราย (ดูภาพที่ 62 ประกอบ) พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ ชาวบ้านหลายคนโปรยทานสะสมบุญ การยกฉัตรนี้ชาวมอญเชื่อว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์และเพื่อความเป็นสิริมงคล หลังจากนั้นพระสงฆ์และชาวบ้านกลับมาที่ศาลาฉนั้นเพื่อเริ่มพิธีถวายผ้าป่าและกรวดน้ำ มีคณายนานุชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ มีคณายนานุชาถวายผ้าป่า เครื่องสังฆทาน ถวายภัตตาหาร มีคณายนานุชานำชาวบ้านกรวดน้ำอุทิศบุญกุศลให้บรรพบุรุษ พระสงฆ์อนุโมทนา ชาวบ้านถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว มีคณายนานุชานำชาวบ้านขอขมาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และกราบลาพระ พระสงฆ์กลับกุฏิ ชาวบ้านบางคนโปรยฝรต้นนะให้ผู้มาร่วมพิธี และชาวบ้านเดินทางกลับ

ภาพที่ 60 ภาพชาวมอญแต่ละคุ้มบ้านแห่ผ้าป่าไปที่วัดวังแก้วเวการาม

ภาพที่ 61 ภาพขบวนแห่ฉัตรกำลังวนรอบเจดีย์ทราย 3 รอบ

พิธีเจริญพระพุทธมนต์ พิธีสงฆ์น้ำพระ และพิธียกฉัตรเจดีย์ทราย ที่ได้กล่าวมาข้างต้นมีลำดับการประกอบพิธีค่อนข้างชัดเจนและเป็นไปตามขั้นตอนตามธรรมเนียมมอญ ส่วนพิธีกรรมอื่น ๆ ในประเพณีสงกรานต์ที่ผู้วิจัยสังเกตว่า ชาวมอญต่างประกอบพิธีโดยไม่ได้มีลำดับขั้นตอนตายตัว เช่น การส่งข้าวพ่อแม่ การอาบน้ำพ่อแม่ การก่อเจดีย์ทราย การไหว้ผีบรรพบุรุษที่สุสานหลังเจดีย์พุทธคยา ซึ่งแต่ละครอบครัวต่างประกอบพิธีตามความสะดวกและความเหมาะสม

ภาพที่ 62 ภาพพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์พิธียกฉัตรเจดีย์ทราย

ง. การส่งข้าวพ่อแม่

ในประเพณีสงกรานต์ ผู้เฒ่าผู้แก่ชาวมอญมักไปถือศีลปฏิบัติธรรมที่วัดวังแก้วเวการามเป็นเวลา 3 วันเพื่อรักษาศีลอุโบสถในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ เริ่มตั้งแต่วันสงกรานต์ลง ลูกหลานก็จะจัดเตรียมอาหารและนำไปส่งให้พ่อแม่ที่ถือศีลที่วัด 2 มื้อ มื้อเช้าเวลาประมาณ 05.00 น. และมื้อเที่ยงก่อนเวลา 11.00 น. และขณะที่พ่อแม่รับประทานอาหาร ลูกหลานจะคอยปรนนิบัติดูแลตลอดเวลา การส่งข้าวพ่อแม่ไม่ได้มีลำดับขั้นตอนตายตัว (ดูภาพที่ 63 ประกอบ)

ภาพที่ 63 ภาพลูกหลานนำอาหารมาส่งพ่อแม่ที่มาถือศีลปฏิบัติธรรมที่วัดในช่วงวันสงกรานต์

จ. การก่อเจดีย์ทราย

ในประเพณีสงกรานต์ที่บ้านวังกะ ชาวมอญจะขนทรายไปก่อเจดีย์ทรายร่วมกันที่เจดีย์ทรายของหมู่บ้าน เจดีย์ทรายของชาวมอญบ้านวังกะอยู่บริเวณต้นพระศรีมหาโพธิ์ใกล้กับเจดีย์พุทธคยา เจดีย์ทรายก่อขึ้นไปเป็นชั้น ๆ แต่ละชั้นมีไม้ไผ่กั้นขอบ ชาวบ้านขนทรายมาใส่ นำดอกไม้ ธูปเทียน ธง มากราบไหว้โดยเชื่อว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ (ดูภาพที่ 64 ประกอบ)

นายกฤษณะ ปุณณะการี ช่างชาวมอญที่มาให้คำแนะนำการปรับปรุงซ่อมแซมเจดีย์ทรายให้ข้อมูลว่า แต่ละปีชาวมอญจะทำเจดีย์ให้กว้างกว่าเดิม 1 นิ้ว รื้อแผงกั้นทำใหม่ ยอดฉัตรसानใหม่ทุกปี การก่อเจดีย์ทรายร่วมกันเป็นแนวคิดของหลวงพ่ออุตตมะเพื่อให้เกิดความสามัคคีของคนชุมชน (กฤษณะ ปุณณะการี, สัมภาษณ์, 14 เมษายน 2564) ส่วน อรัญญา เจริญหงสา (สัมภาษณ์, 14 เมษายน 2564) ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ตลอดปีที่ชาวมอญไปวัด เมื่อกลับจากวัดมีดินทรายของวัดติดเท้ามาด้วย ดังนั้นในวันสงกรานต์ชาวบ้านจะขนทรายมาคืนวัดเป็นการทดแทนนำทรายมาร่วมก่อเจดีย์ทรายของชุมชน เชื่อว่าเป็นการทำบุญที่มีอานิสงส์มาก นอกจากนี้ นายองเย็น ใจเจริญ สัปเหร่อประจำหมู่บ้าน อธิบายเรื่องการก่อเจดีย์ทรายว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ เป็นสิริมงคลในวันเริ่มต้นปีใหม่ (องเย็น ใจเจริญ, สัมภาษณ์, 15 เมษายน 2564)

ภาพที่ 64 ภาพชาวมอญนำธูปเทียน ธง มากราบไหว้ที่เจดีย์ทราย

จากการสอบถามชาวบ้านเกี่ยวกับอานิสงส์ของการก่อเจดีย์ทรายพบว่าชาวบ้านมีทั้งเชื่อว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ และเชื่อว่าเป็นการนำทรายมาคืนวัดเพื่อจะได้ไม่เป็นบาป ข้อมูลเรื่องอานิสงส์ของการก่อเจดีย์ทราย จากสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2562: ออนไลน์) กล่าวว่า เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เมืองราชคฤห์พร้อมด้วยภิกษุ 500 รูป พระเจ้าปเสนทิโกศลพร้อมด้วยข้าราชการได้นำเอาทรายจากแม่น้ำมาก่อเป็นเจดีย์ทรายประดับด้วยธง แล้วถวายพร้อมกับจีวรและภัตตาหารแด่พระภิกษุ พระเจ้าปเสนทิโกศลต้องการทราบถึงผลบุญแห่งกรรมที่ได้กระทำนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสตอบว่าผู้ใดได้ก่อเจดีย์ทรายถวายเป็นทานจะมีอานิสงส์มาก ย่อมได้รับสุข 3 ประการอันจะนำไปสู่นิพพาน เมื่อตายแล้วย่อมได้ไปเกิดในตระกูลพรหมณ์และกษัตริย์ มีทรัพย์สมบัติมากมาย มีรูปอันงดงาม เป็นที่รักใคร่ยินดีแก่คนและเทวดา ผู้ใดได้ประดับช่อธงและฉัตรบูชาเจดีย์ทรายนั้นย่อมได้ไปเกิดเป็นท้าวพระยา ประกอบด้วยแก้วทั้ง 7 ประการ มีข้าทาสบริวารมากมาย พ้นจากทุกข์ภัยทั้งปวง

นอกจากนี้ ข้อมูลจากสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กล่าวถึงการก่อเจดีย์ทรายในประเพณีสงกรานต์ สรุปได้ว่า ประเพณีขนทรายเข้าวัดมีมาแต่โบราณ โดยในคัมภีร์โบลานเรื่อง ธรรมอานิสงส์ปีใหม่กล่าวถึงผลบุญของการขนทรายเข้าวัดว่า หากผู้ใดขนทรายเข้าวัดแล้ว เกิดมาในภพชาติใดย่อมเป็นคนที่ไร้โรคภัยไข้เจ็บ ปราศจากภัยอันตราย มีอายุยืนนาน สุขสราญด้วยข้าวของสมบัตินานา การก่อเจดีย์ทรายมีคติความเชื่อว่าเป็นการสร้างกุศล บางแห่งให้สร้างเป็นเจดีย์เล็กของใครของมันทั่วบริเวณวัด บางแห่งให้รวมกันสร้างเป็นเจดีย์ขนาดใหญ่ให้ชนทรายมารวมกัน กรณีที่เป็นเจดีย์ใหญ่อาจทำกระบะหรือสานไม้ไผ่เป็นสังเวียนซ้อนกันหลายชั้นลดหลั่นกันไปจากฐานขนาดกว้างสุดจนไปถึงเล็กที่สุดในส่วนยอด เมื่อก่อตามแบบแล้วจะได้กองทรายที่อยู่ในรูปแบบของ “วาลูกเจดีย์” เป็นเจดีย์ทรายเพื่อถวายทานร่วมกัน สำหรับอานิสงส์ของการก่อเจดีย์ทรายได้ผูกเรื่องไว้ใน ธรรมอานิสงส์เจดีย์ทราย ความว่า ในครั้งพระโพธิสัตว์เกิดเป็นชายเชื่องใจชื่อว่า “ตีสสะ” มีอาชีพตัดฟืนขาย วันหนึ่งตีสสะพบลำธารที่มีหาดทรายสะอาดงดงามจึงได้ก่อกองทรายเป็นรูปเจดีย์และฉีกเสื้อผ้าริ้วไม้แล้วปักไว้บนยอดกองทรายเป็นรูปธงสัญลักษณ์ แล้วตั้งจิตอธิษฐานขอให้ได้เกิดเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง เมื่อเขาเวียนว่ายในวัฏสงสารได้บำเพ็ญบารมีเต็มที่แล้วก็ได้เกิดเป็นพระพุทธเจ้าชื่อ สมณะโคดม องค์ปัจจุบัน (สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2562: ออนไลน์)

ฉ. การไหว้บรรพบุรุษ

ชาวมอญจะไปไหว้บรรพบุรุษญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้วในประเพณีสงกรานต์ โดยไปทำความสะอาดบริเวณที่ฝังศพ ตกแต่งโกศใส่กระดูก ประพรมน้ำหอม ปักธงสีต่าง ๆ ซึ่งที่ฝังศพ

และโกศเก็บกระดูกของชาวมอญบ้านวังกะทั้งหมดอยู่ในบริเวณเดียวกันคือหลังเจดีย์พุทธคยา (ดูภาพที่ 65 ประกอบ)

ภาพที่ 65 ภาพชาวมอญนำรูปเทียน ธง มาไหว้บรรพบุรุษที่สุสานหลังเจดีย์พุทธคยา

6. สัญลักษณ์ในพิธีกรรม

ก. หม้อมงคล

หม้อมงคลในประเพณีสงกรานต์เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นสิริมงคล ชาวบ้านให้ข้อมูลว่า ก่อนวันสงกรานต์ 1 วัน ชาวมอญจะเตรียมหม้อมงคล ครอบครวละ 1 หม้อนำไปสวดมนต์ที่วัด (ดูภาพที่ 66 ประกอบ) เมื่อพระสงฆ์สวดมนต์เสร็จนำกลับมาบ้านวางไว้บนหิ้งที่ทำขึ้นบริเวณกลางแจ้งหน้าบ้านหรือข้างบ้าน ตอนเย็นจุดเทียนให้แสงสว่างเพราะเชื่อว่าเป็นทางลงมาจากสวรรค์ของเทวดาและนางสงกรานต์ ส่วนข้าวสาร ธิฐุ ทราย นำไปโปรยรอบ ๆ บ้าน หม้อมงคลจะไปวางไว้ที่หิ้งกลางแจ้งจนกว่าจะสิ้นสงกรานต์ (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2562)

ลุงองเียน ใจเจริญ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหม้อมงคลในประเพณีสงกรานต์ว่า หม้อมงคลจะเป็นหม้อดินหรือแจกันก็ได้ใส่น้ำ ใบหญ้า ใบมะพร้าว ดอกคูณ ดอกอินทนิล หญ้าแพรก เข็ม ด้าย ไม้ขีด เทียน ใบหญ้าขาดไม้ได้เพราะเป็นใบไม้มงคลหมายถึงชัยชนะ เข็มด้ายทำให้อายุยืนยาว ฉลาดหลักแหลม บางคนใส่ธงและร่มเล็ก ๆ ด้วย บางคนนำข้าวสารใส่ถุงผูกกับหม้อมงคลมาด้วย พอพระสวดมนต์เสร็จก็นำหม้อมงคลกลับบ้าน น้ำเอาไว้ดื่มเป็นน้ำมนต์ ข้าวสารเอาไปโรยรอบบ้าน ป้องกันสิ่งไม่ดี (องเียน ใจเจริญ, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2564)

ภาพที่ 66 ภาพหม่อมมงคลที่ชาวมอญนำมาร่วมในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ก่อนถึงวันสงกรานต์ตั้ง

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีสงกรานต์ในปี พ.ศ. 2564 ซึ่งเป็นช่วงการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 วัดปรับเปลี่ยนรูปแบบของพิธีเจริญพระพุทธมนต์หม่อมมงคลโดยให้ชาวบ้านนำหม่อมมงคลมาไว้ในพิธี แต่ไม่ต้องนั่งฟังพระสวดมนต์เพื่อไม่ให้คนมารวมกันจำนวนมาก หลังจากพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เสร็จแล้วจึงค่อยมารับหม่อมมงคลกลับบ้าน ผู้วิจัยสังเกตว่ามีชาวบ้านบางส่วนนำหม่อมมงคลมาร่วมในพิธีและนั่งฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ แต่ส่วนใหญ่นำหม่อมมงคลมาไว้ในพิธีแล้วกลับบ้าน การปรับเปลี่ยนรูปแบบของพิธีเพื่อให้เป็นไปตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (ดูภาพที่ 67 ประกอบ)

ภาพที่ 67 ภาพชาวมอญนำหม่อมมงคลมาร่วมในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในปี พ.ศ. 2564

นายวิเชียร ศิริหงษ์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและกรรมการวัด เล่าว่า พระมหาสุชาติ สิริปัญโญ พยายามปฏิบัติตามนโยบายและมาตรการต่าง ๆ ในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 โดยอธิบายและทำความเข้าใจกับชาวบ้าน ชาวบ้านบางคนไม่เข้าใจก็ยังปฏิบัติเหมือนเดิมเพราะต้องการมาทำบุญที่วัดตามปกติ หน่วยงานรัฐก็ยืดหยุ่นไม่ห้ามจัด แต่ให้พิจารณาตามความเหมาะสมและให้เป็นไปตามมาตรการต่าง ๆ โดยให้ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของเจ้าอาวาส (วิเชียร ศิริหงษ์, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2564)

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านผู้วิจัยพบว่า ชาวมอญบ้านวังกะเข้าใจสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 และมีความวิตกกังวล ขณะเดียวกันก็ให้ความร่วมมือกับเจ้าอาวาส ในการป้องกันการแพร่ระบาดของโรค แต่ส่วนใหญ่ยังต้องการมาทำบุญและปฏิบัติตามประเพณีต่าง ๆ เนื่องจากเกรงว่าหากไม่ปฏิบัติตามประเพณีจะผิดธรรมเนียมและส่งผลไม่ดีต่อชีวิต

ข. น้ำ

ในประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านวังกะ น้ำเป็นสัญลักษณ์สำคัญใน พิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ในพิธีสงฆ์พระชาวนำน้ำสะอาดมาสำหรับสงฆ์พระ บ้างก็ใส่น้ำอบให้มี กลิ่นหอม บ้างก็ใส่น้ำส้มป่อย ในวันถือศีลลูกหลานนำน้ำสะอาดไปอาบให้พ่อแม่ที่มาถือศีลที่วัด เป็นเวลา 3 วัน ในวันสงกรานต์ลงชาวบ้านเทน้ำรดลงพื้นเพื่อล้างเท้านางสงกรานต์ น้ำจึงเป็น สัญลักษณ์ที่มีความหมายและความสำคัญในประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญที่บ้านวังกะ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยสังเกตว่า ช่วงเวลาประมาณ 16.00- 17.00 น. ลูกหลานญาติพี่น้องบรรทุกน้ำจากบ้านใส่รถกระบะพากันไปอาบน้ำให้พ่อแม่ปู่ย่าตายายที่ วัด (ดูภาพที่ 68 ประกอบ) ชาวบ้านให้ข้อมูลว่า เมื่อก่อนที่ยังไม่มีรถ ชาวบ้านจะหาบน้ำมาจากบ้าน มาอาบน้ำให้พ่อแม่ การอาบน้ำให้พ่อแม่เพื่อขอขมาและเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต จะทำเฉพาะในเทศกาล สงกรานต์เท่านั้น (อิงโตน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2562)

ภาพที่ 68 ภาพลูกหลานนำน้ำมาอาบให้พ่อแม่ที่มาถือศีลที่วัดในช่วงสงกรานต์

ค. ข้าวแช่

ข้าวแช่เป็นอาหารที่ทำเฉพาะในประเพณีสงกรานต์ กาญจนา ดวงพิณชัยกุล (สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2564) เล่าว่า ก่อนถึงวันสงกรานต์ ชาวมอญทำความสะอาดบ้านเรือน หิ้งพระ ทำข้าวแช่หรือ เป็งตาด ไว่ถวยพระ และส่งข้าวพ่อแม่ที่มาถือศีลที่วัด (ดูภาพที่ 69 ประกอบ) นายยุทธ หงสาวดี หรือ ลุงสี มัคคานายกประจำหมู่บ้านและมาปฏิบัติธรรมที่วัดเป็นประจำทุกวันพระ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับข้าวแช่เพิ่มเติมว่า แต่ก่อนในวันสงกรานต์ลูกหลานจะทำข้าวแช่ให้พ่อแม่ที่มาถือศีล

กินทั้งวัน ข้าวแช่เป็นข้าวบริสุทธิ์ ถ้าเราทำไม่ดีกินข้าวแช่เป็นบาป การกินข้าวแช่เป็นเครื่องเตือนใจให้ทำความดี (ยุทธ หงสาวดี, สัมภาษณ์, 13 เมษายน 2562)

ภาพที่ 69 ภาพข้าวแช่ที่ชาวมอญเตรียมทำถวายพระและส่งพ่อแม่ที่ไปถือศีลที่วัด
ในประเพณีสงกรานต์

ข้อมูลจากเพจ ราชัญคดี-MON Studies เรื่อง “ทำไมมอญต้องกินข้าวแช่วันสงกรานต์” อธิบายว่า ข้าวแช่เป็นอาหารบูชาเทวดา ทุกขั้นตอนจึงทำอย่างประณีตพิถีพิถัน เริ่มตั้งแต่คัดข้าวเปลือกเมล็ดสวยใส่ครกตำ ใส่กระดิ่งฝัด และชาน้ำอย่างละ 7 ครั้ง ก่อเตาไฟหุงข้าวตรงลานโล่งนอกชายคาบ้าน มักเริ่มตั้งแต่บ่ายก่อนวันสงกรานต์ หุงข้าวให้สุกพอเม็ดสวยแล้วนำไปล้างขัดกับผนังกระบุงด้านในหรือภาชนะผิวสากให้ยางข้าวออก จากนั้นปล่อยสะเด็ดน้ำ ส่วนน้ำที่จะกินร่วมกับข้าวแช่ เตรียมน้ำสะอาดต้มสุกเทลงหม้อดินเผาใบใหญ่ อบอุ่นเทียนและลอยดอกไม้หอม เช่น กุหลาบมอญ มะลิ กระดังงา ทิ้งไว้คืนหนึ่ง เครื่องเคียงข้าวแช่มีกันตั้งแต่ 3-7 ชนิด ขึ้นกับความนิยมแต่ละถิ่น ทัวไปมักเป็นปลาแห้งป่น เนื้อเค็มฝอย หัวไชโป๊ต้มกะทิ ไข่เค็ม และยำมะม่วง บางอย่างเตรียมทำไว้ล่วงหน้านับเดือน เช่น ปลาแห้งและเนื้อแห้ง ชุมชนมอญในเมืองมอญมักมีเครื่องเคียง 2 ชนิด คือยำมะม่วงและถั่วลิสงหนึ่งฝัดน้ำมัน สร้างศาลเพียงดาวางอาหารบูชาเทวดาบริเวณลานโล่งหน้าบ้าน ความสูงเท่ากับระดับสายตา มักสร้างด้วยไม้ไผ่ขนาดกว้างยาวประมาณ 1 ศอก สำหรับวางอาหาร 1 สำหรับ ตกแต่งด้วยผ้าสีธงทิวและดอกไม้สด (อาโต้ด, 2562: ออนไลน์)

จ. ธง

ธงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นสิริมงคลและความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระรัตนตรัย ธงที่ชาวมอญบ้านวังกะประดับเจดีย์ทรายในประเพณีสงกรานต์มีลักษณะเหมือนตุ่งไส้หมูซึ่งเป็นเครื่องสักการะของชาวล้านนา (ดูภาพที่ 70 ประกอบ) ตุ่งที่ใช้ในพิธีกรรมมีหลายชนิด จุดมุ่งหมายของการใช้ตุ่งเพื่อเป็นพุทธานุชา ถวายตุ่งเป็นการสร้างกุศลให้กับตนเอง เป็นการสะเดาะเคราะห์ให้หมดสิ้น และอุทิศให้ผู้ล่วงลับ ตุ่งไส้หมูมีลักษณะเป็นพวงประติษฐ์ ทำจากกระดาษสีหรือ

กระดาศแก้วสีต่าง ๆ ึ่งอีกแบบหนึ่งที่ชาวมอญบ้านวังกะนำไปปักที่เจดีย์ทรายมีลักษณะเหมือนกับ
ตุ้งทรายหรือตุ้งเจดีย์ทรายของล้านนาซึ่งใช้ประดับเจดีย์ทรายช่วงปีใหม่สงกรานต์ มีหลายรูปแบบ
เพื่อทำบุญถวายเทพเทวดาที่รักษาดูแลรักษาตัวเราและขอมาสิ่งที่ได้ล่วงเกิน ส่วนธงที่ชาวบ้านนำไป
ประดับที่หลุมฝังศพหรือโกศเก็บกระดูกหลังเจดีย์พุทธคยาเป็นตุ้งไส้หมู มีความหมายถึงการอุทิศ
บุญกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ ึ่งเป็นสัญลักษณ์ในประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านวังกะ มีความหมาย
ทั้งเพื่อสักการะพระพุทเจ้า เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต เพื่อทำบุญถวายเทพเทวดาที่รักษาดูแลรักษา
ตัวเราและขอมาสิ่งที่ได้ล่วงเกิน เพื่อสะเดาะเคราะห์ และเพื่ออุทิศบุญกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ (ดูภาพที่
70 ประกอบ)

ภาพที่ 70 ภาพธงที่ชาวบ้านนำมาไหว้ที่เจดีย์ทรายและไหว้บรรพบุรุษในประเพณีสงกรานต์

ฉ. เจดีย์ทราย

เจดีย์ทรายเป็นสัญลักษณ์ของความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระรัตนตรัย การก่อ
เจดีย์ทรายเป็นพิธีกรรมที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และสะท้อนคติความเชื่อเรื่อง
กรรมในพระพุทธศาสนา ที่เชื่อว่าเมื่อมาทำบุญที่วัดเมื่อใด กลับจากวัดไปมีทรายติดเท้าออกไปนอกวัด
ถือเป็นบาป ในช่วงสงกรานต์ชาวมอญจึงขนทรายมาคืนวัดโดยก่อเป็นเจดีย์ทรายร่วมกันของชุมชน
(ดูภาพที่ 71 ประกอบ)

ภาพที่ 71 ภาพเจดีย์ทรายในชุมชนมอญบ้านวังกะ

ประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านวังกะเป็นงานบุญใหญ่ประจำปีที่ชาวมอญให้ความสำคัญมาก การจัดประเพณีพยายามรักษารูปแบบของพิธีกรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปตามวิถีปฏิบัติดั้งเดิมและจุดประสงค์ของการประกอบพิธีกรรม ขณะเดียวกันก็ปรับเปลี่ยนขั้นตอนและรายละเอียดเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐไทยที่ต้องการประชาสัมพันธ์งานประเพณีสงกรานต์บ้านวังกะเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เปิดโอกาสให้คนนอกเข้าร่วมประเพณีมากขึ้น การจัดประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านวังกะสะท้อนวิถีคิดของชาวมอญบ้านวังกะที่ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยโดยการนำทุนทางวัฒนธรรมมาปรับใช้ในบริบทสังคมปัจจุบันเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นมอญที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้อย่างมาก

3.1.4 ประเพณีเดือนหก

เดือนหกตรงกับเดือนพฤษภาคมของไทย ประเพณีที่สำคัญในเดือนหกของชาวมอญบ้านวังกะที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ได้แก่ ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่และประเพณีทำบุญกลางบ้าน

ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพานเป็นงานบุญที่สำคัญของชุมชนมอญบ้านวังกะจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 (วันวิสาขบูชา) สะท้อนคติความเชื่อและความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ปัจจุบันประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพานเป็นประเพณีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอสังขละบุรี มีนักท่องเที่ยวและสื่อมวลชนเข้าร่วมประเพณีจำนวนมาก

วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของโลกและมีความสำคัญต่อพุทธศาสนิกชนทั่วโลก เสฐียรโกเศศอธิบายไว้ว่า วิสาขบูชาเป็นชื่อดาวกลุ่มหนึ่งในจักรราศี เป็นจำพวกดาวฤกษ์ พระจันทร์โคจรผ่านดาวกลุ่มนี้ในวันกลางเดือนหกจึงเรียกว่า วันวิสาขบูชา หรือ วันวิสาขบูรณมี แปลว่า พระจันทร์เต็มดวงเมื่อผ่านกลุ่มดาววิสาขะ วันนี้เป็นวันที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ และเสด็จดับขันธปรินิพพาน ซึ่งเป็นอภิลักขิตกาลสำคัญยิ่งวันหนึ่งทางพุทธศาสนา บรรดาผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาบูชาพระพุทธเจ้าและประกอบกรณบุญการกุศล จึงเรียกว่า วิสาขบูชา (เสฐียรโกเศศ, 2557: 143)

ประเพณีในวันวิสาขบูชาปรากฏหลักฐานมีมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ซึ่งสันนิษฐานว่าคงได้แบบอย่างมาจากลังกา กล่าวคือ ประมาณ พ.ศ. 420 พระเจ้าภาติกราช กษัตริย์แห่งกรุงลังกาได้ประกอบพิธีวิสาขบูชาอย่างมโหฬารเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และกษัตริย์แห่งกรุงลังกาในรัชสมัยต่อ ๆ มาทรงเจริญรอยตาม แม้ปัจจุบันก็ยังถือปฏิบัติอยู่ (กรมการศาสนา, 2551: 5)

วันวิสาขบูชายังเป็นวันสำคัญของโลก โดยคณะกรรมการองค์การสหประชาชาติได้ร่วมพิจารณาและมีมติเห็นพ้องต้องกันประกาศให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญวันหนึ่งของโลก ทั้งนี้ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าทรงเป็นมหาบุรุษผู้ให้

ความเมตตาต่อหมู่มวลมนุษย์ทั้งหลายในโลก เห็นได้จากกรการยกเลิกชนชั้นวรรณะซึ่งเท่ากับเป็นการเลิกทาสโดยไม่มี การเสียเลือดเสียเนื้อ นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงเป็นนักอนุรักษสัตว์ป่า กล่าวคือ ทรงสอนให้ไม่ฆ่าสัตว์ ให้รู้จักช่วยเหลือสัตว์ เหตุผลสำคัญประการหนึ่งคือพระองค์เปิดโอกาสให้ทุกศาสนาสามารถเข้ามาศึกษาพุทธศาสนาเพื่อพิสูจน์หาข้อเท็จจริงได้ โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธ และทรงสั่งสอนทุกคนโดยใช้ปัญญาคุณ (กรมการศาสนา, 2551: 11)

วันวิสาขบูชาจึงมีความสำคัญต่อพุทธศาสนิกชนทั่วโลกในฐานะที่เป็นวันสำคัญของศาสนาพุทธซึ่งเป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดศาสนาหนึ่งในโลก ชาวมอญเป็นพุทธศาสนิกชนที่เลื่อมใสศรัทธาในคำสอนและเคร่งครัดในการปฏิบัติตามวิถีพุทธศาสนาอย่างมาก ในวันวิสาขบูชา ชาวมอญบ้านวังกะมีประเพณีรดน้ำต้นไม้และตลาดนิพพานเพื่อระลึกถึงวันสำคัญของพระพุทธเจ้าและถวายเป็นพุทธบูชา โดยต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่อยู่บริเวณด้านหน้าเจดีย์พุทธคยาเป็นสัญลักษณ์สำคัญในประเพณีรดน้ำต้นไม้ มีประวัติความเป็นมาดังที่ พระมหาสุชาติ สิริปัญญา เจ้าอาวาสวัดวังกวิเวการาม เล่าว่า ในปี พ.ศ. 2530 หลวงพ่ออุตตมะได้อัญเชิญหน่อต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระสังฆราชแห่งประเทศศรีลังกา โดยสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จมาปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ลานหน้าเจดีย์พุทธคยาในวันที่ 10 มิถุนายน 2530 หลังจากนั้นมาหลวงพ่ออุตตมะให้จัดประเพณีรดน้ำต้นไม้เหมือนที่เคยปฏิบัติเมื่อครั้งยังอาศัยอยู่ในรัฐมอญ (พระมหาสุชาติ สิริปัญญา, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2564)

ความเป็นมาของต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่เป็นสัญลักษณ์สำคัญของการตรัสรู้ พระมหาสุชาติ สิริปัญญา เล่าว่า คำว่า โพธิ เป็นคำภาษาบาลีและสันสกฤต แปลว่า ความตรัสรู้ ต้นโพธิ์จึงหมายถึงต้นไม้แห่งการตรัสรู้ หมายถึงต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าประทับเมื่อเวลาตรัสรู้ โดยในภทก์ป็นมีพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว 4 พระองค์ ต้นไม้ที่ประทับในเวลาตรัสรู้ของแต่ละพระองค์เป็นต้นไม้คนละชนิด ต้นไม้แห่งการตรัสรู้ของพระกกุสันธพุทธเจ้าคือต้นชีก ต้นชีกต้นนั้นเป็นต้นโพธิ์ ต้นไม้แห่งการตรัสรู้ของพระโกนาคมน์พุทธเจ้าคือต้นมะเดื่อ ต้นมะเดื่อต้นนั้นเป็นต้นโพธิ์ ต้นไม้แห่งการตรัสรู้ของพระกัสสปพุทธเจ้าคือต้นไทร ต้นไทรต้นนั้นเป็นต้นโพธิ์ และในกาลตรัสรู้ของพระมหาสมณโคดมพุทธเจ้า พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ต้นโพ ต้นโพต้นนั้นเป็นต้นโพธิ์ (พระมหาสุชาติ สิริปัญญา, สัมภาษณ์ 26 เมษายน 2564)

ประเพณีรดน้ำต้นไม้เริ่มจัดขึ้นหลังจากที่หลวงพ่ออุตตมะสร้างเจดีย์พุทธคยาเสร็จเพื่อระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า จากการสืบค้นข้อมูลเรื่องการรดน้ำต้นไม้ในวันวิสาขบูชา ผู้วิจัยพบว่า ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมามีประเพณีรดน้ำต้นไม้ในเดือน 2 ตามปฏิทินจันทรคติของชาวเมียนมา วันวิสาขบูชามีความสำคัญต่อชาวเมียนมาเช่นเดียวกับชาวพุทธทั่วโลก เรียกว่า “กะโส่ง-ละปฎึ-เนะ” แปลว่า วันเพ็ญเดือนกะโส่ง กะโส่งหมายถึง เดือน 2 เดือนกะโส่งมีความสำคัญ

3 ประการ คือ พระพุทธเจ้าประสูติในวันศุกร์วันเพ็ญเดือนกะโล่ง พระพุทธเจ้าตรัสรู้ในวันพุธวันเพ็ญเดือนกะโล่ง และพระพุทธเจ้าทรงปรินิพพานในวันอังคารวันเพ็ญเดือนกะโล่ง สำหรับชาวพุทธในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาถือเอาวันเพ็ญเดือนกะโล่งเป็นวันระลึกเหตุการณ์ทั้งสาม โดยเข้าวัดทำบุญ ถวายทาน ฟังเทศน์ ปฏิบัติกรรมฐาน และรดน้ำต้นโพธิ์ซึ่งถือเป็นทั้งธรรมเนียมและประเพณีสำคัญของชาวเมียนมา ต้นโพธิ์เป็นต้นไม้ที่มีคุณค่าต่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน ดังนั้นชาวพุทธจึงถือเอาต้นโพธิ์เป็นไม้สำคัญ ชาวเมียนมาจะนำน้ำใส่หม้อดินประดับตกแต่งอย่างสวยงาม นำน้ำรดต้นโพธิ์ในวัดหรือลานเจดีย์ที่มีต้นโพธิ์ขึ้นอยู่ เพื่อเป็นพุทธบูชา เป็นพุทธบูชา พร้อมกับเป็นการบำรุงรักษาต้นโพธิ์ให้มีความสดชื่นเนื่องจากผ่านความร้อนมาตลอดฤดูกาล ซึ่งแตกต่างจากชาวไทยที่จะใช้การเวียนเทียนซึ่งกำหนดในรัชกาลที่ 4 ให้เป็นพุทธบูชา (สิทธิพร เนตรนิยม, 2560: ออนไลน์)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ในวันวิสาขบูชาของชาวมอญที่บ้านวังกะจะถือคติเดียวกับคติของชาวเมียนมาซึ่งเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่นเช่นกัน สอดคล้องกับคำบอกเล่าของชาวบ้านที่ว่า ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์เพิ่งจะจัดขึ้นเมื่อย้ายมาอยู่ในบ้านวังกะในปัจจุบัน ตอนอยู่บ้านเก่าไม่มีประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์เพราะไม่มีต้นโพธิ์มีแต่ตลาดนิพพาน เมื่อหลวงพ่อดุตตะมาต้นโพธิ์มาปลูกก็มีประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ ที่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมามีประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ในวันวิสาขบูชาเหมือนกัน (กุญญา หงสาวดี, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2562)

ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์สะท้อนความเชื่อว่าต้นโพธิ์คือสิ่งแทนพระพุทธเจ้า ดังนั้นการได้กราบไหว้บูชาต้นโพธิ์จึงเปรียบได้กับการได้กราบไหว้สักการะพระพุทธเจ้า พระมหาสุชาติ สิริปัญญา เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม เล่าให้ผู้เข้าร่วมพิธีรดน้ำต้นโพธิ์ฟังว่า ต้นโพธิ์หน้าเจดีย์พุทธคยาต้นนี้มีประวัติความเป็นมาและมีความสำคัญต่อชาวมอญที่บ้านวังกะ ต้นโพธิ์เป็นต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ต้นโพธิ์เปรียบเสมือนพระพุทธเจ้าจึงสามารถกราบไหว้บูชาได้ การบูชาต้นโพธิ์เหมือนได้บูชาพระพุทธเจ้า หลวงพ่อดุตตะมากราบไหว้บูชาต้นโพธิ์ให้เห็นเป็นแบบอย่างอยู่เสมอ ผู้ใดได้กราบไหว้บูชา บุญก็จะเกิดแก่ผู้นั้น ดังนั้น ต้นโพธิ์ต้นนี้หลวงพ่อดุตตะห้ามจับ ห้ามตัดกิ่ง ห้ามลิดใบ ห้ามผู้หญิงเข้าไปในบริเวณใต้ต้นโพธิ์ (พระมหาสุชาติ สิริปัญญา, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2564) สอดคล้องกับการรับรู้ของชาวบ้านที่ว่า การรดน้ำต้นโพธิ์วันวิสาขบูชาเหมือนกับการสรงน้ำพระพุทธเจ้า เพราะชาวมอญเชื่อว่าต้นโพธิ์เปรียบเสมือนพระพุทธเจ้า (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2562)

ในประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ มีตลาดนิพพานเพื่อแบ่งปันอาหารให้แก่กัน ตลาดนิพพานเป็นการซื้อขายด้วยบุญแทนเงิน ชาวบ้านเล่าว่า ตลาดนิพพานคือการให้ทานเพื่อนิพพาน เป็นการทำบุญโดยไม่เอาเงินเพื่อไปนิพพาน นิพพานคือการไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก (กุญญา หงสาวดี,

สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2562) ตลาดนิพพานสะท้อนความเชื่อเรื่องการทำบุญโดยการบริจาคทาน เพื่อเกื้อหนุนให้ได้ไปสู่นิพพานอันเป็นความมุ่งหวังสูงสุดของชาวมอญ

นอกจากนี้ ในเดือนหกชาวมอญบ้านวังกะจัดประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่และประเพณีทำบุญกลางบ้านหลังจากประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ จากการสอบถามชาวบ้านพบว่า ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่และประเพณีทำบุญกลางบ้านจะจัดขึ้นหลังประเพณีสงกรานต์ในเดือนห้า หรือหลังประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ในเดือนหก ไม่ได้มีกำหนดวันแน่นอนในแต่ละปี ขึ้นอยู่กับความพร้อมของชาวบ้านในชุมชนโดยจะนัดหมายวันล่วงหน้า ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่และประเพณีทำบุญกลางบ้านอาจจะจัดวันเดียวกันหรือจัดคนละวัน

ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่สะท้อนความเชื่อการนับถือผีประจำหมู่บ้านของชาวมอญที่บ้านวังกะ ชาวมอญเรียกว่า พ่อปู่ หรือ ปะโหนก ศาลพ่อปู่อยู่หลังเจดีย์พุทธคยา (ดูภาพที่ 72 ประกอบ) ชาวบ้านในชุมชนมอญเคารพพ่อปู่อย่างมากในฐานะผู้คุ้มครองหมู่บ้าน เมื่อจะประกอบพิธีกรรมหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในชีวิต ชาวมอญจะไปไหว้ศาลพ่อปู่เพื่อบอกกล่าวและขอให้ประสบความสำเร็จ

ภาพที่ 72 ภาพศาลพ่อปู่และบิรवार อยู่ด้านหลังเจดีย์พุทธคยา

นายองเียน ใจเจริญ สัปเหร่อของหมู่บ้านซึ่งเป็นผู้กำหนดวันและนัดหมายชาวบ้าน เพื่อจัดพิธีไหว้ศาลพ่อปู่ในแต่ละปี เล่าว่า ศาลพ่อปู่สมัยอยู่บ้านเก่าเป็นศาลเดียวกับชาวกะเหรี่ยง เมื่อย้ายมาบ้านใหม่ได้สร้างศาลพ่อปู่ไว้หลังเจดีย์พุทธคยา หมู่บ้านของชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงต้องมีศาลผีประจำหมู่บ้าน เป็นผู้ดูแลคุ้มครองหมู่บ้าน ในศาลเคยมีรูปปั้นพ่อปู่แต่หายไปแล้ว แต่ละปีต้องมีพิธีไหว้พ่อปู่หลังสงกรานต์ (องเียน ใจเจริญ, สัมภาษณ์, 29 เมษายน 2564)

ความเชื่อเรื่องผีประจำหมู่บ้านของชาวมอญบ้านวังกะนี้สอดคล้องกับที่ ทรงฤทธิฉิมโหมต (2560: 78-79) ได้ศึกษาเรื่องความเชื่อเรื่องผีมอญบ้านวังกะ โดยอธิบายไว้ว่า ผีประจำหมู่บ้านของชาวมอญบ้านวังกะ เรียกว่า ผีเจ้าพ่อเจ้าแม่ เมื่อจะต้องเดินทางออกนอกหมู่บ้านหรือทำ

กิจการใด ๆ ขวามอญต้องมาไหว้และบอกให้เจ้าพ่อเจ้าแม่ช่วย หากใครไม่เชื่อและลบหลู่ก็จะเจ็บไข้จนถึงขั้นเสียชีวิตได้ พิธีไหว้ผีเจ้าพ่อเจ้าแม่ปีหนึ่งมี 2 ครั้ง ช่วงสงกรานต์และหลังออกพรรษา

นายกุญแจ หงสาวดี ผู้อาวุโสขวามอญในจำนวน 61 ครอบครัวที่อพยพมารุ่นแรก เล่าว่า พิธีไหว้พ่อปู่จัดปีละ 2 ครั้ง หลังสงกรานต์และหลังทอดกฐิน พิธีไหว้ศาลพ่อปู่และทำบุญกลางบ้านทำในวันเดียวกัน พิธีทำบุญกลางบ้านมีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เย็นเพื่อขับไล่สิ่งไม่ดีออกจากหมู่บ้าน และวันรุ่งขึ้นชาวบ้านถวายภัตตาหารเพลพระสงฆ์ที่ศาลากลางหมู่บ้าน ทำบุญกลางบ้านทำมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495 ซึ่งสมัยอยู่บ้านเก่ามีผีเยอะ หลวงพ่ออุตตมะเลยทำพิธีขึ้นและทำเรื่อยมาทุกปี ปีนี้มีโรคโควิดระบาด การสวดมนต์จะได้ขับไล่โรคระบาด และให้เทวดาที่เชิญมาฟังพระสวดรับเอาสิ่งไม่ดีไป (กุญแจ หงสาวดี, สัมภาษณ์, 29 เมษายน 2564)

ประเพณีทำบุญกลางบ้านมีมาตั้งแต่สมัยอยู่บ้านวังกะเดิม นายวิน พิทักษ์หงสา อายุ 46 ปี ลูกหลานของขวามอญรุ่นแรกที่อพยพมา นายวินเกิดที่บ้านเก่าและได้เห็นประเพณีทำบุญกลางบ้านมาตั้งแต่บ้านเก่า เล่าว่า เมื่อตอนอยู่บ้านเก่ามีขวามอญ 61 ครอบครัว เป็นขวามอญที่อพยพมากลุ่มแรก สมัยนั้นมีทั้งสัตว์ร้าย ผีร้าย และโจรขโมยเยอะ หลวงพ่อจึงให้สวดมนต์ไล่สิ่งไม่ดีและป้องกันสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ที่จะมาทำร้ายชาวบ้าน และได้ทำต่อ ๆ มาถึงทุกวันนี้ (วิน พิทักษ์หงสา, สัมภาษณ์, 29 เมษายน 2564)

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคภาคสนามประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพานเมื่อวันที่ 18-19 พฤษภาคม 2562 และวันที่ 26 เมษายน 2564 และลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่และประเพณีทำบุญกลางบ้านเมื่อวันที่ 29-30 เมษายน 2564 องค์ประกอบของการจัดประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่ และประเพณีทำบุญกลางบ้าน มีดังนี้

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีรัตนรัตนโพธิ์และตลาดนิพพาน

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW		
พิธีกรรม สมภพานศีล	เพื่อปฏิบัติญาณตนต่อหน้าพระผู้ให้ศีล และต่อตนเองว่าจะไม่ล่วงละเมิดข้อห้ามนั้น ๆ จะรักษาศีลของตนไว้	ผู้เข้าร่วมพิธี 1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วนิเวศาราม 2. มัคคทายก 3. ชาวบ้าน	โอกาส พิธีสมภพานศีลมีขึ้น ใน วัน วิสาขบูชา เวลา ประมาณ 8.30 น.	สถานที่ ศาลาปราสาท เก้ายอด วัดวังแก้ว นิเวศาราม	อุปกรณ์ 1. ดอกไม้ 2. ธูปเทียน	ขั้นตอน 1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วนิเวศาราม มาที่ศาลาแล้วเทศนาธรรมเรื่อง วิสาขบูชา 2. มัคคทายกนำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล 3. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วนิเวศาราม สมภพานศีล 5 และศีล 8 4. ชาวบ้านขอขมาพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ และกราบลาพระสงฆ์ 5. ผู้มาร่วมศีลถวายดอกไม้ธูปเทียนแด่เจ้าอาวาส บางคน นำไปกราบหลวงพ่อดูดตะมา บางคนนำไปกราบพระพุทธรูปในศาลา 6. ผู้ปฏิบัติธรรมไปปฏิบัติธรรมที่ศาลาอัน ผู้มาร่วมศีล 5 กลับบ้าน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี 1. แสดงพระธรรมเทศนาด้วยภาษามอญ สมภพานศีลด้วยภาษามอญแบบมอญ 2. นำประกอบพิธีและลำดับพิธีด้วยภาษามอญ 3. ส่วนใหญ่เป็นชาวมอญบ้านวังกะ 3. มาปฏิบัติธรรมแต่งชุดปฏิบัติธรรม ผู้หญิงสวมผ้าถุงสีน้ำตาล เสื้อแขนยาวสีขาว หมวกใบสีน้ำตาล ผู้ชายนุ่งโจรสรงและสวมเสื้อสีขาว 3. มาปฏิบัติธรรมมีจำนวนไม่มากเนื่องจากถือศีลคนเดียว 3. มารับศีล 5 แต่งชุดขาวมอญ 3. ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงวัยผู้สูงอายุ วัยผู้ใหญ่ ไม่ค่อยมีวัยรุ่นและเด็ก

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีรดน้ำต้นโพธิ์	เพื่อเป็นพืชมงคล และเป็นพืชมงคล บูชา	1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม 2. พระสงฆ์และสามเณร 3. มัคคนายก 4. ชาวบ้าน 5. นักท่องเที่ยว	พิธีรดน้ำต้นโพธิ์มีขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เวลาประมาณ 18.00 น.	ลานต้นโพธิ์ หน้าเจดีย์ พุทธคยา	1. รางน้ำไม่ 2. น้ำสะอาด 3. น้ำใส่กำไล	1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม และพระสงฆ์สามเณรมาถึงลานต้นโพธิ์ มัคคนายกนิมนต์พระสงฆ์นั่งเก้าอี้รอบต้นโพธิ์ 2. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม เทศนาธรรมเรื่องวินัยสาขุขุชา และเล่าเรื่องต้นโพธิ์ 3. มัคคนายกนำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร 4. พระสงฆ์สมาทานศีลและเจริญพุทธมนต์ 5. เมื่อพระสงฆ์เจริญพุทธมนต์ จบนำน้ำประพรมต้นโพธิ์ แล้วเดินไปเจดีย์พุทธคยาเพื่อประกอบพิธีเวียนเทียน 6. ชาวบ้านเทน้ำลงรางน้ำไม่รดน้ำต้นโพธิ์	2. มาจากวัดวังแก้วเวการามทั้งหมด 1,2 เจริญพระพุทธมนต์ด้วยภาษาบาลีทำนองแบบมอญ 1. แสดงพระธรรมเทศนาเป็นภาษาไทย 3. นำประกอบพิธีและลำดับพิธีด้วยภาษามอญ 4. ส่วนใหญ่เป็นชาวมาอยู่บ้านวังกะ แต่งกายชุดขาวมอญสวยงาม 4. ที่มาปฏิบัติธรรมมาร่วมในพิธีรดน้ำต้นโพธิ์ 5. มาร่วมในพิธีรดน้ำต้นโพธิ์และถ่ายภาพ

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีเวียนเทียน	เพื่อเป็นพุทธธานุสติ และเป็นพุทธบูชา	1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้ว 2. พระสงฆ์และสามเณร 3. ชาวบ้าน 4. นักท่องเที่ยว	พิธีเวียนเทียนในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เวลา ๑๖.๐๐ น. - ๑๙.๐๐ น.	เจดีย์พุทธคยา	เทียน	1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วอารามและพระสงฆ์สามเณรมที่เจดีย์พุทธคยา แล้วกราบพระประธาน 2. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วอารามจุดเทียนและเดินนำเวียนเทียนพร้อมกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย 3. ชาวบ้านเดินเวียนเทียนพร้อมกล่าวคำบูชาขอบเจดีย์พุทธคยาคันล่าง 4. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วอารามและพระสงฆ์สามเณรวียนเทียนครบ 3 รอบแล้วนำเทียนไปปักที่กระบะทราย 5. ชาวบ้านเวียนเทียนครบ 3 รอบแล้วนำเทียนไปปักตามขอบเจดีย์พุทธคยา 6. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วอารามเดินนำพระสงฆ์ลงจากเจดีย์พุทธคยาและรับขียนชบาตน้ำปานะจากแม่ค้าในตลาดนิพพาน แล้วกลับวัด	2. มาจากวัดวังแก้วอารามทั้งหมด 1.2 กล่าวคำบูชาด้วยภาษาบาลีแบบไทย 1 เดินนำหน้าแถวพระสงฆ์เวียนเทียนรอบเจดีย์พุทธคยา 3. มีทั้งชาวบ้านจากชุมชนมอญ ชาวกะเหรี่ยง ชาวบ้านจากชุมชนอื่น 3. ส่วนใหญ่เป็นวัยผู้ใหญ่ วัยรุ่น และเด็ก 3. ถือเทียน 1 เล่ม ไม่มีดอกไม้ 3. แต่งกายชุดขาวมอญสวยงาม 4. ร่วมเวียนเทียนกับ 3.

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
เปิดตลาดนิพพาน	เพื่อทำบุญโดยการบริจาคทาน	1. เจ้าอาวาสวัดรังกวิเวการาม 2. พระสงฆ์และสามเณร 3. ชาวบ้าน 4. นักท่องเที่ยว สื่อมวลชน	ตลาดนิพพานจัดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เวลาประมาณ 20.00 น. หลังพิธีเวียนเทียน	ลานหน้าเจดีย์พุทธคยา	1. อาหาร 2. เครื่องดื่ม 3. ผลไม้ 4. โต๊ะ	1. ชาวบ้านนำอาหาร เครื่องดื่มมาจัดเตรียมวางบนโต๊ะตั้งแต่ช่วงเย็น 2. เมื่อพิธีเวียนเทียนเสร็จ เจ้าอาวาสตั้งกวีเวการามพร้อมพระสงฆ์สามเณรเดินผ่านตลาดนิพพาน แม้าพ่อค้าในตลาดถวายน้ำปานะ เป็นการเปิดตลาด 3. ชาวบ้านที่มาเวียนเทียนได้รับอาหาร เครื่องดื่ม ผลไม้ในตลาด 4. ตลาดนิพพานปิดเวลาประมาณ 21.00 น. ชาวบ้านแยกย้ายกลับบ้าน	3. นำของมาแจกในตลาดมีจำนวนมาก ทั้งอาหารคาวหวาน เครื่องดื่ม ผลไม้ ไอศกรีม 3. มารับของแจกมีจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นเด็กและวัยรุ่น 3. ส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนบ้านวังกะ มีชาวกะเหรี่ยง และชาวบ้านจากชุมชนอื่นมาร่วมด้วย 3. แต่งกายแบบชาวมอญสวยงาม 4. าร่วมรับของแจกและถ่ายรูปบันทึกวิดีโอ

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี	
พิธีกรรม ไหว้ศาลพ่อปู่	จุดประสงค์ เพื่อเซ่นไหว้พ่อปู่	ผู้เข้าร่วมพิธี 1. พระสงฆ์ 2. มัคทายก 3. ร่างทรง 4. ชาวบ้าน	โอกาส พิธีไหว้ศาลพ่อปู่จุด ขึ้นหลังประเพณี สงกรานต์ เวลา ประมาณ 9.30 น.	สถานที่ ศาลพ่อปู่	อุปกรณ์ 1. ดอกไม้ 2. เทียน 3. อาหารเซ่นไหว้ 4. น้ำหอม 5. ธงผ้าสีขาว 6. บุหรี่	ขั้นตอน 1. พระสงฆ์มาถึงศาลพ่อปู่ 2. มัคทายก นำบูชาพระ รัตนตรัย และอาราธนาศีล พระสงฆ์สมทกาศีล 5 3. ชาวบ้านขอขมาพระพุทธรูป พระสงฆ์ และกราบ ลาพระ พระสงฆ์เดินทวงกลับ 4. ผู้ประกอบพิธีนำอาหารเช่น ไหว้วางหน้าศาลพ่อปู่ 5. ชาวบ้านนำอาหารและน้ำ วางที่หิ้งบูชาเทวดา เสาหลัก บริการพ่อปู่ และได้ต้นไม้บริการ พ่อปู่ 6. ผู้ประกอบพิธีจุดเทียนในศาล พ่อปู่ 3 เล่ม 7. ร่างทรงและชาวบ้านจุด เทียนที่หน้าศาลพ่อปู่	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี 1. มาเพียงรูปเดียว 1. สมทกาศีล 5 ด้วยภาษา บาลีทำนองแบบมอญ 2. เป็นสัปเหร่อประจำหมู่บ้าน และผู้ไม่นำประกอบพิธีกรรมและ ลำดับพิธีด้วยภาษามอญ 3. เป็นชาวบ้านผู้หญิง 2 คน วัย ผู้ใหญ่ สื่อสารด้วยภาษามอญ 3. เมื่อพ่อปู่ประทับร่างจะสูบ บุหรี่ยกตามวนพร้อมกัน ร่าง ทรงจะเดินโยกตัวไปมา ในมือมี สเปรย์แอลกอฮอล์ฉีดให้ ชาวบ้าน 3. เมื่อบริวารที่เป็นช่างประทับ ร่างจะแสดงอาการเป็นช่างคือ คลานสี่เท้า ร่างทรงอีกคนผูกผ้า คล้องลำตัวเหมือนสายสะพาย งูเดิน

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>8. ร่างทรงให้ศาลพ่อปู่เพื่อให้พ่อปู่ประทับร่าง</p> <p>9. พ่อปู่ประทับร่างคนทรงคนหนึ่ง ชาวบ้านฉีดน้ำหอมให้ร่างทรง จุดธูปให้ร่างทรงสูง ส่วนบริวารพ่อปู่ ประทับร่างทรงอีกคนหนึ่ง</p> <p>10. ชาวบ้านพูดคุยและสอบถามเรื่องราวต่าง ๆ กับพ่อปู่ พ่อปู่ตอบคำถามและให้คำแนะนำ</p> <p>11. ผู้ประกอบพิธีนี้ไม่ผูกธงสีขาว่าที่ปลายจำนวน 2 ต้นมุดด้านหน้าศาล พ่อปู่ ชาวบ้านประพรมน้ำหอมที่ธง แล้วผู้ประกอบพิธีนำธงไปตั้งไว้หลังศาลพ่อปู่ฝั่งซ้ายและขวา</p> <p>12. พ่อปู่ออกจากร่างทรง ชาวบ้านแบ่งอาหารเช่นไข่ไว้รับประทาน</p> <p>13. ผู้ประกอบพิธีปิดประตูศาลพ่อปู่ ชาวบ้านช่วยกันเก็บกวาดสถานที่แล้วแยกย้ายกลับบ้าน</p>	<p>4. เป็นชวามอยู่บ้านวังกะ ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง วัยผู้ใหญ่และเด็ก ไม่ค่อยมีวัยรุ่นและวัยผู้สูงอายุ และไม่มีชาวบ้านจากชุมชนอื่น</p> <p>4. ในพิธีนี้มีเมามาก</p> <p>4. แต่งกายด้วยชุดชวามอยู่ในชีวิตประจำวัน ไม่ได้พิถีพิถันมากเท่างานบุญใหญ่ของวัด</p> <p>4. นำอาหารมั่งสริตมาเช่น ไข่รีปูเพราะพ่อปู่กินเจ</p> <p>4. นำดอกไม้ใส่แจกันไว้ตั้ง เทวดา 3 แจกัน และไข่รีศาลพ่อปู่ 3 แจกัน</p>

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีทำบุญกลางบ้าน

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW	
พิธีสวดพระพุทธรูปมนต์เย็น	จุดประสงค์ เพื่อสืบชะตาหมู่บ้าน ชับไล่สิ่งไม่ดี สิ่งอัปมงคล	ผู้เข้าร่วมพิธี 1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวียงราม 2. พระสงฆ์และสามเณร 3. มัคทายก 4. ชาวบ้าน	โอกาส พิธีสวดพระพุทธรูปมนต์เย็นในประเพณีทำบุญกลางบ้านมีขึ้นเวลาประมาณ 20.00 น. วันเดียวกับประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่	สถานที่ ศาลาประชาคม	ขั้นตอน 1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวียงราม และพระสงฆ์สามเณรมาที่ศาลา 2. มัคทายกนำบุขารัตนตรีย อารธนาศีล อารธนาพระปริตร 3. พระสงฆ์สมาทานศีลและสวดพระพุทธรูปมนต์ ระหว่างสวดพระพุทธรูปมนต์ มัคทายกและชาวบ้านช่วยกันจุดเทียนหม่อมงคลของชาวบ้านที่นำมาร่วมในพิธี 4. พระสงฆ์สวดพระพุทธรูปมนต์ จบ ชาวบ้านนำหม่อมงคลกลับบ้าน 5. ผู้นำชุมชนและชาวบ้านช่วยกันชนธูปที่ผ่านพิธีสวดพระพุทธรูปมนต์ให้เสร็จกรบะเตรียมนำไปปรorroอบหมู่บ้าน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี 2. มาจากวัดวังแก้วเวียงรามทั้งหมด 1,2 สวดพระพุทธรูปมนต์ด้วยภาษาบาลีที่ตนเองแบบมอญ 1,2 จำนวน 5 รูป สวดพระพุทธรูปมนต์ตลอดการรวบรวมหมู่บ้านไม่ได้เป็นผู้โยนธูป 3. นำประกอบพิธีและลำดับพิธีด้วยภาษามอญ 4. นำหม่อมงคล ชาวสาร นำทราย มาไว้ในพิธีสวดพระพุทธรูปมนต์ 4. บางคนนำหม่อมงคลมาเข้าร่วมในพิธีแต่ไม่ได้เข้าร่วมฟังสวด

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>6. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วอาราม ขึ้นรถกระบะนำขบวนและสวด พระพุทธรูปตลอดเส้นทาง รอบหมู่บ้าน</p> <p>7. พระสงฆ์และสามเณรขึ้นรถ กระบะและโยนธูปไปตามทาง และโยนใส่บ้านชาวบ้านรอบ หมู่บ้าน</p> <p>8. ระหว่างทางมีชาวบ้านถวาย น้ำปานะพระสงฆ์</p> <p>10. เมื่อวนรอบหมู่บ้านแล้ว พระสงฆ์กลับวัด</p>	<p>4. เป็นขบวนอยู่บ้านวังกะเกียบ ทั้งหมด มีจำนวนมาก ส่วน ใหญ่เป็นวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ</p>

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีทำบุญ ถวายทาน พระสงฆ์	เพื่อสืบชะตา หมู่บ้าน ชับไล่สิ่ง ไม่ดี สิ่งอัปมงคล	1. เจ้าอาวาสวัด วังแก้วเวียง สามแฉกร 3. มัคทายก 4. ชาวบ้าน	พิธีทำบุญถวาย ภัตตาหาร พระสงฆ์ใน พระเพณีทำบุญ กลางบ้าน มีขึ้น เวลาประมาณ 09.00 น. ใน วันรุ่งขึ้นต่อจาก พิธีสวดพระพุท มนต์เย็น	ศาลา อุตม ประชุม	1. อาหารถวายพระ 2. ตาลปัตร 3. น้ำมนต์	1. พระสงฆ์เดินมาถึงพิธี นั่ง ประจำที่อาสนะ ชาวบ้านถวาย น้ำดื่ม 2. มัคทายกนำบูชารัตนตรัย อาราธนาศีล 5 อาราธนาพระ ปริตร 3. พระสงฆ์สวดพาทนศีล 5 และ เจริญพระพุทธรูป 4. พระสงฆ์เจริญพระพุทธรูป จบถวายทานภัตตาหาร 5. พระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จ มัคนายกนำกรวดน้ำ พระสงฆ์ สวดอนุโมทนา และประพรมน้ำ พระพุทธรูปและผู้เข้าร่วมพิธี 6. มัคทายกนำของมาถวายพระพุท พระธรรม พระสงฆ์ และกราบลา พระสงฆ์ พระสงฆ์กลับวัด 7. ชาวบ้านช่วยกันเก็บสิ่งของ และทำความสะอาดสถานที่แล้ว แยกย้ายกลับบ้าน	2. มาจากวัดวังแก้วเว ียงทั้งหมด 1,2 เจริญพระพุทธรูป ด้วยภาษาบาลีทำนองแบบ มอญ 3. เป็นผู้นำประกอบ พิธีกรรมและลำดับพิธีด้วย ภาษามอญ 4. นำอาหารมาร่วมในพิธี 4. เป็นขบวนหมู่บ้านวง เกือบทั้งหมด มีจำนวนไม่ มาก ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง วัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ แต่ง กายแบบขบวนมอญ

จากตารางข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประเพณี

ผู้เข้าร่วมในประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่ และ ประเพณีทำบุญกลางบ้าน มีดังนี้

ก. พระสงฆ์

ในประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ พระสงฆ์ที่มาร่วมในพิธีสมทานศีลในตอนเช้า วันวิสาขบูชาเป็นเจ้าอาวาสวัดวังگیเวการามรูปเดียว ส่วนในพิธีรดน้ำต้นโพธิ์ (ดูภาพที่ 73 ประกอบ) และเวียนเทียนประกอบด้วยเจ้าอาวาสวัดวังگیเวการามพร้อมด้วยพระสงฆ์และสามเณรจากวัดวังگیเวการาม (ดูภาพที่ 74 ประกอบ) การเจริญพระพุทธมนต์ของพระสงฆ์ในประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์เป็น ภาษาบาลีทำนองแบบมอญ

ภาพที่ 73 ภาพพระสงฆ์ในประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 74 ภาพพระสงฆ์ในพิธีเวียนเทียนรอบเจดีย์พุทธคยา

ในประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่ พระสงฆ์ที่มาสมาทานศีลในตอนเช้าของวันประกอบ พิธีไหว้ศาลพ่อปู่เป็นพระสงฆ์จากวัดวังگیเวการามจำนวน 1 รูป (ดูภาพที่ 75 ประกอบ) สมาทานศีล เป็นภาษาบาลีทำนองแบบมอญ

ภาพที่ 75 ภาพพระสงฆ์เข้าร่วมประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่

ในประเพณีทำบุญกลางบ้าน พระสงฆ์ที่มาสวดพระพุทธรูปยืนที่ศาลากลางหมู่บ้าน และพิธีทำบุญถวายภัตตาหาร (ดูภาพที่ 76-77 ประกอบ) เป็นเจ้าอาวาสวัดวังกวิเวการามพร้อมด้วยพระสงฆ์และสามเณรจากวัดวังกวิเวการาม การสวดพระพุทธรูปยืนของพระสงฆ์ในประเพณีทำบุญกลางบ้านเป็นภาษาบาลีทำนองแบบมอญ ผู้วิจัยสังเกตว่าบทสวดที่พระสงฆ์สวดพระพุทธรูปยืนไม่เหมือนกับบทสวดในพิธีอื่น ๆ จากการสอบถามลุงองเียน ใจเจริญ ผู้ประกอบพิธีได้ความว่า บทสวดในพิธีสวดพระพุทธรูปยืนเริ่มต้นด้วยบทสวดขับไล่สิ่งไม่ดี และตามด้วยบทสวดแผ่เมตตาและอวยพรให้เจอสิ่งที่ดี การสวดพระพุทธรูปยืนจะเชิญเทวดามารับฟังด้วยและให้รับสิ่งไม่ดีโรคร้าย สิ่งอัปมงคลกลับไป (องเียน ใจเจริญ, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2564)

ภาพที่ 76 ภาพพระสงฆ์ในพิธีสวดพระพุทธรูปยืน ประเพณีทำบุญกลางบ้าน

ภาพที่ 77 ภาพพระสงฆ์ในพิธีทำบุญเลี้ยงพระ ประเพณีทำบุญกลางบ้าน

ข. มัคทายก

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า มัคทายกผู้ทำหน้าที่นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีต่าง ๆ ในประเพณีเดือนหกเป็นผู้อาวุโสในชุมชน ในพิธีรดน้ำต้นโพธิ์เป็นนายยุทธ หงสาวดี หรือลุงสี่ ส่วนในประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่และทำบุญกลางบ้านคือ นายองเียนใจเจริญ สัปเหร่อประจำหมู่บ้าน นำประกอบพิธีด้วยภาษามอญและลำดับขั้นตอนตามแบบพิธีมอญผู้วิจัยได้สอบถามจากชาวบ้านเพิ่มเติมทราบว่า ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่และทำบุญกลางบ้าน ผู้ประกอบพิธีจะเป็นสัปเหร่อ สัปเหร่อจะแจ้งว่าจะจัดพิธีวันใดและจะจัดอย่างไรในแต่ละปี สัปเหร่อในหมู่บ้านมีคนเดียวคือลุงองเียน (ยิงโทน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2564)

ลุงองเียน ใจเจริญ ผู้ประกอบพิธีไหว้ศาลพ่อปู่และประเพณีทำบุญกลางบ้านเล่าว่าลุงเป็นสัปเหร่อสืบทอดต่อมาจากสัปเหร่อคนก่อน สัปเหร่อต้องไหว้ครูทุกวัน ทุกวันนี้ไม่มีคนอยากเป็นเพราะว่ากลัวว่าถ้าทำไม่ถูกต้องตามธรรมเนียมมอญจะเกิดเรื่องไม่ดีกับชีวิต ลุงองเียนต้องไปช่วยจัดงานศพให้ชุมชนอื่นด้วยอีก 5 วัด พยายามหาคนมาช่วยทำแล้วแต่ยังไม่มีใครอยากมาทำ (องเียน ใจเจริญ, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2564)

ค. ชาวมอญบ้านวังกะ

ในประเพณีเดือนหกผู้เข้าร่วมพิธีส่วนใหญ่เป็นชาวมอญบ้านวังกะ ทั้งในประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่ และประเพณีทำบุญกลางบ้าน ผู้วิจัยสังเกตว่าในประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพานชาวมอญบ้านวังกะเข้าร่วมประเพณีจำนวนมาก (ดูภาพที่ 78 ประกอบ) ส่วนในประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่และประเพณีทำบุญกลางบ้านมีชาวมอญเข้าร่วมพิธีไม่มากนัก เด็กและเยาวชนเข้าร่วมในพิธีน้อย (ดูภาพที่ 79-80 ประกอบ) ส่วนหนึ่งผู้วิจัยเห็นว่าประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่และประเพณีทำบุญกลางบ้านเป็นพิธีกรรมที่กิจกรรมมีลักษณะเฉพาะ ผู้เข้าร่วมพิธีจึงมีไม่มาก

ภาพที่ 78 ภาพชาวมอญบ้านวังกะเข้าร่วมประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน

ภาพที่ 79 ภาพชาวมอญบ้านวังกะเข้าร่วมประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่

ภาพที่ 80 ภาพชาวมอญบ้านวังกะเข้าร่วมพิธีทำบุญเลี้ยงพระ ประเพณีทำบุญกลางบ้าน

ในประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่ มีชาวมอญบ้านวังกะทำหน้าที่เป็นช่างทำหุ่นให้พ่อปู่ และบริวาร ช่างทรงเป็นผู้หญิงอายุประมาณ 40-70 ปี จากการสอบถามนายยิ่งโทน ดวงพิณชัยกุล ได้ข้อมูลว่า ช่างทรงของหมู่บ้านเป็นผู้หญิงสืบทอดต่อกันมา ช่างทรงคนก่อนจะเลือกว่าจะส่งต่อให้ใคร ซึ่งเป็นใครก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นคนในครอบครัวหรือญาติพี่น้อง ค่าครูช่างทรง 137-139 บาท ถ้าช่างทรงทำไม่ถูกวิธี วิญญาณผีที่เชิญมาก็จะเข้าร่างไม่ได้ ช่างทรงในพิธีไหว้พ่อปู่คนปัจจุบันอายุประมาณ 50 ปี คนก่อนหน้าอายุมากแล้วและป่วยมาไม่ได้จึงให้คนใหม่มา (ยิ่งโทน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2564)

จ. ชาวบ้านทั่วไป นักท่องเที่ยว สื่อมวลชน

ในประเพณีเดือนหกของชาวมอญบ้านวังกะส่วนใหญ่ผู้เข้าร่วมประเพณีเป็นชาวมอญบ้านวังกะ ในประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพานยังมีชาวบ้านจากชุมชน รวมทั้งนักท่องเที่ยวและสื่อมวลชนเข้าร่วมประเพณีด้วย โดยเฉพาะในตลาดนิพพานซึ่งผู้วิจัยสังเกตเห็นว่ามีผู้เข้าร่วมทั้งผู้นำอาหารมาทำบุญและผู้มารับอาหารแจกจำนวนมาก ผู้วิจัยเห็นว่าอาจเนื่องจากประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ของวัดวังกวีเวการามมีลักษณะเฉพาะที่ไม่ค่อยพบที่อื่น พิธีกรรมเปิดโอกาสให้ชาวบ้านอื่นและนักท่องเที่ยวเข้าร่วมกิจกรรมได้ รวมทั้งประเพณีดังกล่าวมีการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยว ทำให้ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์เป็นที่รู้จักและได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวและสื่อมวลชนมากขึ้น

2. วัตถุประสงค์ในการจัดประเพณี

ประเพณีเดือนหกของชาวมอญบ้านวังกะมีพิธีกรรมหลากหลาย แต่ละพิธีกรรมมีจุดประสงค์ต่างกันไป ดังนี้

ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ มีจุดประสงค์การสงวนน้ำเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาในวันวิสาขบูชา ซึ่งมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้น 3 เหตุการณ์ การรดน้ำต้นโพธิ์ซึ่งเปรียบเสมือนพระพุทธเจ้า เป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง การจัดประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ในวันวิสาขบูชายังแฝงวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสามัคคีของชุมชน ชาวบ้านได้ร่วมกันจัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ประกอบพิธี เช่น การทำรางไม้ไผ่สำหรับรดน้ำต้นโพธิ์ โดยชาวบ้านช่วยกันหาไม้ไผ่มาครอบครวละ 1 ลำเพื่อนำมาทำรางไม้ไผ่ และหลังจากเสร็จพิธีชาวบ้านช่วยกันเก็บกวาดสถานที่

ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่ มีวัตถุประสงค์เพื่อเช่นไหว้ผีประจำหมู่บ้านที่ดูแลคุ้มครองหมู่บ้าน เพื่อขอขมาพ่อปู่ รวมทั้งเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่คนในชุมชน

ประเพณีทำบุญกลางบ้าน มีวัตถุประสงค์เพื่อทำบุญให้แก่เทวดา พระภูมิเจ้าที่ที่ปกปักรักษาคุ้มครองหมู่บ้าน และขับไล่สิ่งไม่ดี สิ่งอัปมงคลให้ห่างจากหมู่บ้าน ให้ชาวบ้านอยู่ร่มเย็นเป็นสุข เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิตให้แก่ชาวบ้าน โดยเฉพาะในช่วงสถานการณ์โรคระบาด รวมทั้งยังช่วยสร้างความสามัคคีของคนในชุมชนอีกด้วย

3. โอกาสในการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ในเดือนหกชาวมอญที่บ้านวังกะจัดประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพานเนื่องในวันวิสาขบูชาอันเป็นวันสำคัญในพุทธศาสนา เป็นประเพณีที่ชาวมอญให้ความสำคัญและปฏิบัติสืบทอดมาแต่โบราณ เมื่ออพยพมาอยู่ในอำเภอสังขละบุรีสมัยอยู่

บ้านเก่ายังไม่มีประเพณีรดน้ำต้นไม้เพราะยังไม่มีต้นไม้ มีเพียงตลาดนิพพาน เมื่อหลวงพ่อดุตตะมน้ำต้นไม้มาปลูกไว้ที่เจดีย์พุทธคยาแล้วก็ให้จัดประเพณีรดน้ำต้นไม้สืบเนื่องมาจนปัจจุบัน

ส่วนประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่และทำบุญกลางบ้านจะจัดปีละ 2 ครั้ง หลังสงกรานต์และหลังออกพรรษาหรือทอดกฐินแล้ว กำหนดวันจัดประเพณีไม่ระบุแน่นอนในแต่ละปีขึ้นอยู่กับความสะดวกของชาวบ้านในชุมชน จากการเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัยในปี พ.ศ. 2564 พบว่าประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่และทำบุญกลางบ้านจะจัดหลังประเพณีรดน้ำต้นไม้ และจัดวันเดียวกัน

4. สถานที่จัดประเพณี

สถานที่จัดประเพณีรดน้ำต้นไม้คือลานต้นพระศรีมหาโพธิ์หน้าเจดีย์พุทธคยา (ดูภาพที่ 81 ประกอบ) สถานที่จัดตลาดนิพพานอยู่บริเวณหน้าเจดีย์พุทธคยา (ดูภาพที่ 82 ประกอบ) จะเห็นว่าทั้ง 2 กิจกรรมจัดที่บริเวณเจดีย์พุทธคยาซึ่งเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญและเป็นศูนย์รวมของชาวมอญบ้านวังกะและชาวมอญพลัดถิ่นในชุมชนอื่น ๆ ในอำเภอสังขละบุรี นอกจากนั้นเจดีย์พุทธคยาก็เป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของการมาท่องเที่ยวที่อำเภอสังขละบุรีอีกด้วย

ภาพที่ 81 ภาพลานต้นไม้ สถานที่จัดประเพณีรดน้ำต้นไม้

ภาพที่ 82 ภาพลานหน้าเจดีย์พุทธคยา สถานที่จัดตลาดนิพพาน

ส่วนสถานที่จัดประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่จัดที่ศาลพ่อปู่หลังเจดีย์พุทธยา (ดูภาพที่ 83 ประกอบ) บริเวณที่ตั้งของศาลพ่อปู่เป็นสุสานเก็บอัฐิของผู้เสียชีวิต และสถานที่จัดประเพณีทำบุญกลางบ้านจัดที่ศาลาอูตตะมะประชาคม พระราชอูตตะมะมงคลอุทิศ ซึ่งเป็นศาลาประชาคมของหมู่บ้าน (ดูภาพที่ 84 ประกอบ)

ภาพที่ 83 ภาพศาลพ่อปู่ สถานที่จัดประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่

ภาพที่ 84 ภาพศาลาอูตตะมะประชาคม สถานที่จัดประเพณีทำบุญกลางบ้าน

5. ขั้นตอนการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีในเดือนหกของชาวมอญบ้านวังกะ ผู้วิจัยพบว่าลำดับขั้นของการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

ก. พิธีสมทานศีล

ช่วงเช้าของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ซึ่งเป็นวันจัดประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน ชาวบ้านจะไปที่วัดเพื่อรับศีล 5 บ้างก็รับศีล 8 ขั้นตอนการสมทานศีลมีดังนี้ ชาวบ้านมาพร้อมกันที่ศาลาเก้ายอด เมื่อเจ้าอาวาสวัดวังกวีเวการามมาที่ศาลาเก้ายอดแล้วได้แสดงพระธรรมเทศนาเนื่องในวันวิสาขบูชา เมื่อแสดงพระธรรมเทศนาจบ มัคคายนำบุญชรัตน์ตรัยและอาราธนาศีลเจ้าอาวาสวัดวังกวีเวการามสมทานศีล 5 และศีล 8 จากนั้นชาวบ้านขอขมาพระพุทธ พระธรรม

พระสงฆ์ และกราบลาพระสงฆ์ ชาวบ้านถวายดอกไม้และรูปเทียนแต่เจ้าอาวาส บางคนนำไปกราบ หลวงพ่ออุทุมมะ บางคนนำไปกราบพระพุทธรูปในศาลา ผู้ที่มาปฏิบัติธรรมแยกไปปฏิบัติธรรมที่ศาลา การเปรียญ ส่วนผู้ที่มารับศีล 5 แยกย้ายกลับบ้าน

ข. พิธีรดน้ำต้นโพธิ์

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพานเริ่มในช่วงเย็นของวันวิสาขบูชา โดยช่วงบ่ายชาวบ้านเริ่มทยอยมาจัดสถานที่และจัดโต๊ะสำหรับวางอาหาร เพื่อแจกผู้มาร่วมงาน (ดูภาพที่ 85 ประกอบ) ส่วนบริเวณลานต้นโพธิ์ชาวบ้านจัดเตรียมรางไม้ไผ่ ลักษณะเดียวกับรางไม้ไผ่ในพิธีสงฆ์พระประเพณีสงกรานต์ แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีจำนวนน้อยกว่า ขั้นตอนในพิธีรดน้ำต้นโพธิ์เริ่มจากเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามและพระสงฆ์สามเณรเดินมาจากวัดถึงลานต้นโพธิ์และนั่งประจำที่เก้าอี้รอบต้นโพธิ์ จากนั้นเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามแสดงพระธรรมเทศนาเรื่องวันวิสาขบูชาและเล่าความสำคัญของต้นโพธิ์ ต่อจากนั้นมคณายนำบูชาพระรัตนตรัย ตามด้วยอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร จากนั้นพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบแล้วนำน้ำรดต้นโพธิ์แล้วเดินไปที่เจดีย์พุทธคยาเพื่อประกอบพิธีเวียนเทียน ส่วนชาวบ้านนำน้ำรดน้ำต้นโพธิ์ผ่านรางไม้ไผ่ ผู้วิจัยสังเกตว่า การรดน้ำต้นโพธิ์ผ่านรางไม้ไผ่นี้ ชาวบ้านไม่ต้องรอสัญญาณให้เทน้ำเหมือนพิธีสงฆ์พระ ต่างคนต่างเทน้ำลงไปที่รางไม้ไผ่ ได้ตลอดเวลาจนกว่าน้ำที่เตรียมมาจะหมด น้ำที่ชาวบ้านนำมารดน้ำต้นโพธิ์มีทั้งน้ำสะอาดและน้ำผสมน้ำอบ

ภาพที่ 85 ภาพชาวบ้านมาตั้งโต๊ะวางอาหารสำหรับแจกในตลาดนิพพาน

ส่วนขั้นตอนการเปิดตลาดนิพพานไม่ได้มีขั้นตอนและลำดับพิธีตายตัว หลังจากพิธีเวียนเทียนรอบเจดีย์พุทธคยาเสร็จแล้ว เจ้าอาวาสและพระสงฆ์สามเณรวัดวังแก้วเวการามเดินผ่านตลาดนิพพานเพื่อกลับบ้าน ชาวบ้านถวายน้ำปานะถือเป็นการเปิดตลาดนิพพาน หลังจากนั้นชาวบ้านที่มาร่วมพิธีเดินรับแจกอาหารและเครื่องดื่มในตลาดได้ทุกร้าน

ค. พิธีเวียนเทียน

ในวันวิสาขบูชาผู้มีพิธีเวียนเทียนที่เจดีย์พุทธคยาหลังจากเสร็จพิธีรดน้ำต้นไม้พิธีขึ้นตอนเริ่มจากเจ้าอาวาสและพระสงฆ์สามเณรวัดวังแก้วเวการามมาพร้อมกันที่ด้านบนของเจดีย์พุทธคยา ชาวบ้านที่มาเวียนเทียนอยู่ด้านล่าง ผู้วิจัยสังเกตว่าในพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนาอื่น ๆ ชาวบ้านที่มาเวียนเทียนจะเดินเวียนเทียนต่อจากพระสงฆ์ ส่วนในวันวิสาขบูชาพระสงฆ์จะเวียนเทียนด้านบน ส่วนชาวบ้านจะเวียนเทียนด้านล่าง ผู้วิจัยคิดว่าอาจเป็นเพราะในวันวิสาขบูชามีคนมาร่วมพิธีจำนวนมากเนื่องจากมีหลายกิจกรรม ทั้งพิธีรดน้ำต้นไม้และตลาดนิพพาน การแยกให้พระสงฆ์เวียนเทียนด้านบนส่วนชาวบ้านเวียนเทียนด้านล่างเพื่อให้เดินเวียนเทียนได้สะดวก หลังจากเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามและพระสงฆ์สามเณรกราบพระประธานเสร็จแล้วเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามจุดเทียนและเดินนำเวียนเทียนพร้อมกล่าวคำบูชา ชาวบ้านเดินเวียนเทียนพร้อมกล่าวคำบูชารอบเจดีย์พุทธคยาด้านล่าง เมื่อเวียนเทียนเสร็จเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามเดินนำพระสงฆ์สามเณรลงจากเจดีย์พุทธคยาและรับบิณฑบาตน้ำปานะแล้วเดินกลับวัด

ง. พิธีไหว้ศาลพ่อปู่

ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่มีทั้งพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระและพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับผี โดยมีขั้นตอนแยกจากกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ พิธีกรรมเริ่มจากการสมทานศีลโดยชาวบ้านนิมนต์พระสงฆ์จากวัดวังแก้วเวการามจำนวน 1 รูป มาประกอบพิธีที่ศาลพ่อปู่ มีคนยกนำบูชาพระรัตนตรัยและอาราธนาศีล 5 พระสงฆ์สมทานศีล 5 หลังจากนั้นมีคนยกนำขอขมาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และกราบลาพระ พระสงฆ์เดินทางกลับ เมื่อเสร็จพิธีสมทานศีลแล้วจะเป็นพิธีเกี่ยวกับผี โดยผู้ประกอบพิธีนำอาหารและเครื่องดื่มที่ชาวบ้านเตรียมมานำไปวางหน้าศาลพ่อปู่ เสาหลักบรืวารพ่อปู่ และใต้ต้นไม้บรืวารพ่อปู่ มีชาวบ้านนำดอกไม้บูชาที่หิ้งบูชาเทวดา (ดูภาพที่ 86 ประกอบ)

ภาพที่ 86 ภาพชาวบ้านนำดอกไม้บูชาที่หิ้งบูชาเทวดา

หลังจากนั้นผู้ประกอบพิธีจุดเทียนที่อยู่ในศาลพ่อปู่ 3 เล่ม รำทรง 2 คนและตัวแทนชาวบ้านจุดเทียนที่หน้าศาลพ่อปู่ แล้วรำทรงกราบไหว้ศาลพ่อปู่เพื่อให้พ่อปู่ประทับร่าง (ดูภาพที่ 87 ประกอบ) เมื่อพ่อปู่ประทับร่างคนทรง ชาวบ้านฉีดน้ำหอมที่รำทรงและจุดบู่หรือส่งให้รำทรงสูบ ส่วนบริวารพ่อปู่ประทับร่างทรงอีกคนหนึ่ง (ดูภาพที่ 88 ประกอบ) ในขณะที่พ่อปู่ประทับร่างทรง ชาวบ้านจะสอบถามเรื่องราวต่าง ๆ และขอคำแนะนำ พ่อปู่ตอบคำถามและให้คำแนะนำพร้อมเดินไปมา จากนั้นผู้ประกอบพิธีนำไม้ไผ่ที่มีธงสีขาวผูกที่ปลายยอดจำนวน 2 ต้นมาที่ด้านหน้าศาลพ่อปู่ ชาวบ้านประพรมน้ำหอมที่ธง (ดูภาพที่ 89 ประกอบ) แล้วผู้ประกอบพิธีนำเสาธงไปตั้งไว้หลังศาลพ่อปู่ฝั่งซ้ายและขวา ขณะนั้นพ่อปู่ยังประทับร่างทรงอยู่และเดินไปดูเสาธงหลังศาลด้วย ประมาณ 20 นาทีพ่อปู่ออกจากร่างทรง รำทรงกราบศาลพ่อปู่หลังจากพ่อปู่ออกจากร่าง หลังจากเสร็จพิธีชาวบ้านแบ่งอาหารที่นำมาเช่นไหว้ไปรับประทาน แล้วผู้ประกอบพิธีปิดประตูศาล ชาวบ้านช่วยกันเก็บกวาดสถานที่ให้สะอาดก่อนกลับ

ภาพที่ 87 ภาพรำทรงกำลังอัญเชิญพ่อปู่มาประทับร่าง

ภาพที่ 88 ภาพรำทรงช่าง บริวารพ่อปู่กำลังประทับร่างคนทรง

ภาพที่ 89 ภาพผู้ประกอบพิธียกธงไปตั้งไว้หลังศาลพ่อปู่

จ. พิธีสวดพระพุทธรมณต์เย็น

ในประเพณีทำบุญกลางบ้านมีพิธีสวดพระพุทธรมณต์เย็นที่ศาลาประชาคมของหมู่บ้าน พิธีเริ่มเวลาประมาณ 19.30 น. เมื่อเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามและพระสงฆ์และสามเณรเดินทางมาถึงที่ศาลา มีคณายน้าบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล และอาราธนาพระปริตร หลังจากนั้นพระสงฆ์เริ่มสวดพระพุทธรมณต์บทต่าง ๆ ในระหว่างพระสงฆ์สวดพระพุทธรมณต์มีคณายกและชาวบ้านช่วยกันจุดเทียนที่หม่อมมงคลของชาวบ้านที่นำมาร่วมในพิธีสวด เมื่อพระสงฆ์สวดพระพุทธรมณต์จบชาวบ้านนำหม่อมมงคลกลับบ้าน ส่วนผู้นำชุมชนและชาวบ้านบางส่วนช่วยกันขนก้อนอิฐที่ผ่านพิธีสวดพระพุทธรมณต์แล้วนำไปใส่รถกระบะเตรียมนำไปโปรยรอบหมู่บ้าน เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามและพระผู้ใหญ่ขึ้นรถคันแรกนำขบวนพร้อมสวดพระพุทธรมณต์ตลอดเส้นทางรอบหมู่บ้าน ส่วนพระสงฆ์และสามเณรขึ้นหลังรถกระบะซึ่งชาวบ้านขับตามรถเจ้าอาวาสวนไปรอบหมู่บ้าน ในขณะที่รถวนไปตามทาง พระสงฆ์และสามเณรประพรมน้ำมนต์และโยนก้อนอิฐตามทาง โยนใส่หลังคาบ้าน โยนใส่บริเวณบ้านของชาวบ้าน (ดูภาพที่ 90 ประกอบ) ระหว่างทางมีชาวบ้านถวายน้ำปานะพระสงฆ์ เมื่อวนรอบหมู่บ้านแล้วพระสงฆ์กลับวัด

ภาพที่ 90 ภาพพระสงฆ์และสามเณรโยนก้อนอิฐใส่หลังคาบ้านและรอบหมู่บ้าน

ฉ. พิธีทำบุญเลี้ยงพระ

ในประเพณีทำบุญกลางบ้านมีพิธีทำบุญเลี้ยงพระในวันรุ่งขึ้นถัดจากวันสวดพระพุทธรูปโดย พิธีทำบุญเลี้ยงพระเริ่มเวลาประมาณ 09.00 น. ชาวบ้านทยอยนำอาหารมาที่ศาลาประชาคมเพื่อจัดเตรียมสำหรับถวายพระสงฆ์ เวลาประมาณ 10.30 น.พระสงฆ์จากวัดวังกวิเวการามเดินมาถึงศาลาประชาคม พระสงฆ์นั่งประจำที่อาสนะแล้วชาวบ้านถวายน้ำดื่ม จากนั้นมีคณายนำบูชาพระรัตนตรัย อารธนาศีล 5 และอารธนาพระปริตร พระสงฆ์สมาทานศีล 5 และเจริญพระพุทธรูป เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธรูปแล้วชาวบ้านถวายภัตตาหาร หลังจากพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้วมีคณายนำกรวดน้ำ พระสงฆ์สวดอนุโมทนาและประพรมน้ำพระพุทธรูปแก่ผู้เข้าร่วมพิธี จากนั้นมีคณายนำขอขมาพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ แล้วกราบลาพระสงฆ์ พระสงฆ์กลับวัด ชาวบ้านช่วยกันเก็บสิ่งของและทำความสะอาดศาลาประชาคมและแยกย้ายกลับบ้าน

6. สัญลักษณ์ในพิธีกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีในเดือนหกของชาวมอญบ้านวังกะ สัญลักษณ์ในพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

ก. น้ำ

น้ำเป็นสัญลักษณ์สำคัญในประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์เช่นเดียวกับในประเพณีสงกรานต์ โดยชาวบ้านนำน้ำสะอาดหรือน้ำผสมน้ำอบรดที่โคนต้นโพธิ์ ความหมายหนึ่งของการรดน้ำต้นโพธิ์คือเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาด้วยการสร้งน้ำพระพุทธรูปเจ้า เพราะชาวมอญเชื่อว่าต้นโพธิ์เปรียบเสมือนพระพุทธรูปเจ้า อีกนัยยะหนึ่งคือน้ำมีความหมายของความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ต้นโพธิ์เจริญงอกงาม มีความชุ่มชื้น น้ำจึงเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายและความสำคัญในประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ของชาวมอญที่บ้านวังกะ

ข. หม้อมงคล

หม้อมงคลในประเพณีทำบุญกลางบ้าน (ดูภาพที่ 91 ประกอบ) มีลักษณะเช่นเดียวกับหม้อมงคลในประเพณีบูชาเจดีย์ ประเพณีสงกรานต์ (อ่านรายละเอียดหม้อมงคลได้ในประเพณีบูชาเจดีย์และประเพณีสงกรานต์)

ภาพที่ 91 ภาพหม่อมมงคลที่ชาวบ้านนำมาร่วมพิธีสวดพระพุทธรณ์ในประเพณีทำบุญกลางบ้าน

ค. ก้อนหิน

ในประเพณีทำบุญกลางบ้านผู้นำชุมชนและชาวบ้านจะช่วยกันไปหาก้อนหินมาทำพิธีปลุกเสก (ดูภาพที่ 92 ประกอบ) หินก้อนขนาดเล็กจำนวนมากที่ผ่านพิธีสวดพระพุทธรณ์แล้ว พระสงฆ์นำไปโยนตามทางในหมู่บ้านและโยนใส่หลังคาบ้านของชาวบ้านเพื่อขับไล่สิ่งไม่ดี สิ่งอัปมงคล ชาวบ้านบางคนเก็บก้อนหินนี้ไว้เป็นสิริมงคล ลูกองเียน ใจเจริญ สับหรือที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีทำบุญกลางบ้าน เล่าว่า เมื่อก่อนโยนก้อนหินใส่หลังคาบ้านทุกหลังได้เพราะเป็นหลังคามุงแฝก สมัยนี้โยนไม่ได้ทุกหลังเพราะบางบ้านมุงหลังคาด้วยกระเบื้อง หลังคาแตก พระสงฆ์จึงหว่านก้อนหินใส่เข้าไปในบริเวณบ้านแทน (องเียน ใจเจริญ, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2564) ส่วนนายยิ่งโทน ดวงพิณชัยกุล ให้ข้อมูลว่า สมัยก่อนก้อนหินต้องไปเก็บจากลำธารหรือในแม่น้ำแล้วเอามาขัดให้สะอาด แล้วเอามาให้พระสวดมนต์ สมัยนี้ซื้อหาก้อนหินที่ใช้ก่อสร้างแทนเพราะสะดวกกว่า เมื่อพระสวดแล้วก้อนหินก็เอาไปวางไว้รอบบ้าน ป้องกันผีไม่ดีต่าง ๆ ได้ ชาวบ้านรู้สึกภูมิใจขึ้นที่มีทำบุญกลางบ้านโดยเฉพาะในช่วงนี้ที่มีโรคโควิดระบาดหนัก (ยิ่งโทน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2564)

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาพที่ 92 ภาพกระสอบใส่ก้อนหินที่นำมาร่วมในพิธีสวดพระพุทธรณ์ในประเพณีทำบุญกลางบ้าน

ง. อาหารเซ่นไหว้พ่อบุ

จากการสังเกตประกอบการสอบถามชาวบ้านที่มาร่วมในพิธีไหว้ศาลพ่อบุพบว่า อาหารเซ่นไหว้พ่อบุของชาวมอญที่บ้านวังกะต้องเป็นอาหารมังสวิรัตเนื่องจากพ่อบุกินเจ อาหารที่ใช้ ประกอบพิธีไหว้ศาลพ่อบุประกอบด้วย ข้าวเหนียวหนึ่ง กล้วย ขนม น้ำหวานหรือน้ำอัดลม บุหรี่ (ดูภาพที่ 93 ประกอบ) นายยงโทน ดวงพิณชัยกุล ให้ข้อมูลว่า อาหารเซ่นไหว้พ่อบุห้ามเป็นเหล่า เปียร์ เป็นน้ำอื่น ๆ ได้ ส่วนบริวารของพ่อบุที่อยู่ที่ดินไม้ใหญ่ข้างศาลกินเหล่า เปียร์ (ยงโทน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2564)

ภาพที่ 93 ภาพอาหารเซ่นไหว้พ่อบุ ในประเพณีไหว้ศาลพ่อบุ

จ. น้ำหอม

จากการได้เข้าร่วมในพิธีไหว้ศาลพ่อบุผู้วิจัยสังเกตว่า เมื่อพ่อบุประทับร่างทรง ชาวบ้านฉีดน้ำหอมให้ร่างทรง จากการสอบถามลุงองเย็น ใจเจริญ ได้ข้อมูลว่า พ่อบุชอบน้ำหอม เวลาประทับร่างทรงชาวบ้านจะฉีดน้ำหอมให้พ่อบุ เมื่อมีพิธีไหว้ศาลพ่อบุชาวบ้านจะเตรียมน้ำหอม มาด้วย (องเย็น ใจเจริญ, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2564)

ประเพณีในเดือนหกของชาวมอญบ้านวังกะสะท้อนความเชื่อของชาวมอญเกี่ยวกับ พระพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องผีอย่างเห็นได้ชัด ชาวมอญบ้านวังกะให้ความสำคัญความเชื่อ ดังกล่าวควบคู่กัน สอดคล้องกับนักวิชาการชาวมอญ (อาโด้ด, 2563: ออนไลน์) ที่กล่าวไว้ว่า มอญนับถือพระแต่ไม่เคยทิ้งผี ชาวมอญได้ชื่อว่าเป็นผู้เคร่งครัดในพระพุทธศาสนา รามัญนิกาย จากรามัญประเทศได้รับความเชื่อถือจากชาติที่นับถือพุทธศาสนาทุกชาติว่าสืบทอดมาจากพุทธศาสนา เถรวาทดั้งเดิมจากลังกาประเทศ แม้ว่าแบบปฏิบัติของชาวมอญแต่เดิมนับถือผีบรรพชนหรือพราหมณ์ อินทุมาก่อน แต่ภายหลังการยอมรับนับถือพุทธศาสนาแล้ว ชาวมอญส่วนใหญ่ก็ยังคงนับถือผี ควบคู่กันไป

3.1.5 ประเพณีเดือนเจ็ด

เดือนเจ็ดตรงกับเดือนมิถุนายนของไทย ประเพณีที่สำคัญในเดือนเจ็ดของชาวมอญ บ้านวังกะที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ได้แก่ ประเพณีขอขมาพระอุปัชฌาย์

ประเพณีขอขมาพระอุปัชฌาย์เป็นประเพณีที่สำคัญของชุมชนมอญบ้านวังกะ จัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 สะท้อนความเชื่อที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา พระมหาวิรัตน์ อาจารย์สุโก (สุวรรณโชติ) อธิบายเรื่องพระอุปัชฌาย์ตามความในคัมภีร์อภิธานวรรณนา โดย พระโมคคัลลานเถระ ความว่า “อุปัชฌาย์” แปลว่า ผู้เฝ้าเอาใจใส่ต่อการชี้โทษแก่ศิษย์ คอยดูแลเอาใจใส่ คอยแนะนำพร่ำเตือนสัทธิวิหาริก (ศิษย์) ของตน พระอุปัชฌาย์คือพระเถระผู้ทำหน้าที่เป็นประธานในการบวชกุลบุตรในพระพุทธศาสนา เป็นผู้รับรองกุลบุตรเข้ามารับการอุปสมบทในท่ามกลางสงฆ์ พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่หลัก 2 อย่างคือ เป็นผู้รับผิดชอบและรับรองผู้บวชในพิธีบรรพชาอุปสมบท และเป็นผู้รับปกครองดูแล แนะนำตักเตือน และติดตามความเป็นอยู่ของผู้ที่ตนบวชให้ เหมือนบิดาปกครองดูแลบุตร ตามกฎหมายเถรสมาคมนั้นได้กำหนดให้เขตปกครองคณะสงฆ์แห่งหนึ่งให้มีพระอุปัชฌาย์เพียงหนึ่งรูป เว้นแต่มีกรณีพิเศษ (พระมหาวิรัตน์ อาจารย์สุโก, 2559: 163)

พระพุทธศาสนากำหนดให้พระอุปัชฌาย์ปกครองดูแลศิษย์ด้วยการให้การศึกษาอบรม ฝึกหัดผู้บวชใหม่จะต้องอยู่กับพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์เป็นเวลา 5 พรรษาจนกว่าจะมีปัญญารักษาตน การกำหนดให้มีพระอุปัชฌาย์ปกครองเป็นหลักประกันว่าภิกษุผู้บวชใหม่จะได้รับการฝึกฝนตามหลักของไตรสิกขา ให้ภิกษุทุกรูปถือปฏิบัติพระธรรมวินัยไปในแนวเดียวกัน (พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต, 2541) ผู้สมัครใจขอบรรพชาอุปสมบทต้องปฏิญาณว่ามีศรัทธาเลื่อมใส ขอสมัครบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาจึงขอมอบตัวเป็นสัทธิวิหาริก (ศิษย์) ในพระอุปัชฌาย์ และเมื่อได้บรรพชาอุปสมบทแล้ว จะเคารพนับถือเชื่อฟังตั้งอยู่ในโอวาทของพระอุปัชฌาย์ และจะประพฤติปฏิบัติชอบตามพระวินัย ระเบียบแบบแผนของวัดและคณะสงฆ์ตลอดไป อยากรู้ก็ตาม แม้จะมีการบัญญัติให้ศิษย์และพระอุปัชฌาย์ปฏิบัติต่อกันแล้ว แต่ปรากฏว่ามีภิกษุบางรูปไม่ยอมปฏิบัติตาม พระพุทธองค์จึงมีพุทธานุญาตห้ามไม่ให้เข้ามาหา ไม่ให้มาอุปัชฌาย์ หรือให้ชนบริวารออกไปจากที่อยู่ ทั้งนี้เพื่อให้ศิษย์นั้นสำนึกแล้วยอมขอขมาโทษ จึงมีข้อกำหนดว่าภิกษุผู้ไม่ประพฤติชอบในพระอุปัชฌาย์ เมื่อถูกประณามแล้วจะต้องขอขมาพระอุปัชฌาย์ หากไม่ยอมขอขมาต้องอาบัติทุกกฏ ฝ่ายอุปัชฌาย์เมื่อศิษย์สำนึกได้แล้วมาขอขมาต้องรับคำขอขมา หากไม่ยอมรับคำขอขมาต้องอาบัติทุกกฏ (พระมหาวิรัตน์ อาจารย์สุโก, 2559: 163)

จากการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับการขอขมาพระอุปัชฌาย์หรือพระเถระพบว่า พระสงฆ์จะไปกราบขอขมาคารวะต่ออุปัชฌาย์หรือพระเถระที่อาจจะพลั้งเผลอล่วงเกินด้วยกาย วาจา ใจ ในรอบปีที่ผ่านมา ซึ่งเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาหากมีความประมาท เป็นธรรมเนียมปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ก่อนอธิษฐานเข้าพรรษา โดยมีการกราบขอขมาคารวะต่อพระรัตนตรัย จากนั้นก็จะมากราบขอขมา

การระต่อพระอุปัชฌาย์หรือพระเถระในอารามที่พระสงฆ์จะอยู่จำพรรษา หลังเข้าพรรษาก็จะนิยมเดินทางไปกราบขอขมาคารวะต่อพระเถระทั้งหลายตามวัดต่าง ๆ ขอให้ท่านยกโทษให้ ดังนั้นหลังวันเข้าพรรษาตามอารามต่าง ๆ ที่มีพระเถระผู้มีตำแหน่งในการผู้ปกครองคณะสงฆ์อยู่จึงมีพระภิกษุสามเณรจากวัดต่าง ๆ เดินทางมากกราบขอขมาคารวะ ปกติก่อนจะถึงวันเข้าพรรษาพระภิกษุสามเณรจากหลายวัดที่อยู่ใกล้เคียงกันมักจะมารวมตัวกันที่วัดใดวัดหนึ่งในเขตพื้นที่นั้น ซึ่งเป็นวัดที่มีพระเถระผู้มีอายุพรรษามากและปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นที่เคารพเลื่อมใสในหมู่พระภิกษุสามเณรเพื่อกราบขอขมาคารวะและรับฟังโอวาทธรรม อันเป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ และยังเป็นการกระตุ้นเตือนจิตใจให้ตั้งใจปฏิบัติธรรมกำจัดกิเลสในช่วงฤดูเข้าพรรษาอย่างเต็มที่ ธรรมเนียมการกราบขอขมาคารวะและรับฟังโอวาทธรรมนี้ไม่เพียงแต่จะทำกันในช่วงก่อนเข้าพรรษาอย่างเดียว ในช่วงระหว่างเข้าพรรษา 3 เดือน พระภิกษุสามเณรก็นิยมเดินทางไปกราบขอขมาคารวะต่อพระเถระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในพื้นที่อื่นซึ่งอาจจะไกลจากวัดที่จำพรรษา โดยมักจะเดินทางไปเป็นขบวนใหญ่ ทั้งพระภิกษุสามเณรและฆราวาสญาติโยม เพื่อให้ได้มีโอกาสทำบุญและฟังธรรมกับพระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบด้วยกัน (ไซเบอร์วารสาร.เน็ต, ม.ป.ป.: ออนไลน์) ประเพณีขอขมาพระอุปัชฌาย์ของชาวมอญที่บ้านวังกะในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 น่าจะมีที่มาและวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกับข้อมูลที่ได้กล่าวมาข้างต้น

จากข้อมูลประวัติและเรื่องเล่าของหลวงพ่อดุตตมะในหนังสือ **อดตมะ** กล่าวถึงการเป็นพระอุปัชฌาย์ของหลวงพ่อดุตตมะว่า ในปี พ.ศ. 2499 เมื่อหลวงพ่อดุตตมะสร้างวัดหลวงพ่อดุตตมะแล้ว แม้ยังเป็นเพียงสำนักสงฆ์และยังไม่มีชื่อ แต่หลวงพ่อดุตตมะจะทำบุญฉลองพระพุทธศาสนาและใคร่อยากบวชให้มาบวชได้ทุกคนไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ อายุเท่าใดก็บวชได้ มีชาวบ้านสนใจบวชพระ 120 คน บวชเณร 200 คน โดยหลวงพ่อดุตตมะกำหนดจัดงานในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เมื่อใกล้ถึงวันงาน เริ่มมีคนทยอยมาบวช เนื่องจากมีจำนวนมาก หลวงพ่อดุตตมะจึงเริ่มบวชพระตั้งแต่วันขึ้น 10 ค่ำถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ส่วนสามเณรเป็นการบวชหมู่ สมัยนั้นพระที่บวชไม่มีบาตร หลวงพ่อดุตตมะจึงให้ใช้จานแทนบาตร หลวงพ่อดุตตมะกำหนดให้ทุกคนบวชเป็นเวลา 7 วัน แต่ยังไม่ทันครบ 7 วันมีพระสงฆ์ 2 รูปได้ทราบว่หลวงพ่อดุตตมะจัดงานบวชครั้งมหัพการจึงได้นำความไปแจ้งแก่เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรีว่าหลวงพ่อดุตตมะบวชพระทั้งที่ไม่ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ หลวงปู่ดีซึ่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรีในขณะนั้นได้เรียกพบหลวงพ่อดุตตมะทันที หลังจากหลวงปู่ดีสอบถามรายละเอียดจากหลวงพ่อดุตตมะแล้ว หลวงปู่ดีบอกแก่หลวงพ่อดุตตมะว่า “ต่อไปให้ปฏิบัติตามคนอื่นเขา ระหว่างที่เรายังอยู่นี้ให้เป็นพระอุปัชฌาย์ได้ แต่ให้บวชเฉพาะในเขตเมืองกาญจน์ พระที่เรียนบาลีมาขนาดนี้ สวดปาติโมกข์ได้ แปลกก็ได้ จะหาที่ไหนได้ง่าย ๆ” (อดตมะ. ม.ป.ป.: 77-79)

หลวงพ่อดุตตมะได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2511 โดยก่อนหน้านั้นหลวงพ่อดุตตมะได้ไปบวชที่วัดสามพระยา กรุงเทพฯ เมื่อหลวงพ่อดุตตมะเป็นพระอุปัชฌาย์ได้ก็

เดินทางกลับวัดวังแก้วเวการาม กำนันขุนซำได้จัดงานฉลองที่หลวงพ่อดุตตะมะได้เป็นพระอุปัชฌาย์
อย่างเป็นทางการรูปแรกของอำเภอสังขละบุรี (อุตตมะ. ม.ป.ป.: 111)

หลวงพ่อดุตตะมะเป็นพระอุปัชฌาย์ให้แก่พระภิกษุมามากมายทั้งชาวมอญและ
ชาวกระเหรี่ยง เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 ชุมชนมอญบ้านวังกะจัดประเพณีขอมาพระอุปัชฌาย์จึง
มีพระสงฆ์ร่วมพระอุปัชฌาย์อาจารย์เดียวกันจากวัดต่าง ๆ มาร่วมในพิธีจำนวนมาก

พระครูอดุลกาญจนกิจ เจ้าอาวาสวัดเจติยสามองค์ ซึ่งเป็นลูกศิษย์หลวงพ่อดุตตะมะ
ที่ไปดูแลวัดเจติยสามองค์ซึ่งมีชาวมอญพลัดถิ่นอาศัยอยู่บริเวณชายแดนไทย-เมียนมา มาร่วมใน
ประเพณีขอมาพระอุปัชฌาย์แล้วว่า หลวงพ่อดุตตะมะเป็นครูของลูกศิษย์มากมายทั้งพระสงฆ์และ
ฆราวาส หลวงพ่อเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนและให้แนวทางในการดำเนินชีวิต ก่อนเข้าพรรษา
ลูกศิษย์หลวงพ่อดุตตะมะจะมาราบขอมาหลวงพ่อ ที่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมามีพิธีขอมา
พระอุปัชฌาย์และพระเถระก่อนเข้าพรรษา 7 วัน ส่วนที่วัดวังแก้วเวการามจัดในวันพระขึ้น 15 ค่ำ
เดือน 7 ก่อนเข้าพรรษาหนึ่งเดือน พระที่มาร่วมพิธีจะไปสวดมนต์ในโบสถ์ก่อนแล้วจะมาราบขอมา
หลวงพ่อดุตตะมะในช่วงบ่าย (พระครูอดุลกาญจนกิจ, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2562)

นายองเติน อุตตะมะประธาน หรือลุงแก้ว ผู้ดูแลเจติยพุทธคยาและจัดเตรียมอาหาร
ถวายหลวงพ่อดุตตะมะที่ศาลาปราสาทเก้ายอดในเวลา 10.00 น. ทุกวัน เล่าว่า ประเพณีขอมา
พระอุปัชฌาย์มีมาตั้งแต่สมัยอยู่บ้านวังกะเดิม ตอนที่หลวงพ่อดุตตะมะมีชีวิตอยู่ท่านจะฉันอาหาร
มือเดียว จำนวน 32 คำ ฉันเป็นคำโต ๆ ท่านเคยบอกว่า 32 คำคืออวัยวะของร่างกายมนุษย์
32 ประการ ท่านชอบฉันผักและปลา ทุกวันนี้ลุงยังนำอาหารไปถวายท่านทุกวัน หลวงพ่อบุญคุณกับ
ชาวมอญมาก ท่านช่วยเหลือชาวบ้านทุกอย่าง ชาวมอญมีทุกวันนี้เพราะหลวงพ่อ หลวงพ่อดุตตะมะมี
ลูกศิษย์ลูกหามากทั้งในเมืองมอญและในเมืองไทย ก่อนเข้าพรรษาลูกศิษย์จะมาขอมาหลวงพ่อ
ที่เมืองมอญก็มีประเพณีนี้ (องเติน อุตตะมะประธาน, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2562)

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีขอมาพระอุปัชฌาย์เมื่อวันที่ 17
มิถุนายน 2562 องค์ประกอบของการจัดประเพณีขอมาพระอุปัชฌาย์ มีดังนี้

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีขอมาพระอุปัชฌาย์

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีกรรม สมาทานศีล	เพื่อปฎิญาณตนต่อหน้าพระผู้ให้ศีลและต่อตนเองว่าจะไม่ล่วงละเมิดข้อห้ามนั้น จะรักษาศีลของตนไว้	1. เจ้าอาวาสวัด วังแก้วเวภาราม 2. พระสงฆ์และ สามเณรวัดวังแก้ว เวภาราม 3. มัคทายก 4. ชาวบ้าน	พิธีสมาทานศีลมี ขึ้น ใน วัน วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 เวลา ประมาณ 8.30 น.	ศาลาปราสาท เก้ายอด วัตวัง เวภาราม	1. ดอกไม้ 2. จูปเทียน	1. เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ สามเณรวัดวังแก้วเวภาราม มาที่ ศาลาปราสาทเก้ายอด 2. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวภาราม แสดงพระธรรมเทศนา 3. มัคทายกนำชูปพระรัตนตรัย อาราธนาศีล 4. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวภาราม สมาทานศีล 5 และศีล 8 5. ชาวบ้านขอมาพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ และภรรยา ลาพระสงฆ์ 6. ชาวบ้านถวายดอกไม้ธูป เทียนแด่เจ้าอาวาส 7. ผู้ปฏิบัติธรรมไปปฏิบัติธรรม ที่ศาลาฉันและค้างคืนที่วัด 1 คืน ผู้มารับศีล 5 กลับบ้าน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี 1. เทศนาธรรมด้วยภาษาหมอ 1. สมาทานด้วยภาษาบาลี ทำนองแบบหมอ 3. นำประกอบพิธีและลำดับพิธี ด้วยภาษาหมอ 4. ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านวัง 4. มาปฏิบัติธรรมแต่ชุดปฏิบัติ ธรรม มีจำนวนไม่มากเนื่องจาก ถือศีลเพียงคืนเดียว 4. มารับศีล 5 แต่งชุดขาวหมอ 4. ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุผู้หญิง วัยผู้ใหญ่ ไม่ค่อยมีวัยรุ่นและ เด็ก

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีขอมาพระ อุปถัมภ์	เพื่อกราบขอมา คา ร ว ะ พ ร ะ อุปถัมภ์อาจารย์ และพระเถระ	1. เจ้าอาวาสวัด วังแก้ว 2. พระสงฆ์ 3. มัคทายก 4. ชาวบ้าน	พิธีขอมาพระ อุปถัมภ์มีขึ้นใน วัน ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 เวลา ประมาณ 14.00 น.	ศาลา ล ำ ป รา ส ท ำ ก ำ ย อ ด วั ด วั ง ก ำ วิ เ ว ก ร ำ ร ำ ม	1. ของบริจาคนะ 2. ฝนรัตนะ	1. พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ มา พร้อมกันในศาลาปราสาทแก้ว ยอ ด วั ด วั ง ก ำ ก ำ ท ล ำ ง พ ำ ง อ ุ ต ต ำ ม ะ 2. เจ้าอาวาสวัดวังแก้ว จุดธูปเทียนบูชาพระประธาน 3. เจ้าอาวาสวัดวังแก้ว นำบูชาพระรัตนตรัยและ ขอมาหลวงพ่อกุศล 4. พระเถระผู้ใหญ่ 2 รูปกราบ นมัสการหลวงพ่อกุศลและ นั่งด้านหน้าพระสงฆ์ทั้งหมด	2. มาจากวัดวังแก้ว จากวัดต่าง ๆ ในอำเภอ สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดอื่น ๆ และจาก สาธาณรัฐแห่งสหภาพ เมียนมา รวบรวม 80 รูป 1,2 เจริญพระพุทธมนต์ แสดง พระธรรมเทศนาด้วยภาษา บาลีทำนองแบบมอญ 3. นำประกอบพิธีและลำดับพิธี ด้วยภาษามอญ 4. ส่วนใหญ่เป็นชาวเมียนมา วังกะ แต่งกายชุดปฏิบัติธรรม และชุดขาวมอญ

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						5. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วกรวดน้ำ ขอมาพระเถระทั้ง 2 รูป 6. พระเถระเทศนาธรรมกับ พระสงฆ์ 7. มีคนยกน้ำกรวดน้ำ พระสงฆ์ อนุโมทนา 8. มีคนยกน้ำขอมาพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ และกราบลา พระ 9. ชาวบ้านไปรย่นรัตนะ 10. พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ รับ ของบริจาคน้ำที่เจ้าอาวาสวัด วัดวังแก้วกรวดน้ำเตรียมไว้มอบ ให้วัดต่าง ๆ และเดินทางกลับ	4. มีจำนวนไม่มากส่วนใหญ่ เป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ 4. น้ำ ข้าว ส า ร และ อาหารแห้งมาบริจาคน้ำ

จากตารางข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประเพณี

ผู้เข้าร่วมในประเพณีขอขมาพระอุปชฌาย์ มีดังนี้

ก. พระสงฆ์

ในประเพณีขอขมาพระอุปชฌาย์ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 7 ซึ่งเป็นวันพระ มีชาวบ้านมารับศีลและบางคนมาปฏิบัติธรรมที่วัด พระสงฆ์ที่มาร่วมในพิธีสมานทานศีลในตอนเช้าเป็น เจ้าอาวาสและพระสงฆ์สามเณรวัดวังแก้วเวการาม (ดูภาพที่ 94 ประกอบ) ส่วนในพิธีขอขมาพระอุปชฌาย์ในช่วงบ่ายประกอบด้วยเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามพร้อมด้วยพระสงฆ์และสามเณร จากวัดวังแก้วเวการามและพระสงฆ์ที่เดินทางมาจากวัดต่าง ๆ (ดูภาพที่ 95 ประกอบ) การเจริญพระพุทธมนต์ของพระสงฆ์ในประเพณีขอขมาพระอุปชฌาย์เป็นภาษาบาลีทำนองแบบมอญ

ภาพที่ 94 ภาพเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามกำลังสมานทานศีล ในประเพณีขอขมาพระอุปชฌาย์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 95 ภาพพระสงฆ์ในประเพณีขอขมาพระอุปชฌาย์

นายศักดิ์ดา ปุณณะการี ชาวบ้านมอญที่ดูแลภายในศาลาปราสาทเก้ายอด จัดเตรียมเครื่องตีฆ้องวงสี่ระหวงพ้ออุตตะมะ และจัดเตรียมดอกไม้ธูปเทียนสำหรับนักท่องเที่ยวที่มากราบไหว้หลวงพ้อ เล่าว่า วันพระก่อนเข้าพรรษาลูกศิษย์หลวงพ้ออุตตะมะจากหลายวัดจะมากราบ

ขอขมาหลวงพ่อกุมา จากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาก็มี (ศักดา ปุณณะการี, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2562)

พระสงฆ์ที่มาร่วมในพิธีขอขมาพระอุปัชฌาย์ส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ชาวมอญ การสวดพระพุทธรูปเป็นภาษาบาลีทำนองแบบมอญ การสื่อสารภายในพิธีเป็นภาษามอญ พระเถระผู้ใหญ่มาร่วมในพิธีเป็นลูกศิษย์หลวงพ่อกุมาออกมาจากวัดเสาร้อยต้นซึ่งอยู่ในเขตสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ห่างจากด่านเจดีย์สามองค์ชายแดนไทย-เมียนมาประมาณ 5 กิโลเมตร เมื่อมาถึงปราสาทเก้ายอด พระเถระกราบหลวงพ่อกุมาที่เก้าอี้และโต๊ะวางของใช้ของหลวงพ่อกุมาซึ่งอยู่ด้านข้างปราสาทบรรจุสุรีระ แสดงความเคารพเหมือนหลวงพ่อกุมายังมีชีวิตอยู่ (ดูภาพที่ 96 ประกอบ)

ภาพที่ 96 ภาพพระสงฆ์จากวัดเสาร้อยต้นถวายผ้าไตรแด่หลวงพ่อกุมาที่บริเวณโต๊ะถวายอาหาร

ข. มัคทายก

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ในพิธีช่วงเช้าซึ่งเป็นการสมทานศีลของชาวบ้านที่มารับศีล 5 และศีล 8 สำหรับผู้มาปฏิบัติธรรมที่วัด ผู้ทำหน้าที่นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีต่าง ๆ เป็นมัคทายกในชุมชน นำประกอบพิธีด้วยภาษามอญและลำดับขั้นตอนตามแบบพิธีมอญ ส่วนในพิธีขอขมาพระอุปัชฌาย์พระสงฆ์เป็นผู้นำประกอบพิธีด้วยภาษามอญและลำดับขั้นตอนตามแบบพิธีมอญ

ค. ชาวมอญบ้านวังกะ

ในประเพณีขอขมาพระอุปัชฌาย์ผู้เข้าร่วมพิธีส่วนใหญ่เป็นชาวมอญบ้านวังกะ บางส่วนมารับศีล 8 และปฏิบัติธรรมที่วัด บางส่วนมารับศีล 5 มาก (ดูภาพที่ 97 ประกอบ) บางส่วนนำของมาบริจาคถวายวัดต่าง ๆ ที่ขาดแคลนมาก (ดูภาพที่ 98 ประกอบ) ผู้วิจัยสังเกตว่าในประเพณีขอขมาพระอุปัชฌาย์ชาวมอญเข้าร่วมประเพณีจำนวนไม่มาก อาจเนื่องจากเป็นพิธีเฉพาะสำหรับพระสงฆ์

ภาพที่ 97 ภาพชาวมอญบ้านวังกะมารับศีลในวันช่วงเช้า

ภาพที่ 98 ภาพชาวบ้านกำลังจัดของสำหรับถวายวัดต่าง ๆ

ง. ชาวบ้านทั่วไป

ประเพณีขอขมาพระอุปคุตต์มีชาวมอญบ้านจากชุมชนอื่น เช่น ชาวมอญบ้านเจดีย์สามองค์ซึ่งเป็นกลุ่มชาวมอญที่อพยพมาพร้อม ๆ กับชาวมอญที่บ้านวังกะ มาเข้าร่วมประเพณีด้วย (ดูภาพที่ 99 ประกอบ) ผู้วิจัยสังเกตว่าในประเพณีดังกล่าวไม่มีนักท่องเที่ยวหรือชาวบ้านอื่น ๆ เข้าร่วมในพิธี อาจเป็นเพราะเป็นพิธีกรรมเฉพาะสำหรับพระสงฆ์ ไม่มีพิธีกรรมที่ให้ฆราวาสหรือนักท่องเที่ยวเข้าร่วมทำกิจกรรมด้วยได้

ภาพที่ 99 ภาพชาวมอญจากชุมชนเจดีย์สามองค์มาร่วมในประเพณีขอขมาพระอุปคุตต์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

2. วัตถุประสงค์ในการจัดประเพณี

ประเพณีขอขมาพระอุปัชฌาย์ของชาวมอญบ้านวังกะมีจุดประสงค์เพื่อให้พระสงฆ์ได้กราบสักการะและขอขมาพระอุปัชฌาย์อาจารย์และพระเถระผู้ใหญ่ตามธรรมเนียมปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ก่อนเข้าพรรษา พระสงฆ์ผู้มีพรรษาน้อยได้มีโอกาสกราบสักการะพระอุปัชฌาย์และพระเถระเพื่อแสดงความเคารพนับถือตามสมควรแก่ฐานะและอายุพรรษา พระสงฆ์เคารพนับถือตามอายุพรรษา พระสงฆ์ผู้อุปสมบททีหลังต้องให้ความเคารพผู้อุปสมบทก่อน และผู้อุปสมบทก่อนแม้อายุจะน้อยกว่าแต่มีพรรษามากกว่าก็ต้องกราบไหว้ เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่มีมาตั้งแต่โบราณ

3. โอกาสในการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ชาวมอญที่บ้านวังกะจัดประเพณีขอขมาพระอุปัชฌาย์ก่อนถึงวันเข้าพรรษา 1 เดือน คือในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 เป็นประเพณีที่ชาวมอญปฏิบัติสืบทอดมาตั้งแต่อยู่เมืองมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เมื่ออพยพมาอยู่ในอำเภอสังขละบุรีหลวงพ่อดุตตะมะให้จัดประเพณีขอขมาพระอุปัชฌาย์สืบเนื่องมาจนปัจจุบัน

4. สถานที่จัดประเพณี

สถานที่จัดประเพณีขอขมาพระอุปัชฌาย์คือ ศาลาปราสาทเก้ายอด (ดูภาพที่ 100 ประกอบ) หรือบางคนเรียกว่า ศาลาหลวงพ่อดุตตะมะ เป็นอาคารสองชั้น ด้านหน้ามีซุ้มทางเข้าประดับด้วยหลังคาเรือนยอดเป็นชั้น ๆ ปลายยอดมี 3 ยอด ตามลักษณะสถาปัตยกรรมของมอญชั้นบนของอาคารเป็นพิพิธภัณฑท์เก็บพระพุทธรูป อัฐบริขาร เครื่องใช้ต่าง ๆ และคัมภีร์ใบลานอักษรมอญโบราณ ชั้นล่างเป็นที่ตั้งของปราสาทบรรจุสรีระหลวงพ่อดุตตะมะ (ดูภาพที่ 101 ประกอบ) เป็นศิลปกรรมของชาวมอญผสมผสานกับศิลปะล้านนาฝีมือช่างชาวมอญและช่างจากเชียงราย ลวดลายปราสาทมีความประณีตงดงาม โลงบรรจุสรีระเจาะช่องใส่กระจกให้มองเห็นภายในได้ ด้านบนตกแต่งด้วยลวดลายสวยงาม ส่วนบนสุดทำเป็นยอด 9 ยอด การทำปราสาทมอญเป็นความเชื่อดั้งเดิมว่าเป็นการส่งวิญญาณให้ไปสถิตย์ยังสรวงสวรรค์ ด้านหน้าปราสาทเก้ายอดมีหุ่นขี้ผึ้งปั้นเป็นรูปหลวงพ่อดุตตะมะในอิริยาบถนั่ง

ภาพที่ 100 ภาพศาลาปราสาทเก้ายอด

ภาพที่ 101 ภาพปราสาทเก้ายอดบรรจุสุรีระหลวงพ่อดุตตะ

ปราสาทเก้ายอดแสดงให้เห็นถึงความรักและเคารพที่ชาวมอญมีต่อหลวงพ่อดุตตะ ศาลาปราสาทเก้ายอดจึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และมีความสำคัญสำหรับชาวมอญบ้านวังกะ เป็นที่ประดิษฐานสังขารของหลวงพ่อดุตตะ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของชุมชนมอญบ้านวังกะ นักท่องเที่ยวเมื่อมาเยือนอำเภอสังขละบุรีนิยมเดินทางมากราบไหว้หลวงพ่อดุตตะเพื่อเป็นสิริมงคล

5. ขั้นตอนการจัดประเพณี

ลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในประเพณีขอขมาพระอุปชฌาย์ มีดังนี้

ก. พิธีสมทานศีล

ช่วงเช้าของวันจัดประเพณีขอขมาพระอุปชฌาย์ ชาวบ้านไปที่ศาลาปราสาทเก้ายอดเพื่อรับศีล 5 หรือศีล 8 ขั้นตอนการสมทานศีลมีดังนี้ เมื่อเจ้าอาวาสพร้อมพระสงฆ์และสามเณรวัดวังگیเวการามมาถึงที่ศาลาปราสาทเก้ายอดแล้ว เจ้าอาวาสวัดวังگیเวการามแสดงพระธรรมเทศนาเนื่องจากเป็นวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 เมื่อแสดงพระธรรมเทศนาจบ มัคคานายกนำบูชาพระรัตนตรัย และอาราธนาศีล เจ้าอาวาสวัดวังگیเวการามสมทานศีล 5 และศีล 8 จากนั้น

ชาวบ้านขอขมาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วกราบลาพระสงฆ์ ชาวบ้านบางคนถวายปัจจัย ดอกไม้ ธูปเทียนแต่เจ้าอาวาสวัดวังگیเวการาม บางคนนำดอกไม้ไปกราบไหว้หลวงพ่อดูตมะ ชาวบ้านที่มาปฏิบัติธรรมแยกไปปฏิบัติธรรมที่ศาลาการเปรียญ บางคนรอเข้าร่วมพิธีขอขมา พระอุปัชฌาย์ในตอนบ่าย ส่วนผู้ที่มารับศีล 5 บางคนกลับบ้าน บางคนอยู่ร่วมพิธีตอนบ่าย

ข. พิธีขอขมาพระอุปัชฌาย์

พิธีขอขมาพระอุปัชฌาย์เริ่มเวลาประมาณ 14.00 น. ของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 หลังจากที่เจ้าอาวาสวัดวังگیเวการามและพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ เจริญพระพุทธมนต์ในพระอุโบสถ เสร็จเรียบร้อยแล้ว พระสงฆ์จากวัดวังگیเวการามและวัดต่าง ๆ มาพร้อมกันในศาลาปราสาทเก้ายอด โดยนั่งหันหน้าเข้าหาหุ่นขี้ผึ้งหลวงพ่อดูตมะ จากนั้นเจ้าอาวาสวัดวังگیเวการามจุดธูปเทียนบูชา พระประธานและนำบูชาพระรัตนตรัยและขอขมาหลวงพ่อดูตมะ พระสงฆ์ทั้งหมดกล่าวคำขอขมา หลวงพ่อดูตมะ ต่อจากนั้นพระเถระผู้ใหญ่ 2 รูปกราบนมัสการหลวงพ่อดูตมะและนั่งด้านหน้า พระสงฆ์ทั้งหมด เจ้าอาวาสวัดวังگیเวการามนำขอขมาพระเถระผู้ใหญ่ พระเถระเทศนาธรรมกับ พระสงฆ์ที่เข้าร่วมในพิธี เมื่อเสร็จพิธีขอขมาพระอุปัชฌาย์แล้วมีคณายนำกรวดน้ำ พระสงฆ์ อนุโมทนา จากนั้นมีคณายนำขอขมาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และกราบลาพระ ชาวบ้านไปรอย ฝนรัตนะ พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ รับของบริจาคที่เจ้าอาวาสวัดวังگیเวการามจัดเตรียมไว้มอบให้ วัดต่าง ๆ แล้วทยอยเดินทางกลับ

ประเพณีในเดือนเจ็ดของชาวมอญบ้านวังกะสะท้อนความเคารพและศรัทธาใน หลวงพ่อดูตมะ ผู้เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งทางใจ และเป็นผู้นำทางวัฒนธรรม ดังที่ ศรีสักร วัลลิโกดม (2556: 13-16) กล่าวว่า ผู้นำทางวัฒนธรรมไม่ได้จำกัดเฉพาะบุคคลในตำนานที่อาจเกิด จากการสมมติขึ้นเชิงสัญลักษณ์ หากยังหมายถึงบุคคลจริง ๆ ที่มีชีวิตและประกอบคุณธรรมความดี จนคนทั่วไปในสังคมยกย่องเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ มีบารมีเป็นที่พึ่งทั้งทางกายและใจ บุคคลเหล่านี้ เมื่อสิ้นชีวิตแล้วได้รับการยกย่องเคารพบูชาให้เป็นผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่จะให้คุณหรือโทษแก่คน ได้ ผู้นำวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นที่สังคมให้ความสำคัญมากได้แก่ พระสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ผู้ปฏิบัติ ธรรมและทรงคุณธรรมจนได้รับยกย่องว่าเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ ผู้นำทางวัฒนธรรมที่เป็นพระสงฆ์มี ความหลากหลายในคุณสมบัติที่คนในสังคมทุกระดับต้องการ พระอาจารย์บางท่านมีความรู้และบารมี ในด้านคาถาอาคมและไสยศาสตร์ แต่หากมีวัตรปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องของคลองธรรมแล้วมักเสื่อมถอย ลงไปก็มาก ยังอยู่แต่ผู้ที่สอนไสยศาสตร์และให้ของขลังในทางที่ดีที่ทำให้คนพ้นทุกข์เท่านั้นที่จะได้รับ การเคารพอย่างยั่งยืน

3.1.6 ประเพณีเดือนแปด

เดือนแปดตรงกับเดือนกรกฎาคมของไทย ประเพณีที่สำคัญในเดือนแปดของชาวมอญ บ้านวังกะที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ได้แก่ ประเพณีเข้าพรรษา

ประเพณีเข้าพรรษาของชุมชนมอญบ้านวังกะมีพิธีกรรมในวันขึ้น 14 ค่ำ วันขึ้น 15 ค่ำ และวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 พิธีกรรมต่าง ๆ สะท้อนความเชื่อในพระพุทธศาสนาของชาวมอญอย่างเหนียวแน่น ได้แก่ ทำขนมมมสาวมอบให้ญาติผู้ใหญ่ กราบไหว้ขอขมาพ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ ทำบุญใส่บาตร ถวายศีลปฏิบัติธรรม ตักบาตรดอกไม้ ถวายดอกไม้เข้าพรรษา

วันเข้าพรรษา เป็นพิธีกรรมของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่ต้องประพฤติปฏิบัติตามพระพุทธรูปบัญญัติ พระพุทธรองค์ทรงวางเป็นระเบียบข้อบังคับให้พระสงฆ์ต้องเข้าจำพรรษาในสถานที่ที่ทรงอนุญาตให้เข้าอาศัยอยู่ได้ ในวันเข้าพรรษาพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมประกอบคุณงามความดีตามหน้าที่ของชาวพุทธเพื่อช่วยเหลือพระสงฆ์อีกทางหนึ่ง ระยะเวลาเข้าพรรษาเริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 จนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เรียกว่าครบไตรมาสคือ 3 เดือน เป็นการเข้าพรรษาด้านส่วนการเข้าพรรษาหลัง เริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 9 จนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ม.ป.ป.: ออนไลน์)

คำว่า “เข้าพรรษา” หมายถึง พักฝน เป็นวันที่พระสงฆ์อธิษฐานว่าจะหยุดพักประจำอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่งตลอดฤดูฝนเป็นเวลา 3 เดือน โดยไม่ไปค้างแรมที่อื่นตามพระวินัยบัญญัติไว้ เหตุที่พระพุทธรองค์ทรงอนุญาตให้มีการจำพรรษาเนื่องจากในสมัยพุทธกาลชาวบ้านดิบดีกันว่าพวกสาวกของพระพุทธรองค์ไม่หยุดสัญจรไปมาแม้กระทั่งในฤดูฝน เหยียบย่ำข้าวกล้าที่ชาวบ้านเพิ่งลงมือหว่านไถเพาะปลูกเสียหาย พระพุทธรองค์จึงได้วางระเบียบให้พระสงฆ์อยู่จำพรรษาตลอดฤดูฝนเป็นเวลา 3 เดือน ชาวบ้านถือโอกาสนี้เข้าวัดทำบุญถวายเครื่องไทยทานที่จำเป็นแก่พระสงฆ์ รักษาศิลปวัฒนธรรม และเจริญภาวนาตั้งมั่นประกอบคุณงามความดี (อรรถรรณ ทรัพย์พลอย, 2563: ออนไลน์)

ประเพณีทำบุญเนื่องในเทศกาลเข้าพรรษาปรากฏหลักฐานนับแต่สมัยสุโขทัย โดยจารึกหลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง ระบุว่า พระมหากษัตริย์ ขุนนาง และราษฎรร่วมกันถือศีลบำเพ็ญกุศลในเทศกาลเข้าพรรษา ตั้งความต่อนหนึ่งว่า “พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ทั้งท่วยปั่วท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งหญิงทั้งชาย ผูกท่วยมีศรัทธาในพุทธศาสนา มักทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน” ในสมัยอยุธยา เอกสารประวัติศาสตร์ เรื่อง คำให้การขุนหลวงหาวัด กล่าวถึงการพระราชกุศลต่าง ๆ ในระหว่างเข้าพรรษาพระมหากษัตริย์ทรงสมทานอุโบสถศีลเดือนละ 8 ครั้ง สมัยรัตนโกสินทร์ในวรรณกรรมเรื่อง นางนพมาศ หรือ ดำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ กล่าวถึงพระราชประเพณีต่าง ๆ ใน 12 เดือน เฉพาะประเพณีเข้าพรรษาอยู่ในเดือน 8 รวมทั้งพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่อง พระราชพิธีสิบสองเดือน

ทรงมีพระบรมราชาธิบายและพระราชวิจารณ์เกี่ยวกับธรรมเนียมประเพณีเข้าพรรษาในหัวข้อเรื่อง พระราชพิธีเดือนแปด (อรรณพ ทวีชัยพลอย, 2563: ออนไลน์)

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกล่าวถึงประวัติพิธีเข้าพรรษาไว้ว่า ประเทศอินเดีย ในสมัยโบราณเมื่อถึงฤดูฝนน้ำมักท่วม การคมนาคมไม่สะดวก ผู้สัญจรไปมาระหว่างเมืองหยุดเดินทางชั่วคราว พวกเดียรถีย์และปริพาชกผู้ถือลัทธิต่าง ๆ หยุดพัก ณ สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งตลอดฤดูฝน เมื่อเกิดพระพุทธศาสนาแล้วพระพุทธเจ้าเสด็จจาริกเผยแผ่พระศาสนาเป็นพุทธจริยาวัตร ตอนยังมีพระสงฆ์ไม่มากพระสงฆ์ปฏิบัติตามพระพุทธเจ้า การครหานินทาไม่มีเกิดขึ้นจึงไม่ต้องทรงตั้งบัญญัติพิธีอยู่จำพรรษา ครั้นพระพุทธศาสนาแผ่ขยายออกไป พระภิกษุสงฆ์เพิ่มมากขึ้น พระภิกษุผู้พำนักมี 6 รูป (กลุ่มสหายชาวกรุงสาวัตถี 6 คนมาบวชเพื่อหาลาภ ได้ก่อกรรมต่าง ๆ เป็นเหตุให้พระบรมศาสดาต้องบัญญัติพระวินัยมากมาย) แม้เมื่อถึงฤดูฝนก็ยังพากันจาริกไปมา เหยียบย่ำข้าวกล้าและสัตว์เล็กสัตว์น้อยให้เกิดความเสียหายและตายไป ประชาชนพากันติเตียนว่าโฉนพระสมณศากยบุตร จึงเที่ยวไปมาอยู่ทุกฤดูกาล พากันเหยียบย่ำข้าวกล้าและต้นไม้อันตลอดจนสัตว์ทั้งหลายตายจำนวนมาก แม้พวกเดียรถีย์และปริพาชกก็ยังหยุดพักในฤดูฝน หรือแม้แต่นกก็ยังรู้จักทำรังเพื่อพักหลบฝน เมื่อความเรื่องนี้ทราบถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงบัญญัติเป็นธรรมเนียมให้พระภิกษุสงฆ์อยู่จำพรรษาในที่แห่งเดียวตลอด 3 เดือน คือตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ห้ามพระภิกษุไปค้างคืนที่อื่น หากมีกิจธุระอันชอบด้วยพระวินัยจึงไปได้ด้วยการทำสัตตาคหณิยะ คือต้องกลับมาที่พักเดิมภายใน 7 วัน นอกจากนั้นห้ามเด็ดขาด (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ม.ป.ป.: ออนไลน์)

เสฐียรโกเศศ (2557: 160-163) อธิบายต้นเหตุของประเพณีเข้าพรรษาไว้ว่า ช่วงเวลาเข้าพรรษาเป็นเวลาที่พระสงฆ์พักฝน ในสมัยพุทธกาลไม่มีวัดวาอารามมากเท่าทุกวันนี้ พระสงฆ์อาศัยอยู่ตามป่าตามถ้ำแต่ไม่ห่างไกลหมู่บ้านมากนักเพื่อบิณฑบาตได้สะดวก พระสงฆ์สมัยก่อนต้องไปจาริกโปรดสัตว์ในที่ต่าง ๆ เพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสอน จึงไม่จำเป็นต้องมีที่พักประจำ เมื่อเข้าฤดูฝนถนนหนทางเป็นโคลนเลนจึงต้องพักไม่เดินทางชั่วคราว แต่มีพระสงฆ์ที่ยังต้องเดินทางและเหยียบย่ำนาของชาวบ้าน พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์หยุดพักเดินทางในฤดูฝน 3 เดือนคือเข้าพรรษา แต่ไม่ได้ห้ามเด็ดขาด ถ้ามีความจำเป็นต้องเดินทางไปในระหว่างนั้นเป็นกรณีพิเศษก็เดินทางได้ เมื่อพระสงฆ์พักรวมกันอยู่ในที่แห่งหนึ่งชั่วคราวชาวบ้านถือเป็นโอกาสทำบุญเป็นพิเศษ การจำพรรษาทั้ง 3 เดือนพระสงฆ์ไม่มีเครื่องใช้นอกจากของ 8 อย่างที่มีอนุญาตให้ติดตัวไปได้เท่านั้น ชาวบ้านจึงจัดหาถวายในกาลพิเศษนี้ เมื่อพระท่านอยู่ประจำในละแวกบ้านชั่วคราวก็ได้ถือโอกาสโปรดสัตว์แก่ชาวบ้าน จึงเกิดมีฟังเทศน์ถือศีลกินบวชมากกว่าปกติในเวลาเข้าพรรษา เกิดมีบวชเรียนระยะสั้น ผู้ที่อายุยังไม่ครบบวชก็นำไปฝากพระให้บวชเรียนเป็นเณรหรือถวายเป็นลูกศิษย์รับใช้พระท่านก็สอนธรรมะและให้ความรู้ จึงเป็นประเพณีสืบมาจนปัจจุบัน

ประเพณีเข้าพรรษาพุทธศาสนิกชนทั่วโลกได้ถือปฏิบัติสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน ชาวมอญบ้านวังกะเป็นผู้เคร่งครัดในพุทธศาสนาได้สืบทอดธรรมเนียมปฏิบัติในประเพณีเข้าพรรษามาตั้งแต่อยู่ในรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีเข้าพรรษา ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 15-17 กรกฎาคม 2562 และครั้งที่ 2 วันที่ 4-7 กรกฎาคม 2563 องค์ประกอบของการจัดประเพณีเข้าพรรษา มีดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีเข้าพรรษา

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW		
พิธีกรรม พิธีเจริญ พุทธมนต์ เย็น	จุดประสงค์ เพื่อความเป็นสิริ มงคล เกิดความสุข ความเจริญแก่จิตใจ	ผู้เข้าร่วมพิธี 1. เจ้าอาวาสวัด วังแก้วเวภาราม 2. พระสงฆ์และ สามเณร 3. มัคคทายก 4. ชาวบ้าน	โอกาส พิธีเจริญพระพุทธ มนต์เย็นจัดขึ้นใน วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 8	สถานที่ ศาลาฉัน	อุปกรณ์ 1. หม้อมงคล 2. สายสิญจน์ 3. ตาลปัตร	ขั้นตอน 1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวภารามและ พระสงฆ์สามเณรมาศีลาฉัน 2. มัคคทายกนำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร 3. พระสงฆ์เริ่มเจริญพุทธมนต์ ระหว่างพระสงฆ์เจริญพุทธมนต์ มัคคทายกและชาวบ้านช่วยกันจุด เทียนที่หม้อมงคลของชาวบ้าน 4. พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์จบ มัคคทายกและชาวบ้านช่วยกันดับ เทียนที่หม้อมงคล 5. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวภารามแสดง พระธรรมเทศนา 6. ชาวบ้านกล่าวคำขอมาพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ และกราบ ลาพระสงฆ์ พระสงฆ์เดินทางกลับ ชาวบ้านนำแจกันมงคลกลับบ้าน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี 2. มาจากวัดวังแก้วเวภาราม ทั้งหมด 1,2 เจริญพุทธมนต์ด้วยภาษา บาลีทำนองแบบมอญ 1. แสดงพระธรรมเทศนาเป็น ภาษามอญ 3. นำประกอบพิธีและลำดับพิธี ด้วยภาษามอญ 4. นำหม้อมงคลมาร่วมในพิธีและ ฟังพระเจริญพุทธมนต์ 4. บางคนนำหม้อมงคลมาวางไว้ ในพิธีแต่ไม่ได้อยู่ร่วมฟังพระเจริญ พุทธมนต์ 4. นำหม้อมงคลที่นำมาร่วมในพิธี กลับบ้านหลังจากพระสงฆ์เจริญ พุทธมนต์จบ 4. เป็นชาวมอญบ้านวังกะเกือ ทั้งหมด

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีทำบุญใส่บาตร	เพื่อทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ละเว้นความชั่วอบายมุขต่าง ๆ และเพื่อสะสมบุญไว้ภพหน้า	1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้ว 2. พระสงฆ์และสามเณร 3. มัคทายก 4. ชาวบ้าน	พิธีทำบุญใส่บาตร มีขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เวลา ประมาณ 9.30 น.	ศาลาฉัน	1. ภัตตาคาร 2. สังฆทาน 3. เทียนพรรษา	1. เจ้าอาวาสและพระสงฆ์สามเณร วัดวังแก้วกรวดที่ศาลาฉัน 2. มัคทายก นำบูชารัตนตรีย อารามนาทิล เจ้าอาวาสสมิทมาทาศิล 5 และศิล 8 3. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ระหว่างเจริญพระพุทธมนต์ ชาวบ้านนำข้าวสุกใส่บาตร นำเงินเหรียญใส่บาตร 4. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ ชาวบ้านถวายสังฆทาน ชาวบ้านบางส่วนจัดเตรียมอาหารถวาย พระสงฆ์และสามเณร ลูกหลานนำอาหารมาส่งพ่อแม่ที่มาปฏิบัติธรรม 5. พระสงฆ์และสามเณรฉันภัตตาหาร ผู้ปฏิบัติธรรมรับประทานอาหารโดยมีลูกหลานปรนนิบัติ	2. มาจากวัดวังแก้วการวมทั้งหมด 1, 2 เจริญพุทธมนต์ด้วยภาษาบาลีสำเนียงมอญ 3. เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม และลำดับพิธีด้วยภาษาขอม 4. นำอาหาร สังฆทาน เทียนพรรษา มาร่วมในพิธี 4. ส่วนใหญ่เป็นชาวขอมอยู่บ้านวังกะ แต่ร่างกายพูดขอมอยู่สี่สี่ สบายมาก ส่วนผู้ปฏิบัติธรรมแต่งชุดปฏิบัติธรรม 4. ผู้ชายจัดเตรียมสถานที่และจัดเก็บสังฆทานที่ชาวบ้านนำมาถวายเพื่อไปถวายวัดอื่น ๆ ต่อไป

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>6. มีคนยกน้ำกรวดน้ำ พระสงฆ์ อนุโมทนา</p> <p>7. มีคนยกน้ำขอมาพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ และกราบลา พระ</p> <p>8. พระสงฆ์และสามเณรกลับกุฏิ เจ้าอาวาสอยู่รับถวายสังฆทาน เทียนพรรษา หลอดไฟ ดอกไม้ จากชาวบ้านจนครบทุกคน แล้ว กลับกุฏิ</p> <p>9. ชาวบ้านช่วยกันเก็บกวาด ศาลาก่อนกลับบ้าน</p>	<p>4. ผู้หญิงจัดเตรียมอาหาร สำหรับถวายพระ</p> <p>4. ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงวัย ผู้สูงอายุ วันผู้ใหญ่ไม่ค่อยมี วัยรุ่นและเด็ก</p>

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีตักบาตร ดอกไม้ ไม้ รูป เทียน	เพื่อถวายเป็น พุทธบูชา	1. เจ้าอาวาสวัด วังแก้วอาราม 2. พระสงฆ์ 3. ชาวบ้าน 4. นักท่องเที่ยว	พิธีตักบาตร ดอกไม้มีขึ้นในวัน ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เวลาประมาณ 14.00 น.	ทางเดินจาก วิหาร พระ หยกขาวไป พระอุโบสถ	1. ดอกไม้ 2. รูป 3. เทียน	1. ชาวบ้านตั้งระฆังบอกสัญญาณ เริ่มพิธีสวดมนต์ดอกไม้ รูป เทียน 2. พระสงฆ์เดินมาเป่าคู่มน้ำโดยเจ้า อาวาสวัดวังแก้วอารามและเจ้า อาวาสวัดเจติยสภาองค์ รัชทาย ดอกไม้ รูป เทียนจากชาวบ้าน 3. พระสงฆ์นำดอกไม้ รูป เทียนเข้า ไปโบสถ์เพื่อสวดปาติโมกข์ 4. ชาวบ้านเดินทางกลับ ส่วนผู้ ปฏิบัติธรรมไปปฏิบัติธรรมต่อที่ ศาลาฉัน	2. มาจากวัดวังแก้วอาราม และวัดอื่น ๆ 3. ส่วนใหญ่เป็นชาวมอญบ้าน วังกะที่มาปฏิบัติธรรม มี ชาวบ้านทั่วไปบ้าง 3. ทัวไปแต่งชุดขาวมอญสีล้วน สวยงาม ส่วนผู้ปฏิบัติธรรม แต่งชุดปฏิบัติธรรม 3. ส่วนใหญ่วิญญูผู้สูงอายุ วิญ ญูใหญ่ไม่ค่อยมีวิญญูและเด็ก 3. บางคนนอนให้พระสงฆ์ เหยียบบนหลัง 4. ร่วมถวายดอกไม้ รูป เทียน มีจำนวนไม่มาก บางคนแต่งชุด ขาวมอญ

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีเวียนเทียน	เพื่อเป็นพุทธานุสติ และถวายเป็นพุทธานุชา	1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้ว 2. พระสงฆ์และสามเณร 3. ชาวบ้าน 4. นักท่องเที่ยว	พิธีเวียนเทียนในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เวลา 19.00 น.	เจดีย์พุทธคยา	เทียน	1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วอารามและพระสงฆ์และสามเณรมาที่เจดีย์พุทธคยา 2. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วอารามและพระสงฆ์สามเณรกราบพระประธาน 3. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วอารามจุดเทียนและเดินนำเวียนเทียนพร้อมกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย 4. ชาวบ้านเดินเวียนเทียนตามหลังพระสงฆ์ พร้อมกล่าวคำบูชา 5. เมื่อเวียนครบ 3 รอบ เจ้าอาวาสวัดวังแก้วอารามและพระสงฆ์สามเณรนำเทียนไปปักที่กระบะทราย ชาวบ้านนำเทียนไปวางไว้ตามที่พักเทียนหน้าพระพุทธรูปประจำวันเกิด 6. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วอารามและพระสงฆ์สามเณรกลับวัด	2. มาจากวัดวังแก้วอารามทั้งหมด 1,2 กล่าวคำบูชาในขณะเวียนเทียนด้วยภาษาบาลีแบบไปไทย 1. เดินนำหน้าแถวพระสงฆ์ในการเวียนเทียน 3. มีทั้งชาวอยู่ ชาวกะเหรี่ยง ชาวบ้านจากชุมชนอื่น 3. ส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ วันรุ่น และเด็ก 3. ถือเทียน 1 เสนอ ไม่มีดอกไม้ 3. แต่งชุดขาวอมดูสวยงาม 4. ร่วมเวียนเทียนกับ 3.

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีถวายแจกแจ้ม ดอกไม้ เข้าพรรษา	เพื่อถวายเป็น พุทธบูชา	1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้ว การาม 2. พระสงฆ์และสามเณร 3. มัคทายก 4. ชาวบ้าน	พิธีถวายแจกแจ้ม ดอกไม้มีขึ้นก่อน ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เวลา 20.00 น.	ศาลาฉัน	แจกแจ้มดอกไม้	1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วการามและ พระสงฆ์สามเณรมาที่ศาลาฉัน 2. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วการามแสดง พระธรรมเทศนา 3. มัคทายกนำชูรัตนตรัย อาราธนา ศีล อาราธนาพระปริตร 4. พระสงฆ์เริ่มเจริญพระพุทธมนต์ 5. หลังจากพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ จบ ชาวบ้านนำแจกแจ้มถวายพระสงฆ์ 6. มัคทายกนำขอขมาพระพุทธรูป พระ ธรรม และพระสงฆ์ และกราบลา พระสงฆ์ 7. พระสงฆ์นำแจกแจ้มดอกไม้รูปละ 1-2 แจกแจ้มกลับไปในวิหารหลวงพอชาวเพื่อ พิจารณาเข้าพรรษา 8. ชาวบ้านแยกย้ายกลับบ้าน	2. มาจากวัดวังแก้วการาม ทั้งหมด 1,2. เจริญพระพุทธมนต์ด้วย ภาษาบาลีทำนองแบบมอญ 1. แสดงพระธรรมเทศนา เป็นภาษามอญ 3. นำประกอบพิธีและลำดับ พิธีด้วยภาษามอญ 4. นำแจกแจ้มดอกไม้มาร่วมใน พิธีและฟังพระเจริญพระ พุทธมนต์ 4. ถวายแจกแจ้มดอกไม้แด่ พระสงฆ์ 4. เป็นขบวนอยู่บ้านวังกะ เกือบทั้งหมด แต่งชุดขาว มอญสวยงาม

จากตารางข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประเพณี

ผู้เข้าร่วมประเพณีเข้าพรรษาในเดือนแปดของชาวมอญที่บ้านวังกะ มีดังนี้

ก. พระสงฆ์

ในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 8 มีพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็นที่ศาลาฉัน วัดวังกวิเวการาม พระสงฆ์ที่มาร่วมในพิธีเป็นเจ้าอาวาสและพระสงฆ์สามเณรวัดวังกวิเวการาม (ดูภาพที่ 102 ประกอบ)

ภาพที่ 102 ภาพพระสงฆ์ในพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็น ในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 8

ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 (วันอาสาฬหบูชา) มีพิธีทำบุญใส่บาตร ฟังพระธรรมเทศนาที่ศาลาฉัน พระสงฆ์ที่มาร่วมในพิธีเป็นเจ้าอาวาสและพระสงฆ์สามเณรวัดวังกวิเวการาม ส่วนช่วงบ่ายมีพิธีสวดปาติโมกข์ในพระอุโบสถ พระสงฆ์ที่เข้าร่วมในพิธีประกอบด้วย เจ้าอาวาส วัดวังกวิเวการาม พระสงฆ์วัดวังกวิเวการาม และพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ (ดูภาพที่ 103 ประกอบ) ช่วงค่ำมีพิธีเวียนเทียนที่เจดีย์พุทธคยา พระสงฆ์ที่มาร่วมในพิธีเป็นเจ้าอาวาสและพระสงฆ์สามเณรวัดวังกวิเวการาม (ดูภาพที่ 104 ประกอบ) และในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 เป็นวันเข้าพรรษามีพิธีถวายดอกไม้เข้าพรรษาในตอนค่ำ พระสงฆ์ที่มาร่วมในพิธีเป็นเจ้าอาวาสและพระสงฆ์สามเณรวัดวังกวิเวการาม (ดูภาพที่ 105 ประกอบ) การเจริญพระพุทธมนต์และการแสดงพระธรรมเทศนาของพระสงฆ์ในประเพณีเข้าพรรษาเป็นภาษาบาลีทำนองแบบมอญ

ภาพที่ 103 ภาพพระสงฆ์ในพิธีตักบาตรดอกไม้ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8

ภาพที่ 104 ภาพพระสงฆ์กำลังประกอบพิธีเวียนเทียน ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8

ภาพที่ 105 ภาพพระสงฆ์ที่ประกอบพิธีถวายแจก้นดอกไม้ ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8

นายยองโชน ดวงพิณชัยกุล เล่าว่า ในช่วงเข้าพรรษาพระมหาสุชาติและพระสงฆ์ที่เฝ้าพรชาจะฉันอาหารที่ได้จากการบิณฑบาต ฉันมือเดียว และฉันในบาตร เฉพาะน้ำและเครื่องดื่มเท่านั้นที่ใส่ไว้นอกบาตร ระยะเวลาของการฉันมือเดียวของพระแต่ละรูปที่เฝ้าพรชาตามความตั้งใจ พระสงฆ์บางรูป 7 วัน หรือ 9 วัน หรือตลอดพรรษา แต่อย่างน้อยต้อง 3 วัน โดยในเข้าวันแรม 2 ค่ำ เดือน 8 พระสงฆ์ที่เฝ้าพรชาจะเดินบิณฑบาตอาหารแค่เพียงให้พอฉันแล้วกลับวัด พระสงฆ์ฉันอาหารพร้อมกันเวลาประมาณ 10.00 น. พระสงฆ์ฉันอาหารเท่าที่มีในบาตรเท่านั้น ฉันไม่หมดหรือเหลือได้แต่เพิ่มไม่ได้ พระมหาสุชาติปฏิบัติเคร่งครัดมาก หลังเที่ยงท่านจะไม่ฉันอาหาร

เลย แม้ตอนอาพาธก็ไม่ฉันอาหารก่อนฉันยา ในช่วงเข้าพรรษาพระทุกรูปที่เอาพรรษาจะเคร่งครัดมาก รับประทานนิมนต์หรือไปธุดะได้ แต่ต้องกลับวัดก่อน 18.00 น. ส่วนใหญ่จึงไม่ไปไหนและไม่รับกิจนิมนต์ ไกลมาก (ยิงโทน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2563)

จากการเก็บข้อมูลการบิณฑบาตของพระสงฆ์ที่เอาพรรษาหลังวันออกพรรษา ผู้วิจัยสังเกตว่า เวลาประมาณ 08.00 น. พระสงฆ์เดินมาถึงตลาดวัดวังก์ ชาวบ้านเตรียมอาหาร ใส่บาตรริมสองฝั่งถนน (ดูภาพที่ 106 ประกอบ) เมื่อพระสงฆ์เดินผ่านชาวบ้านบางคนใส่ข้าวสุก และกับข้าวในบาตร บางคนใส่ข้าวสุกและกับข้าวเป็นถุง จากการสอบถามชาวบ้านพบว่า สมัยที่ หลวงพ่ออุตตมะยังมีชีวิตอยู่จะไม่ใส่กับข้าวถุงเหมือนทุกวันนี้ อาหารทุกอย่างใส่ในบาตรทั้งหมด อาหารที่ใส่บาตรชาวบ้านจะเลือกที่ไม่มีกระดูก ไม่มีก้าง ไม่มีเมล็ด หลังจากพระสงฆ์บิณฑบาต เพียงพอแล้วก็จะเดินกลับวัด ที่วัดมีชาวบ้านมาช่วยจัดอาหารใส่ในบาตรและเตรียมเครื่องต้มให้ เรียบร้อย (ดูภาพที่ 107 ประกอบ) พระทุกรูปจะฉันอาหารพร้อมกันเวลา 10.00 น. (ดูภาพที่ 108 ประกอบ)

ภาพที่ 106 ภาพพระสงฆ์ปวารณาเข้าพรรษาฉันอาหารมือเดียวเดินบิณฑบาตวันแรก

หลังวันเข้าพรรษา

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาพที่ 107 ภาพอาหารทุกอย่างรวมในบาตร

ภาพที่ 108 ภาพพระสงฆ์กำลังฉันอาหารภัตตาหารพร้อมกันในเวลา 10.00 น.

ข. มัคทายก

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ในพิธีกรรมต่าง ๆ ของประเพณีเข้าพรรษา ผู้ทำหน้าที่นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีต่าง ๆ เป็นมัคทายกในชุมชน นำประกอบพิธีด้วยภาษามอญและลำดับขั้นตอนตามแบบพิธีมอญ

ค. ชวามอญบ้านวังกะ

ในประเพณีเข้าพรรษาผู้เข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นชวามอญบ้านวังกะ ผู้วิจัยสังเกตว่าในช่วงเช้าวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 มีผู้มาถือศีลปฏิบัติธรรมและมาทำบุญที่วัดจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง (ดูภาพที่ 109-110 ประกอบ) ช่วงบ่ายมีพิธีตักบาตรดอกไม้ ส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมมาร่วมใส่บาตรดอกไม้ (ดูภาพที่ 111 ประกอบ) ช่วงเย็นของวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ผู้เข้าร่วมในพิธีถวายดอกไม้เข้าพรรษา ส่วนใหญ่เป็นหนุ่มสาววัยรุ่น แต่งชุดชวามอญสวยงาม (ดูภาพที่ 112 ประกอบ)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาพที่ 109 ภาพชวามอญมาถือศีลปฏิบัติธรรมในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8

ภาพที่ 110 ภาพชาวมอญมาทำบุญที่วัดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8

ภาพที่ 111 ภาพชาวบ้านรอตวายดอกไม้ธูปเทียนแด่พระสงฆ์ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8

ภาพที่ 112 ภาพชาวมอญนำแจกันดอกไม้มาถวายพระสงฆ์ ในวันเข้าพรรษา

นายอิงโทน ดวงพิณชัยกุล เล่าว่า ในวันขึ้นวันเข้าพรรษาหนุ่มสาวจะไปเก็บดอกเข้าพรรษาใส่แจกันไปถวายพระที่วัดพร้อมกัน สมัยก่อนมีชาวบ้านคนหนึ่งไปเก็บดอกเข้าพรรษาในป่าแล้วโดนไฟฟ้าดูดตกภูเขา ทำให้ร่างกายไม่ปกติ ต่อมาชาวบ้านจึงไม่ค่อยมีคนไปเก็บดอกเข้าพรรษาในป่า หาดอกไม้ที่มีแทน (อิงโทน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2562)

ง. ชาวบ้านทั่วไป นักท่องเที่ยว

ในประเพณีเข้าพรรษา ผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีเจริญพระพุทธมนต์ เย็น พิธีทำบุญใส่บาตร พิธีตักบาตรดอกไม้ พิธีถวายดอกไม้เข้าพรรษา ส่วนใหญ่เป็นชาวมอญ บ้านวังกะ มีชาวบ้านจากชุมชนอื่นและนักท่องเที่ยวบ้างเล็กน้อยมาเข้าร่วมในพิธีเวียนเทียนที่เจดีย์พุทธคยาในช่วงค่ำของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 อาจเนื่องจากพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เป็นพิธีกรรมที่วัดต่าง ๆ จัดขึ้นและพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปรู้จักและคุ้นเคยกับพิธีกรรมนี้ ผู้วิจัย เห็นว่าพิธีกรรมที่จัดที่เจดีย์พุทธคยาเป็นเหมือนศูนย์กลางและศูนย์รวมของผู้คนทั้งชาวมอญในชุมชน และประชาชนทั่วไป เมื่อมีกิจกรรมใด ๆ จะมีผู้คนจากชุมชนอื่นต่าง ๆ รวมทั้งนักท่องเที่ยวเข้าร่วม มากกว่าที่วัดวังแก้วเวการามซึ่งจะมีชาวมอญบ้านวังกะเข้าร่วมเป็นส่วนใหญ่

2. วัตถุประสงค์ในการจัดประเพณี

ประเพณีเข้าพรรษาของชาวมอญบ้านวังกะมีพิธีกรรมหลากหลาย การเข้าพรรษา เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้ปฏิบัติตามพระบัญญัติ ส่วนชาวมอญในฐานะพุทธศาสนิกชนก็ได้มีโอกาส ทำบุญ รักษาศีล ฟังธรรมทำจิตใจให้ผ่องใส บางคนอาจตั้งใจงดเว้นอบายมุขต่าง ๆ เป็นกรณีพิเศษ เช่น งดเสพสุรา งดฆ่าสัตว์ ช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และสืบทอดประเพณีของชุมชน

3. โอกาสในการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ชาวมอญที่บ้านวังกะจัดประเพณีในเดือน 8 เนื่องในวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษาอันเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยมีพิธีกรรมต่าง ๆ ในวันขึ้น 14 ค่ำ (วันโกน) วันขึ้น 15 ค่ำ (วันอาสาฬหบูชา) และวันแรม 1 ค่ำ (วันเข้าพรรษา) ชาวมอญบ้านวังกะสืบทอดประเพณีในเดือนแปดที่ปฏิบัติมาตั้งแต่อยู่เมืองมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา สืบเนื่องมาจนปัจจุบัน

4. สถานที่จัดประเพณี

สถานที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในประเพณีเข้าพรรษา ได้แก่ พิธีเจริญพระพุทธมนต์ เย็น การทำบุญใส่บาตร ถวายเทียนพรรษา ฟังพระธรรมเทศนา ถือนิสสัยปฏิบัติธรรม ถวายดอกไม้เข้าพรรษา จัดที่ศาลาฉัน วัดวังแก้วเวการาม พิธีตักบาตรดอกไม้จัดที่ทางเดินจากวิหารหลวงพ่อชาวไปพระอุโบสถ ส่วนพิธีเวียนเทียนจัดที่เจดีย์พุทธคยา

5. ขั้นตอนการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีเข้าพรรษาของชาวมอญบ้านวังกะมีลำดับ ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ก. พิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็น

พิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็นในประเพณีเข้าพรรษาของชาวมอญบ้านวังกะมิขึ้นในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 8 ลำดับและขั้นตอนการประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็นมีลักษณะเช่นเดียวกับพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็นในประเพณีสงกรานต์ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว

ข. พิธีทำบุญใส่บาตรและถวายเทียนพรรษา

พิธีทำบุญใส่บาตรและถวายเทียนพรรษาในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 8 (วันอาสาฬหบูชา) มีลำดับขั้นตอนคือ เมื่อเจ้าอาวาสและพระสงฆ์สามเณรจากวัดวังแก้วเวการามมาพร้อมที่ศาลาใหญ่แล้ว มัคคายนำบูชาพระรัตนตรัยและอาราธนาศีล เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามสมาทานศีล 5 และศีล 8 จากนั้นพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ในระหว่างพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ชาวบ้านนำข้าวสุกใส่บาตร และนำเงินเหรียญใส่บาตร เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ พระสงฆ์และสามเณรกลับกุฏิ ชาวบ้านถวายสังฆทานและเทียนพรรษาแด่เจ้าอาวาส ระหว่างนั้นชาวบ้านจากคุ้มบ้านที่รับผิดชอบส่งข้าววัดจัดเตรียมอาหารถวายพระสงฆ์และสามเณร ชาวบ้านที่มาทำบุญนำอาหารมาร่วมถวายพระ ลูกหลานนำอาหารมาส่งพ่อแม่ที่มาถือศีลปฏิบัติธรรมที่วัด เวลาประมาณ 11.00 น. เจ้าอาวาสและพระสงฆ์สามเณรฉันภัตตาหาร ผู้ปฏิบัติธรรมรับประทานอาหาร หลังจากพระสงฆ์และสามเณรฉันภัตตาหารเสร็จ มัคคายนำกรวดน้ำ พระสงฆ์อนุโมทนาและให้พร มัคคายนำขอขมาพระรัตนตรัยและกราบลาพระ พระสงฆ์และสามเณรกลับกุฏิ ส่วนเจ้าอาวาสอยู่รับถวายสังฆทานและเทียนพรรษาจากชาวบ้านจนครบทุกคนแล้วกลับกุฏิ ชาวบ้านช่วยกันเก็บกวาดศาลาก่อนกลับบ้าน

ค. พิธีตักบาตรดอกไม้

ในช่วงบ่ายของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 มีพิธีตักบาตรดอกไม้ในเวลาประมาณ 14.00 น. ชาวบ้านตักบาตรบอกสัญญาณ หลังจากนั้นพระสงฆ์เดินมาเป็นคู่ นำโดยเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามและเจ้าอาวาสวัดเจติยสามองค์รับบิณฑบาตดอกไม้ รูป เทียนจากชาวบ้าน และเดินเข้าไปในโบสถ์เพื่อสวดปาติโมกข์ พระสงฆ์จากวัดวังแก้วเวการามและจากวัดต่าง ๆ ที่มาเข้าร่วมในพิธีสวดปาติโมกข์เดินรับบิณฑบาตดอกไม้ รูป เทียน จากชาวบ้าน เมื่อตักบาตรดอกไม้เสร็จแล้วชาวบ้านเดินทางกลับ

เรื่องการสวดปาติโมกข์ จากการสืบค้นข้อมูลพบว่า ปาฏิโมกข์ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เขียนว่า ปาติโมกข์) หรือ ภิกขุปาฏิโมกข์ หรือเรียกว่า อาณาปาฏิโมกข์ หมายถึง ประมวลสิกขาบทอันเป็นพุทธบัญญัติที่พระพุทธเจ้าตั้งขึ้นเป็นพุทธอาณา ได้แก่ อาทิพรหมจริยาสิกขา หรือคัมภีร์ที่รวมวินัยของสงฆ์ 227 ข้อ มีพระพุทธานุญาตให้สวดใน

ที่ประชุมสงฆ์ทุกกิ่งเดือนที่เรียกว่า พระสงฆ์ลงอุโบสถกรรม สิกขาบทในพระวินัยปิฎกเป็นคำสอนที่เป็นเบื้องต้น เป็นประธาน เป็นประมุขของธรรมทั้งหลาย เป็นข้อปฏิบัติระดับศีลที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะถือว่าเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ภิกษุปาฏิโมกข์น่าจะเกิดขึ้นที่หลังโอวาทปาฏิโมกข์ เพราะในตอนปฐมโพธิกาล (20 พรรษาแรก) พระพุทธองค์ยังไม่บัญญัติสิกขาบท แต่ทรงสอนและปกครองคณะสงฆ์ด้วยหลักโอวาทปาฏิโมกข์ที่ทรงแสดงในท่ามกลางสงฆ์ จนต่อมามีภิกษุประพฤติเสียหาย (เกิดอาสวัฏฐานิยธรรม) พระองค์จึงบัญญัติสิกขาบทซึ่งต่อมารวบรวมเป็นภิกษุปาฏิโมกข์มี 227 สิกขาบท และมีพุทธาณุญาตให้ยกขึ้นแสดงในท่ามกลางสงฆ์ทุกกิ่งเดือน (ในวันขึ้น/แรม 15 ค่ำ หรือ 14 ค่ำ) (พระมหาสุทธีพงษ์ สุทธิวังโส, 2562: 489-490) การสวดปาติโมกข์เป็นสังฆกรรมตามพระวินัยและเป็นกิจของสงฆ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ผู้บวชในพระพุทธศาสนาควรมีโอกาสได้ร่วมฟัง ในวินัยระบุว่าวัดหนึ่งจะต้องมีภิกษุสวดปาฏิโมกข์ได้ 1 รูป หากไม่มี เจ้าอาวาสต้องชวนชวายเป็นผู้สวด หากไม่ชวนชวายเป็นอาบัติ ถ้าชวนชวายเป็นผู้สวดแล้วไม่มี พอถึงวันปาฏิโมกข์ต้องไปร่วมฟังในวัดที่มีการสวดปาฏิโมกข์ ถ้าในย่านนั้นไม่มีวัดที่มีภิกษุสวดปาฏิโมกข์ หรือมีภิกษุไม่ครบ 4 รูป ไม่ต้องสวดปาฏิโมกข์ แต่ให้อธิษฐานอุโบสถแทนโดยตั้งใจว่า “วันนี้เป็นวันอุโบสถ” (วัดป่ามหาชัย, ม.ป.ป.: ออนไลน์)

พระมหาสุชาติ สิริปัญญา เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม และพระสงฆ์วัดวังแก้วเวการามหลายรูปสามารถสวดปาติโมกข์ได้ ทำให้ทุกวันพระขึ้น 15 ค่ำ จะมีพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรีมาเข้าร่วมในพิธีสวดปาติโมกข์ที่พระอุโบสถวัดวังแก้วเวการามจำนวนมาก

จากการสืบค้นความเป็นมาของประเพณีตักบาตรดอกไม้ ซึ่ง สุพิชชา นักฆ้อง (2559: ออนไลน์) สรุปไว้ว่า กำเนิดการตักบาตรดอกไม้เชื่อว่ามาจากพุทธตำนานที่กล่าวถึงพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งกรุงราชคฤห์ ทรงโปรดปรานดอกมะลิมาก ในแต่ละวันจะรับสั่งให้นายสุมนะมาลาการ หรือนายมาลาการ นำดอกมะลิมาถวายวันละ 8 กำมือ และต้องสนองพระอภัยคำของพระเจ้าพิมพิสารเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น ซึ่งนายมาลาการก็ปฏิบัติหน้าที่เป็นอย่างดี พระเจ้าพิมพิสารทรงพอพระราชหฤทัยจึงพระราชทานบำเหน็จรางวัลข้าวของมีค่าแก่นายมาลาการจำนวนมาก วันหนึ่งขณะที่นายมาลาการกำลังเก็บดอกมะลิ ได้พบเห็นพระพุทธเจ้าเสด็จออกบิณฑบาตรพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จำนวนหนึ่ง นายมาลาการสังเกตเห็นฉัพพรรณรังสี (ฉัพพรรณรังสี คือสีที่แผ่ออกจากพระวรกายขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มี 6 สีคือ สีนิลละ-สีเขียวเหมือนดอกอัญชันหรือสีน้ำเงิน สีปีตะ-สีเหลืองเหมือนหาดาลทอง สีโรหิตะ-สีแดงเหมือนแสงตะวันอ่อน สีโอทาทะ-สีขาวเงินยวง สีมัญชุภูฏะ-สีแสดเหมือนหงอนไก่ สีประภัสสร-สีเลื่อมพรายเหมือนแก้วผลึก) ฉายประกายรอบพระวรกาย จึงเกิดความเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธองค์เป็นอย่างยิ่ง ตัดสินใจจะนำดอกมะลิที่มีไปถวายพระพุทธเจ้า พร้อมกันนั้นก็ตั้งจิตอธิษฐานว่า ข้าวของทุกสิ่งทีพระเจ้าพิมพิสารทรงมอบให้เพียงเพื่อยังชีพในภพนี้เท่านั้น แต่การนำดอกไม้ถวายบูชาแด่พระพุทธองค์สร้าง

อานิสงส์ทั้งภพนี้และภพหน้า หากถูกประหารชีวิตเพราะไม่ได้ถวายดอกมะลิก็ยินยอม นายมาลาการ จึงได้ไปรดดอกมะลิไปยังพระพุทธรองค์ 2 กำมือ เกิดอภินิหารดอกมะลิลอยวนอยู่เหนือพระเศียร 3 รอบ แล้วรวมกันเป็นพदानลอยเป็นแพคุ้มกันแด่พระพุทธรองค์ เมื่อไปรดอีก 2 กำมือดอกมะลิ ก็ลอยวน 3 รอบอีก แล้วไปรวมเป็นแพอยู่ทางด้านปฤษฎางค์ นายมาลาการได้ไปรดมะลิอีก 2 กำมือ ดอกมะลิลอยวนเวียน 3 รอบ แล้วไปรวมเป็นแพอยู่ทางด้านซ้ายพระหัตถ์ของพระพุทธรองค์ แล้วมะลิทั้ง 8 กำมือก็หันเข้าหาพระวรกายพระพุทธรองค์และหันกลีบออกภายนอก วันเป็นช่องไว้ ทางด้านหน้าสำหรับพุทธดำเนินเท่านั้น หลังจากนั้นนายมาลาการได้นำดอกมะลิหว่านไปรดบูชา พระพุทธรองค์ เดินตามพระองค์ไปซึ่งเป็นไปด้วยความปีติ 5 ประการ และได้เข้ายังพุทธรัศมีของ พระองค์ จากนั้นจึงได้ก้มลงถวายบังคม ครั้นภรรยา นายมาลาการทราบความก็เกรงกลัวว่าจะต้องโทษ ที่สามีไม่ปฏิบัติตามพระบัญชาของพระเจ้าพิมพิสารจึงได้หลบหนีออกจากบ้านไป แต่หลังจากที่ พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบกลับพอพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง ได้ปูนบำเหน็จรางวัลความดีความชอบ แก่ นายมาลาการ นับแต่นั้นมาชีวิตของนายมาลาการก็อยู่อย่างมีความสุข เรื่องราวจากพุทธตำนาน นี้เองทำให้เกิดการตักบาตรดอกไม้และประเพณีตักบาตรดอกไม้เป็นประจำทุกปีในวันเข้าพรรษา จนกระทั่งปัจจุบัน

จากอานิสงส์ของการถวายดอกไม้เป็นพุทธบูชาในพุทธตำนานเป็นความเชื่อที่ ชาวมอญส่งทอดผ่านประเพณีตักบาตรดอกไม้ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 มาอย่างยาวนาน อานิสงส์ของ การถวายดอกไม้แก่พระพุทธเจ้านี้ นายยูท หงสาวดี หรือลุงสี่ มัคทายกของวัด เล่าว่า การถวาย ดอกไม้มีอานิสงส์มาก โดยแค่คิดว่าจะถวายดอกไม้แด่พระพุทธเจ้าก็ได้บุญระดับหนึ่ง และเมื่อได้ถวาย ก็ได้บุญอีกระดับหนึ่ง ดังมีเรื่องเล่าว่า ผู้หญิงคนหนึ่งจะนำดอกบัวไปถวายพระพุทธเจ้า แต่เจอ ควายขวิดตาย หญิงคนดังกล่าวได้ขึ้นสวรรค์เนื่องจากมีความปรารถนาจะถวายดอกไม้แด่พระพุทธเจ้า (ยูท หงสาวดี, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2562)

เรื่องเล่าของชาวบ้านเกี่ยวกับอานิสงส์ผลบุญของการถวายดอกไม้และได้ไปเกิด ในสวรรค์นั้น สอดคล้องกับเรื่องราวในพระไตรปิฎก เล่มที่ 26 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 18 ขุททกนิกาย ว่าด้วยผลบุญที่ทำให้ไปเกิดในปิตวิมาน (2560: ออนไลน์) ความว่า

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เสด็จออกทรงรับบาตรรับทานนิตยและโภชนนิตยสี่เหลียง มีฉัตรสี่เหลียง รดสี่เหลียง มีน้ำและพัดล้วนแล้ว สี่เหลียง เมื่อชาติก่อนท่านเป็นมนุษย์ได้กระทำความบุญอะไรไว้ ฉันทามท่านแล้วขอท่านจงบอก นี่เป็นผล แห่งกรรมอะไร

นางเทพธิดาตอบว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้น้อมนำเอาดอกบวบขม ซึ่งมีรสขมไม่มีใครชอบจำนวน 4 ดอกไปบูชาพระสฤป ตั้งจิตอุทิศต่อพระบรมธาตุของพระบรมศาสดา ด้วยจิตอันเลื่อมใสกำลังส่งใจไปในพระบรมธาตุของพระศาสดานั้น ไม่ทันได้พิจารณาถึงหนทางที่มา แห่งแม่โค ทนไคนั้น แม่โคได้ขวิดหม่อมฉันผู้มีความปรารถนาแห่งใจยังไม่ถึงพระสฤป ถ้าหม่อมฉันได้ สิ่งสมบุญนั้นไซ้ร้ หม่อมฉันพึงได้ทิพยสมบัติยิ่งกว่านี้เป็นแน่ ข้าแต่ท้าวผู้มีขวามจอมเทพผู้เทพกฤษณ เพราะบุญกรรมนั้นหม่อมฉันละอิตถภาพมนุษย์แล้วจึงได้มาอภิรมย์อยู่กับพระองค์

ท้าวผู้มีขวามผู้เป็นอธิบดีแห่งทศเทพผู้ทรงเทพกฤษณ ได้ทรงสดับเนื้อความนี้แล้ว เมื่อจะทรงยังทวยเทพเจ้าชาวดาวดึงส์สวรรค์ให้เลื่อมใส ได้ตรัสกะมาตลีเทพบุตรว่า ดูกรรมมาตลี จงดู ผลแห่งกรรมอันวิจิตรน่าอัศจรรย์นี้ ทานวัตถุแม้มีประมาณน้อยอันนางเทพธิดานี้ทำแล้ว ย่อมเป็นบุญ มีผลมาก เมื่อจิตเลื่อมใสในพระตถาคตสัมพุทธเจ้า ในพระปัจเจกพุทธเจ้าหรือในสาวกของพระตถาคต ทักขินาย่อมไม่ชื่อว่ามีผลน้อยเลย มาเกิดมาตลี แม้เราทั้งหลายพึงรีบเร่งบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ของพระตถาคตให้ยิ่ง ๆ ขึ้นเกิด เพราะการสั่งสมบุญย่อมนำสุขมาให้ เมื่อพระตถาคตจะยังทรง พระชนม์อยู่หรือเสด็จปรินิพพานไปแล้วก็ตาม เมื่อจิตสมำเสมอผลก็ย่อมสมำเสมอ เพราะเหตุที่ตั้งจิต ไว้ชอบธรรม สัตว์ทั้งหลายย่อมไปสู่สุคติ ทายกทั้งหลายได้กระทำสักการะบูชาในพระตถาคตเหล่าใด ไว้แล้วย่อมไปสู่สวรรค์ พระตถาคตเหล่านั้นย่อมเสด็จอุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมากหนอ

ประเพณีตักบาตรดอกไม้ของชาวมอญบ้านวังกะสอดคล้องกับประเพณี ตักบาตรดอกไม้ชาวไทยเชื้อสายรามัญ กระทรวงวัฒนธรรม (2560: ออนไลน์) อธิบายไว้ว่า ประเพณี ตักบาตรดอกไม้เป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนาอย่างหนึ่งของชาวไทยเชื้อสายรามัญที่สืบทอดมาตั้งแต่ โบราณ เป็นการปฏิบัติและแสดงความคารวะนอบน้อม อีกทั้งขอขมาลาโทษหากมีเหตุอันใด พลาดพลั้งไป ซึ่งเป็นการกระทำล่วงเกินต่อพระพุทธศาสนาและพระภิกษุสงฆ์ อานิสงส์แห่งการถวาย ดอกไม้มีขึ้นเมื่อพระภิกษุได้รับบิณฑบาตแล้วและได้นำไปบูชาพระพุทธรูปและปูชนียสถานในวัดต่อไป พิธีตักบาตรดอกไม้จะจัดในวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 อันเป็นวันออกพรรษา หลังจากทำบุญ ใส่บาตรในตอนเช้าแล้ว ในเวลา 13.00 น. พระสงฆ์จะเดินลงจากศาลาการเปรียญสู่พระอุโบสถ ชาวบ้านนั่งเรียงรายสองข้างทางจากศาลาการเปรียญถึงหน้าประตูพระอุโบสถ ทุกคนมีดอกไม้ รูป เทียน วางอยู่ในพานหรือถาด และมีผ้าและขันใส่น้ำ เมื่อพระท่านเดินผ่านมาชาวบ้านถวายดอกไม้ รูป เทียน และปูผ้าที่เตรียมไว้รองรับให้พระเดินและล้างเท้าพระสงฆ์ พระสงฆ์ทั้งหมดจะไปร่วมทำพิธี ปวารณาในพระอุโบสถ ชาวบ้านจะมารวมกันที่หน้าพระอุโบสถพร้อมกับทำพิธีขอขมาพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ การถวายของแต่พระสงฆ์นั้นคนมอญต่างท้องที่อาจมีผิดแผกไปบ้าง แต่เดิมจะ ถวายรูปและเรียกเป็นภาษามอญว่า “ชวนรูป” แต่ในปัจจุบันถวายทั้งรูป เทียน และดอกไม้ บางแห่ง ถวายดอกไม้อย่างเดียว

ประเพณีตักบาตรดอกไม้ในวันพระ 15 ค่ำ เดือน 8 ของชาวมอญบ้านวังกะมี ขั้นตอนเปลี่ยนแปลงไปบ้าง นางสาวอริญญา เจริญหงสา เลขาธิการสภาวัฒนธรรมอำเภอสังขละบุรี ให้ข้อมูลว่า แต่ก่อนที่อยู่บ้านเก่าหลังจากที่พระเดินรับดอกไม้รูปเทียนจากชาวบ้านไปถึงหน้าโบสถ์ ชาวบ้านจะล้างเท้าพระก่อนเข้าโบสถ์ ปัจจุบันไม่มีแล้ว (อริญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2562)

ง. พิธีเวียนเทียน

พิธีเวียนเทียนมีขึ้นในช่วงค่ำของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เวลาประมาณ 19.00 น. โดยเจ้าอาวาสและพระสงฆ์สามเณรวัดวังแก้วเวการามมาพร้อมกันที่ด้านบนเจดีย์พุทธคยา เจ้าอาวาส นำพระสงฆ์ทั้งหมดกราบพระประธาน จากนั้นเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม พระสงฆ์ สามเณร และชาวบ้านเดินเวียนเทียนรอบเจดีย์พุทธคยา 3 รอบ พร้อมกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ชาวบ้านเดินเวียนเทียนตามหลังพระสงฆ์พร้อมกล่าวคำบูชา เมื่อเวียนเทียนเสร็จ เจ้าอาวาสและพระสงฆ์สามเณร กลับวัด

จ. พิธีถวายดอกไม้เข้าพรรษา

พิธีถวายดอกไม้เข้าพรรษามีขึ้นในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 เวลา 20.00 น. หลังจากທີ່พระสงฆ์สามเณรวัดวังแก้วเวการามมาที่ศาลาฉันแล้ว เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามแสดงพระธรรมเทศนา เมื่อเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามแสดงพระธรรมเทศนาจบ มัคคานายกนำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ หลังจากพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ ชาวบ้านนำแจกันดอกไม้ถวายพระสงฆ์ มัคคานายกนำขอมาพระรัตนตรัยและกราบลาพระ พระสงฆ์นำแจกันดอกไม้รูปละ 1-2 แจกันกลับไปในวิหารหลวงพ่อชาวเพื่อปวารณาเข้าพรรษา ชาวบ้านเดินทางกลับบ้าน

6. สัญลักษณ์ในพิธีกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีในเดือนหกของชาวมอญบ้านวังกะ สัญลักษณ์ในพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

ก. หม้อมงคล

ในประเพณีเข้าพรรษา ชาวบ้านจะนำหม้อมงคลเข้าร่วมในพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็นในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 8 (ดูภาพที่ 113 ประกอบ) มีลักษณะเช่นเดียวกับหม้อมงคลในประเพณีบูชาเจดีย์ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทำบุญกลางบ้าน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ภาพที่ 113 ภาพหม่อมมงคลที่ชาวบ้านนำมาร่วมในพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็น
ในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 8

นายวิเชียร ศิริหงษ์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและกรรมการวัดวังแก้วเวการาม ให้ข้อมูลว่า หม่อมมงคล ภาษามอญเรียกว่า “เนยมะงะเย” (เนย หมายถึง หม้อ มะงะเย หมายถึง มงคล) การสวดมนต์หม่อมมงคลเพื่อความเป็นสิริมงคลจะมี 4 ครั้งในแต่ละปี คือ ในประเพณีบูชาเจดีย์ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทำบุญกลางบ้าน และประเพณีเข้าพรรษา (วิเชียร ศิริหงษ์, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2562)

ข. แจกกันดอกไม้เข้าพรรษา

ในประเพณีเข้าพรรษา ชาวบ้านจะหาดอกไม้ใส่แจกันนำมาถวายพระสงฆ์ในวันเข้าพรรษา (ดูภาพที่ 114 ประกอบ) มีทั้งดอกเข้าพรรษาและดอกไม้ต่าง ๆ ที่หาได้ในชุมชน พระสงฆ์จะนำแจกันดอกไม้ที่ชาวบ้านนำมาถวายไปไหว้พระในพระอุโบสถ รูปละ 1-2 แจกัน ส่วนดอกไม้ที่เหลือชาวบ้านจะนำไปตากแดดให้แห้งแล้วนำมาทำลูกประคำ นางกาญจนา ดวงพิณชัยกุล เล่าว่า หลายปีที่ผ่านมา มีวัยรุ่นคนหนึ่งเป็นคนชอบทำบุญเข้าไปหาดอกเข้าพรรษาในป่าแล้วโดนไฟฟ้าดูด ทุกวันนี้ยังไม่ได้สติ ระยะเวลาหลังไม่ค่อยมีคนเข้าไปหาดอกไม้ในป่าแล้ว หาซื้อดอกไม้ในตลาดหรือที่ปลูกเองที่บ้าน ดอกเข้าพรรษาเอาหน่อมาปลูกที่บ้านได้ (กาญจนา ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2563)

ภาพที่ 114 ภาพแจกันดอกไม้ถวายพระสงฆ์ในวันเข้าพรรษา

นายรุ่งเพชร ชวามอบูบ้านวังกะและเป็นกรรมการวัดวังแก้วเวการาม เล่าว่า สมัยก่อนถ้าไปหาดอกเข้าพรรษาไม่ได้ ชาวบ้านจะเอาข้าวโพดมาคั่วให้เป็นข้าวตอกใส่กะลามะพร้าว เป็นแจกันดอกไม้สำหรับถวายพระในวันเข้าพรรษา การถวายดอกไม้ได้บุญมาก ดอกไม้ต้องเป็น ดอกไม้สด พระไม่มีดอกไม้ก็เข้าพรรษาไม่ได้ พระเก็บดอกไม้เองไม่ได้ ชาวบ้านต้องนำดอกไม้ ไปถวายพระ สมัยนี้ดอกไม้หาได้ง่าย ดอกเข้าพรรษาปลูกเองที่บ้านก็ได้ (รุ่งเพชร, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2563)

ค. เทียนพรรษาและเครื่องสังฆทาน

ในประเพณีเข้าพรรษา ชาวบ้านทำเทียนพรรษาและเครื่องสังฆทานถวายพระสงฆ์ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 (ดูภาพที่ 115 ประกอบ) เทียนพรรษาและสังฆทานที่ชาวบ้านนำมาถวายนี้ เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามให้จัดแบ่งเพื่อนำไปมอบให้วัดที่ขาดแคลนและวัดที่มาขอรับบริจาคด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาพที่ 115 ภาพเทียนพรรษาและสังฆทานที่ชาวบ้านนำมาถวายพระสงฆ์ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8

ง. ดอกไม้ รูป เทียน

ในช่วงบ่ายของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 พระสงฆ์จะเข้าไปสวดและฟังสวด ปาติโมกข์ในพระอุโบสถ มีพิธีตักบาตรดอกไม้ โดยชาวบ้านเตรียมดอกไม้ รูป เทียน สำหรับถวาย พระสงฆ์ที่เดินเข้าไปในโบสถ์ (ดูภาพที่ 116 ประกอบ)

ภาพที่ 116 ภาพดอกไม้ รูป เทียน ที่ชาวบ้านนำมาถวายพระสงฆ์ในพิธีตักบาตรดอกไม้

จ. ขนมนมสาว

ในประเพณีเข้าพรรษาชาวมอญนิยมทำขนมนมสาวเพื่อมอบให้ญาติผู้ใหญ่ จากการสอบถาม ยายหูด เจริญหงสา ผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชนซึ่งได้รับขนมนมสาว (ดูภาพที่ 117 ประกอบ) จากลูกหลานที่นำมามอบให้พร้อมเทียน 1 ท่อ ยายหูดเล่าว่า ลูกหลานเอาขนมนมสาว มาให้และมาไหว้ขอขมา เป็นประเพณีที่ชาวมอญทำในช่วงเข้าพรรษา (หูด เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2562)

นางสาวอรัญญา เจริญหงสา ลูกสาวของยายหูดอธิบายเพิ่มเติมว่า ขนมนมสาวจะทำเฉพาะในช่วงเข้าพรรษา ไม่ได้ทำในเทศกาลอื่น โดยก่อนถึงวันเข้าพรรษาชาวมอญ จะทำขนมนมสาวและนำไปแจกญาติผู้ใหญ่ บางคนนำขนมนมสาวพร้อมรูป เทียน ดอกไม้ และเงิน ไปมอบให้ญาติผู้ใหญ่และกราบไหว้ขอขมา ทุกวันพระในช่วงเข้าพรรษา 3 เดือน ชาวมอญจะทำ ขนมนมสาวถวายพระและแจกญาติผู้ใหญ่ หลังออกพรรษาจะไม่ทำแล้ว (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2562)

ภาพที่ 117 ภาพขนมมมสาวที่ชาวมอญทำเพื่อมอบให้ญาติผู้ใหญ่ในวันเข้าพรรษา

นายยงโทน ดวงพิณชัยกุล กรรมการวัดวังแก้วเวการาม ให้ข้อมูลว่า ในช่วงเข้าพรรษาเมื่อถึงวันโกนชาวมอญจะทำขนมแจกญาติผู้ใหญ่เพื่อให้ลูกหลานรู้จักญาติผู้ใหญ่ในตระกูล วันโกนเดือน 8 ทำขนมมมสาว วันโกนเดือน 9 ทำขนมข้าวเหนียว และวันโกนเดือน 10 ทำขนมสาคุ (ยงโทน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2563)

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในปี พ.ศ. 2563 ผู้วิจัยพบว่าช่วงเย็นของวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 8 ลูกหลานชาวมอญจะนำขนมมมสาวพร้อมดอกไม้ ธูปเทียน และเงิน ไปกราบไหว้พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ และผู้ที่เคารพนับถือ พ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ให้พรแก่ลูกหลาน แสดงถึงความเคารพนบนอบต่อผู้อาวุโส กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และช่วยสร้างความรักใคร่ปรองดองในครอบครัว

ประเพณีเข้าพรรษาเป็นประเพณีที่สะท้อนอัตลักษณ์ชาวมอญที่เคร่งครัดในพระพุทธศาสนา วิถีปฏิบัติในประเพณีเข้าพรรษาอาจปรับเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลง แต่ชาวมอญบ้านวังกะยังพยายามสืบทอดธรรมเนียมในการประกอบพิธีกรรมในประเพณีเข้าพรรษาตามที่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติมา โดยเฉพาะในแง่ของวัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรมเนื่องในวันเข้าพรรษา

3.1.7 ประเพณีเดือนเก้า

เดือนเก้าตรงกับเดือนสิงหาคมของไทย ประเพณีที่สำคัญในเดือนเก้าของชาวมอญบ้านวังกะที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ได้แก่ ประเพณีบุญหม้อนิธิ

หม้อนิธิ ภาษามอญเรียกว่า “เนยนิธิ” นิธิ เป็นภาษาบาลี หมายถึง ชุมทรัพย์ ชาวมอญบางคนเรียกหม้อนิธิเป็นภาษาไทยว่า หม้อเงินหม้อทอง ประเพณีบุญหม้อนิธิจัดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 พิธีกรรมในประเพณีบุญหม้อนิธิ ได้แก่ การทำบุญใส่บาตร ถวายหม้อนิธิ การถือศีล ปฏิบัติธรรม และการตักบาตรดอกไม้ ประเพณีบุญหม้อนิธิสะท้อนความเชื่อของชาวมอญในพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องโลกหน้า โดยชาวมอญเชื่อว่าผลบุญที่สั่งสมในโลกนี้จะส่งผลยังโลกหน้า ชาวมอญเชื่อว่าการทำบุญหม้อนิธิ ชาติหน้าจะได้มีกินมีใช้ นายบุญจาย หงสาวดี ผู้อาวุโส

ชาวมอญที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดเป็นประจำทุกวันพระ เล่าว่า หม้อนิธิเป็นเสปียงเอาไว้กินไว้ใช้ในชาติหน้า ชาตินี้เราต้องทำบุญด้วยหม้อนิธิสะสมไว้ชาติหน้า เพราะคนเราต้องเกิดทุกชาติจนกว่าจะนิพพาน (กุญแจ หงสาวดี, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2562)

ความเชื่อเรื่องโลกหน้าของชาวมอญสัมพันธ์กับความคิดเรื่องชีวิตอันสมบูรณ์แบบในศาสนาพุทธ ปรีชา ช่างขวัญยืน และ สมภาร พรหมทา (บ.ก.) (2556: 83) กล่าวว่า ศาสนาพุทธมีความเชื่อเรื่องชีวิตที่สมบูรณ์แบบ ซึ่งเป็นชีวิตทางจิตวิญญาณมากกว่าเรื่องวัตถุ ชีวิตที่สมบูรณ์แบบไม่ได้อยู่ที่โลกนี้ แต่อยู่ที่โลกหน้าหรือโลกอันเร้นลับที่โหนสักแห่ง ความเชื่อเรื่องนิพพานอันเป็นชีวิตที่สมบูรณ์แบบในพุทธศาสนา แม้ไม่ชัดเจนว่าอยู่ที่โลกหน้าเหมือนความเชื่อเรื่องสวรรค์ในศาสนาคริสต์ อิสลาม แต่นิพพานไม่ได้อยู่ที่โลกนี้ ศาสนาที่สอนเรื่องชีวิตอันสมบูรณ์แบบในโลกหน้าเชื่อว่า ในขณะที่เรายังมีชีวิตอยู่ หากสามารถเข้าถึงมิติอันเป็นความสมบูรณ์แบบของชีวิตแล้ว เราสามารถได้ความสุขอันเป็นอมตะของชีวิตอันสมบูรณ์ได้ ดังที่พุทธศาสนาสอนว่านิพพานมีสองอย่าง นิพพานอย่างหนึ่งคือนิพพานขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ แต่เนื่องจากชีวิตมนุษย์บรรจุอยู่ในเนื้อหนังอันเป็นสิ่งชั่วคราว จึงไม่สามารถอาศัยร่างกายอันเป็นสิ่งชั่วคราวนี้เสวยสุขที่เป็นอมตะได้ ความสุขจากชีวิตอันสมบูรณ์แบบในศาสนาพุทธหรือนิพพานจึงต้องไปสัมผัสกันอย่างแท้จริงที่โลกหน้า

นิพพานเป็นมิติที่เร้นลับบางมิติที่ถือได้ว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตทางศาสนา เป็นคำสอนของศาสนาพุทธที่มีลักษณะคล้ายกันกับคำสอนในศาสนาอื่น เมื่อได้เข้าถึงมิติดังกล่าวแล้วจะเป็นอมตะ นิพพานจึงเป็นภาวะที่เป็นอมตะอันเกิดจากความกลัวต่อการมีชีวิตที่ไม่ยั่งยืน (ปรีชา ช่างขวัญยืน และ สมภาร พรหมทา (บ.ก.) (2556: 43-44)

นิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดในชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะ เมื่อมีชีวิตในโลกนี้ชาวมอญจึงหมั่นทำบุญ ปฏิบัติธรรม และเจริญภาวนา เพื่อหวังผลในโลกหน้าคือนิพพาน ความเชื่อเรื่องนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในโลกหน้าสะท้อนผ่านประเพณีบุญหม้อนิธิที่ชาวมอญปฏิบัติสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีบุญหม้อนิธิ ครั้งที่ 1 เป็นการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น เมื่อวันที่ 25-26 สิงหาคม 2561 และครั้งที่ 2 เก็บข้อมูลภาคสนามโดยเข้าร่วมประเพณีบุญหม้อนิธิเมื่อวันที่ 14-15 สิงหาคม 2562 องค์ประกอบของการจัดประเพณีบุญหม้อนิธิมีดังนี้

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีบุญหม้อนิจิ

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW		
พิธีทำบุญใส่บาตร ถวายหม้อนิจิ	เพื่อสะสมบุญ และเพื่อเข้าถึงนิพพาน	ผู้เข้าร่วมพิธี 1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม 2. พระสงฆ์และสามเณร 3. มัคทายก 4. ชาวบ้าน	โอกาส พิธีทำบุญถวายหม้อนิจิมีขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 เวลาประมาณ 9.30 น.	สถานที่ ศาลาฉัน	อุปกรณ์ 1. หม้อนิจิ 2. อาหารถวายพระ	ขั้นตอน 1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม และพระสงฆ์สามเณรมาที่ศาลาฉัน 2. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม แสดงพระธรรมเทศนา 3. มัคทายกนำบูชาพระรัตนตรัย และอาราธนาศีล เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามสมาทานศีล 5 และศีล 8 4. มัคทายกอาราธนาพระปริตร 5. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ระหว่างการเจริญพระพุทธมนต์ ชาวบ้านนำข้าวสุกใส่บาตร และนำเงินเหรียญใส่บาตร 6. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ ชาวบ้านถวายหม้อนิจิ บางส่วนจัดเตรียมอาหารถวายพระสงฆ์ และสามเณร ลูกหลานนำอาหารมาส่งพ่อแม่ที่มาร่วมพิธีกรรม	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี 2. มาจากวัดวังแก้วเวการามทั้งหมด 1,2 เจริญพระพุทธมนต์ด้วยภาษาบาลีทำนองแบบมอญ 1. แสดงพระธรรมเทศนาด้วยภาษามอญ 3. นำประกอบพิธีและลำดับพิธีด้วยภาษามอญ 4. นำหม้อนิจิมาถวายพระ มีทั้งหม้อนิจิส่วนบุคคล และหม้อนิจิของคุ้มบ้าน 4. ส่วนใหญ่เป็นชาวมอญบ้านวังกะ แต่งกายตามแบบชาวมอญสีนสวยงาม ส่วนผู้มาปฏิบัติธรรมแต่งชุดปฏิบัติธรรม 4. ผู้ชายจัดเตรียมสถานที่และจัดเก็บหม้อนิจิที่ชาวบ้านนำมาถวายเพื่อนำไปถวายวัดอื่น ๆ

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>8. พระสงฆ์และสามเณรฉันท์ภัตตาหาร ผู้ปฏิบัติธรรมรับประทานอาหารโดยมีลูกหลานคอยปรนนิบัติ</p> <p>9. เมื่อพระสงฆ์และสามเณรฉันท์ภัตตาหารเสร็จ มีคนนำน้ำกรวดน้ำ พระสงฆ์อนุโมทนา</p> <p>10. มีคนนำของมาพระพุทธรูป พระสงฆ์ และกราบลาพระ</p> <p>11. พระสงฆ์และสามเณรกลับกุฏิ เจ้าอาวาสอยู่รับถวายหม้อ นิธิจากชาวบ้านจนครบทุกคนแล้วกลับกุฏิ</p> <p>12. ชาวบ้านช่วยกันเก็บกวาดศาลาก่อนกลับบ้าน</p>	<p>4. ผู้หญิงจัดเตรียมอาหารสำหรับถวายพระ</p> <p>4. ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงวัยผู้สูงอายุ วัยผู้ใหญ่ ไม่ค่อยมีวัยรุ่นและเด็ก</p> <p>4. ที่มาถือศีลปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย</p> <p>4. บางคนนั่งประนมมือ บางคนนั่งสมาธิ ในขณะที่ฟังพระธรรมเทศนา</p>

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีตักบาตร ดอกไม้ มี รูป เทียน	เพื่อถวายเป็น พุทธบูชา	1. เจ้าอาวาสวัดแจ้ง วิเวการาม 2. พระสงฆ์ 3. ชาวบ้าน 4. นักท่องเที่ยว 5. ครูโรงเรียนวัด วังกวิเวการาม 6. นักเรียนโรงเรียน วัดวังกวิเวการาม	พิธีตักบาตร ดอกไม้มีขึ้นในวัน ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 เวลาประมาณ 14.00 น.	ทางเดินจาก วิหารพระ หยกขาวไป พระอุโบสถ	1. ดอกไม้ 2. รูป เทียน	1. ชาวบ้านตั้งขบวนออกสัณเฎษณ เริ่มพิธีตักบาตรดอกไม้ 2. พระสงฆ์เดินเป็นคู่จากหน้า วิหารพระหยกขาว นำโดยเจ้า อาวาสวัดวังกวิเวการามและเจ้า อาวาสวัดเจติยสภาองค์ เดินรับ บิณฑบาตดอกไม้ รูปเทียนจาก ชาวบ้าน 3. พระสงฆ์นำดอกไม้ รูปเทียน เข้าไปในโบสถ์เพื่อร่วมพิธีสวด ปาติเมกข์ 4. ชาวบ้านเดินทางกลับ ผู้ปฏิบัติ ธรรมกลับไปปฏิบัติธรรมต่อที่ ศาลาฉัน	2. มาจากวัดวังกวิเวการาม และวัดอื่น ๆ 3. ส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติ ธรรมชาวหมู่บ้านวังกะ 3. ทัวไปแต่งกายแบบชาว มอญ สีสันสวยงาม ส่วนผู้ ปฏิบัติธรรมแต่งชุดปฏิบัติ ธรรม 3. ส่วนใหญ่มีผู้สูงอายุ วัย ผู้ใหญ่ ไม่ค่อยมีวัยรุ่นและ เด็ก 3. ผู้ชายบางคนนอนให้ 1,2 เดินเหยียบหลัง ซึ่ง 1,2 มักจะก้าวข้ามหรือวางเท้า แตะบนหลังเท่านั้น 4. มีจำนวนไม่มาก ส่วนใหญ่ แต่งกายปกติ บางคนแต่งชุด ชาวมอญ 5. พา 6 เข้าร่วมพิธี 6. แต่งชุดนักเรียน

จากตารางข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประเพณี

ผู้เข้าร่วมประเพณีบุญหม้อนินิในเดือนเก้าของชาวมอญที่บ้านวังกะ มีดังนี้

ก. พระสงฆ์

ในประเพณีบุญหม้อนินิ ช่วงเช้ามีพิธีทำบุญใส่บาตรและถวายหม้อนินิ พระสงฆ์ที่มาช่วยในพิธีเป็นเจ้าของวัดวังแก้ววิเวการาม (ดูภาพที่ 118 ประกอบ) และพระสงฆ์สามเณรวัดวังแก้ววิเวการาม ในช่วงบ่ายมีพิธีตักบาตรดอกไม้ธูปเทียนถวายพระสงฆ์ที่เข้าร่วมพิธีสวดปาติโมกข์ในพระอุโบสถ พระสงฆ์ที่เข้าร่วมในพิธีคือเจ้าอาวาสและพระสงฆ์จากวัดวังแก้ววิเวการาม และพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ (ดูภาพที่ 119 ประกอบ) การเจริญพระพุทธมนต์ของพระสงฆ์ในประเพณีบุญหม้อนินิเป็นภาษาบาลีทำนองแบบมอญ

ภาพที่ 118 ภาพเจ้าอาวาสวัดวังแก้ววิเวการามแสดงพระธรรมเทศนาในพิธีทำบุญถวายหม้อนินิ

ภาพที่ 119 ภาพพระสงฆ์ในพิธีตักบาตรดอกไม้ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9

ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 มีพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ เข้าร่วมในพิธีสวดปาติโมกข์จำนวนมากเนื่องจากอยู่ในช่วงเข้าพรรษา

ข. มัคทายก

มัคทายกผู้ทำหน้าที่นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีต่าง ๆ ในประเพณีบุญหม้อนिति เป็นผู้อาวุโสในชุมชน ได้แก่ นายยุทธ หงสาวดี นำประกอบพิธีด้วยภาษามอญและลำดับขั้นตอนตามแบบพิธีมอญ

ค. ชาวมอญบ้านวังกะ

ผู้เข้าร่วมในประเพณีบุญหม้อนितिส่วนใหญ่เป็นชาวมอญบ้านวังกะ มีทั้งผู้มาถือศีลปฏิบัติธรรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุผู้หญิง และผู้มาทำบุญถวายหม้อนिति (ดูภาพที่ 120 ประกอบ) ผู้เข้าร่วมพิธีตักบาตรดอกไม้ในช่วงบ่ายส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมและชาวบ้านมอญรวมทั้งครูและนักเรียนจากโรงเรียนวัดวังแก้วเวการามเข้าร่วมในพิธีด้วย (ดูภาพที่ 121 ประกอบ) ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าในพิธีตักบาตรดอกไม้มีชาวบ้านผู้ชายนอนให้พระเหยียบบนหลังทุกครั้ง (ดูภาพที่ 122 ประกอบ) ส่วนใหญ่พระสงฆ์เดินก้าวข้ามหรือเตะเท้าบนหลังเบา ๆ เท่านั้น แตกต่างจากวันสงกราน้ำพระในประเพณีสงกรานต์ ซึ่งพระสงฆ์เดินเหยียบบนหลังชาวบ้านที่นอนต่อกันเป็นสะพานมนุษย์

ภาพที่ 120 ภาพชาวมอญในพิธีทำบุญถวายหม้อนिति ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9

ภาพที่ 121 ภาพนักเรียนโรงเรียนวัดวังแก้วเวการามเข้าร่วมพิธีตักบาตรดอกไม้ ในประเพณีบุญหม้อนिति

ภาพที่ 122 ภาพชาวมอญนอนให้พระสงฆ์เดินเหยียบหลังในพิธีตักบาตรดอกไม้
ประเพณีบุญหม้อนิธิ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ผู้เข้าร่วมประเพณีบุญหม้อนิธิส่วนใหญ่เป็นชาวมอญในชุมชนบ้านวังกะ นักท่องเที่ยวและชาวบ้านจากชุมชนอื่นมีไม่มาก ส่วนหนึ่งอาจเนื่องจากไม่ตรงกับวันหยุดราชการ และนักเรียนจากโรงเรียนวัดวังแก้วเวการามมักจะได้เข้าร่วมในประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางในการสืบทอดวัฒนธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน

2. วัตถุประสงค์ในการจัดประเพณี

ประเพณีบุญหม้อนิธิของชาวมอญบ้านวังกะมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวบ้านได้ทำบุญรักษาศีล ฟังธรรม ทำจิตใจให้ผ่องใส เป็นการงานบำรุงพระพุทธศาสนาและสืบทอดประเพณีของชุมชน ประเพณีสะท้อนความเชื่อเรื่องการสะสมบุญเพื่อชีวิตในโลกหน้า การทำบุญมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อหวังนิพพาน

3. โอกาสในการจัดประเพณี

ประเพณีบุญหม้อนิธิจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 ตามความเชื่อชาวมอญว่าเป็นเดือนของการเก็บทรัพย์ไว้ใช้ในชาติหน้า เป็นประเพณีที่ชาวมอญปฏิบัติมาตั้งแต่อยู่เมืองมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

4. สถานที่จัดประเพณี

ประเพณีบุญหม้อนิธิจัดที่ศาลาฉัน วัดวังแก้วเวการาม ซึ่งมีพิธีทำบุญใส่บาตร ฟังพระธรรมเทศนา ถือนิธิปฏิบัติธรรม และถวายหม้อนิธิแก่พระสงฆ์ ส่วนพิธีตักบาตรดอกไม้จัดที่ทางเดินจากหน้าวิหารพระหยกขาวถึงพระอุโบสถ

5. ขั้นตอนการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ประเพณีในเดือนเก้าของชาวมอญบ้านวังกะมีลำดับขั้นของการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

ก. พิธีทำบุญใส่บาตรและถวายหม้อนิธิ

พิธีทำบุญใส่บาตรและถวายหม้อนิธิในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 9 มีลำดับขั้นตอนเริ่มจากเมื่อเจ้าอาวาสและพระสงฆ์สามเณรจากวัดวังกวีเวการามมาพร้อมที่ศาลาฉันแล้ว เจ้าอาวาสวัดวังกวีเวการามแสดงพระธรรมเทศนา จากนั้นมีคณายนำบูชาพระรัตนตรัยและอาราธนาศีล เจ้าอาวาสวัดวังกวีเวการามสมาทานศีล 5 และศีล 8 มีคณายกอาราธนาพระปริตร จากนั้นพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ในระหว่างพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ชาวบ้านนำข้าวสุกใส่บาตร นำเงินเหรียญใส่ผ้าบาตร เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ พระสงฆ์และสามเณรกลับกุฏิ ชาวบ้านถวายหม้อนิธิ โดยมีเจ้าอาวาสวัดวังกวีเวการามรับถวายรูปเดียว ระหว่างนั้นคุ่มบ้านที่รับผิดชอบส่งข้าววัดจัดเตรียมอาหารถวายพระสงฆ์และสามเณร ลูกหลานนำอาหารมาส่งพ่อแม่ที่มาปฏิบัติธรรม เมื่อเวลา 11.00 น. เจ้าอาวาสและพระสงฆ์สามเณรฉันภัตตาหาร ผู้ปฏิบัติธรรมรับประทานอาหาร หลังจากพระสงฆ์และสามเณรฉันภัตตาหารเสร็จ มีคณายนำกรวดน้ำ พระสงฆ์อนุโมทนาและให้พร มีคณายนำขอขมาพระรัตนตรัยและกราบลาพระ พระสงฆ์และสามเณรกลับกุฏิ

ข. พิธีตักบาตรดอกไม้

ช่วงบ่ายเวลาประมาณ 14.00 น. ของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 มีพิธีตักบาตรดอกไม้ถวายพระสงฆ์จากวัดวังกวีเวการามและจากวัดต่าง ๆ ที่มาเข้าร่วมในพิธีสวดปาติโมกข์ในพระอุโบสถวัดวังกวีเวการาม ขั้นตอนและลำดับการประกอบพิธีกรรมมีลักษณะเดียวกับพิธีตักบาตรดอกไม้ในประเพณีเข้าพรรษา ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

6. สัญลักษณ์ในพิธีกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีในเดือนเก้าของชาวมอญบ้านวังกะ สัญลักษณ์ในพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

ก. หม้อนิธิ

ประเพณีบุญหม้อนิธิ ชาวบ้านจัดเตรียมหม้อนิธิซึ่งประกอบด้วย ข้าวสารอาหารแห้ง และของใช้ต่าง ๆ เช่น น้ำตาล น้ำมันพืช กระจ่าง พริก เกลือ ใส่ในภาชนะ เช่น หม้อหม้อดิน กะละมัง กระจ่างน้ำ คลุมปิดด้วยผ้าหรือฝาให้มิดชิด และนำมาถวายพระสงฆ์ในวันขึ้น 15 ค่ำ

เดือน 9 หม้อนินี้มีทั้งของส่วนบุคคล ของครอบครัว และของคุ้มบ้าน จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ชาวมอญคุ้มดงสักร่วมกันจัดเตรียมหม้อนินี้ของคุ้มบ้าน เป็นหม้อนินิขนาดใหญ่ ชาวบ้านบอกว่าหม้อนินี้ที่ขายในตลาดราคาค่อนข้างแพง บางคนไม่มีเงินซื้อก็นำข้าวสาร อาหารแห้ง หรือของใช้มาร่วมทำบุญกับของคุ้มบ้าน ตัวหม้อและฝาหม้อสานด้วยไม้ไผ่ ประดับตกแต่งลวดลายด้วยกระดาษสีเน้นสีทองเพราะเชื่อว่าเป็นสีของความเจริญรุ่งเรือง ประดับธงชาติไทยและตกแต่งเป็นลวดลายธงชาติไทย ซึ่งชาวบ้านบอกว่าเพราะชาวมอญอาศัยในประเทศไทยจึงประดับธงชาติไทย (ดูภาพที่ 123 ประกอบ)

ภาพที่ 123 ภาพหม้อนินิของชาวมอญคุ้มดงสัก

ภาพที่ 124 ภาพหม้อนินิที่ชาวบ้านนำมาถวายพระสงฆ์ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9

ชาวบ้านเล่าว่า หม้อนินิในสมัยก่อนทำเป็นหม้อใหญ่ใบเดียว ชาวบ้านนำอาหารแห้งและของใช้มาทำบุญร่วมกัน ต่อมาชาวบ้านใช้หม้อดินทำของตัวเอง สมัยนี้เปลี่ยนเป็นกะละมัง หม้อหุงข้าว กระจปองน้ำ กระจตักน้ำ ใส่ข้าวของเครื่องใช้ (บุญจาย หงสาวดี, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2562) หม้อนินิที่ชาวบ้านถวายพระสงฆ์แล้วเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามแบ่งไปถวายวัดต่าง ๆ ที่ขาดแคลน

ข. ดอกไม้ รูป เทียน

ในพิธีตักบาตรดอกไม้ในช่วงบ่ายของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 ชาวบ้านเตรียมดอกไม้ รูป เทียน สำหรับถวายพระสงฆ์ที่เข้าร่วมในพิธีสวดปาติโมกข์ในพระอุโบสถ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ดอกไม้ รูป เทียนที่ชาวบ้านเตรียมมาใส่บาตรจะไม่วางกับพื้น บางคนใส่ถาด บางคนปูผ้ารอง (ดูภาพที่ 125 ประกอบ) ครูจากโรงเรียนวัดวังแก้วเวการามบอกกับนักเรียนที่พามาร่วมใส่บาตรบาตรดอกไม้ว่าห้ามวางรูปและเทียนกับพื้น จะเป็นบาป เด็กนักเรียนถือรูปเทียนรอใส่บาตร ไม่กล้าวางกับพื้นเพราะกลัวบาป

ภาพที่ 125 ภาพดอกไม้ รูป เทียน ในพิธีตักบาตรดอกไม้

ประเพณีบุญหม้อนิตินี้ในปัจจุบันปรับเปลี่ยนเครื่องประกอบพิธีกรรมไปตามสภาพสังคมและเศรษฐกิจโดยวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการจัดประเพณีคงเดิม อรัญญา เจริญหงสา กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงการจัดประเพณีหม้อนิตินี้ว่า สมัยอยู่บ้านเก่าพิธีตักบาตรดอกไม้ ชาวบ้านจะล้างเท้าพระสงฆ์ก่อนเข้าโบสถ์ ปัจจุบันไม่ได้ทำแล้วเนื่องจากบริเวณรอบพระอุโบสถไม่สะดวก ทุกวันขึ้น 15 ค่ำ ชาวมอญจะหาดอกไม้มาถวายพระสงฆ์เนื่องจากพระสงฆ์ไม่สามารถหาดอกไม้สำหรับบูชาพระได้ ชาวบ้านจึงต้องหามาถวาย (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2562)

ประเพณีบุญหม้อนิตินี้สะท้อนวัฒนธรรมความเป็นมอญและความเชื่อเรื่องโลกหน้า ชาวมอญบ้านวังกะทำบุญเพื่อหวังผลในโลกหน้า ซึ่งเชื่อว่ายังต้องเวียนว่ายตายเกิด หากชาตินี้ไม่สะสมทรัพย์ไว้ ชาติหน้าจะไม่มีอะไรใช้ ประเพณีบุญหม้อนิตินี้ยังสะท้อนความมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตคือนิพพาน ชาวมอญจึงหมั่นสะสมบุญด้วยการรักษาศีลปฏิบัติธรรมเพื่อพบนิพพาน ประเพณีบุญหม้อนิตินี้เป็นสื่อกลางสำหรับคนในให้เรียนรู้และสืบทอดวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ ช่วยสร้างสำนึกร่วมของกลุ่มชาวมอญ และเป็นเครื่องมือสื่อสารกับคนนอกได้รับรู้อัตลักษณ์ความเป็นมอญผ่านการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

3.1.8 ประเพณีเดือนสิบ

เดือนสิบตรงกับเดือนกันยายนของไทย ประเพณีที่สำคัญในเดือนสิบของชาวมอญ บ้านวังกะที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ได้แก่ ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์

ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวมอญบ้านวังกะ ในระหว่างวันขึ้น 14 ค่ำ วันขึ้น 15 ค่ำ และวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 พิธีกรรมต่าง ๆ ในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์สะท้อนความเชื่อและความเชื่อในพระพุทธรูปศาสนา ผสมผสานกับความเชื่อเรื่องเคราะห์

ประวัติความเป็นมาของประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ของชาวมอญ อรวรรณ ทับสกุล, (2547: 8) กล่าวว่า ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ของชาวมอญสังขละบุรีเป็นประเพณีเกี่ยวกับความเป็นมาของพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงพระเจ้าสะเทิมซึ่งเป็นกษัตริย์เมียนมาที่ครอบครองเมืองมอญ พระเจ้าสะเทิมมีความต้องการเผยแผ่พุทธศาสนาแก่ชาวเมียนมา จึงได้ให้พระภิกษุมอญชื่อ พระพุทธโกษา เดินทางไปคัดลอกพระไตรปิฎกที่ประเทศศรีลังกา เมื่อพระพุทธโกษาเดินทางไปถึง มีเทวดาลงมาช่วยคัดลอกจนเสร็จจึงเดินทางกลับ ระหว่างทางได้เจอพายุกลางทะเลทำให้การเดินทางล่าช้า พระเจ้าสะเทิมร้อนใจจึงสั่งให้คนต่อเรือขนาดใหญ่พร้อมเสบียงอาหารมากมายไปรอรับ ส่วนชาวบ้านที่เหลือได้ร่วมกันทำพิธีสะเดาะเคราะห์เพื่อให้เรือเดินทางกลับมาอย่างปลอดภัย ในที่สุดเรือพระพุทธโกษาได้กลับมาประเทศเมียนมาพร้อมด้วยพระไตรปิฎกโดยปลอดภัย จึงกลายเป็นที่มาของพิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ของคนเมียนมาและคนมอญมาจนถึงปัจจุบัน

ส่วน อรัญญา เจริญหงสา (สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2561) ให้ข้อมูลว่า ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์เป็นความเชื่อของชาวมอญที่มีมานานแล้วตั้งแต่ครั้งที่มีอาณาจักรของตัวเอง มีช่วงหนึ่งที่พระพุทธศาสนาของชาวมอญเสื่อมมาก พระเจ้าธรรมเจดีย์จึงให้พระทุกรูปสึกออกมาแล้วบวชพราหมณ์ และให้เดินทางไปศรีลังกาด้วยเรือสำเภา 3 ลำเพื่อไปรับพระไตรปิฎก เพื่อนำกลับมาสังคายนาพระพุทธศาสนาใหม่ ระหว่างเดินทางกลับเกิดพายุพัดเรือบรรทุกพระไตรปิฎกหายไป พระเจ้าธรรมเจดีย์ฝันว่าถ้าอยากได้เรือพระไตรปิฎกกลับมาต้องทำเรือจำลองพร้อมอาหาร 9 อย่าง อย่างละ 1,000 ชิ้น พระเจ้าธรรมเจดีย์จึงสั่งทำเรือจำลอง 1 ลำ ทำด้วยไม้ไผ่ใส่อาหารตามแล้วลอยเรือไป ผ่านไป 7 วันเรือบรรทุกพระไตรปิฎกก็กลับคืนมาสู่เมืองมอญ และได้มีการสังคายนาพระพุทธศาสนาในเมืองมอญใหม่ทั้งหมด นับแต่นั้นมาเมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 10 ชาวมอญจะทำพิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ตามความเชื่อที่เล่าสู่กันมา

ลุงกัญญา หงสาวดี ชาวมอญบ้านวังกะ เล่าความเป็นมาของการลอยเรือสะเดาะเคราะห์ สรุปความได้ว่า กษัตริย์ธรรมเจดีย์เห็นว่าพุทธศาสนาในเมืองมอญเริ่มเสื่อม จึงให้พระภิกษุในเมืองมอญสึกทั้งหมดเป็นชีปะขาว แล้วส่งชีปะขาวเหล่านี้ไปบวชใหม่ที่ลังกา พร้อมกับไปคัดลอกพระไตรปิฎกกลับมาเมืองมอญ ขากลับเกิดพายุทำให้เรือสำเภา 2 ลำที่ขนพระไตรปิฎกหายไปกับ

พายุลำหนึ่ง เมื่อพระเจ้าธรรมเจดีย์ทรงทราบจึงให้ประกอบพิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์เพื่อบูชาเทวดาที่ดูแลมหาสมุทร เรือลำที่หายไปก็กลับมาถึงเมืองมอญได้ จึงเป็นที่มาของการลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ชาวมอญเชื่อว่าหากได้ทำพิธีแล้วเคราะห์กรรมต่าง ๆ จะหมดไปหรือเบาบางลง (กุญแจย หงสาวดี, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2562)

การลอยเรือสะเดาะเคราะห์ในงานบุญเดือน 12 ของชาวไทใหญ่ที่วัดพระธาตุดอยกองมู จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีการกล่าวถึงตำนานการลอยเรือสะเดาะเคราะห์และพิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ของชาวมอญ โดยมีคำอธิบายจากนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในภาคเหนือระบุว่า พิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์เป็นประเพณีของชาวมอญ เชื่อว่าเกิดขึ้นครั้งพระเจ้าธรรมเจดีย์ขึ้นครองราชย์ปกครองอาณาจักรมอญ เมืองหงสาวดี ทรงโปรดให้สังคายนาพระพุทธศาสนา ครั้งนั้นมีพระราชโองการให้พระภิกษุสามเณรในอาณาจักรทุกรูปลาสิกขาแล้วทรงส่งปะชาวถือศีล 8 คนหนึ่ง ซึ่งเป็นอดีตพระเถระผู้ทรงพระไตรปิฎก ทรงความรู้ ตั้งมั่นในศีล เดินทางไปยังประเทศศรีลังกา เพื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุมาใหม่ ระหว่างเดินทางกลับ เรือสำเภากว่า 2 ลำเผชิญลมพายุพัดหนัก ลำหนึ่งเดินทางถึงเมืองหงสาวดีโดยสวัสดิภาพ อีกลำหลงทิศไป เมื่อพระเจ้าธรรมเจดีย์ทรงทราบเหตุการณ์ได้รับสั่งให้ทำเรือจำลองขึ้นมา ข้างในบรรจุด้วยของเซ่นไหว้บูชา หลังทำพิธีสะเดาะเคราะห์ไม่กี่วันเรือที่หลงทิศลำนั้นก็เดินทางกลับมาถึงเมืองหงสาวดีโดยปลอดภัย เกิดเป็นประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์สืบต่อมา ซึ่งตำนานในกลุ่มพหุสังคมแถบลุ่มน้ำอิรวดีมีโครงสร้างตำนานคล้ายกัน และเป็นที่มาของประเพณีและวิถีชีวิตของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ รวมถึงชาวไตหรือไทใหญ่ด้วย (เชียงใหม่นิวส์, 2562: ออนไลน์)

คัมภีร์ทางพุทธศาสนา อันได้แก่ “สมันตปาสาทิกา” โดยพระพุทธโฆษาจารย์ (มีชีวิตอยู่เมื่อปี พ.ศ. 927-973) และ “มหาวงศ์” ในรัชสมัยพระเจ้ามทานามะ (ครองราชย์ปี พ.ศ. 955-977) คัมภีร์ทั้งสองแต่งในลังกา ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 10 ระบุว่า ในราวปี พ.ศ. 235 พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย (ครองราชย์ปี พ.ศ. 270- 311) ได้อาราธนาพระสมณทูตอัญเชิญพระไตรปิฎกออกเผยแผ่ไปยังดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก รวมทั้งสิ้น 9 สาย หนึ่งในนั้นคือดินแดนสุวรรณภูมิที่นำโดยพระมหาเถระสำคัญทั้งสอง คือ พระโสณะและพระอุตตระ ได้อัญเชิญพระไตรปิฎกลงเรือสำเภามาจากดินแดนพุทธภูมิสู่รามัญประเทศ นับเป็นจุดเริ่มต้นในการประดิษฐานพุทธศาสนาที่ยังสุวรรณภูมิอย่างมั่นคง “จารึกกัลยาณี” โดยพระเจ้าธรรมเจดีย์ (ครองราชย์ปี พ.ศ. 2015-2035) กษัตริย์มอญแห่งหงสาวดี รับสั่งให้จารึกศิลา 10 หลัก เมื่อปี พ.ศ. 2022 อันเป็นแหล่งอ้างอิงประวัติพุทธศาสนาที่สำคัญของชาติต่าง ๆ ระบุว่า สุวรรณภูมิสถานที่ซึ่งสมณทูตของพระเจ้าอโศกทั้งสองได้นำพระไตรปิฎกมาถึงนั้นมีชื่อเรียกว่า รามัญประเทศหรือประเทศของชาวมอญ ปัจจุบันคือดินแดนทางตอนใต้ของประเทศเมียนมา จากหลักฐานเท่าที่พบพอจะสรุปได้ว่า สุวรรณภูมิคือดินแดนทางตะวันออกเฉียงของอินเดียส่วนที่เป็นแผ่นดิน มีความเป็นไปได้ว่าน่าจะเป็นประเทศเมียนมา ไทย ลาว และ

กัมพูชา ส่วนที่เป็นเกาะน่าจะได้แก่ ชาว สุมาตรา (อินโดนีเซีย) และฟิลิปปินส์ และเมื่อพิจารณาหลักฐานทางโบราณคดีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาพบว่า เมืองสะเทิม เมืองอุทอง และเมืองนครปฐม สมัยทวารวดี มีอายุเก่าแก่ที่สุดและร่วมสมัยกัน คือราวพุทธศตวรรษที่ 11 อย่างไรก็ตาม ตำนานการอัญเชิญพระไตรปิฎกโดยสำเภาจากชมพูทวีปสู่สุวรรณภูมิเป็นสัญลักษณ์ทางจิตใจให้โน้มน้าวถึงวาระสำคัญแห่งการมาถึงของพระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ แสดงถึงความมั่นคงในศรัทธาของชาวมอญและสืบทอดความเชื่อตามคติมอญมาจนปัจจุบัน (รามัญคดี-MON Studies, 2561: ออนไลน์)

จะเห็นว่า ตำนานการลอยเรือสะเดาะเคราะห์สำนวนต่าง ๆ มีเรื่องราวคล้าย ๆ กัน อาจแตกต่างกันไปตามการรับรู้ จากตำนานการลอยเรือดังกล่าวเกิดเป็นประเพณีที่ประกอบด้วย ความเชื่อและความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของชาวมอญ ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ นำเสนออัตลักษณ์ความเป็นมอญและสะท้อนวิถีชีวิตที่ยึดโยงกับพระพุทธศาสนา ปัจจุบันประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ของชาวมอญบ้านวังกะได้รับการส่งเสริมให้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดกาญจนบุรี ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์จึงมีบทบาทและความสำคัญต่อชาวมอญบ้านวังกะทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 25-26 สิงหาคม 2561 และครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 14-15 สิงหาคม 2562 องค์ประกอบของการจัดประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ มีดังนี้

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW	ผู้เกี่ยวข้อง	
พิธีกรรม การบอกบุญ ก่อนถึงวัน พระ	จุดประสงค์ เพื่อแจ้งชาวบ้านให้ รู้ว่าวันรุ่งขึ้นเป็นวัน พระและมีกิจกรรม อะไร และให้ ชาวบ้านร่วมทำบุญ	ผู้เข้าร่วมพิธี 1. คณะอุบาสกะ 2. ชาวบ้าน 3. นักท่องเที่ยว	โอกาส การบอกบุญ ก่อนถึงวันพระ มีขึ้นในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 เวลาประมาณ 09.00- 10.00 น.	สถานที่ ในหมู่บ้าน และ หน้าเจดีย์ พุทธคยา	อุปกรณ์ 1. กิ่งตาล 2. โทร์เซ็ง 3. เครื่องเสียง 4. ชันเสเงิน 5. ภาชนะใส่ ของทำบุญ	ขั้นตอน 1. คณะอุบาสกะเดินเรียง แถวพร้อมประกาศกิจกรรม วันรุ่งขึ้น หรือเล่าเรื่อง ประเพณีที่จะจัดขึ้น โดยมี คนถือกิ่งตาลตีบอก สัญญาณเดินนำหน้า 2. ชาวบ้านแลกทองเที่ยว บางคนร่วมทำบุญใส่เงินใน ขัน บางคนใส่ข้าวสาร อาหารแห้ง ในตะกร้าใส่ ของ 3. คณะอุบาสกะเดินวนไป หน้าเจดีย์พุทธคยาแล้วกลับ วัดรังเกวกราบ	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี 1. เป็นชาวบ้านในชุมชน มีทั้ง ผู้ชายและผู้หญิง บางคณะมา จากวัดอื่น 1. ปรากฏและบอกบุญด้วย ภาษาไทย 1. แต่งกายด้วยชุดขาวอยู่ 2,3 ฟังประกาศและบางคนร่วม ทำบุญ

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีสวดมนต์ สวด เคราะห์	เพื่อสวด เคราะห์ให้แก่ผู้ ที่มาร่วมงาน	1. ผู้ถือศีล 2. ชาวบ้าน 3. นักท่องเที่ยว 4. นักดนตรี 5. นักเรียน 6. ชาวบ้าน 7. ทหาร 8. อพพร.	พิธีสวดมนต์ สวดเคราะห์ จัดขึ้นในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 เวลา 19:00 น.	หน้าเจดีย์ พุทธคยา	1. เรือสวด เคราะห์ 2. ตุง ธง ร่ม กระดาษ 3. รูปเทียน 4. กระดาษ ไม้สำหรับใส่รูป เทียนสวด เคราะห์ 5. เครื่องดนตรี มอญ 6. โคมลอย	1. ผู้ถือศีลมาพร้อมกันที่ปะรำ พิธีหน้าเจดีย์พุทธคยา 2. ผู้ถือศีลสวดมนต์สวด เคราะห์ 3. ชาวบ้านนำตุง ธง ร่ม กระดาษปักที่เรือ และนำรูป เทียนตามกำลังวันใส่ไว้ใน กระท่อมสำหรับเผาสวด เคราะห์ 4. หลังจบพิธีสวดมนต์สวด เคราะห์มีการแสดงดนตรีและ รำมอญของนักเรียน 5. ชาวบ้าน นักท่องเที่ยว ปล่อยโคมลอย	1. เป็นผู้สวดมนต์ 2,3,6 นำของมา สวดและ สวดมนต์ และ สวด การ แสดง 4. เล่นดนตรี บรรเลงในพิธี และ 5. แสดง รำมอญ 7,8 สังเกต การ และ ความ สะอาด

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีถวายข้าวลงเรือ	1. เพื่อยุซาเวรดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 2. เพื่อสะเดาะเคราะห์ให้สิ่งชั่วร้ายทุกสิ่งไปโรคภัยหมดไปจากชีวิต	1. พระสงฆ์ 2. มัคทายก 3. ชาวบ้านมอญ 4. นักท่องเที่ยว 5. นักดนตรีมอญ 6. ชาวบ้าน 7. ทหาร 8. อพพร.	พิธีถวายข้าวลงเรือมีขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เวลา 03.00-06.30 น.	เรือสะเดาะเคราะห์ หน้าเจดีย์พุทธคยา	1. เรือสะเดาะเคราะห์ 2. อาหาร สะเดาะเคราะห์ 9 อย่าง จำนวน 1,000 ชุด	1. ชาวบ้านจากคุ้มต่าง ๆ จัดเตรียมอาหาร 9 อย่าง จำนวน 1,000 ชุด วางที่แท่นหน้าเจดีย์พุทธคยาสำหรับทำพิธีถวายข้าวลงเรือ 2. ชาวมอญ ชาวบ้านทั่วไป และนักท่องเที่ยวทยอยมาหน้าเจดีย์พุทธคยา 3. เจ้าอาวาสวัดจิ่งกั๋วเวการาม และพระสงฆ์สามเณรมาถึงพิธีนำถาดอาหาร 9 อย่าง รูปละ 1 ชุดวางบนแท่น 4. เจ้าอาวาสวัดจิ่งกั๋วเวการาม นำสวดพระพุทธรูปและสวดมนต์สะเดาะเคราะห์ 5. หลังจากพระสงฆ์สวดพระพุทธรูปจบ ชาวบ้านช่วยกันนำอาหาร 1,000 ชุดใส่ลงในเรือสะเดาะเคราะห์	1. มาจากวัดจิ่งกั๋วเวการามทั้งหมด 2. สวดพระพุทธรูปด้วยภาษาบาลีทำนองแบบมอญ 3. เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีด้วยภาษามอญ 4. 3,4,5,6 ร่วมฟังสวดมนต์ 5. 3,4,5,6,7,8 ร่วมนำถาดอาหารใส่ลงในเรือ

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีทำบุญใส่บาตร ถวาย สังฆทาน	เพื่อสะสมบุญ และเพื่อการเข้าถึงซึ่งพระนิพพาน	1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วการาม 2. พระสงฆ์และสามเณร 3. มัคทายก 4. ชาวบ้าน	พิธีทำบุญใส่บาตร ถวายสังฆทานมี ขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เวลา 9.30 น.	ศาลาจีน	1. อาหารถวาย พระ 2. สังฆทาน 3. ดอกไม้ 4. รูป เทียน 5. น้ำมันพืช 6. น้ำถวายพราย	1. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วการามและพระสงฆ์สามเณรมาที่ศาลาจีน 2. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วการามแสดงพระธรรมเทศนา 3. มัคทายกนำบูชาพระรัตนตรัย ตามด้วยอาราธนาศีล 4. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วการามสมภาทนต์ 5 และศีล 8 5. มัคทายกอาราธนาพระปริตร 6. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ระหว่างการเจริญพระพุทธมนต์ ชาวบ้านนำข้าวสุกใส่บาตร และนำเงินเหรียญใส่ผ้าบาตร	2. มาจากวัดวังแก้วการามทั้งหมด 1,2.เจริญพระพุทธมนต์ด้วยภาษาบาลีสำเนียงมอญ 1 แสดงพระธรรมเทศนาด้วยภาษามอญ 3. เป็นผู้ นำ ประ กอบ พิธีกรรมและลำดับพิธีด้วยภาษามอญ 4. ส่วนใหญ่เป็นชาวมอญ บ้านวังกะ แต่งกายตามแบบชาวมอญ สีสันสวยงาม ส่วนผู้ทำมาปฏิบัติธรรมแต่งกายด้วยชุดปฏิบัติธรรม

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>7. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ ชาวบ้านถวายสังฆทาน ชาวบ้านบางส่วนจัดอาหารถวายพระสงฆ์และสามเณร ลูกหลานนำอาหารมาส่งพ่อแม่ที่มาปฏิบัติธรรม</p> <p>8. พระสงฆ์และสามเณรฉันภัตตาหาร ผู้ปฏิบัติธรรมรับประทานอาหาร</p> <p>9. เมื่อพระสงฆ์และสามเณรฉันภัตตาหารเสร็จ มีคนนำกรวดน้ำ พระสงฆ์อนุโมทนา</p> <p>9. มีคนยกน้ำของมาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และกราบลาพระ</p> <p>10. พระสงฆ์และสามเณรกลับกุฏิ</p> <p>11. ชาวบ้านช่วยกันเก็บกวาดศาลาก่อนกลับบ้าน</p>	<p>4. ผู้ชายจัดเตรียมสถานที่และจัดเก็บสังฆทานที่ชาวบ้านนำมาถวายเพื่อนำไปถวายวัดอื่น ๆ</p> <p>4. ผู้หญิงจัดเตรียมอาหารสำหรับถวายพระ</p> <p>4. ที่มาถือศีลปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย</p>

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีตักบาตร น้ำผึ้งและดอกไม้ บาตรดอกไม้	เพื่อถวายเป็น พุทธบูชา	1. เจ้าอาวาสวัดวังก วิเวการาม 2. พระสงฆ์ 3. ชาวบ้าน 4. นักท่องเที่ยว 5. ครูโรงเรียนวัด วังกวิเวการาม 6. นักเรียนโรงเรียน วัดวังกวิเวการาม	พิธีตักบาตร น้ำผึ้งและดอกไม้ บาตรดอกไม้มี ขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เวลาประมาณ 14.00 น.	ทางเดิน จากหน้า วิหารพระ หยกขาวไป พระอุโบสถ	1. ดอกไม้ 2. รูป เทียน 3. น้ำผึ้ง 4. น้ำมันงา 5. น้ำตาลทราย 6. น้ำมันพืช	1. ชาวบ้านตั้งบอกลัญญาณ เริ่มพิธี 2. เจ้าอาวาสวัดวังกวิเวการาม และเจ้าอาวาสวัดเจติยสามองค์ เดินนำพระสงฆ์จากหน้าวิหาร พระหยกขาว โดยพระสงฆ์เดิน เป็นคู่รับบิณฑบาตน้ำผึ้ง น้ำมันงา น้ำตาลทราย ดอกไม้ รูป เทียนจากชาวบ้าน 3. ผู้ปฏิบัติธรรมและชาวบ้าน ถวายน้ำผึ้ง น้ำมันงา น้ำตาล ทราย ดอกไม้ รูป เทียน 4. พระสงฆ์นำดอกไม้ รูป เทียน เข้าไปในโบสถ์เพื่อสวด ปาติโมกข์ 5. ชาวบ้านเดินทางกลับ ผู้ ปฏิบัติธรรมกลับไปปฏิบัติธรรม ต่อที่ศาลาฉัน	2. มาจากวัดวังกวิเวการามและ วัดอื่น ๆ 3. ส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติธรรม ชาวหมู่บ้านวังกะ 3. ทัวไปแต่งกายตามแบบชาว มอญ สีเส้นสวยงาม ส่วนผู้ ปฏิบัติธรรมแต่งชุดปฏิบัติธรรม 3. ส่วนใหญ่วัยผู้สูงอายุ วัย ผู้ใหญ่ไม่ค่อยมีวัยรุ่นและเด็ก 3. บางคนนอนให้ 1,2 เดิน เหยียบบนหลัง 4. มีจำนวนมาก ส่วนใหญ่ แต่งกายปกติ บางคนแต่งชุด ชาวมอญ 5. พา 6 เข้าร่วมพิธี 6. แต่งเครื่องแบบนักเรียน

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีสวดมนต์ สวด เคราะห์ที่ผูก เทียน ปล่อย โคม	เพื่อสวดสวดเคราะห์ เคราะห์ให้แก่ผู้ ที่มาร่วมงาน	1. เจ้าอาวาส 2. พระสงฆ์ 3. ผู้ถือศีล 4. มัคทายก 5. ชาวบ้านมอญ 6. ประชาชนทั่วไป 7. นักท่องเที่ยว 8. ทหาร 9. อพพร.	พิธีสวดมนต์ สวดสวดเคราะห์ ผูกเทียน และ ปล่อยโคม มีขึ้น ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ช่วงเวลา 19.00- 20.30 น.	หน้าเจดีย์ พุทธคยา	1. รูปเทียนที่นำมา สวดสวดเคราะห์ 2. กระบะทราย สำหรับผูกเทียน 3. โคมลอย	1. ชาวบ้านช่วยกันนำรูปเทียน ของผู้มาสวดสวดเคราะห์มากอง ในกระบะทรายเตรียมสำหรับผูก 2. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วการาม และพระสงฆ์สามเณรมารั้งพิธี 3. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วการาม แสดงพระเทศนา 4. เจ้าอาวาสวัดวังแก้วการาม นำสวดมนต์สวดสวดเคราะห์ 5. ระหว่างพระสงฆ์สวดมนต์ สวดสวดเคราะห์ มัคทายกและ ชาวบ้านช่วยกันจุดไฟผูกเทียน สวดสวดเคราะห์ ชาวบ้าน บางส่วนร่วมกันปล่อยโคมลอย 6. พระสงฆ์สวดมนต์สวดสวด เคราะห์ที่จบลงรูปเทียนใหม่ หมด แล้วกลับวัด	2. มาจากวัดวังแก้วการาม 1, 2 สวดมนต์สวดสวด เคราะห์ด้วยภาษาบาลี ทำนองแบบมอญ 1. แสดงพระธรรมเทศนา เป็นภาษามอญ 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ร่วมฟังสวด มนต์สวดสวดเคราะห์ 5, 6, 7 ร่วมกันปล่อยโคมใหญ่ ของชุมชน บางคนปล่อยโคม เล็กของครอบครัว 4, 5, 6, 7 ช่วยกันผูกเทียน 8, 9 ร่วมในพิธีและอำนวยความสะดวก

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีลอยเรือเคราะห์	เพื่อลอยเคราะห์ที่ความไม่ดี สิ่งชั่วร้าย ความทุกข์ โศกไปจากชีวิต	1.เจ้าอาวาส 2. พระสงฆ์ 3. มัคทายก 4. ชาวบ้านมอญ 5. ประชาชนทั่วไป 6. ครู และ นักเรียนวัดวังกวีเวการาม 7. นายกเทศมนตรี 8. ทหาร 9. อป.พร. 10. นักท่องเที่ยว 11. จงดนตรีจาก รร.วัดวังกวีเวการาม 12. สื่อมวลชน 13. ช่างภาพอิสระ	พิธี ลอย เรือ สะเดาเคราะห์ที่มีขึ้นในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 เวลา ประมาณ 09.00-10.00 น.	บริเวณสนามประสาธ	1. เรือสะเดาเคราะห์ 2. เชือกสำหรับลากเรือ 3. เครื่องดนตรี 4. เรือลาก	1. ชาวบ้านมาร่วมกันที่หน้าเจดีย์พุทธคยา ตั้งขบวนเป็นแถว ด้านหน้าเรือสะเดาเคราะห์ วงดนตรีพื้นบ้านมอญ เล่นดนตรีบรรเลง ชาวบ้านร่วมเดินรำ 2. เจ้าอาวาสวัดวังกวีเวการาม มาถึงหน้าเจดีย์พุทธคยา 3. มัคทายกนิมนต์เจ้าอาวาสให้ตั้งขบวนเริ่มลากเรือ 4. นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลวังมะเดื่อนำขบวนลากเรือ 5. ชาวบ้าน ครูและนักเรียนวัดวังกวีเวการาม นักท่องเที่ยว ประชาชนทั่วไป ร่วมกันลากเรือไปตามเส้นทาง มีวงดนตรีจากนักเรียน รร.วัดวังกวีเวการามมาเล่นดนตรีในการลากเรือ	1. ให้ตั้งขบวนเริ่มลากเรือ 2. นำหน้าเจดีย์พุทธคยา ร่วมส่งเรือสะเดาเคราะห์ที่ปล่อยเรือ 7. ถือเชือกเดินนำขบวนลากเรือ 4,5,6,10 ร่วมขบวนลากเรือ 4 บางคนไปรยฝนร้อนนะให้ผู้ร่วมพิธี ในระหว่างลากเรือ 11. บรรเลงดนตรีตลอดการลากเรือ 4,5,6 เดินรำไปกับเสียงดนตรี ที่ 11 บรรเลงในขณะลากเรือ 3,4,6,7 แต่งกายด้วยชุดขาวมอญ 8,9 ร่วมในขบวนและอำนวยความสะดวกในกรลากเรือ

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
		<p>14. คนขับเรือลาก</p> <p>15. วงดนตรีพื้นบ้านมอญ</p>				<p>6. ทำยเรือมีผู้คอยหมุนใบพัด ทำยเรือตลอดการลากเรือ</p> <p>7. ระหว่างทางที่ลากเรือมีชาวบ้านไปรยฝนน้ำให้ผู้ร่วมพิธี</p> <p>8. ชาวบ้านลากเรือมาถึงริมแม่น้ำบริเวณสามประสบ และช่วยกันนำเรือลงลอยแม่น้ำ รอจนกระทั่งเรือออกจากฝั่งแล้ว แยกย้ายกันกลับ</p> <p>9. เรือชาวบ้านลากพาเรือสะเดาะเคราะห์ให้ลอยไปตามลำน้ำไปยังจุดทอดสมอคือวัดศรีสุวรรณเก่า</p>	<p>12,13. รวมในขบวนลากเรือถ่ายภาพ และบันทึกวิดีโอ</p> <p>14. ขับเรือลากเรือสะเดาะเคราะห์ไปยังจุดหมาย</p> <p>4. จำนวน 2 คนไปกับเรือสะเดาะเคราะห์ โยนอาหารในเรือให้ปลาในแม่น้ำ และนำเรือสะเดาะเคราะห์ทอดสมอที่วัดศรีสุวรรณเก่า</p> <p>4. สังเสียงโห่ร้องไชโยเมื่อเรือสะเดาะเคราะห์ลอยออกจากฝั่ง</p>

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
							<p>4. บางคนนำปลาบปล่อยลงแม่น้ำหลังลอยเรือเสร็จ</p> <p>4. บางคนนำอาหารและเครื่องต้มมาแจกทานให้ผู้เข้าร่วมพิธีในช่วงเช้านก่อนเริ่มพิธีลากเรือ</p> <p>15. เล่นดนตรีในช่วงเช้านก่อนพิธีลากเรือ มี 4 รวมแต่นรำ</p>

จากตารางข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประเพณี

ผู้เข้าประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ในเดือนสิบของชาวมอญที่บ้านวังกะ มีดังนี้

ก. พระสงฆ์

ในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ พระสงฆ์ที่มาร่วมในพิธีต่าง ๆ ได้แก่ พิธีถวายข้าวลงเรือ พิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์ พิธีทำบุญใส่บาตรถวายสังฆทาน เป็นพระสงฆ์และสามเณรจากวัดวังแก้วเวการาม ส่วนในพิธีตักบาตรน้ำผึ้ง น้ำมนต์ น้ำตาลทราย ดอกไม้ ธูป เทียน พระสงฆ์ที่เข้าร่วมในพิธีเป็นพระสงฆ์จากวัดวังแก้วเวการามและพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ที่มาร่วมในพิธี สวดปาติโมกข์ในพระอุโบสถวัดวังแก้วเวการาม การเจริญพระพุทธมนต์ของพระสงฆ์ในประเพณี บุญหม้อนิธิเป็นภาษาบาลีทำนองแบบมอญ

ข. มัคทายก

ในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ผู้ทำหน้าที่นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีต่าง ๆ เป็นมัคทายกในชุมชน นำประกอบพิธีด้วยภาษามอญและลำดับขั้นตอนตามแบบพิธีมอญ

ค. ชาวมอญบ้านวังกะ

ชาวมอญบ้านวังกะเข้าร่วมในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์จำนวนมาก อาจเป็นเพราะมีพิธีกรรมให้ผู้เข้าร่วมพิธีมีส่วนร่วมได้หลากหลาย ผู้วิจัยสังเกตว่าพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการสะเดาะเคราะห์ ต่อชะตา ถวายข้าวลงเรือ ปลอ่ยโคลมลอย การลอยเรือ ผู้เข้าร่วมพิธีมีทั้งผู้ใหญ่ วัยรุ่น และเด็ก ขณะที่ชาวมอญบ้านวังกะที่มาทำบุญใส่บาตร ตักบาตรน้ำผึ้งและดอกไม้ ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่มาปฏิบัติธรรมในวันพระ 15 ค่ำ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์เป็นแหล่งการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญและมีความหลากหลายที่นักเรียนโรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม ในฐานะลูกหลานชาวมอญควรได้ศึกษา ครูจากโรงเรียนวัดวังแก้วเวการามจึงพานักเรียนให้เข้าร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น เข้าร่วมทำบุญใส่บาตร ตักบาตรดอกไม้ ธูปเทียน ทำตุงไปประดับเรือสะเดาะเคราะห์ และเข้าร่วมในขบวนลากเรือสะเดาะเคราะห์ เพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชนและและเรียนรู้ระเบียบของสังคม

ง. ชาวบ้านจากชุมชนอื่น นักท่องเที่ยว สื่อมวลชน

ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ที่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี มีการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวทราบในช่องทางต่าง ๆ จึงมีนักท่องเที่ยวและสื่อมวลชนมาร่วมในพิธีค่อนข้างมาก รวมทั้งชาวบ้านจากชุมชนอื่น เช่น ชาวกะเหรี่ยง ชาวเมียนมา ชาวไทย ชาวลาว เข้าร่วมในพิธีสะเดาะเคราะห์ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ที่วัดศรีสุวรรณและวัดสมเด็จซึ่งอยู่ฝั่งไทยมีประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์เช่นเดียวกัน ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ที่วัดศรีสุวรรณต่างจากชุมชนมอญบ้านวังกะเล็กน้อย โดยชาวบ้านนำอาหารแห้งและของใช้มาร่วมทำบุญใส่ในเรือสะเดาะเคราะห์เมื่อประกอบพิธีเสร็จนำของทำบุญถวายวัด เรือสะเดาะเคราะห์ไม่ได้นำไปลอยแม่น้ำ ส่วนที่วัดสมเด็จมีพิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์คล้ายกับวัดวังกวีเวการาม เนื่องจากชุมชนวัดสมเด็จชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นชาวมอญที่ย้ายมาจากฝั่งมอญ ประเพณีของวัดสมเด็จจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับชุมชนมอญบ้านวังกะ อย่างไรก็ตามประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ที่วัดศรีสุวรรณและวัดสมเด็จมีผู้เข้าร่วมประเพณีไม่มากเท่าวัดวังกวีเวการาม ส่วนหนึ่งมาจากการประชาสัมพันธ์ของจังหวัดกาญจนบุรีและการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐบาลไทย ทำให้ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์เป็นที่รู้จักและมีนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปเข้าร่วมงานจำนวนมาก

จ. หัวหน้าหน่วยงานต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรี

หัวหน้าส่วนราชการและหน่วยงานในอำเภอสังขละบุรีเข้าร่วมในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ได้แก่ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลวังกะเข้าร่วมในพิธีลากเรือ นายอำเภอสังขละบุรีเข้าร่วมสังเกตการณ์และฟังสวดมนต์สะเดาะเคราะห์ ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรอำเภอสังขละบุรีมาสังเกตการณ์และร่วมพิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์

2. วัตถุประสงค์ในการจัดประเพณี

ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ในเดือน 10 ของชาวมอญบ้านวังกะมีวัตถุประสงค์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและสะเดาะเคราะห์ต่อชีวิตตามตำนานและความเชื่อเกี่ยวกับการลอยเรือสะเดาะเคราะห์ นอกจากนั้นชาวบ้านได้ทำบุญ รักษาศีล ฟังธรรมทำจิตใจให้ผ่องใส เป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและสืบทอดประเพณีของชุมชน

3. โอกาสในการจัดประเพณี

ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์จัดขึ้นเดือน 10 ตามตำนานที่เล่าสืบทอดกันมา โดยพิธีกรรมเริ่มขึ้นในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 จนถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 รวมระยะเวลา 3 วัน ชาวมอญ

จัดประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์มาตั้งแต่อยู่เมืองมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

4. สถานที่จัดประเพณี

สถานที่ประกอบพิธีกรรมในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ประกอบด้วยลานหน้าเจดีย์พุทธคยาเป็นที่ตั้งของเรือสะเดาะเคราะห์อันสัญลักษณ์สำคัญของประเพณี และการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีถวายข้าวลงเรือ พิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์ การเผาธูปเทียนสะเดาะเคราะห์ การปล่อยโคมลอย ส่วนพิธีทำบุญใส่บาตร พิธีตักบาตรน้ำผึ้ง และตักบาตรดอกไม้ ในวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ประกอบพิธีที่วัดวังแก้วเวการาม

5. ขั้นตอนการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ของชาวมอญบ้านวังกะมีลำดับขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ดังนี้

ก. พิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์

พิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์ มี 2 ค่ำ ค่ำแรกในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 ผู้สวดมนต์สะเดาะเคราะห์คือผู้ปฏิบัติธรรม ในขณะที่สวดมนต์สะเดาะเคราะห์ ชาวบ้านนำตุ่มมากราบไหว้ที่เรือ และนำธูปเทียนตามกำลังวันเกิดมาสะเดาะเคราะห์ หลังจบพิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์ มีการแสดงดนตรีและรำมอญของนักเรียน และชาวบ้านร่วมกันปล่อยโคมลอย ค่ำที่สองในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ผู้สวดมนต์สะเดาะเคราะห์คือพระสงฆ์และสามเณรจากวัดวังแก้วเวการาม ก่อนพิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์ชาวบ้านนำธูปเทียนสะเดาะเคราะห์ของชาวบ้านและนักท่องเที่ยวมาเตรียมเผาหน้าเจดีย์พุทธคยา เมื่อพระสงฆ์เริ่มสวดมนต์สะเดาะเคราะห์ ชาวบ้านช่วยกันจุดไฟเผาธูปเทียนสะเดาะเคราะห์ (ดูภาพที่ 126 ประกอบ)

ภาพที่ 126 ภาพพระสงฆ์ขณะสวดมนต์สะเดาะเคราะห์และชาวบ้านเผาธูปเทียนสะเดาะเคราะห์

อรัญญา เจริญหงสา (สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2562) เล่าว่า พิธีกรรมสำคัญที่สุดของประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์คือการสวดมนต์สะเดาะเคราะห์และการเผาธูปเทียนสะเดาะเคราะห์ในคืนวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งในสมัยก่อนจะไม่เผาธูปเทียน แคนำใส่ในเรือสะเดาะเคราะห์ ต่อมาหลวงพ่อดุตตะมะให้เผาธูปเทียนด้วย ท่านบอกว่าเพื่อเผาเคราะห์โศกให้หมดไป ชาวบ้านจะมาฟังพระสวดและร่วมเผาธูปเทียนเพราะเชื่อว่าเมื่อพระสงฆ์สวดมนต์สะเดาะเคราะห์แล้วเคราะห์ทั้งหลายจะหมดสิ้นไป

พิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์สะท้อนความเชื่อเรื่องเคราะห์กรรมและความศรัทธาของชาวมอญที่มีต่อพระสงฆ์อย่างมาก ชาวมอญเชื่อว่าเคราะห์กรรมหมดสิ้นไปเมื่อพระสงฆ์ทำพิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์แล้ว พระสงฆ์จึงเป็นผู้มีอิทธิพลต่อความเชื่อและศรัทธาของชาวมอญอย่างมาก บทสวดมนต์ของพระสงฆ์กับการเผาธูปเทียนสะเดาะเคราะห์มีผลต่อความรู้สึกของชาวมอญว่าเคราะห์ได้หมดไป การเผาธูปเทียนเหมือนกับเผาทำลายเคราะห์กรรมต่าง ๆ ในชีวิตถือเป็นการต่อชะตาอายุอีกด้วย การสวดมนต์สะเดาะเคราะห์และการเผาเคราะห์สร้างความอบอุ่นใจ สร้างขวัญกำลังใจในการดำเนินชีวิตให้กับชาวมอญบ้านวังกะ

การปล่อยโคมในพิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์มีจุดมุ่งหมายเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เพื่อสักการะเทวดา และเพื่อปล่อยทุกข์โศกให้หมดไป (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2562)

ข. พิธีถวายข้าวลงเรือ

พิธีถวายข้าวลงเรือในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์จัดขึ้นช่วงเช้ามีดของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 โดยชาวบ้านช่วยกันจัดเตรียมอาหารสำหรับพิธีถวายข้าวลงเรือจำนวน 1,000 ชุด เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามและพระสงฆ์สามเณรเจริญพระพุทธมนต์ (ดูภาพที่ 127 ประกอบ) หลังจากพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ ชาวบ้านช่วยกันนำอาหาร 1,000 ชุดใส่ลงในเรือสะเดาะเคราะห์ ชาวบ้านบางคนนำอาหารมาร่วมในพิธีถวายข้าวลงเรือ (ดูภาพที่ 128 ประกอบ)

ภาพที่ 127 ภาพพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ในพิธีถวายข้าวลงเรือ

ภาพที่ 128 ภาพชาวบ้านกำลังถวายข้าวลงเรือ เช้ามีดวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10

ค. พิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์

ช่วงเช้าของวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านร่วมกันลากเรือสะเดาะเคราะห์ไปลอยแม่น้ำ ก่อนลากเรือชาวบ้านมารวมกันที่หน้าเจดีย์พุทธคยา มีชาวบ้านนำอาหารมาเลี้ยงผู้ร่วมพิธี วงดนตรีพื้นบ้านมอญเล่นดนตรีสร้างบรรยากาศครึกครื้น เมื่อเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามให้สัญญาณเริ่มลากเรือ ชาวบ้านและผู้เข้าร่วมพิธีช่วยกันลากเรือไปตามเส้นทางจนถึงริมแม่น้ำบริเวณสามประสบ (ดูภาพที่ 129 ประกอบ) และนำเรือลงลอยแม่น้ำ เรือสะเดาะเคราะห์ถูกลากลอยไปตามลำน้ำและไปจอดที่วัดศรีสุวรรณเก่า เป็นอันสิ้นสุดพิธี

ภาพที่ 129 ภาพชาวบ้านช่วยกันลากเรือสะเดาะเคราะห์ไปลอยแม่น้ำ ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10

ง. พิธีทำบุญใส่บาตร ถวายสังฆทาน

วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 มีพิธีทำบุญใส่บาตร ถวายสังฆทาน ลำดับขั้นตอนเหมือนกับการทำบุญใส่บาตรในทุกวันพระขึ้น 15 ค่ำ ก่อนจะเริ่มพิธีทำบุญใส่บาตร เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามแสดงพระธรรมเทศนา จากนั้นมีคณายนำประกอบพิธี พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ระหว่างพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ชาวบ้านนำข้าวสุกใส่บาตร นำเงินเหรียญใส่บาตร ผู้วิจัยสังเกตว่าในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านนำน้ำตาลทรายและน้ำมันพืชใส่บาตรด้วย เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ ชาวบ้านจัดเตรียมอาหารถวายพระสงฆ์และสามเณร ลูกหลานนำอาหารมาส่ง

พ่อแม่ที่มาถือศีล หลังจากพระสงฆ์และสามเณรฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว มัคคานายกนำกรวดน้ำ พระสงฆ์อนุโมทนาและให้พร มัคคานายกนำขอขมาพระรัตนตรัยและกราบลาพระสงฆ์

จ. พิธีตักบาตรน้ำผึ้งและตักบาตรดอกไม้

ช่วงบ่ายเวลาประมาณ 14.00 น. ของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 มีพิธีตักบาตรน้ำผึ้ง น้ำมันงา น้ำตาลทราย รวมทั้งดอกไม้ ฐูปเทียน (ดูภาพที่ 130 ประกอบ) ขั้นตอนและลำดับการประกอบพิธีกรรมมีลักษณะเดียวกับพิธีตักบาตรดอกไม้ในประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีบุญหม้อหนี ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ภาพที่ 130 ภาพพิธีตักบาตรน้ำผึ้งและตักบาตรดอกไม้ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10

6. สัญลักษณ์ในพิธีกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีพิธีกรรมในเดือน 10 ของชาวมอญบ้านวังกะ สัญลักษณ์ในพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

ก. เรือสะเตาะเคราะห์

เรือสะเตาะเคราะห์เป็นสัญลักษณ์สำคัญในประเพณีลอยเรือสะเตาะเคราะห์ ชาวบ้านช่วยกันเตรียมสร้างเรือสำเภาซึ่งทำด้วยไม้ไผ่ รูปแบบและขนาดของเรือออกแบบโดยช่างชาวมอญ ผู้วิจัยสอบถามชาวบ้านที่มาช่วยประกอบเรือได้ข้อมูลว่า การสร้างเรือในแต่ละปีไม่มีรูปแบบตายตัว ช่างที่ออกแบบจะปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสม ไม้ไผ่ที่นำมาประกอบเรือได้มาจากชาวบ้านช่วยกันหามาครอบครัพละลำสองลำ ชาวมอญถือว่าการลอยเรือเป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องทำเพื่อไม่ให้ศาสนาสูญหาย (ยิงโทน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2562)

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยสังเกตว่า เรือสะเตาะเคราะห์เป็นเรือไม้ไผ่ ความยาวประมาณ 8-10 เมตร ชาวบ้านผู้ชายช่วยกันต่อเรือ สานอุปกรณ์ประกอบเรือ และตกแต่งเรือ ส่วนชาวบ้านผู้หญิงทำอาหารมาเลี้ยง เรือสะเตาะเคราะห์เมื่อสร้างเสร็จแล้วนำไปตั้งด้านหน้า

เจดีย์พุทธคยา (ดูภาพที่ 131 ประกอบ) เมื่อถึงวันโกนชาวบ้านนำตุงสีสั้นต่าง ๆ ประดับที่เรือ และในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านนำอาหารถวายลงเรือพร้อมทั้งจุดธูปเทียนอธิษฐานให้สิ่งไม่ดีและเคราะห์ร้ายต่าง ๆ หมดไป และในวันสุดท้ายของประเพณีชาวบ้านช่วยกันลากเรือสะเดาะเคราะห์ไปลอยแม่น้ำ (ดูภาพที่ 132 ประกอบ)

ภาพที่ 131 ภาพเรือสะเดาะเคราะห์หน้าเจดีย์พุทธคยา

ภาพที่ 132 ภาพเรือสะเดาะเคราะห์ลอยไปตามแม่น้ำ

ข. อาหาร 9 อย่าง จำนวน 1,000 ชุด

อาหาร 9 อย่าง จำนวน 1,000 ชุด เป็นสัญลักษณ์ของพิธีถวายข้าวลงเรือหรือทำบุญลงเรือ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ช่วงเวลา 03.00-06.00 น. ประกอบด้วยอาหารมังสวิรัต 9 อย่าง ได้แก่ ข้าวสวย ข้าวตอก กล้วย อ้อย หมาก ข้าวเหนียวต้ม น้ำ ขนม ผลไม้ จัดรวมไว้ในถาดเดียว (ดูภาพที่ 133 ประกอบ) จากการสอบถามชาวบ้านได้ข้อมูลว่า ในอดีตชาวบ้านจัดเตรียมอาหารถวายลงเรือเฉพาะของตนเองและครอบครัว ปัจจุบันวัดจัดอาหารสำหรับถวายลงเรือเตรียมไว้บริการชาวบ้านและผู้ที่มีมาสะเดาะเคราะห์ด้วย ชาวบ้านเชื่อว่าถ้านำอาหารมาถวายลงเรือเข้ามา ก็เท่าไรจะยิ่งได้บุญมากเท่านั้น (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2562) จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่าชาวบ้านนำอาหารมาถวายลงเรือตั้งแต่เวลา 04.00 น.

ภาพที่ 133 ภาพอาหาร 9 อย่างในพิธีถวายข้าวลงเรือ

ค. รูป เทียนตามกำลังวันเกิด

ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์มีพิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์ในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 โดยชาวบ้านจะนำรูปเทียนตามกำลังวันเกิดมาร่วมในพิธีสวด และในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 มีพิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์และเผารูปเทียนสะเดาะเคราะห์ (ดูภาพที่ 134-135 ประกอบ)

ภาพที่ 134 ภาพรูปเทียนตามกำลังวันเกิดสำหรับนำไปเข้าร่วมพิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์

ภาพที่ 135 ภาพนักท่องเที่ยวนำรูปเทียนตามกำลังวันเกิดเข้าร่วมพิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์

ง. โคม

โคมลอยในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ของชาวมอญบ้านวังกะมีขนาดใหญ่ที่ความสูงประมาณ 10 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง 2 เมตร ชาวบ้านร่วมกันทำขึ้นและร่วมกันปล่อยโคมขึ้นท้องฟ้า อรรถัญญา เจริญหงสา (สัมภาษณ์, 14 กันยายน 2562) เล่าว่า ชาวมอญมีความเชื่อว่าการปล่อยโคมเป็นการจุดประทีปถวายเป็นพุทธบูชา ตามประเพณีเดิมจะมีการผูกเครื่องอัฐบริหารไปกับโคมลอยด้วย เชื่อว่าหากไปตกบ้านใครแล้ว ถ้าบ้านนั้นมีลูกชายก็ต้องให้บวช แต่ถ้ามีลูกสาวก็ต้องทำบุญบ้าน แต่ในปัจจุบันพิธีปล่อยโคมไม่ได้ผูกเครื่องอัฐบริหารแล้ว แต่จะผูกโคมลอยขนาดเล็กต่อกันเป็นสายยาวกับโคมใหญ่ (ดูภาพที่ 136 ประกอบ)

ภาพที่ 136 ภาพชาวมอญบ้านวังกะร่วมกันปล่อยโคมถวายเป็นพุทธบูชา

จ. ตุง

ตุงหรือธงที่ชาวมอญบ้านวังกะนำมาประดับเรือสะเดาะเคราะห์ในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์เป็นตุงกระดาษ มีหลากหลายรูปแบบ ทั้งลักษณะเป็นพวงประดิษฐ์รูปร่างคล้ายจอมแหหรือปรานค์ เหมือนกับตุงไส้หมูของล้านนา ทำจากกระดาษสีหรือกระดาษแก้วสีพับทบแยงมุมหลายทบแล้วตัดสลักกันเป็นลายฟันปลา ยังมีตุงลักษณะเหมือนตุงไชยของภาคเหนือ และตุงผ้าขนาดใหญ่ปักลวดลายต่าง ๆ (ดูภาพที่ 137 ประกอบ)

ภาพที่ 137 ภาพตุงหลากหลายรูปแบบที่ชาวบ้านนำมาประดับเรือสะเดาะเคราะห์

อรรถยา เจริญหงสา (สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2562) เล่าว่า ตุ้งเป็นสิ่งสำคัญในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ชาวมอญบ้านวังกะใช้ตุ้งประดับเรือเพื่อสะเดาะเคราะห์ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต เพื่อความร่มเย็นเป็นสุข ตุ้งเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวมอญมาตั้งแต่อยูในเมืองมอญ มีหลายรูปแบบ และมีวัตถุประสงค์ของการใช้แตกต่างกัน

ตุ้งประดับเรือสะเดาะเคราะห์ของชาวมอญบ้านวังกะมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับการใช้ตุ้งของชาวล้านนาในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เพื่อสร้างกุศลให้กับตนเอง เพื่อสะเดาะเคราะห์ และเพื่ออุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับ สอดคล้องกับข้อมูลจากกรมศิลปากรระบุว่า ตุ้งใช้เป็นเครื่องประดับหรือประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งทางศาสนา ประเพณี งานเทศกาลหรืองานเฉลิมฉลองต่าง ๆ วัตถุที่นำมาทำตุ้งมีหลากหลายรูปแบบ ทำจากผ้า กระดาษ ไม้ โลหะ ทองเหลือง หรือใบลาน โดยนำไม้ส่วนปลายเขว่นห้อยเป็นแผ่นยาวลงมา ตามคติความเชื่อของคนล้านนาเกี่ยวกับตุ้งทำขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ใช้ในงานพิธีทางศาสนาทั้งในงานมงคลและอวมงคล มีขนาดรูปทรงและรายละเอียดแตกต่างกันไปตามความเชื่อ พิธีกรรม และความนิยมของแต่ละท้องถิ่น คนล้านนามีความเชื่อว่าการถวายหรือทานตุ้งนั้นจะได้รับผลบุญและอานิสงส์ให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขเป็นอย่างมาก บางตำรามีความเชื่อสืบต่อกันมาว่าเมื่อตายไปแล้วได้ขึ้นสวรรค์หรือเมื่อตกนรกชายตุ้งจะแกว่งจุดวิญญาณขึ้นมาจากนรกให้ขึ้นไปสู่สรวงสวรรค์ (ธีรบุลย์ มิตรมโนชัย, 2564: ออนไลน์) และในตำนานมูลศาสนาได้กล่าวถึงการนำช่อและตุ้งมาใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาหลายตอน ดังเช่น สมัยพระยาอาทิตราชเจ้าก็บมเหสีสร้างสุวรรณเจดีย์ ให้จัดเตรียมเครื่องสักการะเพื่อประกอบพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ โดยจัดขบวนเป็นหมวด หมวดละ 100 คน ความว่า “...หมวดหนึ่งให้นุ่งผ้าขาวถือช่อแดง หมวดหนึ่งให้นุ่งผ้าแดงถือช่อขาว หมวดหนึ่งให้นุ่งผ้าเขียวถือช่อเหลืองและเขียว หมวดหนึ่งให้นุ่งผ้าสีหม่นถือช่อสี...” (ตำนานมูลศาสนา. 2557: 201)

ฉ. น้ำผึ้ง น้ำมันงา น้ำตาลทราย

พิธีตักบาตรน้ำผึ้งในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เดิมชาวมอญบ้านวังกะใช้น้ำผึ้งและน้ำมันงา ปัจจุบันใช้น้ำมันพืชและน้ำตาลทรายแทนเพราะน้ำผึ้งและน้ำมันงาหายาก ชาวบ้านเล่าว่า การถวายน้ำผึ้งหรือน้ำมันงาในสมัยก่อนเพื่อให้พระสงฆ์ใช้ทำยา ปัจจุบันน้ำผึ้งหายากจึงเปลี่ยนเป็นน้ำมันพืชและน้ำตาลทรายแทน (รูปภาพที่ 138 ประกอบ) บางคนยังหาน้ำผึ้งหรือน้ำมันงาได้ก็นำมาใส่บาตร ปัจจุบันพระสงฆ์ไม่ได้ปรุงยาจากน้ำผึ้งหรือน้ำมันงาแล้ว ใช้ยารักษาโรคแผนปัจจุบัน แต่ชาวบ้านยังมีพิธีตักบาตรน้ำผึ้งในวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ตามประเพณีของบรรพบุรุษ (กุญญา หงสาวดี, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2562)

ภาพที่ 138 ภาพชาวบ้านเตรียมน้ำมันพืช น้ำตาลทราย ดอกไม้ ฐูป เทียน สำหรับพิธีตักบาตรน้ำผึ้ง

จากการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับพิธีตักบาตรน้ำผึ้งพบว่า พิธีตักบาตรน้ำผึ้งของชาวมอญบ้านวังกะสอดคล้องกับประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งของชาวมอญในพื้นที่อื่นซึ่งจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 สืบทอดมาแต่โบราณ ประเพณีนี้สืบเนื่องมาแต่ครั้งพุทธกาลมีการถวายคิลานเภสัชหรือยารักษาโรค ประกอบด้วยน้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำตาลสด เนยใส และน้ำมันงา เพื่อให้พระภิกษุได้พิจารณาเป็นยารักษาโรค ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งยังมีเกร็ดตำนานในพระพุทศศาสนาเล่าสืบต่อมาว่าการตักบาตรน้ำผึ้งนั้นเชื่อกันว่ามีอาานิสงส์มาก เพราะพระสงฆ์จะเก็บน้ำผึ้งไว้เพื่อใช้เป็นยาในคราวจำเป็น เนื่องจากเป็นส่วนผสมที่สำคัญของยาโบราณ พระสงฆ์ไม่สามารถจัดหาเองได้ และในสมัยพุทธกาล มีสัตว์น้อยใหญ่นำผลไม้และน้ำผึ้งมาถวายเพื่อให้พระองค์ได้เสวยเพื่อประทังชีวิต มนุษย์จึงถือว่าน้ำผึ้งเป็นทิพย์โอสถที่สามารถนำมาบริโภคนำมาบำรุงชีวิตให้แข็งแรงและยืดอายุโดยปราศจากโรคภัย น้ำผึ้งเป็นสิ่งมีคุณค่ามาแต่โบราณ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งจึงถือกำเนิดขึ้นมาเป็นตำนานและความเชื่อ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2560: ออนไลน์)

นอกจากนี้ ข้อมูลประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งจากฐานข้อมูลประเพณีท้องถิ่นในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กล่าวไว้ว่า การถวายทานด้วยน้ำผึ้งปรากฏในชีวิตประวัติของพระสิวลี พุทธสาวกที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องให้เป็นภิกษุที่เลิศทางมีลาภ โดยในอดีตชาติหนึ่งนั้น พระสิวลีเกิดเป็นชาวบ้านธรรมดาในตำบลใกล้เมืองพันธุมวดี แต่เป็นผู้ขยันขันแข็งด้านการถวายทาน อันเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ชาวเมืองสมัยนั้นนิยมถวายทานแข่งกับพระราชชา ชาวเมืองเห็นว่ามีน้ำผึ้งกับเนยแข็งไม่เคยมีอยู่ในทานของพวกเขา จึงต้องจัดหาถวายให้ได้เพื่อจะได้ไม่น้อยหน้าพระราชชา ขณะเดียวกันสิวลีหนุ่มกำลังเดินทางเข้าเมืองพร้อมด้วยเนยแข็งเพื่อนำไปแลกกับสิ่งของเครื่องใช้ระหว่างทางเขาได้พบรวงผึ้งที่ไม่มีผึ้งอาศัยอยู่จึงนำติดตัวไปด้วย เมื่อผ่านประตูเมืองคนดูต้นทางขอซื้อเนยแข็งกับรวงผึ้งแต่สิวลีหนุ่มไม่ยอมขาย สิวลีหนุ่มขอใช้น้ำผึ้งกับเนยแข็งร่วมทำบุญกับชาวเมือง ทั้งยังตั้งจิตอธิษฐานให้ผลบุญนี้ทำให้ตนเป็นเลิศในภพชาติในอนาคต การถวายน้ำผึ้งของชาวมอญจึงเป็นความเชื่อที่มีผลพวงมาจากการที่ชาวมอญนั้นมีความเคารพศรัทธาในพระสิวลี จึงมีประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งสืบทอดต่อกันมา ชาวมอญถวายน้ำผึ้งแด่พระภิกษุสงฆ์ตามแบบอย่างที่พระสิวลีเคยทำ

ในชาติก่อนที่จะเป็นพระอรหันต์ในปัจฉิมชาติที่ได้เป็นเอตทัคคะทางด้านกรรมมีลาภมาก ชาวมอญเชื่อว่าการถวายน้ำผึ้งทำให้มีโชคลาภเหมือนกับพระสิวลี หากไม่สมหวังในชาตินี้ ในชาติหน้าก็คงจะได้ อย่างแน่นอน (ธันวาคม สุขประเสริฐ, 2559: ออนไลน์)

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่รับรู้ว่ามีน้ำผึ้ง น้ำมันงา น้ำมันพืช และน้ำตาลทรายมีความเกี่ยวข้องกับการทำบุญในเดือน 10 แต่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับ ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ชาวบ้านหลายคนบอกไม่ได้ว่าเหตุใดต้องเป็นน้ำผึ้งหรือน้ำมันงา หลายคนพอรู้ที่มาและวัตถุประสงค์ แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่รับรู้ว่ามีเมื่อถึงเดือน 10 จะต้องใส่บาตรน้ำผึ้ง ในการปฏิบัติตามประเพณีและพิธีกรรมต่อ ๆ กันมาในวิถีชีวิตของชาวบ้านบางครั้งก็ไม่ได้ตั้งคำถาม หรือต้องการหาคำตอบกับสิ่งเหล่านั้น ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งจึงยังคงสืบทอดตามวิถีของชาวมอญ บ้านวังกะมาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีในเดือนสิบของชาวมอญบ้านวังกะสะท้อนการเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด ในพุทธศาสนา พิธีกรรมสื่อให้เห็นวัฒนธรรมและความเชื่อที่หลากหลายของชาวมอญบ้านวังกะ ทั้งความเชื่อในพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องเคราะห์ ความเชื่อเรื่องผี ประเพณีลอยเรือ สะเดาะเคราะห์แสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญอย่างเด่นชัด มีกิจกรรมหลากหลาย เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประเพณีมีส่วนร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ ปัจจุบันประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์เป็นกิจกรรม ส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอสังขละบุรี และจังหวัดกาญจนบุรี

3.1.9 ประเพณีเดือนสิบเอ็ด

เดือนสิบเอ็ดตรงกับเดือนตุลาคมของไทย ประเพณีที่สำคัญในเดือนสิบเอ็ดของ ชาวมอญบ้านวังกะที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ได้แก่ ประเพณีออกพรรษา และงานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบ วันมรณภาพหลวงพ่อดุตตะมะ

ประเพณีออกพรรษาเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพุทธศาสนา เป็นวันที่ พระสงฆ์จำพรรษาครบ 3 เดือน (ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11) หลังจาก ออกพรรษา 1 วัน ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 มีการทำบุญอันเป็นประเพณีที่นิยมกระทำกันมานาน เรียกว่า ตักบาตรเทโวโรหณะ

เทโวโรหณะ แปลว่า การลงจากเทวโลก หมายถึง การที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจาก เทวโลก ดำเนินมาแล้วในพรรษาที่ 7 แห่งการบำเพ็ญพุทธกิจ พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับจำพรรษาใน ดาวดึงส์เทวโลก ทรงแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดาพร้อมทั้งหมู่เทพ ณ ที่นั้น เมื่อถึงเวลา ออกพรรษาในวันมหาปวารณา (วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11) ได้เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์กลับคืน สู่โลกมนุษย์ ณ ประตูเมืองสังกัสสะ โดยมีเทวดาและมหาพรหมทั้งหลายแวดล้อมลงมาส่งเสด็จ ผูกชน

จำนวนมากก็ได้ไปคอยรับเสด็จ กระทำมหาบูชาเป็นการเอิกเกริกมโหฬาร และพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรม มีผู้บรรลุคุณวิเศษจำนวนมาก ชาวพุทธในภายหลังได้ปรารภเหตุการณ์พิเศษครั้งนี้ ถือเป็นกาลกำหนดสำหรับบำเพ็ญการกุศล ทำบุญตักบาตรคราวใหญ่แต่พระสงฆ์ เป็นประเพณีนิยมสืบมาดังปรากฏในประเทศไทย เรียกกันว่า ตักบาตรเทโวโรหณะ หรือนิยมเรียกสั้นๆ ว่า ตักบาตรเทโว บางวัดจัดพิธีในวันออกพรรษาในวันมหาปวารณา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 บางวัดจัดถัดจากนั้น 1 วัน คือในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2565: 154)

พิธีตักบาตรเทโว (วันพระเจ้าเปิดโลก) มีปรากฏในอรรถกถาธรรมบทว่า ในวันแรม 1 ค่ำ เดือนอาสาฬหะ เป็นวันอธิษฐานเข้าพรรษา พระพุทธเจ้าทรงประกาศจำพรรษาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ตามธรรมเนียมที่พระพุทธเจ้าทำกันมา เพื่อโปรดพุทธมารดาด้วยพระอภิธรรม 7 พอครบเวลา 3 เดือนของการโปรดพระพุทธมารดาในวันเพ็ญเดือน 11 ก็เสด็จกลับลงมายังโลกมนุษย์ ณ ที่ประตูเมืองสังกัสสนคร ท้าวสักกเทวราชพร้อมด้วยบริวารตามลงมาเสด็จทางบันไดสวรรค์จนถึงชั้นพิภพ พระพุทธเจ้าทรงใช้อิทธิฤทธิ์บันดาลให้โลกทั้ง 3 มีเทวโลก มนุษย์โลก สัตว์นรก มองเห็นกันทั้งหมด จึงเรียกวันนั้นว่าวันพระเจ้าเปิดโลก วันรุ่งขึ้นเป็นวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ผู้คนในชมพูทวีปพากันมาใส่บาตรพระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข การตักบาตรในครั้งนั้นไม่ได้นัดหมายกันมาก่อน ต่างคนก็ต่างมาด้วยศรัทธาจึงทำให้คนมามากมาย เมื่อมีมามากทำให้ไม่ถึงบาตรพระภิกษุสงฆ์ ผู้คนจึงเอาข้าวของตนห่อหรือปั้นเป็นก้อนโยนใส่บาตรพระ ด้วยเหตุนี้ต่อมาภายหลังจึงนิยมทำข้าวต้มลูกโยนใส่บาตรพระในวันเทโวโรหณะ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ม.ป.ป.: ออนไลน์)

ประเพณีตักบาตรเทโวของวัดวังگیเวการามจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 แต่ละปี วัดวังگیเวการาม วัดศรีสุวรรณ และวัดสมเด็จ จะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพจัดงานตักบาตรเทโวตามแนวทางที่หลวงพ่อดุตตะมาวางไว้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ในวันตักบาตรเทโวมมีการแข่งขันฟุตบอลชาย ใช้ชื่อว่า “การแข่งขันฟุตบอลประเพณีออกพรรษา” ปีที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามเป็นการแข่งขันครั้งที่ 41 (ดูภาพที่ 139 ประกอบ) จากการสอบถามนายยิ่งโชน ดวงพิณชัยกุล พบว่าการแข่งขันฟุตบอลมีมาตั้งแต่อยู่บ้านเก่า หลวงพ่อดุตตะมาให้จัดการแข่งฟุตบอลเพื่อให้คนมอญคนกะเหรี่ยง คนไทย ได้รู้จักกัน ทีมที่ชนะเลิศจะได้ถ้วยรางวัลของหลวงพ่อกว๊านไปครอบครอง 1 ปี (ดูภาพที่ 140 ประกอบ) ต่อมาเมื่อแยกหมู่บ้านต่างก็แข่งขันกันเองในชุมชน ฝั่งมอญแข่งกันที่สนามฟุตบอลหน้าศาลาแดง ฝั่งไทยแข่งที่วัดศรีสุวรรณ ในชุมชนมอญจะเริ่มแข่งฟุตบอลช่วงเย็นของทุกวันมาแรมเดือนเพื่อหาคู่ชิงชนะเลิศ (ดูภาพที่ 141 ประกอบ) ในวันตักบาตรเทโว ในสมัยอยู่บ้านเก่าเล่นกันสนุกสนาน ระยะเวลาหลังมีงบประมาณสนับสนุนจากเทศบาลเล่นกันจริงจังมาก (ยิ่งโชน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2563)

ภาพที่ 139 ภาพป้ายประชาสัมพันธ์การแข่งขันฟุตบอลประเพณีออกพรรษา

ภาพที่ 140 ภาพถ้วยรางวัลชนะเลิศการแข่งขันฟุตบอล

ภาพที่ 141 ภาพการแข่งขันฟุตบอลประเพณีออกพรรษาของชาวมอญบ้านวังกะ คู่ชิงชนะเลิศ

การแข่งขันฟุตบอลในวันออกพรรษานอกจากจะช่วยสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในการอยู่ร่วมกัน ยังช่วยผ่อนคลายได้เล่นกีฬาสนุกสนาน เสริมสร้างความสามัคคีของชุมชน และให้ความร่วมมือกับรัฐไทยสนองนโยบายต่าง ๆ

เดือน 11 ชาวมอญบ้านวังกะจัดงานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุตตมะ ในวันที่ 18 ตุลาคม ตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมาจนกระทั่งปัจจุบัน หลังจากหลวงพ่อดุตตมะ อาพาธด้วยโรคชรามานานหลายปี และเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลศิริราชตั้งแต่วันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547 โดยเป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง จนกระทั่งเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2549 เวลา 07.30 น. หลวงพ่ออุตตมะมรณภาพจากภาวะติดเชื้อในกระแสโลหิตและปอดอักเสบ สิริอายุ 96 ปี หลังจากนั้นในปี 2550 ชาวมอญบ้านวังกะได้จัดพิธีบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อกุตตมะในวันที่ 18 ตุลาคม เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2565 ครบรอบ 16 ปีวันมรณภาพหลวงพ่อกุตตมะ

ความรู้สึกของชาวมอญบ้านวังกะที่มีต่อหลวงพ่อกุตตมะแม้ท่านมรณภาพแล้ว แต่ชาวมอญต่างคิดเหมือนกันว่าหลวงพ่อยังมีชีวิต เนื่องจากสังขารท่านยังอยู่ ชาวบ้านหลายคนบอกว่าไม่อยากให้เผาปนกิจ อยากให้ท่านอยู่แบบนี้ พระมหาสุชาติ สิริปญโญ เจ้าอาวาสวัดวังกวินเวการาม เล่าว่า หลวงพ่อกุตตมะสั่งไว้ว่าเมื่อท่านมรณภาพไม่ให้เผา เพราะท่านเป็นห่วงชาวบ้านที่นี่มาก เวลามีปัญหาทุกข์ใจในชีวิตยังมากราบไหว้หลวงพ่อขอพรได้ ชาวบ้านยังมีที่พึ่ง แต่ถ้าเผาแล้ว ก็ไม่มีหลวงพ่อ (พระมหาสุชาติ สิริปญโญ, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2564)

นายศักดิ์ดา ปุณณะการี ผู้ดูแลศาลาปราสาทเก้ายอด เล่าว่า ชาวบ้านคิดว่าหลวงพ่อยังมีชีวิตอยู่เพราะยังมีสังขารท่าน ถ้าเผาก็ไม่มีหลวงพ่อแล้ว ถ้าไม่มีหลวงพ่อก็ไม่มีคนมาเที่ยว ถ้ายังมีหลวงพ่อก็ก็น่ามีคนมาเที่ยว วัดมีเงินไปบูรณะสถานที่ต่าง ๆ (ศักดิ์ดา ปุณณะการี, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2564)

อรัญญา เจริญหงสา ชาวบ้านมอญที่ได้รับบัตรประชาชนไทยคนแรกของหมู่บ้านวังกะ โดยความช่วยเหลือจากหลวงพ่อกุตตมะ กล่าวว่า ถ้าไม่มีหลวงพ่อก็ก็น่าไม่มีชุมชนมอญบ้านวังกะ แม้ท่านมรณภาพไปแล้วก็ยังทำประโยชน์ให้แก่ชาวมอญ ท่านเป็นคนตายที่ช่วยคนเป็น ท่านเป็นที่พึ่งทั้งตอนมีชีวิต และแม้ท่านมรณภาพแล้วท่านก็ยังเป็นที่พึ่งของชาวมอญทุกคน (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 27 เมษายน 2564)

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคภาคสนามประเพณีออกพรรษาเมื่อวันที่ 11-13 ตุลาคม พ.ศ. 2562 และเก็บข้อมูลภาคภาคสนามงานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อกุตตมะเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2561 องค์ประกอบของการจัดประเพณีเดือนสิบเอ็ด มีดังนี้

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีออกพรรษา และงานบำเพ็ญศุลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุตมะ

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW		
พิธีกรรม ประเพณี ตักบาตรเทโว	จุดประสงค์ เพื่อระลึกถึงวันที่ พระพุทธองค์เสด็จ กลับจากการโปรด พระพุทธมารดาใน เทวโลก	ผู้เข้าร่วมพิธี 1. เจ้าอาวาสวัด วังแก้วเวียงราม 2. เจ้าอาวาสวัด เจดีย์สามองค์ 3. พระสงฆ์ 4. สามเณร 5. แม่ชี 6. ชาวบ้าน 7. นักท่องเที่ยว 8. อพ.ปร..	โอกาส ประเพณีตักบาตร เทโวมีขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เวลา 08.30 น.	สถานที่ หน้าเจดีย์พุทธ คยาถึงศาลา การเปรียญ วัด วังแก้วเวียงราม	อุปกรณ์ 1. พระพุทธรูป 2. รูปหล่อหลวง พ่อดุตมะ 3. ของใส่บาตร 4. ดอกไม้ 5. รูป 6. เทียน 7. ธูป	ขั้นตอน 1. พระสงฆ์ สามเณร แม่ชี มาพร้อมที่เจดีย์พุทธคยา 2. ชาวบ้านตั้งขบวนให้สัญญาณ เริ่มพิธี 3. ชาวบ้านแบกหีบผู้ อัญเชิญพระพุทธรูป และผู้ อัญเชิญรูปหล่อหลวงพ่อดุตมะ เดินนำหีบขบวน 4. พระสงฆ์เดินรับบิณฑบาต ผ่านขบวนประตู เจ้าอาวาสวัด เจดีย์สามองค์เป็นรูปแรก 5. พระสงฆ์เดินรับบิณฑบาต จากหน้าเจดีย์พุทธคยาไป สิ้นสุดที่ศาลาการเปรียญ	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี 3,4,5 มาจากวัดวังแก้วเวียงราม วัดต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรี และจากสาธารณรัฐแห่ง สหภาพเมียนมา 6. ส่วนใหญ่เป็นชาวมอญบ้าน วังกะ แต่งกายชุดขาวมอญ สีส้มสวยงาม 7. มีจำนวนมากเนื่องจากเป็น วันหยุดราชการ 7. แต่งกายตามแบบคนไทย บางคนใส่ชุดขาวมอญ

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกต/ผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>6. ชาวบ้านถวายภัตตาหารเพลพระสงฆ์</p> <p>7. พระสงฆ์และสามเณรฉันภัตตาหาร</p> <p>8. เมื่อพระสงฆ์และสามเณรฉันภัตตาหารเสร็จ มัคคนายกนำกรวดน้ำ พระสงฆ์อนุโมทนา</p> <p>8. มัคคนายกนำขอขมาพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ และกราบลาพระสงฆ์</p> <p>9. พระสงฆ์และสามเณรกลับกุฏิ</p>	

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีตัดบาตร ดอกไม้	เพื่อถวายเป็น พุทธบูชา	1. เจ้าอาวาสวัด วังแก้ววรวิหาร 2. พระสงฆ์ 3. ชาวบ้าน 4. นักท่องเที่ยว	พิธีตัดบาตร ดอกไม้มีขึ้นในวัน ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เวลาประมาณ 14:00 น.	ทางเดินจาก หน้าวิหารพระ หยกขาวถึงพระ อุโบสถ	1. ดอกไม้ 2. รูป เทียน	1. ชาวบ้านเตรียมของบอกลัญญียม เริ่มพิธี 2. เจ้าอาวาสวัดวังแก้ววรวิหาร และเจ้าอาวาสวัดเจติยสามองค์ เดินนำพระสงฆ์จากหน้าวิหาร พระหยกขาวพ่อขาว โดยพระสงฆ์ เดินเป็นคู่รับบิณฑบาตดอกไม้ รูป เทียนจากชาวบ้าน 3. ชาวบ้านใส่บาตรดอกไม้ รูป เทียน 4. พระสงฆ์นำดอกไม้ รูป เทียน เข้าไปโบสถ์เพื่อสวดปาติโมกข์ 5. ชาวบ้านเดินทวงกลับ	2. มาจากวัดวังแก้ววรวิหาร และวัดอื่น ๆ 3. ส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติ ธรรมชามอยู่บ้านวังกะ 3. ทัวไปแต่งกายตามแบบ ชวามอญ สี สีสวยงาม ส่วน ผู้ปฏิบัติธรรมแต่งชุดปฏิบัติ ธรรม 3. ส่วนใหญ่มีผู้สูงอายุ วัย ผู้ใหญ่ ไม่ค่อยมีวัยรุ่นและ เด็ก 3. บางคนนอนให้ 1,2 เติ นเหยียบบนหลัง 4. มีจำนวนไม่มาก ส่วนใหญ่ แต่งกายปกติ บางคนแต่งชุด ชวามอญ

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
งานบำเพ็ญ กุศลวัน ครบรอบวัน มรณภาพ หลวงพ่ อตุตมะ	เพื่อกำบุญถวาย หลวงพ่อตุตมะ	1. เจ้าคณะจังหวัด กาญจนบุรี 2. เจ้าอาวาสวัดวัง วิเวการาม 3. พระสงฆ์ 4. หัวหน้าพรรค มอญใหม่ 5. หัวหน้าหน่วยงาน ราชการในอำเภอ สังขละบุรี 6. มัคทายก 7. ชาวบ้านวังกะ 8. ประชาชนทั่วไป	พิธีบำเพ็ญกุศล วันครบรอบวัน มรณภาพหลวง พ่อตุตมะจัด ในวันที่ 18 ตุลาคม	ศ. ล. ล. ล. ปราสาท เก้ายอด	1. เครื่องไทยธรรม 2. ที่กรวดน้ำ 3. ฝนรัตนะ 4. อาหารถวายพระ	1. ประธานฝ่ายสงฆ์กราบหน้า สรีระหลวงพ่อตุตมะ 2. เจ้าอาวาสวัดวังก็วิเวการาม จุดเทียนบูชาพระประธาน 3. ประธานฝ่ายฆราวาสจุดเทียน ธูปเครื่องทองน้อย 4. มัคทายกนำบูชาพระรัตนตรัย ตามด้วยอาราธนาศีล อาราธนา พระปริตร 5. พระสงฆ์คณะที่ 1 สวดพระ พุทธมนต์ 6. คณะเจ้าภาพถวายปัจจัย เครื่องไทยธรรม 7. พระสงฆ์คณะที่ 2 สวดพระ พุทธมนต์ 8. คณะเจ้าภาพถวายปัจจัย เครื่องไทยธรรม	1. เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ 2. สื่อสารกับพระจากวัด ต่าง ๆ ด้วยภาษาไทย แต่ เมื่อเป็นพิธีกรรมของชาว มอญจะใช้ภาษามอญ และ สวดพระพุทธรมนต์ด้วยภาษา บาลีทำนองแบบมอญ 3. เป็นเจ้าอาวาสหรือ ตัวแทนจากวัดต่าง ๆ ใน จังหวัดกาญจนบุรี 3. สวดพระพุทธรมนต์ด้วย ภาษาบาลีแบบไทย 3. ทำหน้าที่พิธีกรสื่อสาร ด้วยภาษาไทย

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						9. มีคนยกน้ำกรวดน้ำ 10. พระสงฆ์สวดอัมเมตนา 11. ชาวบ้านถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ 12. พระสงฆ์ฉันภัตตาหาร 13. พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ เดินทวงกลับ 14. เจ้าอาวาสวัดรั้วภิเวการาม มอบอุปกรณ์การศึกษาให้ รร. อุดมสิทธิศึกษา 15. เจ้าอาวาสวัดรั้วภิเวการาม เทศนาธรรมกับชาวบ้าน 16. มีคนยกน้ำขอมาพระรัตนตรัย และกราบลาพระ 17. นายอำเภอไปรับฝนรัตนะ	4. เป็นลูกศิษย์หลวงพ่ออุตตมะ และประธานฝ่ายฆราวาส 5. เป็นตัวแทนจากหน่วยงานราชการของไทยเข้าร่วมพิธี 6. แต่งกายตามแบบของคนไทย 7. ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ แต่งกายตามแบบชาวบ้าน 7. จัดเตรียมอาหารถวายพระ 8. มีทั้งลูกศิษย์ของหลวงพ่ออุตตมะและผู้เลื่อมใสศรัทธา 8. เป็นคณะเจ้าภาพถวายปัจจัยไทยธรรม 7,8 บางคนนำอาหารมาเลี้ยงผู้เข้าร่วมพิธี

จากตารางข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประเพณี

ผู้เข้าร่วมในประเพณีออกพรรษาและงานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพ หลวงพ่ออุตตมะ มีดังนี้

ก. พระสงฆ์

พระสงฆ์จำนวนมากที่มาร่วมในพิธีตักบาตรเทโวในประเพณีออกพรรษาเป็น พระสงฆ์จากวัดวังگیวเการามและวัดต่าง ๆ ในจังหวัดกาญจนบุรี (ดูภาพที่ 142 ประกอบ) และยัง พบว่าแม่ชีชาวไทยและแม่ชีจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา (ดูภาพที่ 143 ประกอบ) มาร่วมรับ บิณฑบาตในประเพณีตักบาตรเทโวออกพรรษาที่วัดวังگیวเการามด้วย ส่วนพระสงฆ์ที่เข้าร่วมใน พิธีตักบาตรดอกไม้ในช่วงบ่ายของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นพระสงฆ์จากวัดวังگیวเการาม และพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรีที่มาร่วมในพิธีสวดปาติโมกข์ในพระอุโบสถวัดวัง กิเวการาม

ภาพที่ 142 ภาพพระสงฆ์ในพิธีตักบาตรเทโววัดวังگیวเการามและวัดสมเด็จ

ภาพที่ 143 ภาพแม่ชีเมียนมาเข้าร่วมในพิธีตักบาตรเทโววัดวังگیวเการาม

พระสงฆ์ที่มาร่วมในงานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุตตะมะ ประกอบด้วย เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี เจ้าคณะอำเภอต่าง ๆ เจ้าคณะตำบลต่าง ๆ และเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ในจังหวัดกาญจนบุรี จำนวนมากกว่า 50 รูป การสวดพระพุทธรมณต์ของพระสงฆ์เป็นภาษาบาลีทำนองแบบไทย การสื่อสารกับผู้เข้าร่วมพิธีเป็นภาษาไทย

ข. มัคคนายก

ผู้ทำหน้าที่นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีต่าง ๆ ในงานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุตตะมะคือพระสงฆ์ นำประกอบพิธีด้วยภาษาไทยและลำดับขั้นตอนตามแบบไทย

ค. ชวามอบญบ้านวังกะ

ชวามอบญบ้านวังกะแบ่งหน้าที่รับผิดชอบเตรียมจัดพิธีตักบาตรเทโวของวัดวังกวิเวการาม ก่อนถึงวันตักบาตรเทโวชาวบ้านช่วยกันจัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ต่าง ๆ นายยิงโทน ดวงพิณชัยกุล (สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2562) เล่าว่า การจัดงานตักบาตรเทโวของวัดวังกวิเวการาม ทุกครั้งกรรมการวัดจะนัดประชุมหัวหน้าคุ้มเพื่อแบ่งงานกันทำ งานมีหลายฝ่าย ชาวบ้านเตรียมงานล่วงหน้าหลายวัน บางคุ้มรับผิดชอบเรื่องอาหาร บางคุ้มจัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ต่าง ๆ บางคุ้มทำแฉกกันทางเดินซึ่งทำจากไม้ไผ่ บางคุ้มทำธงประดับทางเดิน บางคุ้มทำหลังคาทางเดินของพระสงฆ์ (ดูภาพที่ 144 ประกอบ) (ยิงโทน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2565)

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามพบชาวบ้านกำลังทำความสะอาดเก็บกวาดสถานที่ ทางเดิน และช่วยมุงหลังคาทางเดินของพระสงฆ์ เตรียมสำหรับพิธีตักบาตรเทโว ชาวบ้านเล่าว่ามาช่วยวัดเตรียมงานเพราะว่าได้บุญ อะไรที่เป็นบุญทำได้ที่รับทำ เพราะว่าการครั้งต่อไปกว่าวัดวังกจะเป็นเจ้าภาพอีก 2 ปีซึ่งไม่รู้ว่าจะได้ทำหรือเปล่า เพราะชีวิตไม่มีความแน่นอน สะท้อนความเชื่อเรื่องการทำบุญที่แนบแน่นในชีวิตประจำวันของชวามอบญบ้านวังกะ

ภาพที่ 144 ภาพชาวบ้านช่วยกันมุงหลังคากันแดดทางเดินของพระสงฆ์

ชาวมอญบ้านวังกะเข้าร่วมพิธีตักบาตรเทโวในวันออกพรรษาจำนวนมาก มีทั้งผู้ใหญ่ วัยรุ่น และเด็ก แต่งชุดชาวมอญสวยงามมาร่วมทำบุญใส่บาตร ส่วนในพิธีตักบาตรดอกไม้ ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่มาปฏิบัติธรรมในวันพระ 15 ค่ำ

ในพิธีบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุตตะมอ ชาวมอญบ้านวังกะเป็นผู้เข้าร่วมพิธีเป็นส่วนใหญ่ โดยบางส่วนมีหน้าที่จัดเตรียมอาหารถวายพระสงฆ์ บางส่วนเปิดโรงงานเลี้ยงอาหารผู้มาร่วมพิธี บางส่วนมาเข้าร่วมพิธี จากการสังเกตพบว่าชาวมอญผู้หญิงช่วยกันจัดเตรียมอาหารถวายพระ ผู้ชายจัดเตรียมสถานที่และอำนวยความสะดวกในการประกอบพิธี ผู้สูงอายุทั้งชายหญิงนั่งฟังสวดพระพุทธรมนต์ เด็กและวัยรุ่นมาร่วมงานน้อย

ง. ชาวบ้านจากชุมชนอื่น นักท่องเที่ยว สื่อมวลชน

ประเพณีออกพรรษามีชาวบ้านจากชุมชนอื่นและนักท่องเที่ยวเข้าร่วมในพิธีตักบาตรเทโวจำนวนมาก (ดูภาพที่ 145 ประกอบ) เนื่องจากประเพณีตักบาตรเทโวของวัดวังแก้วเวการาม วัดศรีสุวรรณ และวัดสมเด็จจะผลัดกันเป็นเจ้าภาพจัดงาน เมื่อจัดประเพณีตักบาตรเทโวของวัดใด จะมีชาวบ้านทั้งจากฝั่งมอญและฝั่งไทยมาร่วมใส่บาตรจำนวนมาก ในปีนี้ที่วัดวังแก้วเวการามเป็นเจ้าภาพจัดประเพณีตักบาตรเทโวตรงกับวันหยุดราชการต่อเนื่องหลายวัน ทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาอำเภอสังขละบุรีและเข้าร่วมพิธีมากมาย พื้นที่จัดงานมีบริเวณกว้างขวาง รองรับผู้คนที่ได้จำนวนมาก อีกทั้งวัดวังแก้วเวการามและเจดีย์พุทธคยาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในอำเภอสังขละบุรี เมื่อนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมสถานที่จึงได้เข้าร่วมในพิธีด้วย

ภาพที่ 145 ภาพประชาชน นักท่องเที่ยว เข้าร่วมในพิธีตักบาตรเทโว วัดวังแก้วเวการาม

ในพิธีบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุตตะมอมีชาวบ้านจากชุมชนอื่นมาร่วมเปิดโรงงานและเข้าร่วมในพิธี (ดูภาพที่ 146 ประกอบ)

ภาพที่ 146 ภาพชาวบ้านเปิดโรงทานเลี้ยงอาหารผู้ร่วมพิธี
งานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุดตมะ

จ. หัวหน้าหน่วยงานต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรี

หัวหน้าส่วนราชการหรือหน่วยงานในอำเภอสังขละบุรีเข้าร่วมในพิธีบำเพ็ญ
กุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุดตมะ ได้แก่ นายอำเภอสังขละบุรี นายกเทศมนตรีเทศบาล
ตำบลวังกะ ผู้บังคับกองร้อยตำรวจตระเวนชายแดนที่ 134 อำเภอสังขละบุรี

2. วัตถุประสงค์ในการจัดประเพณี

ประเพณีออกพรรษามีวัตถุประสงค์เพื่อระลึกถึงวันที่พระพุทธองค์เสด็จกลับจาก
การโปรดพระพุทธมารดาในเทวโลก ส่วนพิธีบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุดตมะ
จัดขึ้นเพื่อระลึกถึงวันมรณภาพและทำบุญถวายหลวงพ่อดุดตมะ

3. โอกาสในการจัดประเพณีมหาวิทยาลัย

ประเพณีตักบาตรเทโวจัดขึ้นเนื่องในวันออกพรรษาซึ่งวัดวังกวีเวการามกำหนดจัดใน
วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 แตกต่างจากวัดอื่น ๆ ที่ส่วนใหญ่จัดประเพณีตักบาตรเทโวในวันแรม 1 ค่ำ
เดือน 11 ซึ่งเป็นวันออกพรรษา ตรงกับวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในเวลาเช้า
วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 มายังโลกมนุษย์ และมีชาวบ้านชาวเมืองพากันไปทำบุญตักบาตรรับเสด็จ
พระพุทธองค์

ที่มาของการจัดประเพณีตักบาตรเทโวในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.
2518 หลวงพ่อดุดตมะซึ่งเป็นผู้ดูแลทั้งวัดวังกวีเวการาม วัดศรีสุวรรณ และวัดสมเด็จ ได้ปรึกษาหารือ
กับพระต่าง ๆ เพื่อฟื้นฟูประเพณีตักบาตรเทโวในวันออกพรรษา โดยหลวงพ่อดุดตมะให้เริ่มจัดที่วัดวังกวี
เวการามก่อน แล้วหมุนเวียนไปวัดศรีสุวรรณและวัดสมเด็จ กำหนดวันตักบาตรเทโวเป็นวันแรม
1 ค่ำ เดือน 11 ตามตำนาน แต่ชาวบ้านไม่ค่อยมาทำบุญเพราะไม่รู้จัก และคิดว่าวันแรม 1 ค่ำไม่ใช่
วันพระ ชาวบ้านจึงออกไปทำนาทำไร่ ทำนันทและชาวบ้านในสมัยนั้นจึงเสนอหลวงพ่อดุดตมะให้ตักบาตร

เทโวในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันออกพรรษาแทน เนื่องจากพระสงฆ์ของทั้ง 3 วัดมารวมกันจำนวนมาก ไม่ต้องนิมนต์มาอีกครั้ง หลวงพ่ออุตตมะอนุโลมตามที่ชาวบ้านเสนอ ประเพณีตักบาตรเทโวของวัดวังگیเวการาม วัดศรีสุวรรณ และวัดสมเด็จ จึงไม่เหมือนที่อื่น เพราะจัดวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 (อุตตมะ, ม.ป.ป.: 142)

ส่วนพิธีบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อกุศลจัดขึ้นในวันที่ 18 ตุลาคม ในโอกาสครบรอบวันมรณภาพของหลวงพ่อกุศล

4. สถานที่จัดประเพณี

สถานที่จัดประเพณีออกพรรษาคือลานหน้าเจดีย์พุทธคยาถึงศาลาการเปรียญ วัดวังگیเวการาม เจดีย์พุทธคยาเป็นจุดเริ่มต้นเดินบิณฑบาต เปรียบเสมือนบันไดที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากสวรรค์ ทางเดินระหว่างเจดีย์พุทธคยาไปถึงศาลาการเปรียญ ชาวบ้านทำหลังคาผ้าขาวเพื่อบังแดดให้พระสงฆ์ขณะเดินบิณฑบาต ในช่วงบ่ายของวันออกพรรษามีพิธีตักบาตรดอกไม้บริเวณทางเดินจากหน้าวิหารพระหยกขาวถึงหน้าพระอุโบสถ วัดวังگیเวการาม

พิธีบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อกุศลจัดที่ศาลาปราสาทเก้ายอด วัดวังگیเวการาม ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานสังขารหลวงพ่อกุศล

5. ขั้นตอนการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีออกพรรษา และพิธีบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อกุศล มีลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

ก. พิธีตักบาตรเทโว

ประเพณีตักบาตรเทโวในวันออกพรรษาเริ่มเวลาประมาณ 8.30 น. ชาวบ้านตั้งขบวนให้สัญญาณเริ่มพิธีตักบาตร เริ่มนำขบวนด้วยชาวบ้านแบกช้อง ผู้อัญเชิญพระพุทธรูป และผู้อัญเชิญรูปหล่อหลวงพ่อกุศล (ตุ๊กตาที่ 147 ประกอบ) จากนั้นพระสงฆ์เดินผ่านซุ้มประตูที่ละรูป โดยเจ้าอาวาสวัดเจดีย์สามองค์เป็นรูปแรก พระสงฆ์รูปอื่น ๆ เดินตาม ท้ายขบวนเป็นแม่ชีจากสาธารณสุขแห่งสหภาพเมียนมา พระสงฆ์ทุกรูปเดินบิณฑบาตไปตามทางซึ่งมีโครงไม้ไผ่เป็นขอบแนวกันระหว่างพระสงฆ์และฆราวาสสิ้นสุดที่ศาลาการเปรียญ หลังจากนั้นพระสงฆ์ไปที่ศาลาฉันเพื่อฉันภัตตาหารเพล พระสงฆ์บางรูปกลับวัด ชาวบ้านถวายภัตตาหารเพล เมื่อพระสงฆ์และสามเณรฉันภัตตาหารเสร็จ มัคคนายกนำกรวดน้ำ พระสงฆ์อนุโมทนา มัคคนายกนำขอขมาพระพุทธรูป พระธรรมพระสงฆ์ และกราบลาพระ พระสงฆ์และสามเณรกลับกุฏิ

ภาพที่ 147 ขบวนนำหน้าพระสงฆ์ในประเพณีตักบาตรเทโว วัดวังگیเวการาม

ข. พิธีตักบาตรดอกไม้

เวลา 14.00 น. ของวันออกพรรษา (วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11) มีพิธีตักบาตรดอกไม้ที่วัดวังกีเวการาม ขึ้นตอนและลำดับการประกอบพิธีกรรมมีลักษณะเดียวกับพิธีตักบาตรดอกไม้ในประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีบุญหม้ออนิธิ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ค. พิธีบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุตตะมะ

ขั้นตอนการประกอบพิธีบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุตตะมะ เริ่มจากประธานฝ่ายสงฆ์ ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี กราบนมัสการหน้าสังฆารหลวงพ่อดุตตะมะ เจ้าอาวาสวัดวังกีเวการาม จุดเทียนธูปบูชาพระประธาน หัวหน้าพรรคมอญใหม่ จุดเทียนธูป หน้าเครื่องทองน้อย หลังจากนั้นม้านายกนำบูชาพระรัตนตรัย ตามด้วยอาราธนาศีล อาราธนา พระปริตร พระสงฆ์สวดพระพุทธรมณต์ถวายหลวงพ่อดุตตะมะทั้งหมด 2 คณะ คณะละ 10-15 รูป โดยเมื่อพระสงฆ์คณะที่ 1 สวดพระพุทธรมณต์จบ คณะเจ้าภาพถวายปัจจัย เครื่องไทยธรรม หลังจากนั้น พระสงฆ์คณะที่ 2 สวดพระพุทธรมณต์ เมื่อสวดพระพุทธรมณต์จบ คณะเจ้าภาพถวายปัจจัย เครื่องไทยธรรม ต่อจากนั้นมีคนายกนำกรวดน้ำ ชาวบ้านถวายภัตตาหารเพลแต่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ ฉ้นภัตตาหารเรียบร้อยแล้วเดินทางกลับ ส่วนเจ้าอาวาสวัดวังกีเวการามมอบอุปกรณ์การศึกษาให้แก่ โรงเรียนอุดมสิทธิศึกษาและเทศบาลธรรมกับชาวมอญ จบแล้วม้านายกนำขอมาพระรัตนตรัย และ กราบลาพระ หลังเสร็จพิธีม้านายกเชิญนายอำเภอสังฆละบุรี โปรยผันรัตนะให้แก่ชาวบ้าน (ดูภาพที่ 148 ประกอบ)

ภาพที่ 148 ภาพเจ้าอาวาสวัดวังگیวเภาการามมอบอุปกรณ์การศึกษาให้แก่โรงเรียนอุดมสิทธิศึกษา

6. สัญลักษณ์ในพิธีกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีออกพรรษา และพิธีบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุตตะมะ สัญลักษณ์ในพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

ก. ของใส่บาตร

ในประเพณีตักบาตรเทโวชาวบ้านและผู้เข้าร่วมพิธีเตรียมของสำหรับบาตร ได้แก่ ข้าวสาร อาหารแห้ง ดอกไม้ รูป เทียน น้ำดื่ม สังฆทาน เงิน (ดูภาพที่ 149-150 ประกอบ)

ภาพที่ 149 ภาพของใส่บาตรในประเพณีตักบาตรเทโว

ภาพที่ 150 ภาพของใส่บาตรในประเพณีตักบาตรเทโว

ข. ประตู่

ในประเพณีตักบาตรเทโว พระสงฆ์ทุกรูปเดินผ่านประตู่ไปรับบิณฑบาต (ดูภาพที่ 151-152 ประกอบ) เสมือนเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงมายังโลกมนุษย์ที่ประตูเมืองสังกัสสนคร ตามตำนานที่กล่าวว่า เมื่อก่อนพุทธศักราช 80 ปี พระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นไปจำพรรษา ณ บันฑุกัมพลศิลาอาสน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อทรงเทศนาพระสัจตปรณาภิธรรม คือพระอภิธรรม 7 คัมภีร์โปรดพระพุทธรมาดา (ซึ่งทรงบังเกิดอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต) ครั้นครบกำหนดการทรงจำพรรษาครบ 3 เดือน พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาพระวัสสาแล้วเสด็จลงจากดาวดึงส์เทวโลกมาสู่มนุษย์โลก ในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 โดยเสด็จลงทางบันไดแก้วทิพย์ซึ่งตั้งระหว่างกลางของบันไดทองทิพย์ อยู่เบื้องขวาบันไดเงินทิพย์ อยู่เบื้องซ้ายและหัวบันไดทิพย์ที่เทวดาเนรมิตขึ้นทั้ง 3 พาดบนยอดเขาพระสิเนรุราช อันเป็นที่ตั้งแห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ส่วนเชิงบันไดตั้งอยู่บนแผ่นดินศิลาใหญ่ใกล้ประตูเมืองสังกัสสนคร และสถานที่นั้นประชาชนถือว่าเป็นศุภนิมิตสร้างพระเจดีย์ขึ้นเป็น “พุทธบูชาสาวรีย์” เรียกว่า “อจลเจดีย์” (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ม.ป.ป.: ออนไลน์)

ภาพที่ 151 ภาพประตูทางเข้าและทางออกของพระสงฆ์ในประเพณีตักบาตรเทโววัดวังแก้วเวการาม

ภาพที่ 152 ภาพประตูทางเข้าและทางออกของพระสงฆ์ในประเพณีตักบาตรเทโววัดสมเด็จ

ค. ดอกไม้ รูป เทียน

ในพิธีตักบาตรดอกไม้ช่วงบ่ายของวันออกพรรษา ชาวบ้านเตรียมดอกไม้ รูป เทียน สำหรับถวายพระสงฆ์ที่มาเข้าร่วมในพิธีปวารณาออกพรรษาและสวดปาติโมกข์ในพระอุโบสถ วัดวังแก้วเวการาม

ง. ฝนรัตนะ

ฝนรัตนะคือเหรียญโปรยทาน เป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวมอญ ในพิธีบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุตตมะมีชาวบ้านวังกะนำฝนรัตนะมาแจกผู้เข้าร่วมในพิธี

ประเพณีเดือนสิบเอ็ดสะทอนการยึดมั่นในพระพุทธศาสนาและความเคารพศรัทธาต่อหลวงพ่อดุตตมะ หลวงพ่อดุตตมะสร้างชุมชนมอญแห่งใหม่ในพื้นที่ประเทศไทยโดยมีวัดและเจดีย์พุทธคยาเป็นศูนย์กลาง รวมทั้งสร้างสาธารณประโยชน์อีกมากมาย นอกจากจะเป็นผู้นำทางโลก ผู้นำทางธรรม และผู้นำทางจิตวิญญาณแล้ว หลวงพ่อยังเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมที่หลอมรวมความเป็นมอญและประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะ ชาวมอญบ้านวังกะเล่าว่า หลวงพ่อดุตตมะตั้งเสาช้างส์ไว้อยู่ข้างเจดีย์พุทธคยา เสาช้างส์เป็นสัญลักษณ์ของชุมชนมอญทุกชุมชน ต่อมาพายุพัดเสาช้างส์หัก พระมหาสุชาติไม่กล้าทำขึ้นใหม่เพราะชาวมอญเชื่อว่าผู้ที่ตั้งเสาช้างส์ได้ต้องมีบุญบารมีสูง หลวงพ่อดุตตมะเป็นผู้มีบุญมากท่านจึงสร้างได้ (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2564)

นายวินัย สมบูรณ์ดี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและเป็นกรรมการวัด กล่าวว่า ประเพณีต่าง ๆ ของชาวมอญบ้านวังกะริเริ่ม พื้นฟู และวางรากฐานโดยหลวงพ่อบางอย่างไม่เหมือนมอญในเมียนมา ท่านปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับการอาศัยอยู่ในประเทศไทย หลวงพ่อบ้างเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ท่านให้ที่อยู่ทำกิน พ่อแม่ปู่ย่าตายายจะปลูกฝังลูกหลานชาวมอญให้เคารพและกตัญญูต่อหลวงพ่อดุตตมะ เพราะท่านให้ทุกอย่าง (วินัย สมบูรณ์ดี, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2562)

ความเคารพรักและศรัทธาของชาวมอญที่มีต่อหลวงพ่อดุตตมะยังคงเหนียวแน่น ไม่เสื่อมคลายในรุ่นพ่อแม่ปู่ย่าตายาย ส่วนในรุ่นลูกหลาน การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับหลวงพ่อดุตตมะเริ่มน้อยลง พระมหาสุชาติ สิริปัญญา กล่าวว่า เด็กรุ่นหลังบางคนไม่รู้จักหลวงพ่อดุตตมะ ไม่รู้ว่าท่านมีพระคุณต่อชาวมอญที่นี่ยังไง พระมหาสุชาติพยายามใช้แนวทาง “ศึกษาและรักษา” โดยเข้าไปสอนธรรมะ สอนประวัติศาสตร์ชาวมอญ และสอนวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ให้แก่นักเรียนโรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาและช่วยกันรักษา ในขณะที่ท่านเองก็พยายามศึกษาเรียนรู้

ควบคู่กับการรักษาวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ (พระมหาสุชาติ สิริปัญญา, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2564)

3.1.10 ประเพณีเดือนสิบสอง

เดือนสิบสองตรงกับเดือนพฤศจิกายนของไทย ประเพณีที่สำคัญในเดือนสิบสองของชาวมอญบ้านวังกะที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ได้แก่ ประเพณีทอดกฐิน และประเพณีบูชาพระอุปคุต

ประเพณีทอดกฐินเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา มูลเหตุของการเกิดผ้ากฐินนั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร) วัดเทพศิรินทราวาส เล่าไว้ในหนังสือ “**กฐินคืออะไร?**” ความว่า เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเชตวันมหาวิหาร ใกล้กรุงสาวัตถี มีภิกษุเมืองปาไลย 30 รูป เดินทางจะมาเฝ้าพระองค์ ครั้นถึงเมืองปาวาก็ย่างเข้าเขตฤดูฝน ต้องพักอยู่จำพรรษาในเมืองนั้น พอออกพรรษาก็รีบด่วนเดินทางต่อมา เพราะยังเป็นคราบน้ำนอง ต้องเดินกรำฝนทนแดดมาในทางบางแห่งเป็นลม ไตรจีวรชุ่มไปด้วยน้ำฝน จนถึงวัดเชตวันมหาวิหาร พระพุทธเจ้าทรงปรารภเรื่องนี้เป็นเหตุ จึงมีพระพุทธานุญาตพิเศษให้ภิกษุเหล่านั้นรับผ้ากฐินฝ่ายนางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ทราบพระพุทธานุญาต จึงนำผ้ากฐินมาถวายแต่ภิกษุ 30 รูปนั้น ภายหลังมีผู้นิยมตามอย่างต่อเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2473: 3-4)

ในคัมภีร์พระวินัยปิฎก กฐินชั้นธกะ กล่าวถึงเรื่องกฐินในสมัยพุทธกาล ความว่า ครั้งหนึ่งภิกษุชาวเมืองปาฐา ประมาณ 30 รูป ถู้อุดงค์วัตรอย่างยี่งวดมีความประสงค์จะเฝ้าพระพุทธเจ้าซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ ณ กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล จึงพากันเดินทางมุ่งหน้าไปยังเมืองนั้น พอถึงเมืองสาเกตซึ่งอยู่ห่างจากกรุงสาวัตถีประมาณ 6 โยชน์ ก็เป็นวันเข้าพรรษาพอดี เดินทางต่อไปมิได้ ต้องจำพรรษาอยู่ที่เมืองสาเกตตามพระวินัยบัญญัติ ขณะที่จำพรรษาอยู่ ณ เมืองสาเกตเกิดความร้อนรนอยากเฝ้าพระพุทธเจ้าเป็นกำลัง ดังนั้น พอออกพรรษาปวารณาแล้วก็รีบเดินทางแต่ระยะนั้นยังมีฝนตกมาก หนทางที่เดินชุ่มไปด้วยน้ำเป็นโคลนเป็นตม ต้องบุกต้องลุยมาจนกระทั่งถึงกรุงสาวัตถีได้เข้าเฝ้าสมความประสงค์ พระพุทธเจ้าจึงมีปฏิสันถารกับภิกษุเหล่านั้นถึงเรื่องการจำพรรษาอยู่ ณ เมืองสาเกตและการเดินทาง ภิกษุเหล่านั้นจึงกราบทูลถึงความตั้งใจความร้อนรนกระวนกระวายและการเดินทางที่ลำบากให้ทรงทราบทุกประการ พระพุทธเจ้าทรงทราบและเห็นความลำบากของภิกษุ จึงทรงยกเป็นเหตุและมีพระพุทธานุญาตให้พระภิกษุผู้จำพรรษาครบถ้วนไตรมาสแล้วกรานกฐินได้ และเมื่อกรานกฐินแล้วจะได้รับอานิสงส์บางข้อตามพระวินัย (พิสิฐุ เจริญสุข, 2551: 428)

พุทธศาสนิกชนสืบทอดประเพณีทอดกฐินตามพระวินัยบัญญัติว่าด้วยเรื่องกฐินซึ่งเป็นสังฆกรรมอย่างหนึ่ง (ในประเภทอุตตัตติหุติยกรรม) โดยพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตแก่สงฆ์ที่มีภิกษุจำนวน 5 รูปขึ้นไป ผู้จำพรรษาครบ 3 เดือนในวัดเดียวกันแล้ว ให้กระทำเพื่อแสดงออกซึ่งความสามัคคีของ

ภิกษุที่ได้จำพรรษาอยู่รวมกัน โดยให้พวกเธอพร้อมใจกันยกมอบผ้าผืนหนึ่งที่เกิดขึ้นแก่สงฆ์ ให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งในหมู่พวกเธอ ที่เป็นผู้มีคุณสมบัติสมควร แล้วภิกษุรูปนั้นนำผ้าที่ได้รับมอบไปทำเป็นจีวร (จะทำเป็น อันตราวาสก หรืออุตราสงค์ หรือสังฆาฏิ ก็ได้ อย่างไม่อย่างหนึ่ง และพวกเธอทั้งหมดจะต้องช่วยภิกษุนั้นทำ) ครั้นทำเสร็จภิกษุรูปนั้นถอนจีวรเก่าและทำพินทุกกับปะอธิชฎาน จีวรใหม่เสร็จ เรียกว่ากรานกฐินแล้ว เธอแจ้งให้ที่ประชุมสงฆ์ซึ่งได้มอบผ้าแก่เธอนั้นทราบว่าได้กรานกฐินแล้ว จึงขอให้สงฆ์อนุโมทนา เมื่อสงฆ์คือที่ประชุมแห่งภิกษุเหล่านั้นอนุโมทนาแล้ว ก็ทำให้พวกเธอได้สิทธิพิเศษที่จะขยายเขตทำจีวรให้ยาวออกไป (เขตทำจีวรตามปกติถึงกลางเดือน 12 ขยายออกไปถึงกลางเดือน 4) ผ้าที่สงฆ์ยกมอบให้แก่ภิกษุรูปหนึ่งนั้นเรียกว่า ผ้ากฐิน (กฐินทุสสะ) จะเป็นผ้าเก่า ผ้าใหม่ หรือผ้าบังสุกุลก็ได้ จะเป็นผ้าที่ญาติโยมศรัทธาถวาย หรือพระอื่นให้ก็ได้ (ทั้งนี้ จะไปขอใครไม่ได้เป็นอันขาด แม้แต่จะไปเสียบเคียงก็ไม่ได้ ถ้ามิพระไปเที่ยวพูดเสียบเคียงแล้วโยมถวายมา ถือว่าเป็นโมฆะ เรียกว่า กฐินเดาะ แปลว่า กฐินนั้นเสียไปแล้ว ไม่มีผล) ที่นิยมปฏิบัติกันมาเป็นประเพณีในเมืองไทยจนบัดนี้ คือศรัทธาผู้ศรัทธานำผ้าที่ตัดเย็บเป็นจีวรสำเร็จรูป (คำพระเรียกว่าผ้ามีบริกรรมสำเร็จแล้ว) มาถวายแก่สงฆ์ซึ่งจำพรรษาครบแล้วนั้น เรียกว่า “ทอดกฐิน” สงฆ์ผู้ประกอบกฐินกรรมต้องมีจำนวนภิกษุผู้จำพรรษาในวัดเดียวกันอยู่อย่างน้อย 5 รูป ระยะเวลาที่พระพุทธรูปเจ้าทรงอนุญาตให้ประกอบกฐินกรรมได้มีเพียง 1 เดือนต่อจากสิ้นสุดการจำพรรษา เรียกว่า เขตกฐิน คือตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2561: 1-2)

ครูอ้อกปาย วงศ์รามัญ ชาวบ้านซุมชนมอญบ้านวังกะ ให้ข้อมูลว่า ทอดกฐินเป็นบุญใหญ่ปีละ 1 ครั้งหลังจากออกพรรษา แต่ละปีจะมีเจ้าภาพกฐิน ส่วนชาวบ้านจะช่วยกันตัดเย็บผ้าอังสะสำหรับถวายพระสงฆ์โดยจะตัดเย็บก่อนถึงวันทอดกฐิน 1 วันและต้องเย็บให้เสร็จภายในคืนนั้น และนำอังสะถวายพระสงฆ์ในวันทอดกฐิน การตัดเย็บอังสะทำเหมือนที่เมืองมอญในประเทศเมียนมา ในวันทอดกฐินที่บ้านวังกะมีการห่มผ้าเจดีย์พุทธคยาด้วย โดยหลังจากที่หลวงพ่อสว่างเจดีย์พุทธคยาเสร็จก็ให้เย็บผ้าห่มเจดีย์และแห่ผ้าไปห่มเจดีย์ในวันทอดกฐิน สมัยอยู่บ้านเก่ายังไม่มีเจดีย์ใช้ผ้าห่มพระพุทธรูปแทน (อ้อกปาย วงศ์รามัญ, สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2562)

นายวิเชียร ศิริหงษ์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เล่าว่า สมัยหลวงพ่อดุตตะให้เย็บแต่ผ้าห่มเจดีย์พุทธคยา ต่อมาพระมหาสุชาติให้เย็บอังสะถวายพระสงฆ์ด้วย และต้องตัดเย็บให้เสร็จในคืนก่อนถึงวันทอดกฐิน ชาวบ้านมาช่วยกันตัดเย็บ เป็นการเผ่ายามองค์กฐินของเจ้าภาพด้วย (วิเชียร ศิริหงษ์, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2561)

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า การจัดทำผ้ากฐินของชาวมอญที่บ้านวังกะมีลักษณะคล้ายลักษณะ จุลกฐิน เสฐียรโกเศศ (2557: 190-191) อธิบายไว้ว่า จุลกฐินต้องจัดทำผ้าไตรถวายเป็นผ้ากฐิน เริ่มแต่เก็บฝ้ายเอามากรอมปั่นเป็นเส้นด้ายแล้วทอเป็นผืนผ้า และตัดเย็บย้อม

ไตรจีวรให้แล้วเสร็จภายใน 24 ชั่วโมง ให้หันใช้เป็นผ้ากฐินทอดในวันรุ่งขึ้น จุกฐินจึงเป็นสิ่งที่ทำยาก และหนักใจมากเพราะต้องระดมคนช่วยทั้งกลางวันและกลางคืน ต้องคร่ำเคร่งวิตกกังวลเกรงว่าจะเสร็จไม่ทันเวลา จึงถือว่าทอดกฐินอย่างนี้ได้อันสืบแรงกว่าทอดกฐินธรรมดา 10 เท่า

ประเพณีทอดกฐินของวัดวังแก้วเวการามจัดขึ้นในหลังวันออกพรรษา 1 เดือน กำหนดวันตามความสะดวกของเจ้าภาพที่จองกฐิน ส่วนใหญ่เป็นวันเสาร์หรืออาทิตย์ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า เจ้าภาพกฐินของวัดวังแก้วเวการามในปี พ.ศ. 2561 คือ โรงแรมพรไพลิน อำเภอสังขละบุรี และเจ้าภาพกฐินในปี พ.ศ. 2562 คือ บริษัทเบนซ์ บีเคเค กรุ๊ป จำกัด

ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เป็นวันลอยกระทงของชาวไทย ชาวมอญบ้านวังกะมี ประเพณีลอยกระทงบูชาพระอุปคุต จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ประเพณีลอยกระทงบูชาพระอุปคุตของชาวมอญบ้านวังกะจัดขึ้นในช่วงเช้า เวลาประมาณ 06.00 น. ของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 จากการสอบถามชาวบ้านได้ข้อมูลว่า ในวันลอยกระทงชาวบ้านจะบูชาพระอุปคุตด้วยกระทงขนาดใหญ่กระทงเดียวของหมู่บ้าน เหมือนการสร้างกุฏิถวายพระอุปคุต ชุมชนมอญบ้านวังกะในปัจจุบันที่ยังจัดประเพณีบูชาพระอุปคุตมีที่คุ้มบ้านดงสักที่เดียว คุ้มบ้านอื่นไม่ได้ทำแล้ว (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2561)

ชาวมอญบ้านวังกะมีความเชื่อเกี่ยวกับพระอุปคุตและมีประเพณีเพื่อบูชาพระอุปคุตในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ความศรัทธาของชาวมอญที่มีต่อพระอุปคุตนี้ องค์กร บรรจุน กล่าวไว้ว่า ชาวมอญถือว่าพระอุปคุตเป็นเครื่องหมายแห่งการชนะมาร (กิเลส) คติโบราณของมอญนั้นเชื่อกันว่า หากมีการจัดงานพิธีสำคัญจะต้องกราบอาราธนาพระอุปคุตออกมาตั้งบูชาด้วย เพื่อขอไม่ให้มีอุปสรรคใด ๆ ระหว่างการจัดงาน ชาวมอญมีการบูชาพระมหาเถระอุปคุตในถุณน้ำหลากโดยจะทำพิธีลอยเรือบูชาพระอุปคุตในวันเพ็ญเดือนสิบสอง เรียกว่า ประเพณีบูชาพระอุปคุต ตรงกับวันลอยกระทงของไทย โดยในแต่ละหมู่บ้านจะร่วมกันสร้างเรือขนาดใหญ่เพื่อเป็นการจำลองเรือจัตนะของพระเจ้านรปติ ประดับประดาด้วยธงทิว แพรพรรณ ข้าวตอกดอกไม้ รูปเทียน บ้างตัดปอยผมบนศีรษะอันเป็นสิ่งสำคัญสูงสุดของร่างกาย จบขึ้นเหนือหัวใส่เรือลงด้วย ลากเรือลอยน้ำบายหน้าสู่สะตือทะเลกลางมหาสมุทรยังสถานที่พระอุปคุตจำศีลภาวนาในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ตกทอดเป็นประเพณีลอยกระทงสืบเนื่องมาจนทุกวันนี้ (องค์กร บรรจุน, 2557: ออนไลน์) สอดคล้องกับที่ งาม วัชรประดิษฐ์ (2564: ออนไลน์) กล่าวว่า ประเพณีลอยกระทงของชาวมอญมีคติความเชื่อแตกต่างจากไทยมาแต่ครั้งอดีต และนับเป็นต้นกำเนิดแห่งการบูชาพระอุปคุต โดยเมื่อครั้งที่ชาวมอญตั้งเรือนอยู่ที่เมืองสะเทิม เมืองหงสาวดี และเมืองเมาะตะมะ หรือในราชสำนักของกษัตริย์มอญ ประชาชนชาวมอญทั้งหลายอาบน้ำลงในแม่น้ำลำคลอง น้ำที่สกปรกเหล่านั้นก็หลั่งไหลลงสู่มหาสมุทร เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษต่อพระอุปคุตเถระ เมื่อถึงวันเพ็ญ เดือน 12 ของทุกปีชาวมอญจึงพากันบูชาพระอุปคุต โดยการสร้างเป็นแพไม้ไผ่ขนาดใหญ่ มุงด้วยใบจาก ภายในบรรจุอาหารคาวหวาน ข้าวของ

เครื่องใช้ รูปจำลองขององค์พระอุปัชฌาย์ ซึ่งทุกบ้านเรือนจะพากันบริจาคข้าวของ จากนั้นนำแพไม้ไผ่ไปลอยลงแม่น้ำใหญ่หรือทะเล หากผู้ใดตกทุกข์ได้ยากขาดแคลนเมื่อพบเจอแพบูชาก็สามารถนำข้าวของต่าง ๆ ไปใช้ เป็นการทำกุศลของชาวมอญอีกลักษณะหนึ่ง

นอกจากนั้น องค์ บรรจุน ยังกล่าวว่า ชาวมอญในภาคกลางของประเทศไทยมีประเพณีบูชาพระอุปัชฌาย์เช่นเดียวกับชาวมอญในประเทศเมียนมา คนมอญไม่ได้มีคติการลอยกระทงอย่างคนไทย ประเพณีมอญดั้งเดิมทั้งหมดบ้านช่วยกันทำกระทงขนาดใหญ่เพียงใบเดียว ทำเป็นแพขนาดใหญ่คล้ายเรือสำเภาตกแต่งด้วยดอกไม้ ใบไม้ ธงหลากสี ชาวบ้านนำข้าวสารอาหารแห้งใส่ในกระทง เมื่อจุดเทียนธูปบูชาแล้วปล่อยกระทงไปปากอ่าวเพื่อบูชาพระอุปัชฌาย์กลางสมุทร เช่น ประเพณีบูชาพระอุปัชฌาย์ของชาวมอญจังหวัดสมุทรสาคร เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 จะช่วยกันกระทงใหญ่ของหมู่บ้าน ชาวบ้านนำธูปเทียนปักลงในกระทง กล่าวบูชาพระอุปัชฌาย์ อธิษฐานขอพรแล้วปล่อยกระทงลอยไป และที่ชุมชนมอญสังขละบุรี ชุมชนมอญห้วยเขย่ง จังหวัดกาญจนบุรี และชุมชนมอญวัดคู้งตำหนัก จังหวัดเพชรบุรี โดยแต่ละหมู่บ้านสร้างเรือจิตะนาคะ ประดับธง ข้าวตอก ดอกไม้ อาหารหวาน อาหารคาว แล้วช่วยกันลากไปลอยน้ำเพื่อบูชาพระอุปัชฌาย์ซึ่งจำศีลที่สะดือทะเล (องค์บรรจุน, 2552: 209)

จากข้อมูลภาคสนามประเพณีบูชาพระอุปัชฌาย์และคำบอกเล่าของชาวบ้านประกอบกับการสืบค้นข้อมูลประเพณีลอยกระทงเพิ่มเติม ผู้วิจัยพบว่าประเพณีลอยกระทงของชาวมอญที่บ้านวังกะคล้ำคลึงกับการลอยกระทงของทางภาคเหนือ เสฐียรโกเศศ กล่าวว่า การลอยกระทงของพายัพ วัดจะทำกระทงใหญ่โดยมากทำเป็นรูปเรือตั้งไว้กลางลานบ้าน ภายในบรรจุเสปียงของกิน เช่น ข้าวสาร น้ำตาล ไม้ขีดไฟ เทียนไข ผ้าห่มกันหนาว สิ่งของเหล่านี้ชาวบ้านนำมาถวายวัดและบรรจุลงในกระทงเพื่อทำทานต่อไป เมื่อถึงวันเพ็ญ เดือน 12 ชาวบ้านช่วยกันนำกระทงใหญ่ของวัดแห่ไปลอยที่แม่น้ำปิง พร้อมทั้งมีกระทงใบเล็ก ๆ ของชาวบ้านทำด้วยกาบมะพร้าวเป็นรูปต่าง ๆ ใส่กล้วย อ้อย ลอยไปด้วย ชาวบ้านที่ยากจนก็มาดักเก็บสิ่งของเครื่องใช้ในกระทงไปใช้ประโยชน์ การลอยกระทงนี้ลอยไปเพื่อบูชาพระอุปัชฌาย์ซึ่งเป็นพระที่ชาวพายัพนับถือมากและบำเพ็ญบริกรรมคาถาอยู่ในท้องทะเลลึก การลอยกระทงของชาวพายัพถือว่าเป็นลอยทุกข์โรคภัยและบาปต่าง ๆ ถ้าใครเก็บเอามาก็จะต้องเป็นผู้รับบาปเหล่านั้นไป (เสฐียรโกเศศ, 2557: 205)

ประเพณีบูชาพระอุปัชฌาย์ของชาวมอญบ้านวังกะมีความคล้ายคลึงกับประเพณีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ของชาวเมียนมา และชาวมอญในจังหวัดอื่น ๆ ในประเทศไทย ซึ่งต่างมีเกี่ยวเนื่องกับพระอุปัชฌาย์ ประเพณีลอยกระทงของชาวมอญบ้านวังกะยังคงสืบทอดที่คุ้มบ้านดงสัก ส่วนชาวมอญในชุมชนส่วนใหญ่ทำกระทงลอยในแม่น้ำ และเข้าร่วมประเพณีลอยกระทงที่เทศบาลตำบลวังกะจัดขึ้นซึ่งมีกิจกรรมหลากหลาย เช่น การประกวดกระทง การประกวดนางนพมาศ การแข่งเรือ โดย

พระมหาสุชาติ สิริปัญโญ เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวภาราม ให้ชุมชนบ้านวังกะมีส่วนร่วมกิจกรรมของเทศบาล เช่น ให้โรงเรียนวัดวังแก้วเวภารามจัดทำกระทงเข้าร่วมการประกวด

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคภาคสนามประเพณีทอดกฐินเมื่อวันที่ 11-18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2561 และวันที่ 26-27 ตุลาคม พ.ศ. 2562 และลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคภาคสนามประเพณีบูชาพระอุปคุตเมื่อวันที่ 21-24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2561 และวันที่ 9-11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562 องค์ประกอบของการจัดประเพณีเดือนสิบสอง มีดังนี้

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีทอดกฐิน

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW		
พิธีกรรม การเย็บผ้า อังสะ ผ้าห่ม เจดีย์	จุดประสงค์ เพื่อใช้เป็นผ้ากฐิน และผ้าห่มเจดีย์ พุทธคยา	ผู้เข้าร่วมพิธี 1. เจ้าอาวาสวัด วังแก้วเวียง 2. เจ้าอาวาสวัด เจดีย์สามองค์ 3. ชาวบ้าน 4. นักดนตรี 5. นักแสดง	โอกาส การตัดเย็บอังสะ และผ้าห่มเจดีย์ พุทธคยามีขึ้น ก่อนถึงวัน ทอดกฐิน	สถานที่ ศาลาประชาคม	อุปกรณ์ 1. จักรเย็บผ้า 2. ผ้าสำหรับ ทำอังสะและ ผ้าห่มเจดีย์	ขั้นตอน 1. ช่างเย็บชาวบ้านนำจักร เย็บผ้า ผ้าสำหรับทำอังสะ และผ้าสำหรับทำห่มเจดีย์ มาเตรียมที่ศาลาประชาคม 2. เวลาประมาณ 1 ทุ่ม ชาวบ้านทยอยมาช่วยกันตัด เย็บ ผู้ช่วยตัดผ้า ผู้หญิง เย็บผ้า ริตผ้า 3. ชาวบ้านนำอาหารมาแจก ให้ผู้มาตัดเย็บผ้าที่ศาลา ประชาคม 4. นักดนตรีและนักแสดง มาร่วมเล่นดนตรีสร้าง บรรยากาศสนุกสนาน 5. ชาวบ้านผลิตกันมาช่วยตัด เย็บผ้าจนถึงเช้า	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี 1,2. مراقบดูการตัดเย็บผ้าและ ให้คำแนะนำ 3. เป็นชาวบ้านวงกะทั้งหมด 3. ผู้หญิงที่เย็บผ้าส่วนใหญ่เป็น ช่างตัดผ้าในชุมชน 3. ผู้ช่วยช่วยตัดผ้า พับผ้า และ ช่วยดูและสถานที่ 3. เด็ก ๆ มากับพ่อแม่ มา นั่งเล่น และดูการแสดง 3. ผู้เฒ่าผู้แก่มานั่งอยู่เป็นเพื่อน ชาวบ้านที่มาตัดเย็บ 3. บางคนนำอาหารและ เครื่องดื่มมาให้ผู้ตัดเย็บผ้าและผู้ อยู่ในศาลาประชาคม

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีทอดกฐินและ ห่มผ้าเจดีย์ พุทธคยา	เพื่อสืบทอด พระศาสนา บูชาพระ รัตนตรัย	1. เจ้าอาวาสวัด เวียงการาม 2. เจ้าอาวาสวัด เจดีย์สามองค์ 3. พระสงฆ์ 4. สามเณร 5. เจ้าภาพกฐิน 6. มัคทายก 7. ชาวบ้าน 8. หัวหน้าส่วน ราชการในอำเภอ สังขละบุรี 9. นักดนตรีพื้นบ้าน 10. วงโยธวาฑิต 11. ตำรวจ 12 อพ.ปร 13. ประชาชนทั่วไป 14. นักท่องเที่ยว	พิธีทอดกฐินเริ่ม ขึ้นเวลาประมาณ 07.30 น. ประเพณี ทอดกฐินจัดขึ้น หลังวันออก พรรษา 1 เดือน	ศาลาการ เปรียญ	1. องค์กฐิน 2. อังสะ 3. ผ้าห่มเจดีย์ 4. ธงพระเข้ 5. ธงนางมัจฉา 6. ที่กรวดน้ำ 7. ฝนรัตนชะ 8. สังฆทาน	แม่ทองคำกฐิน 1. เจ้าภาพกฐิน ชาวบ้าน มา พร้อมที่ศาลาประชาคม 2. ชาวบ้านตั้งชบวนแห่ผ้า กฐินและบริวาร 3. เจ้าภาพกฐินและชาวบ้าน ร่วมกันแห่ผ้ากฐินและ บริวารกฐินไปวัดเวียงการ ราม 4. ชบวนแห่กฐินไปถึงศาลา การเปรียญ คณะเจ้าภาพ และชาวบ้านนำผ้ากฐินตั้งไว้ ในศาลาการเปรียญ <u>แม่ผ้าห่มเจดีย์พุทธคยา</u> 5. เจ้าอาวาสวัดเวียงการ รามพร้อมพระสงฆ์สามเณร ชาวบ้านวังกะ และคณะ เจ้าภาพกฐินร่วมกันแห่ผ้า ห่มเจดีย์ไปเจดีย์พุทธคยา	3,4, มาจากวัดเวียงการราม และวัดต่าง ๆ ในอำเภอ สังขละบุรี 1. สื่อสารด้วยภาษาไทยกับ คณะเจ้าภาพ และสื่อสารด้วย ภาษาแม่กับชาวบ้านวังกะ 1.2.3. เจริญพระพุทธมนต์ด้วย ภาษาบาลีแบบไทย 5. เป็นลูกศิษย์หลวงพ่อดตมะ 5. แต่งกายตามกายตามแบบ ของคนไทย บางคนใส่ชุดชาว มอญ 7. ส่วนใหญ่เป็นชาวมอญบ้าน วังกะ แต่งชุดชาวมอญ สีสัน สวยงาม 7. มีทั้งผู้สูงอายุ วัยผู้ใหญ่ วัยรุ่นและเด็ก 7. นำกฐินมารวมถวายกับ 5

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>6. พระสงฆ์และชาวบ้านนำผ้าแหวนรอบเจดีย์พุทธคยา 3 รอบ</p> <p>7. พระสงฆ์และชาวบ้านร่วมกันห่มผ้าเจดีย์พุทธคยา</p> <p>8. พระสงฆ์กราบเจดีย์พุทธคยาแล้วกลับมาที่ศาลาการเปรียญ</p> <p>9. ชาวบ้านและเจ้าภาพทูลเกล้ามาที่ศาลาการเปรียญเพื่อประกอบพิธีถวายผ้ากฐิน</p> <p>ถวายกฐิน</p> <p>10. เจ้าภาพจุดเทียนธูปบูชาพระรัตนตรัย</p> <p>11. มีคนยกนำบูชาพระรัตนตรัย ตามด้วยอาราธนาศีล</p> <p>12. เจ้าอาวาสวัดวังگیเวการามสมาทานศีล</p> <p>13. เจ้าภาพกล่าวคำถวายผ้ากฐินและถวายผ้ากฐิน</p>	<p>8. คือนายอำเภอสังขละบุรี นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลวังกะ</p> <p>10. เล่นดนตรีนำหน้าขบวนแห่ผ้ากฐินมาที่วัด</p> <p>9. เล่นดนตรีบรรเลงปิดท้ายขบวนแห่กฐินมาที่วัด</p>

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>14. พระสงฆ์รับผ้ากฐิน</p> <p>15. คณะสงฆ์พิจารณาขอบผ้ากฐินให้แก่พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง</p> <p>16. คณะเจ้าภาพถวายบริวารกฐินและเครื่องไทยธรรม</p> <p>17. ชาวบ้านวังกะถวยถวายกฐินสามัคคี</p> <p>18. มัคคานายกนำกรวดน้ำ พระสงฆ์สวดอนุโมทนา</p> <p>19. ชาวบ้านถวายภัตตาหารเพล พระสงฆ์และสามเณรฉันภัตตาหาร</p> <p>20. คณะเจ้าภาพเดินทวงกลับ</p> <p>21. เจ้าอาวาสวัดจังก์วิเวการามเทศน์ธรรมกับชาวบ้าน</p> <p>22. มัคคานายกนำกรวดน้ำ พระสงฆ์สวดอนุโมทนา</p> <p>23. มัคคานายกนำขอมาพระพุทธรูปพระสงฆ์ และกราบลาพระ</p> <p>24. ชาวบ้านไปริยฝนรัตนะ</p>	<p>10,11. อำนวยความสะดวกและความเรียบร้อย</p> <p>13 นักฐินมาร่วมถวายกับ 5 และ 7</p> <p>13,14 เข้าร่วมในขบวนแห่ผ้าห่มเจดีย์พุทธคยา</p>

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีลอยกระทงบูชาพระอุปคุต

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW	ผู้เข้าร่วมพิธี	
พิธีกรรม ประเพณีบูชา พระอุปคุต	จุดประสงค์ เพื่อบูชาพระอุปคุต และสะเดาะเคราะห์	ผู้เข้าร่วมพิธี 1. ชาวบ้าน	โอกาส ประเพณีลอย กระทงบูชาพระ อุปคุตจัดขึ้นในวัน ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เวลา 06.00 น.	สถานที่ ศาลาประจำ หมู่บ้าน และ แม่น้ำของกาเลีย	อุปกรณ์ 1. กระทง 2. รูปจำลองพระ อุปคุต 3. ของบูชาพระ อุปคุต	ขั้นตอน 1. ชาวบ้านช่วยกัน เคลื่อนย้ายกระทงและ เครื่องบูชาพระอุปคุตไปริม แม่น้ำ 2. ตัวแทนชาวบ้านจุดธูป เทียนและถวายเครื่องบูชา บูชาพระอุปคุต 3. ชาวบ้านช่วยกันลอย กระทงลงสู่แม่น้ำ 4. เรือยนต์ลากกระทงลอย ไปตามลำน้ำ ชาวบ้านไปรับ ข้าวตอกลงแม่น้ำ 5. เรือยนต์ลากกระทงไปยัง วัดศรีสุวรรณเก่า ชาวบ้าน กราบไหว้พระอุปคุตแล้ว กลับฝั่ง	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี 1. เป็นชาวบ้านดงสักเป็น ส่วนใหญ่ มีจำนวนมาก

จากตารางข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประเพณี

จากการศึกษาพบว่าในเดือน 12 ของชาวมอญที่บ้านวังกะจัดประเพณีทอดกฐินและประเพณีลอยกระทงบูชาพระอุปคุต มีผู้เข้าร่วมประเพณีดังนี้

ก. พระสงฆ์

ประเพณีทอดกฐิน พระสงฆ์ที่มาร่วมในพิธีเป็นพระสงฆ์จากวัดวังแก้วเวการาม และตัวแทนพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรี ซึ่งเป็นวัดในความดูแลของวัดวังแก้วเวการาม จำนวนมากกว่า 50 รูป การเจริญพระพุทธมนต์เป็นภาษาบาลีทำนองแบบไทย

ข. มัคคานายก

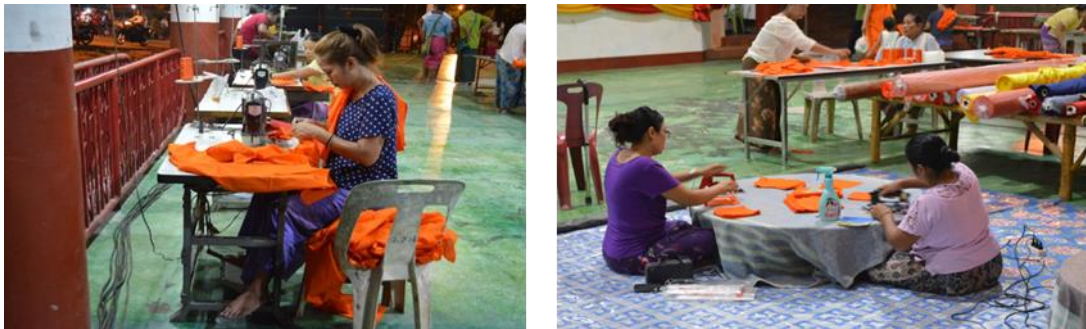
ในประเพณีทอดกฐินผู้ทำหน้าที่นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีต่าง ๆ เป็นมัคคานายกในชุมชน นำประกอบพิธีด้วยภาษาไทยและลำดับขั้นตอนแบบไทย

ค. ชาวมอญบ้านวังกะ

ก่อนถึงวันทอดกฐินชาวบ้านมาช่วยกันตัดเย็บผ้าห่มเจดีย์พุทธคยาและอังสะถวายพระสงฆ์ แต่ละคุ้มบ้านแบ่งหน้าที่เตรียมงานทอดกฐิน เช่น เตรียมอาหาร เตรียมสถานที่ และบางคุ้มบ้านจัดเตรียมกฐินเพื่อร่วมถวายกับเจ้าภาพกฐิน จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ในคืนของการตัดเย็บผ้าห่มเจดีย์และอังสะ ชาวบ้านวังกะมารวมกันที่ศาลาประชาคมของหมู่บ้าน ผู้ชายช่วยขนจักรเย็บผ้ามาที่ศาลา ผู้หญิงช่วยกันตัด เย็บ รีดผ้า และพับผ้า (ดูภาพที่ 153-154 ประกอบ)

ภาพที่ 153 ภาพชาวบ้านช่วยกันตัดเย็บอังสะและผ้าห่มเจดีย์ที่ศาลาประชาคม

ภาพที่ 154 ภาพชาวบ้านช่วยกันตัดเย็บอังสะและผ้าห่มเจดีย์ที่ศาลาประชาคม

ชาวบ้านบางส่วนมานั่งดูการตัดเย็บ อยู่เป็นเพื่อน (ดูภาพที่ 155 ประกอบ) ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่มานั่งดูการตัดเย็บ ดูการแสดง และคอยให้คำแนะนำ (ดูภาพที่ 156 ประกอบ) ชาวบ้านบางคนนำอาหารและเครื่องดื่มมาแจกผู้ที่ช่วยตัดเย็บผ้าและผู้ที่มาในศาลาประชาคม มีนักดนตรีมาเล่นดนตรีพร้อมนักแสดงรាំมอญสร้างบรรยากาศสนุกสนาน (ดูภาพที่ 157 ประกอบ) ภายนอกศาลาประชาคมมีหนังกลางแปลงฉายให้ชาวบ้านชม เด็ก ๆ มากับพ่อแม่วิ่งเล่นกันในศาลา บ้างก็ไปนั่งดูหนังกลางแปลง (ดูภาพที่ 158 ประกอบ)

ภาพที่ 155 ภาพชาวบ้านมาร่วมตัดเย็บอังสะและผ้าห่มเจดีย์

ภาพที่ 156 ภาพผู้เฒ่าผู้แก่มานั่งดูการตัดเย็บผ้าและให้คำแนะนำ

ภาพที่ 157 ภาพการแสดงรำมอญของชาวบ้านในคืนตัดเย็บผ้า

ภาพที่ 158 ภาพชาวบ้านนั่งชมหนังกลางแปลง

ประเพณีลอยกระทงบูชาพระอุปคุต จากการสอบถามชาวบ้านพบว่า ก่อนถึงวันลอยกระทงประมาณ 20 วัน ชาวบ้านจะมารวมกันที่ศาลากลางหมู่บ้านช่วยกันทำกระทงขนาดใหญ่เพื่อบูชาพระอุปคุต (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 9 พฤศจิกายน 2562) และในคืนวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 12 ชาวบ้านมาราบไหว้พระอุปคุตและนำของบูชาใส่ในกระทง นักดนตรีมาเล่นดนตรีสร้างความสนุกสนาน มีชาวบ้านนำอาหารมาเลี้ยงคนในศาลา (ดูภาพที่ 159 ประกอบ) เข้าวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 วันลอยกระทง ชาวบ้านนัดหมายมาช่วยกันนำกระทงไปลอยแม่น้ำ (ดูภาพที่ 160 ประกอบ) จากการสังเกตผู้วิจัยพบว่า ประเพณีบูชาพระอุปคุตชาวมอญมีเฉพาะที่คุ้มตงสัก คุ้มบ้านอื่นไม่ได้ทำ คุ้มตงสักมีครัวเรือนจำนวนมาก ประชากรหนาแน่น แต่ชาวบ้านที่เข้าร่วมประเพณีมีจำนวนไม่มาก

ภาพที่ 159 ภาพชาวบ้านนำของมากราบไหว้บูชาพระอุปคุตและดูการแสดง
ในคืนวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 12

ภาพที่ 160 ภาพชาวบ้านกำลังช่วยกันนำของบูชาพระอุปคุตใส่กระทงบูชาในเช้าวันลอยกระทง

ง. ชาวบ้านจากชุมชนอื่น นักท่องเที่ยว

ในประเพณีทอดกฐินมีชาวบ้านจากชุมชนอื่นและนักท่องเที่ยวเข้าร่วมในพิธีด้วย เนื่องจากประเพณีทอดกฐินจัดในวันหยุดราชการ นักท่องเที่ยวมาวัดวังแก้วเวการามและเจดีย์พุทธคยาจึงได้เข้าร่วมในพิธีด้วย

จ. หัวหน้าหน่วยงานต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรี

ประเพณีทอดกฐินของวัดวังแก้วเวการามมีหัวหน้าส่วนราชการและหัวหน้าหน่วยงานในอำเภอสังขละบุรีเข้าร่วมในพิธี ได้แก่ นายอำเภอสังขละบุรี นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลวังกะ ผู้บังคับกองร้อยตำรวจตระเวนชายแดนที่ 134 อำเภอสังขละบุรี

2. วัตถุประสงค์ในการจัดประเพณี

ประเพณีทอดกฐินมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวบ้านได้ร่วมทำบุญให้ทานด้วยการทอดกฐิน อันเป็นทานที่มีผลบุญมาก ยังเป็นการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการสงเคราะห์พระภิกษุได้ ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและให้ได้รับอานิสงส์ตามพุทธบัญญัติ อีกทั้งยังเป็นการสืบทอดประเพณีที่

สำคัญของชุมชน และเสริมสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน ส่วนวัตถุประสงค์ของการจัดประเพณี บูชาพระอุปคุต เพื่อบูชาพระอุปคุตและเพื่อสะเดาะเคราะห์

3. โอกาสในการจัดประเพณี

ประเพณีทอดกฐินจัดขึ้นในตามระยะเวลาที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ประกอบ กฐินกรรมได้ ในระยะเวลา 1 เดือนต่อจากวันออกพรรษา เรียกว่า เขตกฐิน คือตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 โดยกำหนดวันทอดกฐินขึ้นอยู่ด้วยความพร้อมของเจ้าภาพ ส่วน ประเพณีบูชาพระอุปคุตจัดขึ้นในฤดูน้ำหลากตามตำนานซึ่งก็คือวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12

4. สถานที่จัดประเพณี

สถานที่จัดประเพณีทอดกฐินคือที่ศาลาการเปรียญ วัดวังگیวเวการาม และพิธีห่มผ้า เจดีย์เจ็ดที่เจดีย์พุทธคยา ส่วนในประเพณีบูชาพระอุปคุตจัดพิธีบวงสรวงกระทงบูชาพระอุปคุตที่ศาลา ของหมู่บ้าน และนำกระทงลอยบริเวณริมแม่น้ำชองกาเลีย

5. ขั้นตอนการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีทอดกฐิน และประเพณีลอยกระทง มีลำดับขั้น การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ดังนี้

ก. ประเพณีทอดกฐิน

ประเพณีทอดกฐินของชาวมอญบ้านวังกะมีพิธีทอดกฐินร่วมกับพิธีห่มผ้า ห่มเจดีย์พุทธคยา โดยคณะเจ้าภาพกฐินและชาวบ้านร่วมกันห่มผ้ากฐินและบิรवारไปยังศาลา การเปรียญ วัดวังگیวเวการาม (ดูภาพที่ 161 ประกอบ) จากนั้นร่วมกันห่มผ้าห่มเจดีย์ไปยังเจดีย์ พุทธคยา (ดูภาพที่ 162 ประกอบ) พระสงฆ์และชาวบ้านนำผ้าแหวนรอบเจดีย์พุทธคยา 3 รอบและ ร่วมกันห่มผ้าเจดีย์พุทธคยา เมื่อพระสงฆ์และชาวบ้านกลับมาที่ศาลาการเปรียญแล้วทำพิธีถวาย ผ้ากฐิน เมื่อเจ้าภาพถวายผ้ากฐิน พระสงฆ์รับผ้ากฐินและพิจารณาอบผ้ากฐินให้แก่พระสงฆ์รูปใด รูปหนึ่ง จากนั้นคณะเจ้าภาพถวายบิรวารกฐินและเครื่องไทยธรรม และชาวบ้านวังกะถวายกฐิน สามัคคี มัคคนายกนำกรวดน้ำ พระสงฆ์สวดอนุโมทนา ชาวบ้านถวายภัตตาหารเพล ช่วงบ่ายเจ้าอาวาส วัดวังگیวเวการามเทศนาธรรมกับชาวมอญบ้านวังกะ หลังเทศนาธรรมจบมัคนายกนำกรวดน้ำ พระสงฆ์สวดอนุโมทนา ชาวบ้านขอขมาพระรัตนตรัยและกราบลาพระ ชาวบ้านที่เตรียมฝนรัตนมา โปรยฝนรัตนมาให้กับผู้เข้าร่วมพิธี

ภาพที่ 161 ภาพขบวนแห่ผ้ากฐินและบิรवारกฐินไปวัด

ภาพที่ 162 ภาพชาวบ้านแห่ผ้าห่มเจดีย์ไปยังเจดีย์พุทธคยา

ข. ประเพณีบูชาพระอุปคุต

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ประเพณีบูชาพระอุปคุตของชาวมอญบ้านวังกะไม่ได้มีลำดับขั้นตอนมากนัก โดยชาวบ้านช่วยกันเคลื่อนย้ายกระทงบูชาพระอุปคุตมาที่ริมแม่น้ำ จากนั้นชาวบ้านทยอยนำของบูชาใส่ในกระทง ตัวแทนชาวบ้านจุดธูปเทียนบูชาที่หน้าพระอุปคุต แล้วเร่ยนต์ลากพากระทงลอยไปตามลำน้ำของกาเลีย ระหว่างที่กระทงลอยน้ำไป ชาวบ้านที่ไปกับกระทงโปรยข้าวตอก ข้าวสุก และอาหารถวายพระอุปคุตลงแม่น้ำ (ดูภาพที่ 163 ประกอบ) เมื่อถึงที่หมายคือบริเวณวัดศรีสุวรรณเก่า ชาวบ้านกราบไหว้พระอุปคุตอีกครั้งก่อนปล่อยกระทงไว้ตรงจุดหมายนั้น (ดูภาพที่ 164 ประกอบ)

ภาพที่ 163 ภาพชาวบ้านโปรยข้าวตอกลงแม่น้ำ

ภาพที่ 164 ภาพชาวบ้านไหว้พระอุคุตเมื่อถึงจุดหมาย

6. สัญลักษณ์ในพิธีกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีทอดกฐินและประเพณีลอยกระทงบูชาพระอุคุตของชาวมอญบ้านวังกะ สัญลักษณ์ในพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

ก. ผ่ากฐินและบริวารกฐิน

ประเพณีทอดกฐินเจ้าภาพกฐินจัดเตรียมผ่ากฐินและบริวารกฐินไว้ที่ศาลาประชาคม (ดูภาพที่ 165 ประกอบ) และชาวบ้านวังกะเตรียมกฐินสามัคคีร่วมทอดกฐินกับเจ้าภาพ

ภาพที่ 165 ภาพผ่ากฐินและบริวารกฐิน

ข. ธงจระเข้ ธงนางมัจฉา

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีทอดกฐินของชาวมอญบ้านวังกะ ผู้วิจัยพบว่า สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทอดกฐินได้แก่ ธงจระเข้ และธงนางมัจฉา (ดูภาพที่ 166 ประกอบ) จากการสอบถามชาวบ้านพบว่า ธงจระเข้กับธงนางมัจฉาจะประดับไว้ที่วัดเพื่อบอกให้คณะเจ้าภาพที่อยากมาทอดกฐินได้รู้ว่าปีนี้วัดวังกะวิเวการามได้ทอดกฐินแล้ว (ออกปาย วงศ์รามัญ, สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2562)

จากการสืบค้นข้อมูลผู้วิจัยพบว่า สมัยโบราณนิยมแห่ผ้ากฐินไปทอดตามวัดต่าง ๆ โดยทางเรือเป็นหลัก การเดินทางไปตามลำน้ำมักมีอันตรายจากสัตว์น้ำต่าง ๆ เช่น จระเข้ขึ้นมาหนุนเรือให้ล่ม ขบกัดผู้คนบ้าง คนสมัยก่อนจึงคิดทำธงจระเข้ปักหน้าเรือประกาศให้สัตว์ร้ายในน้ำให้รับทราบการบุญการกุศลจะได้อนุโมทนา และมีเรื่องเล่าว่า มีอุบาสกคนหนึ่งนำองค์กฐินแห่ไปทางเรือ มีจระเข้ตัวหนึ่งอยากได้บุญในการทอดกฐินจึงว่ายน้ำตามเรืออุบาสกนั้นไปด้วย แต่ไปได้พักหนึ่งจึงบอกแก่อุบาสกนั้นว่าตามไปด้วยไม่ได้แล้วเพราะเหนื่อยอ่อนเต็มที จึงขอให้อุบาสกจ้างช่างเขียนภาพของตนที่ธงแล้วยกขึ้นไว้ในวัดที่ไปทอดด้วย อุบาสกรับคำจระเข้แล้วก็ทำตามที่จระเข้ขอตั้งแต่นั้นมาธงรูปจระเข้จึงปรากฏตามวัดต่าง ๆ ในเวลาที่มีการทอดกฐิน ธงรูปจระเข้หรือธงรูปนางมัจฉาปักไว้ที่หน้าวัดเพื่อแสดงให้เห็นทราบว่าที่วัดนี้ได้จองกฐินหรือทอดกฐินแล้ว ด้วยถือกันมาว่าวัดหนึ่ง ๆ จะรับกฐินได้ปีละครั้งเดียวเท่านั้น ผู้ที่ผ่านไปมาจะได้พลอยอนุโมทนาด้วย (เพิ่มศักดิ์วรรณลักษณ์, 2503: 40-42)

ภาพที่ 166 ภาพธงจระเข้และธงนางมัจฉาในงานทอดกฐินวัดวังแก้วเวการาม

ค. ผ้าห่มเจดีย์

ในประเพณีทอดกฐินของชุมชนมอญบ้านวังกะจะมีประเพณีห่มผ้าเจดีย์พุทธศยาด้วยในวันเดียวกัน โดยชาวบ้านจะช่วยกันเย็บผ้าห่มเจดีย์ซึ่งวัดและชาวบ้านร่วมกันซื้อผ้าสีเหลืองมาใช้ตัดเย็บ บางปีชาวบ้านทำเป็น 2 ชั้น (ดูภาพที่ 167 ประกอบ) ชาวบ้านเล่าว่า การห่มเจดีย์เหมือนกับการถวายผ้าไตรแด่พระพุทธเจ้า (อองเต็น อดตมะปะธาน, สัมภาษณ์ 27 ตุลาคม 2562)

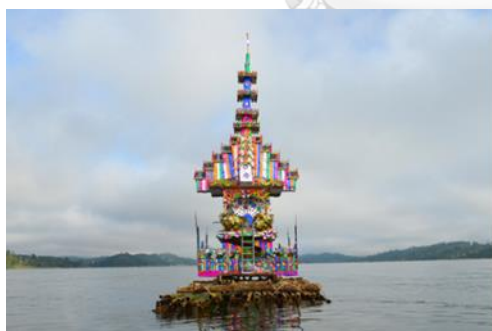
ภาพที่ 167 ภาพผ้าห่มเจดีย์พุทธคยา

ง. ฝนรัตนะ

ฝนรัตนะคือเหรียญโปรยทาน เป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวมอญ ในพิธีประเพณีทอดกฐินชาวบ้านหลายคนเตรียมฝนรัตนะมาแจกผู้เข้าร่วมในพิธี

จ. กระทงบูชาพระอุปคุต

กระทงบูชาพระอุปคุตเป็นสัญลักษณ์ของประเพณีบูชาพระอุปคุต หรือเรือจิตะ นาคะ ตามตำนาน เป็นกระทงขนาดใหญ่ มีลักษณะคล้ายกุฎิพระสงฆ์ หลังคาสร้างเป็นยอดปราสาท ตกแต่งกระทงด้วยกระดาษสีสวยงาม (ดูภาพที่ 168 ประกอบ) ภายในมีรูปเคารพพระอุปคุตตั้งอยู่ บนแท่น พร้อมอัฐบริวาร และของบูชา (ดูภาพที่ 169 ประกอบ)

ภาพที่ 168 ภาพกระทงบูชาพระอุปคุต

ภาพที่ 169 ภาพรูปเคารพพระอุปคุตและของบูชาพระอุปคุตในกระทง

ประเพณีเดือนสิบสองของชาวมอญบ้านวังกะปรับเปลี่ยนไปตามบริบทสังคมต่าง ๆ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ประเพณีทอดกฐินของชาวมอญบ้านวังกะยังคงพยายามรักษาแบบแผนตามที่หลวงพ่อดุตตะมะปฏิบัติมา หลังจากมีพิธีทอดกฐินของวัดวังแก้วเวการามแล้ว พระมหาสุชาติและคณะสงฆ์วัดวังแก้วเวการามนำกฐินไปทอดที่วัดบ้านเก่าเป็นประจำทุกปี เนื่องจากวัดบ้านเก่าเป็นชุมชนมอญคุ่มบ้านที่ 28 ไม่มีเจ้าภาพกฐิน ส่วนประเพณีลอยกระทงบูชาพระอุปคุตของชาวมอญบ้านวังกะเหลือคุ่มดงสักที่ยังมีพิธีบูชาพระอุปคุตในวันลอยกระทง ส่วนชาวมอญบ้านวังกะคุ่มบ้านอื่นเข้าร่วมกิจกรรมในประเพณีลอยกระทง จัดโดยเทศบาลตำบลวังกะ เช่น การประกวดกระทง การแข่งเรือยาว

3.2 ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะ

จากการเก็บข้อมูลสนาม ผู้วิจัยพบว่า ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ในชีวิตชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะ เช่น ประเพณีทำขวัญเด็ก ประเพณีแต่งงาน ประเพณีอุปสมบท ประเพณีทำบุญบ้าน ประเพณีงานศพ สืบทอดแบบปฏิบัติจากบรรพบุรุษ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำเนินชีวิต การอาศัยในพื้นที่ใหม่คือประเทศไทยย่อมต้องการขวัญและกำลังใจให้ก้าวข้ามผ่านทุกการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

เสฐียรโกเศศ กล่าวว่า ในช่วงชีวิตของคนตั้งแต่เกิดจนตาย ย่อมผ่านเหตุการณ์สำคัญเป็นระยะ ๆ เมื่อแรกเกิดต้องทำพิธีเกี่ยวกับการเกิดเพื่อให้แน่ใจว่าเด็กจะมีชีวิตรอดได้ เมื่ออย่างเข้าวัยรุ่นทำพิธีตัดจุกเพื่อแสดงว่าพ้นวัยเด็กแล้ว ผู้ชายต้องบวชเรียนระยะหนึ่งแล้วถึงมีเหย้าเรือนเข้าพิธีแต่งงานเพื่อความสุขความเจริญแก่ครอบครัว และเมื่อถึงวาระสุดท้ายก็มีพิธีเกี่ยวกับการตายเพื่อให้มีชีวิตเป็นสุขในโลกหน้า พิธีเหล่านี้เมื่อทำสืบต่อกันมาเกิดเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่ต่างประเทศเรียกว่า rite de passage (เสฐียรโกเศศ, 2562: 7)

การเปลี่ยนผ่านในแต่ละขั้นตอนของชีวิตทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางใจ หรือกังวลกับความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดพิธีกรรมในช่วงการเปลี่ยนผ่านเพื่อเติมเต็มความมั่นใจ สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องพิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน (The rites of passage) ของ Arnold Van Gennep (1960) ที่ว่า พิธีกรรมเปลี่ยนผ่านเป็นพิธีในช่วงระหว่างการเปลี่ยนแปลงชีวิตของปัจเจกบุคคลซึ่งจะช่วยสร้างความมั่นใจและบ่งบอกให้รู้ถึงการเปลี่ยนผ่านที่กำลังเกิดขึ้น และผ่อนคลายความกังวล ความรู้สึกไม่มั่นคงทางใจ

ศิริพร ฐิตะฐาน (2559: 30) กล่าวว่า ทุกสังคมมีพิธีกรรมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต เช่นพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด การเป็นผู้ใหญ่ การแต่งงาน การตาย ซึ่ง วาน เจนเนบ (Van Gennep) มองว่าพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านต่าง ๆ เป็นกลไกทางสังคมที่บอกการเปลี่ยนสถานภาพของคนในสังคม เนื่องจากพิธีกรรมเหล่านี้มีญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านซึ่งเปรียบเสมือนพยานที่รับรู้การเปลี่ยนสถานภาพมาร่วมในพิธี

ศรีศักร วัลลิโภดม และ สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต (2546: 3-5) อธิบายว่า ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญทั้งในระดับครอบครัว เครือญาติ และชุมชนท้องถิ่น ช่วยต่อยอดความเป็นเครือญาติและความเป็นสมาชิกในชุมชน ประเพณีในชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของความประเพณีพิธีกรรมอันเป็นประเพณีของคนกลุ่มหนึ่งหรือสังคมหนึ่งที่ปฏิบัติกันมาเป็นแบบแผน เป็นการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างสืบเนื่องและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมเป็นเวลานาน มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง และแสดงออกในรูปแบบของพิธีกรรมซึ่งเป็นผลมาจากความเชื่อในสิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์หรือความเชื่อทางปรัชญาที่ยอมรับนับถือ ประเพณีในชีวิตที่ปฏิบัติในสังคมไทยซึ่งผสมผสานทั้งความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติและความเชื่อทางศาสนา

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตมีความสำคัญต่อคนในสังคม ขณะเดียวกันการประกอบพิธีกรรมในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตในท้องถิ่นต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามเวลาและบริบท เช่น การเปลี่ยนแปลงของการประกอบพิธีกรรมในพิธีศพ ประมินท์ จารูวร ศึกษาพลวัตของการสวดพระมาลัยซึ่งเป็นพิธีกรรมสำคัญในพิธีศพของชาวบ้านหนองขาว อำเภอกำแพง จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า การสวดพระมาลัยในพิธีศพของชาวบ้านหนองขาวมีการเปลี่ยนแปลงด้านผู้สวดและสำหรับสวด ด้านระยะเวลาในการสวด และด้านวิธีการสวด บทสวด และทำนองสวด การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นความพยายามของชาวบ้านในการพยายามปรับปรนข้อจำกัดต่าง ๆ เพื่อให้ประเพณีสวดพระมาลัยยังคงตอบสนองความเชื่อที่ว่าเป็นการสวดเพื่อส่งวิญญาณของผู้ตายซึ่งเป็นเครือญาติหรือญาติมิตรให้ได้ไปสวรรค์เอาไวได้ (ประมินท์ จารูวร, 2556: 271-272)

ประเพณีในชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อยในจังหวัดกาญจนบุรีมีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันไป บุญรอด ชลารักษ์ ได้ศึกษาเรื่องวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวมอญที่อพยพเข้ามา

อาศัยในจังหวัดกาญจนบุรีที่ผ่านมาพบว่า ชาวมอญที่เข้ามาอาศัยในประเทศไทยได้รับการดูแลด้วยดี มีสภาพชีวิตดีขึ้น ได้รับผลกระทบทางด้านการเมืองและการสู้รบน้อยลง วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีการดำรงชีวิตที่สำคัญเท่านั้นที่ยังคงดำรงอยู่ ประเพณีที่ยังคงรักษาไว้ได้ค่อนข้างดี ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การบวช การแต่งงาน การทำศพ การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ส่วนวัฒนธรรมและประเพณีที่ไม่สำคัญนักหรือขาดปัจจัยในการประกอบพิธีกรรมมีการเปลี่ยนแปลงหรือเลิกไป (บุญรอด ชลารักษ์, 2552) ดังเช่น ประเพณีแต่งงานของชาวมอญบ้านวังกะ ฐิตารีย์ โกมะ และ ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง พบว่าการเปลี่ยนแปลงประเพณีเกี่ยวแต่งงานของชาวมอญที่บ้านวังกะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านคติความเชื่อและขั้นตอนการปฏิบัติในพิธี โดยได้รับอิทธิพลจากค่านิยมและแนวปฏิบัติของวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ามาผสมผสาน ทำให้ไม่เคร่งครัดในพิธีแต่งงานเหมือนแต่ก่อน ลดขั้นตอนหรือตัดทอนรายละเอียดบางอย่าง โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแต่งงานของชาวมอญบ้านวังกะคือ การแต่งงานข้ามวัฒนธรรม การเลียนแบบวัฒนธรรมอื่น การศึกษา สื่อมวลชน และความเจริญก้าวหน้าของระบบสาธารณูปโภค ทั้งนี้เพื่อความสะดวกและสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ประเพณีแต่งงานของชาวมอญบ้านวังกะในปัจจุบันมีความสวยงามและทันสมัยมากขึ้น แต่อัตลักษณ์ความเป็นมอญบางอย่างเลือนหายไป (ฐิตารีย์ โกมะ และ ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง, 2559)

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามที่ชุมชนมอญบ้านวังกะ ผู้วิจัยพบว่าในปัจจุบันยังมีการประกอบประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตมีบทบาทสำคัญในการดำรงอยู่ของชาวมอญในบริบทสังคมไทยและสถานภาพคนพลัดถิ่น ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะเป็นแบบแผนการปฏิบัติในแต่ละช่วงเวลาต่าง ๆ ของชีวิต เป็นที่พึงพิงทางใจในการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนความไม่แน่นอนและความไม่ปลอดภัย ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตสะท้อนวิถีคิดที่สัมพันธ์กับความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติและความเชื่อในพุทธศาสนา

ข้อมูลประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญที่บ้านวังกะที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามในปี พ.ศ. 2562-2564 และนำมาศึกษา ประกอบด้วย

1. ประเพณีทำขวัญเด็ก
2. ประเพณีบรรพชาและอุปสมบท
3. ประเพณีแต่งงาน
4. ประเพณีทำบุญบ้าน
5. ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ
6. ประเพณีงานศพพรവാส
7. ประเพณีงานศพพระสงฆ์

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะเป็นประเพณีพิธีกรรมในระดับครอบครัว อิทธิพลในด้านต่าง ๆ ส่งผลต่อการประกอบประเพณีและพิธีกรรม เช่น ทำให้พิธีกรรมบางอย่าง สูญหายไป บางประเพณีปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพเศรษฐกิจของผู้ประกอบพิธีกรรม บางประเพณี เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคมไทย และอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตก อย่างไรก็ตาม ประเพณี เกี่ยวกับชีวิตเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ช่วยธำรงสำนึกชาติพันธุ์ ตลอดจนสร้างอัตลักษณ์และ ความทรงจำร่วมของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะ

การศึกษาการจัดประเพณีในชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะ ในแต่ละประเพณีผู้วิจัยจะชี้ให้เห็น องค์ประกอบของการจัดประเพณีว่าใคร (who) เป็นผู้ทำอะไร (what) ที่ไหน (where) เมื่อไร (when) อย่างไร (how) ทำไม (why) รวมทั้งการสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมพิธี ภาวะแวดล้อมของ สถานการณ์ และบริบทของการสื่อสารการแสดง เช่นเดียวกับที่ได้นำเสนอข้อมูลประเพณี สิบสองเดือนในหัวข้อ 3.1 มีรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1 ประเพณีทำขวัญเด็ก

ประเพณีทำขวัญเด็กเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อเรื่องขวัญ ซึ่งชาวมอญให้ความสำคัญมาก การทำขวัญเด็กแรกเกิดเชื่อว่าจะทำให้เด็กแข็งแรงปลอดภัย เลี้ยงง่าย และเจริญรุ่งเรืองในอนาคต

ชาวมอญสืบทอดความเชื่อเรื่องขวัญจากบรรพบุรุษ เชื่อว่าขวัญอยู่กับชีวิตมาตั้งแต่ เกิดและมีความสำคัญกับชีวิต ถ้าขวัญหายอาจทำให้เจ็บป่วยหรือเสียชีวิต

นางพิหวุด เจริญหงสา ผู้อาวุโสในชุมชนและเป็นย่าของเด็กชายที่เข้าพิธีทำขวัญ ให้ข้อมูลว่า พ่อแม่จะทำขวัญให้ลูกเมื่อมีความพร้อม ถ้าเป็นผู้ชายเมื่อถึงตอนบวชต้องทำขวัญด้วย เด็กผู้ชายต้องใช้กล้วย 9 หวีในพิธี เพราะเด็กผู้ชายกินนม 9 บาท ส่วนเด็กผู้หญิงใช้กล้วย 7 หวี เพราะเด็กหญิงกินนม 7 บาท ถ้าไม่ทำขวัญจะทำมาหากินไม่ขึ้น ถ้าแม่ท้องไม่มีพ่อ หมอทำขวัญจะไม่รับทำ ถ้าพ่อของเด็กไปทำงานที่อื่น วันทำขวัญต้องกลับมาพร้อมพิธี ถ้าพ่อของเด็กเสียชีวิต หมอทำขวัญจะทำพิธีอีกแบบหนึ่ง (พิหวุด เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2562)

นางกาญจนา ดวงพิณชัยกุล ให้ข้อมูลว่า เด็กที่ทำขวัญต้องมีพ่อ ถ้าเด็กไม่มีพ่อทำขวัญ ไม่ได้ ถ้าจะทำขวัญร่วมกับบ้านอื่นต้องได้รับอนุญาตก่อน บางคนมีลูกสองคนแล้วทำขวัญพร้อมกัน ก็ได้ (กาญจนา ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2562)

จากการสอบถาม นางสาวสมใจ ศรีทอง แม่ของเด็กชายที่เข้าพิธีทำขวัญได้ข้อมูลว่า แม่มีลูกชาย 2 คน ลูกชายคนโตทำพิธีทำขวัญแล้ว น้องคนเล็กอายุ 2 เดือนพ่อแม่จึงทำขวัญ น้องมีชื่อ ภาษามอญว่า “ซาระไว” แปลว่า ดูแลรัก รักที่ดูแล แม่ดีใจมากที่มีลูกคนโตเป็นผู้ชายและคนรองก็

เป็นผู้ชาย คนมอญมีความเชื่อว่ามีลูกคนแรกเป็นผู้ชายจะดีมาก แม้มีลูกชายสองคน ภูมิใจมาก ตั้งใจว่าจะมีลูกอีกคนหนึ่ง (สมใจ ศรีทอง, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2562)

นายธนิต เจริญหงสา พ่อของเด็กชายที่เข้าพิธีทำขวัญแล้วว่า เด็กบางคนโตจนถึงบวชแล้วทำขวัญครั้งเดียวพร้อมกันเลยก็มี ตอนบวชจะมีพิธีทำขวัญในเช้ามีวันแห่นาค (ธนิต เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2562)

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีทำขวัญเด็กเมื่อวันที่ 21-22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562 ที่บ้านของนายธนิต เจริญหงสา และนางสาวสมใจ ศรีทอง พ่อและแม่ของเด็กชายเจริญ เจริญหงสา หรือ น้องคริสตัล อายุ 2 เดือน เด็กชายที่เข้าพิธีทำขวัญ องค์ประกอบของการจัดประเพณีทำขวัญเด็ก มีดังนี้

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีทำขวัญเด็ก

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW		
พิธีทำขวัญเด็ก	จุดประสงค์ เพื่อให้เด็กแรกเกิด แข็งแรงปลอดภัย และเลี้ยงง่าย	ผู้เข้าร่วมพิธี 1. หมอทำขวัญ 2. พ่อแม่เด็ก 3. เด็ก 4. ชาวบ้าน	โอกาส พิธีทำขวัญเด็กจัดขึ้นหลังทารกคลอดตามความสะดวกของพ่อแม่ไม่กำหนดช่วงเวลาตายตัว	สถานที่ บ้านของเด็ก	อุปกรณ์ 1. กล้าย 2. ข้าวเหนียวนึ่ง 3. กับข้าว ขนม 4. เสื้อผ้าเด็ก 5. สมุด ดินสอ 6. ไม้ผูกสร้อยและแหวน 7. ชิ้นใสน้ำขมิ้นส้มป่อย 8. ชิ้นใสน้ำผสมแป้งฝุ่น 9. ชิ้นใสน้ำแช่ฟัก	ขั้นตอน 1. เวลาประมาณ 8.00 น. ชาวบ้านนำของใช้ ของขวัญ มาที่บ้านเจ้าภาพ 2. เจ้าของบ้านไหว้เจ้าที่ ไหว้เทวดา 3. เริ่มพิธีหมอบทำขวัญจุดเทียน 1 เล่ม สวดมนต์ไหว้ครู ปักเทียนในแก้วใส่น้ำขมิ้นส้มป่อย 4. หมอบทำขวัญนำน้ำมันมะกอกทาที่ปลายผมของแม่ และนำเทียนมาลนที่ปลายผม 5. แม่นำเทียนไหว้ขอมาพ่อและกราบ 3 ครั้ง	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี 1. เป็นผู้อาวุโสในชุมชน เพศหญิง รับหน้าที่ต่อจากหมอขวัญคนก่อนหน้า ประกอบพิธีด้วยภาษามอญ 1,2,4 สื่อสารในพิธีด้วยภาษามอญ 3. เป็นเพศชาย อายุ 2 เดือน 4. ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงและวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ 4. มีจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นเพื่อนบ้านที่สนิทกัน

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
					<p>10. ชาติโศกเงิน</p> <p>11. หมาก พลุ</p> <p>12. ชันโศกเงิน</p> <p>13. เทียน</p>	<p>6. พอนำเทียนไปไหว้พระ</p> <p>7. เมื่อนำจากทั้ง 3 ชั้นล้างมือพ่อ พ่อ</p> <p>นำน้ำที่ล้างมือลูบศีรษะตัวเอง 3 ครั้ง</p> <p>8. พอนำน้ำจากทั้ง 3 ชั้นล้างมือแม่ แม่</p> <p>นำน้ำที่ล้างมือลูบศีรษะตัวเอง 3 ครั้ง</p> <p>9. เมื่อนำจากทั้ง 3 ชั้นล้างมือแม่สามี</p> <p>แม่สามีนำน้ำที่ล้างมือลูบศีรษะตัวเอง 3</p> <p>ครั้ง และลูบศีรษะให้เด็กที่อุ้มอยู่บนตัก</p> <p>10. เมื่อนำจากทั้ง 3 ชั้นล้างมือผู้เฒ่า</p> <p>ผู้เฒ่าที่มาร่วมพิธี ผู้เฒ่าผู้เฒ่าที่ล้าง</p> <p>มือลูบศีรษะตัวเอง 3 ครั้ง</p> <p>11. หมอทำขวัญนำไม่ผูกเชือกซึ่งที่</p> <p>ปลายเชือกผูกสร้อยและแหวน ไป</p> <p>สัมผัสที่ตัวเด็ก และนำไปแตะที่อาหาร</p> <p>ไห้ต่าง ๆ พร้อมท่องคาถาภาษาหมอ</p> <p>จากนั้นนำสร้อยคอและแหวนเคาะกับ</p> <p>ชันโศกเงินให้มีเสียง พอเกิดเสียงแหวน</p> <p>กระทบชันชวาบ้านโยนเหรียญลงในชัน</p> <p>ให้เกิดเสียงดังเช่นกัน หมอทำขวัญทำ</p> <p>ทั้งหมด 9 ครั้ง</p>	

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>12. จากนั้นหมอบทำขวัญอุ้มเด็กมาจากแม่ ยกเด็กขึ้นระดับใบหน้าแล้วท่องคาถาภาษาหมอ จากนั้นยกเด็กควมรอบเห็นข้อเงินที่มีไม้ผูกเชือกซึ่งที่ปลายเชือกผูกสร้อยและแหวนวางพาดปากชั้นอยู่ 3 รอบ แล้วนำอาหารไหวหีบใส่ปากเด็กทีละอย่างเป็นพิธี</p> <p>13. จากนั้นหมอบทำขวัญสงเด็กคืนให้แม่แล้วนำสร้อยที่อยู่ปลายเชือกคล้องใส่คอเด็ก</p> <p>14. เสร็จพิธีทำขวัญชาวบ้านรับประทานอาหารร่วมกัน ก่อนกลับเจ้าภาพมอบข้าวเหนียว กลิ้วย และขนมใบอาหารไหวแบ่งใส่ถุงแจกให้ผู้มาร่วมพิธี</p>	

จากตารางข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประเพณี

จากการศึกษาพบว่าประเพณีทำขวัญเด็กมีผู้เข้าร่วมพิธีดังนี้

ก. หมอทำขวัญ

หมอทำขวัญเป็นผู้ทำหน้าที่นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีต่าง ๆ ในประเพณีทำขวัญเด็กชายเจริญ เจริญหงสา หมอทำขวัญคือนางโด้ต เป็นหมอทำขวัญที่สืบทอดหน้าที่จากหมอทำขวัญคนก่อนที่ปัจจุบันอายุมากแล้ว ปัจจุบันนางโด้ตอายุ 74 ปี เป็นหมอทำขวัญในหมู่บ้านวังกะซึ่งมีไม่กี่คน นางโด้ตยังเป็นช่างทรงในประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษด้วย ค่าครูหมอทำขวัญจำนวน 139 บาท หมาก 3 ลูก และพลู 9 ใบ (ดูภาพที่ 170 ประกอบ) จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญที่บ้านวังกะ ผู้วิจัยพบว่า หมอทำขวัญและช่างทรงเป็นผู้หญิง ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับที่ สุจิตต์ วงษ์เทศ กล่าวว่า หมอขวัญดั้งเดิมส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง เพราะในภูมิภาคอุษาคเนย์ยกย่องผู้หญิงเป็นเจ้าของพิธีในศาสนาผี มีพลังสูงส่งและยิ่งใหญ่ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2560: ออนไลน์)

ภาพที่ 170 ภาพค่าครูหมอทำขวัญเด็ก (เงิน 139 บาท, หมาก 3 ลูก, พลู 9 ใบ)

ข. พ่อ แม่ และเด็ก

ในประเพณีทำขวัญเด็ก หมอทำขวัญจะทำพิธีเรียกขวัญให้แม่และเด็ก ส่วนพ่อของเด็กเข้าร่วมพิธีด้วย จากการสอบถามชาวบ้านได้ข้อมูลว่า หากเด็กคนใดไม่มีพ่อจะไม่ทำพิธีทำขวัญ หรือหากพ่อของเด็กเสียชีวิตการประกอบพิธีทำขวัญจะแตกต่างกันไป พ่อแม่ของเด็กในฐานะเจ้าภาพจะจัดเตรียมอาหารเลี้ยงและเตรียมของตอบแทนผู้มาร่วมงานโดยเป็นข้าวเหนียวหนึ่ง ปั้นเป็นก้อนคลุกเกลือ 1 ก้อน มะพร้าวชุดใส่ถุ้ง กล้วย 1 ลูก และขนมใส่รวมกันใน 1 ถุงมอบให้กับผู้มาร่วมพิธีก่อนกลับ บางบ้านอาจจัดเลี้ยงอาหารผู้มาร่วมพิธีตามความเหมาะสม

ค. ชาวบ้าน

ในประเพณีทำขวัญเด็กในชุมชนมอญบ้านวังกะ ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีนำข้าวของเครื่องใช้ เช่น แป้ง ผ้ายันหนู ผงซักฟอก อุปกรณ์สำหรับเด็ก และเงินมอบให้พ่อแม่ของเด็ก ชาวบ้านที่มาร่วมในพิธีมีจำนวนไม่มาก ส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่สนิทสนมกัน ชาวบ้านที่มาร่วมในพิธีมีทั้งวัยเดียวกับพ่อแม่ของเด็ก และผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน

2. วัตถุประสงค์ในการจัดประเพณี

ประเพณีทำขวัญเด็กมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียกขวัญและเชิญพ่อแม่ในชาติก่อนมารับขวัญเด็ก เพื่อให้เด็กปลอดภัย เลี้ยงง่าย เจริญเติบโตอย่างแข็งแรง มีอาชีพการงานเจริญก้าวหน้า

3. โอกาสในการจัดประเพณี

ประเพณีทำขวัญเด็กจัดขึ้นหลังจากที่แม่คลอดบุตรแล้ว โดยกำหนดวันประกอบพิธีทำขวัญเด็กไม่มีกำหนดตายตัว ขึ้นอยู่กับความพร้อมของพ่อแม่ จะทำตอนอายุเท่าไรก็ได้ พ่อแม่อาจจะทำขวัญให้ลูกทุกคนพร้อมกันก็ได้เมื่อพร้อม หรือกรณีเป็นเด็กผู้ชายทำขวัญเด็กพร้อมกับทำขวัญนาคเมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์ในโอกาสเดียวกันก็ได้

4. สถานที่จัดประเพณี

สถานที่จัดประเพณีทำขวัญคือบ้านของพ่อแม่และเด็กที่เข้าพิธีทำขวัญ

5. ขั้นตอนการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีทำขวัญเด็กมีลำดับขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมคือ ก่อนเริ่มประกอบพิธีพ่อของเด็กจะไหว้ฟ้าดิน ไหว้เจ้าที่เจ้าทางในบ้านก่อน จากนั้นเวลาประมาณ 08.00 น. ชาวบ้านญาติพี่น้องที่รู้ข่าวนำของใช้ ของขวัญ มาที่บ้านจัดพิธี เมื่อหมอบขวัญมาถึงพิธี จัดเตรียมอุปกรณ์เรียบร้อยแล้วเริ่มพิธีโดยจุดเทียน 1 เล่มแล้วสวดมนต์ไหว้ครู เทียนที่จุดนั้นปักในแก้วใส่น้ำสาร พ่อแม่และเด็กนั่งหน้าหมอบทำขวัญ หมอบทำขวัญนำน้ำมันมะกอกทาที่ปลายผมของแม่และนำเทียนมาลนที่ปลายผมพร้อมท่องคาถาภาษามอญ เสร็จแล้วแม่นำเทียนไหว้ 1 เล่ม ไหว้ขอขมาพ่อและกราบ 3 ครั้ง พ่อนำเทียนไปไหว้พระ ต่อมาแม่นำน้ำจากทั้ง 3 ชั้นล้างมือให้พ่อ พ่อนำน้ำจากทั้ง 3 ชั้นล้างมือแม่ แล้วแม่นำน้ำจากทั้ง 3 ชั้นล้างมือแม่สามีและผู้เฒ่าผู้แก่ที่มาร่วมพิธี เสร็จแล้วหมอบทำขวัญนำไม้ผูกเชือกซึ่งที่ปลายเชือกผูกสร้อยและแหวนไปสัมผัสที่ตัวเด็ก และนำไปแตะที่อาหารไหว้ต่าง ๆ พร้อมท่องคาถาภาษามอญ จากนั้นนำสร้อยคอและแหวนเคาะกับขันใส่เงินให้มีเสียง พอเกิดเสียงแหวนกระทบขัน ชาวบ้านโยนเหรียญลงในขันให้เกิดเสียงดังเช่นกัน หมอบทำขวัญ

ทำทั้งหมด 9 ครั้ง ต่อมาหมอบทำขวัญอุ้มเด็กแล้วยกเด็กขึ้นระดับใบหน้าพร้อมท่องคาถาภาษามอญ แล้วยกเด็กวนรอบเหนือชั้นเงินที่มีไม้ผูกเชือกซึ่งที่ปลายเชือกผูกสร้อยและแหวนวางพาดปากชั้นอยู่ 3 รอบ หมอบทำขวัญนำอาหารไหว้หีบใส่ปากเด็กทีละอย่างเป็นพิธีแล้วส่งเด็กคืนให้แม่ และนำสร้อยที่ใช้ประกอบพิธีคล้องใส่คอเด็ก หลังจากเสร็จพิธีทำขวัญ ชาวบ้านรับประทานอาหารร่วมกัน ก่อนกลับ เจ้าภาพมอบข้าวเหนียว กล้วย และขนมที่เป็นอาหารไหว้แบ่งใส่ถุงแจกให้ผู้มาร่วมพิธี

6. สัญลักษณ์ในพิธีกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีทำขวัญเด็กของชาวมอญบ้านวังกะ สัญลักษณ์ในพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

ก. อาหารไหว้

อาหารไหว้ในพิธีทำขวัญเด็กประกอบด้วย กล้วย 1 หวี ข้าวเหนียวหนึ่งคลุก มะพร้าวป่นเป็นก้อน 3 ก้อน กับข้าวและขนม จัดรวมใส่ในถาดเดียวกัน จำนวนถาดตามเพศเด็ก เด็กชาย 9 ถาด เด็กหญิง 7 ถาด (ดูภาพที่ 171 ประกอบ)

ภาพที่ 171 ภาพอาหารไหว้ในพิธีทำขวัญเด็ก

ข. เสื้อผ้าเด็ก สมุด ดินสอ ปากกา

ของประกอบพิธีทำขวัญเด็กมีเสื้อผ้าเด็ก สมุด ปากกา ดินสอ จัดใส่ในถาดเดียวกัน (ดูภาพที่ 172 ประกอบ) ผู้มาร่วมพิธีนำเงินใส่ในถาดมอบให้เด็ก ถาดนี้หมายถึงการประกอบอาชีพ การทำมาหากินในอนาคต ในสมัยก่อนเอาจอบ เสียม มาวางในพิธี ปัจจุบันพ่อแม่มักนำกุญแจรถยนต์ กุญแจบ้าน แท็บเล็ต แทน (ยี่ห้อ โทน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2562) สิ่งของประกอบพิธีที่เปลี่ยนแปลงไปสะท้อนเรื่องค่านิยมและการประกอบอาชีพของชาวมอญบ้านวังกะในปัจจุบัน

ภาพที่ 172 ภาพถาดใส่เสื้อผ้าเด็ก ปากกา ดินสอ

ค. ชั้นน้ำฟัก ชั้นน้ำส้มป่อย ชั้นน้ำแป้ง

ในประเพณีทำขวัญเด็กมีชั้นน้ำ 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นน้ำแช่ฟัก ชั้นน้ำขมิ้นส้มป่อย ชั้นน้ำผสมแป้งฝุ่น (ดูภาพที่ 173 ประกอบ) จากการสอบถามชาวบ้านได้ข้อมูลว่า น้ำฟักนำมาอาบน้ำ ให้เด็กทำให้ร่างกายเด็กสะอาด น้ำแป้งทำให้ตัวเด็กมีกลิ่นหอม น้ำส้มป่อยป้องกันสิ่งชั่วร้ายไม่ดี (กาญจนา ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, พฤศจิกายน 262)

ภาพที่ 173 ภาพชั้นน้ำฟัก ชั้นน้ำส้มป่อย ชั้นน้ำแป้ง ประกอบพิธีทำขวัญเด็ก

ง. ชั้นใส่เงินและไม้ผูกเชือกห้อยสร้อยและแหวนทองคำ

ในประเพณีทำขวัญเด็กมีชั้นใส่เงินและไม้ผูกเชือกห้อยสร้อยคอทองคำและแหวนทองคำ ลักษณะเหมือนเบ็ดตกปลา (ดูภาพที่ 174 ประกอบ) ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีนำเงินใส่ในชั้นเพื่อมอบให้พ่อแม่เด็ก และในขณะที่ประกอบพิธีชาวบ้านจะโยนเหรียญเงินใส่ในชั้นให้เกิดเสียงดังกิ่งโชน ดวงพิณชัยกุล เล่าว่า ไม้ที่ใช้ประกอบพิธีนี้พ่อแม่จะเก็บไว้ เวลาเด็กดื้อหรือไม่เชื่อฟัง พ่อแม่ก็เอาไม้ดังกล่าวตีลูกเพื่ออบรมสั่งสอน ส่วนการโยนเงินใส่ชั้นเงินให้เกิดเสียงดังกิ่งโชนมีความเชื่อว่าเด็กจะได้เห็นว่าพ่อแม่มีเงินมีทอง ร่ำรวย จะได้ไม่กลับไปอยู่กับพ่อแม่ในชาติก่อน นอกจากนั้นยังมีความเชื่อว่า หากเสียงไม่ดังกิ่งโชนจะไม่ได้แต่งงาน (ยิ่งโชน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2562)

ภาพที่ 174 ภาพขันเงินและไม้ผูกเชือกห้อยสร้อยและแหวนสำหรับประกอบพิธีทำขวัญเด็ก

ความเชื่อเรื่องขวัญยังสืบทอดในชุมชนมอญบ้านวังกะอย่างเหนียวแน่น พิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญของชาวมอญบ้านวังกะมีในทุกช่วงสำคัญของชีวิต ได้แก่ เกิด อุปสมบท แต่งงาน เพื่อให้บุคคลพ้นจากความวิตกกังวล หวาดกลัว ต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หรือต่อการเปลี่ยนแปลงสู่สภาวะใหม่หรือสภาพแวดล้อมใหม่ ประเพณีทำขวัญเด็กของชาวมอญบ้านวังกะเป็นพิธีกรรมที่สะท้อนความผูกพันในครอบครัวและความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ประเพณีทำขวัญเด็กปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์ลักษณะในพิธีกรรมไปตามการเปลี่ยนแปลง สัมพันธ์กับสภาพสังคมและการประกอบอาชีพในปัจจุบัน ตลอดทั้งวัฒนธรรมที่เข้ามาผสมผสาน

3.2.2 ประเพณีบรรพชาและอุปสมบท

ชาวมอญมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมาก ชาวมอญเชื่อว่าการทำบุญแล้วได้อานิสงส์มากคือการสร้างพระพุทธรูป (สร้างพระพุทธรูป) การสร้างพระธรรม (สร้างพระไตรปิฎก) และการสร้างพระสงฆ์ (การบวชพระ) จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ชาวมอญจะอุปสมบทเมื่ออายุ 21 ปี อานิสงส์ของการบรรพชาและอุปสมบทจะได้บุญยิ่งใหญ่ (กัญญา หงสวดี, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2564) พระมหาช่วง อุ่เจริญ (รามัญจิตตานุสรณ์, 2539: 86) กล่าวถึงอานิสงส์ของการบรรพชาและอุปสมบทในชาดกฉบับภาษามอญ แปลเป็นภาษาไทย ความว่า

บุคคลใดที่มีจิตเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทาสหญิงทาสชายของตน และของผู้อื่นด้วยได้อนุญาตและเป็นของเจ้าภาพบวชให้ ถ้าเป็นสามเณร เจ้าภาพจะได้ อานิสงส์ 6 กัปปิ ถ้าได้บวชเป็นพระเจ้าภาพจะได้ อานิสงส์ 12 กัปปิ ชนบางจำพวกไม่มีบุตร ขอบุตรคนอื่นแล้วตนเองเป็นเจ้าภาพ ถ้าบวชเป็นสามเณรได้รับ อานิสงส์ 4 กัปปิ ถ้าบวชเป็นพระได้รับ อานิสงส์ 8 กัปปิ ชนเหล่าใดได้รับอนุญาตให้บุตรของตนบวช ถ้าเป็นสามเณรได้รับ อานิสงส์ 8 กัปปิ ถ้าบวชเป็นพระได้รับ อานิสงส์ 16 กัปปิ ชนเหล่าใดได้อนุญาตให้ภริยา

ของตนบวช ถ้าบวชเป็นสามเณรได้รับอานิสงส์ 16 กัปป์ ถ้าบวชเป็นภิกษุณี
ได้รับอานิสงส์ 21 กัปป์ จนเหล่าใดได้มีจิตเลื่อมใสแบบญานะสัมปะยุต
ผู้ค้ำชูเองโดยไม่ต้องมีใครชักชวน ถ้าบวชเป็นสามเณรได้รับอานิสงส์ 32 กัปป์
ถ้าบวชเป็นพระได้รับอานิสงส์ 64 กัปป์

จวน เครือวิชฌยาจารย์ (2548: 64) อธิบายว่า การบวชเรียนในพระพุทธศาสนาเพื่อ
อบรมบ่มนิสัยและจิตใจจากชั่วร้ายให้กลายเป็นคนดี รู้ดี รู้ชั่ว ผู้บวชได้ศึกษาหลักธรรมของ
พระพุทธเจ้านำมาประยุกต์ใช้ในชีวิต ได้ทดแทนพระคุณบิดามารดาที่อบรมเลี้ยงดู การบวชเรียนช่วย
สืบทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและเป็นการต่ออายุพระศาสนา ชาวอมุญมีความศรัทธา
เชื่อมั่นในการบวชจึง เมื่อครบอายุบวชเรียนชาวอมุญจึงต้องบวช

ชาวอมุญบ้านวังกะนิยมบรรพชาและอุปสมบทถวายเป็นกุศลในงานบำเพ็ญกุศล
วันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ ส่วนการอุปสมบทในช่วงเวลาอื่น ๆ ตามความสะดวกและ
ความพร้อมของครอบครัว นิยมจัดในเดือนมิถุนายนซึ่งเป็นเดือนสุดท้ายก่อนเข้าพรรษา อรัญญา
เจริญหงสา อธิบายว่า ชาวอมุญทุกคนก่อนบวชพระต้องบวชเณรก่อน หากตอนเป็นเด็กไม่เคย
บวชเณรมาก่อน เมื่อจะบวชพระตอนอายุ 21 ปีจะต้องเข้าพิธีบวชเณรก่อนแล้วจึงบวชพระได้
คนอมุญทุกคนต้องบวชเณรก่อน เด็กชาวอมุญในชุมชนพ่อแม่มักให้บวชเณรตั้งแต่วัยเด็ก (อรัญญา
เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2563)

การจัดประเพณีบรรพชาและอุปสมบทของชาวอมุญที่บ้านวังกะในปัจจุบันยังคงยึด
ตามธรรมเนียมปฏิบัติแบบอมุญ ขณะเดียวกันก็ปรับเปลี่ยนขั้นตอนและพิธีกรรมบางอย่างเพื่อให้
สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย และสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคภาคสนามประเพณีบรรพชาและอุปสมบทในวันที่ 16-18
มิถุนายน พ.ศ. 2563 ที่บ้านนายวิน พิทักษ์หงสา และนางสาวอารีย์ ศิริชลธรรณ บิดามารดาของผู้บวช
คือนายพรชัย พิทักษ์หงสา องค์ประกอบของการจัดประเพณีบรรพชาและอุปสมบท มีดังนี้

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีบรรพชาและอุปสมบท

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี	
พิธีบรรพชา	เพื่อสร้างบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่และเพื่อตอบแทนพระคุณของพ่อแม่	1. พระสงฆ์ 2. มัคทายก 3. ผู้บวช 4. พ่อแม่และญาติผู้บวช 5. ชาวบ้าน	พิธีบรรพชาจัดขึ้นในวันอุปสมบท เวลา 14.00 น.	สถานที่ วัดวังแก้วเวียง	อุปกรณ์ 1. เครื่องอัฐบริขาร 2. หม้อมงคล 3. สายสิญจน์	ขั้นตอน 1. ชาวบ้านแห่มาจากหมู่บ้านไปวัดวังแก้วเวียง 2. พระสงฆ์ 7 รูปนั่งหน้าพระประธานเพื่อประกอบพิธี 3. ผู้บวชนั่งเรียงแถวหน้าพระสงฆ์ทั้ง 7 รูป 4. พ่อแม่และญาติผู้บวชนำหม้อมงคลวางบนโต๊ะหน้าคณะสงฆ์เพื่อประกอบพิธี 5. มัคทายกโยกสายสิญจน์ล้อมรอบผู้บวชและหม้อมงคล 6. มัคทายกนำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร 7. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี 1. สวดพระพุทธมนต์ด้วยภาษาบาลีสำเนียงมอญ 2. เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีด้วยภาษามอญ 3. สวมใส่ชุดขาวมอญได้แก่นุ่งโจงกระเบนสีแดง ลายตาราง สวมเสื้อแขนยาวสีขาว หมวกสีขาว 4. แต่งกายด้วยชุดขาวมอญ 5. เป็นส่วนใหญ่ ผู้ชายนุ่งโจงกระเบน ผู้หญิงนุ่งผ้าถุง ผู้หญิงแต่งกายสีล้วนสวยงาม

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>8. มัคทายกและชาวบ้านช่วยกันจุดเทียนที่หม่อมมณฑลด้านหน้าพระสงฆ์ในขณะทีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์</p> <p>9. เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ มัคทายกและชาวบ้านช่วยกันดับเทียนที่หม่อมมณฑลและเก็บสายสิญจน์โยง</p> <p>10. พระสงฆ์ผูกข้อมือให้กับผู้บวช</p> <p>11 ผู้บวช พ่อแม่และญาติพี่น้อง และชาวบ้านที่มาร่วมในพิธีกล่าวคำขอมา พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และกราบลาพระสงฆ์</p> <p>12. พ่อแม่และญาติพี่น้องปลงผมให้ นาค ผู้นำน้ำมนต์ป้อนหม่อมมณฑล ล้างศีรษะและล้างกายให้ นาค เปลี่ยนชุดใหม่เตรียมสำหรับเข้าสู่พิธีอุปสมบทที่โบสถ์</p>	

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีอุปสมบท	เพื่อสร้างบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่และเพื่อตอบแทนพระคุณของพ่อแม่	1. เจ้าอาวาสวัดแจ้งวิเวการาม 2. พระสงฆ์ 3. นาค 4. พ่อแม่ ญาติพี่น้อง 5. ชาวบ้าน	พิธีอุปสมบทจัดขึ้นในวันอุปสมบท เวลา 15.00 น.	พระอุโบสถ	1. ผ้ายันต์ 2. บาตร 3. ฝักรัตนมะ	1. นาคทั้งหมดมาพร้อมกันที่พระอุโบสถ 2. นาคกราบของมาพ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ 3. พ่อแม่รับไหว้และมอบผ้าไตรจีวรให้แก่นาคเพื่อนำไปเปลี่ยนและเตรียมเข้าพิธีอุปสมบท 4. นาคนำผ้าไตรจีวรเข้าไปทำพิธีอุปสมบทในโบสถ์ 5. พระมหาสุชาติ สิริปัญโญ เจ้าอาวาสวัดแจ้งวิเวการาม เป็นผู้ประกอบพิธีอุปสมบท 6. เมื่อประกอบพิธีอุปสมบทเรียบร้อยแล้ว พระใหม่ออกจากโบสถ์รับบิณฑบาตจากญาติโยม 7. ครอบครัวพระใหม่ไปรณรงต์นະให้แก่วิวาสนที่มาร่วมพิธี	1. เป็นพระอุปัชฌาย์ในพิธีอุปสมบท และสวดพระพุทธรูปด้วยภาษาบาลีแบบไทย 2. เป็นผู้ร่วมประกอบพิธีอุปสมบท และสวดพระพุทธรูปด้วยภาษาบาลีคำเนียงมอญ 2. ช่วยลำดับพิธีและการครองผ้าให้แก่นาค 4,5 แต่งกายด้วยชุดขาวมอญเป็นส่วนใหญ่ ผู้ชายหนุ่มใส่เสื้อ ผู้หญิงใส่เสื้อสี สบายงาม 4,5 ที่เป็นผู้หญิงไม่สามารถเข้าร่วมในพิธีอุปสมบทในโบสถ์ได้

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีทำบุญฉลองพระใหม่	เพื่อทำบุญฉลองพระใหม่	1. พระสงฆ์ 2. มัคทายก 3. เจ้าภาพ 4. ชาวบ้าน	พิธีทำบุญฉลองพระใหม่จัดขึ้นหลังวันอุปสมบท เวลา 11.00 น.	บ้านพระใหม่	1. หม้อมงคล 2. สายสิญจน์ 3. ชันน้ำมนต์ 4. ตาลปัตร 5. สังฆทาน 6. แก้วใส่น้ำ สำหรับกรวดน้ำ 7. อาหารถวายพระ 8. ฝนรัตนะ	1. เจ้าของบ้านจัดเตรียมสถานที่ หม้อมงคล และเตรียมอาหารถวายพระสงฆ์ 2. พระสงฆ์จากวัดวังแก้วอารามมาถึงบ้านเจ้าภาพ 3. ชาวบ้านนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นบนบ้าน โดยนำผ้าเช็ดเท้า พระสงฆ์ก่อนเข้าภายในบ้าน พระสงฆ์นั่งประจำที่อาสนะ ชาวบ้านถวายน้ำดื่มแต่ 5. มัคทายกนำชูรัตนตรัย อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร 6. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์	1. เจริญพระพุทธมนต์ด้วยภาษาบาลีทำนองแบบมอญ 2. นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีด้วยภาษามอญ 3. จุดเทียนที่หม้อมงคลในขณะทีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ 4. เป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุเป็นส่วนมาก

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>7. เจ้าภาพถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์ฉันภัตตาหาร</p> <p>8. เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพถวายปัจจัย ดอกไม้ รูปเทียน และสังฆทาน</p> <p>9. พระสงฆ์สวดอนุโมทนา</p> <p>10. เจ้าภาพและชาวบ้านกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล</p> <p>11. มัคทายกนำขอมาพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ และกราบลาพระสงฆ์</p> <p>12. พระสงฆ์กลับวัดวังแก้วเวภาราม</p> <p>13. ชาวบ้านรับประทานอาหารร่วมกัน</p>	<p>4. ที่เป็นผู้ชายจะทำหน้าที่ต่าง ๆ ในพิธีกรรม ส่วนผู้หญิงจะจัดเตรียมอาหารสำหรับถวายพระ</p> <p>2,3,4 แต่งกายด้วยชุดขาวมอญ ผู้ชายนุ่งโสร่ง ผู้หญิงนุ่งผ้าถุง</p>

จากตารางข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าประเพณีบรรพชาและอุปสมบทมีผู้เข้าร่วมพิธีดังนี้

ก. พระสงฆ์

ประเพณีพิธีบรรพชาและอุปสมบทของชาวมอญบ้านวังกะ พระสงฆ์ที่เข้าร่วมพิธีเป็นพระสงฆ์จากวัดวังแก้วเวการาม (ดูภาพที่ 175 ประกอบ) การเจริญพระพุทธมนต์ในพิธีเป็นภาษาบาลีทำนองแบบมอญ

ภาพที่ 175 ภาพพระสงฆ์ในพิธีบรรพชา

ข. มัคทายก

มัคทายกทำหน้าที่นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีต่าง ๆ ในประเพณีบรรพชาและอุปสมบทเป็นผู้อาวุโสในชุมชนมอญบ้านวังกะ นำประกอบพิธีด้วยภาษามอญและลำดับขั้นตอนตามธรรมเนียมชาวมอญ

ค. ชาวบ้าน

ชาวมอญที่เข้าร่วมประเพณีบรรพชาและอุปสมบทส่วนมากเป็นวัยผู้ใหญ่และวัยรุ่น เป็นญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่รู้จักกัน ชาวมอญที่มาร่วมในพิธีแต่งกายด้วยชุดมอญ ผู้หญิงแต่งกายชุดมอญสวยงามเป็นพิเศษ เน้นสีขาวแดง (ดูภาพที่ 176 ประกอบ)

ภาพที่ 176 ภาพชาวบ้านในประเพณีบรรพชาและอุปสมบท

2. วัตถุประสงค์ในการจัดประเพณี

ประเพณีบรรพชาและอุปสมบทมีวัตถุประสงค์เพื่อสะสมบุญตามความเชื่อว่าการสร้างพระสงฆ์เป็นการทำบุญแล้วได้บุญมากอย่างหนึ่ง นอกจากนั้นยังเป็นการตอบแทนพระคุณบิดามารดา เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อบุตรชายได้บวชพระบิดามารดาจะสามารถเกาษาผ้าเหลืองของบุตรขึ้นสวรรค์ได้

3. โอกาสในการจัดประเพณี

ประเพณีบรรพชาและอุปสมบทจัดขึ้นในช่วงก่อนเข้าพรรษา เจ้าภาพจะไปขอวันที่เหมาะสมจากเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม ส่วนใหญ่ชาวมอญบ้านวังกะจะจัดประเพณีบรรพชาและอุปสมบทหมู่ พิธีบรรพชาและอุปสมบทจัดขึ้น 3 วัน วันแรกเป็นการเตรียมงาน อาหาร สถานที่ และอุปกรณ์ต่าง ๆ วันที่ 2 เป็นวันแห่ناقและบรรพชาและอุปสมบท วันที่ 3 เป็นวันทำบุญฉลองพระใหม่

4. สถานที่จัดประเพณี

สถานที่จัดพิธีบวชนาคคือศาลาการเปรียญ และสถานที่ประกอบพิธีอุปสมบทคือ อพระอุโบสถ วัดวังแก้วเวการาม

5. ขั้นตอนการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีอุปสมบทมีลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ดังนี้

พิธีบวชนาค เริ่มแห่ناقจากหมู่บ้านไปที่วัดวังแก้วเวการาม เมื่อถึงศาลาการเปรียญ พระสงฆ์จำนวน 7 รูปนั่งหน้าพระประธานเพื่อประกอบพิธีกรรม ผู้บวชนั่งเรียงแถวหน้าพระสงฆ์ พ่อแม่และญาติผู้บวชนำหม่อมงคลวางบนโต๊ะหน้าคณะสงฆ์เพื่อประกอบพิธี จากนั้นมีคณาจารย์โยงสายสิญจน์ล้อมรอบผู้บวชและหม่อมงคลและนำบูชารัตนตรัย ตามด้วยอาราธนาศีล 5 อาราธนา

พระปริตร พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ระหว่างพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์มีคณาจารย์กวดเขียนที่หม่อมมงคล เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบมีคณาจารย์และชาวบ้านดับเทียนที่หม่อมมงคลและเก็บสายสิญจน์ จากนั้นพระสงฆ์ผูกข้อมือให้กับผู้บวช มีคณาจารย์นำผู้บวชและชาวบ้านที่มาพร้อมในพิธีขอขมาพระรัตนตรัยและกราบลาพระสงฆ์ พ่อแม่และญาติพี่น้องปลงผมให้นาค (ดูภาพที่ 177 ประกอบ) และนำขมิ้นส้มป่อยในหม่อมมงคลล้างศีรษะและร่างกายนาค นาคเปลี่ยนชุดใหม่เตรียมสำหรับเข้าสู่พิธีอุปสมบท

ภาพที่ 177 ภาพพ่อแม่ญาติพี่น้องกำลังปลงผมนาค

พิธีบรรพชาและอุปสมบท เริ่มเวลา 15.00 น. นาคนุ่งโสร่งพื้นแดงลายตาราง สวมเสื้อแขนยาวสีขาว และหมวกใบสีขาวพาดเฉียงไหล่ซ้าย มาพร้อมกันที่รวมกันที่โบสถ์ พระสงฆ์นำนาคทั้งหมดทำพิธีขอขมาพ่อแม่ที่ด้านหน้าโบสถ์ โดยนาคกราบพ่อแม่ 3 ครั้ง พ่อแม่รับไหว้และมอบผ้าไตรจีวรให้แก่ นาครับผ้าไตรจีวรจากพ่อแม่แล้วนำไปทำพิธีบวชพระในโบสถ์ ส่วนพ่อแม่ญาติพี่น้องรอด้านนอกโบสถ์ เมื่อครองจีวรเรียบร้อยแล้วออกมารับบาตรจากพ่อแม่ที่หน้าโบสถ์ แล้วกลับเข้าไปประกอบพิธีบวชพระในโบสถ์ต่อไป พระมหาสุชาติ สิริปัญญา เจ้าอาวาสวัดวังแก้ว วิเวการาม ประกอบพิธีบรรพชาและอุปสมบทให้แก่พระใหม่เสร็จเรียบร้อยแล้วเดินออกจากโบสถ์เป็นรูปแรก ตามด้วยพระสงฆ์รูปอื่น ๆ และพระใหม่เดินออกจากโบสถ์ พ่อแม่ญาติพี่น้องถวายปัจจัยครอบครัวญาติพี่น้องของพระใหม่ไปรยฝนรัตนะให้แก่ชาวบ้านที่มาพร้อมในพิธี

พิธีทำบุญพระใหม่ เริ่มเวลา 10.00 น. พระสงฆ์ที่ได้รับนิมนต์และพระใหม่เดินทางมาถึงบ้าน ชาวบ้านผู้ชายปูผ้าให้พระสงฆ์เหยียบและนำผ้าเช็ดทำความสะอาดเท้าให้พระสงฆ์ทุกรูปก่อนเดินเข้าไปภายในบ้าน เมื่อพระสงฆ์และพระใหม่นั่งประจำที่อาสนะแล้ว ชาวบ้านถวายน้ำดื่มแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์โยงสายสิญจน์จากหิ้งพระล้อมหม่อมมงคล และโยงสายสิญจน์ไปยังพระทุกรูป หลังจากนั้นมคณาจารย์เริ่มนำประกอบพิธีกรรมโดยนำบุชารัตนตรัย ตามด้วยอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ (ดูภาพที่ 178 ประกอบ) เจ้าภาพถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพถวายจตุปัจจัย ดอกไม้ ธูปเทียน และสังฆทาน

พระสงฆ์สวดอนุโมทนา ชาวบ้านร่วมกันกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่เจ้าภาพและชาวบ้านที่มาร่วมงาน เมื่อพระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์แล้วชาวบ้านขอมา พระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ แล้วกราบลาพระสงฆ์ หลังจากนั้นชาวบ้านรับประทานอาหารร่วมกัน และแยกย้ายกลับบ้าน

ภาพที่ 178 ภาพพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในพิธีทำบุญฉลองพระใหม่

6. สัญลักษณ์ในพิธีกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีบรรพชาและอุปสมบท สัญลักษณ์ในพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

ก. หม้อมงคล

ในพิธีอุปบรรพชาและอุปสมบทพ่อแม่ผู้บวชจะเตรียมหม้อมงคลโดยนำหม้อดินใส่น้ำขมิ้นส้มป่อย ใบมะพร้าว 3 ใบ ใบหว่า ดอกไม้ รูป เทียน เข็ม ด้าย ไม้ขีดไฟ (ดูภาพที่ 179 ประกอบ) สำหรับนำเข้าพิธีบวช

ภาพที่ 179 ภาพชาวบ้านกำลังเตรียมหม้อมงคล

ข. เครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์

ในพิธีบรรพชาและอุปสมบทพ่อแม่ผู้บวชจะเตรียมเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ประกอบด้วย บาตรพระ ผ้าไตรจีวร เสื้อ หมอน ร่ม (ดูภาพที่ 180 ประกอบ)

ภาพที่ 180 ภาพอัฐบริขารและเหรียญโปรยทาน

ค. ฝนรัตนะ

เจ้าภาพเตรียมฝนรัตนะหรือเหรียญโปรยทานสำหรับแจกผู้เข้าร่วมในพิธีบรรพชาและอุปสมบท

การอุปสมบทเป็นประเพณีที่ชายมอญบ้านวังกะผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญและถือปฏิบัติในช่วงสำคัญของชีวิต การเข้าพิธีอุปสมบทเป็นการเปลี่ยนผ่านสถานะของชายหนุ่มสถานะของชายหนุ่มไปสู่การเป็นเพศบรรพชิต เป็นผู้มีความรู้ในทางธรรม การอุปสมบทเป็นการขัดเกลาทางสังคมโดยให้การอบรมศึกษาตามหลักพุทธศาสนา และชาวมอญเชื่อว่าพ่อแม่และผู้บวชจะได้บุญกุศลสูงจากการบวชของลูกชาย ประเพณีอุปสมบทของชาวมอญบ้านวังกะในปัจจุบันคล้ายกับพิธีบวชของชาวไทย มีการลดขั้นตอนบางอย่างลงเพื่อความสะดวกและสอดคล้องกับบริบทสังคมต่าง ๆ แต่ยังคงอัตลักษณ์พุทธศาสนิกชนที่มีศรัทธาอันแรงกล้าต่อพุทธศาสนา

3.2.3 ประเพณีแต่งงาน

ประเพณีแต่งงานเป็นพิธีกรรมสำคัญในระยะเวลาเปลี่ยนผ่านของชีวิต เป็นการประกาศให้สังคมให้รับรู้ว่ายายหญิงคู่หนึ่งตกลงปลงใจที่จะใช้ชีวิตและสร้างครอบครัวร่วมกัน จึงกล่าวได้ว่าการแต่งงานเป็นเรื่องทางสังคม เสฐียรโกเศศ กล่าวว่า การแต่งงานเป็นการเริ่มต้นของชีวิตครอบครัว ผู้ที่จะมีชีวิตเป็นครอบครัวได้คือชายหญิงที่เป็นสามีภรรยา อันได้เข้าสู่พิธีแต่งงาน เป็นปกติตามจารีตประเพณีที่มีอยู่ในสังคมนั้น การเป็นสามีภรรยากันต้องมีพิธีแต่งงานเพื่อให้มีผู้รู้เห็น เป็นพยานและเป็นความสุขความเจริญของคู่แต่งงาน คนมอญเรียกแต่งงานว่า “เพรงโกน” แปลว่า

แต่งลูก (เสฐียรโกเศศ, 2553: 1-3) ส่วน อาโด้ด (2560: ออนไลน์) อธิบายเรื่องการแต่งงานของ คนมอญไว้ในเพจ รามัญคดี-MON Studies ว่าคนมอญเรียกงานแต่งงานว่า “แหมเหงอ่ทอ่บตอว” แปลตรงตัวว่า “มงคลซ้อนมือ” หรือ “จีเรียง” ซึ่งเป็นพิธีรดน้ำเป็นบนมือบ่าวสาวโดยคนรดน้ำมีเพียง พ่อแม่สองฝ่าย 4 คนเท่านั้น

พิธีแต่งงานของชาวมอญแบบเดิมในวันสุกดิบจะมีการเตรียมข้าวของที่บ้านเจ้าบ่าว มีการส่งผักปลามาให้บ้านเจ้าสาวสำหรับทำอาหารเลี้ยงแขก ส่วนฝ่ายเจ้าสาวก็จะนำ “โหลดโซ่ง” หรือขนมลอดช่องไปส่งให้บ้านเจ้าบ่าวสำหรับเลี้ยงคนตอนเช้า ซึ่งโบราณมามีเพียงขนมลอดช่องเป็น ขนมมงคลงานแต่งงานเท่านั้น เช้าตรู่วันงานหลังเลี้ยงลอดช่องแล้ว ขบวนขันหมากของเจ้าบ่าวก็เคลื่อน มายังบ้านเจ้าสาว โดยมีเก้าแก่ถือตะเกียงนำหน้า เก้าแก่ต้องเป็นคู่ที่รักกันยืนยาวและยังมีคู่อยู่ เป็นหม้ายไม่ได้ ตามด้วยสาว ๆ ช่วยกันถือข้าวของเครื่องใช้สำหรับคู่บ่าวสาว เช่น ที่นอน หมอน มุ้ง เครื่องเรือน และเครื่องครัวต่าง ๆ แม่หม้ายห้าม (ปัจจุบันไม่มีทั้งตะเกียง และแม่หม้ายก็สามารถ ร่วมขบวนได้) ที่บ้านเจ้าสาวจะมีการกั้นประตูเงินประตูทอง รวมทั้งการเจรจาระหว่างเก้าแก่สองฝ่าย เป็นพิธีรดตองพอสมควร ก่อนเชื้อเชิญขึ้นบ้าน ในงานอาจมีเพื่อนบ่าวสาว 1 คู่ไม่ให้บ่าวสาวชัดเจน จากนั้นบ่าวสาวพากันไหว้ผีบ้านผีเรือนของเจ้าสาว นำพานดอกไม้และอาจมีผ้าไหว้ด้วยกราบพ่อแม่ และญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย พ่อแม่ญาติผู้ใหญ่รับดอกไม้และผ้าไว้แล้วใส่เงินกลับลงในพาน รวมกับเงิน สินสอดให้บ่าวสาวใช้เป็นทุนตั้งต้นชีวิตคู่ก่อร่างสร้างครอบครัวของตนต่อไป ฝ่ายสาวกราบขมา ฝ่ายชาย ฝ่ายชายรับไหว้ และตามด้วยพิธีสูขวัญ มีอาจาบะ (อาจารย์สูขวัญ) เป็นผู้ทำพิธีให้บ่าวสาว อาจารย์จะสวดมงคลคาถา แห่ให้ศีลให้พร รวมทั้งหลักในการปฏิบัติต่อกันเพื่อการครองเรือนที่เป็น มงคลต่อชีวิต เสร็จแล้วเป็นพิธีรดน้ำ อันเป็นที่มาของชื่อพิธีแต่งงานว่า “แหมเหงอ่ทอ่บตอว” (พิธีมงคลซ้อนมือ) จากนั้นฝ่ายเจ้าสาวก็จะนำลอดช่องออกมาเลี้ยงแขกภายในงาน ซึ่งพิธีใช้เวลาเพียง ครึ่งวัน งานแต่งงานของมอญสมัยโบราณไม่มีพิธีทางสงฆ์ อาโด้ด (2560: ออนไลน์)

กาญจนา ดวงพิณชัยกุล (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2562) กล่าวว่า ผู้หญิงแต่งงานแล้ว ต้องไปนับถือผีตามผู้ชาย ถ้าเจ้าสาวเป็นคนมอญต้องบอกผีบรรพบุรุษเพื่อเปลี่ยนผี สมัยก่อนผู้หญิง มีลูกก่อนแต่งงานจัดงานแต่งงานไม่ได้ ผู้หญิงหม้ายต้องจัดงานแต่งงานตอนบ้ายเท่านั้น สมัยนี้ เปลี่ยนไปมาก เด็กวัยรุ่นตั้งท้องก็รีบจัดงานแต่งงานซึ่งตามธรรมเนียมของคนมอญแต่งไม่ได้ การแต่งงานของคนมอญบ้านวังกะสมัยนี้จัดแบบคนไทยมากขึ้น เด็กวัยรุ่นเรียนจบไปทำงานและ แต่งงานกับคนนอกหมู่บ้าน แต่ถ้าเป็นเจ้าสาวคนมอญต้องกลับมาจัดประเพณีที่บ้านเจ้าสาว

อรัญญา เจริญหงสา เล่าว่า การแต่งงานของชาวมอญแต่เดิมจะไม่นิมนต์พระ เป็นพิธี ของครอบครัวทั้งสองฝ่าย คนมอญจะเคร่งครัดตามความเชื่อหลายอย่าง เช่น คนตั้งครุภักก่อนจะจัด พิธีแต่งงานไม่ได้ เป็นสิ่งไม่ดีกับตัวเอง แต่จัดเลี้ยงเพื่อให้ญาติผู้ใหญ่รับรู้ได้ ผู้ประกอบพิธีส่วนใหญ่ต้อง เป็นผู้หญิงและต้องมีครอบครัวสมบูรณ์ ไม่เคยหย่าร้าง ไม่เป็นหม้าย ผู้ที่จะถือเครื่องขันหมากต้อง

ไม่เป็นแฝด ต้องมาจากครอบครัวที่สมบูรณ์ พ่อแม่ไม่หย่าร้าง ปัจจุบันเจ้าบ่าวเจ้าสาวหลายคู่นิมนต์พระมาทำบุญบ้านด้วยในวันแต่งงาน เป็นการผสมผสานให้เกิดเป็นสิริมงคลทั้งเจ้าบ่าวเจ้าสาวและคนในครอบครัว (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2564)

ยิงโทน ดวงพิณชัยกุล ให้ข้อมูลว่า สมัยก่อนคนมอญแต่งงานสินสอดเป็นเงิน ทอง วัควาย ที่นา แต่งงานต้องดูฤกษ์ตามตำรามอญ เดือนหนึ่งมีวันดี 2-3 วัน วันแห่งนั้นหากฝ่ายเจ้าบ่าวเตรียมที่นอนและสำหรับข้าวมาด้วย เพราะแต่งงานแล้วต้องอยู่บ้านเจ้าสาว 7 วัน 7 คืน และเจ้าบ่าวต้องอยู่บ้านเจ้าสาว 3 ปีถึงจะกลับมาอยู่บ้านตนเองได้ งานแต่งงานของคนมอญถ้าเจ้าภาพไม่เชิญชาวบ้านจะไม่ไปร่วมงานเพราะเชื่อว่าไม่ดี ถ้าเป็นงานบวช เจ้าภาพไม่เชิญก็ไปได้ ธรรมเนียมมอญเจ้าสาวถ้าไม่โสดจัดพิธีแต่งงานจะไม่ดีกับตัว สมัยก่อนเคร่งครัดมาก ผู้ชายถ้าขึ้นไปบนบ้านเจ้าสาวผู้ใหญ่จะให้แต่งงานกันตอนเย็น สมัยก่อนมีพิธีหมั้นกันก่อน การเชิญเพื่อนบ้านโดยบอกกล่าวกัน สมัยนี้เชิญด้วยบุหรี่ยี่ ค่าสินสอดตามฐานะ เงินค่าสินสอดแต่งงานแล้วอาจให้แม่ฝ่ายเจ้าสาว หรือพ่อแม่เจ้าสาวอาจให้บ่าวสาวไปสร้างครองคร้ว เจ้าบ่าวเจ้าสาวต้องไปบอกพ่อปู่ให้รับรู้ สมัยก่อนงานแต่งงานไม่นิมนต์พระมาร่วมประกอบพิธี สมัยนี้ในชุมชนมอญบางบ้านนิมนต์พระสงฆ์มาร่วมงานด้วยเหมือนคนไทย ฝาแฝดห้ามเป็นผู้ถือสิ่งของต่าง ๆ ในขบวนขันหมาก (ยิงโทน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2564)

นายยิงโทนเล่าเพิ่มเติมว่า สมัยก่อนเมื่อมีงานแต่งงานในขณะประกอบพิธีจะจุดไฟเผา กาบมะพร้าวและพริก ควันไฟทำให้คนในงานรำลึก ซึ่งมีเรื่องเล่าเป็นที่มาของการจุดกาบมะพร้าวและพริกนี้ว่า มีเทวดา 7 คนลงมาเกิด เป็นชาย 4 คน หญิง 3 คน เทวดาชายหญิง 3 คู่แต่งงานกันไป เหลือเทวดา 1 องค์ไม่มีคู่ เมื่อไปงานแต่งงานของเพื่อนจึงจุดกาบมะพร้าวแกล้งเพื่อน เป็นที่มาของการจุดกาบมะพร้าวในงานแต่งงานของคนมอญสมัยก่อน สมัยนี้ไม่มีแล้ว (ยิงโทน ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2564)

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคภาคสนามประเพณีแต่งงานในวันที่ 9-11 กรกฎาคม พ.ศ. 2562 เจ้าสาวเป็นคนมอญ เจ้าบ่าวเป็นคนไทย และวันที่ 6-7 มีนาคม พ.ศ. 2564 เจ้าสาวเป็นคนมอญ เจ้าบ่าวเป็นคนมอญ องค์ประกอบของการจัดประเพณีแต่งงาน มีดังนี้

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีแต่งงาน

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW		
พิธีแต่งงาน	จุดประสงค์ เพื่อประกาศให้สังคมรับรู้การอยู่ร่วมกันของคู่บ่าวสาว และเพื่อตอบแทนพระคุณของพ่อแม่	ผู้เข้าร่วมพิธี 1. เจ้าบ่าว 2. เจ้าสาว 3. ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าว 4. ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาว 5. ผู้ประกอบพิธี 6. ชาวบ้าน	โอกาส พิธีแต่งงานจัดตามฤกษ์ยามที่เหมาะสม เดือนสี่ เป็น เดือนสุดท้ายของการจัดพิธีแต่งงาน	สถานที่ บ้านเจ้าสาว	อุปกรณ์ 1. แลกกันมงคล 2. ชั้นหมาก 3. เครื่องขันหมาก 4. ต้นกล้วย 5. ต้นอ้อย	ขั้นตอน 1. ชาวบ้านมาที่บ้านเจ้าสาว นำเงินมาช่วยงาน เจ้าภาพเลี้ยงอาหารและมอบของขวัญให้ 2. เมื่อถึงเวลาตามฤกษ์ ขบวนขันหมากของเจ้าบ่าวแห่มาที่หน้าบ้านเจ้าสาว เพื่อนและญาติเจ้าสาวกันประตูเงิน ประตูทอง 3. เจ้าบ่าวและเจ้าสาวพร้อมผู้ใหญ่ฝ่ายทั้งสองฝ่ายนั่งหน้าผู้ประกอบและญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวเชิญมาร่วมเป็นสักขีพยาน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี 1. เป็นคนไทย แต่งชุดขาวมอญ สีสสร้อยด้วยภาษาไทย 2. เป็นคนมอญ แต่งชุดเจ้าสาวแบบชาวไทยและ 3. เป็นผู้ที่ตั้งพิธีภาษาไทยและ 4. เป็นผู้หญิง 5. เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีด้วยภาษามอญ 6. ส่วนใหญ่แต่งกายด้วยชุดขาวมอญ

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>4. ผู้ประกอบพิธีนำเจ้าบ่าวเจ้าสาวไปไหว้พระ ไหว้พ่อแม่ และไหว้ญาติผู้ใหญ่</p> <p>5. เจ้าบ่าวมอบสินสอดให้ฝ่ายเจ้าสาว แม่เจ้าสาวนำพานเงินสินสอดทูลคืนรีชชะเข้าไปเก็บในห้อง</p> <p>6. ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวพาเจ้าบ่าวและเจ้าสาวไปเข้าพิธีสังตั้งในห้องหอที่มีผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาว 2 คนนอนคนเดียว</p> <p>7. เจ้าบ่าวและเจ้าสาวต้องซื้อเตียงเป็นธรรมเนียมโดยมอบเงินให้ผู้ใหญ่ทั้ง 2 คนที่นอนอยู่คนเดียว ญาติผู้ใหญ่ถวายพระคู่บ่าวสาว</p> <p>8. เสริจจากพิธีสังตั้งเข้าหอ เจ้าบ่าวเจ้าสาวไปไหว้ศาลพ่อปู่</p> <p>9. เจ้าภาพเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงาน</p>	

จากตารางข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าผู้เข้าร่วมประเพณีแต่งงานของชาวมอญบ้านวังกะ มีดังนี้

ก. เจ้าบ่าว เจ้าสาว

เจ้าสาวเป็นชาวมอญในชุมชนมอญบ้านวังกะ ประกอบอาชีพครู สื่อสารด้วยภาษาไทยและภาษามอญได้ ส่วนเจ้าบ่าวเป็นคนไทย ไม่สามารถสื่อสารด้วยภาษามอญได้ เมื่อเจ้าสาวแต่งงานแล้วต้องเปลี่ยนไปนับถือผีตามฝ่ายชาย และเจ้าสาวต้องแจ้งบอกกล่าวผีบรรพบุรุษของตนเองให้รับรู้ ประเพณีแต่งงานของชาวมอญบ้านวังกะ เมื่อเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าพิธีแต่งงานเรียบร้อยแล้วจะไปไหว้ศาลพ่อปู่เพื่อบอกกล่าว

ข. ผู้ประกอบพิธี

ผู้ทำหน้าที่นำประกอบพิธีและลำดับพิธีต่าง ๆ ในประเพณีแต่งงานเป็นผู้อาวุโสในชุมชนมอญบ้านวังกะ นำประกอบพิธีด้วยภาษามอญและลำดับขั้นตอนตามธรรมเนียมชาวมอญ (ดูภาพที่ 181 ประกอบ) ผู้ทำหน้าที่นำประกอบพิธีในประเพณีแต่งงานที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นผู้ชาย จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่า ผู้ทำหน้าที่นำประกอบพิธีส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง มีครอบครัวสมบูรณ์ ไม่เคยหย่าร้าง ไม่แต่งงานหลายครั้ง

ภาพที่ 181 ภาพผู้นำประกอบพิธีแต่งงาน

ค. ผู้ทำหน้าที่ในพิธีส่งตัวเข้าหอ

ญาติผู้ใหญ่ที่ทำพิธีส่งตัวเข้าหอเป็นญาติผู้ใหญ่จากฝ่ายเจ้าสาว โดยเป็นผู้หญิง 2 คนมาจากครอบครัวที่สมบูรณ์ ไม่หย่าร้าง ไม่เป็นหม้าย มีความสงบสุขในครอบครัว (ดูภาพที่ 182 ประกอบ)

ภาพที่ 182 ภาพผู้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาว 2 คนในพิธีส่งตัวเข้าหอ

ง. ชาวบ้าน

ชาวมอญที่เข้าร่วมประเพณีแต่งงานส่วนมากเป็นญาติพี่น้องและเพื่อนของเจ้าบ่าวเจ้าสาว ชาวบ้านฝ่ายเจ้าสาวมาร่วมเตรียมงาน ทำอาหาร จัดสถานที่ และมาร่วมในพิธีแต่งงาน ชาวมอญที่มาร่วมในพิธีแต่งกายด้วยชุดมอญ ผู้หญิงแต่งกายชุดมอญสวยงาม ญาติฝ่ายเจ้าบ่าวเป็นคนไทยในวันแต่งงานบางคนแต่งกายด้วยชุดชาวมอญ (ดูภาพที่ 183-184 ประกอบ)

ภาพที่ 183 ภาพชาวบ้านที่ช่วยทำอาหารในประเพณีแต่งงาน

ภาพที่ 184 ภาพชาวบ้านที่มาร่วมในประเพณีแต่งงาน

2. วัตถุประสงค์ในการจัดประเพณี

ประเพณีแต่งงานวัตถุประสงค์เพื่อประกาศให้สังคมรับรู้การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันของชายหญิง และเป็นการปฏิบัติตามธรรมเนียมของสังคม นอกจากนั้นจากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าสาวชวามอญเมื่อแต่งงานถือเป็นการตอบแทนพระคุณพ่อแม่เนื่องจากอุปสมบทให้พ่อแม่ไม่ได้

3. โอกาสในการจัดประเพณี

ประเพณีแต่งงานจัดขึ้นตามความเหมาะสมของคู่บ่าวสาว ชวามอญมีความเชื่อเรื่องวันดี-ไม่ดี เจ้าภาพจึงต้องหาฤกษ์วันแต่งงานให้เหมาะสมตามตำรามอญโดยมีผู้อาวุโสในชุมชนช่วยดูให้การจัดงานแต่งงานไม่จัดในช่วงเข้าพรรษา

4. สถานที่จัดประเพณี

สถานที่จัดประเพณีแต่งงานคือบ้านเจ้าสาว จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าสถานที่จัดพิธีมีซุ้มประตูทางเข้าประดับดอกไม้ จัดทำบริเวณสำหรับถ่ายภาพและตกแต่งด้วยดอกไม้ ฟ้า และป้ายอักษรย่อชื่อเจ้าบ่าวเจ้าสาว ลักษณะเหมือนงานแต่งงานของคนไทย (ดูภาพที่ 185 ประกอบ) มีภาพถ่ายคู่บ่าวสาวตั้งไว้ในบริเวณงาน จัดให้มีที่สำหรับใส่เงินของผู้ที่มาร่วมงานและแจกของชำร่วย (ดูภาพที่ 186 ประกอบ)

ภาพที่ 185 ซุ้มถ่ายภาพในประเพณีแต่งงานของชวามอญ

ภาพที่ 186 ภาพถ่ายเจ้าบ่าวเจ้าสาวและของชำร่วยในประเพณีแต่งงาน

5. ขั้นตอนการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีแต่งงานมีลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ คือ เข้าวันประกอบพิธีแต่งงาน เจ้าบ่าวมาเตรียมตั้งขบวนขันหมากห่างจากบ้านเจ้าสาวระยะ 300 เมตร เตรียมขบวนแห่ขันหมาก ส่วนชาวบ้านที่มาร่วมพิธีมาที่บ้านเจ้าสาว นำเงินมาช่วยงาน เจ้าภาพเลี้ยงอาหารมอบของที่ระลึกให้ เมื่อถึงเวลาตามฤกษ์ ขบวนขันหมากของเจ้าบ่าวแห่มาที่หน้าบ้านเจ้าสาว (ดูภาพที่ 187 ประกอบ) เพื่อนและญาติเจ้าสาวกั้นประตูเงิน ประตูทอง (ดูภาพที่ 188 ประกอบ)

ภาพที่ 187 ภาพขบวนขันหมากและเจ้าบ่าว

ภาพที่ 188 ภาพฝ่ายเจ้าสาวกั้นประตูเงิน ประตูทอง

หลังจากนั้นเจ้าบ่าวและเจ้าสาวพร้อมผู้ใหญ่ฝ่ายทั้งสองฝ่ายนั่งด้านหน้าผู้ประกอบพิธี และญาติผู้ใหญ่ที่ฝ่ายเจ้าสาวเชิญมาร่วมเป็นสักขีพยาน ผู้ประกอบพิธีนำเจ้าบ่าวเจ้าสาวไหว้พระ ไหว้พ่อแม่ และไหว้ญาติผู้ใหญ่ที่มาในงาน หลังจากนั้นเจ้าบ่าวมอบสินสอดให้ฝ่ายเจ้าสาว (ดูภาพที่ 189 ประกอบ) แม่เจ้าสาวนำพานเงินสินสอดทูนศีรษะเข้าไปเก็บในห้อง (ดูภาพที่ 190 ประกอบ) จากนั้นถ้าแก่ฝ่ายเจ้าสาวพาเจ้าบ่าวและเจ้าสาวไปเข้าพิธีส่งตัวในห้องหอที่มีผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาว 2 คน นอนบนเตียง โดยเจ้าบ่าวและเจ้าสาวต้องซื่อเตียงเป็นธรรมเนียมโดยมอบเงินให้ผู้ใหญ่ทั้ง 2 คนที่นอน อยู่บนเตียง ญาติผู้ใหญ่อวยพรคู่บ่าวสาว เสร็จจากพิธีส่งตัวเข้าหอ เจ้าบ่าวเจ้าสาวไปไหว้ศาลพ่อปู่ หลังเจดีย์พุทธคยา เจ้าภาพเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงาน

ภาพที่ 189 ภาพเจ้าบ่าวมอบสินสอดให้แก่ฝ่ายเจ้าสาว

ภาพที่ 190 ภาพแม่เจ้าสาวนำสินสอดเข้าห้อง

6. สัญลักษณ์ในพิธีกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีแต่งงาน สัญลักษณ์ในพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

ก. แจกน้ใส่ดอกไม้สำหรับไหว้พระ ไหว้พ่อแม่

ในประเพณีแต่งงานเจ้าภาพจะเตรียมดอกไม้ใส่แจกันไว้สำหรับให้คู่บ่าวสาวไหว้
ในพิธี เช่น ดอกกุหลาบ (ดูภาพที่ 191 ประกอบ)

ภาพที่ 191 ภาพแจกันดอกไม้สำหรับไหว้พระ ไหว้พ่อแม่ครูบาอาจารย์ และไหว้ญาติผู้ใหญ่

ข. ขันหมากและเครื่องขันหมาก

ในประเพณีแต่งงานเจ้าบ่าวจะจัดขันหมากและเครื่องขันหมากตามที่ทั้งสองฝ่ายตกลงกันในวันหมั้น ได้แก่ เงิน ทอง ขนม กล้วย อ้อย มะพร้าว ไข่ต้ม หมูต้ม ฯลฯ (ดูภาพที่ 192-193 ประกอบ)

ภาพที่ 192 ภาพขันหมากและเครื่องขันหมากในพิธีแต่งงาน

ภาพที่ 193 ภาพขันหมากและเครื่องขันหมากในพิธีแต่งงาน

จากการที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า การแต่งงานของชาวมอญบ้านวังกะในสมัยก่อนมีความเรียบง่าย ประหยัด ประเพณีแต่งงานของชาวมอญบ้านวังกะในปัจจุบันมีลักษณะคล้ายประเพณีแต่งงานของคนไทย สังคมชาวมอญบ้านวังกะรับค่านิยมสมัยใหม่มาผสมผสานทำให้การแต่งงานของชาวมอญในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก คติความเชื่อบางอย่าง เช่น คนตั้งครุฑห้ามจัดพิธีแต่งงาน ปัจจุบันไม่เคร่งครัดมากเท่าเดิม ลดขั้นตอนในพิธีแต่งงานบางอย่างลง บางงานนิมนต์พระสงฆ์มาร่วมประกอบพิธีด้วยซึ่งแต่เดิมการแต่งงานจะไม่มีพิธีสงฆ์ ไม่มีการทำขวัญ คู่บ่าวสาวเหมือนสมัยก่อน สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง **การเปลี่ยนแปลงประเพณีแต่งงานของชาวมอญบ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี** ของ ฐิตารีย์ โกมะ และ ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง (2559) ที่พบว่า ประเพณีการแต่งงานของชาวมอญบ้านวังกะมีความเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องคติความเชื่อและการปฏิบัติ โดยให้ความสำคัญและความเคร่งครัดเกี่ยวกับการแต่งงานลดน้อยลง การลดหรือตัดทอนรายละเอียดหรือขั้นตอนต่าง ๆ ปัจจัยแวดล้อมที่สำคัญที่เข้ามากระทบ คือ การเลียนแบบ สื่อมวลชน การศึกษา การแต่งงานข้ามวัฒนธรรม ความเจริญเติบโตของระบบสาธารณสุขโรค และการตลาด ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในเรื่องของเวลาให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน และทำให้ประเพณีการแต่งงานมีความสวยงามและความทันสมัยมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ อาไต๊ด (2560: ออนไลน์) กล่าวว่า ปัจจุบันประเพณีแต่งงานแบบมอญดั้งเดิมในเมืองไทยแทบไม่มีให้เห็นแล้ว พิธีแต่งงานสมัยก่อนเป็นการประกาศให้ชาวบ้านรับรู้ใช้เวลาเพียงครึ่งวัน เสียค่าเลี้ยงดูแขก 2 มื้อ ไม่มีการเรียกร้องค่าสินสอด ฝ่ายชายมีเท่าไรก็นำมาเท่านั้น แต่ไม่ได้เอามาให้พ่อแม่เจ้าสาว เอามาให้ดูว่ามีแล้วบ่าวสาวก็เก็บเอาไว้สร้างครอบครัวของตน เมื่อเจ้าบ่าวถึงบ้านเจ้าสาว เจ้าแก่ของทั้งสองฝ่ายจะออกมาพูดจกกันเป็นพิธี เจ้าบ่าวจ่ายค่าผ่านประตูหยอกล้อกันพอเป็นพิธี หลังเข้าไปในบ้านเจ้าสาวจะพาบ่าวสาวไปทำพิธีขอมาผีบ้านผีเรือน ฝ่ายเจ้าสาว และฝ่ายสาวจะต้องลาออกจากผืนตนเองไปนับถือผีตามฝ่ายชาย จากนั้นทำพิธีรดน้ำบ่าวสาว ให้บ่าวสาวนำมือวางซ้อนกัน มือซ้ายเจ้าสาวอยู่ล่างมือขวาเจ้าบ่าวอยู่บน ซึ่งผู้ที่รดได้มีเพียงพ่อแม่ทั้งสองฝ่าย 4 คนเท่านั้นญาติผู้ใหญ่คนอื่น ๆ เพียงแต่รับไหว้ขอมาจากบ่าวสาวด้วยผ้าไหว้รับไหว้ด้วยเงินขวัญถุงแก่คู่บ่าวสาวเพื่อใช้ตั้งต้นทำมาหากินต่อไป จากนั้นอาจารย์พิธีทำขวัญ (บะ) หรือ “สู่วัว” โดยในช่วงชีวิตหนึ่งผู้ชายจะผ่านพิธีมงคลหรือพิธีทำขวัญ 3 ครั้ง ได้แก่ โคนจุกบวชนาค และแต่งงาน ส่วนผู้หญิงจะผ่านพิธีทำขวัญ 2 ครั้ง ได้แก่ โคนจุกและแต่งงาน จึงจะถือว่าเป็นคนที่สมบูรณ์ หน้าทีของอาจารย์พิธีทำขวัญ (บะ) คือ แผลให้ศีลให้พรบ่าวสาวทำนองมอญปลุกแนวคิดและคติในการครองเรือน หลังเสร็จพิธี นำขนมงานแต่งคือลอดช่องเลี้ยงดูแขกหรือทั้งสองฝ่าย จบพิธีเพียงครึ่งวัน ในอดีตคนมอญในรัฐมอญนิยมแต่งงานกันในเดือน “ปะซำจก” หรือ

เดือน 6 ของไทย ราวกลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนมิถุนายน ซึ่งหลังจากนั้นก็เข้าฤดูฝน ได้เวลาลงนาไร่กัน

3.2.3 ประเพณีทำบุญบ้าน

ประเพณีทำบุญบ้านของชาวมอญบ้านวังกะมีลักษณะใกล้เคียงกับการทำบุญบ้านของคนไทย การทำบุญบ้านมีวัตถุประสงค์เพื่อความเป็นสิริมงคลของครอบครัว เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของผู้อยู่อาศัย การทำบุญบ้านของชาวมอญบ้านวังกะไม่ได้มีกำหนดวันที่แน่นอนขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละครอบครัว

ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญมักมีการทำบุญร่วมด้วย การทำบุญบ้านเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับที่ประเพณีทำบุญเลี้ยงพระดังที่ เสฐียรโกเศศ กล่าวไว้ว่า ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของคนไทยย่อมมีการทำบุญทางพระพุทธศาสนา เช่น ทำบุญเลี้ยงพระและตักบาตร การทำบุญเลี้ยงพระมักนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ที่บ้านหรือสถานที่อื่นในตอนเย็นเรียกว่า สวดมนต์เย็น รุ่งเช้ามีถวายภัตตาหารพระสงฆ์ซึ่งมาเจริญพระพุทธมนต์เรียกว่า เลี้ยงพระเช้าหรือฉันเช้า มีการตักบาตรด้วย เมื่อมีงานเลี้ยงพระก็ย่อมมีการเลี้ยงแขกหรือที่มาช่วยงานด้วย เรียกว่า เลี้ยงแขก เป็นการเลี้ยงระหว่างญาติมิตรที่มีไมตรีจิตมาช่วยงาน ถ้าเป็นงานฉลองเกี่ยวกับเรื่องมงคลเพื่อแสดงความยินดีรื่นเริงเรียกว่า งานสมโภช (เสฐียรโกเศศ, 2558: 3-5)

ชาวมอญให้ข้อมูลว่า การทำบุญบ้านทำวันไหน เดือนไหนก็ได้ตามที่สะดวก ปีละกี่ครั้งก็ได้ กี่ปีครั้งก็ได้ เป็นการทำบุญให้กับบ้าน บ้านของลูกสาวทำเป็นประจำทุกปี เมื่อทำบุญแล้วก็ทำทานแจกของขวัญผู้มาร่วมงาน (กัญญา หงสวดี, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2563)

การทำบุญบ้านนอกจากจะเป็นการทำบุญตามความเชื่อในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีของครอบครัว ญาติพี่น้องได้มาร่วมงาน จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ก่อนถึงวันงานญาติของเจ้าภาพจากประเทศเมียนมานำปลามาให้ทำอาหารเพื่อร่วมทำบุญด้วย ก่อนถึงวันงานญาติพี่น้องมาช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธี เตรียมทำหม่อมงคล เตรียมทำอาหาร และเตรียมของถวายพระ การที่เจ้าภาพทำอาหารเลี้ยงแขกนั้น นอกจากจะเพื่อแสดงน้ำใจต่อผู้ที่มาช่วยเหลือแล้ว ยังทำให้รู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน มีความผูกพันกันมากยิ่งขึ้น ดังที่เสฐียรโกเศศ (2558: 6) กล่าวไว้ว่า มนุษย์จะมีความสุขขึ้นได้ตามสัญชาตญาณ ไม่ใช่แต่เรื่องกินอิ่มนอนหลับเท่านั้น ยังต้องได้รับความมีไมตรีจิตจากคนอื่นด้วย อย่างน้อยก็ในพวกเดียวกัน ดังนั้นเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นซึ่งถือว่าเป็นความสำคัญในชีวิต เป็นโอกาสควรจะยินดีก็มักมีการกินเลี้ยงร่วมกัน ในหมู่ญาติมิตร เป็นประเพณีสืบมา

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีทำบุญบ้านในวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2563 ที่บ้านลูกสาวนายภูญจาย หงสาวดี ซึ่งเป็นผู้บอกข้อมูลสำคัญของผู้วิจัย องค์ประกอบของการจัดประเพณีทำบุญบ้าน มีดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีทำบุญบ้าน

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี	
พิธีทำบุญบ้าน	จุดประสงค์ เพื่อความเป็นสิริมงคล และความร่มเย็นเป็นสุขของครอบครัว	ผู้เข้าร่วมพิธี 1. พระสงฆ์ 2. มัคทายก 3. เจ้าภาพ 4. ชาวบ้าน	โอกาส พิธีทำบุญบ้านจัดขึ้นตามความสะดวกของเจ้าภาพ การประกอบพิธีเริ่มเวลา 11.00 น.	สถานที่ บ้านเจ้าภาพ	อุปกรณ์ 1. หม้อมงคล 2. สายสิญจน์ 3. ชันน้ำมนต์ 4. ตาลปัตร 5. สังฆทาน 6. อาหารถวายพระ 7. ฝนรตนะ	ขั้นตอน 1. เจ้าของบ้านจัดเตรียมสถานที่ หม้อมงคล และเตรียมอาหารสำหรับถวายพระสงฆ์ 2. เจ้าภาพไปรับพระสงฆ์ที่วัด รังภิเวฬุการาม 3. พระสงฆ์จากวัดรังภิเวฬุการาม เดินทางถึงบ้านเจ้าภาพ 4. ชาวบ้านนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นบ้าน โดยชาวบ้านนำผ้าเช็ดเท้าของพระสงฆ์ก่อนเข้าภายในบ้าน 5. พระสงฆ์นั่งประจำที่อาสนะ ชาวบ้านถวายน้ำดื่มแด่พระสงฆ์ 6. มัคทายกนำบูชารัตนตรีย ตามด้วยอาราธนาศีล 5 อาราธนาพระปริตร	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี 1. มีจำนวน 15 รูป เจริญพระพุทธรูปด้วยภาษาบาลีแบบมอญ 2. เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม และลำดับพิธีด้วยภาษามอญ 3. จุดเทียนที่หม้อมงคลขณะพระสงฆ์เจริญพระพุทธรูป 4. เป็นผู้ไทยและผู้สูงอายุ เป็นส่วนมาก 4. ผู้ชายทำหน้าที่ต่าง ๆ ในพิธีกรรม ส่วนผู้หญิง จัดเตรียมอาหารถวายพระ 2,3,4 แต่งกายด้วยชุดขาวมอญ ผู้ชายนั่งเสรง ผู้หญิงนั่งพับเพ่ง

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>7. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์</p> <p>8. เจ้าภาพถวายภัตตาหารแต่พระสงฆ์ พระสงฆ์ฉันภัตตาหาร</p> <p>9. เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จ เจ้าภาพถวายจตุปัจจัย ดอกไม้ รูปเทียน และสังฆทาน พระสงฆ์อนุโมทนา</p> <p>10. เจ้าภาพและชาวบ้านกรวดน้ำ</p> <p>11. พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ แก่เจ้าภาพและชาวบ้านที่มาร่วมงาน</p> <p>12. มีคนยกน้ำขอมาพระรัตนตรัย และกราบลาพระสงฆ์</p> <p>13. เจ้าภาพส่งพระสงฆ์กลับวัด</p> <p>14. เจ้าภาพไปรยฝนรัตนะให้แก่ชาวบ้านที่มาร่วมในพิธี</p> <p>15. ชาวบ้านรับประทานอาหารร่วมกัน แล้วแยกย้ายกลับบ้าน</p>	

จากตารางข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประเพณี

ผู้เข้าร่วมในประเพณีทำบุญบ้านของชาวมอญบ้านวังกะ มีดังนี้

ก. พระสงฆ์

ในพิธีทำบุญบ้านของชาวมอญบ้านวังกะ พระสงฆ์ที่เข้าร่วมประกอบพิธีเป็นพระสงฆ์จากวัดวังแก้วเวการาม (ดูภาพที่ 194 ประกอบ) การเจริญพระพุทธมนต์ในพิธีเป็นภาษามอญและทำนองแบบมอญ

ภาพที่ 194 ภาพพระสงฆ์ที่มาประกอบพิธีทำบุญบ้าน

ข. มัคคนายก

มัคคนายกผู้ทำหน้าที่นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีต่าง ๆ ในพิธีทำบุญบ้าน เป็นผู้อาวุโสในชุมชนมอญบ้านวังกะ นำประกอบพิธีด้วยภาษามอญและลำดับขั้นตอนตามธรรมเนียมชาวมอญ

ค. ชาวบ้าน

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ชาวมอญที่เข้าร่วมประเพณีทำบุญบ้านส่วนมากเป็นวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ทั้งที่เป็นญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่รู้จักสนิทสนมกัน ชาวมอญที่มาร่วมในพิธีแต่งกายด้วยชุดมอญ ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีไม่ต้องนำอาหารมาร่วมถวายพระเนื่องจากเจ้าภาพจัดเตรียมอาหารถวายพระและอาหารเลี้ยงผู้มาร่วมพิธีทั้งหมด บางคนร่วมทำบุญถวายพระกับเจ้าภาพด้วยการนำเงินใส่ในขันหรือใส่ในหม้อมงคล บางคนนำข้าวของเครื่องใช้มาร่วมถวายเป็นสิ่งขมาทาน เงินทำบุญและข้าวของเครื่องใช้ทั้งหมดเจ้าภาพนำถวายพระสงฆ์

2. วัตถุประสงค์และโอกาสในการจัดประเพณี

ประเพณีทำบุญบ้านจัดขึ้นในช่วงก่อนเข้าพรรษาหรือตามความพร้อมและความสะดวกของครอบครัว วัตถุประสงค์ของการทำบุญบ้านเพื่อเป็นสิริมงคลแก่บ้าน และเพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของสมาชิกในบ้าน

3. สถานที่จัดประเพณี

สถานที่จัดประเพณีทำบุญบ้านของชาวมอญบ้านวังกะ คือบ้านของเจ้าภาพ (ดูภาพที่ 195 ประกอบ)

ภาพที่ 195 ภาพภายในบ้านซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีทำบุญบ้าน

4. ขั้นตอนการจัดประเพณี

ลำดับขั้นของการประกอบพิธีกรรมในประเพณีทำบุญบ้าน มีดังนี้ ช่วงเช้าของวันประกอบพิธีเจ้าของบ้านจัดเตรียมอาหารและสถานที่สำหรับพระสงฆ์ มีชาวบ้านที่รู้จักและสนิทสนมกันมาช่วยทำอาหารถวายพระและเลี้ยงผู้มาร่วมพิธี ช่วงสายชาวบ้านทยอยมาที่บ้านเจ้าภาพ ผู้มาร่วมงานไม่ต้องนำอาหารมาร่วมทำบุญ บางคนร่วมทำบุญนำเงินใส่ในหม้อมงคลเพื่อถวายพระหรือถวายของใช้สำหรับพระสงฆ์เป็นสังฆทาน

เวลา 10.00 น. มัคทายกมาถึงบ้านเจ้าภาพและจัดเตรียมหม้อมงคลที่เจ้าภาพได้เตรียมไว้ รวมทั้งขันน้ำมนต์ ที่กรวดน้ำ และอุปกรณ์ประกอบพิธีต่าง ๆ ส่วนเจ้าภาพไปรับพระสงฆ์จากวัดวังแก้วเวภาราม

เวลา 10.30 น. พระสงฆ์ที่ได้รับนิมนต์จำนวน 15 รูปเดินทางมาถึงบ้านเจ้าภาพ ชาวบ้านผู้ชายปูผ้าให้พระสงฆ์เหยียบและนำผ้าเช็ดทำความสะอาดเท้าให้พระสงฆ์ทุกรูปก่อนเดินเข้าไปภายในบ้าน (ดูภาพที่ 196 ประกอบ)

ภาพที่ 196 ภาพชาวบ้านกำลังเช็ดเท้าพระสงฆ์ก่อนเข้าบ้าน

เมื่อพระสงฆ์นั่งประจำที่อาสนะแล้ว ชาวบ้านถวายน้ำดื่ม พระสงฆ์โยงสายสิญจน์จากหิ้งพระล้อมหม่อมมงคล และส่งต่อสายสิญจน์ไปยังพระทุกรูป หลังจากนั้นมัคนายกเริ่มนำประกอบพิธี โดยนำบูชาพระรัตนตรัย ตามด้วยอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร จากนั้นพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ในระหว่างพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เจ้าภาพจุดเทียนที่หม่อมมงคลและใส่บาตรข้าวสุก โดยเจ้าภาพเชิญญาติผู้ใหญ่ร่วมตักบาตรข้าวสุก (ดูภาพที่ 197 ประกอบ) หลังจากพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ มัคนายกดับเทียนที่หม่อมมงคล จากนั้นเจ้าภาพถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์

ภาพที่ 197 ภาพเจ้าของบ้านกำลังใส่บาตรข้าวสุก

เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยเจ้าภาพถวายจตุปัจจัย ดอกไม้ รูป เทียน และสังฆทาน (ดูภาพที่ 198 ประกอบ) ชาวบ้านร่วมกันกรวดน้ำอุทิศกุศล (ดูภาพที่ 199 ประกอบ) พระสงฆ์สวดอนุโมทนาและประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่เจ้าภาพและชาวบ้านที่มาร่วมพิธี มัคนายกนำขอขมาพระรัตนตรัยและกราบลาพระสงฆ์ พระสงฆ์เดินทางกลับ ส่วนเจ้าภาพไปรยฝนรัตนะให้แก่ชาวบ้านที่มาร่วมพิธี หลังจากนั้นชาวบ้านรับประทานอาหารร่วมกันและแยกย้ายกลับบ้าน

ภาพที่ 198 ภาพชาวบ้านถวายจตุปัจจัย

ภาพที่ 199 ภาพชาวบ้านกำลังกรวดน้ำ

5. สัญลักษณ์ในพิธีกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีทำบุญบ้าน สัญลักษณ์ในพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

ก. หม้อมงคล

ในประเพณีทำบุญบ้านเจ้าภาพเตรียมหม้อมงคลลักษณะเดียวกับหม้อมงคลในประเพณีแต่งงาน ประเพณีบรรพชาและอุสมบท โดยนำหม้อดินหรือแจกันใส่น้ำขมิ้นส้มป่อย ใบมะพร้าว ใบหว้า ดอกไม้ รูป เทียน เข็ม ด้าย ไม้ขีดไฟ

ข. เครื่องสังฆทาน

เจ้าภาพเตรียมสังฆทานถวายพระสงฆ์ โดยเป็นกะละมังใส่ของใช้ต่าง ๆ เช่น น้ำยาล้างห้องน้ำ ผงซักฟอก กระดาษทิชชู ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีบางคนนำข้าวของเครื่องใช้มาร่วมถวายเป็นสังฆทาน เงินทำบุญและข้าวของเครื่องใช้ทั้งหมดเจ้าภาพนำถวายพระสงฆ์

3.3.5 ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ

ชาวมอญบ้านวังกะนั้บถือผีควบคู่กับพุทธศาสนา ผีเป็นความเชื่อดั้งเดิมของทุกชนชาติ ความเชื่อเรื่องผีสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นมอญที่เด่นชัด ชาวมอญบ้านวังกะนั้บถือผีบรรพชนและผีประจำหมู่บ้าน (พ่อปู่) และจัดประเพณีไหว้ผีเป็นประจำทุกปี ลูกชายมีหน้าที่รับผีบรรพบุรุษไว้ดูแล ผู้หญิงเมื่อแต่งงานออกไปต้องคืนผีตัวเองแล้วไปรับผีของสามี

ข้อมูลจากเพจ รามัญคดี-MON Studies อธิบายว่า ผี (Spirit) ที่คนมอญนับถือไม่ใช่ ผีตนกล้วย ตะเคียน ตานี หรือจอมปลวก แต่เป็นผีบรรพชนหรือผีปู่ย่าตายาย เรียก “ปาโน้ก” หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าผีบ้านผีเรือน มีตำนานการถือผีบรรพชนของมอญกล่าวว่า สมัยพุทธกาล เศรษฐีผู้หนึ่งมีภรรยา 2 คน ภรรยาหลงไม่มีลูกจึงอธิษฐานว่าลูกภรรยาน้อย ภรรยาเศรษฐีทั้งสองเมื่อตายไป ได้พยาบาลของเวรฆ่าลูกของอีกฝ่ายสลับกันไปทุกชาติ ชาติสุดท้ายฝ่ายหนึ่งเกิดเป็นผี อีกฝ่ายเกิดเป็นมนุษย์ ต่างมีลูกด้วยกันทั้งคู่ ฝ่ายผีไล่ตามกินลูกมนุษย์ มนุษย์จึงหนีไปพึ่งพระพุทธเจ้าซึ่งประทับอยู่ ณ เวฬุวันมหาวิหาร พระองค์ทราบความเป็นมาโดยตลอดด้วยพระอภิญญา จึงแสดงพระธรรมเทศนา แก่ นางผีและนางมนุษย์จนทั้งสองได้คิดเลิกจองเวรกัน ต่อมานางผีได้ไปอยู่กับมนุษย์ช่วยเหลือ ชาวเมืองทั้งหลายให้บังเกิดผลดีมีโภคทรัพย์สมบูรณ์ จึงกลายเป็นประเพณีการนับถือผีบ้านผีเรือน สืบต่อกันมาของชาวมอญ (อาโต้ด, 2560: ออนไลน์)

อาโต้ด (2560: ออนไลน์) อธิบายว่า สมัยโบราณมีการแบ่งคนมอญออกเป็น 3 กลุ่ม ตามถิ่นที่อยู่ดั้งเดิมโดยมีสัญลักษณ์ผีในการเคารพบูชาบรรพชนของแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกัน ได้แก่

1. “โหม่นเตียะ” มีถิ่นฐานอยู่แถบเมืองพะสิม สัญลักษณ์ผีคือมะพร้าว (มะพร้าวแก่ที่ ยังมีหางหนูติดอยู่ที่ขั้ว)
2. “โหม่นตาง” มีถิ่นฐานอยู่แถบเมืองหงสาวดี สัญลักษณ์ผีคือผ้า (เสื้อ โสร่ง ผ้าถุง ผ้าสไบ)
3. “โหม่นญะ” มีถิ่นฐานอยู่แถบเมืองสะเทิม เมาะตะมะ และเมาะลำเลิง มอญพวกนี้ เชื่อกันว่า อพยพมาจากแถบลุ่มน้ำโคธาวารี เมืองตะลิงคะทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย สัญลักษณ์ผีคือกระบอไม้ไผ่ (บรรจุน้ำและใบหว่า)

ภายหลังมีการแต่งงานข้ามกลุ่มและนำสัญลักษณ์ผีของแต่ละฝ่ายนับถือมารวมเข้าด้วยกัน เกิดเป็นสัญลักษณ์ผีมากมายในปัจจุบัน เช่น หม้อ ผ้า กระบอไม้ไผ่ ข้าวเหนียว กล้วยหอม มะพร้าว เต่า ไก่ ช้าง ม้า และงู ดังนั้น การนับถือผีบรรพชนผ่านสัญลักษณ์ผีชนิดต่าง ๆ ในปัจจุบันจึงมีลักษณะของการผสมผสาน โดยทั่วไปจะมีข้าวของเครื่องใช้ผี คือ ฟ้านุ่งผ้าห่ม (เสื้อ โสร่ง สไบ) และแหวนทองหัวพลอยแดง บางตระกูลจะเพิ่มมะพร้าวหางหนู กระบอไม้ไผ่ หอก ดาบ กริช หรือหม้อดินเข้าร่วมด้วย ข้อห้ามของการนับถือผีที่เหมือนกันคือ ห้ามคนนอกตระกูลเข้าตัวเรือนชั้นใน โดยเฉพาะในห้องซึ่งเป็นที่ตั้งของเสาผี (เสาเอก) ห้ามคนนอกตระกูลเข้ามาอนบนเรือน

ในลักษณะผัวเมีย (นอนร่วมมุ้งหรือเตียงเดียวกัน) และที่สำคัญห้ามสตรีมีครรภ์นั่งพิงหรือยื่นพิงเสาดินนอนนั้นในแต่ละตระกูลจะมีรายละเอียดข้อห้ามที่แตกต่างกันไปตามสัญลักษณ์ผี เช่น ผีเต่าเมื่อพบเต่าจะต้องนำมาทำอาหารเช่นไหว้ผี หากไม่ต้องการทำบาปด้วยการฆ่าเต่าก็ต้องสร้างบอกว่าเป็น “ตัวเนา” หรือ “ตัวเหม็น” (ชะอุย) เมื่อถึงเวลาที่มีการรำผีมอญเพื่อเลี้ยงผี ตอบแทนคุณที่ให้โชคลาภขอขมาที่ทำผิดจารีตประเพณี หรือตามที่ได้บนบานไว้ ขอให้หายป่วย หรือคนหายออกจากบ้านกลับคืนมา จะต้องนำเต่ามาทำอาหารเช่นไหว้ผีด้วย ผีข้าวเหนียว ห้ามให้ข้าวเหนียวกับคนอื่น ถ้าขโมยเอาโดยเจ้าของไม่รู้ไม่เห็นได้ ส่วนผีงูพบเจอไม่ว่าที่ใดห้ามตีโดยเด็ดขาดเพราะถือว่างูคือบรรพชน ในการรำผีก็จะต้องนำมาทำอาหารเช่นไหว้ผี (ปัจจุบันนิยมใช้ปลาไหลแทน)

เรื่องเล่าที่มาของการนับถือผีของชาวมอญบ้านวังกะ ชาวบ้านเล่าว่า มีสามีภรรยาคนหนึ่ง สามีออกไปหาฟืนในป่า ผีป่าปลอมตัวเป็นสามี เมื่อกลับมาบ้านภรรยาจำไม่ได้ว่าคนใดคือสามีตัวจริงของตนจึงไปขอให้พระพุทธรูปเจ้าช่วย พระพุทธรูปเจ้าจึงออกอุบายว่า ถ้าใครเป็นสามีตัวจริงจะต้องเข้าไปในกระบอกไม้ไผ่ได้ ผีป่าหลงกลพระพุทธรูปเจ้าเข้าไปในกระบอกไม้ไผ่ ภรรยาจึงรู้ว่าใครคือสามีตัวจริง เรื่องเล่านี้เป็นที่มาของการนับถือผีกระบอกไม้ไผ่เพราะชาวมอญบางคนกลัวผีกระบอกไม้ไผ่จึงเช่นไหว้ กระบอกไม้ไผ่กลายเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของการนับถือผีของชาวมอญบ้านวังกะ (อรรถาธิบายเจริณหงสา, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2562)

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีงานศพพบว่า ในวันเผาศพสัปเหร่อจะนำเสื้อผ้าของผู้เสียชีวิตห่อใส่ผ้าขาวม้วนทำเป็นตัวแทนของผู้ตาย ห่อผ้านี้ลูกชายหรือลูกคนที่ได้รับห่อผ้าคือผู้ที่รับผีบรรพบุรุษไปแล้วต้องจัดพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษทุกปี อรรถาธิบายเจริณหงสา ให้ข้อมูลว่า เสื้อผ้าของผู้ตายคือตัวแทนผีบรรพบุรุษคนล่าสุด ผู้ที่ได้รับเสื้อผ้าของผู้เสียชีวิตไปเก็บรักษาดูแลให้ดี อย่านำไปเผา หากชำรุดต้องเปลี่ยนใหม่ ชาวมอญให้ความสำคัญกับการเลี้ยงผี ทุกบ้านจะเลี้ยงผีหรือไหว้ผีทุกปี บางบ้านปีละครั้ง บางบ้านปีละ 2 ครั้ง ถ้าไม่เลี้ยงผีบรรพบุรุษก็ไม่ได้กิน หรือถ้าเลี้ยงไม่ครบผีบรรพบุรุษก็อาจไม่พอใจ ชาวมอญแต่ละครอบครัวจะเคร่งครัดเรื่องเลี้ยงผีบรรพบุรุษมาก แต่ละปีจะต้องเลี้ยงผี (อรรถาธิบายเจริณหงสา, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2562)

การรำผีมอญเป็นพิธีกรรมที่พบในกลุ่มคนไทยเชื้อสายมอญจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย อาทิ (2560: ออนไลน์) อธิบายเรื่องการรำผีมอญไว้ว่า พิธีรำผีกระทำเมื่อเกิดเหตุการณ์ผิดปกติขึ้น หรือมีข้อบ่งชี้บางประการเกิดขึ้น เช่น มีคนในบ้านหายสาบสูญหรือเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ อาจถูกผีทำจากการฝันข้อห้าม เช่น มีหญิงตั้งครรภ์พิงเสาดินบ้าน มีคู่สามีภรรยาที่เป็นคนนอกผีมานอนในบ้านในลักษณะผัวเมีย เมื่อมีการบนบานขอให้หายป่วย ให้คนหายกลับคืนมา เมื่อเจ้าบ้านหรือหัวหน้าครอบครัวไปหาไต่ถามหรือเจ้าพิธีให้ทำนาย หากผลทำนายบ่งบอกว่าเหตุอาเพศนั้นเป็นเพราะผีทำ ก็ต้องจัดพิธีรำผีเพื่อเป็นการขอขมา (อาโต้ด, 2560: ออนไลน์)

จากการสอบถามชาวบ้าน อรัญญา เจริญหงสา เล่าว่า ชาวมอญที่วังกะจะไม่มี
รำผีมอญ มีแต่ไหว้ผีประจำทุกปี ก่อนที่จะอพยพมาประเทศไทย ชาวมอญได้บอกผีบรรพชนว่าเมื่อไป
อยู่ประเทศไทยแล้วจะไม่ได้รำผีให้เพราะมีความลำบาก ไม่มีเงินมากมาย ไม่มีเงินจัดหาข้าวของ
ประกอบพิธีรำผี ชาวมอญบ้านวังกะจึงไม่มีรำผีมอญ (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน
2562)

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษวันที่ 24 พฤศจิกายน
2562 องค์ประกอบของการจัดประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ มีดังนี้

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีไหว้ผีบรรพบุรุษ	จุดประสงค์ เพื่อเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ และแสดง ความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ	ผู้เข้าร่วมพิธี 1. ไต้ง 2. เจ้าของบ้าน	โอกาส พิธีไหว้ผีบรรพบุรุษ จัดตาม ความพร้อม และเวลาที่ เหมาะสม และเป็นไปตาม ความเชื่อของเจ้าของบ้าน	สถานที่ ภายในบ้าน เจ้าของบ้าน	อุปกรณ์ 1. อาหารสำหรับไหว้ผีบรรพบุรุษ 2. เสื้อผ้า ของใช้ที่เป็นตัวแทนของผีบรรพบุรุษ	ขั้นตอน 1. เมื่อได้มาถึงบ้านที่จัดพิธี ไต้งจัดอาหารสำหรับไหว้ผีไล่เจ้าน เป็นชุด 2. ไต้งนำอาหารเข้าไปในห้องผี ในห้องเจ้าของบ้านเตรียมหม้อผ้า ของบรรพบุรุษนำมาวางไว้บนเตียง 3. ไต้งจุดเทียนที่อาหารไหว้เจ้าน ละ 1 เล่ม แล้วนำน้ำมะพร้าว ค่อย ๆ เทลงในจานอาหารไหว้ พร้อมกับสื่อสารกับผีบรรพบุรุษ ให้มารับของไหว้จากลูกหลาน แล้วนำน้ำแป้งฝุ่นประพรมที่อาหารและบริเวณพิธี

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>4. เมื่อผีบรรพบุรุษมาประทับร่างผีบรรพบุรุษพูดคุยกับลูกหลานผ่านโถง</p> <p>5. ลูกหลานถามไถ่ปัญหาที่ประสบ ผีบรรพบุรุษบอกแนวทางการแก้ไข</p> <p>6. ประมาณ 20 นาที ผีบรรพบุรุษออกจากร่าง</p> <p>7. โต้งกราบ และนำเหล้าค่อย ๆ เทลงที่จานอาหาร แล้วเดินออกจากห้อง</p> <p>8. โต้งนำอาหารที่เหลือให้ผีเจ้าของบ้านที่ช่วยรับประทาน บางส่วนนำไปเปรยให้นก ไก่</p>	

จากตารางข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประเพณี

จากการศึกษาพบว่าประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษของชาวมอญบ้านวังกะ มีผู้เข้าร่วมพิธี ดังนี้

ก. ผู้ประกอบพิธี

ในประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษของชาวมอญบ้านวังกะ ผู้ประกอบพิธี หรือ โต้้ง คือ นางโต๊ด เป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษของหมู่บ้าน รับหน้าที่จากโต้้งคนก่อนหน้าที่อายุมากแล้ว โต้้งประกอบพิธีเป็นภาษามอญ และลำดับขั้นตอนตามธรรมเนียมชาวมอญ (ดูภาพที่ 200 ประกอบ)

ภาพที่ 200 ภาพผู้ประกอบพิธี (โต้้ง) กราบไหว้ผีบรรพบุรุษหลังจากประกอบพิธีเสร็จ

ข. เจ้าของบ้าน

เจ้าของบ้านจัดเตรียมสถานที่ (ห้องผี) อาหารสำหรับไหว้ผี รวมทั้งเสื้อผ้าและของใช้ที่เป็นของบรรพบุรุษ นำมาเตรียมสำหรับประกอบพิธี เมื่อผีบรรพบุรุษมารับของเซ่นไหว้ ลูกหลานสอบถามปัญหาที่ประสบและแนวทางแก้ปัญหาจากบรรพบุรุษ ครอบครัวที่ผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลภาคสนามมีผู้ป่วยติดเตียง ลูกหลานได้สอบถามสาเหตุและแนวทางแก้ไข

2. วัตถุประสงค์และโอกาสในการจัดประเพณี

ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ สร้างขวัญและกำลังใจให้แก่สมาชิกในครอบครัว ช่วงเวลาที่จัดประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษคือหลังสงกรานต์ ก่อนเข้าพรรษา 1 ครั้ง และหลังออกพรรษา 1 ครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละครอบครัว บางครอบครัวจัดปีละ 1 ครั้ง บางครอบครัวจัดปีละ 2 ครั้ง จากการเก็บข้อมูลภาคสนามครอบครัวที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์จัดปีละ 2 ครั้ง

3. สถานที่และขั้นตอนการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษพบว่า พิธีกรรมจัดในบ้านของเจ้าของบ้านที่ประกอบพิธี ลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมในประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษมีดังนี้

เมื่อได้งมาถึงบ้านที่จัดพิธี ได้งจัดอาหารสำหรับไหว้ผีใส่จานเป็นชุด (ดูภาพที่ 201 ประกอบ) จากนั้นได้งนำอาหารเข้าไปในห้องผี ในห้องเจ้าของบ้านเตรียมห่อผ้าของบรรพบุรุษนำมาวางไว้บนเตียง ได้งจุดเทียนที่อาหารไหว้จานละ 1 เล่ม (ดูภาพที่ 202 ประกอบ)

ภาพที่ 201 ภาพได้งกำลังจัดเตรียมอาหาร

ภาพที่ 202 ภาพได้งกำลังจุดเทียนเพื่อเริ่มพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษ

แล้วนำน้ำมะพร้าวค้อย ๆ เทลงในจานอาหารไหว้ผี (ดูภาพที่ 203 ประกอบ) พร้อมกับสื่อสารกับผีบรรพบุรุษให้มารับของไหว้จากลูกหลาน แล้วนำน้ำแบ่งฝุ่นประพรมที่อาหารและบริเวณพิธี (ดูภาพที่ 204 ประกอบ) เมื่อผีบรรพบุรุษมาประทับร่าง บรรพบุรุษพูดคุยกับลูกหลานผ่านได้ง ลูกหลานถามไถ่ปัญหาที่ประสบ (ดูภาพที่ 205 ประกอบ) ผีบรรพบุรุษบอกแนวทางแก้ไข ประมาณ 20 นาที ผีบรรพบุรุษออกจากร่าง ได้งกราบ นำเหล่าค้อย ๆ เทลงที่จานอาหาร แล้วเดินออกจากห้อง ได้งนำอาหารไหว้ผีให้เจ้าของบ้านที่ป่วยรับประทาน บางส่วนนำไปโปรยให้นก ไก่

ภาพที่ 203 ภาพโถ้งค้อย ๆ เทน้ำใสในจานอาหาร

ภาพที่ 204 ภาพโถ้งประพรมน้ำแบ่งฝุ่นไปทั่วบริเวณพิธี

ภาพที่ 205 ภาพผีบรรพบุรุษกำลังสื่อสารกับลูกหลานผ่านผู้ประกอบพิธี (โถ้ง)

4. สัญลักษณ์ในพิธีกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษของชาวมอญบ้านวังกะ สัญลักษณ์ในพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

ก. อาหารไหว้ผีบรรพบุรุษ

อาหารไหว้ผีบรรพบุรุษขึ้นอยู่กับผีในสายตระกูล บางบ้านเป็นอาหารมังสวิรัต บางบ้านก็เป็นอาหารที่ผีบรรพบุรุษชอบรับประทานหรือบอกไว้ก่อนเสียชีวิต จากการเก็บข้อมูล

ภาคสนามประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ พบว่าอาหารไหว้ผีประกอบด้วย กล้วย มะพร้าว เหล้า ขนมหั้วลอย ขนมแปงกวน ข้าวสวย ข้าวเหนียว กับข้าว น้ำมะพร้าว น้ำเปล่า หมาก พลุ ไข่ต้ม (ดูภาพที่ 206 ประกอบ)

ภาพที่ 206 ภาพอาหารสำหรับไหว้ผีบรรพบุรุษ

ข. ท่อผ้าของผีบรรพบุรุษ

ท่อผ้าของผีบรรพบุรุษ (ดูภาพที่ 207 ประกอบ) เป็นเสื้อผ้าของบรรพบุรุษที่ลูกหลานนำมารับมอบเมื่อบรรพบุรุษเสียชีวิต นำมาประกอบพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษในทุก ๆ ปี หากเสื้อผ้าชำรุดลูกหลานจะต้องหาซื้อตัวใหม่ โดยเชื่อว่าถ้าเสื้อผ้าบรรพบุรุษขาดหรือชำรุด ลูกหลานจะพบเจอเรื่องไม่ดี

ภาพที่ 207 ภาพท่อผ้าของผีบรรพบุรุษ

ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษสะท้อนความเชื่อเรื่องผีและการปฏิบัติต่อบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษมีความเชื่อและข้อห้ามหลายอย่าง ชาวมอญเชื่อว่า การเลี้ยงผีมอญห้ามทำวันเสาร์และวันพระ เสื้อผ้าของผีบรรพบุรุษถ้าขาดหรือโดนหนูกัดต้องหาเปลี่ยนใหม่ หากได้งับประทานอาหารไหว้เยะแสดงว่าผีบรรพบุรุษหิวมาก บ้านใดไม่มีลูกชายรับเลี้ยงผีจะไหว้ผีบรรพชนต่างจากปกติ เช่น อรัญญารับผีมาดูแลเนื่องจากคู่แฝด

ของอรัญญาซึ่งเป็นผู้ชายไม่สะดวกรับผีไปเลี้ยงดู การประกอบพิธีไหว้บรรพบุรุษกรณีนี้จึงต่างออกไป โดยจะต้องจัดไต่ถุนบ้านในเวลา 19.00 น. หรือช่วงค่ำ (อรัญญา เจริญหงษา, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2562) ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษแสดงให้เห็นว่าชาวมอญนับถือพุทธศาสนาแต่ไม่ทิ้งความเชื่อเรื่องผี โดยยังคงปฏิบัติต่อผีบรรพชนอย่างเคร่งครัดและสืบทอดประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษมาจนปัจจุบัน

3.2.4 ประเพณีงานศพ

ประเพณีงานศพของชาวมอญบ้านวังกะมีลักษณะแตกต่างกันตามสาเหตุของการตาย การเสียชีวิตที่เรียกว่าตายไม่ดี เช่น ประสบอุบัติเหตุ ฆ่าตัวตาย ถูกทำร้าย ส่วนผู้สูงอายุที่สิ้นอายุขัยตามสมควรเรียกว่าตายดี การจัดประเพณีเกี่ยวกับการตายของชาวมอญบ้านวังกะยังคงยึดตามธรรมเนียมแบบอย่างมอญ ขณะเดียวกันก็มีการปรับเปลี่ยนขั้นตอนและรายละเอียดของพิธีกรรมบางอย่างเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ที่อาศัยในประเทศไทย

นายองเียน ใจเจริญ สัปเหร่อชาวมอญบ้านวังกะ เล่าว่า งานศพของชาวมอญเมื่อครั้งอยู่บ้านวังกะเก่าจัดตามธรรมเนียมมอญอย่างเคร่งครัด ขึ้นอยู่กับสาเหตุของการตาย ถ้าเสียชีวิตในบ้านจัดงานศพที่บ้านได้ ถ้าเสียชีวิตนอกบ้านจะต้องนำศพมาประกอบพิธีที่วัดเท่านั้น เมื่อย้ายมาอยู่ที่ปัจจุบัน บ้านเรือนอาศัยของชาวมอญคับแคบมาก ภายในบ้านมีพื้นที่จำกัด ไม่สะดวกในการจัดงานศพ เมื่อมีผู้เสียชีวิตชาวมอญจึงมักนำไปศพประกอบพิธีที่ศาลาแดง ซึ่งเป็นสถานที่สำหรับจัดงานศพที่หลวงพ่อดุตตะให้สร้างไว้ใช้ประโยชน์ อยู่ใกล้กับเจดีย์พุทธคยา เมื่อมีศาลาแดงแล้วไม่ว่าศพนั้นจะเสียชีวิตในบ้านหรือนอกบ้าน ชาวมอญบ้านวังกะจะนำศพมาประกอบพิธีที่ศาลาแดง หลังจากย้ายมาอยู่ที่ใหม่ในปัจจุบันมีชาวบ้านกลุ่มอื่นคนที่ไม่ใช่ชาวมอญอาศัยอยู่ด้วย หลวงพ่อดุตตะให้ปรับเปลี่ยนพิธีกรรมบางอย่างเพื่อให้อยู่ร่วมกับชาวไทย เช่น การรดน้ำศพ ซึ่งการรดน้ำศพของชาวมอญแบบเดิมจะนำร่างผู้เสียชีวิตจับนั่งและอาบน้ำให้ศพ แต่ปัจจุบันรดน้ำศพทำแบบคนไทย หลวงพ่อดุตตะให้เหตุผลว่าพิธีกรรมบางอย่างอาจไม่เหมาะสมและส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของคนไทยจึงให้เปลี่ยน (องเียน ใจเจริญ, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2563)

ลุงองเียนยังได้อธิบายถึงอานิสงส์ของการมาร่วมในงานศพว่า คนมอญเชื่อว่ามาช่วยงานศพนี้อานิสงส์มากเท่ากับการไปทำบุญที่วัด 10 ครั้ง คนที่มาอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพในงานศพที่ศาลาแดงก็ได้บุญมากเช่นกัน การได้มาร่วมงานศพยังได้พิจารณาถึงสังขารของชีวิต ชาวมอญที่มาร่วมในงานศพจะไม่คุยกันหรือส่งเสียงดัง และพระมหาสุชาติกำหนดข้อห้ามไว้ 2 ประการสำหรับการมาร่วมในงานศพที่ศาลาแดงคือ ห้ามตีฆ้องและห้ามเล่นการพนัน (องเียน ใจเจริญ, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2563)

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีงานศพของชาวมอญ ผู้วิจัยพบว่าการจัดงานศพของชาวบ้านขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน ทั้งสาเหตุการตาย สภาพครอบครัวของผู้ตาย และปัจจัยด้านอื่น ๆ กรณีผู้เสียชีวิตเป็นผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ มีผู้นับหน้าถือตาจำนวนมาก หรือเป็นญาติผู้ใหญ่ของบุคคลสำคัญในหมู่บ้าน การสวดพระอภิธรรมมักมีหลายวัน ส่วนผู้เสียชีวิตทั่วไปส่วนใหญ่สวดพระอภิธรรม 1-3 คืน

ความเชื่อชาวมอญเกี่ยวกับการเผาศพของชาวมอญ ลุงองเียน ใจเจริญ สัปเหร่อประกอบพิธี อธิบายว่า ชาวมอญบ้านวังกะไม่ได้ถือเรื่องการกำหนดฤกษ์ยามในวันเผาศพ มีข้อกำหนดแค่เพียงต้องหลังเวลาเที่ยงเป็นต้นไปจึงสามารถเผาศพได้ ชาวมอญที่เมืองมอญเมื่อเสียชีวิตแล้วจะเผาเลย ไม่มีสวดพระอภิธรรม และหากเสียชีวิตในวันพระต้องรีบเผาทันที เมื่อมาอยู่ในประเทศไทย หลวงพ่ออุตตมะให้ปรับใหม่ เพราะการเสียชีวิตบางกรณีต้องรอการพิสูจน์จากเจ้าหน้าที่ไม่สามารถเผาศพได้ทันที ดังนั้นการเผาศพจึงไม่ได้กระทำทันทีที่เสียชีวิตแบบเดิม แต่มีการปรับให้สอดคล้องกับสังคมไทยและสาเหตุของการตาย ส่วนคติความเชื่อการเผาศพของคนมอญที่ยังคงยึดถืออยู่คือศพที่มาจากหลังเผา ก่อนศพที่มาก่อนเผาทีหลัง (องเียน ใจเจริญ, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2563)

ในการจัดประเพณีเกี่ยวกับความตาย ชาวมอญเคร่งครัดในการจัดประเพณีเกี่ยวกับความตายเป็นอย่างมาก โดยมีความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องในประเพณีเกี่ยวกับการตายซึ่งชาวมอญให้ความสำคัญมาก ชาวมอญเชื่อว่าการปฏิบัติไม่ถูกต้องตามตำราหรือตามธรรมเนียมมอญจะส่งผลไม่ดีต่อชุมชน สัปเหร่อ และครอบครัวของผู้เสียชีวิต (องเียน ใจเจริญ, สัมภาษณ์ 12 เมษายน 2564)

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีงานศพชาวมอญบ้านวังกะครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2562 ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2562 ครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 22-24 พฤศจิกายน 2562 และครั้งที่ 4 เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2563 องค์ประกอบของการจัดประเพณีงานศพมีดังนี้

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีงานศพพรวาส

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีสวดพระอภิธรรม	จุดประสงค์ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับ เป็นการแสดงความออกถึงความรัก ความเคารพนับถือ และความกตัญญูแก่ผู้ที่ต่อสู้อย่างขมขื่น	ผู้เข้าร่วมพิธี 1. พระสงฆ์ 2. สัปเหร่อ 3. เจ้าภาพ 4. ชาวบ้าน	โอกาส พิธีสวดพระอภิธรรมเริ่มเวลา 19:00 น.	สถานที่ ศาลาแดง	ขั้นตอน 1. มีคนยกนำบูชาพระรัตนตรัยและอาราธนาศีล 2. พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมจบที่ 1 พัก 5 นาที เจ้าภาพถวายน้ำปานะแด่พระสงฆ์ 3. พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมจบที่ 2 พัก 5 นาที 4. พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมจบที่ 3 5. เจ้าภาพถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์ 6. กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับ 7. ชาวบ้านกราบลาพระสงฆ์ 8. พระสงฆ์เดินทวงกลับ	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี 1. มีจำนวน 4 รูป 1. สวดพระอภิธรรมเป็นภาษาบาลีแบบมอญ 2. เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีด้วยภาษาบาลี 3, 4 แต่งกายด้วยชุดขาวอมือผู้ชายนุ่งโจง ผู้หญิงนุ่งผ้าถุง ไม่ใช้สีดำหรือสีขาวทั้งหมด 3,4 ที่เป็นผู้หญิงทุกคนที่ผมยาวจะรวบหรือเกล้าผมเรียบร้อย ไม่ปล่อยหรือสยายผม 3 จัดเตรียมอาหารเลี้ยงผู้เข้าร่วมพิธี 4. ส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีเผาศพ	<ol style="list-style-type: none"> เพื่อส่งวิญญาณผู้ล่วงลับไปสู่ภพภูมิที่ดี เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้ผู้คนรู้จักปล่อยวางในสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ ตระหนักถึงสังขารของชีวิต และได้พิจารณาชีวิตที่แท้จริงว่าทุกสิ่งทุกอย่าง 	<ol style="list-style-type: none"> พระสงฆ์ สัปเหร่อ เจ้าภาพ ชาวบ้านที่มาร่วมงาน 	พิธีเผาศพจัดขึ้นในวันเผาศพ เริ่มเวลา 13:00 น.	เมรุ	<ol style="list-style-type: none"> แคร่ไม้ เครื่องสังฆทาน เครื่องบังสุกุล ห่อผ้าตัวแพนผู้เสียชีวิต มะพร้าว ชุดผ้าขาว ธูป ขาว น้ำส้มป่อย ผมนวดนะ กังสดาล 	<ol style="list-style-type: none"> เจ้าภาพถวายภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับ เจ้าภาพเสี่ยงทายผู้ที่มาร่วมงาน สัปเหร่อจัดเตรียมของใช้ในพิธีเผาศพ สัปเหร่อวัดความสูงญาติพี่น้องผู้เสียชีวิตด้วยเส้นด้ายแล้วนำด้ายนั้นใส่โลงศพ ชาวบ้านนำโลงศพออกมาวางบนแคร่ไม้ไผ่เตรียมแห่ไปเมรุ สัปเหร่อแต่งตั้งตัวให้ลูกคนโตหรือคนสุดท้ายของผู้เสียชีวิตด้วยผ้าขาว ชาวบ้านช่วยกันแห่ศพไปเมรุ 	<ol style="list-style-type: none"> มีจำนวน 4 รูปที่ได้รับนิมนต์ เดินนำหน้าขบวนแห่ศพ โดยเดินเรียงแถว สวดมาติกาด้วยภาษาบาลีสำนึกมอญ ทำหน้าที่จัดเตรียมสิ่งของและนำประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นผู้หญิงเป็นผู้ถือสิ่งของต่าง ๆ ในขบวนแห่ศพโดยนำของเทินไว้บนศีรษะเดินเรียงแถวตามลำดับ

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						8. พระสงฆ์สวดมนต์คา-บังสุกุล 9. เจ้าภาพถวายปัจจัยไทยธรรม ไปรยฝน รัตนะ 10. ชาวบ้าน 6 คนยกโลงศพมาที่หน้าแม่ แล้วเวียน 3 รอบ แล้วนำขึ้นวางหน้า เต่าเผา 11. สัปเหร่อผ่ามะพร้าวรดน้ำมะพร้าวที่ ศพ 12. พระสงฆ์และสามเณรขึ้นวางรูป 1 ดอกในโลงศพ 13. ชาวบ้านทยอยนำรูปคนละ 1 ดอก ขึ้นไปวางใส่โลงศพ 14. สัปเหร่อจุดเต่าเผาศพ 15. เมื่อควันลอยที่ปล่องแม่รุ ชาวบ้าน ทยอยกลับ	

จากตารางข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประเพณี

จากการศึกษาพบว่าประเพณีงานศพของชาวมอญบ้านวังกะ มีผู้เข้าร่วมพิธีดังนี้

ก. พระสงฆ์

ประเพณีงานศพของชาวมอญบ้านวังกะ พระสงฆ์ที่เข้าร่วมประกอบพิธีเป็นพระสงฆ์จากวัดวังแก้วเวการาม การสวดพระอภิธรรมและสวดพระพุทธรูปเป็นภาษาบาลีทำนองแบบมอญ

ข. มัคทายก

มัคทายกผู้ทำหน้าที่นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีต่าง ๆ ในประเพณีงานศพเป็นสัปเหร่อในชุมชนมอญบ้านวังกะ คือ นายองเียน ใจเจริญ นำประกอบพิธีด้วยภาษามอญ และลำดับขั้นตอนตามธรรมเนียมชาวมอญ

ค. ชาวบ้าน

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ชาวมอญที่เข้าร่วมประเพณีงานศพส่วนมากเป็นวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ชาวมอญที่มาร่วมในพิธีแต่งกายชุดมอญทั้งสีดำและสีอื่น ๆ ชาวบ้านอธิบายเรื่องการใส่เสื้อผ้าในงานศพของชาวมอญว่า ชาวมอญมาร่วมงานศพแต่งตัวตามปกติไม่จำเป็นต้องใส่สีดำก็ได้ ตามธรรมเนียมมอญไม่มีความเชื่อเรื่องการแต่งดำไว้ทุกข์อย่างคนไทย ชาวมอญแต่งกายไม่จำกัดสีได้ในงานศพได้ (กาญจนา ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2562) สุกัญญา เบาเนต (2551: 122-123) อธิบายไว้ว่า การแต่งสีในงานศพของชาวมอญอาจเนื่องมาจากการมีทัศนคติเกี่ยวกับความตายเช่นเดียวกับผู้คนในโลกตะวันออกที่มองเห็นความตายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวมกับการมีชีวิตเป็นวัฏจักรที่ครบวงจร ความตายจึงเป็นเรื่องปกติสามัญ และเชื่อว่าคนตายนั้นไปดี ในงานจึงมีมหรสพ การละเล่นต่าง ๆ และชาวมอญไม่มีความเชื่อเกี่ยวกับการแต่งกายไว้ทุกข์ด้วยสีดำเหมือนอย่างชาวตะวันตกซึ่งมีความเชื่อสืบต่อกันมาในยุคโบราณเรื่องการแต่งดำเพื่ออำพรางไม่ให้วิญญาณคนตายจำได้ เป็นการป้องกันตัวไม่ให้ผีมารบกวน

2. วัตถุประสงค์ในการจัดประเพณี

การสวดพระอภิธรรมศพของชาวมอญมีวัตถุประสงค์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับ อีกทั้งเป็นการแสดงออกถึงความรัก ความเคารพนับถือ และความกตัญญูต่อผู้ที่ล่วงลับ

ขณะเดียวกันก็ให้ผู้ร่วมงานพิจารณาและเห็นสังขรณ์หรือความจริงของชีวิตที่ไม่มีใครหลีกเลี่ยง ความตายได้พ้น การเผาศพมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งวิญญาณผู้ล่วงลับไปสู่ภพภูมิที่ดี และเพื่อเป็น เครื่องเตือนใจให้รู้จักปล่อยวางในสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ ตระหนักถึงสังขรณ์ของชีวิต และได้พิจารณาชีวิตที่ แท้จริงว่าทุกสิ่งไม่ยั่งยืน

3. สถานที่และขั้นตอนการจัดประเพณี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีงานศพพบว่า พิธีสวดพระอภิธรรมจัดที่ ศาลาแดง เป็นศาลาสำหรับประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพของชุมชน ส่วนพิธีเผาศพจัดที่เมรุ หลังเจดีย์พุทธคยา ลำดับขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในประเพณีงานศพมีดังนี้

พิธีสวดพระอภิธรรม จัดขึ้นที่ศาลาแดง จำนวนวันพิธีสวดพระอภิธรรมตามแต่เจตนา ของเจ้าภาพ จำนวนวันมากที่สุดคือ 5 วัน โดยในช่วงเย็นของวันสวดพระอภิธรรมชาวบ้านที่มา ร่วมงานทยอยเดินทางมาที่ศาลาแดงซึ่งเป็นที่ตั้งศพและสวดพระอภิธรรม การตั้งศพในศาลาแดง ทำแบบเรียบง่าย โลงศพแบบคนไทยและมีเครื่องประดับพอสมควร มีพวงหรีด 2-3 พวง ทุกวันที่มี สวดพระอภิธรรมเจ้าภาพจะจัดเตรียมอาหารเลี้ยงผู้ร่วมพิธี เมื่อถึงเวลาประมาณ 19.00 น. พระสงฆ์จำนวน 4 รูปเดินทางมาที่ศาลาแดง มีคนยกอุษานำบุษบาพระรัตนตรัยและอาราธนาศีล พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมเป็นภาษาบาลีแบบมอญจำนวน 3 รอบ แต่ละรอบพักประมาณ 5 นาที หลังจากสวดพระอภิธรรมเสร็จแล้วเจ้าภาพถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์ กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล ให้กับผู้ล่วงลับ ชาวบ้านกราบลาพระสงฆ์ พระสงฆ์เดินทางกลับ

พิธีเผาศพ การเผาศพของชาวมอญบ้านวังกะเริ่มทำพิธีในเวลาหลังเที่ยงเป็นต้นไป โดยในวันเผาศพเจ้าภาพจะถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ และจัดเตรียมอาหารเลี้ยงชาวบ้านที่ มาร่วมในพิธี หลังรับประทานอาหารเที่ยงแล้วสัปเหร่อจะจัดเตรียมสิ่งของสำหรับประกอบพิธีเผาศพ ได้แก่ เครื่องสังฆทาน เครื่องบังสุกุล 2 ชุดสำหรับอุทิศให้ผู้ล่วงลับ มะพร้าวสำหรับล้างหน้าศพ ชุดผ้าขาวสำหรับให้ลูกคนโตหรือลูกคนสุดท้องสวมใส่ ห่อผ้าที่เป็นตัวแทนของผู้ตาย แคร่สำหรับ แยกศพไปเมรุ หลังจากนั้นชาวบ้านช่วยกันนำโลงศพมาวางบนแคร่เพื่อเตรียมแยกไปที่เมรุ ในระหว่าง การจัดเตรียมสิ่งของเพื่อนำศพไปยังเมรุ มีการลั่นกังสดาลเป็นระยะ ๆ เมื่อสัปเหร่อจัดเตรียมสิ่งของ เรียบร้อยจะเรียกให้ญาติพี่น้องและคนในครอบครัวของผู้ตายทำพิธี โดยสัปเหร่อจะนำสายสิญจน์ มาวัดเท่าความสูงของญาติพี่น้องแต่ละคนแล้วตัดเส้นด้ายที่วัดนั้นใส่ลงไปในโลงศพ สัปเหร่อจะวัด ทิศคนจนครบทุกคนที่เป็นญาติและคนในครอบครัวของผู้ตาย เส้นด้ายเท่าขนาดความสูง ของญาตินี้ สัปเหร่ออธิบายว่าเพื่อเป็นตัวแทนของญาติพี่น้องที่จะตามไปในภพภูมิต่าง ๆ กับผู้ตาย โดยเชื่อว่า ผู้ตายสามารถสื่อสารกับตัวแทนที่เป็นเส้นด้ายนั้นได้ จะได้ไม่ต้องกลับมาหาญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ ให้หวาดกลัว หลังจากนั้นสัปเหร่อจะให้ลูกคนโตหรือคนสุดท้องเสื้อผ้าขาวทับชุดเดิม

บางครอบครัวเตรียมเป็นชุดขาวมาทั้งเสื้อและผ้าถุง บางครอบครัวเตรียมเพียงผ้าถุงขาว ถ้าเป็นผู้หญิงต้องปล่อยผม โปกผ้าขาวที่ศีรษะ ลูกคนโตหรือคนสุดท้องที่สวมชุดผ้าขาวจะเป็นผู้ถือห่อผ้าตัวแทนผู้ตายเดินไว้บนศีรษะ หลังจากนั้นสัปเหร่อให้ญาติของผู้ตายเทินถาดสิ่งของต่าง ๆ เพื่อเดินแห่ศพไปเมรุ

ขบวนแห่ศพนำหน้าด้วยผู้แบกกังดาล 2 คน ผู้ถือตาลปัตร 1 คน พระสงฆ์ 4 รูป ตามด้วยญาติผู้เสียชีวิตถือกระถางรูป 1 คน ผู้ถือภาพถ่ายผู้เสียชีวิต 1 คน ลูกคนโตหรือคนสุดท้องที่สวมชุดผ้าขาวทับชุดเดิมถือห่อผ้าตัวแทนผู้ตายเดินไว้บนศีรษะ ผู้เทินสังฆทานถวายพระบนศีรษะ 1 คน ผู้เทินเครื่องบังสุกุลไว้บนศีรษะคนที่หนึ่ง ผู้เทินเครื่องบังสุกุลไว้บนศีรษะคนที่สอง ผู้เทินถาดรูป (ดอกไม้จันทน์) 1 คน ตามด้วยแคร่แบกศพ บนแคร่มีสามแฉกรวชน้ำไฟเพื่ออุทิศบุญกุศลให้แก่ผู้ตายนั่งคู่กับโลงศพ ผู้แบกแคร่เป็นผู้ชายประมาณ 12 คน ในขณะหามแคร่เดินไปนั้นห้ามหันมองกลับหลังตามด้วยชาวบ้านที่มาร่วมในพิธี เมื่อขบวนแห่ศพมาถึงบริเวณเมรุ ชาวบ้านนำโลงศพเข้าไปในศาลาเพื่อประกอบพิธีบำเพ็ญกุศล ส่วนแคร่หามศพสัปเหร่อและชาวบ้านรื้อและนำไปเผา

พระสงฆ์สวดมาติกา บังสุกุล บำเพ็ญกุศลอุทิศแก่ผู้เสียชีวิต จากนั้นเจ้าภาพถวายจตุปัจจัย เครื่องไทยธรรม กรวดน้ำ และเจ้าภาพโปรยฝนรัตนะ หลังจากนั้นชาวบ้านนำโลงศพเวียนซ้ายหน้าเมรุ 3 รอบ แล้วนำโลงศพไปวางไว้หน้าเตาเผา สัปเหร่อเปิดฝาโลงศพแล้วผ่ามะพร้าว ราดน้ำมะพร้าวที่ใบหน้าและลำตัวของผู้เสียชีวิต แล้วโยนลูกมะพร้าวข้ามศีรษะทิ้งไปทางด้านหลัง จากนั้นพระสงฆ์และสามเณรขึ้นบนเมรุ นำรูป 1 ดอกใส่ในโลงศพ ชาวบ้านทยอยนำรูปคนละ 1 ดอกไปใส่ในโลงศพ สัปเหร่อนำเหรียญในปากของผู้ต้ามอบให้ลูกหลานนำไปเก็บไว้ แล้วชาวบ้านช่วยกันยกโลงศพเข้าเตาเผา โดยเดินถอยหน้าถอยหลัง 3 รอบเสมือนการแข่งศพตามธรรมเนียมมอญ ก่อนนำเข้าเตาเผา ญาติผู้เสียชีวิตจุดไฟที่เตาเผา ชาวบ้านที่มาร่วมในพิธีจะรอนจนกว่าจะมีควันลอยขึ้นที่ปล่องเมรุจึงกลับ กลับจากเมรุเผาศพแล้วชาวบ้านมาที่ศาลาแดง นำน้ำส้มป่อยที่เจ้าภาพจัดเตรียมไว้ล้างมือ ล้างหน้า หรือประพรมรถ

4. สัญลักษณ์ในพิธีกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีงานศพของชาวมอญบ้านวังกะ สัญลักษณ์ในพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

ก. เครื่องสังฆทาน

เครื่องสังฆทานจำนวน 1 ชุดสำหรับถวายพระสงฆ์ ประกอบด้วยมะพร้าว 1 ลูก กล้วย 1 หวี เทียน รูป หมาก พลุ บุหรี่ (ดูภาพที่ 208 ประกอบ)

ภาพที่ 208 ภาพเครื่องสังฆทานในพิธีเผาศพ

ข. เครื่องบังสุกุล

เครื่องบังสุกุล 2 ชุดสำหรับอุทิศให้ผู้ล่วงลับประกอบด้วย มะพร้าว กล้วย พริกแห้ง เกลือ น้ำมันพืช หอม กระเทียม (ดูภาพที่ 209 ประกอบ)

ภาพที่ 209 ภาพเครื่องบังสุกุลในพิธีเผาศพ

ค. มะพร้าวและผ้าขาว

มะพร้าว 1 ลูกสำหรับล้างหน้าศพ ชุดผ้าขาวสำหรับให้ลูกคนโตหรือลูกคนสุดท้องสวมใส่ (ดูภาพที่ 210 ประกอบ)

ภาพที่ 210 ภาพมะพร้าวและผ้าขาวในพิธีเผาศพ

ง. ห่อผ้าเป็นตัวแทนผู้เสียชีวิต

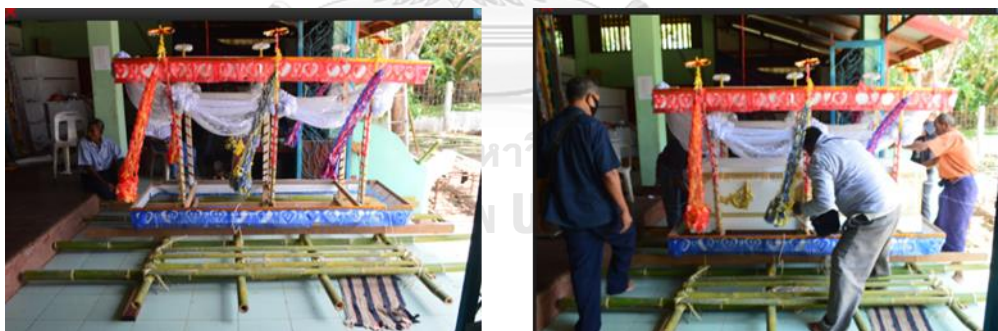
ห่อผ้าเป็นตัวแทนผู้ตาย ภายในห่อผ้ามีเสื้อผ้าของผู้ตาย 1 ชุด เงิน ทอง และของมีค่าต่าง ๆ ที่จะมอบให้กับลูกคนโตหรือคนสุดท้ายเพื่อนำไปเก็บไว้สำหรับนำมาประกอบพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษในทุก ๆ ปี (ดูภาพที่ 211 ประกอบ)

ภาพที่ 211 ภาพห่อผ้าตัวแทนผู้เสียชีวิต

จ. แคร่สำหรับแบกศพไปเมรุ

เจ้าภาพจะจัดเตรียมแคร่ที่ทำด้วยไม้ไผ่ ผูกประดับด้วยผ้า ธงกระดาษ และกระดาษฉลุลดตายสีอันสวยงาม (ดูภาพที่ 212 ประกอบ)

ภาพที่ 212 ภาพแคร่สำหรับแบกโลงศพไปเมรุ

ฉ. น้ำมันส้มป่อย

เจ้าภาพจะจัดเตรียมน้ำมันส้มป่อยใส่ภาชนะตั้งไว้ที่ด้านหน้าศาลาแดงเพื่อให้ผู้เข้าร่วมพิธีเผาศพล้างมือและประพรมร่างกายและยานพาหนะ (ดูภาพที่ 213 ประกอบ) ส้มป่อยเป็นพรรณไม้ที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวมอญ ใช้ในพิธีมงคลและอวมงคล

ภาพที่ 213 ภาพนำขมิ้นส้มป่อยสำหรับล้างหน้า ล้างมือ หลังเข้าร่วมพิธีเผาศพ

3.3.7 ประเพณีงานศพพระสงฆ์

อรัญญา เจริญหงสา (สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2561) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีงานศพของชาวมอญว่ามีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับผู้เสียชีวิตและเสียชีวิตอย่างไร ชาวมอญจะจัดประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการตายโดยยึดถือตามตำรามอญอย่างเคร่งครัด ประเพณีงานศพพระสงฆ์จะแตกต่างจากฆราวาส เนื่องจากพระสงฆ์เป็นบุคคลที่ชาวมอญให้ความเคารพเป็นอย่างมาก เพราะพระสงฆ์เป็นผู้สะอาดปราศจากกิเลส เป็นผู้สืบทอดและเผยแผ่พระศาสนาให้กับชาวมอญ การจัดพิธีกรรมของศพพระสงฆ์แตกต่างจากประชาชนและต่างกันตามตำแหน่งของพระสงฆ์ พระภิกษุสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์สูงหรือดำรงตำแหน่งระดับเจ้าอาวาส มีพรรษาสูง เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีศิลาจารวัตรที่งดงาม ชาวมอญจะจัดประเพณีเพื่อแสดงถึงความกตัญญูและความเคารพสูงสุด

พระครูกาญจนสารกิจ (หลวงพ่อสังเวียน สารเตโช) อดีตเจ้าอาวาสวัดมอญสะเทอ เป็นลูกศิษย์ของหลวงพ่อดุตตะมะ หลังจากสร้างวัดมอญสะเทอแล้ว หลวงพ่อดุตตะมะได้ให้พระครูกาญจนสารกิจไปดูแลวัดมอญสะเทอเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวมอญในหมู่บ้าน พระครูกาญจนสารกิจมรณภาพเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2559 อายุ 84 ปี หลังจากที่ท่านได้มรณภาพ ชาวมอญได้นำศพบรรจุไว้ในหีบศพและครอบด้วยตู้กระจกอีกชั้นหนึ่ง ภายในหีบศพใส่ถ่านเพื่อดับกลิ่น การเก็บศพพระผู้ใหญ่ที่มรณภาพเป็นประเพณีปฏิบัติในวัฒนธรรมมอญที่สืบทอดแบบอย่างตามบรรพบุรุษในรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา พิธีฌาปนกิจศพพระครูกาญจนสารกิจกำหนดจัดขึ้นภายหลังจากที่มรณภาพ 1 ปี ชาวมอญร่วมกันจัดเตรียมพิธีฌาปนกิจให้เหมาะสมตามประเพณีและเพื่อแสดงความกตัญญูและความเคารพอย่างสูงสุด ในฐานะพระสงฆ์ผู้ทรงศีล เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันมีคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาและต่อชุมชน

พิธีฌาปนกิจศพพระครูกาญจนสารกิจกำหนดจัดงาน 3 วัน คือระหว่างวันที่ 17-19 ธันวาคม พ.ศ. 2561 โดยคณะกรรมการวัดประชุมหารือเพื่อกำหนดระยะเวลาในการจัดงาน โดยพิจารณาตามความเหมาะสมและความพร้อมของชุมชน และเปิดโอกาสให้กับลูกศิษย์และ

ญาติโยมจากพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งในประเทศไทย และจากรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เดินทางมาร่วมในพิธีได้

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามพิธีฌาปนกิจศพพระครูกาญจนสารกิจ เมื่อวันที่ 16-20 ธันวาคม พ.ศ. 2561 องค์ประกอบของการจัดประเพณีงานศพพระสงฆ์ มีดังนี้

ตารางองค์ประกอบพิธีกรรม ประเพณีงานศพขรวาวาส

WHAT	WHY	WHO	WHEN	WHERE	HOW		
พิธีกรรม ปราสาท สรีระและ ปราสาทอัฐิ	จุดประสงค์ เพื่อเคลื่อนปราสาท สรีระพระครูกาญ จนสารกิจและ ปราสาทเก็บอัฐิไป ยังสถานที่ปราสาท เมรุलयเพื่อ ประภคอบพิธี ฌาปนกิจ	ผู้เข้าร่วมพิธี 1. เจ้าอาวาสวัด รังกวิเวการาม 2. เจ้าอาวาสวัด มองสะเทอ 3. พระสงฆ์ 4. ชามมอญ 5. ชาวบ้าน	โอกาส พิธีแห่ปราสาท สรีระและ ปราสาทอัฐิจัด ขึ้นในเวลา 14.00 น.	สถานที่ วัดมองสะเทอ	อุปกรณ์ 1. ปราสาทแห่ศพ 2. ปราสาทอัฐิ 3. กังสดาล 4. ธงธรรมจักร 5 . ธง ฉัพพรรณรังสี 6. ตาลปัตรพัดยศ 7. ภาพถ่ายพระ ครูกาญจนสารกิจ 8. เครื่องบริวาร	ขั้นตอน 1. พระสงฆ์และชาวบ้านพร้อม กันที่วัดมองสะเทอ 2. ชามมอญนำที่บศพพระครู กาญจนสารกิจออกจาก ห้องเก็บศพ ทำความสะอาด สรีระ เปลี่ยนจีวรใหม่ และนำ สรีระใส่โลงกระจกใส่ 3. ชามมอญตั้งชบวนแห่สรีระ พระครูกาญจนสารกิจออกจาก กุฏิเก็บศพไปที่ปราสาทแห่ศพ ยกร่างขึ้นปราสาทแห่ศพ 4. ชบวนปราสาทแห่ศพและ ปราสาทอัฐิแห่ไปลานหน้า ปราสาทเมรุलय และปราสาท อัฐิวนรอบเมรุलय 3 รอบ 6. นำปราสาทแห่ศพและ ปราสาทอัฐิตั้ง ณ แท่นที่ตั้ง	การตั้งเกตุเข้าร่วมพิธี 1. เป็นประธานในพิธี 3. มาจากวัดมองสะเทอและ วัดต่าง ๆ 4. มาจากอำเภอสังขละบุรี และจากสาธารณสุขแห่ง สหภาพเมียนมา 4. ในชบวนแห่ปราสาทเป็น ผู้ชาย แต่งชุดขาวมอญ นุ่ง โสร่งแดง สวมเสื้อสีขาว 4. ในชบวนแห่แต่งชุดขาว มอญ นุ่งผ้าถุงสีแดง สวมเสื้อ สีขาว ทัดโบว์สีแดง 4. พ้อนรำตามชบวนแห่ 4,5 ส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่และ ผู้สูงอายุ 5. เป็นชาวกะเหรี่ยง เมียน มาลาว ไทย มาร่วมงาน

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีแห่ศพ	1. เพื่อร่วมบุญที่ได้ อาบิสงสามก 2. เพื่อแสดงความ กตัญญูต่อพระสงฆ์ เสมือนกับได้แสดง ความกตัญญูกับ พระพุทธเจ้า 3. เพื่อส่งวิญญาณ ผู้เสียชีวิตไปสู่ สวรรค์	1. เจ้าอาวาสวัด มองสะเทอ 2. พระสงฆ์ 3. คณะแห่ศพ 4. ชาวมอญ 5. ชาวบ้าน	พิธีแห่ศพ จัดขึ้นในเวลา 19.00-22.00 น.	ลานหน้า ปราสาทเมรุ ลอย	1. ปราสาทแห่สรีระ 2. เครื่องดนตรี ประกอบการเล่น 3. เครื่องไหว้ครู ก่อนการแสดง	1. คณะชาวบ้านมาแห่เล่นศพ จัดลำดับการแสดง 2. คณะแรกที่แห่เล่นศพตั้งแถว และเริ่มเดินร่ายรำเข้ามาในบริเวณ ลานหน้าเมรุลอย 3. ผู้ชายทำหน้าที่แบกปราสาท แห่สรีระวางแบกปราสาทจากแท่น ที่ตั้งหน้าเมรุลอยมายังบริเวณที่จะ เล่นแห่ปราสาท 4. คณะผู้แห่ทั้งหมดกราบปราสาทแห่ สรีระวาง ๓ ครั้ง 5. เริ่มแห่เล่นศพไปตามจังหวะ ดนตรีและเนื้อร้องตามที่ได้เตรียม ความพร้อมมา 6. เมื่อคณะแห่ปราสาทคณะ แรกเล่นเสร็จ คณะอื่น ๆ เริ่มการ เล่นแห่เป็นลำดับต่อไปจนครบทุก คณะ	1. ใช้ภาษามอญสื่อสารกับ ผู้คนมาร่วมงาน 2. มาจากจากกวีตมเองสะ เทอและวัดต่าง ๆ 3. มาจากชุมชนบ้านวังกะ บ้านมองสะเทอส่วนใหญ่ 3. ชาวกะเหรี่ยงในอำเภอ สังขละบุรีมาร่วมแห่ศพ 4. มาจากอำเภอสังขละบุรี และสาธาธารณรัฐแห่ง สหภาพเมียนมาร์ 5. เป็นชาวกะเหรี่ยง เมียน มาลาว ไทย มาร่วมงาน 4,5 มีจำนวนมากเพื่อร่วม ชมการแห่ศพและการ แสดงของคณะลิเกมอญ จากสาธาธารณรัฐแห่ง สหภาพเมียนมา

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีมาบ่นกัจ พิธีมาบ่นกัจ	เพื่อส่งวิญญาณสู่ สรวงสวรรค์	1. เจ้าอาวาสวัด วังแก้วเวียง 2. เจ้าอาวาสวัด มงคลสะเทอ 3. พระสงฆ์ 4. ขาวมอญ 5. ชาวบ้าน	พิธีมาบ่นกัจ จัดขึ้นในเวลา 19.00-24.00 น..	เมรุลอย	1. เมรุลอย 2. ไม้จันทน์ 3. ตะแครงแปล 4. กระบะทราย	1. พิธีมาบ่นกัจเริ่มเวลา 21.00 น 2. ชาวบ้านนำโลงบรรจุสรีระออกจาก ปราสาทแห่ง 3. พระสงฆ์ 8 รูปแบกโลงบรรจุสรีระแห่ง เวียนรอบเมรุลอย 3 รอบ อุบาสก 8 คน เดินตาม 4. นำโลงบรรจุสรีระใส่ในตะแครงแถบ ปราสาทเมรุลอย 5. พระสงฆ์สวดมกติกา 6. ประธานสงฆ์และประธานฆราวาสขึ้น เมรุลอย วางไม้จันทน์ และประชุมเพลิง 7. พระสงฆ์สามเณรขึ้นวางไม้จันทน์ 8. เสร็จพิธีประชุมเพลิง มหุรศพเริ่มการ แสดง	1. เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ 3. ,จากวัดมงคลสะเทอ และวัดต่าง ๆ 4. ในอำเภอสังขละบุรีและ จากประเทศเมียนมาร์ 1, 2, 3 ขึ้นวางไม้จันทน์ เพื่อประชุมเพลิงในพิธี มาบ่นกัจ 4, 5, 6 ไม้ตั้งขึ้นไปวางไม้ จันทน์ในพิธีมาบ่นกัจใน วันนี้ โดยก่อนถึงวัน มาบ่นกัจชาวบ้านที่มาร่วม ในพิธีคนได้ไม่จันทน์มา ใส่ในตะแครงแปลก่อนหน้า นี้แล้ว

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
พิธีเก็บอัฐิ	เพื่อเก็บอัฐิไป บำเพ็ญกุศลและ บรรจุเจดีย์	1. เจ้าอาวาสวัดมอญ สะเทอ 2. เจ้าอาวาสวัด เจดีย์สามองค์ 3. พระสงฆ์ 4.ญาติพระครูภาณ จนสารภิก 5. สัปเหร่อ 6. ชาวบ้าน	พิธีเก็บอัฐิจัด ขึ้นในเวลา 09.00 น.	เมรุลอย	1. ใบโพธิ์ 2. น้ำส้มป่อย 3. โถเก็บอัฐิ 4. น้ำอบ 5. ผ้าบังสุกุล 6. น้ำมันต์ 7. สายสิญจน์ 8. ผ้าขาว 9. น้ำมันระกำ 10. ภาชนะสำหรับทำ ความสะอาดกระดูก 11. ปราสาทแห่อัฐิ 12. ผ้าจิวรทอัฐิ	1. เจ้าอาวาสวัดมอญสะเทอและ พระสงฆ์ที่มาที่เมรุลอย 2. พระสงฆ์สวดบังสุกุลที่ตะแกรงแปล ซึ่งมีโครงกระดูก 3. สัปเหร่อหยิบกระดูกจากส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย 5-6 ชิ้นวางที่กระบะทราย ใต้ตะแกรงแปล 4. สัปเหร่อโยงสายสิญจน์ที่กระดูก พระสงฆ์สวดบังสุกุล 5.ญาติพระครูภาณจนสารภิกนั่งเหยียด ขามาด้านหน้า ประคองกะละมังใส่น้ำ ส้มป่อยที่วางไว้บนตัก 6. เจ้าอาวาสวัดเจดีย์สามองค์นำใบโพธิ์ 1 ใบหยิบขึ้นกระดูกที่กระบะทราย 1 ชิ้นใส่ในกะละมังน้ำส้มป่อยที่วางบนตัก ของญาติ แล้วโยนใบโพธิ์ข้ามศีรษะซึ่ง ไปได้ก้นหลัง	3. มาจากวัดมอญสะเทอ เป็นส่วนใหญ่ 4. มี 4 คน เป็นฆราวาส 3 คน แม่ชี 1 คน เนื่องจาก พระครูภาณจนสารภิกไม่มี ลูกหลานสายตรง 6. มีจำนวนน้อย เพราะ เป็นพิธีสำหรับเครือญาติ เท่านั้น 5. นำประกอบพิธี

พิธีกรรม	จุดประสงค์	ผู้เข้าร่วมพิธี	โอกาส	สถานที่	อุปกรณ์	ขั้นตอน	การสังเกตผู้เข้าร่วมพิธี
						<p>7. เจ้าอาวาสวัดเจติยวาสมาองค์มีมนต์เจ้าอาวาสวัดมอญสงฆ์สวดมนต์พระคฤก 1 ขึ้นและตัวแทนญาติโยมที่ขึ้นกระดุกที่เหลือนในขณะละมั่งน้ำส้มป่อย</p> <p>8. ยูดัดล้างกระดุกทุกชิ้นในขณะละมั่งน้ำส้มป่อย</p> <p>9. สักพรอผ่านะพร้าวใส่น้ำมะพร้าวในขณะละมั่งที่มีขึ้นกระดุก</p> <p>10. ยูดัดและเจ้าอาวาสวัดมอญสงฆ์สวดมนต์ขึ้นกระดุกในน้ำมะพร้าว แล้วนำกระดุกใส่โถมีผ้าขาวรอง</p> <p>11. พระสงฆ์และญาติพรมน้ำอบลงบนกระดุกก่อนปิดโถเก็บกระดุก</p> <p>12. เจ้าอาวาสวัดมอญสงฆ์สวดมนต์นำโถเก็บกระดุกใส่ในปราสาทอิฐเตรียมแม่ทัพที่บำเพ็ญศุลทิวัด</p> <p>13. พระสงฆ์ช่วยกันเก็บกระดุกที่เหลือนในตะแกรงเปล่าน้ำไปบรรจุใส่ในเจติยต์ต่อไป</p>	

จากตารางข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประเพณี

ผู้เข้าร่วมประเพณีงานศพพระสงฆ์ของชุมชนมอญบ้านวังกะ มีดังนี้

ก. พระสงฆ์

พระสงฆ์ที่เข้าร่วมในประเพณีงานศพพระสงฆ์ เป็นพระสงฆ์จากวัดวังกวิเวการาม และวัดอื่น ๆ ในอำเภอสังขละบุรี รวมทั้งพระสงฆ์จากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา การสวดพระพุทธรูปในพิธีเป็นภาษาบาลีทำนองแบบมอญ

ข. มัคทายก

มัคทายกผู้ทำหน้าที่นำประกอบพิธีกรรมและลำดับพิธีต่าง ๆ ในประเพณีงานศพพระสงฆ์ มัคทายกในชุมชนมอญบ้านวังกะนำประกอบพิธีด้วยภาษามอญและลำดับขั้นตอนตามธรรมเนียมชาวมอญ

ค. ชาวบ้าน

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ชาวมอญที่เข้าร่วมประเพณีงานศพพระสงฆ์ มีทั้งผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่ วัยรุ่น เด็ก ทั้งหญิงและชาย ทั้งชาวมอญบ้านวังกะ ชาวมอญบ้านมอญสะเทอ ชาวมอญจากรัฐมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ชาวเมียนมา ชาวกะเหรี่ยง ชาวไทย เข้าร่วมในพิธีจำนวนมาก มีเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานในอำเภอสังขละบุรีมาอำนวยความสะดวกและดูแลรักษาความปลอดภัย นอกจากนี้ สื่อมวลชนและนักท่องเที่ยวมาร่วมในงานและร่วมนำไม้จันทน์ใส่ในตะแกรงเผาศพบนเมรุลอย (ดูภาพที่ 214 ประกอบ)

ภาพที่ 214 ภาพชาวบ้านมาร่วมในงานฌาปนกิจพระครูกาญจนสารกิจ

2. วัตถุประสงค์และโอกาสในการจัดประเพณี

ประเพณีงานศพพระสงฆ์มีพิธีกรรมหลายอย่าง แต่ละพิธีกรรมมีวัตถุประสงค์ต่างกันไป วัตถุประสงค์หลักของการจัดงานศพพระสงฆ์ให้ยิ่งใหญ่และมีชาวบ้านเข้าร่วมประเพณีจำนวนมาก เนื่องจากความเคารพศรัทธาพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ การจัดประเพณีเพื่อแสดงความกตัญญูต่อพระสงฆ์ เสมือนกับได้แสดงความกตัญญูกับพระพุทธเจ้า ชาวบ้านเชื่อว่าการได้เข้าร่วมในพิธีได้บุญมาก การร่วมแสดงในพิธีแห่เล่นศพได้อานิสงส์มาก

3. สถานที่และขั้นตอนการจัดประเพณี

ประเพณีงานศพพระสงฆ์มีพิธีกรรมหลากหลาย แต่ละพิธีกรรมมีขั้นตอนการจัดตั้งนี้ วันที่ 17 ธันวาคม 2561 เวลาประมาณ 11.00 น. ที่วัดมอญสะเทอมีชาวมอญจำนวนมากเข้าร่วมในพิธีแห่สรีระจากกุฏิสงฆ์มายังปราสาทหรือเมรุลอย ชาวมอญบางส่วนมาจัดเตรียมดอกไม้และจัดสถานที่ต่าง ๆ ที่กุฏิสงฆ์เก็บสรีระพระครูกาญจนสารกิจ เวลาประมาณ 13.30 น. พระมหาสุชาติ สิริปัญญา เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม เดินทางมาถึงในพิธีซึ่งมีพระสงฆ์จากวัดมอญสะเทอและวัดต่าง ๆ มาเข้าร่วมในพิธีด้วย หลังจากนั้นชาวมอญผู้ชายช่วยกันนำหีบศพออกจากห้องเก็บศพและทำความสะอาดสรีระ เปลี่ยนจีวรใหม่ และนำสรีระเปลี่ยนใส่โลงกระจกใส แล้วตั้งขบวนแห่สรีระออกจากกุฏิเก็บศพ นำหน้าขบวนโดยชาวบ้านผู้ถือกิ่งตาล 2 คน ตามด้วยขบวนผู้ถือธงธรรมจักร และธงฉัพพรรณรังสี ตามด้วยผู้ถือภาพถ่ายพระครูกาญจนสารกิจ ตามด้วยขบวนเครื่องบริวารและตาลปัตรพัดยศ ตามด้วยคณะพระสงฆ์เดินเรียงแถวจับเชือกทอดโยงโลงบรรจุสรีระพระครูกาญจนสารกิจ ชาวบ้านช่วยกันแบกโลงบรรจุสรีระพระครูกาญจนสารกิจเดินตามหลังแถวพระสงฆ์เมื่อเคลื่อนโลงสรีระมาถึงปราสาทเล็กทั้ง 2 หลังที่วางตั้งอยู่บนแคร่หามที่ทำจากไม้ไผ่ 16 ลำ ผูกเป็นตารางด้านละ 8 ลำ ซึ่งมีความหมายถึงอาการ 32 ของมนุษย์ ใช้ผู้แบกจำนวน 32 คน ชาวบ้านช่วยกันนำโลงสรีระพระครูกาญจนสารกิจขึ้นไว้บนปราสาทหลังเล็กที่เตรียมไว้สำหรับแห่ไปยังหน้าเมรุลอยเมื่อนำโลงบรรจุสรีระพระครูกาญจนสารกิจขึ้นไว้บนปราสาทเล็กเรียบร้อยแล้ว ขบวนแห่ปราสาทสรีระและปราสาทอัฐิเริ่มเคลื่อนขบวนไปยังลานหน้าปราสาทใหญ่หรือเมรุลอย เมื่อขบวนแห่ปราสาทสรีระและปราสาทอัฐิเคลื่อนมาถึงปราสาทใหญ่หรือเมรุลอย ขบวนแห่วนทักษิณารอบปราสาทใหญ่ 3 รอบ และนำปราสาทแห่สรีระตั้งไว้ ณ แทนที่ตั้งฝั่งขวาด้านหน้าปราสาทใหญ่ ปราสาทอัฐิตั้งไว้ ณ แทนที่ตั้งฝั่งซ้ายด้านหน้าปราสาทใหญ่ (ดูภาพที่ 215 ประกอบ)

ภาพที่ 215 ภาพขบวนแห่งปราสาทสรีระและปราสาทเก็บอัฐิ

เวลา 19.00 น. มีการเล่นแห่ปราสาท ประเพณีแย่งศพของชาวมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมายังคงเคร่งครัดในขนบธรรมเนียมเดิม และได้พัฒนารูปแบบให้เป็นการแสดงที่สวยงาม มีความพร้อมเพรียง และชมด้วยความเพลิดเพลิน เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูอย่างหนึ่ง การแห่จะทำเฉพาะในการปลงศพพระเถระ พระภิกษุสงฆ์ระดับเจ้าอาวาส พระผู้ใหญ่ พิธีแห่ศพในพิธีฌาปนกิจพระครูกาญจนสารกิจที่วัดมอญสะเทอปฏิบัติตามธรรมเนียมแบบมอญในรัฐมอญ โดยชาวบ้านในแต่ละคุ้มทั้งใกล้และไกล ทั้งในและนอกพื้นที่อำเภอสังขละบุรีรวมเป็นคณะเพื่อแห่ศพ แต่ละทีมมีทั้งผู้หญิงและผู้ชายแต่งชุดเหมือนกันอย่างสวยงาม ซ้อมทำรำให้เข้ากับดนตรี เนื้อเพลงอย่างพร้อมเพรียง การแห่ปราสาทศพต้องใช้ผู้ชายแบกแคร่ไม้ไผ่จำนวน 31 คน บนแคร่ไม้ไผ่คือปราสาทสรีระพระครูกาญจนสารกิจ เยื้องข้างรำยาวไปตามทำนองปีพาทย์มอญ พร้อมเสียงรำพันถึงคุณงามความดีของพระผู้มรณภาพและแสดงความอาลัย ส่วนผู้หญิงก็รำยาวอยู่ล้อมรอบผู้ชายที่แบกแคร่ ในแต่ละคืนชาวมอญแต่ละคุ้มบ้านจะผลัดกันมาแห่ศพซึ่งชาวมอญถือว่าเป็นการร่วมบุญที่ได้ อานิสงส์มาก และแสดงความกตัญญูต่อพระสงฆ์เสมือนกับได้แสดงความกตัญญูกับพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ชาวมอญยังเชื่อว่าเป็นการส่งวิญญาณไปสู่สวรรค์ (ดูภาพที่ 216 ประกอบ)

นอกจากนั้นชาวบ้านเล่าว่า มีการประกวดแห่ศพด้วยโดยหากวัดใดมีงานศพพระจะมีคนจากคุ้มบ้านในหมู่บ้านหรือนอกหมู่บ้านใกล้เคียงเดินทางมาร่วมการแข่งขัน การแข่งขันพิจารณาทั้งชุดแต่งกาย ทำรำ เนื้อเพลง ดนตรี และความพร้อมเพรียง (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2561)

ภาพที่ 216 ภาพการเล่นแห่ปราสาท ประเพณีงานศพพระสงฆ์

ภายในบริเวณงานมีคณะลิเกมอญจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาแสดงตลอดทั้ง 3 คืน ลิเกมอญหาชมได้ยากในอำเภอสังขละบุรี ยกเว้นในงานใหญ่ประจำปีของวัดวังแก้วเวภาราม การแสดงของคณะลิเกมอญจะใช้นักแสดงทั้งหญิงและชายโดยมีนักแสดงหลักประมาณ 5 คน นักแสดงแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีสันสดใสสวยงาม การแสดงมีหลากหลายทั้งการร้อง รำ เต้น การแสดงตลก การแสดงละครประกอบเพลง การแสดงที่เป็นเอกลักษณ์คือการรำรำและการกระโดดเต้นเตะขาตามจังหวะดนตรีที่ประกอบด้วยปี่พาทย์มอญ ซอวง และกลอง การแสดงเริ่มประมาณ 3 ทุ่ม ไปถึงเช้า ชาวบ้านที่มาร่วมงานนำเสื้อ ที่นอน ผ้าห่ม มานอนดูลิเกมอญถึงเช้าจึงกลับเนื่องจากนาน ๆ จะได้มีโอกาสดูการแสดงแบบนี้ ชาวบ้านเล่าว่าลิเกมอญต้องว่าจ้างมาจากเมียนมา ค่าจ้างแพง จึงไม่ค่อยได้ดูบ่อยนัก และมีปัญหาเรื่องการเดินทางเข้าออก คณะลิเกแสดงต่อเนื่องไปจนเช้า (ดูภาพที่ 217 ประกอบ)

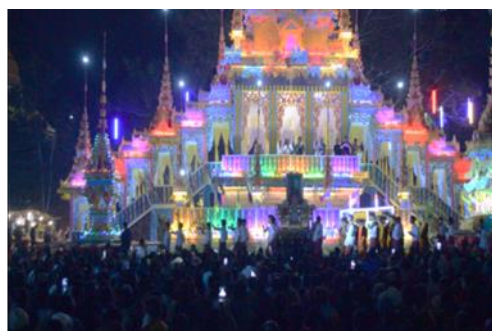
ภาพที่ 217 คณะลิเกจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา มาแสดงในประเพณีงานศพพระสงฆ์

วันที่ 18 ธันวาคม ช่วงเช้าชาวบ้านถวายภัตตาหารพระสงฆ์ที่วัด และในช่วงเย็นมีการแห่ปราสาทจากชาวบ้านคุ้มบ้านต่าง ๆ และการแสดงลิเกมอญ นอกจากชาวบ้านมอญแล้วยังมีชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่อำเภอสังขละบุรีมาร่วมแห่ปราสาทด้วย (ดูภาพที่ 218 ประกอบ)

ภาพที่ 218 การแห่ปราสาทจากชาวบ้านคณะต่าง ๆ

วันที่ 19 ธันวาคม ช่วงเช้าชาวบ้านถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ คณะกรรมการจัดเตรียมสถานที่และความพร้อมในการมาปฏิบัติกิจ จัดเตรียมไฟราว พลุ โคมลอย สำหรับประกอบในพิธี เวลา 18.00 น. เริ่มการเล่นแห่ปราสาทจากชาวบ้านจากคุ้มบ้านต่าง ๆ หลายชุด ชาวบ้านทยอยมาร่วมในพิธีจำนวนมากเนื่องจากเป็นมีพิธีมาปฏิบัติกิจ เวลา 21.00 น. เริ่มพิธีมาปฏิบัติกิจโดยประธานในพิธีคือเกษตรอำเภอสังขละบุรี ชาวบ้านที่มาร่วมงานนั่งหันหน้าเข้าหาเมรุลอย ประนมมือไหว้ พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม (ดูภาพที่ 219 ประกอบ) เวลา 22.00 น. ชาวบ้านช่วยกันนำโลงบรรจุสรีระพระครูกาญจนสารกิจออกจากปราสาทแห่ศพ หลังจากนั้นแห่สรีระพระครูกาญจนสารกิจเวียนรอบเมรุลอย 3 รอบ ขบวนแห่หน้าโดยผู้ถือธงชาติไทย 4 คน ธงพระพุทธศาสนา 4 คน โลงบรรจุสรีระพระครูกาญจนสารกิจซึ่งพระสงฆ์จำนวน 8 รูปเป็นผู้แบก ตามด้วยชาวบ้านผู้ชายเดินตามหลังจำนวนหนึ่ง จากนั้นนำสรีระพระครูกาญจนสารกิจขึ้นบนเมรุลอยและนำสรีระวางลงในตะแกรงเหล็กที่มีโซ่เหล็กสี่เส้นผูกโยงจากเพดาน ในตะแกรงเหล็กมีไม้จันทน์ที่ชาวบ้านนำมาวางไว้ข้างแล้ว ใต้เปลตะแกรงเหล็กเป็นกระบะก้าบกล้วยและแผ่นสังกะสีรองเก้าอี้และถ่านไฟที่ตกหล่นจากตะแกรงเหล็กเพื่อไม่ให้ไฟลุกลามไหม้ปราสาท

ภาพที่ 219 ภาพพิธีมาปฏิบัติกิจ พระครูกาญจนสารกิจ

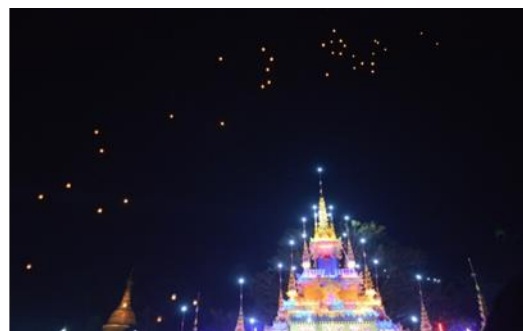
หลังจากนั้นพระมหาสุชาติ สิริปัญญา เจ้าอาวาสวัดวังกวีเวการาม นำคณะพระสงฆ์ขึ้นวางไม้จันทน์และจุดไฟในตะแกรงเผาศพ (ดูภาพที่ 220 ประกอบ) ในระหว่างการเผาศพนั้นชาวบ้านจะเฝ้าศพตลอดเวลาเพื่อหลอมไฟให้ค่อย ๆ ไหม้จนกว่าศพจะไหม้หมด ขณะที่เฝ้าศพชาวบ้านจะนำใบหว่าพรมน้ำตะแกรงเผาศพเป็นระยะเพื่อไม่ให้ไฟไหม้แรงเกินไป ระหว่างเผาศพมีร้องเพลงกล่อมเป็นกลอนมอญทำนองโหยหวน จากการสอบถามชาวบ้านพบว่าเป็นการรำพึงรำพันถึงพระคุณของผู้เสียชีวิต กล่าวถึงความไม่เที่ยงของชีวิต การลาจากตลอดกาล เป็นคติมอญที่สอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่ว่า แม้ผู้ตายนั้นจะประกอบคุณงามความดี มีผู้ห้อมล้อมพัคดี แก้วโกว แต่ที่สุดแล้วสังขารนั้นไม่รอดพ้นเปลวเพลิงเผาผลาญ สิ่งเดียวที่ยังคงหลงเหลือติดตราตรึงใจผู้คนไม่ลืมคือคุณงามความดีเท่านั้น

ภาพที่ 220 ภาพพระมหาสุชาติและพระสงฆ์นำไม้จันทน์วางในตะแกรงเผาศพ พระครูกาญจนสารกิจ

องค์ บรรจุน (2551: 118-119) กล่าวถึงพิธีเฝ้าศพของชาวมอญไว้ว่า พิธีเผาศพแบบเมรุลอยปราสาทตามประเพณีมอญจะมีการเฝ้าศพไปพร้อม ๆ กับการเผาศพ การเฝ้าศพนั้นเริ่มตั้งแต่เผา จนกระทั่งศพมอดไหม้เป็นเถ้าอัฐิ เดิมทีชาวมอญนิยมทำเฉพาะพระสงฆ์เท่านั้น ต่อมาได้มีการจัดพิธีนี้ในงานศพฆราวาสด้วย โดยมักเลือกจัดให้ญาติผู้ใหญ่ที่พร้อมด้วยคุณงามความดี ช่วงที่เผาศพบางแห่งอาจมีมอญรำ การแสดงหน้าศพ มอญร้องไห้ ในการเฝ้าศพนั้นจะจุดไฟขึ้นที่เชื้อฟืนและดอกไม้จันทน์ที่รองอยู่ด้านล่างใต้กันเปล การเฝ้าศพเช่นเดียวกับการเฝ้าเปลเด็กทารก ลูกหลานญาติพี่น้องเป็นผู้เฝ้าเปล มีการร้องเพลงแห่กล่อม เพลงเป็นกลอนมอญมีเนื้อหาเป็นการอธิษฐานให้ผู้เสียชีวิตไปสู่ภพภูมิที่ดี หมดห่วงหมดทุกข์ เชื่อกันว่าการเฝ้าเปลนั้นเป็นการเฝ้าตอบแทนที่ลูกหลานได้เคยถูกผู้ตายเฝ้าเปลกล่อมในวัยเด็ก เป็นการส่งวิญญาณของผู้ที่บริสุทธิ์ไปสู่สวรรค์ ซึ่งนอกจากญาติพี่น้องและลูกหลานแล้ว ผู้ใดที่มีศรัทธาก็สามารถจะเฝ้าได้เนื่องจากพระสงฆ์ส่วนมากไม่มีลูกหลานสายตรงอยู่แล้ว ดังนั้นลูกศิษย์ลูกหาจึงช่วยกันเฝ้าศพอาจารย์ เพราะถือเป็นการทำบุญร่วมกันอย่างยิ่งใหญ่เพื่อร่วมกันส่งพระอาจารย์กลับสวรรค์

ระหว่างการเผาศพมีการจุดพลุ จุดไฟราว และปล่อยโคมลอย โดยชาวบ้านอธิบายว่าเป็นการส่งวิญญาณพระครูกาญจนสารกิจให้ไปสู่สวรรค์ (ดูภาพ 221 ประกอบ)

ภาพที่ 221 ภาพระหว่างการเผาศพมีจุดพล ปล่อยโคม
เพื่อส่งวิญญาณพระครูกาญจนสารกิจไปสู่สวรรค์

เวลา 24.00 น. หลังจากพระสงฆ์ทุกรูปจุดไม้จันทน์เผาศพเสร็จแล้ว ลิเกมอญและการแสดงต่าง ๆ เริ่มการแสดงจนถึงเช้า สัปเหร่อและชาวบ้านผลัดเปลี่ยนกันไกวเปลและดูแลบริเวณที่เผาศพบนปราสาทเมรุลอย

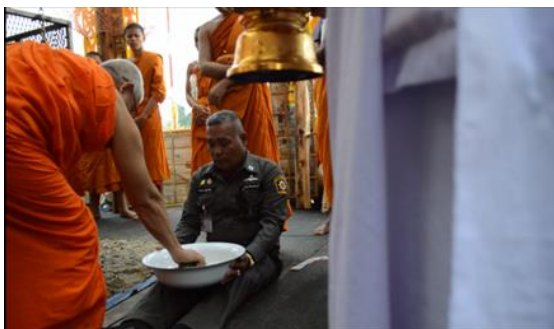
วันที่ 20 ธันวาคม ช่วงเช้าเป็นพิธีเก็บอัฐิใส่ปราสาทเล็กอีกหลังหนึ่ง เจ้าอาวาสวัดมอญสะเทอและคณะสงฆ์มาพร้อมกันที่ปราสาทเมรุลอย พระสงฆ์สวดบังสุกุลแล้วสัปเหร่อหยิบกระดูกจากส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย 5-6 ชิ้นวางไว้ที่กระบะทราย โยงสายสิญจน์ที่กระดูก พระสงฆ์สวดบังสุกุล (ดูภาพที่ 222 ประกอบ)

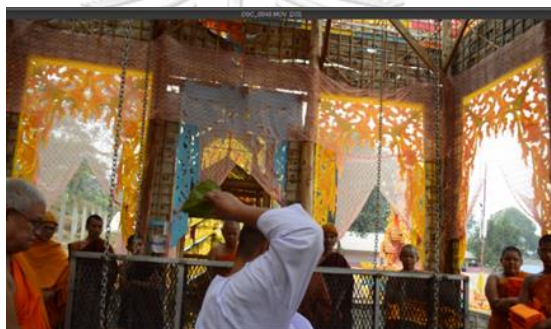
ภาพที่ 222 ภาพพิธีเก็บอัฐิ พระครูกาญจนสารกิจ

จากนั้นหลานชายของพระครูกาญจนสารกิจซึ่งเป็นญาติเพียงไม่กี่คนในเมืองไทยนั่งกับพื้นเหยียดขามาด้านหน้า ประคองกะละมังใส่น้ำส้มป่อยที่วางไว้บนตัก เจ้าอาวาสวัดเจติยสามองค์นำไปโพธิ์ 1 ใบหยิบขึ้นกระดูกที่คัดเลือกไว้ที่กระบะทราย 1 ชิ้นนำลงใส่ไปในกะละมังน้ำส้มป่อยที่วางบนตักของหลานผู้ชายนั้น (ดูภาพที่ 223 ประกอบ) แล้วนำไปโพธิ์ที่ใช้หยิบกระดูกโยนข้ามสิริระทั่งไปทางด้านหลัง ต่อจากนั้นเจ้าอาวาสวัดเจติยสามองค์นิมนต์พระเจ้าอาวาสวัดมอญสะเทอหยิบกระดูกอีก 1 ชิ้น และตัวแทนญาติหยิบขึ้นกระดูกที่เหลือใส่ในกะละมังน้ำส้มป่อย

การหยิบขึ้นกระดุกทุกคนจะใช้ใบโพธิ์หยิบและหลังจากใช้เสร็จแล้วจะโยนใบโพธิ์ทิ้งข้ามศิระชะไปทางด้านหลัง (ดูภาพที่ 224 ประกอบ)

ภาพที่ 223 ภาพพิธีเก็บอัฐิ พระครูกาญจนสารกิจ

ภาพที่ 224 ภาพโยนใบโพธิ์ทิ้งข้ามศิระชะไปทางด้านหลัง

หลังจากนั้นหลานชายล้างกระดุกทุกชิ้นในกะละมังน้ำส้มป่อย สัปปะหรือน้ำมะพร้าว 1 ลูก ฝ่าให้น้ำมะพร้าวไหลลงกะละมังที่มีขึ้นกระดุก (ดูภาพที่ 225 ประกอบ) สัปปะหรือโยนลูกมะพร้าวทิ้งข้ามศิระชะไปด้านหลัง หลังจากนั้นหลานชายและพระเจ้าอาวาสวัดมอญสะเทอช่วยกันล้างขึ้นกระดุกในน้ำมะพร้าว แล้วนำกระดุกใส่โถเก็บกระดุก (ดูภาพที่ 226 ประกอบ) ก่อนปิดโถเก็บกระดุกพระสงฆ์และลูกหลานพรมน้ำอบบนกระดุก จากนั้นเจ้าอาวาสวัดมอญสะเทอนำโถเก็บกระดุกใส่ในปราสาทอัฐิเตรียมแห่ไปวัด (ดูภาพที่ 227 ประกอบ) กระดุกที่เหลือในตะแกรงเปล พระสงฆ์ช่วยกันเก็บห่อใส่จีวรเพื่อไปบรรจุเจดีย์ต่อไป (ดูภาพที่ 228 ประกอบ)

ภาพที่ 225 ภาพสัปดาห์หม่ามะพร้าวเพื่อล้างขึ้นกระดูก

ภาพที่ 226 ภาพพระสงฆ์ล้างขึ้นกระดูกด้วยน้ำมะพร้าว

ภาพที่ 227 ภาพเจ้าอาวาสนำอัฐิใส่ปราสาทอัฐิ

ภาพที่ 228 ภาพพระสงฆ์เก็บกระดูกที่เหลือ

4. สัญลักษณ์ในพิธีกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประเพณีงานศพพระสงฆ์ชาวมอญบ้านวังกะ สัญลักษณ์
ในพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

ก. เมรุลอย หรือ ปราสาทมอญ

ก่อนถึงกำหนดวันจัดพิธีฌาปนกิจ ชาวมอญเตรียมสร้างเมรุลอยหรือปราสาทมอญซึ่งใช้ระยะเวลาในการก่อสร้างราว 4-5 เดือน ความศรัทธาเลื่อมใสในพระสงฆ์ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาและเป็นผู้มีความบริสุทธิ์ ชาวมอญจึงไม่ใช้สถานที่เผาศพพระสงฆ์ร่วมกับศพฆราวาสทั่วไปเพราะถือว่าไม่ให้ความเคารพ จึงสร้างปราสาทมอญขึ้นเพื่อเป็นเมรุสำหรับเผาศพพระสงฆ์ เมรุลอยหรือปราสาทมอญสำหรับประกอบพิธีฌาปนกิจนิยมสร้างปราสาทซึ่งมีจำนวนยอดตั้งแต่ 3 ถึง 9 ยอดโดยขึ้นอยู่กับสมณศักดิ์และทุนทรัพย์ เช่น เป็นพระราชาคณะ พระครู เจ้าอาวาส จะทำปราสาท 9 ยอดบ้าง 5 ยอดบ้าง ถ้าเป็นพระลูกวัดจะทำยอดเดียว ซึ่งค่าใช้จ่ายในการสร้างปราสาทชาวบ้านที่มีฐานะดีหรือพระที่มีลูกศิษย์ลูกหามากก็จะช่วยกันรับคนละยอดบ้าง สองยอดบ้างหรือรับทั้งหมด ชาวมอญถือว่าพระภิกษุสงฆ์เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้มีความบริสุทธิ์ การได้ปรนนิบัติดูแลพระสงฆ์และช่วยกันจัดพิธีฌาปนกิจเมื่อมรณภาพเป็นอานิสงส์และผลบุญยิ่งใหญ่เท่ากับได้ถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้า ชาวมอญจึงนำทุนทรัพย์มาร่วมแรงร่วมใจเพื่อสร้างปราสาทให้สวยงาม (ดูภาพที่ 229 ประกอบ) วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างเมรุลอยหรือปราสาทมอญ ได้แก่ ไม้เนื้ออ่อนและไม้ไผ่ซึ่งชาวบ้านจะนำมาจากในชุมชน ส่วนวัสดุอื่น ๆ เช่น กระจกอังกฤษ กระจกสา กระจกแก้ว และเครื่องประดับตกแต่งต่าง ๆ ชาวบ้านร่วมกันจัดหาซื้อ การออกแบบปราสาทและลวดลายต่าง ๆ โดยช่างชาวมอญซึ่งเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนที่มีความรู้ความสามารถและมีฝีมือในการออกแบบปราสาทและเขียนลวดลายตามรูปแบบศิลปะมอญ (ดูภาพที่ 230 ประกอบ)

ภาพที่ 229 ภาพปราสาทมอญ หรือเมรุลอย

ภาพที่ 230 ภาพวัสดุสร้างปราสาทมอญ หรือเมรุลอย

ข. ปราสาทแห่ศพ

ปราสาทแห่ศพเป็นปราสาทเล็กสำหรับแห่สรีระร่าง 1 หลัง และปราสาทสำหรับนำอัฐิขึ้นตั้งสำหรับบำเพ็ญกุศลอีก 1 หลัง (ดูภาพที่ 231 ประกอบ) ปราสาทเล็กทั้ง 2 หลัง ออกแบบและเขียนลวดลายที่สะท้อนศิลปะและวัฒนธรรมมอญอย่างชัดเจน โดยเฉพาะหงส์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญของชนชาติมอญ

ภาพที่ 231 ภาพปราสาทแห่ศพ

การแห่ปราสาทในช่วงค่ำของวันนี้คือพิธีวอญแผะ หรือพิธีแย่งศพ องค์ บรรจุน (2551: 73-77) กล่าวถึงพิธีแย่งศพของมอญไว้ว่า พิธีแย่งศพของมอญเชื่อกันว่ามีที่มาจากกษัตริย์มอญคือ พระเจ้าธรรมเจดีย์ ได้คิดกุศโลบายเพื่อสร้างความชอบธรรมในการเสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากพระนางตะละเจ้าท้าวซึ่งเสด็จสวรรคต โดยแฝงไว้ในพิธีแย่งศพก่อนพระราชทานเพลิงศพพระมารดาเลี้ยง ตามความในพงศาวดารมอญที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) และคณะได้แปลเป็นวรรณคดีไทยเรื่อง ราชาริราช ความว่า

“อยู่มาตะละนางพระยาท้าวเสด็จทิวงคต พระชนมายุได้ 71 ปี อยู่ในราชสมบัติได้ 51 ปี ลุศักราช 896 ปี พระเจ้าหงสาวดีจึงสั่งให้ทำพระเมรุมาศโดยขนาดใหญ่ในท่ามกลางเมืองให้ตกแต่งด้วยสรรพเครื่องประดับทั้งปวงเป็นอันงามอย่างยิ่ง แล้วตรัสปรึกษาเสนาหาพฤตมาตย์

ทั้งปวงว่าสมเด็จพระราชมารดาเลี้ยงของเรานี้มีพระคุณเป็นอันมาก ทรงอุปถัมภ์บำรุงเรามาจนได้เป็นเจ้าแผ่นดิน เราคิดจะสนองพระเดชพระคุณให้ถึงขนาด ท่านทั้งปวงจะเห็นประการใด เสนาพดุมามาตย์ทั้งปวงได้ฟังพระราชโองการตรัสปรึกษาดังนั้นก็กราบทูลว่า ข้าพเจ้าทั้งปวงเป็นทาสปัญญา การทั้งนี้สุดแต่พระองค์จะทรงพระดำริเถิด ข้าพเจ้าทั้งปวงจะทำตามรับสั่งทุกประการ พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสว่าเราจะทำไว้ให้เป็นอย่างในการปลงศพ จะได้มีผลานิสงส์ยิ่งขึ้นไป จึงสั่งให้ทำเป็นรูปหระ มีลื้อหน้าแลท้าย สรรพไปด้วยไม้มะเดื่อแลไม้ทองกวาว แล้วจึงทำเป็นรัตนบัลลังก์บุษบกตั้งบนหลังหระ ให้แต่งการประดับจงดงาม เร่งสำเร็จในเดือนหน้าจงได้ เสนาบตีทั้งปวงรับสั่งแล้วก็ออกมาให้แจกหมายเกณฑ์กันเร่งกระทำทุกพนักงาน เดือนหนึ่งก็สำเร็จดังพระราชบัญชาทุกประการ ทั้งพระเมรุมาศซึ่งทำมาก่อนนั้นก็แล้วลงด้วย พระเจ้าหงสาวดีได้ทราบว่าการทั้งปวงเสร็จแล้วจึงให้หมายบอกกำหนดงานในเดือนเก้า ขึ้นเก้าค่ำ จะเชิญพระศพไปยังพระเมรุมาศ...

“ครั้นถึงเดือนเก้าขึ้นเก้าค่ำ เสนาพดุมามาตย์ ราชกระวิมนตรีมุขทั้งปวงอีกเมืองเอกโทตรีจัตวาก็มาพร้อมกัน พระเจ้าหงสาวดีจึงให้ตั้งขบวนแห่อัญเชิญบัลลังก์เหนือหลังหระแล้วตรัสสั่งเสนาบตีให้แยกกันเป็นสองพวก จะได้แย่งชิงพระศพเป็นผลานิสงส์ เสนาบตีทั้งปวงก็แบ่งกันออกเป็นสองแผนกโดยพระราชบัญชา พระเจ้าหงสาวดีจึงเสด็จดำเนินด้วยพระบาท ทรงจับเชือกแล้วตั้งพระสัตยาธิษฐานว่า ข้าพเจ้ามีความกตัญญูรู้พระคุณสมเด็จพระราชมารดาเลี้ยง จึงคิดทำการให้ลือปรากฏไปทุกพระนคร ขอคุณพระรัตนตรัยจงเป็นที่พึ่ง ถ้าบุญข้าพเจ้าจะวัฒนาการสืบไปแล้ว ขอให้ชิงพระศพสมเด็จพระราชมารดาจงได้มาตั้งใจคิดเถิด ครั้นตั้งสัตยาธิษฐานแล้วจึงตรัสสั่งให้จับเชือกชักพร้อมกัน...

“ขณะนั้นเป็นโกลาหลสนุกยิ่งนัก เสนาบตีแลไพร่พลทั้งปวงก็เข้าแย่งชักเชือกเป็นอลหม่าน พระศพนั้นก็บินดาลได้มาข้างพระเจ้าหงสาวดี เสียงชนทั้งปวงโห่ร้องพิลิกลั่นพระนคร พระเจ้าหงสาวดีทรงโสมนัสนัก จึงให้ชักแห่พระศพไปพร้อมด้วยเครื่องสูงไสว ทั้งกรรชิง กลิ้งกลด อภิรมชুমสาย พรายพรณ พัดโบก และจามรทานตะวันอันพรณราย สล้างสลอนด้วยธงเทียว ทั้งหลาย เทียวเหลืองขาวแดงดาราตาส เสียงสนั่นพิณพาทย์เครื่องประโคมฆ้องกลองกึกก้องโกลาหลสะพริบพร้อมด้วยหมู่พลอันจัดเข้าในขบวนแห่แห่น ตูเนกเนียงแน่นประหนึ่งจะนับมิได้ การแห่พระศพครั้งนี้ครึกครื้นเป็นมหิหารดิเรก เปรียบประดุจการแห่อย่างเอกของนางอัปสรกัญญาทั้งเจ็ดองค์ ซึ่งแห่พระเศียรท้าวกบิลพรหม ผู้เป็นปิตุรงค์ กับด้วยทวยเทพเจ้าทั้งปวงอันเวียนเลียบบเลี่ยมไศลหลวงประทักษิณชินนุราช ครั้นถึงพระเมรุมาศจึงให้เชิญพระศพขึ้นตั้งยังมหาบุษบกเบญจาสุวรรณ ให้มีงานมหรสพสมโภชเจ็ดวันเจ็ดคืน จุดดอกไม้เพลิงถวายพระศพ มีพระธรรมเทศนาและพระสงฆ์ราชาคณะฐานานุกรมเปรียญอันดับสวดสดับปกรณ์ ถวายไทยทานแก่พระสงฆ์ และโปรยทานกัลปพฤกษ์แก่ยาจกวนิพกเป็นอันมาก แล้วทรงอุทิศส่วนกุศลไปถึงบิดามารดา ครั้นครบเจ็ดวันจึงถวายพระเพลิง พร้อมด้วยเสนาบตี พระวงศานุวงศ์ผู้น้อยผู้ใหญ่ ฝ่ายในฝ่ายหน้า อีกทั้งพระสงฆ์

ฐานานุกรมเป็นอันมาก แล้วให้แจ้งพระรูปเก็บพระอัฐิใส่ในพระโกศทองประดับพลอยเนาวรัตน์
อัญเชิญเข้าบรรจุในพระมฤเตา แล้วให้มิ่งงานสมโภชอีกสามวันรามราชประเพณีกษัตริย์แต่ก่อน”

“ครั้นการเสร็จแล้ว พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสแก่เสนาบดีที่ฟังว่า เราทำการ
ครั้งนี้เป็นผลานิสงส์สนุกยิ่งนัก แต่นี้ไป ใครจะทำการศพบิดามารดาผู้มีคุณ ก็ให้ซึ่งศพเหมือนเราซึ่งทำ
ไว้เป็นอย่างดีนี้ จึงได้เป็นประเพณีฝ่ายรามัญสืบกันต่อมาจนบัดนี้”

ประเพณีการแย่งศพจึงมีปฐมเหตุมาจากกukulโบายของพระเจ้าธรรมเจดีย์
ปิฎกธรที่ต้องการแสดงบุญญาภิหารของพระองค์ ด้วยเหตุที่พระองค์นั้นเป็นเพียงสามัญชน
เป็นพระราชโอรสเลี้ยง แม้ต่อมาจะได้เป็นพระราชบุตรเขย และพระนางตะละเจ้าท้าวจะสละ
ราชสมบัติให้ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระองค์ก็ตาม กระทั่งพระนางตะละเจ้าท้าวสวรรคต อันเป็น
ธรรมดาที่คงจะยังมีเชื้อพระวงศ์ ชุนนางอำมาตย์ที่ยังไม่ยอมรับพระเจ้าธรรมเจดีย์ในฐานะ
พระเจ้าแผ่นดินรามัญประเทศ พระองค์จึงคิดอุบายแย่งศพขึ้นโดยแบ่งทหารออกเป็น 2 ฝ่าย โดย
พระองค์เข้าไปอยู่ในฝ่ายหนึ่งแล้วจับเชือกที่ผูกไว้กับราชรถรูปเหรา (นาศ) ตั้งสัตยาธิษฐาน หากคิดดี
คิดชอบ มีความจงรักภักดีตัญญูรู้คุณในพระนางตะละเจ้าท้าวแล้วไซ้ ให้รถเหราเคลื่อนมาทาง
พระองค์ ครั้นออกแรงดึงผลก็เป็นไปอย่างที่พอจะคาดหวังได้ การที่พระศพไหลมาข้างพระองค์แสดง
ให้อาณาประชาราษฎร์เห็นว่า พระนางตะละเจ้าท้าวรับรู้และอยู่ข้างพระองค์ และแน่นอนว่าไพร่บ้าน
พลเมืองในแผ่นดินทั้งหลายก็ยอมรับในพระเจ้าธรรมเจดีย์มหาปิฎกธร พระมหากษัตริย์แห่งรามัญ
ประเทศมากยิ่งขึ้น

ค. ตะแกรงเผาศพ

ตะแกรงสำหรับเผาศพมีลักษณะเป็นเปล ทำจากเหล็ก มีโซ่เหล็กผูกโยงจากข้อ
ปราสาท ขณะเผาศพสัปเหร่อจะไกวเปลช้า ๆ เพื่อให้ไฟค่อย ๆ ไหม้ร่าง มีกระบะทรายรองถ้ำกระดูก
(ดูภาพที่ 232 ประกอบ)

ภาพที่ 232 ภาพตะแกรงเผาศพ

ง. ไม้จันทน์

ไม้จันทน์สำหรับพิธีฌาปนกิจศพของพระสงฆ์เป็นท่อนไม้หอมขนาดเล็กผูกกับเทียน 1 เล่ม รูป 3 ดอก วัดจัดเตรียมไม้จันทน์ให้ชาวบ้านนำไปใส่ในตะแกรงเผาศพ ชาวบ้านร่วมทำบุญไม้จันทน์ตามศรัทธา (ดูภาพที่ 233 ประกอบ)

ภาพที่ 233 ภาพไม้จันทน์สำหรับพิธีฌาปนกิจศพของพระสงฆ์

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบของประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ในประเพณีสิบสองเดือน และประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญที่บ้านวังกะ พบว่า ประเพณีเป็นแบบแผนของการประพฤติปฏิบัติของชาวมอญที่บ้านวังกะ โดยพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบสำคัญในประเพณีและมีการปฏิบัติสัมพันธ์ควบคู่กัน พิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวมอญมีวิธีการในการปฏิบัติที่เป็นแบบแผน มีขั้นตอน ที่คนในสังคมยอมรับและกำหนด แนวคิดสำคัญของการประกอบประเพณีพิธีกรรมส่วนใหญ่เป็นแนวคิดที่ต้องการให้ชีวิตมีความสุขความสบาย มีความเจริญมั่นคงและปลอดภัย ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะเป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษชาวมอญสั่งสมและถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งมีความหมายต่อชีวิตและการดำรงอยู่ของชาวมอญที่บ้านวังกะในบริบทสังคมไทย

ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะสะท้อนความเชื่อในพระพุทธศาสนา อย่างเหนียวแน่นควบคู่กับความเชื่อเรื่องผีอย่างเคร่งครัด ความเชื่อในพระพุทธศาสนาช่วยวางระเบียบสังคมและแนวจริยธรรมให้แก่คนในสังคม ส่วนความเชื่อเรื่องผีช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจเมื่อต้องเผชิญกับภาวะที่ไม่มั่นคง ไม่สบายใจ พิธีกรรมและความเชื่อตลอดทั้งวัตถุธัญลักษณ์ในประเพณีต่าง ๆ ของชาวมอญบ้านวังกะขับเน้นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญให้เด่นชัดซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยจะได้กล่าวในบทต่อไป

บทที่ 4

อัตลักษณ์และบทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมที่สืบทอดและนำเสนอ ความเป็นมอญบ้านวังกะในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

วัฒนธรรมความเป็นมอญของชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะในปัจจุบันสืบทอดจากบรรพบุรุษจากรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา จากรุ่นสู่รุ่น ผ่านวิถีชีวิตและการประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ เมื่ออาศัยอยู่ร่วมกันกับกลุ่มคนอื่น ๆ ทั้งชาวกะเหรี่ยง เมียนมา บังคลาเทศ ไทย ลาว ในอำเภอสังขละบุรี ภายใต้การปกครองของประเทศไทยและบริบทสังคมร่วมสมัย ทำให้เกิดการปะทะกันของวัฒนธรรมกระแสหลักและวัฒนธรรมของกลุ่มชาวมอญ เกิดการผสมผสานวัฒนธรรม เกิดความพยายามในการธำรงและสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะเป็นกลไกสำคัญในการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นมอญและสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่ม รวมทั้งยังมีบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ

ศิริพร ณ ถกลาง (2559: 15-16) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในบริบทโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมที่มีความซับซ้อนและหลากหลาย บริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้การแสดงตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์อาจไม่ได้แสดงผ่านคติชนของตนตลอดเวลา กลุ่มชาติพันธุ์อาจเลือกแสดงตัวตนผ่านคติชนบางเวลา บางสถานการณ์ และบางบริบทสังคม จึงอาจไม่ง่ายและเห็นได้ไม่ชัดเจนที่จะบอกชาติพันธุ์ผ่านคติชน การแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทสังคมข้ามพรมแดนและบริบทการท่องเที่ยวย่อมต้องมีการเลือกสรรว่าจะนำเสนอตัวตนอย่างไร

อรชุน อับปาตูไร (Arjun Appadurai) ชี้ให้เห็นว่า ในภาวะที่ผู้คนเดินทางข้ามพรมแดน กลุ่มชาติพันธุ์ได้หลุดลอยจากมาตุภูมิของตน ทำให้เกิดการนำเสนออัตลักษณ์ชาติพันธุ์และการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในบริบทใหม่ที่ข้ามพรมแดนเข้าไปอยู่ (Appadurai, 1990: 192) ในกรณีชาวมอญพลัดถิ่นที่อพยพจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาอันเป็นดินแดนมาตุภูมิเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี ชาวมอญกลุ่มนี้ได้สร้างพื้นที่วัฒนธรรมบนพื้นที่ใหม่ในประเทศไทยซึ่งเป็นพื้นที่นอกมาตุภูมิเพื่อแสดงอัตลักษณ์และสืบทอดวัฒนธรรมความเป็นมอญผ่านการดำเนินชีวิตและการประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ

จากการนำเสนอข้อมูลในบทที่ 3 แสดงให้เห็นว่าประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะผสมผสานคติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและความเชื่อผีบรรพบุรุษองค์ประกอบของประเพณีพิธีกรรมแสดงให้เห็นวัฒนธรรมความเป็นมอญที่ประกอบสร้างจากรากเหง้าวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ วัฒนธรรมความเป็นมอญเหล่านี้ช่วยสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมอญ

ที่แสดงตัวตนแตกต่างจากกลุ่มคนอื่น และช่วยกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของชาวมอญในการอาศัยอยู่ในอำเภอสังขละบุรี

ประเพณีพิธีกรรมที่จัดขึ้นในชุมชนมอญบ้านวังกะมีเป้าหมายสำคัญคือเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน สภาพสังคมและความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนไปส่งผลต่อวิถีชีวิตและประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญที่ต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทต่าง ๆ โดยเฉพาะโลกาภิวัตน์ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้กลุ่มชาวมอญและกลุ่มคนต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรีสนใจในวัฒนธรรมของกลุ่มและเกิดการธำรงรักษาและสืบทอดวัฒนธรรม ศิราพร ณ ถลาง ชี้ให้เห็นว่า บริบทโลกาภิวัตน์ทำให้ผู้คนและกลุ่มชาติพันธุ์พยายามแสดงตัวตนให้แตกต่าง การแสดงตัวตนเป็นเรื่องสำคัญของมนุษย์ ซึ่งความเป็นตัวตนเกิดจากการเติบโตและบ่มเพาะจากครอบครัวและสังคมผ่านการหล่อหลอมค่านิยมและวิถีปฏิบัติจากคนรอบข้างในสังคม (ศิราพร ณ ถลาง, 2559: 181) บริบทสังคมและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นพลวัตของการประกอบประเพณีพิธีกรรมและบทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะในสังคมไทยปัจจุบัน ประเพณีสืบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญกลุ่มนี้เป็นทั้งพื้นที่ในการนำเสนออัตลักษณ์เพื่อแสดงตัวตนและเป็นกลไกทางวัฒนธรรมเพื่อสืบทอดและธำรงวัฒนธรรมความเป็นมอญ

จากการศึกษาความหมายและแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ในบทที่ 1 สรุปได้ว่า อัตลักษณ์เป็นการให้ความหมายของตัวตน เป็นความสำนึกและเข้าใจเกี่ยวกับตัวเรา ทั้งยังเป็นการประกอบสร้างความหมายในเชิงสังคมให้แก่ตัวเราด้วย ดังนั้นอัตลักษณ์จึงเกี่ยวข้องกับชีวิตทางสังคมของมนุษย์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม อัตลักษณ์สัมพันธ์กับการต่อรองความหมายของตัวตนในสังคม ซึ่งการนำเสนออัตลักษณ์ของบุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามความสัมพันธ์กับผู้คนในสังคม บริบทสถานการณ์ หรือเงื่อนไขต่าง ๆ มีความซับซ้อนและสร้างใหม่ตามบริบทใหม่ ๆ

ในบทที่ 4 นี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบในประเพณีพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับอัตลักษณ์ อัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะที่ประกอบสร้างและนำเสนอในประเพณีพิธีกรรม และบทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

4.1 องค์ประกอบในประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะที่สัมพันธ์กับอัตลักษณ์มอญ

ชาวมอญบ้านวังกะอพยพมาจากหลากหลายพื้นที่ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาซึ่งมีความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมแตกต่างกัน เมื่อมาอาศัยอยู่ร่วมกันในอำเภอสังขละบุรีหลวงพ่อดูตตะมาได้หลอมรวมวัฒนธรรมความเป็นมอญ รื้อฟื้นประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นใหม่ และกำหนดแบบแผนปฏิบัติต่าง ๆ ของแต่ละประเพณี เกิดการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะขึ้นเพื่อแสดงตัวตนคนมอญพลัดถิ่นในชุมชนแห่งใหม่ในประเทศไทย

องค์ประกอบในประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตแสดงให้เห็นวัฒนธรรม ความเชื่อ และแบบแผนปฏิบัติของชาวมอญบ้านวังกะที่สัมพันธ์กับความเชื่อในพระพุทธศาสนาและ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า วัฒนธรรมความเป็นมอญ บ้านวังกะที่ปรากฏในประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต สรุปได้ดังนี้

วัฒนธรรมความเป็นมอญ ในประเพณีสิบสองเดือน	วัฒนธรรมความเป็นมอญ ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
<p><u>ความเชื่อ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -ความเชื่อเรื่องอานิสงส์การบรรพชาและอุปสมบท -ความเชื่อเรื่องการนอนให้พระสงฆ์เหยียบไปบนหลัง -ความเชื่อเรื่องการถอดรองเท้าเข้าวัด -ความเชื่อเรื่องอานิสงส์การปรนนิบัติดูแลพ่อแม่ -ความเชื่อเรื่องการทำบุญบริจาคทาน -ความเชื่อเรื่องอานิสงส์การกราบไหว้บูชาเจดีย์ -ความเชื่อเรื่องต้นโพธิ์เปรียบเสมือนพระพุทธเจ้า -ความเชื่อเรื่องการบูชาครู -ความเชื่อเรื่องอานิสงส์การบริจาคอาหารเป็นทาน 	<p><u>ความเชื่อ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ -ความเชื่อเรื่องผีประจำหมู่บ้าน (พ่อปู่) -ความเชื่อเรื่องโบสถ์เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ -ความเชื่อเรื่องอานิสงส์การเผาศพ -ความเชื่อในประเพณีงานศพ -ความเชื่อในประเพณีแต่งงาน
<p><u>ภาษา</u></p> <p>-ใช้ภาษามอญเป็นหลักในการสื่อสารและการประกอบประเพณี บางประเพณีที่มีนักท่องเที่ยวเข้าร่วมจำนวนมากจะใช้ภาษาไทยร่วมด้วย</p>	<p><u>ภาษา</u></p> <p>-ใช้ภาษามอญเป็นหลักในการสื่อสารและการประกอบประเพณี</p>
<p><u>ตำนานและเรื่องเล่า</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -ตำนานการลอยเรือสะเดาะเคราะห์ -ตำนานพระเจดีย์ชเวดากอง -ตำนานเมืองหงสาวดี -ตำนานฝนรัตนชาติ -เรื่องเล่าการสร้างเจดีย์พุทธคยา -เรื่องเล่าเจดีย์เก่าหลังเจดีย์พุทธคยา -เรื่องเล่าต้นพระศรีมหาโพธิ์ 	<p><u>ตำนานและเรื่องเล่า</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -ตำนานการเล่นแห่ปราสาทหรือการแข่งศพ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

วัฒนธรรมความเป็นมอญ ในประเพณีสิบสองเดือน	วัฒนธรรมความเป็นมอญ ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
<u>ดนตรีและการแสดง</u> -วงดนตรีพื้นบ้านมอญ -การรำมอญ	<u>ดนตรีและการแสดง</u> -การแห่ปราสาทศพ -การแสดงลิเกมอญ
<u>การแต่งกาย</u> -การแต่งกายของชาวมอญที่เข้าร่วมประเพณี -การแต่งกายของผู้ปฏิบัติธรรมที่วัดวังแก้วเวการาม	<u>การแต่งกาย</u> -การแต่งกายของผู้บรรพชาและอุปสมบท -การแต่งกายในประเพณีงานศพ -การแต่งกายในประเพณีแต่งงาน
<u>อาหาร</u> -ข้าวยาฮู -อาหาร 9 อย่างในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ -อาหารไหว้ศาลพ่อปู่	<u>อาหาร</u> -อาหารไหว้ผีบรรพชน -อาหารในประเพณีทำขวัญเด็ก
<u>เครื่องประกอบพิธีกรรม</u> -หม้อมงคล -ตุ้ง -ของไหว้ครูดนตรี -หม้อนิธิ -เรือสะเดาะเคราะห์ -โคมลอย -ฝนรัตนะ -เจดีย์ทราย -แจกันดอกไม้เข้าพรรษา -กระทงบูชาพระอุปคุต	<u>เครื่องประกอบพิธีกรรม</u> -หม้อมงคล -สังฆทาน -ฝนรัตนะ -เครื่องประกอบพิธีทำขวัญเด็ก -เครื่องประกอบประเพณีงานศพฆราวาส -เครื่องประกอบประเพณีงานศพพระสงฆ์
<u>ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม</u> -การเดินทางเรือของกลุ่มอุปาสะกะ -การนอนเป็นสะพานมนุษย์	<u>ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม</u> -การไกวศพ
<u>บุคคลสำคัญในประเพณี</u> -หลวงพ่อดุตตะมะ -พระมหาสุชาติ สิริปัญญา	<u>บุคคลสำคัญในประเพณี</u> -หม่อมทำขวัญ -โต้ง

วัฒนธรรมความเป็นมอญ ในประเพณีสิบสองเดือน	วัฒนธรรมความเป็นมอญ ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
	- ร้างทรง - สัปเหร่อ

รายละเอียดวัฒนธรรมความเป็นมอญบ้านวังกะที่ปรากฏในประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต มีดังนี้

4.1.1 วัฒนธรรมความเป็นมอญในประเพณีสิบสองเดือน

ประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญบ้านวังกะแสดงความเป็นมอญผ่านความเชื่อตำนานและเรื่องเล่า ภาษา ดนตรีและการแสดง การแต่งกาย เครื่องประกอบพิธีกรรม ดังนี้

4.1.1.1 ความเชื่อ

ชาวมอญบ้านวังกะสืบทอดคติความเชื่อและแนวคิดต่าง ๆ จากบรรพบุรุษจากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ประเพณีสิบสองเดือนปรากฏความเชื่อของชาวมอญบ้านวังกะ ดังนี้

ก. ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของการบรรพชาและอุปสมบท

ชาวมอญเชื่อว่าการได้บรรพชาหรืออุปสมบทเป็นการสร้างพระสงฆ์ซึ่งมีอานิสงส์มากเช่นเดียวกับการสร้างพระพุทธรูป และการสร้างพระธรรมคือสร้างพระไตรปิฎก (กุญแจยหงสาวดี, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2564) สอดคล้องกับเรื่องอานิสงส์ของการบรรพชาและอุปสมบทที่พระมหาช่วง อุเจริญ (รามัญจิตตานุสรณ์, 2539: 86) ได้คัดมาจากภาษาบาลีฉบับภาษามอญ และแปลเป็นภาษาไทย ความว่า

บุคคลใดที่มีจิตเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทาสหญิงทาสชายของตนและของคนอื่นด้วยได้อนุญาตและเป็นของเจ้าภาพบวชให้ ถ้าเป็นสามเณรเจ้าภาพจะได้อานิสงส์ 6 กัปป์ ถ้าได้บวชเป็นพระเจ้าภาพจะได้อานิสงส์ 12 กัปป์ ชนบางจำพวกไม่มีบุตร ขอบุตรคนอื่นแล้วตนเองเป็นเจ้าภาพ ถ้าบวชเป็นสามเณรได้รับอานิสงส์ 4 กัปป์ ถ้าบวชเป็นพระได้รับอานิสงส์ 8 กัปป์ ชนเหล่าใดได้รับอนุญาตให้บุตรของตนบวช ถ้าเป็นสามเณรได้รับอานิสงส์ 8 กัปป์ ถ้าบวชเป็นพระได้รับอานิสงส์ 16 กัปป์ ชนเหล่าใดได้อนุญาตให้ภริยาของตนบวช ถ้าบวชเป็นสามเณรได้รับอานิสงส์ 16 กัปป์ ถ้าบวชเป็นภิกษุณีได้รับอานิสงส์ 21 กัปป์ ชนเหล่าใดได้มีจิตเลื่อมใสแบบญาณะสัมปะยุตต์ขึ้นเอง

โดยไม่ต้องมีใครชักชวน ถ้าบวชเป็นสามเณรได้รับอานิสงส์ 32 กัปป์ ถ้าบวชเป็นพระได้รับอานิสงส์ 64 กัปป์

ข. ความเชื่อเรื่องการนอนให้พระสงฆ์เหยียบบนหลัง

พระมหาสุชาติ สิริปัญญา เจ้าอาวาสวัดวังกวีเวการาม กล่าวว่า ความเชื่อเรื่องนอนให้พระสงฆ์เหยียบหลังเป็นสิริมงคลมาจากพุทธชาดกตอนที่พระพุทธเจ้าเสวยชาติเป็นดาบสชื่อสุเมธดาบส ในยุคของพระพุทธเจ้าที่ปังกร สุเมธดาบสได้ลงนอนราบกับพื้นโคลนเลนให้พระพุทธเจ้าเดินเหยียบไปบนหลังเพื่อไม่ให้เท้าของพระองค์ต้องเปื้อนโคลน พร้อมกับตั้งจิตปรารถนาอธิษฐานขอให้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง พระพุทธเจ้าที่ปังกรพยากรณ์ว่าในอนาคตข้างหน้าสุเมธดาบสจะเป็นพระพุทธเจ้าชื่อว่า โคตม ชาวมอญจึงเชื่อว่าการนอนให้พระสงฆ์เหยียบบนหลังจะเป็นมงคลแก่ตัวเอง ในชุมชนชาวมอญบ้านวังกะพระสงฆ์ที่เดินเหยียบหลังชาวบ้านนั้นคือหลวงพ่อดุตตะมรูปเดียว ไม่ใช่พระสงฆ์ทุกรูปจะเดินเหยียบได้เพราะชาวบ้านนับถือหลวงพ่อกันมาก การนอนให้หลวงพ่อยเหยียบบนหลังเกิดขึ้นจากความศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่อดุตตะม (พระมหาสุชาติ สิริปัญญา, สัมภาษณ์, 14 เมษายน 2564)

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ในวันสงฆ์น้ำพระประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญที่บ้านวังกะ มีชายชาวมอญนอนเรียงต่อกันเป็นสะพานมนุษย์ให้พระสงฆ์เดินเหยียบบนหลังไปยังบริเวณที่สงฆ์น้ำ นอกจากนี้ ในวันพระ 15 ค่ำช่วงเข้าพรรษามีพิธีตักบาตรดอกไม้ถวายพระสงฆ์ที่มาร่วมในพิธีสวดปาฏิโมกข์ในพระอุโบสถวัดวังกวีเวการาม ระหว่างทางเดินที่พระสงฆ์รับบิณฑบาตมีเด็กชายและวัยรุ่นชาวมอญนอนให้พระสงฆ์เหยียบบนหลัง (ดูภาพที่ 234 ประกอบ) จำนวนไม่มากเท่ากับวันสงฆ์น้ำพระ ผู้วิจัยสังเกตว่าชาวมอญส่วนใหญ่รับรู้จากการบอกเล่าของพ่อแม่และผู้เฒ่าผู้แก่ว่าการนอนให้พระสงฆ์เหยียบบนหลังเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตจึงปฏิบัติสืบต่อกันมา ความเชื่อเรื่องการนอนให้พระสงฆ์เหยียบบนหลังสะท้อนความเลื่อมใสในศรัทธาต่อพระสงฆ์ นายองเต็น อุตตะมะประทาน ชาวมอญให้ข้อมูลว่า คนมอญนอนให้พระสงฆ์เหยียบหลังเพราะเชื่อว่าช่วยขจัดปัดเป่าโรคภัยไข้เจ็บและสิ่งชั่วร้ายไม่ดี เป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง ในวันสงฆ์น้ำพระมีชาวบ้านมานอนเรียงหลายคน และพระสงฆ์ที่เดินเหยียบบนหลังในวันสงฆ์น้ำพระเป็นพระสงฆ์ที่ได้เปรียญธรรม 9 ประโยคแล้ว (องเต็น อุตตะมะประทาน, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2564)

ภาพที่ 234 ภาพชาวมอญนอนให้พระสงฆ์เหยียบบนหลัง

ค. ความเชื่อเรื่องการถอดรองเท้าเข้าวัด

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยสังเกตว่า ชาวมอญที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดวังแก้วเวการามจะถอดรองเท้าเมื่อเข้าบริเวณวัดและเจดีย์พุทธคยา ความเชื่อเรื่องการถอดรองเท้าเข้าวัดนี้ นายกุญแจ หงสาวดี ผู้เฒ่าผู้แก่ชาวมอญบ้านวังกะ เล่าว่า คนมอญมีความเชื่อว่าวัด โบสถ์ วิหาร เจดีย์ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ การใส่รองเท้าเข้าบริเวณวัดจะทำให้ศาสนาเสื่อมลงและเป็นบาปติดตัวผู้ใส่ด้วย คนที่มาถือศีลในวันพระเมื่อเข้าเขตวัดจะถอดรองเท้าเพราะเชื่อว่าการใส่รองเท้าเข้าวัดเป็นบาป ชาวมอญที่รัฐมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาเคร่งครัดเรื่องถอดรองเท้าเข้าวัดมาก (กุญแจ หงสาวดี, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2564)

นายกุญแจ หงสาวดี ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า พระมหาสุชาติเคยเล่าเรื่องถอดรองเท้าเข้าวัดให้ชาวบ้านฟังว่า พระเจ้าพิมพิสารถูกลูกชายคือพระเจ้าอชาตศัตรูจับขังเพราะอยากครองเมือง ไม่ให้กินข้าวกินน้ำ แต่พระเจ้าพิมพิสารไม่ทุกข์ร้อนเพราะได้ปฏิบัติธรรมจนบรรลุแล้ว เมื่ออยู่ในคุกพระเจ้าพิมพิสารก็เดินจงกรมปฏิบัติธรรมทุกวัน พระเจ้าอชาตศัตรูจึงให้กรีดผ้าเท้าทั้งสองข้างของพระเจ้าพิมพิสารเพื่อไม่ให้เดินได้จนพระเจ้าพิมพิสารตาย สาเหตุที่พระเจ้าพิมพิสารตายเพราะเป็นกรรมในชาติที่แล้วที่ไม่ถอดรองเท้าก่อนเข้าโบสถ์ ชาตินี้จึงถูกกรีดเท้าจนตาย (กุญแจ หงสาวดี, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2564)

ง. ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของการปรนนิบัติดูแลพ่อแม่

ในวันพระขึ้น 15 ค่ำ และในช่วงวันสงกรานต์จะมีผู้มาถือศีลปฏิบัติธรรมที่วัดวังแก้วเวการาม ผู้ปฏิบัติธรรมส่วนมากเป็นผู้เฒ่าผู้แก่และผู้อาวุโส ในช่วงที่พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่มาปฏิบัติธรรมที่วัด ลูกหลานจะจัดเตรียมอาหารนำไปส่งพ่อแม่วันละ 2 มื้อ ระหว่างรับประทานอาหาร ลูกหลานจะคอยตักข้าว กับข้าว จัดหาน้ำดื่ม ปรนนิบัติดูแลจนกว่าพ่อแม่จะรับประทานอาหารเสร็จ (ดูภาพที่ 235 ประกอบ) ก่อนกลับบ้านจะกราบพ่อแม่ 3 ครั้งเหมือนกับการกราบพระ ชาวบ้านเชื่อว่าการปรนนิบัติดูแลพ่อแม่ในช่วงเวลาที่พ่อแม่ไปถือศีลปฏิบัติธรรมเป็นการทำบุญที่มีอานิสงส์มาก

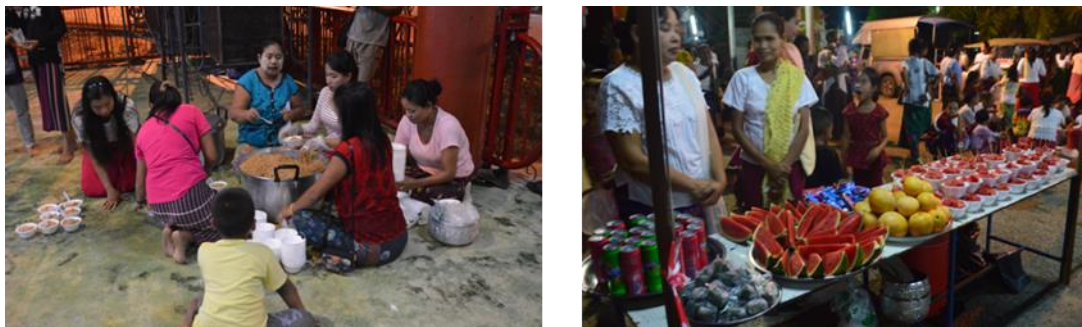
เพราะพ่อแม่ที่มาถือศีลปฏิบัติธรรมเปรียบเสมือนพระสงฆ์ การที่ได้ปรนนิบัติดูแลพ่อแม่ที่มาปฏิบัติธรรมเสมือนได้ปรนนิบัติดูแลพระสงฆ์ เรื่องความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณเป็นค่านิยมที่ชาวมอญให้ความสำคัญมาก

ภาพที่ 235 ภาพลูกหลานกำลังปรนนิบัติดูแลพ่อแม่ที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดขณะรับประทานอาหาร

จ. ความเชื่อเรื่องการทำบุญบริจาคทานเพื่อผลในภพหน้า

ชาวมอญบ้านวังกะมีความเชื่อเรื่องภพหน้าและต่างมุ่งหวังเข้าสู่นิพพานจึงหมั่นทำบุญ บริจาคทาน ทำนุบำรุงพระศาสนา ดูแลพระสงฆ์ผู้เป็นสาวกและเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ชาวมอญเชื่อเรื่องการทำบุญมากเท่าใดจะส่งผลในภพหน้ามากเท่านั้น จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่า เมื่อมีโอกาสหรือเมื่อมีการประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวมอญบ้านวังกะจะนิยมทำบุญและบริจาคทานในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การโปรยฝ่นรัตนะในประเพณีสงกรานต์ ออกพรรษา บุญหม้อนิธิ เข้าพรรษา ลอยเรือสะเดาะเคราะห์ หรือการเปิดโรงทานแจกอาหารและเครื่องดื่มให้กับผู้มาร่วมในงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดและวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุตตะมะ หรือในประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพานมีชาวบ้านนำอาหารมาแจกจ่ายให้ผู้ร่วมงาน (ดูภาพที่ 236 ประกอบ) ความเชื่อเรื่องผลบุญที่กระทำในชาตินี้ส่งผลยังชาติหน้าถ่ายทอดจากบรรพบุรุษจากรุ่นลูกสู่รุ่นหลานและฝังรากลึกในวิถีชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะมายาวนาน

ภาพที่ 236 ภาพขามอญนำอาหารมาเลี้ยงผู้มาตัดเย็บผ้าห่มเจดีย์พุทธคยาและ
นำอาหารมาบริจาคในตลาดนิพพาน

ฉ. ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของการกราบไหว้บูชาเจดีย์

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า กิจวัตรที่พบเห็นได้เป็นประจำคือขามอญบ้านวังกะคือ ชาวบ้านนำดอกไม้ไปไหว้พระและกราบบูชาเจดีย์พุทธคยาทุกวัน (ดูภาพที่ 237 ประกอบ) ชาวบ้านบางคนไปสวดมนต์และนั่งสมาธิ จากการสอบถามชาวบ้านพบว่า ขามอญมีความเชื่อว่าเจดีย์เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า การกราบไหว้บูชาเจดีย์จึงเหมือนกับการได้กราบไหว้พระพุทธเจ้า ความเชื่อดังกล่าวสะท้อนให้เห็นศรัทธาในพระพุทธศาสนา เมื่อถึงเดือนสี่ขามอญที่รัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เดินทางไปสักการะเจดีย์สถานต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เจดีย์ชเวดากองซึ่งเชื่อว่าก่อสร้างโดยขามอญและเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าที่เก่าแก่ที่สุดในโลก ในขณะที่ขามอญบ้านวังกะจัดประเพณีบูชาเจดีย์พุทธคยา

ภาพที่ 237 ภาพขามอญบ้านวังกะนำดอกไม้มาไหว้พระที่เจดีย์พุทธคยา

ช. ความเชื่อเรื่องต้นโพธิ์เปรียบเสมือนพระพุทธเจ้า

พระมหาสุชาติ สิริปัญญา เจ้าอาวาสวัดวังกวีเวการาม (สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2564) เล่าว่า หลวงพ่ออุตตมะสร้างเจดีย์พุทธคยาและนำพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ให้ชาวบ้านได้กราบไหว้ รวมทั้งได้อัญเชิญหน่อต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระสังฆราชแห่ง

ประเทศศรีลังกามาปลูกไว้ที่หน้าเจดีย์พุทธคยาด้วย (ดูภาพที่ 238 ประกอบ) หลวงพ่ออุตตมะบอกกับชาวบ้านว่าต้นโพธิ์เปรียบเสมือนพระพุทธเจ้า การบูชาต้นโพธิ์เหมือนได้บูชาพระพุทธเจ้า และให้ปฏิบัติดูแลต้นโพธิ์เสมือนปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า หลวงพ่อห้ามตัดกิ่ง ห้ามเด็ดใบ และห้ามผู้หญิงเข้าไปบริเวณโคนต้นโพธิ์ หลังจากสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จมาปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2530 แล้ว หลวงพ่ออุตตมะให้จัดประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ในวันวิสาขบูชาเหมือนที่เคยอยู่ในเมืองมอญ ต้นโพธิ์ที่เจดีย์พุทธคยาจึงมีความสำคัญหลายประการที่สามารถกราบไหว้บูชาได้ ซึ่งหลวงพ่อกุศลได้ปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง

ภาพที่ 238 ภาพต้นพระศรีมหาโพธิ์ ด้านหน้าเจดีย์พุทธคยา

ช. ความเชื่อเรื่องการบูชาครู

วงดนตรีพื้นบ้านมอญก่อนการแสดงในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ประเพณีสงกรานต์ และประเพณีต่าง ๆ นักดนตรีและนักแสดงจะไหว้ครูซึ่งถือเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์และสำคัญ การกราบไหว้ครูอาจารย์ที่ล่วงลับ เจ้าที่เจ้าทาง รวมทั้งเทพดาทั้งหลาย เป็นผลทางใจของผู้แสดงและนักดนตรี โดยเชื่อว่าจะทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ ความขลัง และการแสดงประสบความสำเร็จราบรื่น

ฉ. ความเชื่อเรื่องอันสงฆ์ของการบริจาคอาหารเป็นทาน

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ในประเพณีขอขมาพระอุปัชฌาย์ งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อกุศล และงานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพ หลวงพ่อกุศล มีชาวมอญบ้านวังกะและชาวบ้านจากชุมชนอื่นนำอาหารและเครื่องดื่มมาตั้งโรงทานให้แก่คนที่มาร่วมงาน อรัญญา เจริญหงสา ชาวบ้านมอญให้ข้อมูลว่า ชาวมอญจะมาตั้งโรงทานในงานต่าง ๆ เพื่อนำอาหารและเครื่องดื่มมาเลี้ยงผู้มาร่วมพิธี บางครอบครัวไม่ได้มีเงินมากก็ทำอาหารมาเท่าที่มีทุนทรัพย์ บางคุ่มบ้านรวมกลุ่มกันทำ บางกลุ่มชักชวนเพื่อนฝูงให้มาร่วมทำบุญ การบริจาค

ทานเป็นบุญยิ่งใหญ่อย่างหนึ่งที่ชาวมอญทำเป็นประจำโดยเชื่อว่าอานิสงส์จะส่งผลในชาติหน้า (อรรถุญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์ 26 ตุลาคม 2562) อานิสงส์การบริจาคอาหาร ไพรัตน์ จันทรแบบ (2551: 110) กล่าวว่า การตั้งโรงงานเป็นวิถีปฏิบัติที่ชาวมอญเชื่อว่าเป็นบุญทานใหญ่ที่จะเป็นบันไดสู่สวรรค์ เป็นการทำบุญและให้ทานในเวลาเดียวกัน อุปมาตามเรื่องพระเวสสันดรชาดก เมื่อครั้งที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร บำเพ็ญทานบารมีก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

4.1.1.2 ภาษา

ในประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะผู้คนที่มาร่วมงานส่วนใหญ่เป็นชาวมอญ การสื่อสารและการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ใช้ภาษามอญเป็นหลัก พระภิกษุสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ด้วยภาษาบาลีทำนองแบบมอญ แสดงพระธรรมเทศนาเป็นภาษามอญ บทสวดและเอกสารต่าง ๆ บันทึกด้วยภาษามอญ บทเพลงที่ขับร้องและการแสดงภายในงานใช้ภาษามอญ

ภาษามอญที่ชาวบ้านวังกะใช้สื่อสารเป็นภาษามอญแบบเมืองเย อ็อกปาย วงศ์รามัญ (สัมภาษณ์, 14 เมษายน 2564) ให้ข้อมูลว่า ภาษามอญมีสำเนียงแตกต่างกันไปในแต่ละท้องที่ แต่ละสำเนียงจะบอกได้ว่าเป็นชาวมอญจากเมืองใดในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ภาษามอญมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างภาษาพูดและภาษาเขียน ภาษาพูดเป็นแบบหนึ่ง ส่วนภาษาเขียนเป็นแบบหนึ่ง คำศัพท์ในภาษาพูดบางคำไม่ตรงกับภาษาเขียน คำศัพท์บางคำใช้เฉพาะในการเขียน

นอกจากสื่อสารด้วยภาษามอญแล้วชาวมอญบ้านวังกะจำนวนมากยังสามารถสื่อสารด้วยภาษากะเหรี่ยงและเมียนมาได้ ส่วนภาษาไทยนั้นชาวมอญบ้านวังกะสามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสารกับคนต่างถิ่นได้ โดยผู้เฒ่าผู้แก่สามารถฟังภาษาไทยได้แต่พูดได้ไม่คล่อง ชาวมอญรุ่นลูกหลานที่เกิดและเติบโตในประเทศไทยและได้เข้าศึกษาในโรงเรียนสามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยได้ดี เด็กชาวมอญในหมู่บ้านจะพูดภาษามอญที่ถ่ายทอดมาจากพ่อแม่พี่น้องในครอบครัวได้คล่องแคล่ว แต่พูดภาษาไทยไม่ได้ ดังนั้นเด็กชาวมอญจะต้องฝึกเรียนรู้ภาษาไทยก่อนเข้ารับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เด็กและเยาวชนชาวมอญฟังและพูดภาษามอญได้ดีแต่ไม่สามารถเขียนตัวอักษรมอญได้ ขณะเดียวกันก็สามารถฟัง พูด อ่าน เขียนภาษาไทยได้

อ็อกปาย วงศ์รามัญ (สัมภาษณ์, 14 เมษายน 2564) ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า หลวงพ่ออุตตมะพยายามรักษาและสืบทอดภาษามอญไว้ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน โดยให้พระภิกษุวัดวังแก้วเวการามและชาวบ้านสอนภาษามอญให้เด็ก ๆ ในหมู่บ้านทุกวันอาทิตย์และช่วงปิดเทอม เพื่อให้เด็กเรียนการอ่านและเขียนภาษามอญ หลวงพ่ออุตตมะบอกว่าเมื่อสามารถอ่านออกเขียนได้แล้วจะได้ศึกษาภูมิปัญญาที่บันทึกไว้ด้วยภาษามอญต่าง ๆ ได้

ชาวมอญบ้านวังกะใช้ภาษามอญในการสื่อสารและการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ภาษามอญจึงเป็นกลไกสำคัญในการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญ สร้างสำนึกชาติพันธุ์และสืบทอด วัฒนธรรมของบรรพบุรุษ ประเพณีที่มีการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวจะมีนักท่องเที่ยว เข้ามาร่วมในงานด้วย ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารก็จะมีทั้งภาษามอญและภาษาไทย เช่น ประเพณี สงกรานต์ ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์

4.1.1.3 ตำนานและเรื่องเล่า

ตำนานและเรื่องเล่าเป็นที่มาของการประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ใน ประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญบ้านวังกะ มีดังนี้

ก. ตำนานการลอยเรือสะเดาะเคราะห์

ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ของชาวมอญบ้านวังกะสัมพันธ์กับตำนานที่ เล่าสืบต่อกันมาว่า อรัญญา เจริญหงสา เล่าที่มาของประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ว่า เมื่อครั้งที มอญมีอาณาจักรเป็นของตัวเอง ช่วงหนึ่งพุทธศาสนาในประเทศมอญเสื่อมลง พระเจ้าธรรมเจดีย์ กษัตริย์มอญจึงสั่งให้พระสงฆ์ทุกรูปลาสิกขา แล้วให้ชาวเป็นพราหมณ์เดินทางด้วยเรือสำเภา 3 ลำ ไปศรีลังกาเพื่อไปรับพระไตรปิฎกนำกลับมาส่งคายนาศาสนาพุทธศาสนาในเมืองมอญใหม่ ระหว่าง เดินทางกลับเรือสำเภาเจอพายุ พราหมณ์และเรือบรรทุกพระไตรปิฎกหายไป พระเจ้าธรรมเจดีย์ ฝันว่าถ้าอยากได้เรือพระไตรปิฎกกลับมาต้องทำเรือจำลองพร้อมอาหาร 9 อย่าง อย่งละ 1,000 ชิ้น พระเจ้าธรรมเจดีย์จึงสั่งทำพิธีสะเดาะเคราะห์โดยทำเรือจำลองด้วยไม้ไผ่ 1 ลำนำพร้อมอาหาร 9 อย่างใส่ลงในเรือลอยไปในแม่น้ำ พระเจ้าธรรมเจดีย์ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยและบวงสรวงบูชา เหล่าเทวดาให้ช่วยพาเรือสำเภากลับมาโดยปลอดภัย ผ่านไป 7 วันเรือบรรทุกพระไตรปิฎกและ พราหมณ์ก็กลับสู่เมืองมอญได้อย่างปลอดภัย และได้ส่งคายนาศาสนาพุทธศาสนาในเมืองมอญใหม่ทั้งหมด เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 10 ชาวมอญที่เมืองมอญจะจัดประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ส่วนที่ บ้านวังกะเมื่ออพยพมาอยู่สังขละบุรีหลวงพ่อดุตตะมะให้จัดประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์เหมือนที่ เมืองมอญ (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์ 23 กันยายน 2562)

ตำนานการลอยเรือสะเดาะเคราะห์ของชาวมอญบ้านวังกะอีกสำนวนหนึ่ง กล่าวว่า พระเจ้าสะเทิมกษัตริย์เมียนมาที่ครอบครองเมืองมอญมีความต้องการเผยแผ่พุทธศาสนา แก่ชาวเมียนมา จึงได้ให้พระภิกษุมอญชื่อ พระพุทธโกษา เดินทางไปคัดลอกพระไตรปิฎกที่ประเทศ ศรีลังกา เมื่อพระพุทธโกษาเดินทางไปถึงมีเทวดาลงมาช่วยคัดลอกจนเสร็จจึงเดินทางกลับ ระหว่างทางได้เจอพายุกลางทะเลทำให้การเดินทางล่าช้า พระเจ้าสะเทิมร้อนใจจึงสั่งให้คนต่อเรือ ขนาดใหญ่พร้อมเสบียงอาหารมากมายไปรอรับ ส่วนชาวบ้านที่เหลือได้ร่วมกันทำพิธีสะเดาะเคราะห์

เพื่อให้เรือเดินทางกลับมาอย่างปลอดภัย ในที่สุดเรือพระพุทธโกษาได้กลับมาประเทศพม่าพร้อมด้วยพระไตรปิฎกโดยปลอดภัย จึงกลายเป็นที่มาของพิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ของคนเมียนมาและคนมอญมาจนถึงปัจจุบัน (อรรวรรณ ทับสกุล, 2547: 88)

ข. ตำนานพระเจดีย์ชเวดากอง

ในเดือนสามชาวมอญบ้านวังกะจัดประเพณีบูชาเจดีย์ซึ่งสัมพันธ์กับตำนานพระเจดีย์ชเวดากอง ความโดยย่อของตำนานพระเจดีย์ชเวดากอง จวน เครือวิชฌาจารย์ กล่าวไว้ว่ามีพี่น้องชาวมอญชื่อตะเปาและตะป้อเป็นลูกของคหบดีผู้มั่งมีในแคว้นมอญที่เมืองร่างกุ้ง ตะเปาและตะป้อได้ลงทุนทำการค้านำอาหารเสบียงเดินทางทางเรือและทางบกมาขายยังเมืองป็นทิวะเมื่อเดินทางมาถึงเมืองอะเขฎฐะได้มาพบพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งตรัสรู้ได้เพียง 45 วัน สองพี่น้องจึงนำกระยาหารจำนวนมากถวาย พระพุทธเจ้าทรงอนุโมทนาการทานบุญกุศลนั้น และด้วยอำนาจบุญกุศลในชาติก่อนจึงตกลงตาลให้สองพี่น้องที่เลื่อมใสในพระพุทธองค์ได้ประกาศตนเป็นพุทธมามกะ นับเป็นอุบาสกพุทธบริษัท 2 คนแรก เข้าถึงพระรัตนตรัย 2 ประการคือ พุทธรัตนและธัมมะรัตน พระพุทธเจ้าทรงขนานนามให้ตะเปาผู้พี่ว่า ตะปุสสะ และขนานนามให้ตะป้อผู้น้องว่า ภัลลิกะ ได้ชื่อว่าเป็นอุบาสกคู่แรกของโลก ตั้งแต่นั้นมาด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธองค์จึงทรงยกพระหัตถ์เบื้องขวาขึ้นลูบพระเกศา ก็ได้พระเกศาจำนวน 8 องค์ทรงมอบให้แก่สองพี่น้องตรงกับวันพุธ ขึ้น 4 ค่ำ เดือน 8 ปี พ.ศ. 1284 พระพุทธเจ้าดำรัสกับสองพี่น้องชาวมอญให้นำเอาพระเกศาธาตุของพระพุทธองค์ไปบรรจุร่วมกับพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า 3 องค์ก่อนซึ่งท่านล่วงลับดับขันธปรินิพพานไปแล้ว เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ด้านบุญกุศลทานแก่อาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายได้เคารพสักการบูชาชั่วนานต่อไป สองพี่น้องชาวมอญจึงอัญเชิญพระเกศาธาตุกลับเมืองร่างกุ้ง ระหว่างทางพระเกศาธาตุถูกยกยกออกไปและถูกขโมยไปจำนวน 4 เส้น โดยเจ้าเมืองอะเขฎฐะเก็บไว้ 2 เส้น และพยานาคลักพาเอาไปอีก 2 เส้น เมื่อมาถึงจึงเข้าเฝ้าพระเจ้าเอิกกะปาละ พระเจ้าเอิกกะปาละปลาบปลื้มยินดีเป็นอย่างมากจึงรับสั่งให้ค้นหาเขาสิงคุตระอันเป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า 3 พระองค์ก่อนที่ล่วงลับไปแล้ว เมื่อพบแล้วจึงสืบหาพระบรมธาตุทั้ง 3 ของพระพุทธเจ้าองค์ก่อนจนพบ ได้แก่ พระบรมธาตุผ้าอาบน้ำฝนและมีดเหน็บเอวของพระพุทธเจ้ากัสสปะ พระบรมธาตุรัตประคตและกระบอกกรองน้ำของพระพุทธเจ้าโกนาตม และพระบรมธาตุไม้เท้าของพระพุทธเจ้ากัฏฐันโธ จึงนำมาประดิษฐานเพื่อสร่งน้ำพระบรมธาตุ หลังจากนั้นจึงประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุไว้ใต้ดินและก่อพระเจดีย์ปิดทับไว้ พระเจดีย์แรกสร้างมีความสูงประมาณ 28 ศอก เวลาต่อมาพระเจ้าแผ่นดินผู้ครองนครกรุงร่างกุ้งทั้ง 32 พระองค์ได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ต่อเติมเสริมขยายให้ใหญ่ขึ้นจนองค์เจดีย์สูงถึง 192 ศอกเศษ บรรดาชาวมอญทั้งหลายต่างเคารพสักการบูชาองค์พระเจดีย์เมืองร่างกุ้งแห่งนี้ด้วยความเลื่อมใส ด้วยเป็นที่

ประดิษฐานพระเกศาธาตุของพระพุทธเจ้าโคตมะ และเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า ทั้ง 3 พระองค์ในอดีต (จวน เกรือวิชฌาจารย์, 2539: 35)

ศวิตา โนนายะ (2541) ศึกษาเรื่อง ตำนานเจดีย์ชเวดากอง จากเอกสารสำคัญของชนชาติมอญซึ่งใช้ต้นฉบับโบราณจารึกด้วยภาษามอญ อักษรมอญโบราณ จากวัดม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ศวิตาพบว่า ตำนานเจดีย์ชเวดากองเป็นตำนานพระบรมธาตุที่สำคัญอันเกิดจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวมอญ จึงได้สร้างเจดีย์ไว้ ณ เมืองร่างกุ้ง เพื่อระลึกถึงคำสอนของพระองค์ โดยเชื่อว่าเจดีย์ชเวดากองเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าถึง 4 พระองค์ และเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าที่เก่าแก่ที่สุดในโลก

ค. ตำนานเมืองหงสาวดี

ตำนานเมืองหงสาวดีที่กล่าวถึงหงส์และเมืองหงสาวดี สัมพันธ์กับสัตว์สัญลักษณ์ของชาวมอญ ในประเพณีพิธีกรรมและในวิถีชีวิตชาวมอญจะพบหงส์เป็นสัญลักษณ์สำคัญของชาวมอญ พงศาวดารมอญพม่ากล่าวถึงการสร้างเมืองหงสาวดีไว้ว่า ภายหลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ ได้ 8 พรรษา จึงได้เสด็จโปรดเวไนยสัตว์ในแคว้นต่าง ๆ จนกระทั่งวันหนึ่งได้เสด็จมาถึงภูเขาสุทศนมรังสิต พื้นที่แห่งนั้นยังเป็นทะเลอยู่ พระองค์ทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกทอดพระเนตรเห็นเนินดินกลางทะเลเมื่อน้ำงวดสูงได้ประมาณ 23 วา ครั้นน้ำขึ้นเปี่ยมฝั่งเห็นพอกระเพื่อมและบนเนินดินยังมีหงส์ทอง 2 ตัวลงเล่นน้ำอยู่ จึงทรงทำนายว่ากาลสืบไปภายภาคหน้าเนินดินที่หงส์ทองทั้งสองเล่นน้ำนี้จะเป็นที่ตั้งของมหานครชื่อว่าหงสาวดี และจะเป็นที่ตั้งพระธาตุสุปเจดีย์พระศรีมหาโพธิ์ พระศาสดาคำสั่งสอนของพระพุทธองค์จะรุ่งเรืองขึ้น ณ ที่นี้ ครั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานล่วงไปแล้วได้ 100 ปี เนินดินกลางทะเลใหญ่นั้นก็ตื้นเขินขึ้นจนเป็นแผ่นดินอันกว้างใหญ่ มีพระราชบุตรของพระเจ้าเสนะคงคาทรงพระนามว่า สมละกุมารและวิมลกุมารเป็นผู้รวบรวมไพร่พลตั้งเป็นเมืองขึ้น สถาปนาเมืองหงสาวดีเมื่อวันแรม 1 ค่ำ เดือน 3 ปีพุทธศักราช 1116 ตามปฏิทินทางจันทรคติ เมืองหงสาวดีจึงได้เกิดขึ้น ณ ดินแดนที่มีหงส์ทองเล่นน้ำอยู่นั้น ดังนั้นชาวมอญในหงสาวดีจึงใช้หงส์เป็นสัญลักษณ์ของประเทศนับแต่นั้นมา (ประชุมพงศาวดารเล่ม 2, 2506: 4-14)

ง. ตำนานฝนรัตนชาติ

ฝนรัตนะ ภาษามอญเรียกว่า กรุปอโร เป็นความเชื่อเรื่องการทำบุญเพื่อส่งผลในภพหน้าโดยการบริจาคทานด้วยฝนรัตนะ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าชาวมอญบ้านวังกะมักจะทำทานโดยโปรยรัตนะให้ผู้มาร่วมพิธีในประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณี

ลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ประเพณีบุญหม้อนิธิ งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ ชาวมอญบ้านวังกะสวนใหญ่ไม่รู้ที่มาของการโปรยฝร้นตะนะ แต่รับรู้ว่าเป็นการบริจาคที่ให้อานิสงส์ เป็นบุญอย่างหนึ่ง โดยฝร้นตะนะคือเงินเหรียญและลูกอมซึ่งชาวบ้านหาซื้อได้ง่าย จำนวนมากน้อยตามกำลังทรัพย์ ชาวบ้านบางคนอธิบายเกี่ยวกับฝร้นตะนะว่าเป็นการบริจาทาน

“...เรื่องการทำทานนี้เป็นความเชื่อในเรื่องการทำบุญ ทำตามแบบ พระเวสสันดรที่ทำการทุกอย่างแม้กระทั่งบริจาคลูกเมียให้ชูชกเพื่อให้ได้บุญมาก ๆ อีกเรื่องคือเรื่อง จุลลกเศรษฐีที่มีฐานะร่ำรวยมากเพราะสะสมบุญมานาน ทำให้ฝนตกเป็นเงินเป็นทองเต็มบ้าน และแม้มีคนมาที่บ้านจุลกเศรษฐีแล้วหยิบเงินหยิบทองไปเท่าไรก็ไม่หมด การที่จุลกเศรษฐีมีเงินทอง มากมายเต็มบ้านนั้นเพราะว่าสะสมบุญมามาก คนมอญชอบทำบุญ เชื่อเรื่องบุญ ทำมากก็มีบุญติดตัว ไปมาก...” (กฤษณา หงสาวดี, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2562)

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเรื่องฝร้นตะนะนี้น่าจะเป็นความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของ การทำบุญโดยอิงกับเหตุการณ์ในพุทธประวัติ เรื่องบัณฑิตสามเณร ซึ่งเป็นเรื่องราวของชายผู้ยากจน อย่างที่สุดชื่อว่า มหาทุคตะ ดำรงชีพด้วยการรับจ้างไปวัน ๆ วันหนึ่งเขามีบุญได้ถวายภัตตาหารแด่ พระกัสสปพุทธเจ้า ด้วยอานิสงส์แห่งการถวายทานแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งนั้นทำให้ฝนแก้ว 7 ประการตกลงมาเต็มบ้านของเขา เขาจึงกลายเป็นคนร่ำรวยที่สุดในเมืองนั้น และได้รับการแต่งตั้ง จากพระราชาก็เป็นเศรษฐีประจำเมือง ในชาติสุดท้ายเขามาเกิดเป็นบุตรในตระกูลผู้ปฎิฐาก พระสารีบุตร ได้ชื่อว่า บัณฑิตหลังจากอุปสมบทเป็นสามเณรไม่นานก็ได้บรรลุอรหัตผล (อรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ปัณติตตวรรคที่ 6, 2548) ซึ่งคำว่า ฝร้นตะนะ เป็นคำภาษาไทยที่ชาวมอญ ใช้เรียกแทนเหรียญโปรยทาน ซึ่งน่าจะเป็นการเรียนชื่อตามเหตุการณ์ฝนแก้ว 7 ประการที่ตกลงมา เต็มบ้านมหาทุคตะในพุทธประวัติ

จ. เรื่องเล่าการสร้างเจดีย์พุทธคยา

เจดีย์พุทธคยาที่วัดวังแก้วเวการามเป็นเจดีย์จำลองมีขนาดเล็กกว่าเจดีย์พุทธคยา องค์จริงที่ประเทศอินเดีย ด้านหน้าเจดีย์มีรูปปั้นสิงห์ที่เป็นศิลปะแบบมอญ 2 ตัวยืนเฝ้าอยู่สองข้าง บันไดทางขึ้น เชื่อกันสิ่งทั้งคู่อะคอบปกป้องเจดีย์ เรื่องเล่าเกี่ยวกับการสร้างเจดีย์พุทธคยา จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามพบว่า หลวงพ่อดุตตะมะมีดำริจะสร้างเจดีย์ขนาดใหญ่ บริเวณสามประสบโดยตั้งใจจะบูรณะเจดีย์เก่า 3 องค์ที่อยู่แล้วบริเวณน้ำท่วมและอีก 1 องค์ที่อยู่หลัง เจดีย์พุทธคยาจำลอง แต่เนื่องจากเจดีย์เก่าเหล่านี้กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแล้ว หลวงพ่อดุตตะมะได้ขออนุญาตจากกรมศิลปากรแต่กรมศิลปากรไม่อนุญาต ต่อมาในปี 2519 หลวงพ่อดุตตะมะได้ตัดสินใจจะสร้างเจดีย์บริเวณเนินเขาห่างจากวัดเก่าเล็กน้อย และดำริจะสร้างเจดีย์แบบใหม่ ให้ต่างไปจากเจดีย์แบบเก่าทั้ง 4 องค์ โดยหลวงพ่อดุตตะมะประสงค์จะสร้างเจดีย์ตามแบบมหาวิหาร

โพธิพุทธคยาที่ประเทศอินเดียซึ่งเป็นสัญลักษณ์ถึงสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าและเป็นเจดีย์ที่มีความสวยงาม ในการก่อสร้างหลวงพ่อดุดมะได้นำรูปถ่ายเจดีย์พุทธคยาที่เคยถ่ายไว้เมื่อครั้งเดินทางไปทอดกฐินที่มหาวิหารโพธิพุทธคยา ประเทศอินเดียมาอัดขยายเป็นแบบร่าง (พระมหาสุชาติ สิริปัญโญ, สัมภาษณ์ 26 เมษายน 2564) และข้อมูลประวัติการสร้างเจดีย์พุทธคยาจากป้ายหน้าเจดีย์กล่าวไว้ว่า หลวงพ่อดุดมะมีความตั้งใจที่ต้องการจะจำลองเจดีย์พุทธคยาซึ่งเป็นสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าในประเทศอินเดียมาไว้เป็นศูนย์กลางสำหรับชาวพุทธที่อยู่รวมกันได้โดยไม่แยกเชื้อชาติ หลวงพ่อดุดมะจึงได้ริเริ่มก่อสร้างเจดีย์พุทธคยาในปี พ.ศ. 2521 โดยจำลองมาจากเจดีย์พุทธคยาในประเทศอินเดีย โดยได้รับงบประมาณจากผู้มีจิตศรัทธาในการก่อสร้างทั้งทองคำ เงินสด และวัสดุ โดยมีแรงงานชาวมอญในหมู่บ้านในการปรับพื้นดินสำหรับการก่อสร้างและเผาอิฐมอญสำหรับใช้ในการก่อสร้าง ต่อมา พ.ศ. 2525 เจดีย์ได้ถูกเสริมให้เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก การสร้างเจดีย์พุทธคยาแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2529 และในปี พ.ศ. 2530 หลวงพ่อดุดมะได้เดินทางไปประเทศศรีลังกาเพื่อรับพระบรมสารีริกธาตุส่วนของกระดูกนิ้วหัวแม่มือขวา สีขาวอมเหลืองใส ขนาดเท่าเม็ดข้าวสารจำนวน 2 องค์ จากพระมหานายกะ พระสังฆราชศรีลังกา และในปี พ.ศ. 2532 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินเพื่อประกอบพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุในผอบ 3 ชั้นขึ้นบรรจุและประดิษฐานฉัตรทองคำแท่นหนัก 400 บาทขึ้นบนยอดเจดีย์

ฉ. เรื่องเล่าเจดีย์เก่าหลังเจดีย์พุทธคยา

ประวัติของเจดีย์เก่าหลังเจดีย์พุทธคยาไม่มีข้อมูลปรากฏชัดเจน ข้อมูลจากชาวบ้านเล่าว่าเจดีย์เก่าองค์นี้สร้างไว้ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เชื่อว่าเป็นเจดีย์สมัยสงครามเก้าทัพ เดิมรอบเจดีย์องค์ใหญ่มีเจดีย์บริวารล้อมรอบ 4 องค์ ปัจจุบันเหลือเจดีย์องค์ใหญ่เท่านั้น (ดูภาพที่ 239 ประกอบ) (กฤษณาย, สัมภาษณ์ 26 เมษายน 2564)

ภาพที่ 239 ภาพเจดีย์เก่าหลังเจดีย์พุทธคยา

ช. เรื่องเล่าการปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์

พระมหาสุชาติ สิริปัญญา เล่าว่า หลวงพ่ออุตตมะได้อัญเชิญหน่อต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระสังฆราชแห่งประเทศศรีลังกา นำมาประดิษฐานบริเวณเจดีย์พุทธคยา และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จมาปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ไว้ที่บริเวณลานหน้าเจดีย์พุทธคยา ในวันที่ 10 มิถุนายน 2530 หลังจากปลูกต้นโพธิ์แล้วหลวงพ่อกิตติธรรมะริเริ่มให้จัดประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ในเดือนหกตามที่เคยปฏิบัติมาเมื่อครั้งอยู่ในรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา (พระมหาสุชาติ สิริปัญญา, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2564)

ต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ พระมหาสุชาติ สิริปัญญา เล่าเรื่องต้นไม้แห่งการตรัสรู้ไว้ว่า โพธิ์ เป็นคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต แปลว่า ความตรัสรู้ ต้นโพธิ์คือต้นไม้แห่งการตรัสรู้ หมายถึงต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าประทับเมื่อเวลาตรัสรู้ โดยในภทรกัปนี้มีพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว 4 พระองค์ ต้นไม้ที่ประทับในเวลาตรัสรู้ของแต่ละพระองค์เป็นคนละชนิด ต้นไม้แห่งการตรัสรู้ของพระกุกสันธพุทธเจ้าคือต้นชึก ต้นไม้แห่งการตรัสรู้ของพระโกนาคมน์พุทธเจ้าคือต้นมะเดื่อ ต้นไม้แห่งการตรัสรู้ของพระกัสสปพุทธเจ้าคือต้นไทร และในกาลตรัสรู้ของพระมหาสมณโคดมพุทธเจ้าพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ต้นโพ (พระมหาสุชาติ สิริปัญญา, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2564)

4.1.1.4 ดนตรีและการแสดง

ดนตรีและการแสดงในประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญบ้านวังกะ ได้แก่

ก. วงดนตรีมอญ

ในประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ มีการแสดงดนตรีที่แสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญ ได้แก่ วงปี่พาทย์มอญ อรัญญา เจริญหงสา ให้ข้อมูลว่า วงปี่พาทย์มอญใช้บรรเลงในงานมงคลต่าง ๆ งานที่ต้องเล่นประจำคือ งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อกิตติธรรมะ ประเพณีทอดกฐิน นักดนตรีเป็นชาวมอญในหมู่บ้าน (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2564) จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่ามีวงดนตรีพื้นบ้านของชาวมอญเล่นดนตรีสร้างความสนุกสนานในประเพณีต่าง ๆ เช่น ในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ประเพณีสงกรานต์ เครื่องดนตรีโดยก่อนการเล่นทุกครั้งนักดนตรีและนักแสดงทุกคนจะไหว้ครูก่อน เป็นการกราบไหว้ครูอาจารย์ที่ล่วงลับเจ้าที่เจ้าทาง รวมทั้งเทพยดาทั้งหลาย ทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ ความขลัง เกิดกำลังใจ และประสบความสำเร็จในการแสดง (ดูภาพที่ 240 ประกอบ)

ภาพที่ 240 ภาพวงดนตรีพื้นบ้านของชาวมอญบ้านวังกะ

ข. การรำมอญ

เป็นการแสดงศิลปะที่สะท้อนภูมิปัญญาและอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นมอญที่สืบทอดมาแต่อดีต การรำมอญแสดงถึงความอ่อนช้อยงดงามตามลีลาการรำรำ เป็นการทำรำที่ฟังจากเสียงตะโพนมอญเป็นหลัก การแสดงมอญรำแสดงในโอกาสต่าง ๆ ทั้งงานมงคลและอวมงคล การรำจะมีปีพาทย์มอญเป็นเครื่องบรรเลง ผู้รำก็จะรำไปตามจังหวะ การรำของมอญส่วนมากจะนิยมกระเียบเท้าโดยจะไม่ย่างก้าวไปมา การแต่งกายของนางรำเรียบริ้วสวยงาม ผู้หญิงนุ่งผ้าถุงยาวถึงข้อเท้า สวมเสื้อแขนกระบอก พาดผ้าสไบที่ไหล่ซ้ายเกล้าผมมวยประดับด้วยดอกไม้ การแต่งกายของการแสดงแต่ละชุดเป็นเอกลักษณ์คือ ผ้าถุงของผู้หญิงยาวจรดหลังเท้า ชายผ้าถุงปักดินทองมีเชิงเป็นลายหรือเป็นผ้าสีขาวยาวออกไป สวมเสื้อแขนกระบอกเข้ารูป มีผ้าคล้องคอ (ดูภาพที่ 241 ประกอบ)

ภาพที่ 241 ภาพการรำของชาวมอญบ้านวังกะ

4.1.1.5 การแต่งกาย

วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวมอญแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดในประเพณีสิบสองเดือน ประเพณีต่าง ๆ ในรอบปีเป็นโอกาสที่ชาวมอญได้แต่งตัวด้วยชุดมอญอย่างสวยงาม ผู้หญิงมอญจะพิถีพิถันในการแต่งกายเพื่อเข้าร่วมในประเพณีต่าง ๆ มาก โดยมักจะตัดเย็บเสื้อผ้าใหม่เตรียมไว้สำหรับใส่ไปทำบุญโดยเฉพาะในประเพณีสงกรานต์และออกพรรษา การแต่งกายของผู้ชาย

จะนุ่งโสร่งพื้นลายตารางขาวแดงหรือสีอื่นทับเสื้อแขนสั้นหรือแขนยาว ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่น (ภาษามอญเรียกว่า นิน/นีน หรือ กะนิน/กะนีน) สีสันสดใส เน้นสีขาวแดง ชายผ้าถุงด้านบนเป็นผ้าฝ้ายสีดำกว้าง 2-3 นิ้วเย็บติดไว้ การนุ่งผ้าถุงของหญิงชาวมอญจะนุ่งพันเหน็บไว้ที่เอวไม่ใช่เข็มขัด สวมเสื้อตัดเย็บเข้ารูป เอวลอย มีผ้าสไบหลากสี การแต่งกายของผู้หญิงมอญเมื่อไปถือศีลปฏิบัติธรรมที่วัดคือนุ่งผ้าซิ่นสีน้ำตาลเข้ม สวมเสื้อสีขาวผ่าหน้าแขนกระบอก พาดสไบสีเดียวกับผ้าซิ่น และมวยผมไว้ที่ท้ายทอย (ดูภาพที่ 242 ประกอบ)

ภาพที่ 242 ภาพการแต่งกายของชาวมอญเมื่อไปถือศีลปฏิบัติธรรมที่วัด

อรัญญา เจริญหงสา เล่าว่า เสื้อผ้าของชาวมอญที่เห็นในปัจจุบันนี้ไม่ใช่ของดั้งเดิม แต่ชาวมอญคิดขึ้นมาใหม่ให้ต่างจากเมียนมา โดยกลุ่มนักศึกษาชาวมอญได้ค้นคว้าและออกแบบชุดประจำชาติมอญเพื่อให้เป็นเอกลักษณ์อย่างที่เห็นในปัจจุบัน (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2562) สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของนายแพทย์ปัญญา ออง โม ซึ่งเป็นนักศึกษาที่มีส่วนร่วมในการคิดค้นประดิษฐ์ชุดประจำชาติมอญ ที่ให้ข้อมูลไว้ในงานวิจัยของ เจื้อจันท์ วงศ์พลกานันท์ (2549: 204) ว่า เครื่องแต่งกายของชาวมอญมีอยู่แล้วแต่ไม่ได้กำหนดไว้เกี่ยวกับเรื่องสีเครื่องแต่งกาย นักศึกษาในสมัยนั้นเห็นความสำคัญของการแต่งกายเวลาปฏิบัติงานสมาพันธ์นักศึกษาซึ่งมี 7 รัฐ ต้องแต่งตัวแบบชาติตนเอง เสื้อผ้าประจำชาติจึงต้องมี ซึ่งในสมัยนั้นไม่ได้กำหนดว่าแต่งกายแบบมอญเป็นอย่างไร เวลาปฏิบัติงานจึงเกิดปัญหาไม่รู้ว่าจะแต่งตัวอย่างไร นักศึกษามอญจาก 9 มหาวิทยาลัยจึงได้มาประชุมกันเพื่อร่วมกันค้นหาตัวอย่าง หาข้อมูลชุดแต่งกายประจำชาติมอญซึ่งไม่ได้ออกแบบใหม่ แต่ได้ไปดูชุดที่ชาวมอญเก็บไว้และสอบถามชาวบ้านว่าสมัยก่อนแต่งตัวกันอย่างไร แล้วนำกลับมาหาข้อสรุปโดยยึดตามข้อมูลที่ค้นพบและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม จนได้ลวดลายผ้าสีขาวและแดงซึ่งเป็นลายชุดแต่งกายมอญในปัจจุบัน เสื้อขาวลายตารางสีแดงและโสร่งสีแดงลายคันทาสีขาวสำหรับผู้ชาย เสื้อขาวหรือชมพูอ่อนและผ้าถุงสีแดงลายดอกพิกุลสีดำสำหรับผู้หญิง และเริ่มใช้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ชาวมอญบ้านวังกะส่วนใหญ่ไม่รู้ที่มาของชุดประจำชาติมอญในปัจจุบัน แต่มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมการแต่งกายแบบมอญ ชาวมอญสวมใส่ชุดประจำชาติมอญเมื่อมีโอกาส ประเพณีสิบสองเดือนเป็นโอกาสที่ชาวมอญได้สวมใส่ชุดมอญที่ตัดเย็บอย่างสวยงาม ในขณะที่ในชีวิตประจำวันชาวมอญไม่ได้พิถีพิถันในการแต่งกายเท่ากับช่วงงานประเพณีต่าง ๆ นอกจากนั้นยังพบว่า การแต่งกายของชาวมอญที่บ้านวังกะในปัจจุบันปรับเปลี่ยนตามสมัยนิยม มีสีสัน ลวดลาย และรูปแบบหลากหลาย แต่ยังคงสะท้อนความเป็นมอญอย่างเด่นชัด (ดูภาพที่ 234 ประกอบ)

ภาพที่ 243 ภาพการแต่งกายของชาวมอญเมื่อเข้าร่วมประเพณีต่าง ๆ

4.1.1.6 อาหาร

อาหารในประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านวังกะสะท้อนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเป็นมอญ เช่น แกงฮังเล แกงใบส้มป่อย (ดูภาพที่ 244 ประกอบ) แกงกระเจี๊ยบ ขนมันจีนน้ำยาหยวกกล้วย อาหารของชาวมอญบ้านวังกะมักทำจากปลา พืชผักและของป่าที่หาได้ในชุมชน เช่น ผักหวานป่า ผักกูด กระเจี๊ยบ ลูกมะตาด ลูกกระเนียง ลูกช้าน เห็ดโคน เห็ดเผาะ เมื่อมีงานประเพณีต่าง ๆ ชาวบ้านจะพิถีพิถันในการทำอาหารเพื่อถวายพระ ส่งข้าวพ่อแม่ และเลี้ยงผู้ที่มาร่วมงานในพิธี วิธีการทำอาหารของชาวมอญได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ วัตถุประสงค์และการปรุงอาหารของชาวมอญมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคม อาหารบางประเภทจัดทำขึ้นเฉพาะเทศกาล เช่น ข้าวแช่ (ภาษามอญเรียกว่า เป็งตาด) ซึ่งจะทำข้าวแช่ปีละครั้งในช่วงสงกรานต์ เชื่อกันว่าเป็นอาหารเพื่อบูชาเทวดา โดยจะนำไปบูชาเทวดาก่อนแล้วถวายพระ นำไปส่งให้พ่อแม่ที่ไปถือศีล มอบให้ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ และที่เหลือรับประทานร่วมกันภายในครอบครัว หรือข้าวยาฮูซึ่งเป็นขนมที่ทำเฉพาะในประเพณีกวนข้าวยาฮูในเดือนสามเพื่อถวายพระสงฆ์ในวันมาฆบูชา และนำไปมอบให้ญาติผู้ใหญ่

ภาพที่ 244 ภาพแกงฮังเล แกงใบส้มป่อย ของชาวมอญบ้านวังกะ

4.1.1.7 เครื่องประกอบพิธีกรรม

เครื่องประกอบพิธีกรรมในประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญบ้านวังกะ ได้แก่

ก. หม่อมมงคล

หม่อมมงคลเป็นสัญลักษณ์ในประเพณีสิบสองเดือนที่แสดงความเป็นมอญที่เด่นชัด เช่นในประเพณีบูชาเจดีย์ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทำบุญกลางบ้าน หรือประเพณีเข้าพรรษา อัญญา เจริญหงสา อธิบายว่า การเตรียมหม่อมมงคลโดยนำแจกันใส่น้ำ ใส่ใบไม้ได้แก่ ใบมะพร้าว บุนนาค ประดู่ อินทนิล พุทรา คุณ หว่า หญ้าแพรก (ดูภาพที่ 245 ประกอบ) หม้อเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นสิริมงคล ในประเพณีสงกรานต์ชาวบ้านจะเตรียมหม่อมมงคลซึ่งนอกจากน้ำและใบไม้ 7 ชนิดแล้วในหม่อมมงคลจะมีรูปเทียน เข็ม ด้าย ฉัตร ธง กรวดทราย เพื่อประกอบในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ น้ำที่ผ่านพิธีเป็นน้ำมนต์ใช้ล้างเท้านางสงกรานต์ที่ลงมายังโลกตามความเชื่อชาวบ้านจะวางหม่อมมงคลนี้ไว้หน้าบ้านในคืนวันวันที่ 12 เมษายนเพื่อต้อนรับนางสงกรานต์ที่จะลงมาในวันที่ 13 เมษายนหรือวันสงกรานต์ลง เมื่อถึงเวลาที่วัดแจ้งว่านางสงกรานต์ลงมายังโลกชาวบ้านจะเทน้ำลงพื้นเพื่อล้างเท้านางสงกรานต์ หม่อมมงคลจะตั้งไว้หน้าบ้านตลอดเทศกาลสงกรานต์ น้ำมนต์นำไปประพรมบ้าน กรวดทรายสาดขึ้นบนหลังคาและโปรรอบบ้านป้องกันเสนียดจัญไร (อัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์ 12 เมษายน 2564)

ภาพที่ 245 ภาพหม่อมมงคล

ข. อาหารประกอบพิธีถวายข้าวลงเรือ ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์

อาหาร 9 อย่างในพิธีถวายข้าวลงเรือประกอบด้วย ข้าวสวย ข้าวตอก กล้วย อ้อย หนาก ข้าวเหนียวต้ม น้ำ ขนม ผลไม้ เป็นอาหารประกอบในพิธีสะเดาะเคราะห์ของประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ตามตำนานการลอยเรือสะเดาะเคราะห์

ค. ตุง

ตุงในประเพณีสงกรานต์ของชุมชนบ้านวังกะมีลักษณะเหมือนกับตุงของล้านนา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นสิริมงคลและความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระรัตนตรัย ตุงมีหลายชนิดที่ใช้ในพิธีกรรมและมีจุดมุ่งหมายในการใช้แตกต่างกันไป เช่น เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เพื่อเป็นการสร้างกุศลให้กับตนเอง เพื่อสะเดาะเคราะห์ให้หมดสิ้น เพื่ออุทิศให้ผู้ล่วงลับ ตุงไส้หมูที่ชาวมอญบ้านวังกะนำไปไหว้ที่เจดีย์ทรายในประเพณีสงกรานต์มีลักษณะเป็นพวงประดิษฐ์ รูปร่างคล้ายจอมแหหรือปราสาท ทำจากกระดาษสีหรือกระดาษแก้วสีต่าง ๆ พับทแยงมุมหลายทบแล้วตัดสลับกันเป็นลายฟันปลา ยังมีธงอีกแบบหนึ่งมีลักษณะเหมือนกับตุงเจดีย์ทรายของล้านนาที่ใช้ปักเจดีย์ทรายช่วงปีใหม่สงกรานต์เพื่อทำบุญถวายเทพเทวดาที่รักษาดูแลรักษาตัวเราและขอมาสิ่งที่ได้ล่วงเกิน มีหลายรูปแบบ ส่วนธงที่ชาวมอญบ้านวังกะนำไปปักที่ฝั่งศพหรือโกศเก็บกระดูกหลังเจดีย์พุทธคยานั้นเป็นตุงไส้หมูซึ่งมีความหมายถึงการอุทิศกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ ธงเป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมในประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านวังกะจึงมีความหมายทั้งเพื่อสักการะพระพุทธรูป เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต เพื่อทำบุญถวายเทพเทวดาที่รักษาดูแลรักษาตัวเราและขอมาสิ่งที่ได้ล่วงเกิน เพื่อสะเดาะเคราะห์ และเพื่ออุทิศกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ

ง. ของไหว้ครูดนตรี

วงดนตรีปี่พาทย์มอญที่เล่นในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ประเพณีสงกรานต์ หรือประเพณีทอดกฐิน จะมีพิธีไหว้ครูก่อนเล่น ของไหว้ครูดนตรีภาษามอญเรียกว่า อาม่าย อาก่า ประกอบด้วยมะพร้าว 1 ลูก กล้วยน้ำว่า 3 หวี ดอกไม้ ธูป 9 ดอก เทียน 1 เล่ม ใบชา หนาก พลุ ยาสูบ น้ำหอม เงิน 37 บาท ใส่รวมในกะละมัง (ดูภาพที่ 246 ประกอบ) นักดนตรีและนักแสดงกล่าวคำบูชาครูด้วยภาษามอญ

ภาพที่ 246 ภาพของไหว้ครูของกลุ่มนักดนตรีและนักแสดงพื้นบ้านชาวมอญบ้านวังกะ

จ. หม้อนิธิ

ภาษามอญเรียกว่า เนิงถิ ชาวมอญเรียกหม้อนิธิเป็นภาษาไทยว่า หม้อนิธิหรือ หม้อเงินหม้อทอง ชาวมอญจะทำบุญหม้อนิธิในเดือนเก้าเพื่อเป็นการฝังขุมทรัพย์ไว้ภพหน้า จะได้มีกิน มีใช้ไม่ลำบากอดอยาก หม้อนิธิคือหม้อที่บรรจุข้าวของเครื่องใช้ที่ต้องการถวายพระ เช่น อาหารแห้ง จาน ชาม ช้อน ข้าวสาร มะพร้าว สมัยก่อนใช้หม้อดิน ปัจจุบันหม้อดินหายากจึงเปลี่ยนมาใช้กะละมัง แทน ห่อหุ้มกะละมังด้วยกระดาษสีทอง บางคุ้มบ้านร่วมกันทำหม้อนิธิขนาดใหญ่ของคุ้มบ้านบรรจุ ข้าวสาร อาหารแห้ง อุปกรณ์ ของใช้ต่าง ๆ เป็นขุมทรัพย์ไว้ใช้ในภพหน้า (ดูภาพที่ 247 ประกอบ)

ภาพที่ 247 ภาพหม้อนิธิ

ฉ. เรือสะเดาะเคราะห์

เรือสะเดาะเคราะห์เป็นเรือไม้ไผ่ขนาดใหญ่ ชาวมอญจะนำไม้ไผ่มาบ้านละ 1 ลำเพื่อเตรียมสร้างเรือจำลอง แต่ละคร้างชาวมอญประจำหมู่บ้าน (ลุงญี่ปุ่น) จะออกแบบเรือ ความยาวประมาณ 8-10 เมตร (ดูภาพที่ 248 ประกอบ) การทำเรือนี้เป็นหน้าที่ของผู้ชาย ทั้งการต่อเรือ สานเครื่องสานประกอบในเรือ ตกแต่งเรือ ส่วนผู้หญิงมีหน้าที่ในการจัดเตรียมอาหาร เครื่องดื่ม เลี้ยงผู้มาช่วยกันทำเรือ เรือจำลองที่สร้างเสร็จจะตั้งไว้หน้าเจดีย์พุทธศคยา ชาวบ้านนำธง ตุ๊กตา สีสันต่าง ๆ มาประดับประดาเรือ พร้อมทั้งนำอาหาร 9 อย่างใส่รวมไว้ในจานกระดาษวางไว้ใน

ลำเรือเพื่อสะเดาะเคราะห์ พร้อมทั้งจุดธูปเทียนอธิษฐานให้สิ่งไม่ดีและเคราะห์ร้ายต่าง ๆ ให้พ้นจากชีวิต

ภาพที่ 248 ภาพเรือสะเดาะเคราะห์

ช. โคมลอย

ในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์จะมีการปล่อยโคมลอยขนาดใหญ่ที่ชาวบ้านร่วมกันทำขึ้น ความสูงประมาณ 10 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง 2 เมตร การปล่อยโคมแต่ครั้งชาวบ้านจะมาช่วยกันปล่อยโคมขึ้นฟ้า อาจเป็นเพราะโคมมีขนาดใหญ่จำเป็นต้องอาศัยคนจำนวนมากในการปล่อยโคม ขณะเดียวกันชาวมอญต่างก็อยากมีส่วนร่วมในการปล่อยโคมเพราะเชื่อว่าเป็นการจุดประทีปถวายเป็นพุทธบูชา ตามประเพณีเดิมจะมีการผูกเครื่องอัฐบริวารไปกับโคมลอยด้วย มีความเชื่อว่าหากไปตกบ้านใครแล้วถ้าบ้านนั้นมีลูกชายก็จะให้บวช แต่ถ้ามีลูกสาวก็ต้องทำบุญบ้าน แต่ในปัจจุบันพิธีลอยโคมไม่ได้ผูกเครื่องอัฐบริวารแล้ว แต่จะผูกโคมลอยขนาดเล็กต่อกันเป็นสายยาวกับโคมใหญ่แทน

ช. ฝนรדתนะ

ฝนรדתนะเป็นเงินเหรียญสำหรับโปรยทาน ห่อด้วยกระดาษหรือริบบิ้นหลากสี รูปทรงต่าง ๆ นอกจากนั้นยังเป็นลูกอมถั่วหรือลูกอมต่าง ๆ (ดูภาพที่ 249 ประกอบ)

ภาพที่ 249 ภาพฉนวนรตนะ

ฉ. เจดีย์ทราย

เจดีย์ทรายของชาวมอญบ้านวังกะมีลักษณะเป็นเจดีย์ทรายองค์ใหญ่องค์เดียว (ดูภาพที่ 250 ประกอบ) ก่อสูงขึ้นไปเป็นชั้น 9 ชั้น มีท่อนไม้ไผ่ขนาดก้น แต่ละปีชาวมอญจะขยายความกว้างของเจดีย์ทรายออกปีละ 1 นิ้ว ชาวบ้านจะนำทรายมาใส่ที่เจดีย์ทราย พร้อมจตุรุษเทียนปักตุง และกราบไหว้สักการะเพื่อความเป็นสิริมงคลและต่ออายุให้ยืนยาว เจดีย์ทรายเป็นสัญลักษณ์ของความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา การก่อเจดีย์ทรายเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง วัตถุประสงค์หลักเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา การก่อเจดีย์ทรายยังผูกโยงกับคติความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาที่เชื่อว่า เมื่อมาทำบุญที่วัดเมื่อใดกลับจากวัดไปมีทรายติดเท้าออกไปนอกวัดถือเป็นการทำบาป ดังนั้น ในช่วงสงกรานต์จึงขนทรายมาคืนวัด

ภาพที่ 250 ภาพเจดีย์ทราย

ญ. แจกกันดอกไม้เข้าพรรษา

ในคำคืนของวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 หรือวันเข้าพรรษา ชาวบ้านนำแจกันใส่ดอกไม้เข้าพรรษา หรือดอกเฟิร์นหิน (ภาษามอญเรียกว่า เกาเมา) หรือดอกไม้ต่าง ๆ จัดอย่างสวยงาม ถวายพระสงฆ์ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์แล้วรับแจกันดอกไม้นำไปบูชาพระในวันเข้าพรรษา

พระสงฆ์ไม่สามารถหาคอกไม้หรือกระทู้กัจเช่นฆราวาสได้ ชาวมอญจึงจัดเตรียมถวายให้ถือเป็นหน้าทีของพุทธศาสนิกชนที่ดี

ฎ. กระทงบูชาพระอุปคุต

กระทงสำหรับบูชาพระอุปคุตในประเพณีลอยกระทงบูชาพระอุปคุตในเดือนสิบสองเป็นกระทงขนาดใหญ่ที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้น ภายในกระทงใส่สิ่งของ อาหาร ของใช้ที่ชาวบ้านนำมาถวายพระอุปคุต (ดูภาพที่ 251 ประกอบ)

ภาพที่ 251 ภาพกระทงบูชาพระอุปคุต

4.1.1.8 ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมในประเพณีสิบสองเดือน ได้แก่

ก. การเดินเรือของกลุ่มอุปาสะกะ

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมที่แสดงความเป็นมอญอย่างเด่นชัดในประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญที่บ้านวังกะคือ การเดินเรือของกลุ่มอุปาสะกะ ประเพณีในรอบปีมักตรงกับวันพระขึ้น 15 ค่ำ มีบางประเพณีที่กำหนดตามบริบทอื่น เช่น งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตมะ งานบำเพ็ญกุศลวันมรณภาพหลวงพ่อดุตตมะ ประเพณีทอดกฐิน ก่อนถึงวันพระหรือวันประกอบพิธี ชาวมอญบ้านวังกะจะมีประกาศแจ้งให้ชาวบ้านในหมู่บ้านได้รู้ว่ามีวันพระนี้จะเป็นวันพระ มีกิจกรรมอะไรบ้าง ชาวบ้านจะได้เตรียมตัวเพื่อไปทำบุญที่วัด ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติที่สืบทอดมาจากชาวมอญในรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา อุปาสะกะเป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านมอญส่วนใหญ่เป็นผู้ชายและผู้สูงอายุ เดินประกาศแจ้งและเชิญชวนให้ชาวบ้านร่วมทำบุญบริจาคทาน กลุ่มอุปาสะกะจะเดินเรือแถวหน้าแถวด้วยผู้แบกหามกัณฑ์เป็นจิ้งหะระหว่างเดิน ผู้ที่เดินตามหลังถือกระบุงสำหรับใส่ข้าวของบริจาคจากชาวบ้าน อีกคนเดินถือบาตรสำหรับใส่เงินทำบุญ อีกคนทำหน้าที่ประกาศแจ้งเรื่องวันพระในวันรุ่งขึ้นและเชิญชวนให้ทำบุญ รวมทั้งบอกถึง

อานิสงส์ของผลของบุญ กลุ่มอุปาสะกะจะเดินไปรอบหมู่บ้าน แล้วเดินมาที่เจดีย์พุทธคยา จากนั้นเดินกลับไปวัดวังแก้ววิหารามำเงินทำบุญและข้าวของที่ชาวบ้านทำบุญถวายพระสงฆ์

ข. การนอนเป็นสะพานมนุษย์

วันสร่งน้ำพระในประเพณีสงกรานต์ มีผู้ชายชาวมอญซึ่งส่วนใหญ่เป็นวันรุ่นนอนคว่ำหน้าเรียงต่อกันเป็นสะพานมนุษย์ให้พระสงฆ์เดินเหยียบบนหลังไปยังบริเวณที่สร่งน้ำพระหรือในวันขึ้น 15 ค่ำช่วงเดือนเข้าพรรษา เวลา 14.00 น. พระสงฆ์ที่มาเข้าร่วมพิธีสวดปาฏิโมกข์จะรับบิณฑบาตดอกไม้ธูปเทียนจากชาวบ้านแล้วเดินเข้าไปในพระอุโบสถ ระหว่างทางเดินชาวมอญบางคนจะนอนให้พระสงฆ์เหยียบบนหลังในลักษณะเดียวกับวันสร่งน้ำพระประเพณีสงกรานต์

4.1.1.9 บุคคลสำคัญในประเพณี

บุคคลสำคัญที่เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบประเพณีสิบสองเดือน ได้แก่

ก. หลวงพ่ออุตตมะ

หลวงพ่อดุตตมะเป็นผู้ริ่ฟื้นและเป็นผู้นำประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ หลังจากอพยพมาอยู่ในอำเภอสังขละบุรี หลวงพ่อดุตตมะพยายามสืบทอดประเพณีต่าง ๆ ตามบรรพบุรุษ บางประเพณีปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ ชาวบ้านเล่าว่า ประเพณีต่าง ๆ ของชาวมอญบ้านวังกะหลวงพ่อเคยจัดมาแล้วในเมืองมอญ เมื่อมาอยู่เมืองไทยก็ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสังคมไทย หลวงพ่อดุตตมะจึงเป็นทั้งผู้ริ่เริ่ม ผู้ปรับเปลี่ยน และเป็นบุคคลสำคัญในประเพณีต่าง ๆ งานประเพณีที่จัดขึ้นสำหรับหลวงพ่อดุตตมะโดยตรง ได้แก่ งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตมะ และงานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุตตมะ

ข. พระมหาสุชาติ สิริปญโญ

พระมหาสุชาติ สิริปญโญ เจ้าอาวาสวัดวังแก้ววิหารามำเงินและเจ้าคณะอำเภอสังขละบุรีในปัจจุบัน เป็นบุคคลสำคัญในการประกอบประเพณีต่าง ๆ ทั้งการวางแผนทางการจัดกิจกรรมด้วยการประชุมปรึกษาหารือกับคณะกรรมการวัดและหัวหน้าคุ้มต่าง ๆ การประสานกับหน่วยงานของรัฐไทยเพื่อนำนโยบายต่าง ๆ มาปฏิบัติให้สัมพันธ์กับบริบทต่าง ๆ การมอบหมายหน้าที่ในการดำเนินงานให้แก่คุ้มบ้าน การกำกับดูแลการจัดกิจกรรมให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และเป็นผู้นำพระสงฆ์ของวัดวังแก้ววิหารามำเงินเพื่อประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ พระมหาสุชาติ สิริปญโญ จึงมีบทบาทสำคัญต่อการสืบทอดวัฒนธรรมความเป็นมอญบ้านวังกะ

4.1.2 วัฒนธรรมความเป็นมอญในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะสะท้อนวัฒนธรรมความเป็นมอญผ่านความเชื่อ ตำนานและเรื่องเล่า ภาษา ดนตรีและการแสดง การแต่งกาย อาหาร และเครื่องประกอบพิธีกรรม ดังนี้

4.1.2.1 ความเชื่อ

ความเชื่อที่สะท้อนผ่านประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะ ได้แก่

ก. ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ

ชาวมอญบ้านวังกะยึดมั่นเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษโดยมีพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษเป็นประจำทุกปี เชื่อว่าถ้าไม่ประกอบพิธีตามที่บรรพบุรุษได้กระทำสืบต่อกันมาจะเกิดเรื่องร้ายหรือสิ่งไม่ดี เจ็บไข้ได้ป่วย ครอบครัวทะเลาะเบาะแว้ง ชาวมอญบ้านวังกะจะไม่จัดพิธีรำผีมอญเมื่อเกิดเรื่องไม่ดีขึ้นเนื่องจากสภาพความเป็นอยู่และรายได้ของชาวบ้านไม่เอื้อต่อการจัดพิธีรำผีมอญ จึงยึดมั่นในกฎเกณฑ์สังคมและจารีตต่าง ๆ ของบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องผีบรรพชนสะท้อนความผูกพันระหว่างลูกหลานกับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ

ข. ความเชื่อเรื่องพ่อปู่ผู้คุ้มครองหมู่บ้าน

ชาวมอญบ้านวังกะมีความเชื่อและให้ความเคารพผีประจำหมู่บ้านเป็นอย่างมาก ชาวมอญผีประจำหมู่บ้านเป็นภาษามอญว่า ปะโหนก หรือภาษาไทยว่า พ่อปู่ โดยจะมีพิธีไหว้ศาลพ่อปู่เป็นประจำทุกปีหลังสงกรานต์ เมื่อชาวมอญมีพิธีแต่งงานคู่บ่าวสาวต้องพากันไปไหว้พ่อปู่หลังเสร็จพิธี ผู้ที่จะบรรพชาหรืออุปสมบท ขึ้นบ้านใหม่ ไปศึกษาต่อหรือทำงานนอกหมู่บ้าน จะต้องเดินทางไกล หรือจะประกอบกิจการใด ๆ ชาวมอญจะไปไหว้พ่อปู่เพื่อบอกกล่าวและขอพรให้ประสบความสำเร็จ และมีความปลอดภัย

ค. ความเชื่อเรื่องโบสถ์เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

พระอุโบสถเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ประกอบพิธีอุปสมบทในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ชาวมอญเชื่อว่าหากผู้หญิงและสัตว์เข้าไปในโบสถ์จะเกิดอาเพศต่าง ๆ จึงมีข้อห้ามไม่ให้ผู้หญิงเข้าไปในโบสถ์ผู้วิจัยได้สอบถามชาวบ้านในเรื่องดังกล่าว ชาวบ้านอธิบายว่า ถ้าผู้หญิงเข้าไปในโบสถ์จะเกิดฟ้าผ่า ไฟไหม้ เมื่อมีงานบวชพระพ่อแม่ญาติพี่น้องต้องรอด้านนอกโบสถ์ ห้ามเข้าไป (กาญจนา ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์ 16 มิถุนายน 2563)

ง. ความเชื่อเรื่องการปลงศพพระภิกษุสงฆ์

ชาวมอญจะประกอบพิธีฌาปนกิจศพของพระภิกษุสงฆ์ต่างจากขรாவาส โดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้ใหญ่ที่มีพรรษาสูง มีศิลาจารวัตรตรงงาม เป็นที่เคารพศรัทธา ชาวมอญจะนิยมสร้างประสาทมอญหรือปราสาทเมรุลอยสำหรับเผาศพที่มียอดตั้งแต่ 1-9 ยอด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทุนทรัพย์ เพราะถือว่าพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ควรที่จะฌาปนกิจให้สวยงามไม่ปะปนกับจิตกาธานของขรாவาส

จ. ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของการเผาศพ

ชาวมอญมีความเชื่อเรื่องการไปร่วมในงานศพว่า การได้เข้าร่วมในงานศพ 1 ครั้งมีอานิสงส์ของการทำบุญเท่ากับการขึ้นวัด 10 ครั้ง ความเชื่อนี้สอดคล้องกับเรื่องอานิสงส์ของการเผาศพที่พระมหาช่วง อุเจริญ (รามัญจิตตานุสรณ์, 2539: 85) ได้แปลเป็นภาษาไทย ความว่า

นรชนใดมีจิตเป็นสุข พิจารณาอานิสงส์ซากศพให้เป็นกัมมัญฐาน บุคคลผู้ทำโลงใส่ศพให้วิจิตรงดงาม ได้รับอานิสงส์ 1,000 ชาติ บุคคลเหล่าใดได้นิมนต์พระสงฆ์มาพิจารณาสิริระซากศพซึ่งเป็นกัมมัญฐาน ได้รับอานิสงส์ 2,000 ชาติ พวกมหาชนที่ไปส่งสิริระซากศพไปเผาหรือฝังมิใช่ญาติ ได้รับอานิสงส์ 2,000 ชาติ ชนเหล่าใดได้เก็บกระดูกโค กระบือ ไปเผา ได้รับอานิสงส์ 500 ชาติ เก็บซากศพสิริระสุนัข สุกร กา และแร้งไปเผาได้รับอานิสงส์ 2,000 ชาติ ได้เผาศพลูกกำพร้า ไม่มีบิดามารดาวงศาตคณาญาติ ได้รับอานิสงส์ 30,000 ชาติ ได้เผาศพวงศาตคณาญาติ ได้รับอานิสงส์ 80,000 ชาติ ได้เผาศพบุคคลผู้มีศิลาจารวัตรอันดีงาม ได้รับอานิสงส์ 2,000,000 ชาติ ได้เผาศพบุคคลที่อุปการะบิดามารดา ครูบาอาจารย์ และพราหมณ์ ได้รับอานิสงส์ 500,000 ชาติ ได้เผาศพบิดามารดา ได้รับอานิสงส์ 7,000,000 ชาติ ได้เผาศพพระอุปัชฌายะอาจารย์ ได้รับอานิสงส์ 9 โกฏิชาติ ได้เผาศพพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้รับอานิสงส์ 5 โกฏิชาติ ได้เผาศพพระอรหันต์ ได้รับอานิสงส์ 1 อสงขัยชาติ ได้เผาศพพระปัจเจกพุทธเจ้า ได้รับอานิสงส์ 1 แสนโกฏิชาติ ได้ถวายพระเพลิงพระพุทธรูปเจ้า ได้รับอานิสงส์ไม่มีที่สิ้นสุด อานิสงส์ดังกล่าวนี้จะสมบูรณ์พูนผลไปด้วยมณุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ และจะได้บังเกิดในพรหมโลก ไม่ต้องไปทนทุกข์ทรมานในอบายมุขทั้งสิ้น มี นรคเปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน トラบเท่าของอานิสงส์นั้นเทอญ ฯ

ถ้ายังไม่ตายนำกลับไปถึงบ้านแล้วตายนำไปฝังที่ป่าช้าได้ คนที่ไปช่วยฝังศพเอาจอบ เสียม คราด มีด พร้า ไปไม่ได้ เจ้าภาพก็เอาไม่ได้ จำนวนซีของคราด 1-9 ซี ซีของคราดต้องทำตามลำดับ มี เงิน ทอง นาค ทองเหลือง ตะกั่ว

ลุงอองเนิน ใจเจริญ ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ถ้ามีผู้เสียชีวิตในช่วงวันสงกรานต์ จะต้องฝังศพภายในวันนั้นเพราะเป็นการตายไม่ดี (อองเนิน ใจเจริญ, สัมภาษณ์ 12 เมษายน 2564) สอดคล้องกับ จวน เครือวิชฌยาจารย์ (2537: 181) กล่าวถึงโทษการเก็บศพในวังสงกรานต์ของชาวมอญไว้ว่า ผู้ใดตายในวันมหาสงกรานต์ วันเนา และวันสงกรานต์ขึ้น หากญาติเก็บศพไว้ค้างคืน มีโทษ 4 อย่างคือ พี่น้องวงศ์ญาติต้องรับภัยพิบัติใหญ่ อายุสั้น ทรัพย์สิ้นเสียหาย พี่น้องเจ็ดชั่วโคตร ทุกข์ยากเกิดหายนะ ต้องจัดการเก็บศพในวันตายนั้น ต้องดับไฟเผาให้หมด วันรุ่งขึ้นจะรับสิ่งของที่มาช่วยเหลือหรือเลี้ยงพระในบ้านไม่ได้ ถ้าเลี้ยงพระในบ้านหรือดับไฟเผาไม่หมดเชื่อว่าคนที่มีฐานะดี จะกลายเป็นคนยากจนสืบต่อเนื่องกันไปเจ็ดชั่วโคตร

ข. ความเชื่อในประเพณีแต่งงาน

ความเชื่อในพิธีแต่งงานของชาวมอญบ้านวังกะมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทสังคมปัจจุบัน ความเชื่อที่ยังปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เช่น ห้ามแต่งงานในสายตระกูลผีเดียวกัน ผู้หญิงที่แต่งงานจะต้องทำพิธีคืนผีเพื่อนับถือผีตามฝ่ายชาย หญิงหม้ายห้ามจัดพิธีแต่งงานในตอนเช้าจะจัดพิธีแต่งงานได้ตอนบ่าย

4.1.2.2 ตำนานและเรื่องเล่า

ตำนานเกี่ยวกับการเล่นแห่ปราสาทหรือพิธีแย่งศพของชาวมอญในประเพณีงานศพของพระภิกษุสงฆ์นั้น องค์กร บรรจุน (2551: 73-77) กล่าวถึงที่มาของพิธีกรรมดังกล่าวไว้ว่า พิธีแย่งศพของมอญเชื่อกันว่ามีที่มาจากกษัตริย์มอญ คือ พระเจ้าธรรมเจดีย์ ได้คิดกุศโลบายเพื่อสร้างความชอบธรรมในการเสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากพระนางตะละเจ้าท้าว ด้วยเหตุที่พระองค์นั้นเป็นเพียงสามัญชน เป็นพระราชโอรสเลี้ยง แม้ต่อมาได้เป็นพระราชบุตรเขยและพระนางตะละเจ้าท้าวจะสละราชสมบัติให้ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระองค์ก็ตาม กระทั่งพระนางตะละเจ้าท้าวสวรรคต ชุนนางอำมาตย์ยังไม่ยอมรับพระเจ้าธรรมเจดีย์ในฐานะพระเจ้าแผ่นดินรามัญประเทศ พระองค์จึงคิดอุบายแย่งศพขึ้นโดยแบ่งทหารออกเป็น 2 ฝ่าย โดยพระองค์เข้าไปอยู่ในฝ่ายหนึ่งแล้วจับเชือกที่ผูกไว้กับราชรถรูปหระ (นาค) ตั้งสัตยาธิษฐานหากคิดดีคิดชอบ มีความจงรักภักดีกตัญญูรู้คุณในพระนางตะละเจ้าท้าวแล้วไซ้ ให้นำรถหระเคลื่อนมาทางพระองค์ ครั้นออกแรงดึงผลก็เป็นไปอย่างที่ว่าพอจะคาดหวังได้ การที่พระศพไหลมาข้างพระองค์แสดงให้เห็นอาณาประชาราษฎร์เห็นว่า พระนางตะละเจ้าท้าวรับรู้และอยู่ข้างพระองค์ และไพร่บ้านพลเมืองในแผ่นดินทั้งหลายก็ยอมรับในพระเจ้า

ธรรมเจดีย์ พระมหากษัตริย์แห่งรามัญประเทศมากยิ่งขึ้น ตามความในพงศาวดารมอญที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) และคณะได้แปลเป็นวรรณคดีไทยเรื่อง ราชานิราชา ความว่า

“อยู่มาตะละนางพระยาท้าวเสด็จทิวงคต พระชนมายุได้ 71 ปี อยู่ในราชสมบัติได้ 51 ปี ลุศักราช 896 ปี พระเจ้าหงสาวดีจึงสั่งให้ทำพระเมรุมาศโดยขนาดใหญ่ในท่ามกลางเมือง ให้ตกแต่งด้วยสรรพเครื่องประดับทั้งปวงเป็นอันงามอย่างยิ่ง แล้วตรัสปรึกษาเสนาาพัฒนาตย์ทั้งปวงว่าสมเด็จพระราชาธิบดีของเรานี้มีพระคุณเป็นอันมาก ทรงอุปถัมภ์บำรุงเรามาจนได้เป็นเจ้าแผ่นดิน เราคิดจะสนองพระเดชพระคุณให้ถึงขนาด ท่านทั้งปวงจะเห็นประการใดเสนาาพัฒนาตย์ทั้งปวงได้ฟังพระราชโองการตรัสปรึกษาดังนั้นก็กราบทูลว่า ข้าพเจ้าทั้งปวงเป็นทาสปัญญา การทั้งนี้สุดแต่พระองค์จะทรงพระดำริเถิด ข้าพเจ้าทั้งปวงจะทำตามรับสั่งทุกประการ พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสว่าเราจะทำไว้ให้เป็นอย่างไรในการปลงศพ จะได้มีผลานิสงส์ยิ่งขึ้นไป จึงสั่งให้ทำเป็นรูปเทรา มีลื้อหน้าแลท้าย สรรพไปด้วยไม้มะเดื่อแลไม้ทองกวาว แล้วจึงทำเป็นรัตนบัลลังก์บุษบกตั้งบนหลังเทรา ให้แต่งการประดับจงดงาม เร่งสำเร็จในเดือนหน้าจงได้ เสนาบดีทั้งปวงรับสั่งแล้วก็ออกมาให้แจกหมายเกณฑ์กันเร่งกระทำทุกพนักงาน เดือนหนึ่งก็สำเร็จตั้งพระราชบัญชาทุกประการ ทั้งพระเมรุมาศซึ่งทำมาก่อนนั้นก็แล้วลงด้วย พระเจ้าหงสาวดีได้ทราบว่าการทั้งปวงเสร็จแล้วจึงให้หมายบอกกำหนดงานในเดือนเก้า ขึ้นเก้าค่ำ จะเชิญพระศพไปยังพระเมรุมาศ...

“ครั้นถึงเดือนเก้าขึ้นเก้าค่ำ เสนาพัฒนาตย์ ราชกระวีมนตรีมุขทั้งปวงอีกเมืองเอกโทตรีจตุวาก็มาพร้อมกัน พระเจ้าหงสาวดีจึงให้ตั้งขบวนแห่อัญเชิญบัลลังก์เหนือหลังเทรา แล้วตรัสสั่งเสนาบดีให้แยกกันเป็นสองพวก จะได้แย่งชิงพระศพเป็นผลานิสงส์ เสนาบดีทั้งปวงก็แบ่งกันออกเป็นสองแผนกโดยพระราชบัญชา พระเจ้าหงสาวดีจึงเสด็จดำเนินด้วยพระบาท ทรงจับเชือกแล้วตั้งพระสัตยาธิษฐานว่า ข้าพเจ้ามีความกตัญญูรู้พระคุณสมเด็จพระราชาธิบดี จึงคิดทำการให้ลือปรากฏไปทุกพระนคร ขอคุณพระรัตนตรัยจงเป็นที่พึ่ง ถ้าบุญข้าพเจ้าจะวัฒนาการสืบไปแล้ว ขอให้ชิงพระศพสมเด็จพระราชาธิบดีมาได้มาตั้งใจคิดเถิด ครั้นตั้งสัตยาธิษฐานแล้วจึงตรัสสั่งให้จับเชือกชักพร้อมกัน...

“ขณะนั้นเป็นโกลาหลสนุกยิ่งนัก เสนาบดีแลไพร่พลทั้งปวงก็เข้าแย่งชักเชือกเป็นอลหม่าน พระศพนั้นก็บันดาลได้มาข้างพระเจ้าหงสาวดี เสียงชนทั้งปวงโห่ร้องพิลิกลั่นพระนคร พระเจ้าหงสาวดีทรงโสมนัสนัก จึงให้ชักแห่พระศพไปพร้อมด้วยเครื่องสูงไสว ทั้งกรรชิง กลิ้งกลด อภิรมชুমสาย พรายพรมณ พัดโบก และจามรทานตะวันอันพรรณราย สลั่งสลอนด้วยธงเทียวทั้งหลาย เทียวเหลืองขาวแดงดาราซ สีเสียงสนั่นพิณพาทย์เครื่องประโคมฆ้องกลองก็ก้องโกลาหลสะพริบพร้อมด้วยหมู่พลอันจัดเข้าในขบวนแห่แห่น ดูเนกเนื่องแน่นประหนึ่งจะนับมิได้ การแห่พระศพครั้งนี้ครึกครื้นเป็นมโหฬารดิเรก เปรียบประดุจการแห่อย่างเอกของนางอัปสรกัญญาทั้งเจ็ดองค์ ซึ่งแห่พระเศียรท้าวกบิลพรหม ผู้เป็นปิตุรงค์ กับด้วยทวยเทพยเจ้าทั้งปวงอันเวียนเลียบ

เหลียมไศลหลวงประทักษิณชินนุราช ครั้งถึงพระเมรุมาศจึงให้เชิญพระศพขึ้นตั้งยังมหาบุษบกเบญจาสุวรรณ ให้มีงานมหรสพสมโภชเจ็ดวันเจ็ดคืน จุดดอกไม้เพลิงถวายพระศพ มีพระธรรมเทศนาและพระสงฆ์ราชาคณะฐานานุกรมเปรียญอันดับสวดสดับปกรณ์ ถวายไทยทานแก่พระสงฆ์ และโปรยทานกัลปพฤกษ์แก่ยากจนนิพกเป็นอันมาก แล้วทรงอุทิศส่วนกุศลไปถึงบิดามารดา ครั้นครบเจ็ดวันจึงถวายพระเพลิง พร้อมด้วยเสนาบดี พระวงศานุวงศ์ผู้น้อยผู้ใหญ่ ฝ่ายในฝ่ายหน้า อีกทั้งพระสงฆ์ฐานานุกรมเป็นอันมาก แล้วให้แจกพระรูปเก็บพระอัฐิใส่ในพระโกศทองประดับพลอยเนวาร์ตันอัญเชิญเข้าบรรจุในพระมูเตา แล้วให้มีงานสมโภชอีกสามวันรามราชประเพณีกษัตริย์แต่ก่อน”

“ครั้นการเสร็จแล้ว พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสแก่เสนาบดีที่ฟังว่า เราทำการครั้งนี้เป็นผลานิสงส์สนุกยิ่งนัก แต่นี้ไปใครจะทำการศพบิดามารดาผู้มีคุณ ก็ให้ชิงศพเหมือนเราซึ่งทำไว้เป็นอย่างดีนี้ จึงได้เป็นประเพณีฝ่ายรามัญสืบกันต่อมาจนบัดนี้”

4.1.2.3 อาหาร

อาหารในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตแตกต่างกันไปตามพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น อาหารสำหรับไหว้ผีบรรพชนเป็นไปตามสายตระกูลผีต่าง ๆ และเป็นอาหารที่บรรพบุรุษเมื่อมีชีวิตชอบรับประทานหรือสั่งเสียไว้ก่อนเสียชีวิต เมื่อสิ้นชีวิตลูกหลานจะเช่นไหว้ผีบรรพชนด้วยอาหารที่ปู่ย่าตายายชื่นชอบ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าของสำหรับเช่นไหว้ผีบรรพชนประกอบด้วย ผลไม้ เช่น กล้วย มะพร้าว ข้าวเหนียว ข้าวสวย ขนมต่าง ๆ และน้ำดื่ม บางบ้านอาหารเช่นไหว้ผีบรรพชนเป็นเนื้อสัตว์ บางสายตระกูลเช่นไหว้ด้วยอาหารมังสวิรัต ไม่สามารถเปลี่ยนอาหารและเครื่องเช่นไหว้ได้

ส่วนอาหารสำหรับการทำขวัญเด็ก ได้แก่ ข้าวเหนียวคลุกมะพร้าวชุบขึ้นเป็นก้อนขนาดเท่ากำปั้นจำนวน 3 ก้อน กล้วย 1 หวี กับข้าว และขนม ซึ่งเชื่อว่าเป็นอาหารมงคล

นอกจากนั้นจากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ชาวมอญบ้านวังกะนิยมรับประทานหมาก (ดูภาพที่ 252 ประกอบ) ทั้งผู้หญิงและผู้ชายโดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ หมากเป็นธรรมเนียมในการต้อนรับแขกที่มาในงานที่บ้านของคนมอญ ทั้งในงานศพ งานแต่งงาน งานบวช งานทำบุญบ้าน งานทำขวัญเด็ก และเป็นส่วนประกอบพิธีไหว้ผีบรรพชน องค์ บรรจุน (2552: 162) กล่าวว่า วัฒนธรรมการกินหมากเป็นของผู้คนเกือบครึ่งโลก หลายชาติหลายภาษามีการกินหมากมานานซึ่งอาจจะมีวิธีการและส่วนผสมแตกต่างกันไป แม้ในเรื่องราชาธิราชเมื่อตอนพระเจ้าราชาธิราชประชวรหนักได้จัดให้มีพิธีรำผีมอญซึ่งมีหมากพลูเป็นของสำคัญในพิธี สันนิษฐานว่าคนมอญรับวัฒนธรรมการกินหมากมาจากอินเดียแล้วไทยก็รับจากมอญอีกทอดหนึ่ง สังเกตจากคำว่า พลู มีรากศัพท์จากภาษามอญว่า แจะปลู

ภาพที่ 252 ภาพหมากของชาวมอญบ้านวังกะ

4.1.2.4 ภาษา

ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะส่วนใหญ่เป็นประเพณีในครอบครัว ผู้คนที่มาร่วมงานจึงมักเป็นคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านและคนในชุมชน การสื่อสารและการประกอบพิธีกรรมใช้ภาษามอญเป็นหลัก ตำราและบทสวดต่าง ๆ เขียนไว้เป็นภาษามอญ การสวดมนต์เป็นภาษาบาลีทำนองแบบมอญ บทเพลงที่ขับร้องและแสดงภายในงานใช้ภาษามอญ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยสังเกตว่าในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตส่วนใหญ่เป็นประเพณีในครอบครัวจึงไม่มีนักท่องเที่ยวหรือสื่อมวลชนเข้ามาร่วมงาน ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารก็จะมีแต่ภาษามอญเป็นหลัก มีการใช้ภาษาไทยอยู่บ้างในกรณีที่เป็นการดำเนินงานของคนมอญรุ่นใหม่ เช่น งานแต่งงาน

4.1.2.5 การแต่งกาย

ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตต่าง ๆ แสดงความเป็นมอญผ่านเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายแบบมอญ ในการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยสังเกตว่าประเพณีเกี่ยวกับชีวิตเป็นประเพณีในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ผู้เข้าร่วมงานเป็นคนในครอบครัว การแต่งกายของชาวมอญในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตจึงไม่ได้พิถีพิถันมากนัก แต่ถ้าเป็นประเพณีที่มีผู้เข้าร่วมงานจำนวนมาก เช่น งานบวช งานแต่งงาน ก็จะแต่งกายสวยงามตามแบบมอญ

การแต่งกายของชาวมอญในประเพณีงานศพของชาวมอญไม่มีธรรมเนียมการแต่งกายด้วยชุดสีดำ สามารถใส่ได้ทุกสี โดยชาวมอญบอกว่าที่ชายผ้าถุงด้านบนจะมีผ้าฝ้ายสีดำเย็บติดไว้แล้ว (ดูภาพที่ 253 ประกอบ) (กาญจนา ดวงพิณชัยกุล, สัมภาษณ์ 22 พฤศจิกายน 2562) สอดคล้องกับ สุภัญญา เบนเนต (2551: 122) กล่าวว่า ตามธรรมเนียมเดิมนั้นคนมอญไม่ได้มีความเชื่อเรื่องการแต่งตัวไว้ทุกข์อย่างเช่นในปัจจุบัน คนไปร่วมงานศพล้วนแต่งหลากสี ต่อมาภายหลังเมื่อมีงานศพของคนในมอญในชุมชนผู้ที่มาร่วมงานเป็นคนต่างถิ่นหรือลูกหลานมอญที่ไปอาศัยที่อื่นกลับมา งานศพล้วนแต่งชุดดำมาร่วมงาน ธรรมเนียมชาวกรุงกลายเป็นรูปแบบนิยมที่คนมอญในชุมชนรับมา ปฏิบัติตาม สุภัญญาสันนิษฐานว่าการแต่งสีในงานศพของคนมอญนั้นอาจเนื่องมาจากการมีทัศนะ

เกี่ยวกับความตายเช่นเดียวกับโลกตะวันออกที่มองเห็นความตายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต มีความสัมพันธ์อย่างเป็นองค์รวมกับการมีชีวิต เป็นวัฏจักรที่ครบวงจร ความตายจึงเป็นเรื่องปกติสามัญและเชื่อว่าคนตายนั้นไปดี ไม่มีความเชื่อเกี่ยวกับการแต่งกายไว้ทุกข์ด้วยสีดำเหมือนอย่างชาวตะวันตก

ภาพที่ 253 ภาพการแต่งกายของชาวมอญในประเพณีงานศพ

ในประเพณีบรรพชาและอุปสมบท เครื่องแต่งกายของผู้บวชแสดงความเป็นมอญชัดเจน โดยนุ่งโจงกระเบนสีแดงลายคันทนา สวมเสื้อแขนยาวสีขาวผ่าหน้า ติดกระดุม และหมวกใบสีขาว พาดเฉียงไหล่ซ้าย ส่วนในประเพณีแต่งงาน คู่บ่าวสาวนิยมแต่งชุดแบบชาวมอญโดยเจ้าบ่าวนุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อแขนยาว เจ้าสาวนุ่งผ้าซิ่นสวมเสื้อเข้าชุดกัน สีเส้นของชุดคู่บ่าวสาวไม่เน้นสีขาวแดง มักเลือกสีให้เข้ากัน

การแต่งกายของคนมอญบ้านวังกะมีเอกลักษณ์ของสีเส้นและลวดลาย ในปัจจุบันผสมผสานวัฒนธรรมการแต่งกายของคนไทยและชาวดะวันตกมากขึ้นแต่ยังคงเอกลักษณ์ความเป็นมอญ ชาวมอญยังคงรักชาววัฒนธรรมความเป็นมอญผ่านการแต่งกายไว้ได้อย่างเข้มแข็งและเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

4.1.2.6 ดนตรีและการแสดง

ดนตรีและการแสดงของชาวมอญบ้านวังกะในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่

ก. การแห่ปราสาทศพหรือการแย่งศพ

การแห่ปราสาทศพหรือการแย่งศพเป็นธรรมเนียมแบบมอญในรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ชาวบ้านจะรวมกันเป็นคณะเพื่อมาเล่นศพหรือแย่งศพ แต่ละทีมมีทั้งผู้หญิงและผู้ชายแต่งกายด้วยชุดเหมือนกันอย่างสวยงาม ซ้อมทำรำให้เข้ากับดนตรีและเนื้อเพลงอย่างพร้อมเพรียง การเล่นศพหรือแย่งศพต้องใช้ผู้ชายแบกแคร่ไม้ไผ่จำนวน 32 คน เยื้องย่างรำรำไปตาม

ทำนองปีพาทย์มอญ พร้อมเสียงรำพันถึงคุณงามความดีของพระสงฆ์ที่มรณภาพ และแสดงความอาลัย ส่วนผู้หญิงก็รำยรำอยู่ล้อมรอบผู้ชาย

ข. การแสดงลิเกมอญ

การเล่นลิเกมอญหาชมได้ยากในอำเภอสังขละบุรี ยกเว้นในงานใหญ่ประจำปีของวัดวังแก้วเวการาม การแสดงของคณะลิเกมอญจะใช้นักแสดงทั้งหญิงและชายโดยมีนักแสดงหลักประมาณ 5 คน นักแสดงแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีสดใสสวยงามตามแบบมอญ การแสดงมีหลากหลายรูปแบบ ทั้งการร้อง ระบาย รำ เต้น การแสดงตลก การแสดงละครประกอบเพลง การแสดงที่เป็นเอกลักษณ์คือการรำรำและการกระโดดเต้นเตาะตาตามจังหวะดนตรีที่ประกอบด้วยปีพาทย์มอญ ซ้องวง และกลอง การแสดงจะเริ่มการแสดงประมาณ 3 ทุ่มไปถึงเช้า ชาวมอญและชาวบ้านที่มาร่วมงานนำเสื่อ ที่นอน ผ้าห่ม มานอนดูลิเกมอญถึงเช้าจึงกลับเนื่องจากนาน ๆ จะได้มีโอกาสดูการแสดงแบบนี้ ชาวบ้านเล่าว่า ลิเกมอญต้องว่าจ้างมาจากเมียนมา ค่าจ้างแพงจึงไม่ค่อยได้ดูบ่อยนัก และมีปัญหาเรื่องการเดินทางเข้าออกประเทศไทยด้วย คณะลิเกเล่นจนเข้าชาวบ้านก็ดูจนเข้าไม่หลับไม่นอน การแสดงจะเล่นเป็นเรื่องราวตอนดึกเกือบเที่ยงคืน คนจะชอบดูตอนที่เป็นเรื่องราวมากจึงนั่งดูต่อเนื่องไปจนเช้าจึงจะจบเรื่อง (กาญจนา ดวงพิณชุกุลย์, สัมภาษณ์ 22 พฤศจิกายน 2562)

4.1.2.7 เครื่องประกอบพิธีกรรม

เครื่องประกอบพิธีกรรมในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะ มีดังนี้

ก. หม้อมงคล

หม้อมงคลเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นสิริมงคล ในงานมงคลต่าง ๆ ของประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น งานแต่งงาน งานบวช งานทำบุญบ้าน งานขึ้นบ้านใหม่ เจ้าภาพจะจัดเตรียมหม้อมงคลประกอบในพิธี หม้อมงคลใส่น้ำ ใบไม้ 7 ชนิด ได้แก่ มะพร้าว บุนนาค ประดู่ อินทนิล พุทรา คุณ หว่า บางครั้งใส่หญ้าแพรกด้วย และมีรูป เทียน ด้าย จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ใบไม้สำคัญบางอย่างหายากในปัจจุบันชาวมอญจึงหาใบไม้มงคลอื่นใส่แทน และบางบ้านอาจใส่ใบไม้เท่าที่หาได้

ข. สังฆทาน

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่มีพิธีกรรมทางสงฆ์ เจ้าภาพจะจัดเตรียมสังฆทานเป็นกะละมังบรรจุหมาก พลู รูป เทียน ของใช้ต่าง ๆ ชาวบ้านที่มาร่วมงานจะนำของใช้หรือเงินร่วมทำบุญในสังฆทานนี้ได้

ค. เครื่องประกอบพิธีทำขวัญเด็ก

เครื่องประกอบพิธีทำขวัญเด็กประกอบด้วย ถาดใส่กล้วยและข้าวเหนียวคลุกมะพร้าวขูดป็นเป็นก้อน ข้าวสวย อาหารคาวหวาน ชุดแต่งกายเด็ก สมุด ดินสอ ไม้บรรทัด กรรไกร แป้งฝุ่น ไม้ผูกสร้อยแหวนทองคำที่ปลายเชือก และเครื่องบูชาหมอทำขวัญ ประกอบด้วยหมาก พลู เงิน 139 บาท

ง. ฝนรัตนะ

ประเพณีทำบุญบ้าน ประเพณีบวชพระ ประเพณีแต่งงาน ชาวมอญจะโปรยฝนรัตนะเพื่อเป็นทาน รายละเอียดของฝนรัตนะได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อ 4.1.1.7 (ซ)

จ. เครื่องประกอบประเพณีงานศพมรวาสา

เครื่องบังสุกุลประกอบประเพณีงานศพ ได้แก่ มะพร้าว กล้วย พริกแห้งเกลือ น้ำมันพืช หอม กระเทียม ห่อผ้าตัวแทนผู้ตายภายในห่อผ้ามีเสื้อผ้าของผู้ตาย 1 ชุด เงิน ทอง และของมีค่าต่าง ๆ ที่จะมอบให้กับลูกคนโตหรือคนสุดท้ายเพื่อนำไปเก็บไว้สำหรับนำมาประกอบพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษในทุก ๆ ปี น้ำส้มป่อยสำหรับล้างมือ ล้างหน้า และประพรมรถที่ขับเข้ามาในงาน ซึ่งมีความเชื่อว่าจะช่วยปัดเป่าวิญญาณหรือสิ่งไม่ดีทั้งหลายไม่ให้มารบกวน ปัดเป่าความทุกข์โศก สัมป่อยเป็นพรรณไม้ชนิดหนึ่งที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวมอญทุกชั้นตอนในการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งตาย ทั้งที่ใช้ในพิธีมงคลและอวมงคล

ฉ. เครื่องประกอบประเพณีงานศพพระสงฆ์

เครื่องประกอบประเพณีงานศพพระสงฆ์ที่สำคัญ ได้แก่ ปราสาทเมรุลอยสำหรับเผาศพ ปราสาทแห่สร้อยระย้า และปราสาทแห่อัฐิ ชาวมอญถือว่าพระภิกษุสงฆ์เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ที่มีศีลบริสุทธิ์ การได้จัดพิธีฌาปนกิจเมื่อพระสงฆ์มรณภาพมีอานิสงส์ยิ่งใหญ่ ชาวมอญจึงนำทุนทรัพย์มาร่วมแรงร่วมใจเพื่อสร้างปราสาทต่าง ๆ และจัดพิธีอย่างสวยงาม เมรุลอยหรือปราสาทมอญสำหรับประกอบพิธีฌาปนกิจนิยมสร้างให้มีจำนวนยอดตั้งแต่ 3-9 ยอด ขึ้นอยู่กับสมณศักดิ์และทุนทรัพย์ เช่น หากเป็นพระราชอาคัน พระครู เจ้าอาวาส จะทำปราสาท 9 ยอด หรือ 5 ยอด ถ้าเป็นพระลูกวัดจะทำยอดเดียว ส่วนปราสาทแห่สร้อยระย้าและปราสาทแห่อัฐิออกแบบเป็นรูปหงส์และเขียนลวดลายศิลปะแบบมอญ อีกทั้งไม้จันทน์สำหรับเผาศพ เปลเหล็กสำหรับโกศศพ ล้วนเป็นวัตถุสัญลักษณ์ในประเพณีงานศพพระสงฆ์ที่แสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญ สะท้อนความเชื่อที่มีต่อพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น

4.1.2.8 ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่แสดงวัฒนธรรมของชาวมอญ ได้แก่ การไกวศพ ในพิธีมาปนกิจพระภิกษุสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์สูงหรือดำรงตำแหน่งระดับเจ้าอาวาส มีพรรษาสูง เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีศิลาจารวัตรที่งดงาม ชาวบ้านมอญจะประกอบพิธีไกวศพ ขณะไกวศพมีการร้องเพลงกล่อมเป็นกลอนมอญ จากการสอบถามชาวบ้านพบว่า การร้องเพลงกล่อมเป็นการรำพึงรำพันถึงพระคุณของผู้เสียชีวิต กล่าวถึงความไม่เที่ยงของชีวิต การลาจากตลอดกาล เป็นคติมอญที่สอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่ว่าแม้ผู้ตายนั้นจะประกอบคุณงามความดี มีผู้ห้อมล้อมพัตวี แกว่งไกว แต่ที่สุดแล้วสังขารนั้นไม่รอดพ้นเปลวเพลิงเผาผลาญ สิ่งเดียวที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในใจผู้คนคือคุณงามความดีเท่านั้น การไกวศพเป็นการหลอมไฟให้ค่อย ๆ ไหม้สังขารจนกว่าจะไหม้หมด ขณะที่ไกวศพชาวบ้านจะนำใบหว่าพรมน้ำลงบนศพเป็นระยะเพื่อไม่ให้ไฟไหม้แรงเกินไป องค์ บรรจุน (2551: 118-119) กล่าวถึงพิธีไกวศพของชาวมอญไว้ว่า พิธีเผาศพแบบเมรุลอยปราสาทตามประเพณีมอญจะมีการไกวศพไปพร้อม ๆ กับการเผาศพ การไกวศพเริ่มตั้งแต่เผาจนกระทั่งศพมอดไหม้เป็นเถ้าอัฐิ เดิมทีชาวมอญนิยมทำเฉพาะพระสงฆ์เท่านั้น ต่อมามีการจัดพิธีนี้ในงานศพฆราวาสด้วยโดยมักจัดให้ญาติผู้ใหญ่ที่พร้อมด้วยคุณงามความดี ช่วงที่เผาศพบางแห่งอาจมีมอญรำ การแสดงหน้าศพมอญร้องไห้ ในการเผาศพนั้นจะจุดไฟขึ้นที่เชื้อฟืนและดอกไม้จันทน์ที่รองอยู่ด้านล่างใต้ก้นเปล การไกวศพเช่นเดียวกับการไกลเปลเด็กทารก ลูกหลานญาติพี่น้องเป็นผู้ไกวเปล มีการร้องเพลงเท่กล่อม เพลงเป็นกลอนมอญมีเนื้อหาเป็นการอธิษฐานให้ผู้เสียชีวิตไปสู่ภพภูมิที่ดี หมดห้วงหมดทุกข์ เชื่อกันว่าการไกวเปลนั้นเป็นการไกวตอบแทนที่ผู้ตายเคยไกวเปลกล่อมลูกหลานในวัยเด็ก เป็นการส่งวิญญาณไปสู่สวรรค์ ซึ่งนอกจากญาติพี่น้องและลูกหลานแล้วผู้ใดที่มีศรัทธาสามารถไกวเปลได้เนื่องจากพระสงฆ์ส่วนมากไม่มีลูกหลานสายตรง ดังนั้นลูกศิษย์ลูกหาจึงช่วยกันไกวศพพระอาจารย์ เพราะถือเป็นการร่วมกันส่งพระอาจารย์กลับสวรรค์

4.1.2.9 บุคคลสำคัญในประเพณีพิธีกรรม

บุคคลสำคัญในการประกอบประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะ ได้แก่

ก. หมอทำขวัญ

หมอทำขวัญมีบทบาทสำคัญในพิธีทำขวัญเด็ก (ภาษามอญเรียกว่า พิธีจอบุ) จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า หมอทำขวัญของชาวมอญที่บ้านวังกะเป็นผู้หญิงและสืบทอดหน้าที่โดยหมอทำขวัญที่ทำหน้าที่มาก่อนเป็นผู้คัดเลือก หมอทำขวัญที่ได้รับคัดเลือกอาจเป็นญาติพี่น้องในตระกูลหรือคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติก็ได้

ข. โต้แย้ง

โต้แย้งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษ ผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างวิญญาณผีบรรพชนกับสมาชิกในครอบครัว จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ผู้ที่ทำหน้าที่โต้แย้งของชาวมอญที่บ้านวังกะเป็นผู้หญิงและสืบทอดหน้าที่โดยโต้แย้งที่ทำหน้าที่มาก่อนเป็นผู้คัดเลือกซึ่งอาจเป็นญาติพี่น้องในตระกูลหรือไม่ใช่ญาติก็ได้

ค. ร่างทรง

ร่างทรง ภาษามอญเรียกว่า นาไร ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางให้พ่อปู่ (ผีประจำหมู่บ้าน) หรือบริวารของพ่อปู่ หรือเจ้าพ่อองค์อื่น ๆ ประทับร่าง และสื่อสารกับชาวบ้าน จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นร่างทรงในประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่ของชาวมอญบ้านวังกะเป็นผู้หญิงที่สืบทอดหน้าที่จากร่างทรงคนก่อนที่ เป็นผู้คัดเลือก

ง. สัปเหร่อ

สัปเหร่อทำหน้าที่ประกอบประเพณีเกี่ยวกับงานศพให้เป็นไปตามตำราและแบบแผนปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ปัจจุบันสัปเหร่อของบ้านวังกะมี ลูกองเนิน ใจเจริญ คนเดียว และต้องไปช่วยทำหน้าที่สัปเหร่อให้กับหมู่บ้านมอญอื่น ๆ นอกพื้นที่บ้านวังกะอีกหลายหมู่บ้านเนื่องจากหมู่บ้านมอญเหล่านั้นไม่มีสัปเหร่อ สะท้อนให้เห็นว่าชาวมอญเคร่งครัดกับความเชื่อเกี่ยวกับความตายและแบบแผนปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการศพเป็นอย่างมาก สัปเหร่อต้องประกอบพิธีไหว้ครูและขอขมาหากปฏิบัติไม่ถูกต้อง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะแสดงให้เห็นวัฒนธรรมความเป็นมอญผ่านขั้นตอนการประกอบพิธี ความเชื่อ ตำนานและเรื่องเล่า เครื่องประกอบพิธีกรรม ภาษา การแต่งกาย อาหาร ดนตรีและการแสดง ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะนำเสนอความเป็นมอญในพื้นที่นอกมาตุภูมิภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน แสดงให้เห็นว่าชาวมอญบ้านวังกะมีความพยายามในการสืบทอดวัฒนธรรมและสร้างสำนึกชาติพันธุ์มอญผ่านการประกอบประเพณีพิธีกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตเป็นพื้นที่และเวลาของการนำเสนอและสืบทอดอัตลักษณ์ความเป็นมอญ สร้างความหมายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ใหม่ สร้างความทรงจำร่วมเสมือนอยู่ในรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ความเป็นมอญที่นับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดปรากฏในประเพณีพิธีกรรมเด่นชัดกว่าการนับถือผีบรรพบุรุษ การที่ชาวมอญเลือกนำเสนออัตลักษณ์การนับถือพระพุทธศาสนาผ่านการประเพณี

สิบสองเดือนที่คนนอกสามารถเข้าร่วมได้ ในขณะที่ประเพณีเกี่ยวกับการนับถือผีบรรพชนไม่เลือก นำเสนอแก่คนนอกทั้งที่ก็เป็นอัตลักษณ์ที่สะท้อนความเป็นมอญที่เด่นชัดเช่นกัน ในแง่นี้ผู้วิจัยมองว่า สาเหตุที่คนมอญนำเสนออัตลักษณ์ที่ซับซ้อนเรื่องพุทธศาสนาเพราะเป็นช่องทางในการหลอมรวมเข้ากับสังคมไทยที่เป็นเมืองพุทธศาสนาเช่นกัน ในขณะที่ความเชื่อเรื่องผีถูกกดทับให้เป็นเรื่องของคนใน เพราะความเชื่อเรื่องผีหรือความเชื่อดั้งเดิมของชาวมอญไม่ใช่เรื่องที่จะถูกหลอมรวมให้เข้ากับ วัฒนธรรมกระแสหลักได้ง่าย วัฒนธรรมกระแสหลักอาจไม่ยอมรับในความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ ความเชื่อเรื่องผีถูกกลดทอนให้กลายเป็นเรื่องที่ล้าหลังทั้งที่ในกระบวนการ ประกอบสร้างอัตลักษณ์ของชาวมอญความเชื่อเรื่องผีเป็นส่วนหนึ่งของการสืบทอดวัฒนธรรมมอญในพื้นที่ใหม่

4.2 อัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะที่ประกอบสร้างและนำเสนอในประเพณีพิธีกรรม

อัตลักษณ์ความเป็นมอญที่ปรากฏในประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ แสดงตัวตนและตำแหน่งแห่งที่ของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะ ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอมนต์ศน์อัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะจากประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ดังนี้

4.2.1 ชาวมอญบ้านวังกะในฐานะผู้ที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น

ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่นของชาวมอญเป็นอัตลักษณ์ที่สะท้อนความเป็นมอญที่เด่นชัด ชุมชนมอญบ้านวังกะปฏิบัติต่อความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนา ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์อันเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำเนินชีวิต และความศรัทธาต่อหลวงพ่อดุตตะและพระภิกษุสงฆ์ในฐานะผู้สืบทอดพระศาสนา

การเป็นพุทธศาสนิกชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาและเคร่งครัดในพระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะ และอัตลักษณ์ความเป็นมอญที่นับถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่นนี้ช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ชาวมอญพลัดถิ่นและชุมชนมอญแห่งนี้ การประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะในประเพณีสิบสองเดือนสะท้อนภาพความศรัทธาของชาวมอญที่มีต่อพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ แม้กาลเวลาอันทำให้ทุกสิ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงและเป็นปัจจัยสำคัญของความรู้สึกต่อเนื้อหาของอัตลักษณ์ แต่อัตลักษณ์ความเป็นมอญที่สะท้อนความศรัทธาและเคร่งครัดในพระพุทธศาสนายังคงปรากฏอย่างเด่นชัดในชุมชนมอญบ้านวังกะตั้งแต่เมื่อได้อพยพเข้ามาในอำเภอสังขละบุรีจนกระทั่งถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับที่ อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2546: 27) กล่าวว่า คนเราจะวางตำแหน่งแห่งที่ของเราในมิติเวลาใดเวลาหนึ่งเสมอ มิติเวลาหล่อหลอมและบูรณาการการกระทำต่าง ๆ ของคนให้เชื่อมต่อกันอย่างมีความหมาย ลำดับความต่อเนื่องของเวลาทำให้เรารู้สึกถึงความต่อเนื่องของความเป็นเรา

ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่นสะท้อนให้เห็นได้ในประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีบรรพชาและอุปสมบท ประกอบด้วยความเชื่อเรื่องการบรรพชาและอุปสมบทที่มี อานิสงส์สูง ทั้งในฐานะผู้บรรพชาและอุปสมบท ผู้จัดพิธี และผู้เข้าร่วมในประเพณี เมื่อถึงงานบำเพ็ญ กุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะหรือเมื่อชายชวามอญอายุครบ 21 ปี ชวามอญจะสร้างบุญกุศล อันยิ่งใหญ่ตามความเชื่อด้วยการบรรพชาและอุปสมบท บุญกุศลของการบรรพชาและอุปสมบท ย่อมเกิดแก่ผู้บวชเป็นเบื้องต้นและผู้ที่อยู่บวชมีความศรัทธาอยากจะทำกุศลบุญของการบวชให้ ได้แก่ ถวายแด่หลวงพ่อดุตตะ มอบให้พ่อแม่และญาติพี่น้องทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่และที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมทั้งพิธีบวชภาค พิธีบรรพชาและอุปสมบท พิธีทำบุญพระใหม่ ล้วนสะท้อนความเชื่อและการปฏิบัติตามความเชื่อในพุทธศาสนา การบรรพชาและอุปสมบทมี จุดมุ่งหมายเพื่อขัดเกลากิเลส ละเว้นความชั่วและความประทุติที่ไม่เหมาะสมทั้งปวง ได้อบรม ศีลธรรมน้อมนำตนเข้าสู่พระธรรมวินัย เป็นพระสงฆ์ผู้สืบทอดพระศาสนาให้ยั่งยืน หากพิจารณา เป้าหมายสูงสุดของการบรรพชาและอุปสมบทของชวามอญอาจกล่าวได้ว่าเพื่อหวังนิพพานและ การหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในชีวิตชวามอญบ้านวังกะ

ประเพณีบูชาเจดีย์ สะท้อนความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาจากตำนาน การสร้างพระเจดีย์ชเวดากองอันเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า 4 พระองค์ ในเดือนสี่ชวามอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาจะเดินทางไปสักการะพระเจดีย์ชเวดากองและ เจดีย์สถานต่าง ๆ เพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้าและเป็นการสั่งสมบุญจากการได้กราบสักการะพระเจดีย์ ต่าง ๆ ความเชื่อและความศรัทธาในพระเจดีย์ต่าง ๆ ของชวามอญเกิดการก่อสร้างเจดีย์พุทธคยาที่ วัดวังแก้วเวการามโดยหลวงพ่อดุตตะและชาวบ้านมอญร่วมกันก่อสร้าง เรื่องเล่าการสร้างเจดีย์ พุทธคยาสะท้อนความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชวามอญที่ต้องการสร้างเจดีย์ตามแบบมหาวิทยาลัย โภธิพุทธคยา ประเทศอินเดีย อันเป็นสถานที่ที่เป็นสัญลักษณ์ของตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เจดีย์ พุทธคยาจึงเป็นสัญลักษณ์ของการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าและเกิดประเพณีบูชาเจดีย์ในเดือนสี่ที่ชุมชน ชวามอญบ้านวังกะแห่งนี้ ประเพณีบูชาเจดีย์จึงสะท้อนความศรัทธาเหนียวแน่นในพระพุทธศาสนา

ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน สะท้อนความเชื่อและความศรัทธาใน พระพุทธศาสนา ทั้งความเชื่อเรื่องต้นโพธิ์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าโดยมี เรื่องเล่าการอัญเชิญหน่อต้นพระศรีมหาโพธิ์มาปลูกที่หน้าเจดีย์พุทธคยาเพื่อให้ชาวบ้านได้กราบไหว้ บูชาและเกิดการรื้อฟื้นประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ในเดือนหกซึ่งเป็นเดือนของการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ รวมทั้งความเชื่อเรื่องนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชวามอญบ้านวังกะ ชวามอญบ้านวังกะ มุ่งหวังนิพพานเนื่องจากชีวิตในอดีตที่อภัยพหุโทษกรรมและความไม่สงบสุขมาอาศัยในประเทศไทย และชีวิตในปัจจุบันที่ต้องอยู่ภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ ชวามอญจึงหวังพึ่งนิพพานเพื่อจะได้ไม่ต้อง เวียนว่ายตายเกิดพบกับความไม่สงบสุขอีกต่อไป ประเพณีตลาดนิพพานจึงประกอบสร้างขึ้นใน

เดือนหกให้สอดคล้องกับเหตุการณ์สำคัญคือการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า เพื่อให้ชาวบ้านได้ทำบุญ บริจาคทาน เพื่อนิพพาน ประเพณีตลาดนิพพานจึงสะท้อนความเป็นกลุ่มชนที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น

ความเป็นกลุ่มชนที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่นยังปรากฏเห็นเด่นชัดในประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งในเดือนสิบที่สะท้อนความเชื่อสืบเนื่องมาแต่ครั้งพุทธกาลเรื่องการถวายน้ำผึ้งแด่พระสงฆ์เพื่อเป็นยารักษาโรค แม้ในปัจจุบันประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์ลักษณะในพิธีกรรมเป็นน้ำตาลทรายและน้ำมันพืชแทนแต่การประกอบประเพณียังมีความหมายและความสำคัญต่อชาวมอญบ้านวังกะ เช่นเดียวกับในประเพณีงานศพพระสงฆ์ที่สะท้อนความศรัทธาต่อพระสงฆ์ผู้สืบทอดพระศาสนาด้วยการร่วมกันจัดงานฌาปนกิจพระสงฆ์อย่างยิ่งใหญ่ สวยงาม ปราสาทมอญที่ประกอบสร้างขึ้นเพื่อเป็นเมรุสำหรับเผาศพเป็นวัตถุประสงค์สำคัญในพิธีกรรมแสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสในพระสงฆ์ผู้มีศีลบริสุทธิ์จึงไม่ใช้สถานที่เผาศพร่วมกับฆราวาส การจัดประเพณีงานศพพระสงฆ์ยังสะท้อนความเชื่อของการสะสมบุญไปยังโลกหน้าโดยชาวมอญเชื่อว่าการได้ร่วมในประเพณีงานศพพระสงฆ์ ทั้งการร่วมแห่ปราสาทศพหรือแห่เล่นศพ เข้าร่วมในพิธีฌาปนกิจและร่วมโกศศพ ร่วมฟังสวดพระอภิธรรม หรือนำอาหารมาบริจจาคในงาน ล้วนเป็นการร่วมบุญที่ได้านิสงส์มาก

ความเชื่อเรื่องโลกหน้าอันเป็นคติความเชื่อในพระพุทธศาสนายังสะท้อนให้เห็นได้อย่างเด่นชัดผ่านการประกอบประเพณีบุญหม้อนินิในเดือนเก้า ชาวมอญเชื่อว่าเมื่อยังไม่หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด โลกหน้าจึงเป็นที่อยู่ใหม่ ก่อนไปสู่โลกหน้าจึงควรตระเตรียมทรัพย์สมบัติฝังไว้ให้เพียงพอ เมื่อจะขึ้นโลกหน้าชุดตรงที่ใดก็มีให้ใช้ได้เมื่อตอยาก ซึ่งความเชื่อเรื่องการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดได้ไม่เพียงการทำบุญและบริจาคทานเท่านั้น แต่การปฏิบัติกรรมฐาน การเจริญสติภาวนา เป็นหนทางไปสู่การหลุดพ้นและเข้าสู่นิพพานได้ ประเพณีบุญหม้อนินิจึงสะท้อนความกลุ่มชนที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่นได้เป็นอย่างดี

ภาพลักษณ์ของความเป็นชุมชนที่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดเป็นอัตลักษณ์ชาวมอญบ้านวังกะที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสกับวิถีชีวิตความเป็นมอญดั้งเดิมและวิถีพุทธแบบมอญ อาจกล่าวได้ว่าที่ชุมชนมอญบ้านวังกะยังคงได้พบเห็นวัฒนธรรมความเป็นมอญดั้งเดิมจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ดินแดนแห่งศรัทธาและชุมชนที่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดนี้จึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างชื่อเสียงและรายได้ให้แก่อำเภอสังขละบุรี อัตลักษณ์การเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดในพุทธศาสนากลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่ชาวมอญบ้านวังกะเลือกนำเสนอผ่านประเพณีสิบสองเดือน ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน และประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ เป็นกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การนำเสนอประเพณีที่สะท้อนอัตลักษณ์การนับถือพุทธศาสนาให้เป็นกิจกรรมเพื่อ

การท่องเที่ยวนี้เป็นการเลือกคติชนในชุมชนซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมเพื่อสนองต่อบทละครแส การท่องเที่ยวและช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ของความเป็นกลุ่มคนที่ศรัทธาและยึดมั่นในพระพุทธศาสนา อย่างสูงสุด อันเป็นภาพลักษณ์ที่ส่งผลด้านบวกต่อการอาศัยอยู่ของชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะใน แผ่นดินไทย

4.2.2 ชาวมอญบ้านวังกะในฐานะผู้ที่มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน

ชาวมอญมีวัฒนธรรมที่รุ่งเรืองมากชนชาติหนึ่ง วัฒนธรรมความเป็นมอญจาก บรรพบุรุษถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญที่บ้านวังกะสะท้อนอัตลักษณ์ทาง วัฒนธรรมที่แสดงความเป็นกลุ่มคนที่มีรากเหง้าสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน เช่น ประเพณีสงกรานต์ซึ่ง ประกอบด้วยตำนานและความเชื่อของชาวมอญอันเป็นที่มาของพิธีกรรมต่าง ๆ ตำนานนางสงกรานต์ ที่ชาวมอญรับรู้สอดคล้องกับตำนานนางสงกรานต์ที่จารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามอันเป็นที่มา ของประเพณีสงกรานต์ในประเทศไทย ตำนานกล่าวถึงการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนของนางสงกรานต์ เพื่อนำเศียรของท้าวกบิลพรหมลงมายังโลกมนุษย์ประกอบสร้างเป็นพิธีล้างเท้านางสงกรานต์ใน วันสงกรานต์ลงซึ่งเป็นวันปีใหม่ของชาวมอญ โดยก่อนวันสงกรานต์ลงชาวบ้านจุดเทียนที่หม่อมมงคล เพื่อต้อนรับนางสงกรานต์ และเมื่อถึงวันสงกรานต์ลงชาวบ้านนำน้ำจากหม่อมมงคลที่ผ่านพิธีเจริญ พระพุทธรูปแล้วราดลงพื้นเสมือนการล้างเท้านางสงกรานต์ พิธีกรรมดังกล่าวสะท้อนสืบทอดมาจาก รัฐมอญในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ซึ่งไม่ปรากฏในประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยหรือของ ชาวมอญกลุ่มอื่น ๆ ในประเทศไทย นอกจากนี้ในประเพณีสงกรานต์มีการก่อพระเจดีย์ทรายเพื่อ สะเดาะเคราะห์ การถือศีลปฏิบัติธรรมในช่วงสงกรานต์อันเป็นช่วงเวลาที่ถูกกล่าวดูแลได้แสดง ความกตัญญูต่อพ่อแม่ด้วยการนำอาหารมาส่งให้พ่อแม่และอาบน้ำให้พ่อแม่ ถือเป็นการทำบุญที่ ยิ่งใหญ่ได้อานิสงส์มาก ประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านวังกะจึงเป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็น มโนทัศน์ความเป็นกลุ่มคนที่มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่สืบต่อกันมาอย่างยาวนาน

ประเพณีเข้าพรรษา สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอันเป็นรากเหง้า ทางวัฒนธรรมของชาวมอญมาอย่างยาวนาน ความเป็นมาของการเข้าพรรษาในสมัยพุทธกาลเป็นที่มา ของพิธีกรรมของพระสงฆ์ที่ต้องปฏิบัติตามพระพุทธบัญญัติโดยเข้าจำพรรษาเป็นเวลา 3 เดือน และ พิธีกรรมของชาวมอญในฐานะพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดในพุทธศาสนาด้วยการมีส่วนร่วมช่วยเหลือ พระสงฆ์ในลักษณะของพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ชาวมอญบ้านวังกะจัดเตรียม อาหารไปทำบุญที่วัดและถวายเทียนพรรษาแด่พระสงฆ์ ส่วนช่วงบ่ายมีประเพณีตักบาตรดอกไม้ถวาย พระสงฆ์ที่มาร่วมในพิธีสวดปาติโมกข์ภายในพระอุโบสถวัดวังแก้วเวการาม ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอด มาตั้งแต่โบราณและสะท้อนความคารวะนบ้น้อมต่อพระพุทธศาสนาและพระภิกษุสงฆ์และเชื่อว่ามิ อานิสงส์มากตามความเชื่อและเรื่องเล่าของชาวมอญ

ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ เป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่สืบทอดความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษมาอย่างยาวนาน ชาวมอญเชื่อว่าผีบรรพบุรุษซึ่งเป็นผีเครือญาติที่ล่วงลับไปแล้วและคอยปกป้องคุ้มครองลูกหลาน หากลูกหลานประพฤติไม่เหมาะสม ผีบรรพบุรุษจะไม่พอใจและบันดาลให้เจ็บป่วย เกิดเรื่องไม่ดี มีอุปสรรค หรือไม่ประสบความสำเร็จ ความเชื่อเรื่องผีบรรพชนของชาวมอญบ้านวังกะนำไปสู่การประกอบประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษเป็นประจำทุกปีเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่สมาชิกในครอบครัว โด่งคือบุคคลสำคัญในพิธีที่จะทำหน้าที่สื่อสารระหว่างผีบรรพชนและลูกหลานเพื่อสอบถามและชี้แนะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น การสืบทอดหน้าที่ของโด่งผ่านการคัดเลือกจากโด่งคนเดิมให้ทำหน้าที่โด่งคนต่อไป วัตถุประสงค์สำคัญต่าง ๆ ในประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ ทั้งอาหารเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ เสื้อผ้าของผีบรรพบุรุษ สะท้อนการนับถือผีและการปฏิบัติต่อผีบรรพชนอย่างเคร่งครัด การเข้ามาอาศัยในแผ่นดินไทยภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ และการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ส่งผลให้การประกอบประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษของชาวมอญบ้านวังกะปรับเปลี่ยนไปตามสังคมใหม่ที่เข้าไปอยู่ มีการสื่อสารกับผีบรรพชนเพื่อยกเลิกการประกอบพิธีรำผีมอญเนื่องจากปัจจัยหลายอย่างไม่เอื้ออำนวย การยกเลิกการรำผีมอญจึงทำให้ชาวมอญบ้านวังกะเคร่งครัดในการประกอบประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษเป็นอย่างมาก ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษของชาวมอญบ้านวังกะในบริบทสังคมไทยเป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นความเป็นกลุ่มคนที่มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมมาอย่างยาวนานและสืบทอดมาจนปัจจุบัน

นอกจากประเพณีดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ความเป็นกลุ่มคนที่มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมสืบทอดกันมาอย่างยาวนานยังปรากฏในประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตอื่น ๆ ที่สืบทอดและยึดถือปฏิบัติมาจากบรรพบุรุษในรัฐมอญ เช่น ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีทำบุญกลางบ้าน ประเพณีทำขวัญเด็ก ประเพณีบรรพชาและอุปสมบท ประเพณีทอดกฐิน

4.2.3 ชาวมอญบ้านวังกะในฐานะผู้ที่หลอมรวมเข้ากับสังคมไทยได้เป็นอย่างดีและมีความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มชนรอบข้าง

ชาวมอญที่มาอาศัยในชุมชนบ้านวังกะอพยพมาจากรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา การอาศัยอยู่ในประเทศไทยแม้อยู่ในสถานภาพคนพลัดถิ่นแต่ชาวมอญก็ได้รับโอกาสต่าง ๆ การประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวมอญแสดงให้เห็นความรักความผูกพันของชาวมอญที่มีต่อเชื้อชาติและพวกพ้องอย่างเข้มข้น ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มชาวมอญมีความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มชนรอบข้าง และหลอมรวมเข้ากับสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ในเดือนสิบชาวมอญบ้านวังกะประกอบประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ที่มีตำนานการลอยเรือสะเดาะเคราะห์สมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์เป็นที่มาสำคัญของการประกอบประเพณี ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์สะท้อนวัฒนธรรมความเป็นมอญที่ยึดโยง

กับพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น ประเพณียังประกอบด้วยความเชื่อเรื่องเคราะห์อันเป็นที่มาของ พิธีกรรมเกี่ยวกับการสะเดาะเคราะห์ต่าง ๆ ได้แก่ การถวายรูปเทียนสะเดาะเคราะห์ตามกำลังวัน พิธี สวดมนต์สะเดาะเคราะห์ การเผาธูปเผาเทียนสะเดาะเคราะห์ การถวายตุ๊ก พิธีถวายข้าวลงเรือจำนวน 1,000 ชุด และพิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ซึ่งนักท่องเที่ยวและชาวบ้านทั่วไปเข้าร่วมในพิธีได้จึงมี นักท่องเที่ยวและชาวบ้านจากชุมชนอื่นเข้าร่วมพิธีสะเดาะเคราะห์จำนวนมาก การปล่อยโคมลอย ร่วมกันเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ที่บ้านวังกะได้รับ ความสนใจจาก นักท่องเที่ยวและชาวบ้านทั่วไปทั้งในแง่ความเชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์ซึ่งปรากฏอย่างแพร่หลาย ในทุกกลุ่มคน บรรยากาศและความสวยงามของประเพณี และมีพิธีกรรมที่หลากหลาย จึงมีผู้เข้าร่วม ประเพณีจำนวนมาก ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ได้รับการส่งเสริมให้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ของจังหวัดกาญจนบุรี การมีนักท่องเที่ยวเข้ามาร่วมในงานจำนวนมากทำให้ชาวมอญผู้ประกอบการพิธี ปรับเปลี่ยนการสื่อสารโดยใช้ภาษาไทยควบคู่กับภาษามอญในการสื่อสารและการประกอบพิธีกรรม ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ของชาวมอญบ้านวังกะสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นมอญที่สามารถ หลอมรวมกับสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

ประเพณีออกพรรษา การจัดประเพณีออกพรรษาของวัดวังแก้วเวการามจัดประเพณีขึ้น ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์วันเทโวโรหนะในสมัยพุทธกาล โดยมีเรื่องเล่า เกี่ยวกับหลวงพ่อดุตตะที่ได้อำนาจให้ทั้ง 3 วัดที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันคือ วัดวังแก้วเวการาม วัดศรีสุวรรณ และวัดสมเด็จ ผลัดกันเป็นเจ้าภาพจัดประเพณีตักบาตรเทโวในแต่ละปีเพื่อให้ชาวบ้าน ในแต่ละชุมชน ทั้งชาวมอญ ชาวไทย ชาวกระเหรี่ยง ได้มาทำบุญใส่บาตรร่วมกัน โดยเริ่มปฏิบัติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา เรื่องเล่าบอกที่มาของการจัดประเพณีออกพรรษาของวัดทั้ง 3 แห่งในตำบล หนองลู อำเภอสังขละบุรี โดยมีวัตถุประสงค์และขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมของทั้ง 3 วัดใน ประเพณีตักบาตรเทโวออกพรรษาค่อนข้างคล้ายกัน แนวทางการจัดประเพณีออกพรรษาที่หลวงพ่อดุตตะกำหนดสะท้อนให้เห็นว่าหลวงพ่อดุตตะในฐานะชาวมอญอพยพคนหนึ่งเมื่อเข้ามาอาศัยใน ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากคนไทยและชาวกระเหรี่ยงจึงสร้างสัมพันธอันดีกับทั้งคนไทย ในฐานะผู้ให้อาศัยและกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ก่อนคือชาวกระเหรี่ยง โดยหลวงพ่อดุตตะสร้างวัดศรีสุวรรณ วัดสมเด็จ และวัดวังแก้วเวการาม เพื่อเป็นศูนย์รวมของชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ และหลวงพ่อดุตตะยัง ได้ใช้ประเพณีออกพรรษาเพื่อให้ชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ได้มาทำบุญตักบาตรเทโวร่วมกัน อันเป็น การสร้างความสัมพันธ์อันดีของชาวมอญกับชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น ในประเพณีออกพรรษา หลวงพ่อดุตตะยังให้จัดการแข่งฟุตบอลเพื่อให้คนมอญ คนกระเหรี่ยง คนไทย ได้รู้จักกันและ ทำกิจกรรมร่วมกัน แม้ในปัจจุบันชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ แยกย้ายอยู่กันคนละพื้นที่จากการสร้างเขื่อน วชิราลงกรณ์ และเมื่อถึงวันออกพรรษาต่างก็แข่งขันฟุตบอลกันเองในชุมชน แต่การได้ทำกิจกรรม ร่วมกันมาช่วยความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นกับชาวมอญและกลุ่มคนต่าง ๆ มาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากประเพณีดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ความเป็นกลุ่มคนที่หลอมรวมเข้ากับสังคมไทยได้เป็นอย่างดีและมีความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มชนรอบข้าง ยังสะท้อนให้เห็นได้ในประเพณีบุญหม้อนิจิในเดือนเก้า ความเชื่อเรื่องโลกหน้าเป็นที่มาของการประกอบพิธีทำบุญถวายหม้อนิจิเพื่อให้มีทรัพย์สมบัติใช้ในโลกรหน้า ความเป็นกลุ่มคนที่หลอมรวมเข้ากับสังคมไทยได้เป็นอย่างดีสะท้อนผ่านวัตถุประสงค์สำคัญในพิธีคือ หม้อนิจิ ซาวมอญแต่ละคนหรือแต่ละคุ่มบ้านจัดเตรียมหม้อนิจิซึ่งประกอบด้วยข้าวสาร อาหารแห้ง ยารักษาโรค และของใช้ต่าง ๆ บรรจุในภาชนะหลากหลายรูปแบบ ทั้งกะละมัง หม้อ หม้อดิน หรือภาชนะที่สานขึ้นใหม่เพื่อให้บรรจุข้าวของได้จำนวนมาก หม้อนิจิประดับตกแต่งด้วยสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความเป็นมอญพร้อมกับความเป็นไทยโดยใช้รูปหงส์เป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นมอญและใช้ธงชาติไทยเป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นไทย ประเพณีบุญหม้อนิจิจึงสะท้อนความคิดของชาวมอญที่ต้องการแสดงออกความเป็นมอญที่อยู่ร่วมกับความเป็นไทยได้ ในแง่หนึ่งก็ทำให้เห็นว่าอัตลักษณ์ของชาวมอญมีการปรับเปลี่ยนเลื่อนไหลไปตามสังคมใหม่ที่อาศัยอยู่ ประเพณีบุญหม้อนิจิของชาวมอญบ้านวังกะจึงสะท้อนความเป็นกลุ่มที่คนหลอมรวมเข้ากับสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

4.2.4 ชาวมอญบ้านวังกะในฐานะผู้ที่เคร่งครัดเรื่องความกตัญญู และช่วยเหลือเกื้อกูลเห็นอกเห็นใจกัน

ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะสะท้อนให้เห็นตัวตนและกลุ่มสังคมของชาวมอญ ภาพสะท้อนความเป็นมอญผ่านการประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ แสดงให้เห็นความเคร่งครัดเรื่องความกตัญญู และมีความเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ประเพณีที่สะท้อนความเป็นกลุ่มคนที่เคร่งครัดเรื่องความกตัญญู เช่น งานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะ และงานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุตตะ เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นจากความเคารพรักและเลื่อมใสศรัทธาที่ชาวมอญบ้านวังกะมีต่อหลวงพ่อดุตตะ เรื่องเล่าของหลวงพ่อดุตตะสร้างความทรงจำร่วมผ่านการประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ และหลวงพ่อดุตตะเป็นกลไกสำคัญในการประกอบสร้างเป็นอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะที่แตกต่างจากมอญกลุ่มอื่น ๆ ในประเทศไทย และกลายเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดดเด่น บทบาทของหลวงพ่อดุตตะทั้งในฐานะผู้นำทางโลก ผู้นำทางธรรม และผู้นำทางจิตวิญญาณ สร้างคุณูปการต่อชาวมอญบ้านวังกะและชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ มากมาย บทบาทของหลวงพ่อดุตตะยังดำรงอยู่ในฐานะวีรบุรุษทางวัฒนธรรมและยังคงเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชาวมอญที่บ้านวังกะ แม้ท่านได้มรณภาพแล้ว การบรรพชาและอุปสมบทของชายชาวมอญในงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะ หรือการตั้งโรงทานบริจาคอาหารในงานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพ

ของหลวงพ่อดุตตะมะ สะท้อนให้เห็นความกตัญญูของชาวมอญด้วยการทำบุญถวายหลวงพ่อบนรูปแบบต่าง ๆ

ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ เป็นพิธีกรรมของชาวมอญที่จัดขึ้นจากระบบความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ชาวมอญบ้านวังกะมีความเชื่อและให้ความสำคัญในเรื่องการนับถือผีบรรพชนและสืบทอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน ความเชื่อผีบรรพชนสืบทอดตามสายตระกูลโดยลูกชาย และมีข้อปฏิบัติต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด ผู้หญิงมอญเมื่อแต่งงานแล้วต้องเปลี่ยนไปนับถือผีบรรพบุรุษตามผู้ชาย การจัดพิธีกรรมเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ยังคอยปกป้องคุ้มครองดูแลลูกหลาน การปฏิบัติต่อผีบรรพชนช่วยสร้างขวัญและกำลังใจให้กับลูกหลาน หากปฏิบัติไม่ถูกต้องผีบรรพชนก็มีหนทางแก้ไข การประกอบพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษในแต่ละครั้งยังเป็นโอกาสให้สมาชิกในสายตระกูลได้มาพบปะ ร่วมทำกิจกรรมและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษนอกจากจะสะท้อนความเป็นกลุ่มคนที่มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานแล้ว ยังสะท้อนความเป็นกลุ่มคนที่เคร่งครัดเรื่องความกตัญญูอีกด้วย

ประเพณีแต่งงาน เป็นประเพณีในระยะเวลาเปลี่ยนผ่านของชีวิตและสะท้อนความคิดเรื่องความกตัญญูต่อบุพการี ความเชื่อของชาวมอญเมื่อผู้ชายได้บรรพชาและอุปสมบทถือเป็นการตอบแทนพระคุณพ่อแม่ ส่วนการแต่งงานของผู้หญิงถือเป็นการตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ ประเพณีแต่งงานสะท้อนความเป็นกลุ่มคนที่เคร่งครัดเรื่องความกตัญญูผ่านการประกอบพิธีกรรมและธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ กล่าวคือ ในพิธีแต่งงานฝ่ายเจ้าบ่าวนำสินสอดเป็นเงิน ทอง ในอดีตมี วั้วควาย ที่นา ด้วย มอบให้พ่อแม่เจ้าสาวเพื่อตอบแทนพระคุณครอบครัวที่ได้เลี้ยงดูเจ้าสาวมาเป็นอย่างดี ในขั้นตอนการประกอบพิธีแต่งงานเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะต้องไหว้พระรัตนตรัยอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิต ไหว้ขอบคุณพ่อแม่ที่ให้กำเนิดและเลี้ยงดู และไหว้ขอบคุณญาติผู้ใหญ่ที่มาร่วมในงาน เมื่อแต่งงานแล้วธรรมเนียมมอญเจ้าบ่าวจะต้องย้ายมาอยู่กับครอบครัวฝ่ายเจ้าสาวเพื่อช่วยเลี้ยงดูพ่อแม่และทำมาหากิน ประเพณีแต่งงานจึงประกอบด้วยความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่แสดงถึงความกตัญญูของลูกสาวชาวมอญที่มีต่อพ่อแม่

ประเพณีที่สะท้อนความเป็นกลุ่มคนที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น ประเพณีกวนข้าวยาสุ โดยในเดือนสามชาวมอญจะมีประเพณีกวนข้าวยาสุเพื่อทำบุญประจำปีของคุ้มบ้าน ในการประกอบพิธีกรรมสะท้อนการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของชาวมอญที่อาศัยในชุมชนบ้านวังกะ กล่าวคือ ชาวมอญบ้านวังกะอาศัยอาศัยอยู่ในพื้นที่วัดจำกัดด้วยพื้นที่และไม่มีที่ดินทำมาหากิน มีรายได้น้อย การอาศัยอยู่รวมกันเป็นระบบคุ้มบ้าน ชาวมอญพึ่งพาอาศัยกันเนื่องจากอยู่ในสถานภาพและข้อจำกัดต่าง ๆ เหมือนกัน จึงมีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน เมื่อมีการประกอบประเพณีจึงมาร่วมกันจัดกิจกรรมเมื่อถึงเดือนสามชาวมอญจะมาช่วยกันกวนข้าวยาสุและจัดพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้าน ณ ศาลากลางของคุ้มบ้าน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของชาวมอญบ้านวังกะปรากฏให้เห็นเป็นประจำเมื่อมี

การประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งเตรียมงานก่อนพิธี ร่วมดำเนินงานในวันพิธี และหลังพิธี ร่วมกันเก็บสถานที่และทำความสะอาด

นอกจากประเพณีดังที่ได้กล่าวมา ความเป็นกลุ่มคนที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันยังสะท้อนให้เห็นจากการประกอบประเพณีทอดกฐินในเดือนสิบเอ็ดซึ่งชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่ศาลากลางหมู่บ้านเพื่อช่วยกันตัดเย็บผ้าห่มเจดีย์และเครื่องนุ่งห่มสำหรับพระสงฆ์ให้เสร็จก่อนวันทอดกฐิน การช่วยเหลือเกื้อกูลมีหลายลักษณะ เช่น ช่วยกันตัดเย็บผ้าห่มเจดีย์และเครื่องนุ่งห่มพระสงฆ์ ช่วยอยู่เป็นเพื่อนกลุ่มผู้ตัดเย็บผ้าตลอดทั้งคืน นำอาหารมาเลี้ยงผู้ตัดเย็บผ้าและผู้ที่มาช่วยอยู่เป็นเพื่อนเล่นดนตรีขับกล่อมสร้างบรรยากาศให้ครึกครื้นตลอดทั้งคืน หรือในประเพณีทำบุญบ้านซึ่งชาวบ้านจะมาช่วยเหลือเจ้าภาพจัดเตรียมสถานที่ ทำอาหารถวายพระและเลี้ยงผู้มาร่วมพิธี ในประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่ ชาวบ้านช่วยกันจัดเตรียมอาหารมังสวิรัตินำมาเช่นไหว้ศาลพ่อปู่และบิหาร และในประเพณีงานศพ ชาวมอญจะมาร่วมแสดงความเสียใจและช่วยเหลือในการประกอบพิธีต่าง ๆ ทั้งมาร่วมฟังสวดพระอภิธรรม ช่วยจัดเตรียมแคร่หามศพ ช่วยหามศพและร่วมในขบวนแห่ศพไปเมรุ ในแง่หนึ่ง การเข้าร่วมในประเพณีงานศพชาวมอญเชื่อว่าจะได้บุญมากเท่ากับการไปทำบุญที่วัด 10 ครั้ง ชาวมอญจึงมักเข้าร่วมในงานศพของชาวบ้าน ในแง่หนึ่งก็เป็นการสะท้อนให้เห็นความเป็นชุมชนที่ช่วยเหลือเกื้อกูลและเห็นอกเห็นใจกันนั่นเอง

4.3 อัตลักษณ์กับความทรงจำร่วมของชาวมอญบ้านวังกะ

สายชล สัตยานุรักษ์ กล่าวว่า ความทรงจำร่วมเป็นรากฐานสำคัญของจินตนาการที่คนในสังคมนั้นได้เชื่อต่ออดีตของตนเข้ากับสิ่งที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน ความทรงจำในอดีตทำให้กลุ่มคนที่เป็นเจ้าของความทรงจำตระหนักกันว่า การดำรงอยู่ในสภาวะปัจจุบันเกิดขึ้นมาจากเงื่อนไขในอดีต หากต้องการอยู่ในปัจจุบันได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและมีอนาคตที่ดีงามตามอุดมคติแล้ว คนกลุ่มนั้น ๆ ต้องกระทำอะไรบ้าง กระทำอย่างไร และกระทำโดยใคร (สายชล สัตยานุรักษ์, 2555: 77)

อรรถจักร สัตยานุรักษ์ กล่าวว่า มนุษย์ได้สร้างอดีตของตนเองผ่านความทรงจำกลุ่มทางสังคม ได้พยายามสร้างและสถาปนาความทรงจำร่วม (Collective Memory) ขึ้นมาในสังคม โดยการบอกเล่าเป็นมุขปาฐะ การบอกเล่าสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นของคนในชุมชน เป็นการสร้างพื้นที่ความทรงจำชุดหนึ่งขึ้นมาเพื่อเป็นพื้นที่ในการแสดงตัวตนว่าฉันคือใคร (อรรถจักร สัตยานุรักษ์, 2554: 28)

ความทรงจำร่วมของคนในสังคมก่อให้เกิดเอกภาพในสังคม ทำให้สังคมมีเรื่องเล่าซึ่งหล่อหลอมให้เกิด อัตลักษณ์ทางสังคมขึ้น และอัตลักษณ์เหล่านี้ก็จะถูกนำไปใช้เพื่อสร้างความเป็นชุมชนอันมีพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน (Halbwachs, M., 1992, อ้างถึงใน กอบชัย รัฐอุบล และ ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2564: 211)

ความทรงจำในอดีตมีความสำคัญในวิถีชีวิตและการสร้างสังคมของชาวมอญบ้านวังกะ ชาวมอญสร้างความทรงจำร่วมที่กระจัดกระจายของชุมชนและของปัจเจกผ่านเรื่องเล่าและการประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจสิ่งที่ดำรงอยู่ในชีวิตปัจจุบัน ความทรงจำร่วมของชาวมอญบ้านวังกะส่วนหนึ่งได้รับการเล่าขานต่อกันมาเกี่ยวกับอาณาจักรมอญโบราณที่ยิ่งใหญ่ มีอารยธรรมและความรุ่งเรืองโดยมีศูนย์กลางการปกครอง 3 เมืองคือ สะเทิม เมาะตะมะ และหงสาวดี ภายหลังจากเสียเอกราชและตกอยู่ภายใต้การปกครองของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา แม้ชาวมอญจะพ่ายแพ้ในสงครามไม่สามารถฟื้นฟูเอกราชและกลายเป็นชนชาติไร้แผ่นดิน แต่มีชัยชนะในวัฒนธรรมโดยเป็นต้นกำเนิดวัฒนธรรมของนานาชาติประเทศ

ชาวมอญบ้านวังกะรุ่นปู่ย่าตายายซึ่งเป็นกลุ่มผู้อพยพเข้ามาในสังขละบุรีเป็นรุ่นแรกมีความทรงจำร่วมเมื่อครั้งเติบโตและใช้ชีวิตในรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา มีความรู้สึกโหยหาและหวังจะได้กลับไปใช้ชีวิตที่บ้านเกิด ส่วนทายาทชาวมอญรุ่นแรกที่เกิดในประเทศไทยจะมีความทรงจำร่วมเมื่อครั้งอยู่บ้านเก่าและไม่โหยหาหรือต้องการกลับไปใช้ชีวิตในถิ่นฐานบ้านเกิดของบรรพบุรุษ แต่มีความผูกพันกับบ้านเกิดของบรรพบุรุษผ่านการบอกเล่าในฐานะที่เป็นบ้านเกิดของบรรพบุรุษ ความทรงจำร่วมที่ยังหลงเหลือเกี่ยวกับบ้านวังกะกลางนอกจากลักษณะทางกายภาพที่เห็นได้ในบางช่วงแล้ว ยังถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่าและประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งในประสบการณ์ชีวิต

ชุมชนบ้านวังกะคือพื้นที่ของชาวมอญพลัดถิ่นจากที่ต่าง ๆ มาอาศัยรวมกันโดยมีหลวงพ่อดุตตะมะเป็นผู้นำในทุกด้าน ทั้งผู้นำทางโลก ผู้นำทางธรรม และผู้นำทางจิตวิญญาณ ความทรงจำร่วมของชาวมอญบ้านวังกะส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับหลวงพ่อดุตตะมะซึ่งเป็นวีรบุรุษของชาวมอญบ้านวังกะ เรื่องเล่าเกี่ยวกับหลวงพ่อดุตตะมะต่าง ๆ ทั้งเรื่องเล่าการอพยพเข้ามาในอำเภอสังขละบุรี การก่อตั้งหมู่บ้านมอญบ้านวังกะ การสร้างวัดวังแก้วเวการามและวัดต่าง ๆ การย้ายหมู่บ้าน การจัดประเพณีที่เคยทำมา เรื่องเล่าต่าง ๆ ของหลวงพ่อดุตตะมะได้ประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะซึ่งแตกต่างไปจากกลุ่มชาวมอญในพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศไทย และแตกต่างจากกลุ่มชาวมอญดั้งเดิมในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา อัตลักษณ์ทางสังคมของชาวมอญบ้านวังกะนี้สะท้อนผ่านการดำเนินชีวิตและการประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ

การสร้างความทรงจำร่วมของชาวมอญบ้านวังกะในแง่หนึ่งก็เพื่อสร้างเอกภาพของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในการดำรงอยู่ในสังคมไทยและบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปต่าง ๆ ในแง่หนึ่งก็เพื่อแสดงให้เห็นความรุ่งเรืองในอดีตที่มีวัฒนธรรมเป็นของตัวเองและเน้นอัตลักษณ์ของกลุ่ม อีกแง่หนึ่งก็เพื่อต่อรองกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในพื้นที่ที่อาจมีอำนาจทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมมากกว่า สอดคล้องกับที่สายชล สัตยานุรักษ์ (2555, 2555: 79) กล่าวว่า การสร้างความทรงจำร่วมมีจุดประสงค์ที่แตกต่างกัน

ไป การสร้างความทรงจำร่วมในทุกลักษณะล้วนมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในหน่วยทางสังคมที่ชาติพันธุ์นั้น ๆ สังกัด ซึ่งอาจเป็นชุมชน หมู่บ้าน เมือง ท้องถิ่น หรือชาติ

การประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ในชุมชนมอญบ้านวังกะเกิดขึ้นจากดำริของหลวงพ่อดุตตะมะที่ต้องการรื้อฟื้นประเพณีต่าง ๆ เพื่อเป็นสายใยยึดโยงพวกพ้องชาวมอญที่อพยพมาอาศัยอยู่ร่วมกันในอำเภอสังขละบุรี ประเพณีที่จัดขึ้นจากความทรงจำร่วมผ่านเรื่องเล่าต่าง ๆ ของหลวงพ่อดุตตะมะนี้ได้ประกอบสร้างเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวมอญบ้านวังกะ

อัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะดังที่ได้กล่าวมาแสดงให้เห็นความเป็นตัวตนของชาวมอญพลัดถิ่นในลักษณะต่าง ๆ ผ่านการประกอบประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต อย่างไรก็ตาม บริบทสังคมไทยร่วมสมัยส่งผลต่ออัตลักษณ์ที่เลื่อนไหล กล่าวคือ ชาวมอญรุ่นปู่ย่าตายายที่อพยพเข้ามาอาศัยร่วมกันในชุมชนบ้านวังกะต่างมาจากหลากหลายหมู่บ้าน หลายเมือง ต่างคนต่างมีอัตลักษณ์ของตนเองติดตัวมา เมื่อมาอยู่ร่วมกันในพื้นที่ใหม่ชาวมอญรุ่นนี้ต่างต้องปรับอัตลักษณ์ตนเองให้เป็นอัตลักษณ์ใหม่คืออัตลักษณ์มอญบ้านวังกะซึ่งเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมของชุมชนมอญบ้านวังกะที่ประกอบสร้างขึ้นใหม่โดยหลวงพ่อดุตตะมะ ชาวมอญรุ่นลูกเกิดในประเทศไทย มีอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะแต่เกิด ส่วนชาวมอญรุ่นหลานเกิดในประเทศไทย ได้รับสัญชาติไทย ได้รับการศึกษาในโรงเรียน มีปฏิสัมพันธ์กับสังคมไทยมากขึ้น มีการประกอบอาชีพหลากหลาย มีการแต่งงานกับคนไทย เกิดการผสมผสานอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะและอัตลักษณ์ความเป็นไทย

อัตลักษณ์ที่เลื่อนไหล “ตัวเป็นไทยใจเป็นมอญ” และ “ตัวเป็นมอญใจเป็นไทย” จึงเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะในปัจจุบันซึ่งเป็นชาวมอญรุ่นใหม่ การประกอบสร้างอัตลักษณ์ดังกล่าวเป็นไปเพื่อให้ได้รับการยอมรับและสามารถปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมในสังคมใหม่ได้ พร้อมกับการธำรงอัตลักษณ์ความเป็นมอญให้คงอยู่ในบริบทนอกมาตุภูมิ การประกอบสร้างอัตลักษณ์ตัวเป็นไทยใจเป็นมอญและตัวเป็นมอญใจเป็นไทยสะท้อนผ่านการแสดงออกทางวัฒนธรรมและประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ทำให้ชาวมอญบ้านวังกะเกิดความเข้าใจในตนเอง เข้าใจความเป็นมาของชุมชน ขณะเดียวกันก็ทำให้ผู้อื่นเข้าใจในกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่อาศัยในชุมชนบ้านวังกะด้วย

การประกอบสร้างอัตลักษณ์ตัวเป็นไทยใจเป็นมอญ และอัตลักษณ์ตัวเป็นมอญใจเป็นไทย แฝงนัยยะความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทำให้อัตลักษณ์มีความทับซ้อนและไม่หยุดนิ่งตายตัว แสดงให้เห็นว่าชาวมอญต่างนิยามตัวเองได้อย่างหลากหลายกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไป บางสถานการณ์ชาวมอญเลือกนำเสนออัตลักษณ์สะท้อนความเป็นไทย บางสถานการณ์ชาวมอญเลือกที่จะนำเสนอความเป็นมอญ บางสถานการณ์อัตลักษณ์ดังกล่าวอาจเกิดความขัดแย้งกันเอง ดังนั้น กระแส

โลกาภิวัตน์และบริบทสังคมที่เปลี่ยนไปทำให้ชาวมอญบ้านวังกะมีการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตนเองและของกลุ่มอยู่เสมอ และเลือกนำเสนออัตลักษณ์ที่ทับซ้อนกันอยู่ในแต่ละสถานการณ์

4.4 บทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะ ทำให้เห็นบทบาทสำคัญของคติชนที่มีต่อกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะจากประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะ ดังนี้

4.4.1 บทบาทเรื่องอัตลักษณ์

ชาวมอญที่อพยพมาอาศัยอยู่รวมกันที่บ้านวังกะมาจากหลากหลายพื้นที่ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เมื่อมาอยู่ในพื้นที่ใหม่ชาวมอญกลุ่มนี้ได้ “หลุดลอยออกจากมาตุภูมิของตน” (Appadurai, 1990: 192) ในกรณีของชาวมอญบ้านวังกะที่เข้ามาอยู่ในอำเภอสังขละบุรีเมื่อหลุดลอยออกมาจากมาตุภูมิแล้วทำให้เกิดการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะ พร้อมทั้งการแสดงอัตลักษณ์และการธำรงสืบต่อวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มในพื้นที่ใหม่ บทบาทของประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์จำแนกได้ 3 ประเด็น มีดังนี้

4.4.1.1 การสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมให้แก่ชุมชนมอญบ้านวังกะ

การประกอบประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะเป็นการนำวัฒนธรรมประเพณีที่มีอยู่เดิมของบรรพบุรุษจากรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา นำมาสร้างความหมายปรับเปลี่ยน และสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนในพื้นที่ใหม่กลายเป็นอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะ ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะโดยเฉพาะประเพณีสิบสองเดือนจึงเป็นพื้นที่ของการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะในพื้นที่ที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองผ่านวิถีชีวิตและการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ในอำเภอสังขละบุรีมีทั้งชาวมอญ ชาวกะเหรี่ยง ชาวเมียนมา ชาวบังคลาเทศ ชาวลาว กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้รับการผนวกรวมให้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรีคือทุกกลุ่มต่างมีวัฒนธรรมของตนเอง แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้ เคารพในสิทธิเสรีภาพของกันและกัน และช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกัน

ประเพณีในรอบปีของชาวมอญบ้านวังกะมีลักษณะคล้ายคลึงกันประเพณีในรอบปีของชาวกะเหรี่ยงและชาวลาวที่อาศัยในพื้นที่ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี โดยเฉพาะประเพณีเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา ประเพณีในรอบปีของชาวมอญจัดที่วัดวังแก้วเวการามและเจดีย์พุทธคยา ชาวกะเหรี่ยงจัดประเพณีในรอบปีต่าง ๆ ที่วัดศรีสุวรรณซึ่งอยู่ฝั่งไทย ส่วนชาวลาวซึ่งอพยพมาจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณหลังเขาในพื้นที่ฝั่งไทยเป็นชุมชนขนาดเล็ก ไม่มีวัดในชุมชน ชาวลาวกลุ่มนี้มาประกอบประเพณีต่าง ๆ ร่วมกับชาวกะเหรี่ยงที่วัดศรีสุวรรณ จากการรวบรวมข้อมูลประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญ ชาวกะเหรี่ยง และชาวลาวสรุปได้ดังนี้

เดือน	ประเพณีพิธีกรรมของ ชาวมอญ	ประเพณีพิธีกรรมของ ชาวกะเหรี่ยง	ประเพณีพิธีกรรมของ ชาวลาว
อ้าย	-	ประเพณีฟาดข้าว	-
ยี่	-	ประเพณีทำบุญข้าวเปลือก ประเพณีทำบุญข้าวใหม่	-
สาม	ประเพณีกวนข้าวยาสุ	ประเพณีทำบุญวันมาฆบูชา ประเพณีกวนข้าวทิพย์	ประเพณีทำบุญวันมาฆบูชา ประเพณีทำบุญกลางบ้าน ประเพณีกวนข้าวยาสุ
สี่	ประเพณีบูชาเจดีย์ งานบำเพ็ญกุศลวันคล้าย วันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ	ประเพณีไหว้เจดีย์	-
ห้า	ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทำบุญกลาง หมู่บ้าน ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่	ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีงานบุญเจดีย์ ประเพณีตักบาตรไต้ต้นโพธิ์	ประเพณีสงกรานต์
หก	ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และ ตลาดนิพพาน	ประเพณีทำบุญวันวิสาขบูชา ประเพณีบุญบั้งไฟ	ประเพณีทำบุญวันวิสาขบูชา
เจ็ด	ประเพณีขอขมา พระอุปัชฌาย์	ขอพรพระแม่โพสพ ประเพณีทำบุญ กลางหมู่บ้าน	-

เดือน	ประเพณีพิธีกรรมของ ชาวมอญ	ประเพณีพิธีกรรมของ ชาวกะเหรี่ยง	ประเพณีพิธีกรรมของ ชาวลาว
แปด	ประเพณีเข้าพรรษา	ประเพณีเข้าพรรษา	ประเพณีเข้าพรรษา
เก้า	ประเพณีบุญหม้อหนี	ประเพณีผูกข้อมือเรียก ขวัญ	-
สิบ	ประเพณีลอยเรือสะเดาะ เคราะห์ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง	ประเพณีลอยเรือสะเดาะ เคราะห์ ประเพณีวันสารท	ประเพณีบุญข้าวสาก
สิบเอ็ด	ประเพณีตักบาตรเทโว	ประเพณีตักบาตรดาวดิงส์ ประเพณีตักบาตรเทโว ประเพณีไหว้เจดีย์ไฟ	ประเพณีทำบุญออกพรรษา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง
สิบสอง	ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีลอยกระทงบูชา พระอุปคุต	ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีลอยกระทง	ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีลอยกระทง

จากตารางข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า ชาวมอญ ชาวกะเหรี่ยง และชาวลาว ที่อาศัยในตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี ต่างมีประเพณีในรอบปีที่ปฏิบัติตามความเชื่อและวิถีของชุมชน ประเพณีต่าง ๆ ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ทั้งในประเพณีที่มีลักษณะเฉพาะของกลุ่มและประเพณีที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา

ชาวมอญบ้านวังกะมีอัตลักษณ์ที่เด่นชัดคือการนับถือพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น การจัดประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะมีการผลิตซ้ำตำนานและความเชื่อต่าง ๆ เช่น ตำนานการลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ตำนานนางสงกรานต์ เรื่องเล่าการสร้างเจดีย์พุทธคยาและต้นพระศรีมหาโพธิ์ ช่วยสร้างความหมายให้กับประเพณีและพิธีกรรม และทำให้การแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะในพื้นที่อำเภอสังขละบุรีมีความเด่นชัด สะท้อนให้เห็นการเป็นกลุ่มคนที่มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน เป็นดินแดนแห่งความศรัทธา และชุมชนที่นับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด

การจัดประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวมอญบ้านวังกะตั้งแต่อพยพเข้ามาอยู่ในอำเภอสังขละบุรีล้วนมาจากคำริของหลวงพ่อดุตตะมาที่ต้องการให้ชาวมอญได้ประกอบพิธีกรรมตามประเพณีที่เคยปฏิบัติมาในรัฐมอญ ทั้งเพื่อสืบทอดพระศาสนาและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในสภาวะที่ต้องมาอาศัยในแผ่นดินอื่น ประเพณีที่จัดขึ้นในโอกาสต่าง ๆ ตั้งแต่อยู่บ้านเก่าได้แสดงอัตลักษณ์

ความเป็นมอญให้กลุ่มคนรอบข้างทั้งชาวไทยซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่รวมทั้งชาวกะเหรี่ยงและกลุ่มคนอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มานานกว่าได้เห็นว่าชาวมอญกลุ่มนี้มีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา แม้เข้ามาอาศัยในพื้นที่อื่นและอยู่อย่างมีข้อจำกัดแต่ก็ยังแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้เห็นได้อย่างเด่นชัด

ความทรงจำร่วมของชาวมอญเมื่อสมัยอาศัยอยู่บ้านเก่า (บ้านวังกะเดิม) ผ่านเรื่องเล่าต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องเล่าเกี่ยวกับหลวงพ่อดุดตมะช่วยประกอบสร้างเป็นประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญบ้านวังกะ เช่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับบ้านเก่ายังไม่มีเจดีย์ไม่มีพิธีบูชาเจดีย์เหมือนในปัจจุบัน เมื่อถึงวันเกิดหลวงพ่อดุดตมะชาวบ้านไปทำบุญและกราบหลวงพ่อดุดตมะพระสงฆ์สวดมนต์ 9 วัน 9 คืน ชาวมอญตระเวนไปไหว้พระวัดต่าง ๆ เพื่อสะสมบุญ หรือเรื่องเล่าในเดือนสามชาวบ้านทำข้าวยาสุทถวายพระและมิงงานฉลองที่วัด คืนวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 มีพิธีเผาไม้ไผ่ถวายพระพุทธรเจ้า ชาวบ้านเอาไม้ไผ่ไปก่อกองไฟถวายพระซึ่งเชื่อว่าคนที่ได้ก่อกองไฟถวายพระเมื่อตายไปแล้วไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ หลวงพ่อดุดตมะจัดแข่งขันถกรรมเพราะอยากให้ชาวบ้านศึกษารักรักรและไม่ต้องการให้ภาษามอญสูญหาย แต่ละหมู่บ้านส่งตัวแทนมาโต้ตอบธรรมะกันอย่างครึกครื้น หรือเรื่องเล่าว่าหลวงพ่อดุดตมะจัดแข่งขันฟุตบอลในวันออกพรรษามีชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงมาแข่งกัน ผู้ชนะได้ถ้วยรางวัลของหลวงพ่อดุดตมะ หรือเรื่องเล่าว่าเมื่อถึงเดือนสิบชาวบ้านจะช่วยกันหาไม้ไผ่มาร่วมกันทำเรือสะเดาะเคราะห์ มีพระสงฆ์สวดมนต์สะเดาะเคราะห์ เรือสะเดาะเคราะห์สมัยอยู่บ้านเก่าไม่ต้องลากไปลอยน้ำเพราะวัดอยู่ติดแม่น้ำ จะเห็นได้ว่าประเพณีสิบสองเดือนประกอบสร้างจากเรื่องเล่าต่าง ๆ เหล่านี้ได้นำเสนออัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะให้เห็นอย่างชัดเจนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะเปลี่ยนแปลงไปหลังการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่อาศัยทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนการจัดประเพณีพิธีกรรมให้สอดคล้องกับบริบทต่าง ๆ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ประเพณีที่เคยจัดเมื่อสมัยอยู่บ้านเก่าหลังจากย้ายมาอยู่พื้นที่ใหม่ (บ้านวังกะในปัจจุบัน) ประเพณีส่วนใหญ่ยังปฏิบัติต่อเนื่องตามรูปแบบเดิม บางประเพณีค่อย ๆ สูญหายไป บางประเพณีปรับเปลี่ยนขั้นตอนให้สัมพันธ์กับสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน เรื่องเล่าของชาวบ้านสะท้อนเห็นการเปลี่ยนแปลงของประเพณีสิบสองเดือน เช่น เดือนอ้ายสมัยอยู่บ้านเก่ามีประเพณีฟาดข้าวและกวัดข้าว เมื่อเกี่ยวข้าวแล้วชาวบ้านก็จะมาช่วยกันฟาดข้าวและกวัดข้าวในช่วงค่ำ ชาวบ้านทำอาหารมาเลี้ยง หนุ่ม ๆ สาว ๆ ได้มาเจอกัน ผู้ชายฟาดข้าวไปก็ร้องเพลงจีบผู้หญิงไปด้วย บรรยากาศสนุกสนาน เมื่อสร้างเขื่อนเสร็จไม่มีที่ดินปลูกข้าว ประเพณีฟาดข้าวก็เลิกไปเพราะไม่มีข้าวให้เก็บเกี่ยว เดือนยี่สมัยอยู่บ้านเก่าชาวบ้านนำข้าวใหม่มาตำข้าวเม่าถวายพระและแจกญาติพี่น้อง ส่วนข้าวเก่าเอามาทำขนมเงินเลี้ยงพระ ชาวบ้านช่วยกันทำและร้องรำสนุกสนาน เมื่อย้ายมาอยู่บ้านใหม่ไม่มีที่ปลูกข้าวประเพณีตำข้าวเม่าก็หายไป เดือนสามจากที่

เคยมีประเพณีเผาไม้ไผ่ก่อกองไฟถวายพระสงฆ์เมื่อย้ายมาอยู่บ้านใหม่มีไฟฟ้าใช้และอากาศไม่หนาวมากเหมือนสมัยก่อนประเพณีก็ค่อย ๆ เลิกไป รวมทั้งการโต้ตอบปัญหาธรรมะก็เลิกไปด้วย ส่วนในเดือนสี่หลังจากหลวงพ่อดุดมสร้างเจดีย์พุทธคยาเสร็จก็ให้จัดประเพณีบูชาเจดีย์ร่วมกับงานทำบุญวันเกิดหลวงพ่อดุดม เดือนหกในวันวิสาขบูชาสมัยอยู่บ้านเก่ามีประเพณีตลาดนิพพานเท่านั้น หลังจากหลวงพ่อดุดมได้อัญเชิญต้นพระศรีมหาโพธิ์มาปลูกที่บริเวณเจดีย์พุทธคยากี่ให้จัดประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ร่วมด้วย ในเดือนสิบประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์จากแต่เดิมไม่ต้องลากเรือลงแม่น้ำก็เพิ่มพิธีลากเรือสะเดาะเคราะห์ไปลอยแม่น้ำในเช้าวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 เพราะวัดวังแก้วเวการามที่สร้างใหม่ไม่ได้อยู่ติดแม่น้ำ สำหรับประเพณีตักบาตรเทโวในวันออกพรรษาวัดวังแก้วเวการามวัดศรีสุวรรณ และวัดสมเด็จ ยังหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพมาตั้งแต่บ้านเก่าจนถึงปัจจุบัน เดือนสิบเอ็ดมีประเพณีทอดกฐินซึ่งสมัยอยู่บ้านเก่าหลวงพ่อดุดมให้ชาวบ้านแข่งกันทอผ้าสำหรับห่มพระประธานในวัดในเวลา 7 วัน 7 คืน เมื่อย้ายมาบ้านใหม่ไม่ได้ทอผ้าเองชาวบ้านซื้อผ้าแล้วนำมาช่วยกันตัดเย็บเป็นผ้าห่มเจดีย์พุทธคยาและตัดเย็บเครื่องนุ่งห่มถวายพระสงฆ์ หลังจากทอดกฐินที่วัดวังแก้วเวการามแล้วเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามและชาวบ้านวังกะนำกฐินไปทอดที่วัดบ้านเก่าซึ่งยังมีชาวมอญที่ไม่ได้ย้ายมาบ้านใหม่อาศัยอยู่

การจัดประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญบ้านวังกะหลังจากย้ายมาอยู่พื้นที่ใหม่มีทั้งยังคงเดิม ยกเลิก ปรับเปลี่ยน และสร้างใหม่ ประเพณีสิบสองเดือนที่จัดขึ้นในพื้นที่ใหม่สร้างความหมายให้กับชุมชนมอญบ้านวังกะในปัจจุบัน อุดมการณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะที่นำเสนอผ่านประเพณีสิบสองเดือนที่จัดขึ้นในพื้นที่ใหม่นี้ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของพื้นที่และบริบทสังคมที่เกิดขึ้นโดยยังคงยึดโยงกับวัฒนธรรมเดิม การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของชาวมอญนี้สอดคล้องกับที่ศิริพร ภักดีผาสุข (2561: 5) กล่าวไว้ว่า อัตลักษณ์เกี่ยวข้องกับการสร้างความหมายให้กับตัวตนซึ่งปรับเปลี่ยนได้และมีความหลากหลาย ดังนั้นอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะปรับเปลี่ยนไปหลายลักษณะผ่านการประกอบประเพณีสิบสองเดือนที่จัดขึ้นในพื้นที่ใหม่และบริบทใหม่

อาจกล่าวได้ว่า ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะที่หลวงพ่อดุดมริ่หรือฟื้นขึ้นตั้งแต่อยู่บ้านเก่าสืบทอดมาจนกระทั่งปัจจุบันช่วยสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้แก่ชาวมอญพลัดถิ่นที่มาอยู่รวมกันในอำเภอสังขละบุรี ความเป็นมอญบ้านวังกะที่สะท้อนผ่านประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะประเพณีสิบสองเดือนได้แสดงตัวตนและกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของการอยู่ในพื้นที่ใหม่ได้อย่างชัดเจน ความเป็นมอญบ้านวังกะที่หลวงพ่อดุดมประกอบสร้างขึ้นนี้ช่วยหลอมรวมชาวมอญพลัดถิ่นจากที่ต่าง ๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

4.4.1.2 การนำเสนออัตลักษณ์ของชาวมอญบ้านวังกะ

ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะนำเสนออัตลักษณ์ของชาวมอญบ้านวังกะผ่านตำนานและเรื่องเล่า ความเชื่อ ดนตรีและการแสดง ภาษา การแต่งกาย วัตถุสัญลักษณ์ในพิธีกรรม และพฤติกรรมสัญลักษณ์ต่าง ๆ

ในสังคมประเพณี พิธีกรรมเป็นเรื่องของกลุ่มคนและการรวมพลังของกลุ่มคน ทำให้สมาชิกรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน พิธีกรรมจึงเป็นกลไกในการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มคน และพิธีกรรมมักมีองค์ประกอบที่สำคัญคือตำนาน สมาชิกในสังคมใช้เรื่องเล่าประเภทตำนานในการอธิบายเหตุผลและที่มาในการประกอบพิธีกรรม ตำนานจึงเป็นส่วนที่เป็นนามธรรมและพิธีกรรมเป็นส่วนที่เป็นรูปธรรม (ศิริพร ณ ถลาง, 2557: 375) ตำนานที่ประกอบสร้างเป็นประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญบ้านวังกะนำเสนอความเป็นกลุ่มคนที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานและอยู่ในดินแดนที่พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีต

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญบ้านวังกะแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญที่เคร่งครัดในพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน พุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของชาวมอญ ตำนานและเรื่องเล่าที่เป็นองค์ประกอบของประเพณีสิบสองเดือนนำเสนออัตลักษณ์ดังกล่าวให้เห็นอย่างเด่นชัด เช่น ตำนานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่อาณาจักรมอญในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชของอินเดียที่ได้ส่งพระสมณทูตอัญเชิญพระไตรปิฎกออกเผยแผ่ไปยังดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก ในแถบดินแดนสุวรรณภูมิมีพระมหาเถระสองรูปคือ พระโสณะและพระอุตตระอัญเชิญพระไตรปิฎกลงเรือสำเภามาจากดินแดนพุทธภูมิสู่รามัญประเทศ นับเป็นจุดเริ่มต้นที่พุทธศาสนาได้ถือกำเนิดขึ้นในดินแดนสุวรรณภูมิ โดยรามัญนิกายจากรามัญประเทศได้รับความเชื่อถือว่าสืบทอดมาจากพุทธศาสนาเถรวาทดั้งเดิมแห่งคณะมหาวิหาร ลังกาประเทศ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ใช้รามัญนิกายเป็นแม่แบบในการสถาปนารัฐมณฑลนิกาย โดยการอ้างอิงแบบแผนรามัญนิกายตามที่ปรากฏในจารึกกัลยาณีของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ (พระมหาสุชาติ สิริปัญโญ, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2562) ตำนานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังกล่าวสัมพันธ์กับการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และการสร้างประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งยังสร้างความหมายให้กับชุมชนมอญบ้านวังกะว่าเป็นชุมชนแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนา และต่อยอดภาพลักษณ์ของชาวมอญที่ได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดในพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการการจัดประเพณีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ตามวิถีพุทธแบบมอญบ้านวังกะ เช่น วันมาฆบูชามีประเพณีกวนข้าวยาสุเพื่อทำบุญถวายพระสงฆ์ วันวิสาขบูชามีประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน วันอาสาฬหบูชาทำบุญใส่บาตรและวันเข้าพรรษามีพิธีถวายดอกไม้เข้าพรรษา วันออกพรรษามีประเพณีตักบาตรเทโว ในวันสำคัญต่าง ๆ ชาวมอญไปปฏิบัติธรรมเพื่อรักษาศีลและเจริญภาวนาที่วัดโดยมีลูกหลานมาปรนนิบัติดูแลเสมือนการดูแลพระสงฆ์ซึ่งเชื่อว่าได้บุญมาก

นอกจากนี้ยังปรากฏการนำตำนานที่กล่าวถึงการเดินทางไปรับพระไตรปิฎกที่ศรีลังกาเพื่อไปนำกลับมาสังคายนาพระพุทธศาสนาในอาณาจักรมอญ เรือบรรทุกพระไตรปิฎกถูกพายุพัดหายไปจึงได้ทำเรือจำลองบวงสรวงเทวดาเพื่อสะเดาะเคราะห์จนได้เรือกลับมา มาผลิตซ้ำผ่านการประกอบประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ในเดือนสิบโดยนำเหตุการณ์ในตำนานเป็นส่วนประกอบของพิธีกรรมสำคัญในประเพณี เช่น พิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์ พิธีถวายข้าวลงเรือ รวมทั้งสัญลักษณ์ในพิธีกรรม ได้แก่ เรือสะเดาะเคราะห์และ อาหาร 9 อย่าง เหตุการณ์ในตำนานและวัตถุสัญลักษณ์ในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ช่วยสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับประเพณี สะท้อนให้เห็นว่าชาวมอญใช้ตำนานเพื่อบอกเล่าประวัติศาสตร์อันยาวนานและได้รับการเผยแพร่เป็นแห่งแรกในแถบสุวรรณภูมิ ประเพณีพิธีกรรมได้นำเสนออัตลักษณ์ความเป็นชุมชนที่นับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีตและทำให้อัตลักษณ์ของชุมชนมอญบ้านวังกะกับการเป็นชุมชนที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนายังเด่นมากขึ้น

ขณะเดียวกันก็พบว่าวัตถุสัญลักษณ์ในประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะมักมีรูปหงส์ซึ่งเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ประจำชนชาติมอญ หงส์ปรากฏในตำนานเมืองหงสาวดีที่กล่าวถึงการสร้างเมืองหงสาวดีภายหลังที่พระพุทธองค์เสด็จโปรดเวไนยสัตว์ในแคว้นต่าง ๆ ได้เสด็จมาถึงภูเขาสุทศนมรังสิตซึ่งพื้นที่บริเวณนั้นยังเป็นทะเล พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นเนินดินกลางทะเลมีหงส์ทอง 2 ตัวลงเล่นน้ำอยู่พระพุทธองค์จึงมีพุทธทำนายว่ากาลสืบไปภายภาคหน้าเนินดินที่หงส์ทองทั้งสองเล่นน้ำนี้จะเป็นที่ตั้งของมหานครชื่อว่าหงสาวดี พระศาสนาและคำสั่งสอนของพระพุทธองค์จะรุ่งเรืองขึ้น ณ ที่นี้ เนินดินกลางทะเลใหญ่นั้นชาวมอญได้สร้างอาณาจักรที่ชื่อว่าหงสาวดีและหงส์ได้กลายเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ประจำชนชาติมอญ ในประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะปรากฏรูปหงส์ในวัตถุสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น หม้อนิธิ กองผ้าป่า ธง ปราสาทแห่ศพ นอกจากนี้ หลวงพ่ออุตตมะสร้างเสาช้างสีไว้ที่หน้าเจดีย์พุทธคยาเพื่อเป็นพุทธบูชาและเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนมอญบ้านวังกะ ปัจจุบันเสาช้างสีหน้าเจดีย์พุทธคยาหักเนื่องจากพายุและยังไม่ได้สร้างใหม่เนื่องจากชาวมอญเชื่อว่าผู้ที่จะสร้างเสาช้างสีได้ต้องมีบารมีธรรมสูง นอกจากเสาช้างสีแล้วยังมีรูปหงส์สีทองบินทะยานสู่ดวงดาวสีน้ำเงินบนผืนผ้าแดงปรากฏบนเสื้อหรือสไบของผู้หญิง บนกระเป๋าย่าม หรือบนธง รูปหงส์ที่ปรากฏในวัตถุสัญลักษณ์ในพิธีกรรมแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญที่สื่อความหมายถึงการเป็นชนชาติที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอันยาวนาน

ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญนำเสนออัตลักษณ์ของความเป็นมอญผ่านภาษา คือ ภาษามอญ ในการประกอบประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เจ้าพิธี พิธีกรรมคณายก ใช้ภาษามอญในการสื่อสาร การลำดับพิธี และการประกอบพิธีต่าง ๆ เช่น ประเพณีบูชาเจดีย์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์บทสวดต่าง ๆ ในแต่ละคืนด้วยภาษาบาลีทำนองแบบมอญเจ้าอาวาสวัดวังกวีเวการามแสดงพระธรรมเทศนาในแต่ละคืนให้ชาวบ้านที่มาร่วมในพิธีด้วยภาษา

มอญ มักนายนำลำดับพิธีด้วยภาษามอญ ในประเพณีไหว้ศาลพ่อสลั้เพร่อนำการประกอบพิธีด้วยภาษามอญ ร่างทรงพ่อบุและบิรวารสื่อสารกับพ่อบุและกับชาวบ้านด้วยภาษามอญ ประเพณีสิบสองเดือนที่มีนักท่องเที่ยวนำมาร่วมในพิธีด้วยพิธีกรจะใช้ภาษาไทยร่วมด้วยในการสื่อสารประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ เมื่อเริ่มประกอบพิธีกรรมจะใช้ภาษามอญตลอดเวลา จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า การประกอบพิธีกรรมในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตซึ่งส่วนใหญ่จัดในครอบครัวการสื่อสารและการประกอบพิธีกรรมจึงเป็นภาษามอญทุกขั้นตอน ส่วนประเพณีสิบสองเดือนที่มีการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยว ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีรดน้ำต้นไม้และตลาดนิพพาน และประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ พิธีกรภายในงานประชาสัมพันธ์ด้วยภาษามอญและภาษาไทย ส่วนการประกอบพิธีกรรม การสวดมนต์ ใช้ภาษามอญ ประเพณีที่ใช้ภาษาไทยตลอดทั้งงาน ได้แก่ งานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุตตะซึ่งมีศิษยานุศิษย์ทั้งชาวมอญชาวไทย ชาวกะเหรี่ยง และชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ มาร่วมในพิธีจำนวนมาก พิธีกรในงานและผู้นำประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร การสวดพระพุทธรูปด้วยภาษาบาลีทำนองแบบไทย ผู้วิจัยเห็นว่าการใช้ภาษามอญในการสื่อสารและการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นอกจากจะเป็นการนำเสนออัตลักษณ์ของชาวมอญบ้านวังกะแล้ว ภาษามอญยังทำให้ผู้ที่มาร่วมงานมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน

นอกจากนั้น การประกอบประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะยังนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นมอญผ่านเรื่องเล่าและความเชื่อต่าง ๆ เช่น เรื่องเล่าของการจัดงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะ ชาวบ้านเล่าว่าเมื่ออยู่บ้านเก่างานวันเกิดหลวงพ่อดุตตะถือเป็นงานประจำปีของวัด จัดงาน 9 วัน 9 คืน หลังจากหลวงพ่อดุตตะมรณภาพแล้วคณะกรรมการวัดและชาวบ้านได้ปรับเปลี่ยนการจัดประเพณีในเดือนสี่โดยจัดประเพณีบูชาเจดีย์ที่หลวงพ่อดุตตะได้รื้อฟื้นขึ้น หลังจากเจดีย์พุทธคยาสร้างเสร็จผนวกรวมกับงานวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อบุให้เป็นงานประจำปีของวัดวังแก้วการาม ประเพณีบูชาเจดีย์จัดก่อนถึงวันเกิดหลวงพ่อดุตตะ 9 วัน หลังจากงานวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมีกิจกรรมต่อเนื่องอีก 5 วัน แสดงให้เห็นว่าประเพณีในเดือนสี่ของชาวมอญบ้านวังกะมีการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นพุทธศาสนิกชนควบคู่กับอัตลักษณ์ของความเป็นผู้เคร่งครัดเรื่องความกตัญญู

4.4.1.3 การธำรงอัตลักษณ์ของชาวมอญบ้านวังกะ

การมีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนอื่นที่อยู่แวดล้อม การต้องเผชิญกับการปรับตัว ต่อรอง เอาตัวรอดในเงื่อนไขต่าง ๆ ทั้งในแง่ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสถานการณ์ทางสังคม ปัจจัยภายนอกและสถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีผลกระทบต่ออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ลักษณะทั้งในระดับปัจเจกและระดับกลุ่มคน อัตลักษณ์มีการแปรผันไปตามปฏิสัมพันธ์

ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ทำให้ชาวมอญบ้านวังกะมีความพยายามที่จะธำรงอัตลักษณ์วัฒนธรรม ความเป็นมอญด้วยการสร้างสำนึกชาติพันธุ์ผ่านประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ

ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเป็นช่วงเวลาที่ชาวมอญบ้านวังกะได้มารวมตัวกันในการประกอบพิธีกรรม ช่วยกันทำหน้าที่ต่าง ๆ ในพิธีกรรม หรือเข้าร่วมและเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรม การจัดประเพณีจึงเป็นช่วงเวลาและพื้นที่ของการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และความทรงจำร่วมเพื่อสร้างสำนึกชาติพันธุ์ความเป็นมอญอันเป็นการธำรงรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในบริบทต่าง ๆ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ความเป็นมอญที่เด่นชัดผ่านความเชื่อ ตำนาน เรื่องเล่า ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม ดนตรี การแสดง อาหาร เครื่องแต่งกาย ภาษา และวัตถุสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรม ประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นมา ประวัติศาสตร์ และความทรงจำร่วมต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยอยู่ในเมืองมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และเมื่อครั้งอยู่ที่บ้านวังกะเก่า ซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่เก็บน้ำของเขื่อนวชิราลงกรณ ประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าตลอดทั้งความทรงจำร่วมต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดผ่านประเพณีพิธีกรรมที่จัดขึ้นล้วนช่วยสร้างและสืบทอดสำนึกชาติพันธุ์มอญให้ดำรงอยู่ในบริบทนอกมาตุภูมิ

ประเพณีบูชาเจดีย์ในเดือนสี่ มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการสร้างเจดีย์พุทธคยาอันเป็นสถานประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวมอญบ้านวังกะและชาวมอญในชุมชนอื่น ๆ ในอำเภอสังขละบุรี เรื่องเล่าของหลวงพ่อดุตตะมะกับการสร้างเจดีย์พุทธคยาตามแบบมหาวิหารโพธิพุทธคยาที่ประเทศอินเดียซึ่งมีความสวยงามและเป็นสัญลักษณ์ถึงสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พร้อมกับอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุและต้นพระศรีมหาโพธิ์จากประเทศศรีลังกามาประดิษฐานที่เจดีย์พุทธคยา โดยหลวงพ่อดุตตะมะมีเจตนาในการสร้างเจดีย์พุทธคยาเพื่อให้ชาวมอญและพุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้บูชาตามคติความเชื่อที่ว่าเจดีย์คือสิ่งแทนถึงพระพุทธเจ้า เจดีย์พุทธคยาจึงเป็นสถานที่สำคัญสำหรับประกอบประเพณีพิธีกรรมทางพุทธศาสนา และในเดือนสี่ที่ชาวมอญจะนิยมไปไหว้สักการบูชาเจดีย์สถานต่าง ๆ เพื่อแสวงบุญ โดยเฉพาะการสักการบูชาเจดีย์ชเวดากองที่ชาวมอญเชื่อว่าเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าที่เก่าแก่ที่สุดในโลกและสร้างโดยชาวมอญ ส่วนชาวมอญที่บ้านวังกะจัดประเพณีบูชาสักการะเจดีย์โดยมีพิธีสวดคาถาบหมหาปัญญาจำนวน 9 คัน ซึ่งประเพณีดังกล่าวหลวงพ่อดุตตะมะได้ริ่ฟื้นขึ้นภายหลังจากเจดีย์พุทธคยาสร้างเสร็จ ประเพณีบูชาเจดีย์ที่ได้รับการผลิตซ้ำ ตลอดทั้งเรื่องเล่าต่าง ๆ เกี่ยวกับเจดีย์พุทธคยา ตำนานและความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาเจดีย์ที่เปรียบเสมือนพระพุทธเจ้าในคติความเชื่อของชาวมอญนี้มีบทบาทในการถ่ายทอดความทรงจำร่วมและสร้างสำนึกชาติพันธุ์มอญ สร้างความภูมิใจในความเป็น

ชนชาติมอญ และทำให้ลูกหลานชาวมอญได้เรียนรู้ความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรมอญและอารยธรรมมอญ เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับรัฐมอญถิ่นกำเนิด และรับรู้ความทรงจำร่วมต่าง ๆ

ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ในเดือนหก เป็นประเพณีที่ชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะเคยปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องเมื่อครั้งอาศัยอยู่ในรัฐมอญ เมื่ออพยพมาอยู่ที่บ้านวังกะเก่าไม่มีประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์เนื่องจากไม่มีเจดีย์และต้นโพธิ์ หลังจากสร้างเจดีย์พุทธคยาเสร็จหลวงพ่อดุตตะมได้รื้อฟื้นประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ขึ้น ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ที่ได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมานี้ช่วยถ่ายทอดเรื่องราวและความทรงจำร่วมเกี่ยวกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่หลวงพ่อดุตตะมได้ัญเชิญหน่อต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระสังฆราชแห่งประเทศศรีลังกา ในโอกาสเดียวกับที่หลวงพ่อดุตตะมเดินทางไปขอรับพระบรมสารีริกธาตุเพื่อนำมาประดิษฐานในเจดีย์พุทธคยาให้ชาวบ้านได้กราบไหว้บูชา โดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จมาปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ในวันที่ 10 มิถุนายน 2530 ที่บริเวณลานหน้าเจดีย์พุทธคยา ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์จึงมีบทบาทในการสร้างสำนึกแห่งชาติพันธุ์มอญอันเป็นการธำรงรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ให้กับชาวมอญ

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นมอญในการนับถือผีบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด การประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณีทำขวัญเด็ก ประเพณีงานศพ แต่งาน บรรพชาและอุปสมบท ล้วนประกอบไปด้วยความเชื่อและข้อห้ามต่าง ๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดควบคู่กับการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดนับเป็นส่วนหนึ่งของการธำรงอัตลักษณ์และสำนึกชาติพันธุ์มอญ

ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะนอกจากจะมีบทบาทในการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญแล้ว ชาวมอญยังใช้ประเพณีพิธีกรรมเพื่อการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญในบริบทนอกมาตุภูมิ โดยการถ่ายทอดเรื่องราว ประวัติศาสตร์ และความทรงจำร่วมต่าง ๆ ทั้งความทรงจำร่วมเมื่อครั้งเติบโตและใช้ชีวิตในรัฐมอญแผ่นดินเกิด ความทรงจำร่วมเกี่ยวกับหลวงพ่อดุตตะมในฐานะศูนย์รวมจิตใจ ความทรงจำเกี่ยวกับบ้านวังกะเดิมในฐานะที่เป็นศูนย์กลางความเป็นมอญพลัดถิ่นในอำเภอสังขละบุรี ประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ตลอดทั้งเรื่องราวและความทรงจำในอดีตมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตและการสร้างสังคมและสำนึกชาติพันธุ์ของชาวมอญบ้านวังกะในปัจจุบัน สร้างความเป็นพวกพ้องเดียวกัน อันเป็นการธำรงอัตลักษณ์และสำนึกทางชาติพันธุ์ในกลุ่มมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะให้คงอยู่

4.4.2 บทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของผู้คนด้วยเหตุผลนานาประการ ส่วนหนึ่งคือการเดินทางเพื่อท่องเที่ยว การหลั่งไหลเข้ามาของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาเพื่อเยี่ยมชม

ความแตกต่างหลากหลายทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม หรือมาเพื่อแสวงหาผลกำไร ส่งผลให้ธุรกิจการท่องเที่ยวเติบโตมากขึ้น รัฐบาลไทยมีนโยบายส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวควบคู่กับการพัฒนาประเทศด้านอื่น ๆ โดยกำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจแก่ประเทศและชุมชนท้องถิ่น

อำเภอสังขละบุรีได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวและเป็นที่รู้จักตั้งแต่ปี 2551 เป็นต้นมาจากการที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้เข้ามาส่งเสริมหมู่บ้านมอญพลัดถิ่นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวภายใต้โครงการ Unseen in Thailand โดยนำเสนอสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญคือ วัดใต้บาดาล (วัดวังแก้วเวการามเก่า) เจดีย์พุทธคยา วัดวังแก้วเวการาม สะพานไม้อุตตมานุสรณ์ รวมทั้งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีมอญ และชุมชนมอญบ้านวังกะเป็นที่รู้จักมากขึ้นในปี พ.ศ. 2556 จากสถานการณ์สะพานไม้อุตตมานุสรณ์หักจากกระแสน้ำป่าพัด ในระหว่างการซ่อมสะพานไม้ชาวมอญสร้างสะพานไม้ไผ่แบบลอยน้ำ (สะพานลูกบวบ) ตามภูมิปัญญาดั้งเดิมเพื่อใช้ในการสัญจรชั่วคราว มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาชมสะพานลูกบวบและวิถีชีวิตชาวมอญที่นี่ และ เมื่อสะพานไม้ซ่อมเสร็จ อำเภอสังขละบุรีเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากขึ้น

ในช่วงระยะเวลาของการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า บริษัทโลกาภิวัตน์ส่งผลให้อำเภอสังขละบุรีเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยวหลักของประเทศไทย สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในอำเภอสังขละบุรีสอดคล้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกำหนดขึ้น กล่าวคือ

ปี 2561 อำเภอสังขละบุรีเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสนองรับกับรูปแบบการท่องเที่ยว Thai Local Experience ผ่านวิถีการกิน โดยนำวิถีการกินและเอกลักษณ์ด้านอาหารของแต่ละจังหวัดมาส่งเสริมการท่องเที่ยว ควบคู่กับโครงการท่องเที่ยววิถีไทย เก๋ไก๋สไตล์ลึกลับ ซึ่ง ที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสลองไปเรียนรู้จริง เล่นจริง ทำจริง คลุกคลีกับผู้คนในท้องถิ่น เพื่อสัมผัสวิถีชีวิตทั้งในแง่ของศิลปะ วัฒนธรรม รวมถึงการใช้ชีวิต และเป็นการเปิดมุมมองการท่องเที่ยวแบบใหม่ เรียนรู้และเก็บเกี่ยวประสบการณ์ที่น่าจดจำเกิดการเดินทางจริงหลังจากได้สร้างการรับรู้ภายใต้แนวคิด “หนึ่งประสบการณ์ลึกลับซึ่งมากคุณค่ากว่าที่คิด”

ปี 2562 อำเภอสังขละบุรียังคงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามจุดเน้นการท่องเที่ยวรูปแบบ Local Experience และการสร้างกระแสใจสั่งแวดล้อม โดยเพิ่มเรื่องอัตลักษณ์ในการสร้างสรรค์สินค้าและบริการ

ปี 2563 อำเภอสังขละบุรีเป็น 1 ใน 60 เส้นทางความสุขเมืองไทย ในโครงการ 60 เส้นทางความสุข @เมืองไทย เดอะซีรีส์ ที่กระตุ้นการเดินทางท่องเที่ยวตลอดทั้งปีจาก 3 ฤดูกาลที่แตกต่าง โดยเส้นทางที่สร้างสรรค์จะใช้ระบบการขนส่งของภูมิภาคและพาหนะท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ

ส่งต่อการท่องเที่ยวใน 60 เส้นทางความสุขทั่วประเทศ ประกอบด้วยภาคเหนือ 5 จังหวัด ภาคกลาง 4 จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3 จังหวัด ภาคตะวันออก 2 จังหวัด และภาคใต้ 2 จังหวัด ซึ่ง 4 จังหวัดในภาคกลางได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และลพบุรี โดยสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรีที่ได้รับคัดเลือกเป็น 1 ใน 60 เส้นทางความสุขคือ อำเภอสังขละบุรี สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ สะพานอุตตมานุสรณ์ วัดวังแก้วเวการาม เจดีย์พุทธคยา เมืองบาดาล วิถีชีวิต และวัฒนธรรมชาวมอญ

การท่องเที่ยวในอำเภอสังขละบุรีในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เรียนรู้ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่น มีจุดขายสำคัญอยู่ที่วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะวิถีชีวิตของชาวมอญ สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญประกอบด้วย สะพานอุตตมานุสรณ์ วัดวังแก้วเวการาม เจดีย์พุทธคยา เมืองบาดาล โดยมีชุมชนท้องถิ่นประกอบธุรกิจท่องเที่ยวด้วยตนเอง ผู้ประกอบการหรือเจ้าของธุรกิจท่องเที่ยวยังคงเป็นคนเชื้อชาติไทย กลุ่มมอญพลัดถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในลักษณะของการรับจ้างต่าง ๆ การผลิตและขายสินค้าที่ระลึกที่แสดงอัตลักษณ์ของชาวมอญ

ชาวมอญบ้านวังกะได้ใช้วัฒนธรรมมาเป็นทุนเพื่อนำเสนอต่อนักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยวหาความแปลกใหม่ทางวัฒนธรรม ชุมชนมอญบ้านวังกะเป็นภาพแทนความเป็นมอญดั้งเดิมจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาที่อยู่ในประเทศไทย เกิดธุรกิจเพื่อการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นในอำเภอสังขละบุรีโดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมการตกบาตรยามเช้าที่สะพานไม้อุตตมานุสรณ์ที่กลายเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมในการมาท่องเที่ยวที่อำเภอสังขละบุรี สะพานไม้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวมอญกลายเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยวมากขึ้นหลังจากเหตุการณ์สะพานไม้หักในปี พ.ศ. 2556 ทั้งจากนักท่องเที่ยวกลุ่มที่เคยไปเยือนอำเภอสังขละบุรีมาแล้วและผู้ที่ไม่เคยไปเยือนมาก่อน ปัจจัยเกื้อหนุนต่าง ๆ ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวในอำเภอสังขละบุรีได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก

เมื่อมีนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่อำเภอสังขละบุรีโดยอาศัยเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญเป็นจุดขายทางการตลาด ชาวมอญบ้านวังกะเลือกนำเสนอประเพณีสิบสองเดือนที่สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นมอญในการนับถือพุทธศาสนา ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ และประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอสังขละบุรี ประเพณีจึงมีบทบาทในการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยว สร้างโอกาสการประกอบอาชีพแก่คนในชุมชน ทั้งยังสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมอีกด้วย

ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะที่มีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอสังขละบุรีได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ และประเพณีรดน้ำ

ต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน นั้นมีการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวผ่านสื่อออนไลน์และช่องทางต่าง ๆ และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้

บริบทของการท่องเที่ยวส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะ ชาวมอญบ้านวังกะให้ความสำคัญกับมิติทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวควบคู่กับการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ มีความพยายามในการรักษาสมดุลของการจัดการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงทั้งมิติทางเศรษฐกิจ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมความเป็นมอญ ตลอดทั้งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เพื่อธำรงรักษาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อันเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวและส่งผลให้การท่องเที่ยวเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การเลือกนำเสนอประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ และประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้วัฒนธรรมความเป็นมอญมีบทบาททั้งทางด้านเศรษฐกิจและการสร้างสำนึกแห่งชาติพันธุ์ สอดคล้องกับการศึกษาของ ภควดี ทองชมพู และ พัชรินทร์ ลาภานันท์ (2561) ที่ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์กับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญและโอกาสทางเศรษฐกิจ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์มีความสัมพันธ์กับมิติทางเศรษฐกิจและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์มีส่วนในการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ได้ ในมิติทางเศรษฐกิจชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะได้นำเสนออัตลักษณ์มอญผ่านการประกอบสร้างเพื่อตอบสนองความคาดหวังของนักท่องเที่ยว และการธำรงอัตลักษณ์ความเป็นมอญดั้งเดิมเพื่อรักษาความหมายและคุณค่าทางวัฒนธรรม ทั้งทางด้านความเชื่อ การแต่งกาย อาหารการกิน วัฒนธรรมมอญแบบดั้งเดิมได้กลายเป็นจุดขายที่สำคัญในบริบทการท่องเที่ยวนอกเหนือจากสถานที่ท่องเที่ยวรวมทั้งได้สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจแก่ชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะ ซึ่งวิถีชีวิตและอัตลักษณ์มอญดั้งเดิมมีความโดดเด่นน่าสนใจตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน นอกจากนั้นผลการศึกษา ยังสะท้อนให้เห็นถึงการพยายามหาคำอธิบายใหม่ให้สอดคล้องกับบริบทของการท่องเที่ยวที่ขัดต่อระบบความเชื่อดั้งเดิมของชาวมอญ การให้นักท่องเที่ยวพักอาศัยในบ้านของชาวมอญซึ่งเดิมบ้านที่เป็นที่พักอาศัยของชาวมอญห้ามคนนอกครอบครัวเข้ามาพักเพราะกลัวผีบรรพชนไม่พอใจ แต่ปัจจุบันมีคำอธิบายใหม่ให้สอดคล้องกับบริบทของการท่องเที่ยวคือ ผีบรรพชนมีความเป็นประชาธิปไตย กับลูกหลานพูดคุยกันได้ จึงต้องบอกกล่าวเพื่อสร้างความเข้าใจว่าต้องมีคนอื่นมาขอพักที่บ้าน คำอธิบายลักษณะนี้เป็นการให้เหตุผลกับสิ่งที่ตนปฏิบัติ แม้การละเมิดธรรมเนียมที่คนมอญยึดถือแต่ยังเป็นที่ยอมรับกันในหมู่ชาวมอญบ้านวังกะ ขณะที่กิจกรรมใส่บาตรพระสงฆ์ซึ่งในอดีตคนมอญจะใส่บาตรพระเฉพาะข้าวสุกเท่านั้น ไม่มีอาหารแห้ง และสวมเครื่องแต่งกายชุดมอญในชีวิตประจำวัน มีผ้าสไบพาดบ่า เมื่อมีนักท่องเที่ยวนิยมซื้ออาหารสำหรับใส่บาตรพระ ชาวมอญได้มีการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบต่าง ๆ ในชุดอาหารด้วยการเพิ่มอาหารแห้ง เช่น ปลากระป๋อง นม บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป รวมทั้งยังมีให้บริการยืมชุดประจำชาติมอญทั้งแบบชายและหญิงให้นักท่องเที่ยวได้สวมใส่ขณะ

ใส่บาตรเพื่อถ่ายภาพเป็นที่ระลึก ทั้งที่เดิมชุดประจำชาติเป็นเครื่องแต่งกายที่มีไว้ใช้เฉพาะในโอกาสสำคัญ เช่น วันชาติ วันสงกรานต์ เป็นอัตลักษณ์ที่สะท้อนถึงการโยกหาความเป็นชาติมอญในดินแดนพม่าอันแตกต่างจากมอญในกลุ่มอื่น ๆ ที่การแต่งกายถูกปรับเปลี่ยนหรือทำให้กลมกลืนกับวัฒนธรรมไทย

4.4.3 บทบาทในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ

ประเพณีพิธีกรรมในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของบุคคลและการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) มองว่ากลไกทางวัฒนธรรมต่างมีหน้าที่ของตนและช่วยให้สังคมอยู่ได้ โดยในแต่ละสังคมนั้นวัฒนธรรมส่วนต่าง ๆ มีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งด้านปัจจัยพื้นฐาน ด้านความมั่นคงของสังคม และความมั่นคงทางจิตใจ การประกอบพิธีกรรมจึงทำให้สมาชิกในสังคมรู้สึกมั่นคงอบอุ่น ช่วยสร้างความเป็นพวกเดียวกัน (ศิริพร ณ ถลาง, 2557: 364-365)

ประเพณีในรอบปีประกอบสร้างจากความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อในพุทธศาสนา ส่วนประเพณีเกี่ยวกับชีวิตผนวกรวมความเชื่อทั้งพุทธและผีเข้าด้วยกัน เหตุการณ์ในตำนานบางเรื่องกล่าวถึงการประกอบพิธีกรรมเพื่อสร้างขวัญ กำลังใจ เกิดเป็นความมั่นคงทางจิตใจ ดังเห็นได้จากตำนานการลอยเรือสะเดาะเคราะห์ที่พระเจ้าธรรมเจดีย์ได้ทำเรือจำลองพร้อมอาหาร 9 อย่าง เพื่อประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์ โดยบวงสรวงบูชาเหล่าเทวดาให้ช่วยนำพาให้เรือสำเภาชนพระไตรปิฎกที่พายุดัดหลงทิศไปนั้นเดินทางกลับมาโดยปลอดภัย เหตุการณ์ในตำนานสร้างความศรัทธาให้แก่พิธีสะเดาะเคราะห์ในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ของชาวมอญที่บ้านวังกะ พิธีสะเดาะเคราะห์ประกอบสร้างขึ้นจากความเชื่อตามตำนานจึงช่วยสร้างขวัญกำลังใจ สร้างความสบายใจแก่ผู้เข้าร่วมพิธี โดยเชื่อว่าการได้ลอยเคราะห์และสิ่งไม่ดีทั้งหลายไปกับแม่น้ำ พิธีสะเดาะเคราะห์ช่วยบรรเทาให้สิ่งชั่วร้ายทุเลาเบาบางได้ อีกนัยหนึ่งตำนานก็สร้างความศรัทธาให้แก่พิธีสะเดาะเคราะห์ที่เชื่อว่าเป็นพิธีที่ขจัดสิ่งชั่วร้ายให้หลุดไปและพบเจอแต่สิ่งดีงาม ปัจจุบันความเชื่อเรื่องเคราะห์ยังมีอิทธิพลต่อบุคคล ทำให้เกิดพิธีสะเดาะเคราะห์ในบริบทต่าง ๆ การสะเดาะเคราะห์จึงเป็นพิธีกรรมที่มีบทบาทสร้างความมั่นคงทางจิตใจ สร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นอย่างมาก

ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่ ประกอบสร้างขึ้นจากความเชื่อเรื่องผีคุ้มครองหมู่บ้าน ชาวมอญบ้านวังกะเคารพเชื่อถือเรื่องผีประจำหมู่บ้านเป็นอย่างมาก พ่อปู่เป็นผีที่ดูแลปกป้องรักษาคุ้มครองหมู่บ้านวังกะมีศาลอยู่หลังเจดีย์พุทธคยา เรื่องเล่าในความศรัทธาของพ่อปู่ส่งต่อความเชื่อมาจากรุ่นต่อรุ่น เมื่อชาวมอญจะมีพิธีแต่งงานคู่บ่าวสาวต้องไปไหว้พ่อปู่หลังพิธีแต่งงานเสร็จสิ้น เช่นเดียวกับผู้ที่จะมีบวชพระ จะขึ้นบ้านใหม่ จะไปทำงานนอกหมู่บ้าน จะไปศึกษาต่อ จะเดินทางไปไกล หรือจะประกอบกิจการงานใด ๆ ชาวมอญจะไปไหว้ขอพรพ่อปู่ เพื่อให้มีกำลังใจในการเรียนการทำงาน มี ความสุข ความสำเร็จ และมีความปลอดภัย ชาวมอญจะร่วมกันจัดประเพณีไหว้

ศาลพ่อปู่เป็นประจำทุกปีหลังประเพณีสงกรานต์ รำทรงพ่อปู่เป็นสื่อกลางสื่อสารกับชาวบ้านเพื่อทำนายเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น หรือเพื่อบอกแนวทางแก้ไขกับเหตุการณ์ที่ไม่ดีที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดความสงบสุขในชุมชน คำทำนายของพ่อปู่ผ่านรำทรงมีผลต่อขวัญและกำลังใจของชาวมอญทั้งหมู่บ้าน

จากการศึกษาพบว่า ชาวมอญบ้านวังกะเกิดความไม่มั่นคงทางจิตใจเมื่อมีการอพยพเคลื่อนย้ายเกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัย วิดกกังวล และเมื่อเข้ามาอาศัยอยู่ในแผ่นดินไทยสภาวะของความไม่แน่นอนและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ประกอบกับความไม่ปลอดภัยด้วยสถานการณ์เป็นผู้พลัดถิ่นและผู้หลบหนีเข้าเมือง และการไม่ได้รับสัญชาติไทย ไม่มีบัตรประชาชนพลเมืองไทย ทำให้เกิดความไม่มั่นคงต่อชีวิตและจิตใจ ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ จากรัฐไทย รวมทั้งไม่สามารถเข้าถึงโอกาสการประกอบอาชีพได้อีกด้วย หากได้รับสัญชาติไทยย่อมจะทำให้เกิดความมั่นใจในการอาศัยอยู่ในประเทศไทยได้อย่างถูกกฎหมาย ไม่เสี่ยงกับการถูกผลักดันให้ออกนอกประเทศ สิ่งที่ทำให้ชาวมอญมีขวัญและกำลังใจ รู้สึกมั่นคงในการดำเนินชีวิตนอกมาตุภูมิคือ การนำคำสอนในพุทธศาสนาปฏิบัติควบคู่กับการประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อช่วยทำให้เกิดความรู้สึกมั่นคงและอบอุ่นใจในการดำเนินชีวิต พุทธศาสนาจึงเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจสูงสุดของชาวมอญ คำสอนในพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อความคิด ความเชื่อ และวิถีการดำเนินชีวิตของชาวมอญที่บ้านวังกะอย่างมาก โดยมีหลวงพ่อดุตตะผู้ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวมอญเป็นผู้ชี้แนะพระธรรมคำสอนเพื่อมาใช้ในชีวิต

ความต้องการความมั่นคงทางจิตใจเป็นสัญชาตญาณอันลึกซึ้งของมนุษย์ มนุษย์ต้องการการปกป้องจากความกลัว ความว่างเปล่า ความโดดเดี่ยว และการดำเนินไปสู่จุดจบอันมีมิติของชีวิตคือความตาย ศาสนาจึงเป็นสิ่งชดเชยความต้องการในสภาวะที่ชีวิตโดดเดี่ยวอ้างว้าง และต้องการที่พึ่ง ซึ่งคนในสังคมปัจจุบันยังต้องการความมั่นคงทางจิตใจไม่ต่างไปจากคนสมัยบรรพกาล (ปรีชา ช่างขวัญยืน และ สมภาร พรหมทา, 2556, หน้า 44) ศาสนาเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ในสังคมนั้น ๆ ใช้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจ เพราะมนุษย์ต้องมีความเชื่อบางประการสำหรับเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวในชีวิต และศาสนายังเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่หล่อหลอมให้คนมีความรู้สึกร่วมกันเป็นคนกลุ่มเดียวกัน

พุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญของประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของคนชาวมอญมาช้านาน พุทธศาสนาเข้าไปสัมพันธ์กับบ้านสังคมนมอญ มีความผูกพันและเกี่ยวข้องตามภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีมอญส่วนใหญ่จึงมาจากคำสอนในพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับที่ชุมชนมอญบ้านวังกะที่มีวัฒนธรรมความเป็นมอญสัมพันธ์และยึดโยงกับพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น และเป้าหมายสูงสุดของชาวมอญในการปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนาเพื่อการเข้าถึงซึ่งนิพพาน

จากการศึกษาพบว่า ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญสะท้อนความเชื่อเรื่องมิติที่เร้นลับ หรือนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต การจัดประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญจึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อการไปให้ถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตทางศาสนาหรือนิพพาน นิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดใน พุทธศาสนานี้ ปรีชา ช่างขวัญยืน และ สมภาร พรหมทา (2556: 43) อธิบายว่า คำสอนในทุกศาสนา มักจะสอนว่ามีมิติที่เร้นลับบางมิติที่ถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตทางศาสนา มิติดังกล่าวนี้นี้เมื่อ มนุษย์ได้เข้าถึงแล้วจะเป็นอมตะซึ่งศาสนาพุทธเรียกว่านิพพาน ส่วนศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และ ศาสนาฮินดูเรียกว่าการรวมเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า ภาวะอันเร้นลับนี้เป็นมิติที่อยู่ตรงข้ามกับ ความเป็นของชั่วคราวที่ถูกจำกัดด้วยเวลา ซึ่งคำสอนเรื่องภาวะที่เป็นอมตะนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความกลัวต่อการมีชีวิตที่ไม่ยั่งยืนของมนุษย์

นอกจากนั้นพุทธศาสนายังสอนเรื่องทุกข์และการพ้นทุกข์ ความสุขที่แท้จริงคือ การพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงหรือนิพพาน ความสุขที่คนทั่วไปเข้าใจว่าเป็นความสุขล้วนแต่เป็นความทุกข์ หรือไม่ก็เป็นเหตุแห่งทุกข์ พุทธศาสนาเห็นชีวิตเป็นทุกข์ดังนั้นจุดมุ่งหมายของชีวิตคือการพ้นจากทุกข์ การปฏิบัติให้พ้นทุกข์ขึ้นอยู่กับพื้นฐานจิตใจ ปัญญา และความมุ่งมั่นของแต่ละคนซึ่งมีมากน้อยต่างกัน การปฏิบัติเพื่อมุ่งไปสู่การพ้นทุกข์เรียกว่ากรรมดี ตรงกันข้ามกับการปฏิบัติที่มุ่งไปสู่ความติดในกิเลส ตัณหาเรียกว่ากรรมชั่ว

ตลาดนิพพานในประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์เป็นตัวอย่างประเพณีที่สะท้อนความเชื่อเรื่อง อานิสงส์ของการบริจาคอาหารเป็นทานเพื่อผลบุญส่งผลให้ชีวิตในปัจจุบันมีความสุข และส่งผลไปยัง โลกหน้าได้แก่นิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุด นอกจากตลาดนิพพานแล้วในประเพณีสิบสองเดือน ต่าง ๆ ของชาวมอญบ้านวังกะมักจะตั้งโรงทานนำอาหารและเครื่องดื่มมาถวายพระและเลี้ยงคนที่มา ร่วมงาน ชาวมอญบอกว่าการบริจาคตานเป็นบุญที่ยิ่งใหญ่อานิสงส์ของบุญจะส่งผลต่อไปในชาติหน้า ชาวมอญจึงมักจะมาตั้งโรงทานในงานต่าง ๆ เพื่อนำอาหารเครื่องดื่มมาเลี้ยงผู้ที่มาร่วมงาน บางครอบครัวไม่ได้มีเงินมากก็ทำอาหารมาเท่าที่มีทุนทรัพย์ บางคุ่มบ้านก็รวมกลุ่มกันทำ หรือชักชวน เพื่อนฝูงให้มาร่วมในบุญครั้งนี้ (อรัญญา เจริญหงสา, สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2562) ผลแห่งบุญที่เกิดขึ้นในการบริจาคตานในประเพณีตลาดนิพพานมีผลต่อจิตใจของชาวมอญ เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นบทบาทของประเพณีที่มีต่อการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ

นอกจากนั้นชาวมอญมีความกลัวต่อความไม่ยั่งยืนของชีวิตจึงหมั่นทำความดีเพื่อส่งผล สู่นิพพานอันเป็นความสุขที่แท้จริง เป็นชีวิตที่สมบูรณ์ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด ชีวิตที่สมบูรณ์มักเป็น เรื่องทางจิตวิญญาณมากกว่าที่จะเป็นเรื่องทางวัตถุ นิพพานอันเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ไม่อาจซื้อด้วยเงิน พุทธศาสนาไม่ได้มุ่งสอนให้หลงใหลในเงินทอง หากมีเหลือก็ใช้แบ่งปันเพื่อนมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก ไม่ยึดมั่นและถือมั่นไว้จนตาย นิพพานไม่ได้อยู่ในโลกนี้ ความสุขในการเข้าถึงนิพพานต้องไปสัมผัสใน

โลกหน้า หากขณะที่เรามีชีวิตอยู่สามารถเข้าถึงนิพพานนั้นได้ เราก็สามารถได้รับความสุขที่สมบูรณ์แบบนั้นได้ (กุญแจ หงสาวดี, สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2562)

การทำบุญของชาวมอญต่างมุ่งหวังได้ไปสู่นิพพาน ด้วยการทำนุบำรุงพระศาสนา รักษาพระสงฆ์ ผู้เป็นสาวกและเป็นตัวแทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชาวมอญเชื่อว่าการทำบุญมากเท่าใดจะยังผลในภพหน้ามากเท่านั้น ชาวมอญบ้านวังกะจึงนิยมทำบุญบริจาคทานเมื่อมีประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ในรอบปีโดยเฉพาะประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา รวมทั้งในโอกาสต่าง ๆ เช่น การโปรยฝนรัตนในประเพณีสงกรานต์ ประเพณีออกพรรษา ประเพณีบุญหม้อนินิ ประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ การจัดโรงทานอาหารและเครื่องดื่ม การจัดตลาดนิพพานในประเพณีรดน้ำต้นไม้ โดยความเชื่อเรื่องบุญที่ได้กระทำในภพนี้ส่งผลในภพหน้าได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นและฝังลึกในวิถีชีวิตชาวมอญบ้านวังกะอย่างเหนียวแน่น

ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะมีบทบาทในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ และให้กำลังใจแก่บุคคลในสังคม สร้างขวัญและกำลังใจให้แก่สมาชิกในครอบครัวและสมาชิกในชุมชนชาวมอญ และทำให้เกิดกำลังใจในการดำรงชีวิต รวมทั้งยังช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีแก่สมาชิกในครอบครัว

4.4.4 บทบาทในการสร้างความสามัคคีในกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่น

ชาวมอญพลัดถิ่นในอำเภอสังขละบุรี เป็นชาวมอญที่อพยพมาจากเมืองต่าง ๆ ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เมื่อเข้ามาประเทศไทยชาวมอญเหล่านั้นกระจายไปอาศัยอยู่บริเวณต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรี ชาวมอญจำนวนมากอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านวังกะ มีวัดวังแก้วเวการามและเจดีย์พุทธคยาเป็นศูนย์รวมของชุมชน เมื่อมีการจัดประเพณีสิบสองเดือน เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีตักบาตรเทโวออกพรรษา ชาวมอญทั้งจากชุมชนบ้านวังกะและชุมชนอื่นจะมารวมตัวกันที่วัดวังแก้วเวการามเพื่อเข้าร่วมในประเพณี ลูกหลานชาวมอญที่ไปศึกษาและประกอบอาชีพในพื้นที่อื่นจะกลับมาร่วมงาน ประเพณีพิธีกรรมที่จัดขึ้นในชุมชนมอญบ้านวังกะจึงเป็นศูนย์รวมชาวมอญจากชุมชนต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรี

ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะนอกจากจะมีบทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจ ความมั่นคงทางจิตใจ สร้างความสุขและอบอุ่นใจให้แก่ชาวมอญพลัดถิ่นแล้ว ประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตจัดขึ้นในช่วงเวลาสำคัญ นับเป็นช่วงเวลาพิเศษที่ชาวมอญจะได้มารวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมทางวัฒนธรรม เป็นพื้นที่และเวลาที่ได้แสดงอัตลักษณ์และวัฒนธรรมความเป็นมอญ ประเพณีพิธีกรรมที่จัดขึ้นจึงมีบทบาทในการเป็นศูนย์รวมของชาวมอญพลัดถิ่นในอำเภอสังขละบุรี เมื่อมีการจัดประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นโอกาสที่ชาวมอญได้มารวมตัวกัน เกิดเป็นพลังทางสังคมและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นำมาซึ่งความสามัคคีของคนในชุมชน นอกจากนั้นใน

การจัดประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ มีชาวมอญมาร่วมกันดำเนินงานโดยการแบ่งหน้าที่กันในแต่ละคุ้มบ้าน ทำให้ชาวมอญได้พบปะพูดคุยสอบถามสารทุกข์ ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน แสดงมิตรไมตรีต่อกันทั้งภายในครอบครัว ภายในชุมชน และระหว่างชุมชน เป็นการสร้างความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวมอญ

บทบาทของประเพณีพิธีกรรมในการเป็นศูนย์รวมชาวมอญเพื่อร่วมกันประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ประเพณีกวนข้าวยาสุในเดือนสาม เป็นประเพณีที่รวมชาวมอญในคุ้มบ้านเพื่อร่วมกันกวนข้าวยาสุสำหรับทำบุญในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสาม หรือวันมาฆบูชา โดยหัวหน้าคุ้มจะประกาศนัดหมายให้สมาชิกในคุ้มบ้านทราบเพื่อมาร่วมกันกวนข้าวยาสุ การกวนข้าวยาสุจะทำก่อนวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ที่ศาลากลางหมู่บ้าน นอกจากการมาร่วมกันเพื่อช่วยกันกวนข้าวยาสุแล้ว สมาชิกในคุ้มบ้านนำวัตถุดิบประกอบด้วย ข้าวเหนียว น้ำมันพืช ถั่วลิสงคั่ว งาคั่ว มะพร้าวหั่นคั่ว ชิงชอยคั่ว กระเทียมคั่ว พริกไทย เกลือ มารวมกันสำหรับกวนข้าว ชาวบ้านผู้ชายมารวมกันเพื่อจัดเตรียมสถานที่และเตรียมอุปกรณ์สำหรับกวนข้าว เช่น เตา กระทะ ไม้พิน ส่วนชาวบ้านผู้หญิงมาช่วยกันจัดเตรียมวัตถุดิบที่ใช้ในการกวนข้าวยาสุ ในวันกวนข้าวผู้ชายจะเป็นผู้กวนข้าว ผู้หญิงจะทำหน้าที่จัดแบ่งข้าวยาสุที่กวนเสร็จแล้วไว้สำหรับถวายพระ และจัดแยกใส่ถุงแจกให้เด็ก ชาวบ้านและผู้ที่มาช่วยกันกวนข้าว ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 มีการรวมตัวกันของชาวมอญจากคุ้มบ้านต่าง ๆ ที่เดินทางมาร่วมในพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้านที่จัดประเพณีกวนข้าวยาสุ ซึ่งผู้เข้าร่วมงานเป็นทั้งชาวมอญในคุ้มบ้านนั้น ชาวมอญจากชุมชนอื่น ตลอดจนชาวบ้านใกล้เคียง ประเพณีกวนข้าวยาสุในเดือนสามเป็นช่วงเวลาพิเศษที่ทำให้ชาวมอญได้มารวมตัวกันในการทำกิจกรรมที่มีความหมายและมีคุณค่าต่อชาวมอญ เกิดความสามัคคีและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน

ประเพณีบูชาสักการะพระเจดีย์และงานวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ จัดขึ้นในเดือนสี่ที่เจดีย์พุทธคยาและวัดวังแก้วเวการาม ประเพณีเดือนสี่เป็นช่วงเวลาพิเศษที่มีความหมายและมีคุณค่าต่อจิตใจต่อชาวมอญ ทั้งยังแสดงให้เห็นบทบาทของประเพณีพิธีกรรมในการเป็นศูนย์รวมชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะและชาวมอญพลัดถิ่นชุมชนอื่น ๆ ในอำเภอสังขละบุรี โดยในประเพณีบูชาพระเจดีย์มีพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็นเป็นเวลา 9 วัน แต่ละวันจะมีพระภิกษุสงฆ์จากวัดวังแก้วเวการาม และจากวัดต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรี เช่น วัดศรีสุวรรณ วัดสมเด็จ วัดมองสะเทอ วัดเจดีย์สามองค์ วัดห้วยมาลัย วัดห้วยกบ เดินทางมาร่วมเจริญพระพุทธมนต์เย็น ณ เจดีย์พุทธคยา ส่วนฆราวาสที่เข้าร่วมในพิธีบูชาพระเจดีย์ส่วนใหญ่เป็นชาวมอญบ้านวังกะและชาวมอญจากหมู่บ้านอื่น ชาวมอญที่เข้าร่วมในพิธีจะนำหม้อมงคลซึ่งเป็นแจกันหรือขวดใส่น้ำ ใบมะพร้าว ใบหว่า ดอกไม้ ธูป เทียน เข็ม ด้าย ไม้ขีดไฟ รวมทั้งนำถุงใส่ข้าวสาร ทวาย ก้อนอิฐ และน้ำสะอาดมาเข้าร่วมในพิธีเจริญพระพุทธมนต์จนครบ 9 วัน พิธีกรรมต่อเนื่องจากประเพณีบูชาพระเจดีย์คืองานวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะซึ่งจะมีพิธีบำเพ็ญกุศลถวายหลวงพ่อดุตตะมะและกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การแสดง

มหรสพ การละเล่นต่าง ๆ การต่อมวยคาดเชือก รวมระยะเวลาในการจัดประเพณีในเดือนสี่มากกว่า 10 วัน ประเพณีบูชาสักการะพระเจดีย์และงานวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมาเป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ของชุมชนชาวมอญบ้านวังกะ เป็นห้วงเวลาพิเศษที่ชาวมอญได้มาร่วมกันประกอบพิธี ได้ร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย ประเพณีบูชาสักการะพระเจดีย์และงานวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมีความหมายและความสำคัญต่อชาวมอญอย่างยิ่ง และสะท้อนให้เห็นบทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมในการเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นศูนย์รวมชาวมอญทั้งในชุมชนบ้านวังกะ และชุมชนอื่น ๆ ในอำเภอสังขละบุรี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า เมื่อมีการจัดประเพณีในแต่ละครั้งชาวมอญจะร่วมแรง ร่วมใจในการจัดงานอย่างเต็มที่ นอกจากนั้นยังร่วมทุนตามกำลัง โดยเฉพาะการจัดประเพณีสิบสองเดือนที่เป็นพื้นที่แสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญที่เด่นชัด นอกจากจะสร้างความสามัคคีและเกิดเป็นพลังทางสังคมแล้ว การจัดประเพณีต่าง ๆ ในรอบปียังเป็นการประกาศตัวตนและพรมแดนให้คนในพื้นที่และชุมชนอื่นได้รับทราบอย่างกว้างขวางมากขึ้น

4.4.5 บทบาทในการอบรมระเบียบและรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม

การดำรงชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะในพื้นที่ใหม่ภายใต้การปกครองของประเทศไทยและอยู่ในสถานะคนพลัดถิ่น นอกจากกฎ 3 ข้อที่หลวงพ่อดุตตะได้กำหนดขึ้นในการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวมอญ ได้แก่ ห้ามดื่มสุรา ห้ามเล่นการพนัน ห้ามลักขโมยและผิดลูกเมียใคร แล้ว ประเพณีพิธีกรรมที่หลวงพ่อดุตตะได้รื้อฟื้นและชาวมอญได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเป็นส่วนสำคัญในการอบรมระเบียบและรักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคมให้แก่ชาวมอญพลัดถิ่น เพื่อให้การอยู่อาศัยร่วมกันอย่างสงบสุขและไม่ส่งผลกระทบต่อรัฐบาลไทย

ชาวมอญใช้ประเพณีพิธีกรรมในการอบรมระเบียบสังคมโดยสร้างกฎกติกาให้เป็นที่ยอมรับร่วมกัน รวมถึงสร้างบรรทัดฐานทางพฤติกรรมให้คนชุมชนชาวมอญยึดถือปฏิบัติ มีการกำหนดกฎเกณฑ์และข้อตกลงที่ทุกคนในหมู่บ้านต้องรับรู้ร่วมกัน ทำให้ชาวมอญได้เรียนรู้กฎระเบียบของการอยู่ร่วมกัน รู้จักบทบาทของตนที่ควรกระทำและไม่ควรกระทำ รู้จักหน้าที่ของการเป็นสมาชิกในสังคมโดยการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมของชุมชน อีกทั้งยังได้เรียนรู้การทำงานเป็นทีม มีความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

บทบาทหน้าที่คติชนในลักษณะนี้ปรากฏให้เห็นผ่านประเพณีพิธีกรรม เช่น ในประเพณีทำบุญวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะซึ่งเป็นงานประจำปีของวัดวังแก้วเวภารามที่มีกิจกรรมหลายวัน ชาวมอญแต่ละคุ้มบ้านจะแบ่งหน้าที่กันเตรียมงาน จัดเตรียมสถานที่ จัดเตรียมอาหารสำหรับถวายพระและต้องรับผู้มาร่วมงาน จัดกิจกรรมและการแสดง ทำให้ประเพณีในแต่ละปีสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี หรือประเพณีกวนข้าวยาฮูในเดือนสามที่สะท้อนค่านิยมในเรื่องการทำทาน

เอื้อเพื่อเอื้อแผ่ซึ่งกันและกัน เป็นการเน้นย้ำบรรทัดฐานทางพฤติกรรมของการอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทรและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือในประเพณีสงกรานต์ที่ทุกคนในหมู่บ้านไม่ว่าจะทำงานไกลแค่ไหนก็ต้องกลับบ้านในช่วงสงกรานต์ เพื่อแสดงความกตัญญูรู้คุณต่อพ่อแม่และบรรพบุรุษ พิธีกรรมนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมในเรื่องความกตัญญูรู้คุณ อีกทั้งยังเป็นกุศโลบายให้คนมอญได้กลับบ้านโดยสร้างเป็นบรรทัดฐานว่าในหนึ่งปีอย่างน้อยจะต้องกลับมาพบปะกันหนึ่งครั้งเพื่อมาทำบุญร่วมกันในวันสงกรานต์ ได้ตามได้สารทุกข์สุกดิบของกันและกัน ซึ่งช่วยปลูกฝังความรักใคร่และสามัคคีในครอบครัวและชุมชน

นอกจากนั้น ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะสะท้อนความเชื่อเรื่องพุทธศาสนา ควบคู่กับความเชื่อเรื่องผีอย่างเคร่งครัด ความเชื่อในพระพุทธรูปเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ช่วยควบคุมความประพฤติ รักษามาตรฐานทางพฤติกรรม และรักษาระเบียบวินัยของการอยู่ร่วมกัน ความเชื่อเรื่องผีช่วยควบคุมคนในชุมชนให้อยู่ในจารีตและแบบแผนของสังคม การปฏิบัติต่อผีเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้คนในชุมชนเกรงกลัวต่อการกระทำผิดต่อผีและยึดมั่นในประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ

ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะจึงมีบทบาทสำคัญในการควบคุมและสร้างระเบียบสังคม สร้างภูมิตก้าให้เป็นที่ยอมรับร่วมกันในชุมชน สร้างบรรทัดฐานทางพฤติกรรมให้คนในชุมชนมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะยึดถือปฏิบัติ และเป็นกระบวนการในการขัดเกลาทางสังคม ทำให้ชาวมอญบ้านวังกะยึดมั่นในกฎเกณฑ์สังคมและจารีตต่าง ๆ ของบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด

4.4.6 บทบาทในการให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้แก่ความคับข้องใจของบุคคล

ประเพณีในรอบปีและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะนอกจากมีพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์แล้ว ผู้ร่วมงานยังได้รับความสนุกสนานจากกิจกรรมบันเทิงที่ชาวบ้านเลือกนำมาเสนอหรือความบันเทิงจากกิจกรรมในงาน เช่น ความบันเทิงจากขบวนแห่ต่าง ๆ การแสดงดนตรีพื้นบ้านมอญ ความบันเทิงจากมหรสพในงาน สร้างความครึกครื้นสนุกสนานให้ชาวบ้านได้ผ่อนคลายจากความเมื่อยล้าในการทำงานและการประกอบอาชีพ การฟ้อนรำของชาวบ้านแสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านสีหน้า ท่าทาง แววตา และรอยยิ้ม ความสนุกสนานที่ทุกคนแสดงออกนับเป็นการปลดปล่อยความเครียดจากการทำงาน การประกอบอาชีพ ภาระหน้าที่ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

ประเพณีบูชาเจดีย์และงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะในบุญเดือนสามเป็นหนึ่งในประเพณีที่ชาวมอญตั้งตารอคอยเพราะเป็นประเพณีที่จะได้ชมมหรสพมวยคาดเชือก และการแสดงต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ของชาวมอญบ้านวังกะ ภายในงานมีคณะลิเกมอญจากประเทศเมียนมาแสดงตลอดทั้ง ลิเกมอญหาชมได้ยากในอำเภอสังขละบุรี ยกเว้นในงานประจำปีของวัดวังแก้วเวการาม หรืองานฉาปนกิจพระภิกษุสงฆ์ ค่าจ้างการแสดงของ

คณะลิเกมอญคืบละ หลายหมื่นบาท การแสดงของคณะลิเกมอญจะใช้นักแสดงทั้งหญิงและชายโดยมีนักแสดงหลักประมาณ 5 คน นักแสดงแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีสันสดใสสวยงามตามแบบมอญพม่า การแสดงมีหลากหลายรูปแบบ ทั้งการร้อง ระบาย รำ เต้น การแสดงตลก การแสดงละครประกอบเพลง การแสดงที่เป็นเอกลักษณ์คือการร่ายรำและการกระโดดเต้นเตาะตาตามจังหวะดนตรีที่ประกอบด้วยปี่พาทย์มอญ ฆ้องวง และกลอง ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่นานครั้งที่ชาวมอญจะได้ชม การแสดงเริ่มประมาณ 3 ทุ่มไปถึงเช้า การแสดงที่เล่นเป็นเรื่องราวจะเริ่มค่อนข้างตึกเกือบเที่ยงคืนต่อเนื่องไปจนเช้าจึงจะจบเรื่อง ชาวมอญก็นำเสื่อ ที่นอน หมอน ผ้าห่มมานอนชมลิเกมอญถึงเช้าเช่นกัน เนื่องจากนาน ๆ จะได้มีโอกาสดูการแสดงเช่นนี้ คณะลิเกมอญต้องว่าจ้างมาจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ค่าจ้างสูง และมีปัญหาเรื่องการเดินทางเข้าออกประเทศไทยด้วย งานบุญทั่วไปจึงไม่มีการจ้างคณะลิเกมอญมาแสดง สอดคล้องกับ ศิราพร ณ กลาง (2557, หน้า 386) ที่กล่าวถึงบทบาทของประเพณีในการทำหน้าที่เสนอทางออกทางใจให้แก่สมาชิกในสังคมว่า คติชนมีบทบาทโดยตรงที่สำคัญยิ่งคือบทบาททางด้านจิตใจ เพราะคติชนสามารถเสนอทางเลือกที่ชดเชยให้กับสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาแต่ทำไม่ได้ในชีวิตจริง และยังเสนอทางออกให้กับปัญหาอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคมที่เคร่งครัด ทำให้สมาชิกมีความคับข้องใจหรืออึดอัดใจที่ไม่สามารถพูดหรือแสดงออกเมื่อเกิดความขัดแย้งในใจได้

การศึกษาบทบาทหน้าที่ของประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญที่บ้านวังกะทำให้เห็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์และบทบาทของประเพณีพิธีกรรมที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์และกลุ่มคนพลัดถิ่นต่าง ๆ ประเพณีพิธีกรรมมีบทบาทและความสำคัญต่อกลุ่มชาวมอญทั้งในระดับปัจเจกและระดับชุมชน ทั้งทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสื่อสารทำความเข้าใจกับชาวมอญพลัดถิ่นในฐานะคนในให้ตระหนักและธำรงสืบทอดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ และทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสื่อสารกับคนนอกเพื่อแสดงตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ขณะเดียวกันประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะยังเป็นเครื่องมือต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวมอญพลัดถิ่นกับรัฐไทยและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ สอดคล้องกับ พลกฤษณ์ วสีวิวัฒน์ และ ประมินทร์ จารูร (2563: 61) ที่กล่าวว่า คติชนมีหน้าที่สำคัญในการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจของผู้คนและความมั่นคงของสังคม แต่ในยุคแห่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม กลุ่มคนแต่ละกลุ่มที่อยู่ร่วมกันในสังคมต่างต้องการสิทธิและการให้ความสำคัญในระดับที่ใกล้เคียงกันหรือเท่าเทียมกัน จึงปรากฏการนำคติชนมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม

นอกจากนั้น ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะยังมีบทบาทสำคัญในการท่องเที่ยว กล่าวคือ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และวัฒนธรรมความเป็นมอญที่น่าเสนอผ่านประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของ

ชุมชนมอญบ้านวังกะเป็นภาพแทนความเป็นมอญดั้งเดิมจากมาตุภูมิมีบทบาทสำคัญในเชิงเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว จากการเข้าไปศึกษาในชุมชนอย่างฝังตัวซึ่งจะแตกต่างจากการไปท่องเที่ยวที่สะพานมอญและพักในที่พักโฮมสเตย์ของฝั่งมอญและฝั่งไทยที่จะมีกิจกรรมตกบาตรยามเช้า ถ่ายรูปกับชาวมอญ ทาแป้งทานาคา และอื่น ๆ ซึ่งก็เป็นเพียงกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สร้างขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้ไปสัมผัส พบว่า วัฒนธรรมความเป็นมอญเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ชาวมอญพลัดถิ่นกลุ่มนี้นำมาใช้เพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจโดยเลือกนำเสนออัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นมอญผ่านประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ และประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ ในบริบทการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นประเพณีที่มีอัตลักษณ์การนับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด การเลือกนำเสนอประเพณีพิธีกรรมมาขยายให้กลายเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีในแง่หนึ่งแสดงให้เห็นว่า ชาวมอญกลุ่มนี้ใช้ประเพณีพิธีกรรมในการสื่อสารกับรัฐไทยเพื่อให้ได้รับการยอมรับในฐานะคนพลัดถิ่นที่ไม่ได้สร้างภาระแต่สร้างประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวให้กับอำเภอและจังหวัด และในแง่หนึ่งก็ใช้ประเพณีพิธีกรรมเพื่อธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญในพื้นที่ใหม่ที่ไม่ใช่มาตุภูมิเดิม ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญพลัดถิ่นกลุ่มนี้จึงมีความสำคัญทั้งในทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับคุณค่าทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

บริบทนอกมาตุภูมิกับการอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศไทย รวมทั้งบริบทสังคมและการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ล้วนมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและอัตลักษณ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ มีการประกาศกรมแดนชาติพันธุ์โดยอาศัยกลไกทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญผ่านประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้รับรู้ถึงการมีตัวตนและการดำรงอยู่ของชาติพันธุ์มอญ ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะในปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยน ประยุกต์ ให้สอดคล้องกับบริบทต่าง ๆ โดยเฉพาะบริบทของการท่องเที่ยว ขณะเดียวกันก็มีความพยายามในการธำรงและสืบทอดประเพณีพิธีกรรมและวัฒนธรรมความเป็นมอญให้คงอยู่ตามข้อจำกัดของพื้นที่และสถานภาพการเป็นชาวมอญพลัดถิ่น

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง **อัตลักษณ์ความเป็นมอญกับประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี** มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อ 1) ศึกษาประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี 2) วิเคราะห์อัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะจากประเพณีพิธีกรรมดังกล่าว 3) วิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมที่สืบทอดและนำเสนอความเป็นมอญบ้านวังกะในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย โดยมีสมมติฐานการวิจัย คือ ชาวมอญพลัดถิ่นที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี มีความพยายามในการธำรงและสืบทอดอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นมอญที่นับถือผีบรรพบุรุษและนับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด แม้จะเริ่มเข้ามาอยู่ในประเทศไทยและปัจจุบันยังคงอพยพเข้ามาเพิ่มเติมนับเป็นเวลา 7 ทศวรรษแล้ว แต่ในบริบทที่ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยรวมทั้งการเปิดชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว ทำให้ชาวมอญกลุ่มนี้อยู่ในภาวะที่ต้องเลือกว่าเสนออัตลักษณ์ความเป็นมอญที่เคร่งครัดในพุทธศาสนาผ่านประเพณีสิบสองเดือนที่จัดขึ้นที่วัดวังแก้วเวการามซึ่งเป็นศูนย์รวมของชาวมอญ ในขณะที่อัตลักษณ์ความเป็นมอญที่ยังนับถือผีบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัดยังคงสืบทอดในระดับครอบครัวและชุมชนผ่านประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต

ผู้วิจัยรวบรวมและศึกษาข้อมูลประเพณีพิธีกรรม 2 กลุ่ม ได้แก่ ประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต โดยทั้งข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลหลังจากภาคสนาม รวมทั้งสืบค้นจากและข้อมูลสื่อสมัยใหม่เป็นส่วนประกอบ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตในพื้นที่ชุมชนมอญบ้านวังกะ หมู่ 2 ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561-2564 นอกจากนี้ยังใช้ข้อมูลประกอบจากการเก็บข้อมูลภาคสนามชุมชนชาวกะเหรี่ยงวัดศรีสุวรรณ ชุมชนชาวกะเหรี่ยงวัดสะเนพ่อง ชุมชนชาวมอญวัดสมเด็จ ชุมชนชาวลาวหลังเขา ชุมชนชาวบังคลาเทศ ชุมชนชาวมอญวัดเจติยสามองค์ ชุมชนชาวมอญวัดมอญสะเทอ เพื่อให้เห็นการประกอบประเพณีพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่อำเภอสังขละบุรี ทั้งในช่วงที่เกิดสถานการณ์แพร่ระบาดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยสอบถามทางโทรศัพท์และเมื่อสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคผ่อนคลาย ผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลภาคสนามซ้ำอีกครั้ง

ข้อมูลประเพณีสิบสองเดือนที่นำมาศึกษา ได้แก่ ประเพณีกวนข้าวยาสุและพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้าน ประเพณีบูชาเจติยและงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่ ประเพณีทำบุญกลางบ้าน ประเพณีขอขมาพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีบุญหม้อนินิ ประเพณีลอยเรือ

สะเดาะเคราะห์ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีออกพรรษา งานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบ วันมรณภาพหลวงพ่อดุตตะมะ ประเพณีทอดกฐิน และประเพณีบูชาพระอุปคุต ส่วนข้อมูลประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่นำมาศึกษา ได้แก่ ประเพณีทำขวัญเด็ก ประเพณีบรรพชาและอุปสมบท ประเพณีแต่งงาน ประเพณีทำบุญบ้าน ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ ประเพณีงานศพฆราวาส และประเพณีงานศพพระสงฆ์ นอกจากนี้ยังใช้ข้อมูลจากพื้นที่อื่น ๆ มาประกอบในการวิเคราะห์ด้วย

งานวิจัยนี้ได้วิเคราะห์อัตลักษณ์ความเป็นมอญและวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย โดยใช้วิธีวิทยาและทฤษฎีทางคติชน ได้แก่ แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของคติชน และแนวการวิเคราะห์ด้านการแสดงและการสื่อความหมายทางคติชนวิทยา

5.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษา อัตลักษณ์ความเป็นมอญกับประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ในภาพรวมพบว่า ชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชุมชนชาวมอญพลัดถิ่นที่อพยพมาจากเมืองต่าง ๆ ในรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เข้ามาอาศัยในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา ชาวมอญกลุ่มนี้มีสถานภาพเป็นผู้พลัดถิ่นและผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติเมียนมา ต่างจากชาวมอญในกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่น ๆ ที่เข้ามาประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นซึ่งมีสถานภาพเป็นพลเมืองไทยโดยสมบูรณ์ มีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมประเพณีเหมือนประชาชนชาวไทย วัฒนธรรมของชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะยังมีความเป็นมอญดั้งเดิมใกล้เคียงกับชาวมอญในรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นมอญที่นับถือพุทธศาสนาและนับถือผีบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด ประเพณีสิบสองเดือนเป็นศูนย์รวมชาวมอญพลัดถิ่นในอำเภอสังขละบุรีที่อพยพมาจากที่ต่าง ๆ และช่วยหลอมรวมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอันก่อให้เกิดพลังทางสังคม ส่วนประเพณีเกี่ยวกับชีวิตทั้งในระดับครอบครัวและระดับชุมชนช่วยยึดโยงความเป็นมอญจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา บริบทสังคมไทยร่วมสมัยส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนประเพณีและพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะให้สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงและสอดคล้องกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ แต่ยังคงอัตลักษณ์ความเป็นมอญอย่างเด่นชัด ขณะเดียวกันชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะก็มีความพยายามในการธำรงและสืบทอดสำนักชาติพันธุ์และอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นมอญผ่านการประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ในบริบทการท่องเที่ยวประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ชาวมอญนำมาใช้เพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ และเป็นเครื่องมือในการธำรงและสืบทอดวัฒนธรรม

ความเป็นมอญ ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะจึงมีบทบาทหน้าที่ต่อปัจเจกและต่อชุมชน มอญบ้านวังกะในแง่มุมต่าง ๆ สรุปผลการวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

5.1.1 ประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะ

ประเพณีและพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะที่ผู้วิจัยได้รวบรวมและนำมาศึกษา ประกอบด้วย ประเพณีสิบสองเดือนทั้งหมด 17 ประเพณี และประเพณีเกี่ยวกับชีวิตทั้งหมด 7 ประเพณี การประกอบประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวมอญบ้านวังกะนับตามปฏิทินจันทรคติสัมพันธ์กับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมตามประเพณีต่าง ๆ ประเพณีและพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะสะท้อนความเชื่อในพระพุทธศาสนาควบคู่กับความเชื่อเรื่องผีโดยเฉพาะ ผีบรรพบุรุษ การประกอบประเพณีและพิธีกรรมปฏิบัติตามตามธรรมเนียมแบบมอญและคติความเชื่อที่บรรพบุรุษชาวมอญได้ปลูกฝังและสืบทอดมาจนปัจจุบัน รายละเอียดข้อมูลประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะ มีดังนี้

ประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญบ้านวังกะจัดที่วัดวังแก้วเวการามและเจดีย์พุทธคยา ซึ่งเป็นศูนย์รวมของชุมชน ประเพณีสิบสองเดือนเริ่มต้นเดือนสาม (เดือนกุมภาพันธ์) สิ้นสุดเดือนสิบสอง (เดือนพฤศจิกายน) ไม่ปรากฏประเพณีในเดือนอ้าย (เดือนธันวาคม) และเดือนยี่ (เดือนมกราคม) ประเพณีสิบสองเดือนของชาวมอญบ้านวังกะ มีรายละเอียดดังนี้

เดือนสาม มีประเพณีกวนข้าวยาสุเพื่อถวายพระสงฆ์ในวันมาฆบูชา ชาวมอญเชื่อว่าการถวายข้าวยาสุเป็นพุทธบูชาที่มีอันสงฆ์เสมือนกับการถวายข้าวยาสุในสมัยพุทธกาล ชาวบ้านมาช่วยกันกวนข้าวยาสุที่ศาลากลางหมู่บ้านก่อนถึงวันมาฆบูชา ในวันมาฆบูชาชาวบ้านถวายข้าวยาสุแด่พระสงฆ์ที่วัดวังแก้วเวการาม และมีพิธีทำบุญประจำปีของคุ้มบ้านในเดือนสามนี้

เดือนสี่ มีประเพณีบูชาเจดีย์ผนวกรวมงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุดตมะ ประเพณีบูชาเจดีย์จัดขึ้นเพื่อสักการบูชาและระลึกถึงพระพุทธเจ้า มีพิธีเจริญพระพุทธมนต์ที่เจดีย์พุทธคยาเป็นเวลา 9 คืน และเมื่อถึงวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 4 มีงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุดตมะซึ่งมีพิธีบำเพ็ญกุศลถวายหลวงพ่อดุดตมะและกิจกรรมต่อเนื่องอีกหลายวัน เดือนสี่กลายเป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ของชุมชนมอญบ้านวังกะ

เดือนห้า มีประเพณีสงกรานต์ ประกอบด้วยพิธีกรรมหลากหลาย เช่น การทำข้าวแช่ ทำบุญใส่บาตร การถือศีลปฏิบัติธรรมที่วัด การส่งอาหารพ่อแม่ที่ไปถือศีล การอาบน้ำพ่อแม่ที่ไปถือศีล ก่อเจดีย์ทราย ไหว้ผีบรรพบุรุษ ค้ำตันโพธิ์ พิธีสงฆ์น้ำพระ พิธีกษัตริย์เจดีย์ทราย ถวายผ้าป่ากรวดน้ำ หลังสงกรานต์มีประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้าน และประเพณีทำบุญกลางบ้านเพื่อปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายไม่ดี ขับไล่ผีร้ายให้ออกไปจากหมู่บ้าน และสร้างขวัญกำลังใจให้คนในชุมชน

เดือนหก มีประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพานเนื่องในวันวิสาขบูชา ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์เพื่อสักการะต้นพระศรีมหาโพธิ์ซึ่งชาวมอญเชื่อว่าเป็นสิ่งแทนพระพุทธเจ้า ในคืนเดียวกันมีตลาดนิพพานซึ่งเป็นการแจกทานอาหารและเครื่องดื่มให้ผู้มาร่วมประเพณี เป็นตลาดที่ซื้อขายกันด้วยบุญในบริเวณที่เป็นบุญ ผู้ให้และผู้รับได้รับผลบุญสะสมเพื่อนิพพาน

เดือนเจ็ด มีประเพณีขอขมาพระอุปัชฌาย์อาจารย์ พระภิกษุสงฆ์จากวัดต่าง ๆ เดินทางมากราบไหว้ขอขมาหลวงพ่อดุตตะและพระอุปัชฌาย์อาจารย์ที่วัดวังแก้วเวการาม ส่วนชาวบ้านมีพิธีไหว้ครูในอาชีพต่าง ๆ

เดือนแปด มีประเพณีทำบุญเข้าพรรษา ก่อนถึงวันเข้าพรรษาลูกหลานกราบขอขมาญาติผู้ใหญ่ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 (วันอาสาฬหบูชา) มีพิธีทำบุญใส่บาตร ถวายเทียนพรรษา ถวายดอกไม้มงคล ช่วงค่ำวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 (วันเข้าพรรษา) มีพิธีถวายแจก้นดอกไม้เข้าพรรษาแด่พระสงฆ์

เดือนเก้า มีประเพณีบุญหม้อนิธิตามความเชื่อว่าเป็นการฝังทรัพย์ไว้กินไว้ใช้ในภพหน้า พิธีกรรมประกอบด้วยการทำบุญใส่บาตรและถวายหม้อนิธิซึ่งเป็นหม้อบรรจุข้าวของเครื่องใช้ เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง จาน ชาม ช้อน มะพร้าว ฯลฯ ช่วงบ่ายมีพิธีตักบาตรดอกไม้ถวายพระสงฆ์

เดือนสิบ มีประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ มีพิธีกรรมหลากหลาย ได้แก่ พิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์ พิธีถวายข้าวลงเรือ การเผาธูปเทียนสะเดาะเคราะห์ จุดประทัดถวายเป็นพุทธบูชา ทำบุญใส่บาตร ตักบาตรดอกไม้ และลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์มีการประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี

เดือนสิบเอ็ด มีประเพณีตักบาตรเทโวในวันออกพรรษา แต่ละปีวังแก้วเวการาม วัดศรีสุวรรณ และวัดสมเด็จ ผลัดกันเป็นเจ้าภาพจัดประเพณีตักบาตรเทโวเพื่อระลึกถึงวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากเทวโลก ในวันออกพรรษามีประเพณีแข่งขันฟุตบอลชิงถ้วยรางวัลหลวงพ่อดุตตะ เดือนสิบเอ็ดยังมีพิธีกรรมที่สำคัญคือ งานบำเพ็ญกุศลวันครบรอบวันมรณภาพหลวงพ่อดุตตะซึ่งตรงกับวันที่ 18 ตุลาคม เริ่มจัดงานบำเพ็ญกุศลตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

เดือนสิบสอง มีประเพณีทอดกฐินเพื่อทำนุบำรุงพระศาสนาและเป็นมหากุศล ชาวมอญร่วมกันตัดเย็บผ้าห่มเจดีย์พุทธคยาและเครื่องนุ่งห่มของพระสงฆ์ในคืนก่อนถึงวันทอดกฐิน ในวันทอดกฐินมีพิธีแห่องค์กฐิน ห่มผ้าเจดีย์พุทธคยา และถวายกฐิน เดือนสิบสองมีประเพณีลอยกระทงเพื่อบูชาพระอุปคุตในช่วงเข้ามิดของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12

ส่วนประเพณีเกี่ยวกับชีวิตจะจัดขึ้นภายในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ โดยยึดตามคติความเชื่อชาวมอญและความเหมาะสมในเรื่องต่าง ๆ มีรายละเอียดดังนี้

ประเพณีทำขวัญเด็ก เพื่อให้เด็กแรกเกิดแข็งแรงปลอดภัยและเลี้ยงง่าย ผู้ประกอบพิธีเป็นหม่อมทำขวัญประจำหมู่บ้าน วัดอุบลสถิตย์ลักษณะประกอบพิธีจำนวนตามเพศ กำหนดไว้ว่าเด็กชาย 9 ถาด เด็กหญิง 7 ถาด เป็นประเพณีที่สะท้อนความเชื่อเรื่องขวัญ

ประเพณีบรรพชาและอุปสมบท เด็กชายชาวมอญอายุ 7-14 ปีนิยมบรรพชา และเมื่ออายุ 20 ปีจะอุปสมบทตามความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนา ห้วงเวลาที่ชาวมอญนิยมบรรพชาและอุปสมบทคือในงานบำเพ็ญกุศลวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดตมะ และก่อนเข้าพรรษา ในประเพณีบรรพชาและอุปสมบทมีพิธีทำขวัญผู้บวชเหมือนกับการทำขวัญเด็ก ประกอบพิธีในโบสถ์ซึ่งห้ามไม่ให้ผู้หญิงเข้า

ประเพณีแต่งงาน ประเพณีแต่งงานของชาวมอญบ้านวังกะในปัจจุบันมีรูปแบบคล้ายคลึงกับคนไทย ชาวมอญมีความเชื่อว่าห้ามแต่งงานในตระกูลเดียวกัน เจ้าสาวชาวมอญจะต้องทำพิธีคืนผีเพื่อเปลี่ยนไปนับถือผีตามเจ้าบ่าว พิธีกรรมสะท้อนความเชื่อและความเคารพนับถือผีบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด

ประเพณีทำบุญบ้าน การทำบุญบ้านเพื่อเป็นสิริมงคลและความสงบสุขในครอบครัว ในแต่ละปีชาวมอญจะทำบุญบ้านตามความสะดวก นิยมทำในช่วงก่อนเข้าพรรษา อาจจะทำปีละครั้งหรือตามความพร้อม

ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ ชาวมอญประกอบพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษเป็นประจำทุกปี ปีละ 1 ครั้งหรืออาจจะ 2 ครั้ง ของเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษเป็นไปตามสายตระกูลของผี อาจเป็นอาหารที่บรรพบุรุษเมื่อมีชีวิตชอบรับประทานหรือสิ่งเสียไว้ก่อนเสียชีวิต บางสายตระกูลเซ่นไหว้ด้วยอาหารจากเนื้อสัตว์ บางสายตระกูลเซ่นไหว้ด้วยอาหารมังสวิรัต ผู้ประกอบพิธีคือร่างทรงประจำหมู่บ้าน

ประเพณีงานศพฆราวาส ประเพณีงานศพของชาวมอญบ้านวังกะปฏิบัติตามความเชื่อและธรรมเนียมมอญอย่างเคร่งครัด พิธีกรรมแตกต่างกันตามสาเหตุของการตาย สถานที่ประกอบพิธีคือ ศาลาแดง ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีของหมู่บ้าน เมรุเผาศพอยู่ด้านหลังเจดีย์พุทธคยา

ประเพณีงานศพพระสงฆ์ พิธีศพพระภิกษุสงฆ์ชาวมอญต่างจากงานศพฆราวาส ชาวมอญจัดงานศพพระสงฆ์อย่างยิ่งใหญ่เพื่อแสดงความกตัญญูและความเคารพต่อพระสงฆ์ ประเพณีงานศพพระสงฆ์สะท้อนความเป็นมอญผ่านเครื่องประกอบพิธีกรรมและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม เช่น ปรasaทเมรุลอย ปรasaทแห่ศพ การไกวศพ การแย่งศพ

5.1.2 องค์ประกอบในประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะที่สัมพันธ์กับอัตลักษณ์มอญ

ประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะสะท้อนความเป็นมอญที่นับถือพุทธศาสนาควบคู่กับการนับถือผีบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด วัฒนธรรมความเป็นมอญที่ปรากฏในประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะได้แก่ 1) ความเชื่อ ความเชื่อที่

ปรากฏในประเพณีสิบสองเดือน ได้แก่ ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของการบรรพชาและอุปสมบท การนอนให้พระสงฆ์เหยียบไปบนหลัง การถอดรองเท้าเข้าวัด อานิสงส์การปรนนิบัติดูแลพ่อแม่ การทำบุญบริจาคทาน อานิสงส์การกราบไหว้บูชาเจดีย์ ต้นโพธิ์เปรียบเสมือนพระพุทธเจ้า ความเชื่อเรื่องการบูชาครู อานิสงส์การบริจาคอาหารเป็นทาน ส่วนความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ พ่อปู่ โบสถ์เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ อานิสงส์การเผาศพ ความเชื่อในประเพณีเกี่ยวกับความตาย ความเชื่อในประเพณีแต่งงาน 2) ตำนานและเรื่องเล่า ตำนานและเรื่องเล่าในประเพณีสิบสองเดือน ได้แก่ เรื่องเล่าการสร้างเจดีย์พุทธคยา เรื่องเล่าเจดีย์เก่าหลังเจดีย์พุทธคยา เรื่องเล่าการปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ ตำนานต้นโพธิ์ ตำนานการลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ตำนานพระเจดีย์ชเวดากอง ตำนานเมืองหงสาวดี ตำนานเรื่องการใส่รองเท้าเข้าวัด ตำนานผนรัตนชาติ ส่วนตำนานและเรื่องเล่าในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ตำนานการเล่นแห่ปราสาทหรือการแข่งศพ 3) ภาษา ในประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตใช้ภาษามอญในการสื่อสาร ในการประกอบพิธี การสื่อสารกับผู้เข้าร่วมพิธี การเจริญพระพุทธมนต์ การสวดพระพุทธมนต์ และบทสวดในพิธี 4) ดนตรีและการแสดง ในประเพณีสิบสองเดือนมีการเล่นปี่พาทย์มอญ และการรำมอญ ส่วนในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตมีแห่ปราสาทศพหรือการแข่งศพ การแสดงลิเกมอญ 5) การแต่งกาย ในประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตชาวมอญแต่งกายแบบชาวมอญ 6) อาหาร อาหารในประเพณีสิบสองเดือน ได้แก่ อาหารประกอบพิธีถวายข้าวลงเรือ ข้าวแช่ ขนมนมสาว ข้าวยาสุ ส่วนในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ อาหารสำหรับไหว้ผีบรรพชน อาหารสำหรับพิธีทำขวัญเด็ก อาหารในพิธีทำบุญบ้าน 7) เครื่องประกอบพิธีกรรม ในประเพณีสิบสองเดือน ได้แก่ หม้อมงคล ธง ตูง ของไหว้ครูดนตรี หม้อนิธิ เรือสะเดาะเคราะห์ โคมลอย ผนรัตนะ เจดีย์ทราย แจกันดอกไม้เข้าพรรษา กระทงบูชาพระอุปคุต ส่วนเครื่องประกอบพิธีกรรมในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ หม้อมงคล สังฆทาน ผนรัตนะ เครื่องประกอบพิธีทำขวัญเด็ก เครื่องประกอบประเพณีงานศพ ฆราวาส เครื่องประกอบประเพณีงานศพพระสงฆ์ 8) ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม ในประเพณีสิบสองเดือน ได้แก่ การเดินเรือของกลุ่มอุปาสะกะ การนอนทอดร่างเป็นสะพานมนุษย์ ส่วนในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ การไกวศพ 9) บุคคลสำคัญในประเพณี บุคคลสำคัญในประเพณีสิบสองเดือน ได้แก่ หลวงพ่ออุตตมะ และพระมหาสุชาติ สิริปัญโญ ส่วนในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ หมอทำขวัญ (ผู้ประกอบพิธีทำขวัญ) โด่ง (ผู้ประกอบพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษ) ร่างทรงพ่อปู่ (ผู้ประกอบพิธีไหว้ศาลพ่อปู่) สัปเหร่อ

ความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่นของชาวมอญบ้านวังกะ เป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น ปรากฏในวิถีการดำเนินชีวิตและกิจวัตรประจำวันรวมทั้งการประกอบประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะในประเพณีสิบสองเดือน เป้าหมายสูงสุดของชาวมอญคือนิพพาน ด้วยเหตุนี้ชาวมอญจึงนิยมทำบุญเพื่อส่งผลในชาติหน้า รักษาศิลปปฏิบัติธรรมเพื่อส่งผลสู่

นิพพาน ในขณะที่การนับถือผีบรรพบุรุษก็เป็นอัตลักษณ์ความเป็นมอญที่โดดเด่นและยังคงแนบแน่น ในวิถีชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะโดยเฉพาะในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต สารสำคัญและจุดมุ่งหมาย การนับถือผีบรรพชนของชาวมอญที่บ้านวังกะอาจไม่ต่างไปจากคนมอญจังหวัดอื่น ๆ ในประเทศไทย แต่มีความแตกต่างในรายละเอียดของการประกอบประเพณีพิธีกรรมชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะ อพยพมาจากหลากหลายพื้นที่ในรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา แต่ละพื้นที่ที่มีความเชื่อและ พิธีกรรมเกี่ยวกับผีบรรพชนแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์ความเป็นมอญที่สะท้อนผ่าน การประกอบประเพณีและพิธีกรรมกลายเป็นความน่าสนใจและมีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตของ ชาวมอญพลัดถิ่นที่บ้านวังกะในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน

5.1.3 อัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะที่ประกอบสร้างและนำเสนอในประเพณี พิธีกรรม”

อัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะที่ประกอบสร้างและนำเสนอในประเพณีสิบสอง เดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต มีดังนี้

1) ชาวมอญบ้านวังกะในฐานะผู้ที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น การเป็น พุทธศาสนิกชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาและเคร่งครัดในพระพุทธศาสนา มีคติความเชื่อต่าง ๆ ที่ เกี่ยวเนื่องในพระพุทธศาสนา เป็นอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะที่เห็นได้อย่างเด่นชัดผ่าน ประเพณีสิบสองเดือน ความเป็นกลุ่มชนที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่นช่วยส่งเสริม ภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ชุมชนมอญแห่งนี้ที่ได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจของ จังหวัดกาญจนบุรี

2) ชาวมอญบ้านวังกะในฐานะผู้ที่มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญที่บ้านวังกะประกอบด้วยตำนานและความเชื่อซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ทาง วัฒนธรรมที่แสดงความเป็นกลุ่มคนที่มิวัณธรรมที่รุ่งเรืองมากชนชาติหนึ่ง มีวัณธรรมที่ดิงามสืบต่อ จากรุ่นสู่รุ่น เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีทำบุญกลางบ้าน ประเพณีทำขวัญเด็ก ประเพณีบรพชาและอุปสมบท ประเพณีทอดกฐิน

3) ชาวมอญบ้านวังกะในฐานะผู้ที่หลอมรวมเข้ากับสังคมไทยได้เป็นอย่างดีและมี ความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มชนรอบข้าง ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวมอญบ้านวังกะมีลักษณะเฉพาะที่ แสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความรักความผูกพันของชาวมอญที่มีต่อเชื้อชาติและพวกพ้อง ขณะเดียวกันประเพณีพิธีกรรมโดยเปิดโอกาสให้คนนอกได้เข้าร่วมพิธีกรรมได้ มีการสื่อสารให้คนนอก เข้าใจ เช่น ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ประเพณีออกพรรษา ประเพณีบุญหม้อนิธิ สะท้อนให้ เห็นว่ากลุ่มชาวมอญมีความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน สามารถปรับตัวและหลอม รวมเข้ากับสังคมไทยได้ดี

4) ชาวมอญบ้านวังกะในฐานะผู้ที่เคร่งครัดเรื่องความกตัญญู และช่วยเหลือเกื้อกูล เห็นอกเห็นใจกัน ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะสะท้อนให้ว่าชาวมอญให้ความสำคัญเรื่องความกตัญญูต่อหลวงพ่อดุดตมะ พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ และผู้มีพระคุณ ด้วยการทำบุญอุทิศให้ในรูปแบบต่าง ๆ การปรนนิบัติดูแล เช่น ประเพณีบรรพชาและอุปสมบท การตั้งโรงทานบริจาคอาหารในประเพณีต่าง ๆ ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ ประเพณี นอกจากนี้ประเพณียังสะท้อนการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีทำบุญบ้าน ประเพณีไหว้ศาลพ่อปู่ ประเพณีงานศพ

5.1.4 อัตลักษณ์กับความทรงจำร่วมของชาวมอญบ้านวังกะ

เรื่องเล่าเกี่ยวกับหลวงพ่อดุดตมะสร้างความทรงจำร่วมของชาวมอญบ้านวังกะ ความทรงจำร่วมเหล่านี้ได้นำเสนอผ่านการประกอบประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ซึ่งช่วยประกอบสร้างเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมให้กับชาวมอญกลุ่มนี้ เกิดเป็นอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะที่อาจกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะมีหลวงพ่อดุดตมะเป็นสร้าง ทำให้ชาวมอญกลุ่มนี้มีลักษณะต่างไปจากชาวมอญกลุ่มอื่น ๆ ในประเทศไทย รวมทั้งมีความแตกต่างจากกลุ่มชาวมอญดั้งเดิมจากมาตุภูมิในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา การสร้างความทรงจำร่วมของชาวมอญบ้านวังกะช่วยสร้างเอกภาพของกลุ่มชาวมอญที่อพยพมาอยู่ร่วมกัน ช่วยนำเสนออัตลักษณ์ของกลุ่ม ช่วยแสดงให้เห็นความรุ่งเรืองในอดีตและมีวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง สร้างความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ตัวเอง และเป็นกลไกในการต่อรองกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

บริบทสังคมไทยและบริบทต่าง ๆ ทำให้อัตลักษณ์มีความทับซ้อนและไม่หยุดนิ่งตายตัว ชาวมอญนิยามตัวเองอย่างหลากหลายกับสถานการณ์ต่าง ๆ เกิดการผสมผสานอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะและอัตลักษณ์ความเป็นไทย บางสถานการณ์ชาวมอญเลือกที่จะนำเสนอความเป็นมอญ บางสถานการณ์ชาวมอญเลือกนำเสนออัตลักษณ์สะท้อนความเป็นไทย เกิดอัตลักษณ์ที่เลื่อนไหล “ตัวเป็นไทยใจเป็นมอญ” และ “ตัวเป็นมอญใจเป็นไทย” แสดงให้เห็นว่า ชาวมอญปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์เพื่อปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมในสังคมใหม่ เพื่อให้ได้รับการยอมรับ ขณะเดียวกันก็เพื่อธำรงอัตลักษณ์ความเป็นมอญให้คงอยู่ อัตลักษณ์ตัวเป็นไทยใจเป็นมอญและตัวเป็นมอญใจสะท้อนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตนเองและของกลุ่มอยู่เสมอและเลือกนำเสนออัตลักษณ์ที่ทับซ้อนกันอยู่ในแต่ละสถานการณ์

5.1.5 บทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมที่ของชาวมอญบ้านวังกะ

ประเพณีพิธีกรรมมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะ เมื่ออพยพเข้ามาอาศัยในแผ่นดินไทยชาวมอญพลัดถิ่นกลุ่มนี้ยังคงสืบทอดประเพณีพิธีกรรมและแบบแผนการประพฤติปฏิบัติตามคติความเชื่อและค่านิยมของบรรพบุรุษ การอาศัยในสังคมพหุวัฒนธรรมและ

ความหลากหลายทางเชื้อชาติประกอบกับบริบทสังคมต่าง ๆ ส่งผลให้กลุ่มชาวมอญต้องปรับตัวให้เข้ากับพื้นที่และสภาพแวดล้อม ปรับเปลี่ยนประเพณีพิธีกรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์และบริบทสังคมต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็พยายามธำรงสืบทอดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญให้คงอยู่

ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวมอญบ้านวังกะมิบทบาททั้งช่วยยึดโยงความเป็นมอญดั้งเดิมจากรัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เป็นศูนย์รวมชาวมอญพลัดถิ่นจากที่ต่าง ๆ ที่มาอาศัยรวมในอำเภอสังขละบุรี และเป็นเครื่องมือสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมความเป็นมอญจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ประเพณีพิธีกรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวมอญบ้านวังกะมิบทบาทหน้าที่ทั้งในแง่การสืบทอดอัตลักษณ์และการนำเสนออัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นมอญในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย ดังนี้

ประการที่แรก ประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะมิบทบาทเรื่องอัตลักษณ์ กล่าวคือ ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะมิบทบาทประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะมิบทบาทจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับหลวงพ่อดุสิต การจัดประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะมิบทบาทเป็นช่วงเวลาพิเศษที่ได้แสดงความเป็นมอญอย่างเข้มข้นกว่าในชีวิตประจำวัน ประเพณีพิธีกรรมจึงเป็นพื้นที่ของการแสดงแสดงอัตลักษณ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่เด่นชัดผ่านตำนานและเรื่องเล่าในประเพณีที่สะท้อนการเป็นชุมชนที่เคร่งครัดในพระพุทธศาสนาและการนับถือผีบรรพบุรุษ ขณะเดียวกันประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะมิบทบาทในการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญในพื้นที่ต่างแดน การประกอบประเพณีพิธีกรรมเป็นช่วงเวลาและพื้นที่ของการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และความทรงจำร่วมเพื่อสร้างสำนึกชาติพันธุ์ความเป็นมอญอันเป็นการธำรงรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทต่าง ๆ

ประการที่ 2 ประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะมิบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยว บริบทของการท่องเที่ยวส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวมอญที่บ้านวังกะมิบทบาทวัฒนธรรมของชาวมอญบ้านวังกะมิบทบาทกลายเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยวหาความแปลกใหม่ทางวัฒนธรรมอย่างมาก ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะมิบทบาทเป็นภาพแทนความเป็นมอญดั้งเดิมจากรัฐมอญแห่งสหภาพเมียนมา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ และประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน ได้รับการส่งเสริมให้เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวในอำเภอสังขละบุรี ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะมิบทบาทเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่ชาวมอญนำมาใช้ในสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมความเป็นมอญจึงมีบทบาทสำคัญในบริบทการท่องเที่ยวของอำเภอสังขละบุรี สร้างอาชีพและรายได้ให้กับชุมชนชาวมอญและชุมชนละแวกใกล้เคียงในอำเภอสังขละบุรี การท่องเที่ยวในชุมชนมอญบ้านวังกะมิบทบาทอย่างรวดเร็วทำให้เกิดเป็นความพยายามในการรักษาสมดุลของการจัดการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงทั้งมิติทางเศรษฐกิจ วิถี

ชีวิต และวัฒนธรรมความเป็นมอญ ตลอดจนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เพื่อธำรงรักษาวัฒนธรรมของ กลุ่มชาติพันธุ์อันเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวและส่งผลให้การท่องเที่ยวเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ประการที่ 3 ประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะมี บทบาทในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ การอาศัยอยู่ในแผ่นดินไทยในสถานภาพการเป็นผู้พลัดถิ่น อยู่ในสภาวะของความไม่แน่นอน ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทำให้ชาวมอญรู้สึกวิตกกังวล ไม่ปลอดภัย เกิดความไม่มั่นคงต่อชีวิตและจิตใจ สิ่งหนึ่งที่ช่วยให้ ชาวมอญกลุ่มนี้มีขวัญกำลังใจและรู้สึกมั่นคงในการดำเนินชีวิตนอกแผ่นดินเกิด คือ การนำคำสอนใน พุทธศาสนาเป็นแนวทางในดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตามความเชื่อของบรรพบุรุษ พุทธศาสนาจึง เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจ รวมทั้งความเชื่อและการปฏิบัติต่อผีบรรพชนช่วยสร้างขวัญและกำลังใจ การประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ประกอบขึ้นจากตำนานและความเชื่อในพุทธศาสนาและ ความเชื่อดั้งเดิมซึ่งสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่พิธีกรรม ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ จึงมีบทบาทสำคัญต่อ ความคิด ความเชื่อ และวิถีการดำเนินชีวิต ช่วยสร้างขวัญกำลังใจและความรู้สึกมั่นคงทางใจของ ชาวมอญที่บ้านวังกะอย่างมาก

ประการที่ 4 ประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะมี บทบาทในการสร้างความสามัคคีของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในอำเภอสังขละบุรี การประกอบประเพณี สิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะเป็นช่วงเวลาพิเศษที่ชาวมอญใน ครอบครัว ชาวมอญในชุมชนบ้านวังกะ และชาวมอญจากชุมชนอื่น ๆ ในอำเภอสังขละบุรีได้มารวมตัว กันเพื่อทำกิจกรรมทางวัฒนธรรม นอกจากเป็นเวลาและพื้นที่ที่ได้แสดงอัตลักษณ์และวัฒนธรรม ความเป็นมอญแล้ว การจัดประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นโอกาสที่ชาวมอญได้มารวมตัวกัน ได้พบปะ พูดคุยสอบถามสารทุกข์ ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน แสดงมิตรไมตรีต่อกันทั้งภายในครอบครัว ภายใน ชุมชน และระหว่างชุมชน ร่วมกันดำเนินงานและแบ่งหน้าที่กันในแต่ละคุ้มบ้านเพื่อประกอบประเพณี ต่าง ๆ การประกอบประเพณีพิธีกรรมที่จัดขึ้นจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นศูนย์รวมของชาวมอญ เกิดเป็นพลังทางสังคม สร้างความสามัคคีของคนในชุมชน และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่ม ชาวมอญพลัดถิ่นในอำเภอสังขละบุรี

ประการที่ 5 ประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะมี บทบาทในการขัดเกลาทางสังคม อบรมระเบียบ และรักษามาตรฐานที่เป็นแบบแผนของสังคม ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ชาวมอญปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเป็นส่วนสำคัญในการอบรม ระเบียบและแบบแผนของสังคม โดยอาศัยความเชื่อในพระพุทธรูปศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ช่วยควบคุมความประพฤติ รักษามาตรฐานทางพฤติกรรม และรักษาระเบียบวินัยของการอยู่ร่วมกัน ความเชื่อเรื่องผีช่วยควบคุมคนในครอบครัวและชุมชนให้อยู่ในจารีตและแบบแผนของสังคม และ ยึดถือปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมที่บรรพบุรุษต่าง ๆ ประเพณีและพิธีกรรมสร้างบรรทัดฐานทาง

พฤติกรรมที่ควรปฏิบัติ มีการกำหนดกฎเกณฑ์และข้อตกลงที่ทุกคนในชุมชนรับรู้ร่วมกัน ทำให้ชาวมอญได้เรียนรู้กฎระเบียบของการอยู่ร่วมกัน รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตน สิ่งไม่ควรกระทำและไม่ควรกระทำ การเป็นสมาชิกในสังคม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน อีกทั้งยังได้เรียนรู้การทำงานเป็นหมู่คณะ มีความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ประการที่ 6 ประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะมีบทบาทในการให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้แก่ความคับข้องใจของบุคคล การจัดประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวมอญนอกจากมีพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์แล้ว ผู้เข้าร่วมงานยังได้รับความสนุกสนานจากกิจกรรม สร้างความครึกครื้นสนุกสนานให้ชาวบ้านได้ผ่อนคลายจากความเมื่อยล้าในการทำงานและการประกอบอาชีพ การฟ้อนรำของชาวบ้านแสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านความสนุกสนานที่ทุกคนแสดงออกนับเป็นการปลดปล่อยความเครียดจากการทำงาน การประกอบอาชีพภาระหน้าที่ต่าง ๆ

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นมอญและแสดงให้เห็นบทบาทหน้าที่ของคติชนประเภทประเพณีที่เด่นชัด ในบริบทสังคมไทยร่วมส่งผลต่อประเพณีพิธีกรรมและอัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

5.2.1 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะ

จากการศึกษาพบว่าประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะเกิดการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะมีดังนี้

1) การสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ

การสร้างเขื่อนและโรงไฟฟ้าพลังน้ำของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ กับชาวมอญบ้านวังกะ ทั้งที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำมาหากิน การประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิต รวมทั้งการประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวมอญบ้านวังกะ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา การสร้างเขื่อนวชิราลงกรณทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม ก่อนการสร้างเขื่อนชาวมอญอาศัยอยู่ในชุมชนขนาดเล็กร่วมกันกับชาวกะเหรี่ยงซึ่งอาศัยในพื้นที่มาก่อน การอยู่กันแบบพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กลไกควบคุมสังคมจึงไม่ซับซ้อน เพราะชาวกะเหรี่ยงก็มีโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่ม กฎการอยู่ร่วมกันของหลวงพ่อดุตตะมะช่วยสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง สมัคสมานสามัคคี เมื่อมีการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณเกิดผลกระทบ

กับชาวมอญมากกว่าชาวกะเหรี่ยงเพราะเป็นผู้พลัดถิ่นไม่ใช่พลเมืองไทย หลวงพ่ออุตตมะช่วยเหลือให้ชาวมอญได้มีที่อาศัยและอยู่อย่างปลอดภัย

ผลกระทบจากการสร้างเขื่อนวชิราลงกรต่อชุมชนชาวมอญบ้านวังกะ ได้แก่

1) ผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคม โครงสร้างทางสังคมหลังการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณเปลี่ยนแปลงไป พัฒนาจากสังคมขนาดเล็กเป็นสังคมขนาดใหญ่ที่มีความซับซ้อน มีจำนวนคนมากขึ้น ความสัมพันธ์ต่าง ๆ มีเรื่องผลประโยชน์ร่วมด้วย เกิดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ

2) ผลกระทบต่อการวิถีชีวิต การสร้างเขื่อนทำให้การประกอบอาชีพเปลี่ยนแปลงไป การเพาะปลูก ทำไร่นา ลดน้อยลง ประกอบอาชีพใหม่ที่สร้างรายได้ เช่น รับจ้าง ค้าขาย หาของป่า เศรษฐกิจของชุมชนเติบโตขึ้น เกิดการไหลบ่าของระบบทุนนิยม ส่งผลต่อกลไกการควบคุมสังคมที่เคยมี เช่น กฎ 3 ข้อ เริ่มลดหย่อนความเข้มงวด เริ่มมีปัญหาใหม่ ๆ เข้ามา เกิดพฤติกรรมเปลี่ยนแปลง ปัญหาชาวมอญใหม่ ปัญหาแรงงานต่างด้าว

3) ผลกระทบต่อวัฒนธรรม การสร้างเขื่อนวชิราลงกรณทำให้วัฒนธรรมประเพณีเปลี่ยนแปลงไป ประเพณีที่เกี่ยวกับการปลูกข้าวสุญหาย ได้แก่ ประเพณีฟาดข้าวและกวัดข้าว ประเพณีดำข้าวเม่า ประเพณีทำบุญถวายพื้่นสุญหาย เกิดการปรับเปลี่ยนประเพณีเพื่อให้สอดคล้องกับการประกอบอาชีพใหม่คืออาชีพที่รองรับการท่องเที่ยว

2. บริบทการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรีมีความหลากหลาย อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นจุดขายที่สำคัญประการหนึ่งของการ การผลิตซ้ำอัตลักษณ์เพื่อการท่องเที่ยว การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของชุมชน มีการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างเป็นจุดขายแก่นักท่องเที่ยว ทั้งการใช้ทุนเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ นำทุนเดิมมาดัดแปลงให้เข้ากับสังคมร่วมสมัย นำทุนมาสร้างภาพแทนวัฒนธรรมในชุมชน นำทุนมาสร้างรูปแบบวัฒนธรรมใหม่ บริบทการท่องเที่ยวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะในแง่ของการปรับเปลี่ยนเพื่อสนองต่อการท่องเที่ยวมากขึ้น ประเพณีเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น เข้าร่วมในพิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์ เฝ้ารูปเทียนสะเดาะเคราะห์ ถวายข้าวลงเรือ ปล่อยโยคม ในประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ หรือเข้าร่วมสร่งน้ำพระ ทำบุญใส่บาตร ก่อเจดีย์ทราย ในประเพณีสงกรานต์ อีกทั้งเข้าร่วมรดน้ำต้นไม้และร่วมซื้อขายในตลาดนิพพานในประเพณีรดน้ำต้นไม้และตลาดนิพพาน

ชุมชนมอญบ้านวังกะเป็นภาพแทนของความเป็นมอญดั้งเดิมจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ซึ่งเป็นจุดขายสำคัญของการท่องเที่ยวในอำเภอสังขละบุรี บริบทการท่องเที่ยวทำให้ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะซึ่งมีรากฐานมาจากบรรพบุรุษในรัฐมอญและหลวงพ่อกุตตมะได้ประกอบสร้างใหม่เป็นรูปแบบเฉพาะของความเป็นมอญบ้านวังกะได้รับความสนใจในแง่ของความเป็น

มอญดั้งเดิม เกิดการประกอบสร้างความเป็นมอญดั้งเดิมเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ที่อยากมาสัมผัสวัฒนธรรมมอญจากมาตุภูมิ เช่น การนำโถใส่ข้าวของชาวมอญมาร่วมในขบวนแห่หน้าค เพื่อให้เกิด ภาพสวยงาม และ สร้างความเก่าแก่ให้กับ ประเพณี นอกจากนี้ การประกอบพิธีกรรมมุ่งเน้นความสวยงามควบคู่กับความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม เช่น ประเพณี สงกรานต์เน้นภาพสวยงามของพิธีสงฆ์ด้วยรางไม้ไผ่อย่างพร้อมเพรียงกันโดยขบเน้นว่าเป็น วัฒนธรรมของชาวมอญแบบดั้งเดิม

บริบทการท่องเที่ยวทำให้เกิดการเลือกนำเสนอประเพณีเพื่อตอบสนองความต้องการของ นักท่องเที่ยว โดยประเพณีที่เลือกนำเสนอแสดงความเป็นมอญดั้งเดิมที่มีเอกลักษณ์และความสวยงาม คนนอกเข้าร่วมประเพณีได้ บริบทการท่องเที่ยวทำให้รัฐไทยเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดประเพณี ร่วมกับชาวมอญผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม ทำให้ประเพณีที่เป็นเป้าหมายของการท่องเที่ยวเกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สนองต่อนโยบายของหน่วยงานภาครัฐมากขึ้น บริบทของการท่องเที่ยวจึง สะท้อนให้วิธีการที่ชาวมอญเลือกนำเสนอประเพณีใดเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

บริบทการท่องเที่ยวและสังคมทุนนิยมและบริโภคนิยมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของ ประเพณีพิธีกรรม ขณะเดียวกันก็เกิดกระบวนการทางสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของท้องถิ่น กระแสการท่องเที่ยวในอำเภอสังขละบุรีกระตุ้นให้ชาวมอญ บ้านวังกะหันมาสนใจในวัฒนธรรมของตัวเองมากขึ้น มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนและรู้สึก ห่วงแหน เกิดสำนึกและความพยายามในการธำรงรักษาประเพณีไม่ให้สูญหาย

5.2.2 ข้อค้นพบของงานวิจัยต่อการศึกษาด้านคติชนวิทยา มอญศึกษา และการศึกษา คนพลัดถิ่น

1) ด้านคติชนวิทยา

วิทยานิพนธ์ที่ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์มอญในพื้นที่ชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัด กาญจนบุรี มีหลายเรื่องและหลากหลายแง่มุม เช่น **ชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัด กาญจนบุรี : ความเป็นมาและการปรับเปลี่ยน** ของ สุจริตลักษณ์ ตีผดุง และ ประภาศรี คำสะอาด (2545) ซึ่งศึกษาประวัติความเป็นมา ชีวิตความเป็นอยู่ การปรับเปลี่ยน และการดำรงอยู่ของชาวมอญ พลัดถิ่นที่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี **หลวงพ่อดุดมะ: ผู้นำทาง วัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้านมอญพลัดถิ่นที่สังขละบุรี** ของ อรรวรรณ ทับสกุล (2547) ซึ่งศึกษาบทบาทความเป็นผู้นำของหลวงพ่อดุดมะที่มีต่อการกำเนิด การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านมอญพลัดถิ่นที่ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัด กาญจนบุรี ผ่านบริบทพัฒนาการเชิงประวัติศาสตร์ **บริบททางภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมของชื่อ ชาวมอญ: กรณีศึกษาชาวมอญบ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี** ของ

นริศรา โฉมสิริ (2547) ซึ่งศึกษาบริบททางภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมของชื่อชวามอญ ที่มาและความหมายในการตั้งชื่อที่แสดงให้เห็นความเชื่อ วัฒนธรรมของชวามอญที่ได้จากการตั้งชื่อ ตลอดจนการเปลี่ยนชื่อและผู้ที่ตั้งชื่อให้ชวามอญบ้านวังกะ **กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของสตรีชายแดนกลุ่มชาติพันธุ์มอญและปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเมียนมาและไทย : กรณีศึกษาชุมชนมอญในจังหวัดกาญจนบุรี** ของ เจือจันทร์ วงศ์พลกานันท์ (2549) ซึ่งศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของผู้หญิงมอญชายแดนและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง การอ้างชาติพันธุ์ของผู้หญิงมอญในการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเมียนมาและไทย โดยเปรียบเทียบชุมชนชวามอญพลัดถิ่นบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี กับชุมชนมอญในเขตปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์ใหม่ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา **การสืบทอดอัตลักษณ์ของคนมอญพลัดถิ่นผ่านการส่งเสริมการใช้ภาษา : กรณีศึกษาหมู่บ้านมอญบ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี** ของ มงคล โชควัฒนานันท์ (2559) ซึ่งศึกษา การสืบทอดอัตลักษณ์ทางด้านภาษา แนวทางส่งเสริมและอนุรักษ์ความเป็นมอญด้านการใช้ภาษาในรูปแบบต่าง ๆ การศึกษาสภาพวัฒนธรรมมอญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มมอญในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของ อัญชัน ตันตเทศ และคณะ (2560) ซึ่งศึกษาสภาพวัฒนธรรมของกลุ่มชวามอญกับการท่องเที่ยวและลักษณะการมีส่วนร่วมของกลุ่มชวามอญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี **การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์: อัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญและการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ** ของ ภควดี ทองชมภูนุช และ พัชรินทร์ ลาภานันท์ (2561) ซึ่งศึกษาการท่องเที่ยวชาติพันธุ์ในชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี วิเคราะห์แนวคิดและข้อถกเถียงเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชาติพันธุ์ที่มองการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับมิติเศรษฐกิจและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นการศึกษาข้อมูลจากชุมชนชวามอญบ้านวังกะ ในประเด็นต่าง ๆ ทั้งประวัติความเป็นมาของชุมชน หลวงพ่ออุตตมะ การท่องเที่ยว ภาษา รวมทั้งการสร้างและการสืบทอดอัตลักษณ์ในบริบทต่าง ๆ ทำให้เห็นความเป็นมาและวัฒนธรรมของชวามอญบ้านวังกะในแง่มุมที่หลากหลาย

วิทยานิพนธ์เรื่อง **อัตลักษณ์ความเป็นมอญกับประเพณีพิธีกรรมของชวามอญบ้านวังกะ** ศึกษาในพื้นที่เดียวกับวิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น หากแต่วิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญผ่านข้อมูลคติชนประเภทประเพณีพิธีกรรมด้วยระเบียบวิธีวิจัยทางคติชนวิทยา ทำให้เห็นการนำเสนอและการสืบทอดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และบทบาทหน้าที่ของคติชนประเพณีในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย อันเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่ยังไม่ปรากฏการอธิบายในเชิงคติชนมาก่อน

ผลการวิจัยก่อให้เกิดประโยชน์ด้านการศึกษาคติชนวิทยา กล่าวคือ การศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญจากข้อมูลประเพณีสืบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตทำให้ได้เห็นอัตลักษณ์

ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญบ้านวังกะในแง่มุมต่าง ๆ อย่างชัดเจน องค์ประกอบของประเพณีพิธีกรรม แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญที่โดดเด่นทั้งการนับถือพุทธศาสนาและการนับถือ ผีบรรพชนอย่างเคร่งครัด อัตลักษณ์ความเป็นมอญบ้านวังกะได้รับการรื้อฟื้นและประกอบสร้างขึ้น จากหลวงพ่อดุตตะมาเป็นสำคัญ มีลักษณะเลื่อนไหลและปรับเปลี่ยนไปตามบริบทต่าง ๆ ผลการวิจัย ยังพบว่าประเพณีพิธีกรรมสะท้อนความคิด ความเชื่อของชาวมอญอย่างเป็นระบบ ประเพณีพิธีกรรม มีบทบาทสำคัญต่อกลุ่มชาวมอญบ้านวังกะทั้งตอบสนองความต้องการพื้นฐาน เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ประเพณีพิธีกรรมยังเป็นเครื่องมือสืบทอดวัฒนธรรม ความเป็นมอญจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวมอญใช้ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ในการธำรงอัตลักษณ์และ สำนึกชาติพันธุ์มอญในบริบทนอกมาตุภูมิและบริบทต่าง ๆ ได้อย่างสร้างสรรค์

นอกจากนั้น การศึกษาประเพณีพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย ทำให้เห็นว่าคติชนประเพณีเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่กลุ่มชาวมอญบ้านวังกะนำมาใช้ในบริบทใหม่เพื่อ ตอบสนองวัตถุประสงค์ต่างไปจากเดิม คือ เพื่อตอบสนองความต้องการด้านเศรษฐกิจ เพื่อเป็น เครื่องมือในการต่อรอง และเพื่อธำรงสืบทอดวัฒนธรรมและสำนึกชาติพันธุ์ การศึกษาประเพณี พิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่บ้านวังกะทำให้เข้าใจตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในสถานภาพ การเป็นผู้พลัดถิ่นมากขึ้น อีกทั้งเข้าใจความหมายและบทบาทของคติชนในสังคมไทยร่วมสมัยได้ดี ยิ่งขึ้น

การศึกษาประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย ทำให้เห็นว่า ชาวมอญเลือกนำเสนอประเพณีสิบสองเดือนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวสะท้อนการนำทุนวัฒนธรรมมา ปรับใช้ในบริบทการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ช่วยขบเน้นอัตลักษณ์มอญบ้านวังกะที่ เคร่งครัดในพระพุทธศาสนาให้โดดเด่นและเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดการสร้างรายได้ และโอกาสทางเศรษฐกิจ พร้อมทั้งการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไปพร้อมกัน

2) ด้านมอญศึกษา

วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับมอญศึกษามีหลายเรื่อง เช่น **การสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญ ย้ายถิ่น : กรณีศึกษาแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร** ของ สุกัญญา เบาเน็ด (2549) ซึ่งศึกษา วิถีชีวิตและการสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญย้ายถิ่นที่เป็นแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร **กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของสตรีชายแดนกลุ่มชาติพันธุ์มอญและปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเมียนมา และไทย : กรณีศึกษาชุมชนมอญในจังหวัดกาญจนบุรี** ของ เจือจันทร์ วงศ์พลกานันท์ (2549) ซึ่ง ศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของผู้หญิงมอญชายแดนและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง การธำรงชาติพันธุ์ ของผู้หญิงมอญในการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเมียนมาและไทย โดยเปรียบเทียบชุมชนชาวมอญพลัดถิ่น บ้านวังกะ อำเภอสองพี่น้องบุรี จังหวัดกาญจนบุรี กับชุมชนมอญในเขตปกครองของพรรคมอญใหม่ใน

สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา **วงก่วนกวีาตมอญ: ดนตรีมอญ บ้านวังกะ หมู่ 2 ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี** ของ อภิชาติ ทวีพิเศษ (2552) ซึ่งศึกษาวัฒนธรรมของชุมชนดนตรีและบทเพลงในวงก่วนกวีาตมอญของชุมชนมอญบ้านวังกะ **การสื่อสารเพื่อสร้าง อารังรักษา และต่อรองอัตลักษณ์ความเป็นมอญของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในประเทศไทยท่ามกลางกระแส โลกาภิวัตน์** ของ สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง (2553) ซึ่งศึกษาการสื่อสารเพื่ออารังรักษาและต่อรองอัตลักษณ์ ความเป็นมอญ ปัจจัยที่มีผลต่ออัตลักษณ์ความเป็นมอญ และการรับรู้ความหมายและคุณค่า เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในประเทศไทย **การอารังเอกลักษณ์ของวงปีพาทย์มอญ หงสาวดี ชุมชนมอญบ้านวังกะ** ของ มาณิสสา บุญชูศรี (2556) ซึ่งศึกษาเอกลักษณ์และการอารัง เอกลักษณ์ทางดนตรีของวงปีพาทย์มอญหงสาวดี ชุมชนมอญบ้านวังกะ **การเปลี่ยนแปลงประเพณี แต่งงานของชาวมอญบ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี** ของ ฐิตารีย์ โภมา และชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง (2559) ซึ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแต่งงานของ ชาวมอญบ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี **การสืบทอดอัตลักษณ์ของ คนมอญพลัดถิ่นผ่านการส่งเสริมการใช้ภาษา : กรณีศึกษาหมู่บ้านมอญบ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี** ของ มงคล โชควัฒนานนท์ (2559) ซึ่งศึกษาการสืบทอด อัตลักษณ์ทางด้านภาษา แนวทางส่งเสริมและอนุรักษ์ความเป็นมอญด้านการใช้ภาษาในรูปแบบต่าง ๆ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในประเด็นต่าง ๆ ทั้งจากชาวมอญบ้านวังกะและชาวมอญกลุ่มอื่น ๆ ในประเทศไทย ทำให้เห็นแง่มุมการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และวัฒนธรรมมอญที่หลากหลาย หากแต่ยังไม่มี การศึกษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญจากข้อมูลประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวมอญ ทั้งประเพณี สืบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่จะทำให้เห็นอัตลักษณ์และบทบาทของประเพณีพิธีกรรมที่มี ต่อกลุ่มชาติพันธุ์มอญอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าสนใจและมีความสำคัญ จึงได้ นำมาเป็นจุดเน้นของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ที่มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นมอญและบทบาท ของประเพณีพิธีกรรมที่สืบทอดและนำเสนอความเป็นมอญในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยให้เห็นอย่าง ชัดเจนมากขึ้น

ผลการวิจัยก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาด้านมอญศึกษา กล่าวคือ ประเพณีพิธีกรรมของ ชาวมอญบ้านวังกะมีลักษณะเฉพาะสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเชื่อ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของกลุ่ม ชาติพันธุ์มอญ ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่ม ชาติพันธุ์มอญที่ยังคงความเป็นมอญดั้งเดิมจากมาตุภูมิ วิถีปฏิบัติที่สะท้อนความเลื่อมใสศรัทธาและ เครื่องครัดในพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษผ่านการประกอบประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ เป็นอัตลักษณ์ที่แสดงความเป็นมอญอย่างเด่นชัด ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญที่ บ้านวังกะได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาโดยหลวงพ่อดุตตะมาเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวมอญซึ่งเคยมี

ประเพณีพิธีกรรมมาก่อนในถิ่นฐานเดิม ประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญจึงมีบทบาททั้งเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตในการอาศัยรวมกันในอำเภอสังขละบุรี เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจทั้งในระดับปัจเจกและระดับชุมชน ช่วยหลอมรวมชาวมอญพลัดถิ่นที่กระจัดกระจายในชุมชนต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรี ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดความร่วมมือและพลังทางสังคม การประกอบประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญยังช่วยสร้างความทรงจำร่วมและธำรงสำนึกชาติพันธุ์ในการอาศัยในถิ่นฐานใหม่ นอกจากนี้ประเพณีพิธีกรรมยังเป็นพื้นที่ในการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญ ชาวมอญบ้านวังกะสามารถแสดงตัวตนความเป็นคนมอญได้เต็มทีผ่านการประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งการแต่งกาย ภาษา อาหาร ดนตรีและการแสดง ฯลฯ เพื่อแสดงว่าตนเป็นชาวมอญ การประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะจึงมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ในอำเภอสังขละบุรี อัตลักษณ์ความเป็นมอญได้กลายเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว ประเพณีพิธีกรรมซึ่งนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญบ้านวังกะจึงมีบทบาทสำคัญในบริบทของการท่องเที่ยว โดยชาวมอญเลือนำเสนอประเพณีสิบสองเดือน ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์และตลาดนิพพาน และประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ เป็นกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอสังขละบุรีและจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อแสดงอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวมอญและสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนมอญบ้านวังกะ การศึกษาประเพณีพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญจึงช่วยทำให้เข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเป็นมอญในบริบทสังคมไทยปัจจุบันได้ดียิ่งขึ้น

3) ด้านการศึกษาคนพลัดถิ่น

วิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับคนพลัดถิ่น เช่น **การสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญย้ายถิ่น : กรณีศึกษาแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร** ของ สุภัฏญา เบาเน็ด (2549) ซึ่งศึกษาวิถีชีวิตและการสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญย้ายถิ่นที่เป็นแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร **กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของสตรีชายแดนกลุ่มชาติพันธุ์มอญและปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเมียนมาและไทย : กรณีศึกษาชุมชนมอญในจังหวัดกาญจนบุรี** ของ เจือจันทร์ วงศ์พลกานันท์ (2549) ซึ่งศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของผู้หญิงมอญชายแดนและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง การธำรงชาติพันธุ์ของผู้หญิงมอญในการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเมียนมาและไทย โดยเปรียบเทียบชุมชนชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี กับชุมชนมอญในเขตปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา **การสื่อสารเพื่อสร้าง ธำรงรักษาและต่อรองอัตลักษณ์ความเป็นมอญของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในประเทศไทยท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์** ของ สุจิตรา เปลี้นรุ่ง (2553) ซึ่งศึกษาการสื่อสารเพื่อธำรงรักษาและต่อรองอัตลักษณ์ความเป็นมอญ ปัจจัยที่มีผลต่ออัตลักษณ์ความเป็นมอญ และการรับรู้ความหมายและคุณค่าเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวมอญ

พลัดถิ่นในประเทศไทย งานปอยไทใหญ่ : การแสดงอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ของ ศิราพร ณ ถลาง และสุพิน ฤทธิ์เพ็ญ (2557) ซึ่งศึกษากระบวนการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทใหญ่เป็นผ่านกลไกทางวัฒนธรรมและคติชนประเภทต่าง ๆ **วรรณกรรมและพิธีกรรมบอกตัวตนของคนพลัดถิ่นชาวไทลื้อเมืองยอง ที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย** ของ วุฑฒ มิตรพระพันธ์ (2559) ซึ่งศึกษาอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อที่อพยพมาจากเมืองยอง รัฐฉาน ผ่านวรรณกรรมและพิธีกรรมที่เป็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทลื้อในฐานะคนพลัดถิ่นในบริบทข้าม **ความเชื่อและบทบาทของประเพณีทานธัมม์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ที่ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย** ของ จตุพร เพชรบุรณ์ (2559) ซึ่งศึกษาประเพณีทานธัมม์ซึ่งเป็นประเพณีในการถวายคัมภีร์ให้วัด ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

วิทยานิพนธ์และงานวิจัยทั้ง 6 เล่มดังกล่าวเป็นการศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลชาวคนพลัดถิ่นในประเทศไทย งานวิจัยเล่มแรกศึกษาชาวมอญย้ายถิ่นในจังหวัดสมุทรสาคร เล่มที่ 2 ศึกษาชาวมอญพลัดถิ่นในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เล่มที่ 3 ศึกษาชาวมอญในจังหวัดสมุทรปราการและนนทบุรีซึ่งปัจจุบันอาจนับได้ว่าชาวมอญกลุ่มนี้เป็นพลเมืองไทยและได้รับสัญชาติไทยแล้ว เล่มที่ 4 ศึกษาชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ เล่มที่ 5 ศึกษาชาวไทลื้อในจังหวัดเชียงราย และเล่มที่ 6 ศึกษาชาวไทใหญ่ ไทลื้อ และไทเขินที่วัดผาแตก อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

งานทั้ง 6 เล่มศึกษาการสร้างอัตลักษณ์และการธำรงอัตลักษณ์ ทำให้เห็นประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นในประเทศไทยอย่างน่าสนใจ ซึ่งให้เห็นความสำคัญวัฒนธรรมในการเป็นสื่อสัญลักษณ์ในการแสดงออกของความเป็นตัวตนคนพลัดถิ่นต่าง ๆ มีงานวิจัยที่ศึกษากลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในอำเภอสังขละบุรีอยู่บ้างแต่เป็นการศึกษาในประเด็นการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญในมุมมองทางมานุษยวิทยา การศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะซึ่งเป็นชุมชนชาวมอญพลัดถิ่นเกิดใหม่ที่ยังคงสืบทอดและธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไว้ได้ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาและยังไม่มีการศึกษา กลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะเป็นกลุ่มเป้าหมายของการศึกษาที่น่าสนใจ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการธำรงและสืบทอดอัตลักษณ์และวัฒนธรรมความเป็นมอญในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน ผ่านประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญพลัดถิ่นดังกล่าวทั้งประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

ผลการวิจัยก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าพลัดถิ่น กล่าวคือ ชาวมอญพลัดถิ่นที่อพยพเข้ามาอาศัยในอำเภอสังขละบุรีมีความพยายามในการปรับตัวและมีส่วนร่วมในระบบของสังคมไทยที่รองรับการเข้ามาของตน การไม่ได้รับสัญชาติไทยตลอดทั้งสิทธิและอำนาจต่าง ๆ ทำให้ชาวมอญพลัดถิ่นเกิดความไม่มั่นคงในชีวิต ประเพณีพิธีกรรมจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวมอญ โดยหลวงพ่อดุตตะผู้ซึ่งเป็นผู้นำทางโลกและทางธรรมและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต

และวัฒนธรรมของชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะใต้พื้นฟูวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ โดยยึดตามแนวทางและทำตามแบบอย่างที่เคยปฏิบัติมาสมัยอยู่รัฐมอญ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ประเพณีพิธีกรรมที่รื้อฟื้นและปฏิบัติสืบทอดมาจนปัจจุบัน ทั้งประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตนอกจากจะเป็นการสร้างพื้นที่ของการมีตัวตนในสังคมใหม่ที่เข้าไปอาศัยอยู่แล้ว ยังเป็นกระบวนการช่วยสร้างสำนึกชาติพันธุ์ ชำรงรักษาโครงสร้างทางสังคม และสืบทอดอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นมอญให้คงอยู่ได้ในบริบทนอกมาตุภูมิ

5.2.3 ประโยชน์ของการศึกษาประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตในเชิงคติชนวิทยา

ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในอำเภอสังขละบุรีทำให้เกิดการปะทะกันระหว่างวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ขณะที่โลกาภิวัตน์ทำให้วัฒนธรรมกระแสหลักและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เกิดการผสมผสาน เกิดการครอบงำและกลืนกลาย โลกาภิวัตน์ยังเป็นแรงกระตุ้นให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในอำเภอสังขละบุรีหันมาสนใจกับการแสดงอัตลักษณ์ควบคู่กับการดำรงสืบทอดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มากขึ้น เกิดการนิยามอัตลักษณ์ชาติพันธุ์โดยอาศัยกลไกทางวัฒนธรรมเพื่อดำรงอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ให้คงอยู่ในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน สอดคล้องกับที่ศิริพร ณ ถกลาง (2559: 181) กล่าวว่า โลกาภิวัตน์ทำให้เกิดความเหมือนกันในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารแต่ไม่สามารถหลอมวิถีวัฒนธรรมที่แตกต่างให้เหมือนกันได้ ผู้คนและกลุ่มชาติพันธุ์พยายามแสดงตัวตนให้แตกต่างในยุคโลกาภิวัตน์ ในกรณีกลุ่มผู้พลัดถิ่นที่อยู่นอกมาตุภูมิเมื่อมีโอกาสรวมตัวกับกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันย่อมอยากที่จะแสดงออกตามวิถีที่เคยปฏิบัติในมาตุภูมิ เพื่อทำให้เกิดสำนึกของการเป็นกลุ่มเดียวกันและแสดงให้คนพวกอื่นเห็นว่าเราเป็นใคร โดยจะแสดงผ่านกลไกหรือสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการแสดงออกซึ่งตัวตน ความคิด ความเชื่อ และความรู้สึก ผ่านนิทาน เรื่องเล่า เพลง การละเล่น การแสดง พิธีกรรมประเพณี ศิลปะพื้นบ้าน เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ และอาหาร ซึ่งคติชนมักเป็นช่องทางในการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในบริบทต่าง ๆ ของสังคม

การศึกษาประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากบริบทโลกาภิวัตน์ ผลการศึกษาทำให้เห็นว่าการประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นแบบแผนปฏิบัติของกลุ่มคนสะท้อนระบบความคิดและความเชื่อของชาวมอญที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ การศึกษาประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะทำให้เห็นองค์ประกอบและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญที่หลากหลาย

นอกจากนั้น การศึกษาประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะยังทำให้เห็นพลวัตและบทบาทของวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในบริบทนอกมาตุภูมิ

และบริบทสังคมไทยปัจจุบัน บทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญมีหลากหลายทั้ง บทบาทที่มีต่อระดับบุคคลและระดับชุมชน กล่าวคือ ประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะมีบทบาทในการแสดงอัตลักษณ์และธำรงสืบทอดอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นมอญ เป็นศูนย์รวมและสร้างความสามัคคีของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในอำเภอสังขละบุรี เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและสร้างความมั่นคงทางจิตใจ เป็นเครื่องมือสืบทอดวัฒนธรรมความของกลุ่มชาติพันธุ์มอญจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญบ้านวังกะยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอสังขละบุรี

การศึกษาประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญบ้านวังกะยังทำให้ กระบวนการที่ชาวมอญพลัดถิ่นเลือกนำเสนอประเพณีอันกลไกทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างพื้นที่และการมีตัวตนของชาวมอญพลัดถิ่นในประเทศไทย นอกจากนี้ยังพบว่าวัฒนธรรมความเป็นมอญที่นำเสนอผ่านประเพณีต่าง ๆ กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์ วัฒนธรรมความเป็นมอญจึงมีคุณค่าและมีความหมายทั้งต่อชาวมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะและสังคมไทย

5.3 ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัย 2 ประการ ดังนี้

5.3.1 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับประเพณีสิบสองเดือนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เพื่อให้ให้เห็นการสืบทอดพลวัตและบทบาทในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน

5.3.2 ควรมีการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ จากข้อมูลทางคติชนวิทยาของแต่ละกลุ่มชน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมการศาสนา. (2551). *คู่มือวันวิสาขบูชา*. <http://www.m-culture.go.th/adminli/ebook/B0095/#p=19>
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2560). *ประเพณีตักบาตรดอกไม้ชาวไทยเชื้อสายรามัญ (มอญ)*. https://www.m-culture.go.th/samutsakhon/ewt_news.php?nid=524&file_name=index
- กอบชัย รัฐอุบล และ ปฐม หงส์สุวรรณ. (2564). ความทรงจำทางสังคมและการสร้างภาพตัวแทนความศักดิ์สิทธิ์ ในประเพณีบุญผะเหวดของชาวมอญชนวัดช้างเผือก ตำบลพานพร้าว อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(11), 209-226.
- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560-2564)*. สำนักงานกิจการโรมมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- จตุพร เพชรบุรณ. (2559). *ความเชื่อและบทบาทของประเพณีทานธัมม์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ที่ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จวน เครือวิชฌยาจารย์. (2537). *วิถีชีวิตชาวมอญ*. ด้านสุทธาการพิมพ์.
- จวน เครือวิชฌยาจารย์. (2539). *ตำนานพระเจ้าเจติยรั้งกุง*. เมืองโบราณ.
- จวน เครือวิชฌยาจารย์. (2548). *ประเพณีมอญที่สำคัญ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). โอ เอส พรินต์ติ้งเฮาส์.
- เจือจันทร์ วงศ์พลกานันท์. (2549). *กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของสตรีชายแดนกลุ่มชาติพันธุ์มอญและปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มพม่าและไทย: กรณีศึกษาชุมชนมอญในจังหวัดกาญจนบุรี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2556). *อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลง*. https://wsc.soc.cmu.ac.th/womancenter/report_upload/0.21523100-1533827130.pdf
- ไซเบอร์วาราม.เน็ต. (2555). *ถวายเป็นกุศลถวายพระพรในเทศกาลเข้าพรรษา*. <https://www.cyberanaram.net/2009-12-17-14-44-23-14/801-2012-08-08-15-25-04>
- ฐิตารีย์ โกมมะ และ ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง. (2559). การเปลี่ยนแปลงประเพณีแต่งงานของชาวมอญบ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 5(1), 24-35.

- ณัชชา สกุลงาม. (2555). *พลวัตทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชนชาติมอญ: กรณีศึกษาชุมชนชาวมอญ บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง หมู่ที่ 2 ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ณัฐพงศ์ แยมเจริญ. (2557). จากสะพานอุตตมานุสรณ์ถึงสะพานไม้ไผ่ลูกบวบ: ภาพสะท้อนวิถีชีวิต ชุมชนไทย-มอญสองฝั่งแม่น้ำของกาเลียที่เปลี่ยนแปลง. *วารสารเกษมบัณฑิต*, 15, 1-19.
- ดำรงพล อินทร์จันทร์. (2549). ตลาดขายของของมอญพลัดถิ่น. ใน สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ (บ.ก.), *ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด* (น. 207-261). ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ตำนานมูลศาสนา. (2557). ศรีปัญญา.
- ทรงฤทธิ์ ฉิมโหมด. (2560). ความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญหมู่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. *วารสารมนุษยสังคมปริทัศน์*, 19(1), 73-83.
- ธัญญพัทธ์ มีสมกลิ่น, รัตภูมิ จันทสุริวงศ์, บริวัตร ลิ้มรัตนเมฆา, และ ศุภวิชัย แก้วคุนออก. (ธันวาคม, 2558). มอญสังขละ: การกลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดกาญจนบุรี [Paper presentation], *การประชุมวิชาการนิสิต นักศึกษาภูมิศาสตร์และภูมิสารสนเทศศาสตร์แห่งประเทศไทย ครั้งที่ 8*, ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฉันทวี สุขประเสริฐ. (2559). *ตักบาตรน้ำผึ้ง*. <https://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=48>
- ธีรบุลย์ มิตรมโนชัย. (2564, 4 สิงหาคม). *องค์ความรู้: วัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาวล้านนาไทย เรื่อง ตุงล้านนา*. <https://www.finearts.go.th/main/view/26813>
- นริศรา โฉมสิริ. (2547). *การศึกษาบริบททางภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมของชื่อชาวมอญ: กรณีศึกษาชาวมอญบ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นฤมล ศิริพันธุ์. (2554). *คำเรียกชื่อและทัศนคติที่มีต่อชื่อผู้พูดภาษาไทย กะเหรี่ยงโปว์ มอญ และขมุ ในอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นินิ เอียวศรีวงศ์. (2547). มอญศึกษา. ใน สุจิตต์ วงษ์เทศ, *ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “เครือญาติ” มอญ* (น. 10-25). มติชน.
- นิโลบล เอ็มศรี. (2554). *วิถีชีวิตชาวมอญ ตำบลห้วยเหนียว อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี* [การศึกษาดุษฎีปริญญาโทมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บุญรอด ชลารักษ์. (2552). *วิถีชีวิตความเป็นมาและสภาพการดำรงชีวิตของชนกลุ่มน้อยในจังหวัดกาญจนบุรี*. มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.

- ปรมิณท์ จารูวร. (2556). *มัลย์ครัทธา: พลวัตของการสวดพระมาลัยจากต่างสนาม*. โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประคอง นิมนานเหมินท์, ยรรยง จิระนคร, ศิราพร ณ ถลาง, และ สุกัญญา สุจฉายา. (2560). *คติชนคนไทในวัฒนธรรมข้าว*. สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสิทธิ์ ธีปรีชา. (2547). การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง. ใน *ขวัญชีวิต* บัวแดง (บ.ก.), *วาทกรรมอัตลักษณ์* (น. 3-34). ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ปราณี วงษ์เทศ. (2548). *ประเพณี 12 เดือนในประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมเพื่อความอยู่รอดของคน*. มติชน.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน และ สมภาร พรหมทา (บ.ก.). (2556). *มนุษย์กับศาสนา* (พิมพ์ครั้งที่ 5). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2541). *กฐินสู่ธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สหธรรมิก.
- พระมหาสุทธิพงษ์ สุทธิวังโส. (2562). วิกฤตปาติโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 7(2), 484-495.
- พลกฤษณ์ วสีวิวัฒน์ และ ปรมิณท์ จารูวร. (2563). พลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในบริบทการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก. *วารสารไทยศึกษา*, 16(1), 35-74.
- พิสนท์ ปลัดสิงห์. (2543). *คนมอญ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). ธารบัวแก้ว.
- พิสิฐ เจริญสุข. (2551). *พระอารามหลวง เล่ม 1*. กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกุล. (2503). *เมืองไทยในอดีต*. วัฒนาพานิช.
- ภควดี ทองชมภูซ และ พชรินทร์ ลาภานันท์. (2561). การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์: อัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญและการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ. *วารสารสังคมผู้นำ*, 14(3), 102-124.
- ภควดี ทองชมภูซ และ พชรินทร์ ลาภานันท์. (2563). “บ้าน” ของชาวมอญวังกะ: ความหมายและเงื่อนไขเบื้องหลังการให้นิยาม. *มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*, 37(2), 173-203.
- มงคล โชควัฒนานันท์. (2559). การสืบทอดอัตลักษณ์ของคนมอญพลัดถิ่นผ่านการส่งเสริมการใช้ภาษา: กรณีศึกษาหมู่บ้านมอญ บ้านวังกะ ต.หนองลู อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี. *วารสารมองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*, 5, 129-154.
- มลธิชา เกริ่นกระโทก. (2555). *พุทธในแบบมอญบ้านวังกะ: วิถีชีวิตบนชายขอบแดนสยาม* [การค้นคว้าอิสระประกาศนียบัตรบัณฑิต (บัณฑิตอาสาสมัคร)]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี. (ม.ป.ป.). *ประวัติความเป็นมาของเมืองสังขละ*. <http://rlocal.kru.ac.th/index.php/th/2013-12-09-04-37-28/39-2014-01-06-03-36-43>

- มาณิสสา บุญชูศรี. (2556). *การดำรงเอกลักษณ์ของวงปีพาทย์มอญหงสาวดี ชุมชนมอญบ้านวังกะ* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ยุวดี จิตต์โกศล. (2555). *การเปลี่ยนแปลงทรัพยากรทางวัฒนธรรมมอญ: กรณีศึกษาอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี*. ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมแม่ฮ่องสอน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- รัตนพล ชื่นคำ. (2558). *คติชนคนห้วยกบ: การดำรงอยู่ของความเชื่อและบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่หมู่บ้านห้วยกบ. ใน สรณัฐ ไตลังคะ, ชุมชน ความทรงจำและพิธีกรรมกับการจัดการชุมชน* (น. 91-144). อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ราม วัชรประดิษฐ์. (2564, 4 มิถุนายน). *มอญต้นกำเนิดผู้บูชาพระอุปคุต*. <https://siamrath.co.th/n/249856>
- รามัญจิตตานุสรณ์. (2539). *เท็คโพรโมชัน แอนด์ แอดเวอร์ไทซิง*. (ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพคุณพ่อเพิ่ม รามัญจิต ณ เมรุปราสาทมอญ วัดเจดีย์หอย จังหวัดปทุมธานี วันที่ 21 เมษายน 2539).
- วกุล มิตรพระพันธ์. (2559). *วรรณกรรมและพิธีกรรมบอกตัวตนคนพลัดถิ่นของชาวไทลื้อเมืองยอง หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน (บ.ก.). (2531). *พื้นถิ่น พื้นฐาน: มิติใหม่ของคติชนวิทยาและวิถีชีวิตสามัญของ "พื้นบ้านพื้นเมือง"*. ศิลปวัฒนธรรม.
- วัชรกิติ วัชรโรทัย, ทรงวิทย์ แก้วศรี, วิรัตน์ อุณาทรรวรางกูร, ประภาส สุระเสน, อุไรวรรณ เลิศศรีสันทัต, พงษ์ศักดิ์ ภู่อารีย์, กรองแก้ว บุรณะกิจ, สร้อยระย้า เรื่องพิเศษ, สุโรจนา ศรีอักษร, นิภา ธีรนิติ, อรวรรณ ชมพูทิพย์, และ ชมศจี มีลาภ. (2537). *84 ปี หลวงพ่ออุตตมะ*. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- วัดป่ามหาชัย. (ม.ป.ป.). *การสวดสวดปาฏิโมกข์*. http://www.watpamahachai.net/Doc12_1.htm
- ศรีศักดิ์ วัลลิโกดม. (2556). *ผู้นำทางวัฒนธรรม. ใน วัลลิโกดม ทรงศิริ, ผู้นำทางวัฒนธรรม* (น. 6-17). มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธ์.
- ศรีศักร วัลลิโกดม และ สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต. (2546). *ประเพณีสิบสองเดือน: พิธีกรรมที่เปลี่ยนไป*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ศวิตา โนนายะ. (2541). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณคดีพุทธศาสนา เรื่องตำนานเจดีย์ชเวดากอง* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ศิริพร ฐิตะฐาน. (2559). แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนาในสังคม. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย* (น. 30). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศิริพร ณ กลาง. (2552). *ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริพร ณ กลาง. (2559). “คติชนสร้างสรรค์”: บทสังเคราะห์และทฤษฎี. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ศิริพร ภักดีผาสุข. (2561). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์และแนวทางการนำมาศึกษา ภาษาไทย*. โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิลปวัฒนธรรม. (2565, 14 เมษายน). ดู “การสร้งน้ำ” ช่วงสงครามตัมยัโบราณ วิธีสร้งน้ำที่คนไม่แอดในภาคเหนือ-อีสาน. https://www.silpa-mag.com/culture/article_65480
- สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2562). *อานิสงส์ก่อเจดีย์ทราย*. <https://www.facebook.com/SRlinCMU/photos/ประเพณีปีใหม่เมือง-หรือเทศกาลสงกรานต์ของชาวล้านนา นั้นถือเป็นประเพณีที่สำคัญและส/2184977824912927/>
- สำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ. (ม.ป.ป.). *ประวัติความเป็นมาของอำเภอลังขละบุรี*. <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER30/DRAWER014/GENERAL/DATA0000/00000004.PDF>
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *วันเข้าพรรษา*. <https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/73/iid/3395>
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2553). *ข้าวยาคุ*. <http://legacy.orst.go.th/?knowledges=ข้าวยาคุ-๓๐-ธันวาคม-๒๕๕๓>
- สิทธิพร เนตรนิยม. (2560). *วิสาขบูชาชาวพม่ารดน้ำต้นโพธิ์*. <https://www.facebook.com/529529730407463/posts/1720218998005191/>
- สุกัญญา เบนิต. (2549). *การสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญย้ายถิ่น: กรณีศึกษาแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา เบนิต. (2551). แต่งกายตามประเพณีไม่จำกัดสีในงานพิธีบำเพ็ญกุศลพระศพ. ใน *องค์บรรจุน (บ.ก.), จดหมายเหตุชาวไทยเชื้อสายมอญ: บำเพ็ญกุศลถวายสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ตามลัทธิธรรมเนียมมอญ* (น. 120-125). ชมรมเยาชนมอญกรุงเทพ.

- สุกัญญา สุฉฉายา (บ.ก.). (2549). พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง: บทบาทของคติชนกับสังคมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2). โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตลักษณ์ ดีผดุง และ ประภาศรี คำสะอาด. (2545). ชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอลี้ขลบุรี จังหวัดกาญจนบุรี: ความเป็นมาและการปรับเปลี่ยน. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง. (2553). การสื่อสารเพื่อสร้าง ธารรักษาและต่อรองอัตลักษณ์ความเป็นมอญของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในประเทศไทยท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพิชชา นกข์อง. (2559, 25 กุมภาพันธ์). ประเพณีตักบาตรดอกไม้ วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี. <https://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=45>
- สุภรณ์ โอเจริญ. (2519). ชาวมอญในประเทศไทย: วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภรณ์ โอเจริญ. (2541). มอญในเมืองไทย. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุภรณ์ โอเจริญ. (2551). ชาวมอญในประเทศไทย. ใน หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์นายแพทย์สุเอ็ด คชเสนี (น. 84-92). เท็คโพรโมชั่น แอนด์ แอ็ดเวอร์ตีซิง.
- เสฐียรโกเศศ. (2514). การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. กรมการศาสนา.
- เสฐียรโกเศศ. (2553). ประเพณีเนื่องในการแต่งงาน. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เสฐียรโกเศศ. (2557). ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลตรุษ-สารท. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เสฐียรโกเศศ. (2558). ประเพณีทำบุญสวดมนต์เลี้ยงพระ. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เสฐียรโกเศศ. (2562). ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- องค์ บรรจุน. (2551). ประเพณีแย่งศพ. ใน องค์ บรรจุน (บ.ก.), จดหมายเหตุชาวไทยเชื้อสายมอญ: บำเพ็ญกุศลถวายสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ตามลัทธิธรรมเนียมมอญ (น. 73-76). ชมรมเยาวมอญกรุงเทพ.
- องค์ บรรจุน. (2552). ต้นธาร วิธีมอญ. แพร่สำนักพิมพ์.
- อภิชาติ ท้าวพิเศษ. (2552). วงก่วนกวีตมอญ: ดนตรีชุมชนมอญบ้านวังกะ หมู่ 2 ตำบลหนองลู อำเภอลี้ขลบุรี จังหวัดกาญจนบุรี [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2543). รายงานการวิจัย เรื่อง อัตลักษณ์ (Identity): การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. สำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ.

- อภิญา เพ็องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์ (Identity): การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. สำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ.
- อรธจักร สัตยานุรักษ์. (2554). *ประวัติศาสตร์เพื่อชุมชน ทิศทางใหม่ของการศึกษา ประวัติศาสตร์*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.).
- อรรณ ททรัพย์พลอย. (2563). *เทศกาลเข้าพรรษา*. <https://www.finearts.go.th/literatureandhistory/view/26109-เทศกาลเข้าพรรษา>
- อรรณ ทับสกุล. (2547). *หลวงพ่อดุตตะ: ผู้นำทางวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้านมอญพลัดถิ่นที่สังขละบุรี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อัญชัย ตัณฑเทศ และ วสินี ไชว์พันธุ์. (2560). การศึกษาสภาพวัฒนธรรมมอญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มมอญในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน. *วารสารกระแสวัฒนธรรม*, 18(34), 40-51.
- อาภรณ์ อุกฤษณ์. (2531). อิทธิพลของภาวะแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อความคงอยู่ของศาสนา ความเชื่อ และพิธีทรงพระเนืองในงานวันเกิดพระปุนเท่างัง. ใน *วรรณวิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน, พื้นถิ่น พื้นฐาน* (น. 72-89). ศิลปวัฒนธรรม.
- อดุตตะ. (ม.ป.ป.). *วัฒนกุลกรู๊ป*.

ภาษาต่างประเทศ

- Abrahams, R. D. (2003). Identity. In B. Feintuch (Ed.), *Eight words for the study of expressive culture* (pp. 198-206). University of Illinois Press.
- Appadurai, A. (1990). Disjuncture and difference in the global cultural economy. *Public Culture*, 2(2), 1-24.
- Bascom, W. (1965). Four functions of folklore. In A. Dundes (Ed.), *The study of folklore* (pp. 279-298). Prentice-Hall.
- Dundes, A. (1996). Defining identity through folklore. In A. Dundes (Ed.), *Folklore matters* (pp. 1-40). University of Tennessee Press.
- Gennep, A. V. (1960). *The rites of passage*. University of Chicago.
- Jerkin, R. (2008). *Social identity*. Routledge.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	เนตรนภา วรวงษ์
วัน เดือน ปี เกิด	26 เมษายน 2518
สถานที่เกิด	จังหวัดกาญจนบุรี
วุฒิการศึกษา	- ปีการศึกษา 2539 สำเร็จการศึกษาศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร - ปีการศึกษา 2543 สำเร็จการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย - ปีการศึกษา 2559 เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่อยู่ปัจจุบัน	386 หมู่ 3 ตำบลหนองไผ่ อำเภอด่านมะขามเตี้ย จังหวัดกาญจนบุรี 71260